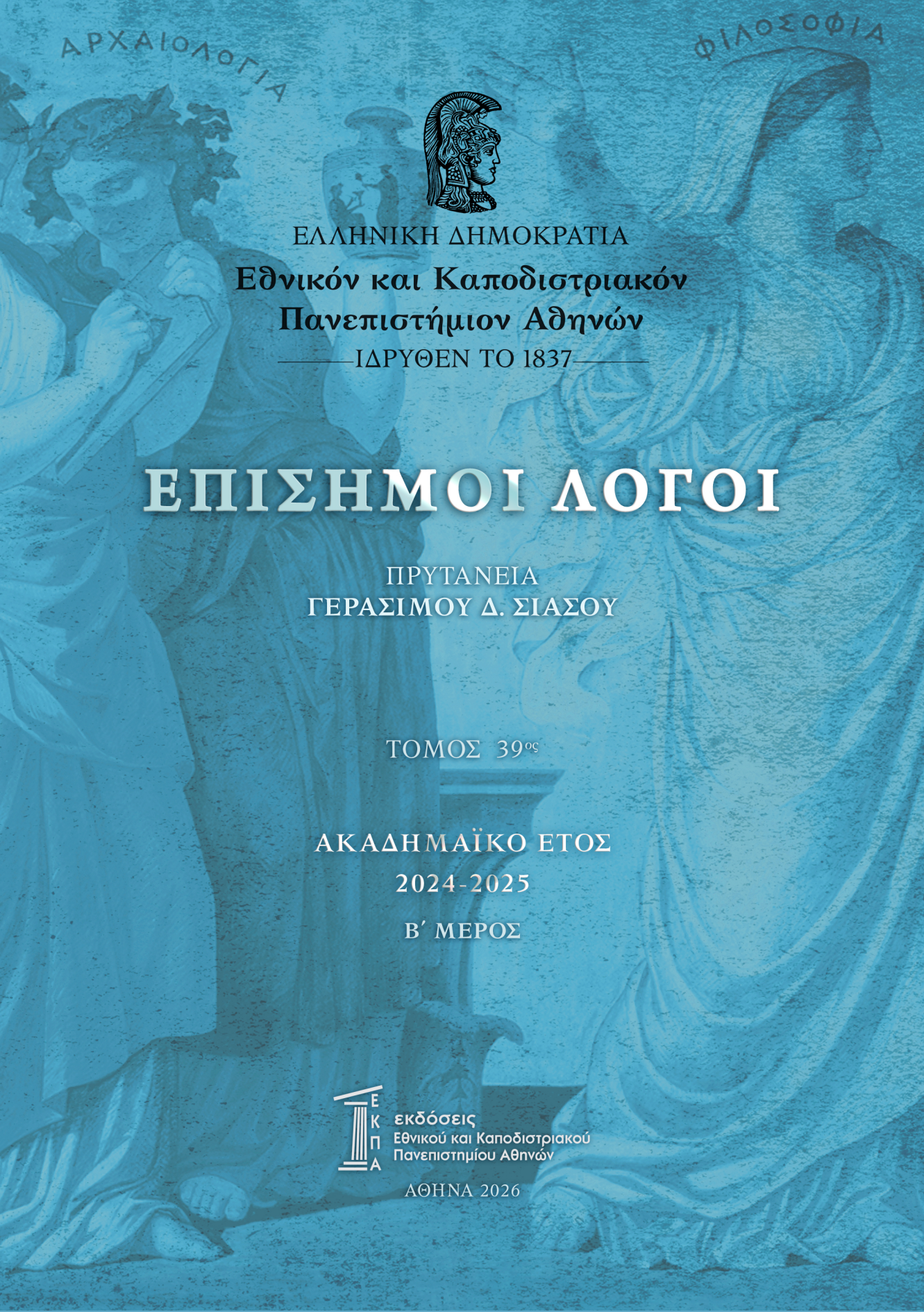

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εθνικόν και Καποδιστριακόν Πανεπιστήμιον Αθηνών

ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837

ΕΠΙΣΗΜΟΙ ΛΟΓΟΙ

ΠΡΥΤΑΝΕΙΑ
ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Δ. ΣΙΑΣΟΥ

ΤΟΜΟΣ 39ος

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ
2024-2025

Β΄ ΜΕΡΟΣ

εκδόσεις
Εθνικού και Καποδιστριακού
Πανεπιστημίου Αθηνών

ΑΘΗΝΑ 2026

εκδόσεις
Εθνικού και Καποδιστριακού
Πανεπιστημίου Αθηνών

ISSN: 2654-1750

Υπεύθυνος Έκδοσης
Διεύθυνση Δημοσιευμάτων και Εκδόσεων
Κατάρτιση-Επεξεργασία-Φιλολογική Επιμέλεια
Τμήμα Δημοσιευμάτων της Διοίκησης
Γραφιστική Επεξεργασία-Εκτύπωση-Βιβλιοδεσία
Τμήμα Τυπογραφείου

Στο παρόν τεύχος του 39ου τόμου μνημονεύονται οι αναγορεύσεις και οι εκδηλώσεις οι οποίες πραγματοποιήθηκαν στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών κατά το ακαδημαϊκό έτος 2024-2025.

Στις περιπτώσεις που δεν κατατέθηκαν τα κείμενα των βασικών ομιλητών παρατίθεται μόνο το πρόγραμμα κάθε εκδήλωσης.

Επίσης δεν συμπεριλαμβάνονται οι ομιλίες που δεν κατέστη δυνατή η εκτύπωσή τους λόγω τεχνικών περιορισμών (οπτικοακουστικό υλικό κ.λπ.).

ΜΑΡΤΙΟΣ 2025

ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΗ ΣΕ ΕΠΙΤΙΜΗ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ
ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΡΩΣΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΣ **FATIMA ELOEVA**
ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑΣ ΚΛΑΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΙΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
VILNIUS, ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ

Την 6η Μαρτίου 2025, ημέρα Πέμπτη και ώρα 17.00, στη Μεγάλη Αίθουσα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, αναγορεύθηκε επίτιμη διδάκτωρ του Τμήματος Ρωσικής Γλώσσας και Φιλολογίας και Σλαβικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών η κυρία **Fatima Eloeva**, Καθηγήτρια Κλασικής και Νεοελληνικής Φιλολογίας του Κρατικού Πανεπιστημίου Vilnius, Λιθουανία.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

***** Προσφώνηση από την Αντιπρύτανι Ακαδημαϊκών, Διεθνών Σχέσεων και Εξωστρέφειας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγήτρια κυρία Σοφία Παπαϊωάννου.

* Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας της τιμωμένης από τον Αντιπρόεδρο του Τμήματος Ρωσικής Γλώσσας και Φιλολογίας και Σλαβικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής, Καθηγητή κύριο Sergejus Temčinas.

* Αναγόρευση της τιμωμένης:
Ανάγνωση των κειμένων του Ψηφίσματος του Τμήματος, της Αναγόρευσης και του Διδακτορικού Διπλώματος από την Πρόεδρο του Τμήματος Ρωσικής Γλώσσας και Φιλολογίας και Σλαβικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια κυρία Τατιάνα Μπορίσοβα.

Περιένδυση της τιμωμένης με την τήβεννο της Σχολής από τον Κοσμήτορα της Φιλοσοφικής Σχολής, Καθηγητή κύριο Δημήτριο Δρόσο.

* Ομιλία της τιμώμενης Καθηγήτριας, κυρίας Fatima Eloeva, με τίτλο: «Η Ελλάδα – Μαθήματα ελευθερίας».

ΣΟΦΙΑΣ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ
Καθηγήτριας και Αντιπρυτάνεως Ακαδημαϊκών, Διεθνών Σχέσεων και Εξωστρέφειας του ΕΚΠΑ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Αξιότιμο μέλος του Συμβουλίου Διοίκησης του Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κ. Χαλδαιάκη,
Αξιότιμε κύριε Κοσμήτορα της Φιλοσοφικής Σχολής,
Αξιότιμη κυρία Πρόεδρε του Τμήματος Ρωσικής Γλώσσας και Φιλολογίας και Σλαβικών Σπουδών, κυρία Μπορίσοβα,
Αγαπητές και αγαπητοί συνάδελφοι, εκλεκτοί προσκεκλημένοι,

Πιστό στην αποστολή του να επιβραβεύει την αριστεία στην έρευνα και την κοινωνική προσφορά, και περιποιούμενο ιδιαίτερης τιμής σε όσες και όσους τιμούν την Ελλάδα και τον πολιτισμό της στην παγκόσμια ακαδημαϊκή κοινότητα, το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών καλωσορίζει σήμερα στην οικογένειά του τη διακεκριμένη γλωσσολόγο Φατίμα Ελόεβα, Καθηγήτρια Ελληνικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Βίλνιους της Λιθουανίας, σε αναγνώριση του έργου της στη μελέτη της ελληνικής γλώσσας αλλά και στη διάδοση του νεοελληνικού πολιτισμού.

Η κυρία Ελόεβα αποτελεί ιδιαίτερη περίπτωση νεοελληνίστριας με σημαντικό αποτύπωμα στον διεθνή χώρο καθώς, χωρίς υπερβολή, αποτελεί τον κινητήριο μοχλό πίσω από την ανάπτυξη των νεοελληνικών σπουδών στη Βόρεια Ρωσία. Χάρη στη δική της ατομική προσπάθεια σχεδιάστηκε και λειτούργησε το Τμήμα Βυζαντινής και Νεοελληνικής Λογοτεχνίας στο Κρατικό Πανεπιστήμιο της Αγίας Πετρούπολης, το οποίο η κ. Ελόεβα υπηρέτησε για πάνω από τρεις δεκαετίες, ενώ για μεγάλο διάστημα υπήρξε πρόεδρός του. Ευρύτατα γλωσσομαθής (μιλά εκτός της μητρικής της άλλες 12 γλώσσες), η κ. Ελόεβα, πτυχιούχος, διδάκτωρ και υφηγήτρια του Πανεπιστημίου της Αγίας Πετρούπολης, εδώ και τέσσερις δεκαετίες με το έργο της προβάλλει τη νεοελληνική γλώσσα και λογοτεχνία, και γενικότερα τον ελληνικό πολιτισμό στον ευρύτερο χώρο της Ανατολικής Ευρώπης.

Από το 2016 μέχρι σήμερα είναι Καθηγήτρια στη Σχολή Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Βίλνιους Λιθουανίας με ερευνητικά ενδιαφέροντα που

θεραπεύουν τα πεδία της μεσαιωνικής ελληνικής και νεοελληνικής φιλολογίας, της συγκριτικής λογοτεχνίας και της τυπολογίας λογοτεχνικών προτύπων. Τόσο η ίδια όσο και οι συνεργάτες της διακατέχονται από έντονα φιλελληνικά αισθήματα και πάθος για τον ελληνικό πολιτισμό, τον οποίο μεταφέρουν με πολυποίκιλες δράσεις πέρα ακόμα και από τα όρια της πόλης και της χώρας στην οποία εδρεύουν. Για το επιστημονικό της έργο θα αναφερθεί αναλυτικά ο Καθηγητής του Τμήματος Ρωσικής Γλώσσας και Φιλολογίας και Σλαβικών Σπουδών Σέργιος Temčinas. Επιτρέψτε μου ωστόσο να σταθώ στο πάθος και τον ενθουσιασμό με τον οποίο η κ. Ελόεβα διδάσκει την ελληνική γλώσσα και τα οποία την έχουν καταστήσει ευρύτατα γνωστή στον διεθνή χώρο, σε όποιο μέρος του κόσμου διδάσκονται τα Νέα Ελληνικά. Η τιμωμένη έχει προσκληθεί να διδάξει ως Επισκέπτρια Καθηγήτρια σε πολλά πανεπιστήμια στη Μεγάλη Βρετανία, Γαλλία, Ιταλία, Ελλάδα και στην Κύπρο, όπου για δύο έτη δίδαξε την ελληνική γλώσσα και λογοτεχνία στο Τμήμα Βυζαντινής και Νεοελληνικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Κύπρου. Σε μια εποχή κατά την οποία η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα στο εξωτερικό και ο αριθμός όσων σπουδάζουν τα νέα ελληνικά συρρικνώνεται, αφοσιωμένοι επιστήμονες όπως η κ. Ελόεβα αποτελούν τους καλύτερους πρεσβευτές της γλώσσας και του πολιτισμού μας στη διεθνή κοινότητα, η οποία εργάζεται ακούραστα σε αντίξοες συνθήκες προάγοντας τις διεθνείς επιστημονικές και πολιτισμικές σχέσεις μεταξύ πανεπιστημίων με έδρες ελληνικών σπουδών.

Για τη συμβολή της στην προώθηση των νεοελληνικών σπουδών, στη Σοβιετική Ένωση αρχικά, στη Ρωσική Ομοσπονδία εν συνεχεία, αλλά και στις όμορες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, η Φατίμα Ελόεβα τιμήθηκε πολλαπλά από το ελληνικό κράτος: Μεταξύ των τιμών που δέχθηκε, ανακηρύχθηκε Πρέσβειρα πολιτισμού της Ελλάδας –θεσμό αφιερωμένο στη μνήμη της Μελίνας Μερκούρη– από τον Δήμαρχο Αθηναίων το 2007, Ταξιάρχης του Τάγματος του Φοίνικα από τον Πρόεδρο της Ελληνικής Δημοκρατίας το 2008, και επίτιμη διδάκτωρ του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης το 2016. Το 2023 της απονεμήθηκε από το Πανεπιστήμιο Βίλνιους αριστείο για την πολυετή προσφορά της στη διδασκαλία της νέας ελληνικής.

Αγαπητή συνάδελφε,

Εκ μέρους του Πρυτάνεως και της Συγκλήτου του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, και με την ιδιότητά μου της Αντιπρυτάνεως των Ακαδημαϊκών Θεμάτων και Διεθνών Σχέσεων του Πανεπιστημίου μας, θα ήθελα να σας εκφράσω τα πιο θερμά μου συγχαρητήρια για την αναγόρευσή σας ως επίτιμης διδάκτορος, τίτλου που αποτελεί ύψιστη τιμή για έναν ακαδημαϊκό διδάσκαλο και επιστήμονα. Σας καλωσορίζω στην επιστημονική κοινότητα του ΕΚΠΑ και σας εύχομαι υγεία, οικογενειακή και προσωπική ευτυχία και απρόσκοπτη πρόοδο. Είθε να συνεχίσετε να θεραπεύετε και να προβάλλετε τις ελληνικές σπουδές στη Λιθουανία πλέον αλλά και σε ολόκληρο τον κόσμο με τον ίδιο μεταδοτικό ενθουσιασμό, προσδοκούμε δε την ενεργό και παρουσία σας και συμβολή σας στις επιστημονικές δράσεις της κοινότητας του ΕΚΠΑ, της οποίας από σήμερα αποτελείτε εκλεκτό μέλος.

SERGEJUS TEMCINAS
Καθηγητή και Αντιπροέδρου του Τμήματος Ρωσικής Γλώσσας και Φιλολογίας και Σλαβικών Σπουδών του ΕΚΠΑ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΤΙΜΩΜΕΝΗΣ

Αξιότιμη κυρία Αντιπρύτανη του ΕΚΠΑ,
Αξιότιμε κύριε Κοσμήτορ της Φιλοσοφικής Σχολής,
Αξιότιμη κυρία Πρόεδρε του Τμήματος Ρωσικής Γλώσσας και Φιλολογίας και Σλαβικών Σπουδών,
Εκλεκτοί συνάδελφοι,
Αγαπητοί φοιτητές,
Κυρίες και κύριοι,

Είναι μεγάλη μου τιμή και χαρά να σας παρουσιάσω το πολυετές, πολύπλευρο, ιδιαίτερα παραγωγικό και πολύτιμο ακαδημαϊκό έργο της Καθηγήτριας του Πανεπιστημίου Βίλνιους Φατίμα Ελόεβα, στην οποία απονέμεται σήμερα ο τίτλος της Επιτίμου Διδάκτορος του Τμήματος Ρωσικής Γλώσσας και Φιλολογίας και Σλαβικών Σπουδών του ΕΚΠΑ για την εξαιρετική προσφορά της στην επιστήμη, στη διάδοση του ελληνικού πολιτισμού στον σλαβικό κόσμο και παγκόσμια αλλά και για τη συμβολή της στη στερέωση των ρωσικών σπουδών στο Πανεπιστήμιό μας και στην Ελλάδα εν γένει.

Η Φατίμα Ελόεβα, γεννημένη στην Αγία Πετρούπολη από οσετική οικογένεια, φοίτησε στο Τμήμα Αλβανικής Φιλολογίας της Φιλολογικής Σχολής του εκεί Πανεπιστημίου, από το οποίο αποφοίτησε με διάκριση. Ως τελειόφοιτη ακόμη, άρχισε να ενδιαφέρεται για τη νεοελληνική γλώσσα. Από τη δημοσίευση του πρώτου άρθρου της για τα ελληνικά μέχρι και σήμερα, δεν έπαψε ποτέ να ασχολείται επιστημονικά με την αγαπημένη της γλώσσα. Για τη διδακτορική της έρευνα επέλεξε ένα θέμα σχετικό με την ελληνική γλώσσα: *Τοπογραφικό Λεξιλόγιο της Νέας Ελληνικής Γλώσσας* με διαχρονική προσέγγιση, ενώ και η επί υφηγεσία διατριβή της είχε θέμα *Η Ποντιακή Διάλεκτος της Νέας Ελληνικής Γλώσσας (με βάση το υλικό της μη γραπτής ελληνικής καθομιλουμένης γλώσσας της Γεωργίας και του Κράι του Κρασνοντάρ της Ρωσίας)*. Το 1984 η τιμωμένη ίδρυσε στο Πανεπιστήμιο του τότε Λενινγκράντ το Τμήμα Νεοελληνικής Φιλολογίας,

συνέχεια του οποίου αποτελεί σήμερα το Τμήμα Βυζαντινής και Νεοελληνικής Φιλολογίας του Κρατικού Πανεπιστημίου της Αγίας Πετρούπολης, και του οποίου ηγήθηκε για περισσότερα από 20 χρόνια. Από το 2016 είναι Καθηγήτρια στο Τμήμα Κλασικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου του Βίλνιους Λιθουανίας. Έχει, επίσης, εργαστεί στο Ινστιτούτο Γλωσσολογικών Σπουδών της Αγίας Πετρούπολης και στο Κρατικό Παιδαγωγικό Πανεπιστήμιο Herzen στην ίδια πόλη.

Αρμόζει εν συνεχεία να παρουσιάσουμε λεπτομερέστερα το επιστημονικό έργο της Καθηγήτριας Ελόεβα, η οποία έχει σπουδάσει και διδάξει πολλές και διαφορετικές γλώσσες. Η γλώσσα, ωστόσο, με την οποία έχει ασχοληθεί περισσότερο είναι η Ελληνική, ανάμεσα στις 10 ξένες γλώσσες που γνωρίζει: Ελληνικά (Αρχαία και Νέα), Αγγλικά, Γερμανικά, Γαλλικά, Ιταλικά, Λατινικά, Αλβανικά, Λιθουανικά, Τουρκικά και Οσετικά. Έχει, ακόμη, μελετήσει την εβραϊκή γλώσσα Γίντις, όπως και την εξαιρετικά μακρινή (στο άλλο άκρο της τότε Σοβιετικής Ένωσης) γλώσσα Udege (πάνω από την ανατολική Κίνα). Χαρακτηριστικό του ερευνητικού της ύφους είναι η άμεση αναφορά σε πρωτογενείς πηγές, κυρίως σε διαλέκτους διαφορετικών γλωσσών κατά τη διάρκεια πολυάριθμων γλωσσικών αποστολών σε περιοχές ενίοτε γεωγραφικά πολύ απομακρυσμένες.

Το επιστημονικό έργο της τιμωμένης είναι πράγματι σημαντικό και συνίσταται σε βιβλία αλλά και πλήθος άρθρων με κύρια πεδία ενδιαφερόντων την κοινωνιο- και εθνογλωσσολογία, την ελληνική λογοτεχνία, την ελληνική διαλεκτολογία, τις γλωσσικές επαφές, τις συγκριτικές λογοτεχνικές και σημειωτικές μελέτες, τη θεωρία και πράξη της κοινής γλώσσας όπως και τη θεωρία της γλωσσικής μεταφοράς.

Η από κοινού με τον Αλεξάντερ Ρουσακόφ μονογραφία της με θέμα *Διάλεκτοι των Ρομά της Ευρώπης. Προβλήματα στη γλωσσική παρέμβαση* αποτελεί καρπό επιτόπιας έρευνας στην περιοχή της Αγίας Πετρούπολης, όπου κατοικούν πληθυσμοί Ρομά. Ορισμένα προβλήματα της θεωρίας της γλωσσικής επαφής εξετάζονται στο υλικό της γλώσσας των Ρομά: τα προβλήματα της παρεμβολής σε διάφορα επίπεδα της γλώσσας, της εναλλαγής γλωσσικού κώδικα και της μετάβασης σε ένα ξένο γραμματικό σύστημα αποτελούν αντικείμενο αυτής της μελέτης. Επίσης, δημοσιεύονται επιτόπου καταγεγραμμένα κείμενα στη βορειορωσική διάλεκτο της γλώσσας Ρομά, τα οποία χρησιμεύουν για την επεξήγηση των θεωρητικών σημείων που παρουσιάζονται εδώ.

Το εγχειρίδιο της Καθηγήτριας Ελόεβα με τίτλο *Εισαγωγή στη Νεοελληνική*

Φιλολογία, το οποίο συντάχτηκε με στόχο να ανταποκριθεί στις ανάγκες των φοιτητών της νεοελληνικής φιλολογίας όχι μόνο στο αντίστοιχο Τμήμα του Πανεπιστημίου της Αγίας Πετρούπολης αλλά και γενικά στη Ρωσία, ήταν η πρώτη δημοσίευση στη ρωσική γλώσσα για το θέμα αυτό. Ακόμη και σήμερα, μετά από πολλά χρόνια από την πρώτη δημοσίευσή του, εξακολουθεί να διατηρεί στο ακέραιο την επιστημονική αξία του.

Στο έργο της με τίτλο *Τουρκόφωνοι Ορθόδοξοι Έλληνες της Ανατολικής Γεωργίας (περιοχές Τσάλκα και Τετριτσκαροΐσι)*, η τιμωμένη περιγράφει, με βάση διαλεκτογραφικό υλικό που συλλέχθηκε σε τόπους συμπαγούς διαμονής Ελλήνων του Πόντου, μια ελάχιστα μελετημένη γλωσσική ομάδα τους, η έντονη ελληνική ταυτότητα της οποίας έρχεται σε σαφή σύγκρουση με τη μητρική τους τουρκική γλώσσα.

Το σε συνεργασία με τον Γιούρι Κλέινερ βιβλίο της με τίτλο *Η εβραϊκή γλώσσα Γίντις στην Πετρούπολη*, πάλι, παρουσιάζει την παρεμβολή της εβραϊκής και της ρωσικής γλώσσας και την εναλλαγή του γλωσσικού κώδικα κατά τη διαδικασία της ομιλίας και περιέχει, ειδικότερα, κείμενα που καταδεικνύουν αυτά τα φαινόμενα.

Στο βιβλίο της με τίτλο *Ποντιακή Διάλεκτος (Συγχρονία και Διαχρονία)* η καταγραφή της «ζώσας φωνής» αποτελεί την καλύτερη εγγύηση για την υψηλή ποιότητα της δουλειάς της. Η έρευνά της κινείται στον ευρύτατο γεωγραφικό χώρο από τη Γεωργία μέχρι το Κράι του Κρασνοντάρ στη Ρωσία, όπου ζουν ελληνόφωνοι, και στις διαλεκτικές ποικιλίες τους, και το υλικό που συλλέγει η τιμωμένη είναι αξιοζήλευτο, εκτός από την επιστημονική σκευή της.

Το Τμήμα Νεοελληνικών Σπουδών, το οποίο, όπως προαναφέρθηκε, οργάνωσε η τιμωμένη, ήταν το πρώτο στην τότε Σοβιετική Ένωση. Σε αυτό το Τμήμα έχει διδάξει Νέα Ελληνικά με εξαιρετικό τρόπο. Η οργάνωση του συστήματος εκμάθησης, με βάση την αρχή της συνέχειας της ελληνικής γλώσσας, έχει ως εξής: Κατά το πρώτο έτος σπουδών οι φοιτητές μαθαίνουν αρχαία ελληνικά με πολύ εντατικό ρυθμό κατά τη διάρκεια 12 ωρών εβδομαδιαίας διδασκαλίας, ενώ τη δεύτερη χρονιά με τον ίδιο εντατικό ρυθμό (14 ώρες εβδομαδιαία) μαθαίνουν νέα ελληνικά κυρίως μέσα από λογοτεχνικά κείμενα, πεζά και ποιητικά, ενώ συνεχίζουν αργότερα με μαθήματα βυζαντινών. Παράλληλα, ακολουθούν μαθήματα εκκλησιαστικής σλαβονικής γλώσσας, διαλέξεις που αφορούν την ιστορία της Ελλάδας, μαθήματα ιστορίας της ελληνικής γλώσσας, νεοελληνικής διαλεκτολογίας, ελληνικής λογοτεχνίας. Στο τέλος στους φοιτητές χορηγείται πτυχίο με ειδικότητα στη νεοελληνική και βυζαντινή φιλολογία και την αγγλική γλώσσα.

Η δράση και η προσφορά της Φατίμα Ελόεβα στον τομέα της έρευνας και της διδασκαλίας των Ελληνικών (και όχι μόνο) αναγνωρίστηκαν στη χώρα της και η τιμωμένη διορίστηκε μέλος της Επιτροπής Εμπειρογνωμόνων της Ρωσικής Ομοσπονδίας για τις Ελληνικές Σπουδές. Έχει τιμηθεί με το Βραβείο Παιδαγωγικής Τέχνης από το Πανεπιστήμιο της Αγίας Πετρούπολης. Εκτελεί, επίσης, επίσημα καθήκοντα τακτικού εμπειρογνώμονα και στην Ελλάδα. Οι επιστημονικές και παιδαγωγικές της δραστηριότητες έχουν αναγνωριστεί ευρέως διεθνώς: έχει διατελέσει επισκέπτρια καθηγήτρια σε Πανεπιστήμια στην Ελλάδα, την Κύπρο, τη Μεγάλη Βρετανία και τη Γαλλία.

Για τη συμβολή της στην επιστήμη και τον ελληνικό πολιτισμό η Φατίμα Ελόεβα τιμήθηκε τρεις φορές μέχρι σήμερα από την Ελληνική Πολιτεία. Το 2007 ανακηρύχθηκε Πρέσβειρα πολιτισμού της Ελλάδας από τον Δήμαρχο Αθηναίων, το 2008 Ταξιάρχης του Τάγματος του Φοίνικα από τον Πρόεδρο της Ελληνικής Δημοκρατίας, ενώ το 2016 Επίτιμη Διδάκτωρ του Τμήματος της Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης.

Εκτός αυτών, η τιμωμένη συνεργάζεται στενά με το Τμήμα Ρωσικής Γλώσσας και Φιλολογίας και Σλαβικών Σπουδών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, συμμετέχει τακτικά στα σλαβολογικά συνέδρια και τις επιστημονικές ημερίδες που αυτό διοργανώνει, δίνει διαλέξεις στους φοιτητές μας για τη ρωσική φιλολογία, τη γλώσσα και τη λογοτεχνία, ιδίως την ποίηση, τις ελληνορωσικές ιστορικές, πολιτισμικές και λογοτεχνικές σχέσεις, και μοιράζεται απλόχερα την ξεχωριστή και μοναδική της εμπειρία στη διδασκαλία ξένων γλωσσών.

Αγαπητή Φατίμα Ελόεβα,

Είμαι, πράγματι, βαθιά συγκινημένος που το Τμήμα Ρωσικής Γλώσσας και Φιλολογίας και Σλαβικών Σπουδών μου ανέθεσε να Σας απευθύνω τον παρόντα έπαινο! Το επιστημονικό έργο Σας προβάλλει τη Νεοελληνική Γλώσσα και τον Πολιτισμό παγκόσμια. Η συνεργασία Σας με το Τμήμα Ρωσικής Γλώσσας και Φιλολογίας και Σλαβικών Σπουδών υποστηρίζει και προάγει τις ρωσικές σπουδές στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Στο πρόσωπό Σας τιμάται όχι μόνον η επιστήμων ερευνήτρια με διεθνή ακτινοβολία αλλά και μια σπουδαία ακαδημαϊκή δασκάλα που γενναιόδωρα αφιερώθηκε στους φοιτητές της και συνέδεσε το όνομά της με τη νεότερη γενιά ερευνητών στο πεδίο των ανθρωπιστικών επιστημών, το οποίο θεραπεύει. Για τους λόγους αυτούς θα θέλαμε να Σας εκφράσουμε τον σεβασμό και την ευγνωμοσύνη μας

και να Σας ευχαριστήσουμε από καρδιάς. Η τιμή που σήμερα Σας αποδίδεται είναι ταυτόχρονα ύψιστη τιμή για το Τμήμα μας!

Ευχαριστώ πολύ!

FATIMA ELOEVA
Καθηγήτριας Κλασικής και Νεοελληνικής Φιλολογίας του Κρατικού Πανεπιστημίου Vilnius, Λιθουανία

ΟΜΙΛΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:
«Η ΕΛΛΑΔΑ – ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ»

«*Μήγαρις έχω άλλο στο νου μου,*
πάρεξ ελευθερία και γλώσσα;»
Διονύσιος Σολωμός

Αξιότιμη κυρία Αντιπρύτανη,
Αξιότιμε κύριε Κοσμήτορα,
Κυρίες και κύριοι Καθηγητές,
Αγαπητές φοιτήτριες και αγαπητοί φοιτητές,
Κυρίες και κύριοι,

Ονόμασα την ομιλία μου «Η Ελλάδα – Μαθήματα Ελευθερίας».

Το να μιλάει κανείς για την ελευθερία είναι πάντα δύσκολο – τις περισσότερες φορές έχουμε να κάνουμε μάλλον με μια ψευδαίσθηση ελευθερίας· κι όμως, δεν μπορούμε να υπάρχουμε χωρίς αυτή την ψευδαίσθηση.

Μιλώντας για τα μαθήματα ελευθερίας που μας διδάσκει η Ελλάδα, είχα κατά νου μια πολύ συγκεκριμένη ελευθερία: την ελευθερία της γλωσσικής έκφρασης. Διδάσκοντας ελληνικά και μιλώντας την ελληνική γλώσσα σε όλη τη διάρκεια της επαγγελματικής μου ζωής, απόλαυσα αυτή την ελευθερία στο έπακρο. Σκέφτομαι τώρα τα λόγια του Καβάφη: «**Η Ιθάκη σ' έδωσε τ' ωραίο ταξίδι»** και κάτι άλλο «**σὰν ποῦ ταιριάζει σε ποῦ ἀξιώθηκες μιὰ τέτοια πόλι**…». Βρισκόμενη σε αυτήν την υπέροχη νεοκλασική αίθουσα του Πανεπιστημίου, νιώθω ένα βαθύτατο αίσθημα ευγνωμοσύνης – όχι μόνο για τον τιμητικό τίτλο της επιτίμου διδάκτορος, αλλά και για το γεγονός ότι στάθηκα τόσο τυχερή να έχω επαφή με μια μοναδική γλώσσα που, ήδη από τον 5ο αιώνα π.Χ., καλλιέργησε την ιδέα ενός γλωσσικού κανόνα, ενός προτύπου έκφρασης που θα καθορίσει όχι μόνο την ποίηση αλλά και τη φιλοσοφία, την επιστήμη, τη ρητορεία και τη δημόσια ζωή. Αυτή η ιδέα της γλωσσικής κανονικότητας –που συνδέεται με την έννοια του μέτρου, της αρμονίας και της κλασικότητας–

διατηρήθηκε μέσα στους αιώνες, διαμορφώνοντας μια συνέχεια και μια ταυτότητα. Ο Henri Mirambel παρατήρησε κάποτε ότι το ελληνικό λεξιλόγιο μοιάζει με ένα παλιό βιβλίο του ληξιαρχείου όπου δεν υπάρχουν θάνατοι και κρατήθηκαν μόνο οι γεννήσεις. Σαν αποτέλεσμα, ένας φυσικός φορέας της ελληνικής γλώσσας έχει περίπου απεριόριστες δυνατότητες γλωσσικής επιλογής για να εκφραστεί – και αυτό παρουσιάζει σίγουρα τις εκφάνσεις της ελευθερίας.

Κάποτε την προσοχή μου τράβηξε μια συζήτηση που έγινε μεταξύ των δύο αρχηγών της ελάσσονος αντιπολίτευσης της Ελλάδας.[1] Το αντικείμενο της συζήτησης υπήρξε η σημασία της λέξης *βία* και η σωστή ερμηνεία αυτής της λέξης στο κείμενο του Εθνικού Ύμνου της Ελλάδας. Ο ένας από τους δύο που διαφωνούσαν υποστήριζε ότι *βία* στην προκειμένη περίπτωση σημαίνει «ορμή, βιασύνη» (επομένως πρόκειται για τη *βια*), ο συνομιλητής του επέμενε ότι πρόκειται για βία, δηλαδή «δύναμη, ορμή, χρήση δυνάμεως προς καταναγκασμό»)[2]. Η πρώτη παρατήρηση που μπορεί να κάνει κανείς σχετικά με αυτή τη διαφωνία είναι ότι οι δύο σημασίες της λέξης φανερά σχετίζονται. Από την άλλη, είναι ενδεικτικό ότι στην προκειμένη περίπτωση η μία ή η άλλη εκδοχή της σημασίας της λέξης έχει ως συνέπεια και τη δικαιολόγηση συγκεκριμένου πολιτικού προγράμματος, και εδώ μπαίνουμε στον χώρο του θέματος «γλώσσα και εξουσία».

Σκέφτηκα ότι αυτή η γλωσσολογική διαφωνία (που δεν είχε κατά τη γνώμη μου μία μοναδική και τελική λύση) θα παρουσίαζε ένα ιδανικό διδακτικό υλικό να χρησιμοποιηθεί στο μάθημα Νεοελληνικής Λεξικολογίας – πάντα η αντίδραση και η αξιολόγηση της σημασίας και της χρήσης μιας λέξης από τους φυσικούς φορείς (ακόμα και όταν είναι αρχηγοί των κομμάτων) παρουσιάζουν μεγάλο γλωσσολογικό ενδιαφέρον – το γεγονός ότι οι φυσικοί φορείς και χρήστες της γλώσσας έχουν ορισμένες αμφιβολίες αλλά και ο ίδιος ο χαρακτήρας αυτών των αμφιβολιών είναι πολύ ενδεικτικά στοιχεία.

Αυτή η διαφωνία περί του Εθνικού Ύμνου μού θύμισε τη δική μου αντίδραση όταν τον πρωτοάκουσα (ή μάλλον τον πρωτοδιάβασα). Τότε, γνωρίζοντας ελάχιστα πράγματα για τον Ύμνο, για τον συγγραφέα και στην ουσία και για την ίδια την Ελλάδα, μου φάνηκε πολύ απρόοπτος – μέχρι και παράξενος, με φόβισε αλλά ταυτόχρονα με μάγεψε. Είναι ολοφάνερο ότι ο εθνικός ύμνος οποιουδήποτε κράτους παρουσιάζει άπειρες δυνατότητες για

---

1 Αναφέρομαι στο *Βήμα* της 19ης Απρίλη 2009. Χρωστάω στον P. Mackridge αυτή την παραπομπή (όπως και πολλές άλλες πολύτιμες πληροφορίες για την ελληνική γλώσσα και λογοτεχνία).

2 Δ. Δημητράκου, *Νέον Ορθογραφικόν Ερμηνευτικόν Λεξικόν*, 1969. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι σημασιολογικώς οι δύο λέξεις είναι στενά δεμένες.

σημειωτική ανάλυση. Ο Ύμνος λειτουργεί ως σύμβολο, και από αυτόν μπορεί να μάθει κανείς πολλά πράγματα για τη χώρα την οποία αντιπροσωπεύει και συμβολίζει. Όντως ο Εθνικός Ύμνος της Ελλάδας είναι ένας παράξενος ύμνος καθώς στην ουσία δεν αναφέρονται ξεκάθαρα ούτε η Ελλάδα ούτε οι Έλληνες (γίνεται αναφορά μόνο στα κόκαλά τους).[3] Μια απίστευτη ένταση κυριαρχεί στο κείμενο – κάτι παραπάνω από ένταση, κάτι που στην κατάσταση της σημερινής παγκοσμιοποίησης θα ονομάζαμε suspense. Ο Ύμνος πράγματι μοιάζει με ένα κινηματογραφικό έργο. Η Ελευθερία δεν ονομάζεται στην αρχή – μόνο στο τέλος ακούμε: «Χαίρε, ω χαίρε, Ελευθεριά!». Επομένως η *Ελευθερία* περιγράφεται με έμμεσο και όχι άμεσο τρόπο, και ο Σολωμός καταφέρνει να φτάσει σε μια ακραία δραματικότητα.

Καταλαβαίνουμε ότι πλησιάζει κάτι τρομερό – αλλά παράλληλα και ακαταμάχητα γοητευτικό. Μας τυφλώνει η λάμψη του σπαθιού, και το γεγονός ότι ο ποιητής μιλάει για *κόψη* υπογραμμίζει τους αιμοβόρους σκοπούς της Ελευθερίας σε αυτή την εκδοχή. Μας παραλύει ένα τρομακτικό *βλέμμα* ή μας φοβίζει το *πρόσωπο* (επίσης σε αυτό το σημείο υπάρχει μια ασάφεια, επειδή η λέξη *όψη* εδώ μάλλον σημαίνει πρόσωπο) αλλά ακριβώς αυτή η σημασιολογική ρευστότητα προσθέτει στο έργο την εκφραστικότητα. Στο τέλος αντιλαμβανόμαστε ότι έχουμε να κάνουμε με μια τρομερή Θεά και αυτή η Θεά είναι η Ελευθερία.

Η Ελευθερία που περιγράφεται από τον Σολωμό είναι μάλλον η Liberte του Delacrois, αλλά φαίνεται ακόμη πια σκληρή – είναι μια βάκχη τρομακτική και ανελέητη.

Τώρα που έχουν περάσει πολλά χρόνια καταλαβαίνω ότι η παραξενιά, η πολυσημία και η έλλειψη μιας σαφούς εικόνας και μετάφρασης δεν ήταν αποκλειστικά συνέπεια μιας ανεπάρκειας των δικών μου (ελάχιστων τότε) γνώσεων για τον ποιητή. Αντίθετα, όσο περισσότερα γνωρίζω για τον Σολωμό τόσο πιο μυστικός και παράξενος φαίνεται, και είναι το σημείο το οποίο κείται τουλάχιστον εν μέρει στη μιγαδική, υβριδική, οριακή του γλώσσα.

Αναλύοντας την πρώτη στροφή μάς γεννιούνται πολλές απορίες, που παραμένουν σε εκκρεμότητα και λειτουργούν ως καλλιτεχνικά μέσα ακριβώς επειδή δεν λύνονται ούτε πρόκειται να λυθούν.

Σε γνωρίζω από την κόψη
Του σπαθιού την τρομερή,

[3] Αναφέρομαι εδώ αποκλειστικά στο κείμενο του Εθνικού Ύμνου και όχι στον «Ύμνο εις την Ελευθερίαν» στο σύνολό του.

Σε γνωρίζω από την όψη,
Που με βία μετράει τη γη
Απ' τα κόκαλα βγαλμένη
Των Ελλήνων τα ιερά,
Και σαν πρώτα ανδρειωμένη,
Χαίρε, ω χαίρε, Ελευθεριά.

Προβλήματα ερμηνείας αρχίζουν από την λέξη 'όψη' καθώς δεν είναι καθόλου σαφές τι εννοεί: ένα πρόσωπο, ένα βλέμμα ή κάτι άλλο; Από την ανάλυση της σημασίας της λέξης 'βία' αρχίζει το κείμενο αυτό.

Ο ποιητής ξανάρχεται στη Ζάκυνθο το 1817, ύστερα από μια απουσία που διαρκούσε χρόνια, και γράφει τον Ύμνο στα 1923, εμπνευσμένος από την ελληνική επανάσταση. Ο Ύμνος σίγουρα δεν είναι από τα πιο πετυχημένα έργα του Σολωμού. Δεν συγκρίνεται με τα αριστουργήματα που δημιούργησε στην επόμενη φάση. Όπως σωστά παρατήρησε ο Peter Mackridge[4], «ο Ύμνος έχει λίγο-πολύ δημοσιογραφικό ύφος, που αποτελείται εν μέρει από τη μυθοπλαστική πρωτοπρόσωπη αφήγηση κάποιων επεισοδίων της επανάστασης, ενσωματωμένη σε μια στροφική δομή που συνηθίζεται σε διάφορες ευρωπαϊκές γλώσσες». Και πάντως φαίνεται ότι κανείς άλλος δεν έγραψε με τόσο υποβλητικό αισθησιασμό, με τέτοια λακωνικότητα και διαφάνεια. Ο Σολωμός παίρνει το χρίσμα του εθνικού ποιητή επί του Γεωργίου Α΄, όταν ο «Ύμνος εις την Ελευθερίαν» καθιερώνεται ως ο Εθνικός Ύμνος της Ελλάδας. Αυτό συμβαίνει στα 1865. Όμως στη συνείδηση των Επτανησίων ο Ζακύνθιος ποιητής είχε από νωρίς καθιερωθεί.[5] Και όχι μόνο. Όταν πεθαίνει, μια μερίδα του Αθηναϊκού Τύπου τον ονομάζει εθνικό ποιητή της Ελλάδας.

Ο «Ύμνος εις την Ελευθερίαν» είναι γραμμένος αποκλειστικά στα ελληνικά και δεν έχει γνωστό «ιταλικό υπόστρωμα».[6] Αναμφίβολα, ήδη στον Ύμνο αναγνωρίζουμε τη γνήσια φωνή του εθνικού ποιητή. Η εναλλαγή οκτασύλλαβων και επτασύλλαβων ενισχύει τον ρυθμό του, δίνοντας την αίσθηση ενός πολεμικού τραγουδιού που αντηχεί το πνεύμα της Επανάστασης. Αυτό εξηγεί γιατί το ποίημα είναι τόσο ζωντανό, σχεδόν για να μπορεί να τραγουδηθεί.

---

4 Peter Mackridge, *Εκμαγεία της ποίησης, Σολωμός, Κάλβος, Καβάφης*. Εστία, 2008.

5 Αφροδίτη Αθανασοπούλου, «Τα ελληνοϊταλικά του Σολωμού. Προβλήματα περιγραφής και ερμηνείας». Δημοσιεύθηκε στο περιοδ. *Πόρφυρας*, τχ. 95-96 (αφιέρ. στον Διονύσιο Σολωμό), Ιούλ.-Σεπτ. 2000, σσ. 197-232.

6 *Octave Merlier*. Exposition du centenaire de Solomos. Αθήνα, 1957, σ. 54.

Ο Σολωμός, αντλώντας από τη δημοτική ποίηση, καταφέρνει να δημιουργήσει ένα ποίημα που συνδυάζει **μελωδικότητα και επική ένταση**. Στο προοίμιο, αφού κάνει αναφορά στα περασμένα βάσανα της σκλαβιάς και στην τωρινή δύναμη της Ελευθερίας, περιγράφει ένα ένα τα κατορθώματά της, δηλαδή τα κυριότερα γεγονότα του Αγώνα ως την εποχή που γράφει. Η άλωση της Τριπολιτσάς, πρωτεύουσας του Μοριά, η πρώτη μεγάλη νίκη των Ελλήνων, παίρνει έκταση επική και δραματική, η καταστροφή της μεγάλης στρατιάς του Δράμαλη κοντά στην Κόρινθο, σαν αργή κίνηση μουσικής συμφωνίας, δίνεται με μια διάθεση ειδυλλιακή, ενώ το δραστικό περιγραφικό ύφος του πρώτου μέρους ξαναγυρίζει στην πρώτη πολιορκία του Μεσολογγίου τα Χριστούγεννα του 1822 και στην καταστροφή των Τούρκων στον Αχελώο, που επακολούθησε. Ύστερα ο τόνος πέφτει, ιδίως όταν ο ποιητής δίνει συμβουλές στους αγωνιστές (ας είναι και με το στόμα της Ελευθερίας) ή απευθύνει έκκληση στους ξένους μονάρχες για την ελευθερία των Ελλήνων.

Κατά την προσεκτική εξέταση οποιασδήποτε γλωσσικής κατάστασης, διαπιστώνουμε τη μοναδικότητά της – και η έννοια του κανόνα αποκτά αρχικά μια εθνογλωσσική χροιά και στη συνέχεια, όσο προσπαθούμε να τον ορίσουμε, γίνεται όλο και πιο άπιαστη.

Αυτή η κατάσταση εν μέρει συνδέεται με τη γνωστή διατύπωση του Λ. Ν. Τολστόι για τις δυστυχισμένες οικογένειες, καθεμία από τις οποίες είναι δυστυχισμένη με τον δικό της τρόπο. (Μερικές φορές φαίνεται ότι, στην πραγματικότητα, ο Τολστόι ήταν βαθιά πεπεισμένος ότι όλες οι οικογένειες, η καθεμία με τον τρόπο της, είναι απόλυτα δυστυχισμένες.) Παρ' όλα αυτά, φαίνεται ότι υπάρχουν γλώσσες ιδιαίτερα σημαντικές για τη μελέτη της ιστορίας που αφορά τη διαμόρφωση της λογοτεχνικής νόρμας. Ένα λαμπρό παράδειγμα μιας τέτοιας γλώσσας είναι τα ελληνικά.

Η ιδιαιτερότητα της Νεοελληνικής οφείλεται, πρωτίστως, στη μακρά και αδιάλειπτη γραπτή παράδοση που υπάρχει εδώ και τουλάχιστον τρεισήμισι χιλιάδες χρόνια. Παρά τις σημαντικές αλλαγές που έχει υποστεί η ελληνική γλώσσα κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου –από τη συνθετική αρχαία ελληνική στην αναλυτική νεοελληνική–, εντυπωσιακή παραμένει η διατήρηση του λεξιλογικού της πλούτου.

«Στην πραγματικότητα, για ελάχιστες λέξεις της ελληνικής γλώσσας μπορεί να ειπωθεί ότι έχουν εξαφανιστεί εντελώς», έγραφε ο Γεώργιος Χατζιδάκις. Με την άποψη του λαμπρού γλωσσολόγου συντάσσεται και ο ποιητής: Ο Οδυσσέας Ελύτης παρατήρησε κάποτε ότι ο Έλληνας ποιητής σήμερα προφέρει τις λέξεις

ουρανός, θάλασσα, ήλιος ακριβώς όπως (και με την ίδια σημασία) ο Αρχίλοχος και η Σαπφώ. Και αυτό είναι πολύ σημαντικό...

Η γλώσσα είναι η σκιά στην πλατωνική σπηλιά, αυτό το μοναδικό φαινόμενο που μας συνδέει με τον κόσμο. Από την άλλη είμαστε σε θέση να πλάθουμε τη γλώσσα, να την αλλάζουμε. Η γλώσσα είναι η μοναδική ουσία όπου έχουμε την πολυτέλεια ελευθερίας –φυσικά μιας σχετικής ελευθερίας– και πάντως, υπακούοντας στις υπαγορεύσεις της γλώσσας, κατά καιρούς τη διαμορφώνουμε και ίδιοι. Τον τελευταίο καιρό οι ιδιαιτερότητες της διγλωσσίας του Σολωμού[7] (ή της διφυΐας του) κεντρίζουν όλο και περισσότερο την προσοχή των ερευνητών. Κατά καιρούς φόβιζε τους αναγνώστες η υβριδική και μιγαδική γλώσσα του Σολωμού, τώρα τους ελκύει όλο και περισσότερο. Αυτή η μιγαδική γλώσσα εδράζεται εν πολλοίς στην αντικειμενική γλωσσική κατάσταση των Επτανήσων. Ο Mackridge επισημαίνει ότι «η διγλωσσία του Σολωμού (δηλαδή η χρήση της ιταλικής και της ελληνικής) ήταν συνέπεια της διπλής πολιτισμικής κατάστασης που επικρατούσε στα Επτάνησα εξαιτίας της αποικιοκρατικής διακυβέρνησης».

Και όπως η ποίηση του Σολωμού έχει φανερά μεταφυσικές διαστάσεις, μεταφυσικές διαστάσεις έχει και η γλώσσα του. Εδώ μάλλον έχουμε να κάνουμε όχι τόσο με τη γλωσσολογική διαπλοκή par exellence στην πλήρη σημασία του όρου αλλά με μια συνειδητή προσπάθεια αλλαγής της γλώσσας, γλωσσολογικού πειράματος, τελειοποίησης της γλώσσας, δημιουργίας μιας άλλης υψηλής μορφής της γλώσσας, την οποία ο Peter Mackridge ονομάζει «αβραμική». Αυτή η γλωσσική συμπεριφορά έχει άμεση σχέση με το θέμα της ελευθερίας και ερμηνεύεται από τη φιλοσοφία της γλώσσας (Wilhelm Humboldt, Karl Vossler, Benedetto Croce, Eugenio Coseriu). Πρόκειται για την αντίληψη της γλώσσας ως «ενέργειας και όχι έργου» (Humboldt), συνεχούς αλλαγής της γλώσσας και της σημασίας της συμβολής των συμμετεχόντων στην παραγωγή της και στην πραγματοποίηση αυτής της αλλαγής (Coseriu). Αυτή η θεωρία υπογραμμίζει τον ρόλο του αυτοσχεδιασμού, μιας δημιουργικής πράξης στη διαμόρφωση του λογοτεχνικού προτύπου. Ο Σολωμός γράφει ένα δυναμικό κείμενο όπου δεν μιλάει καθόλου για την πατρίδα, μιλάει για την Ελευθερία. Και, αντιμετωπίζοντας την Ελευθερία σαν ένα είδος γλωσσολογικού ταμπού, την ονομάζει μόνο στο τέλος της στροφής: «Χαίρε, ω χαίρε, Ελευθεριά». Η έννοια

[7] Εδώ συνειδητά αποφεύγω να μπω στη γλωσσολογική συζήτηση για την ορολογία και τις έννοιες diglossia κατά τον Ferguson και bilingualism.

της ελευθερίας στην ιστορία της ανθρώπινης σκέψης είναι ένα από τα πιο δύσκολα θέματα. Στη συνείδηση και μάλλον στο υποσυνείδητο των Ευρωπαίων η Ελλάδα συνδέεται με την έννοια της ελευθερίας. Ο ευρωπαϊκός πολιτισμός στάθηκε τυχερός επειδή το μοντέλο της αθηναϊκής δημοκρατίας (που υπήρξε μια φευγαλέα, στιγμιαία περίπτωση) με περίπου θαυματουργικό τρόπο έγινε πρότυπο του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Το φαινόμενο του ελληνισμού, της ελληνικής ταυτότητας, διαποτίζεται από την ιδέα της ελευθερίας. Και είναι ενδεικτικό ότι η ιδέα της ελευθερίας προϋποθέτει τη σύγκρουση ιδεών, είναι αέναα αναβαλλόμενη. Στον *Επιτάφιο του Περικλέους* του Θουκυδίδη περιγράφεται η λειτουργία της δημοκρατίας –και εδώ υπάρχει μια πρώτη σύγκρουση–, η ελευθερία στηρίζεται σε μια σκληρή και αρκετά περίπλοκη οργάνωση, και περιγράφεται από τον Θουκυδίδη περίπου σαν μια ρουτίνα. Ο Πλάτων, πάλι, υποστηρίζει την ιδέα του φιλοσόφου-κυβερνήτη, ερχόμενος σε σύγκρουση με τους Αθηναίους, ο Σοφοκλής στην *Αντιγόνη* μιλάει για την ύπαρξη ανώτατων ηθικών αρχών στις οποίες υπάγεται αναγκαστικά οποιοσδήποτε, έστω και απόλυτα δίκαιος, νόμος. Μου φαίνεται πως δεν είναι τυχαίο ότι αυτή η παράδοση παρουσίασης της ελευθερίας ως ταμπού κατά κάποιο τρόπο συνεχίζεται στο περίφημο ποίημα του Σεφέρη «Άρνηση», το οποίο χάρη στην ιδιοφυή μουσική του Θεοδωράκη αντιμετωπίζεται σαν ένα είδος εθνικού ύμνου των Ελλήνων: «**Γράψαμε το όνομά της· ωραία που φύσηξεν ο μπάτης και σβήστηκε η γραφή**». Και ύστερα στο κείμενο ενός άλλου τραγουδιού, που μπορεί να θεωρηθεί και αυτό μια παραλλαγή του «Ύμνου εις την Ελευθερία», του τραγουδιού του Μάνου Λοΐζου (στίχοι της Κωστούλας Μητροπούλου): «Ο δρόμος είχε τη δική του ιστορία. Κάποιος την έγραψε στον τοίχο με μπογιά. Ήταν μια λέξη μοναχά **ελευθερία**, ύστερα είπαν πως την έγραψαν παιδιά…»· η ίδια παράδοση αποκτάει μια συνέχεια.

Ο Σωκράτης με μια φαινομενική άνεση κάνει μια δύσκολη επιλογή – επιλέγει να πεθάνει–, για να αποδείξει στην αγαπημένη πόλη του με το συνηθισμένο παραδοξολογικό του ύφος την πραγματική αξία της ελευθερίας. Στους «Ελεύθερους πολιορκημένους» ο Σολωμός κάνει ένα άλλο άλμα και καταφέρνει να δημιουργήσει ένα «μέχρι παθήσεως» ωραίο και παράλληλα διαπεραστικά σοφό κείμενο, που δίνει τον ορισμό της ελευθερίας: «*Μάγεμα η φύση κι όνειρο στην ομορφιά και χάρη... Με χίλιες βρύσες χύνεται, με χίλιες γλώσσες κραίνει. Όποιος πεθαίνει σήμερα, χίλιες φορές πεθαίνει*».

Και αυτή η Ελευθερία βρίσκεται πολύ μακριά από την ανελέητη θεά του «Ύμνου εις την Ελευθερία», παρόλο που και αυτή επισκέπτεται τους

ανθρώπους μόνο όταν παίρνουν συνειδητά την απόφαση να πεθάνουν για αυτήν. Την απόφαση αυτή οι πολιορκημένοι την παίρνουν εν πλήρη γνώσει της ομορφιάς του κόσμου. Είναι μια φευγαλέα, στιγμιαία περίπτωση που η ελευθερία της γλώσσας ταυτίζεται με την ελευθερία της ψυχής.

ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΠΟΥ ΟΡΓΑΝΩΘΗΚΕ
ΑΠΟ ΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΕΘΝΟΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΑΣ –
ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΗΧΟΥ
ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΠΡΟΣ ΤΙΜΗΝ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΚΟΡΥΦΑΙΩΝ
ΗΧΟΛΗΠΤΩΝ:
ΣΤΕΛΙΟΥ ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ
ΓΙΑΝΝΗ ΣΜΥΡΝΑΙΟΥ
ΓΙΑΝΝΗ ΣΥΓΛΕΤΟΥ

Τη 17η Μαρτίου 2025, ημέρα Δευτέρα και ώρα 19.00, στη Μεγάλη Αίθουσα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, πραγματοποιήθηκε η εκδήλωση που οργανώθηκε από τον Τομέα Εθνομουσικολογίας – Πολιτισμικής Ανθρωπολογίας και τον Τομέα Τεχνολογίας Ήχου του Τμήματος Μουσικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών προς τιμήν των τριών κορυφαίων ηχοληπτών: **Στέλιου Γιαννακόπουλου, Γιάννη Σμυρναίου, Γιάννη Συγλέτου**.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

* Προσφώνηση από το Μέλος του Συμβουλίου Διοίκησης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Αχιλλέα Χαλδαιάκη.
* Χαιρετισμός από την Πρόεδρο του Τμήματος Μουσικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγήτρια κυρία Αναστασία Γεωργάκη.

* Παρουσίαση του έργου των τιμωμένων από τον Καθηγητή Εθνομουσικολογίας του Τμήματος Μουσικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, κύριο Λάμπρο Λιάβα.

Μουσικό πρόγραμμα από το σχήμα «Music Odyssey» του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών, με την επιμέλεια του κυρίου Γιάννη Μαλαφή και της κυρίας Αρετής Ανδρεοπούλου.

ΑΧΙΛΛΕΑ ΧΑΛΔΑΙΑΚΗ
Καθηγητή του Τμήματος Μουσικών Σπουδών και Μέλους του Συμβουλίου Διοίκησης του ΕΚΠΑ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Το Τμήμα Μουσικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής του ΕΚΠΑ, μέσω του Τομέα Εθνομουσικολογίας και Πολιτισμικής Ανθρωπολογίας και της Κατεύθυνσης Τεχνολογίας Ήχου, διοργανώνει την αποψινή τιμητική εκδήλωση για τους κορυφαίους ηχολήπτες Στέλιο Γιαννακόπουλο, Γιάννη Σμυρναίο και Γιάννη Συγλέτο, σε αναγνώριση της μεγάλης προσφοράς τους στην εξέλιξη της τεχνογνωσίας και της αισθητικής στην ελληνική δισκογραφία, στη ραδιοφωνία, στον κινηματογράφο και στην εν γένει ηχητική καταγραφή της μουσικής μας κληρονομιάς.

Αρμόζουν εγκάρδια συγχαρητήρια σε όλες και όλους τους υπεύθυνους για την αποψινή εκδήλωση συναδέλφους, ιδιαιτέρως δε στην Πρόεδρο του Τμήματός μας, τη φιλτάτη Αναστασία Γεωργάκη, και στον αγαπητό φίλο Λάμπρο Λιάβα, που θα με διαδεχθούν στο παρόν περίβλεπτο βήμα, προκειμένου να πουν ειδικότερα και αναλυτικότερα τα δέοντα τόσο για την αποψινή, όντως αξιέπαινη, πρωτοβουλία, όσο και για τους τρεις απόψε τιμωμένους, σπουδαίους και πανευφήμως γνωστούς ηχολήπτες.

Οι ασχολούμενοι με οιανδήποτε πτυχή και απόχρωση της τέχνης της μουσικής επιτέλεσης γνωρίζουν άριστα τη μεγίστη σημασία που αποκτά η ποιότητα του ήχου· του ήχου όπως τεχνικά εκπέμπεται, κυρίως όμως του ήχου όπως αισθητικά καταγράφεται και αποτυπωμένος μέσω παλιότερων ή και σύγχρονων ηχοληπτικών πρακτικών διαιωνίζεται στην ιστορία.

Οι τιμώμενοι απόψε τρεις επιφανείς ηχολήπτες συνέβαλαν τα μέγιστα στην αψεγάδιαστη διαχρονική καταγραφή φωνητικών και οργανικών ηχητικών ερμηνειών· ερμηνειών διακρινόμενων από διαυγή ηδύτητα, αισθαντική εσωστρέφεια, από θάλλουσα ενάργεια και παλλόμενη ορμητικότητα· ερμηνειών αντίστοιχων της υποφητικής εκείνης *φωνὴς αὔρας λεπτῆς*, όπου και το πνεύμα μας αναπαύεται.

Κατέγραψαν τον ήχο, αντηχούντα όχι σαν θύελλα καταστροφική, ούτε σαν άνεμο καταιγιστικό· όχι σαν βίαιο σεισμό, ούτε σαν πυρκαγιά ορμητική· δεν

μπορεί να βιώνεται έτσι η μουσική· τον κατέγραψαν σαν ήμερο και ανάλαφρο αεράκι, που αγγίζει τις ψυχές μας σαν αύρα λεπτή, που την ποθεί η καρδιά μας.

Στα ηχογραφικά τους Άπαντα μπορεί κανείς να ενωτισθεί, τείνοντας ους ευήκοον, μπορεί κανείς να ενωτισθεί –λέγω– *φωνή, ἦχο, μέλος γλυκύ.* Αυτός ο ήχος μάς μοιάζει στην αρχή ωσάν τον ήχο από το νάι του παπαδιαμαντικής επινόησης Δερβίση:

Τὸ Νάϊ, τὸ νάϊ τὸ γλυκύ.
Νάζι − κατὰ ἓν ζῆτα ἐλαττοῦται.
Αὔρα, οὐρανός, ᾆσμα γλυκερόν, μελιχρόν, ἁβρόν, μεθυστικόν.
Νάϊ, τὸ νάϊ.
Κατὰ δύο κοκκίδας, διαφέρει διὰ νὰ εἶναι τὸ Ναί, ὁποὺ εἶπεν ὁ Χριστός.
Τὸ Ναὶ τὸ ἥμερον, τὸ ταπεινόν, τὸ πρᾷον, τὸ Ναὶ τὸ φιλάνθρωπον.

Δεν είναι, όμως, αυτός ο ήχος: είναι η αέρινη, η οιονεί αχειροποίητη, αύρα μιας αλλιώτικης ηχητικής τέχνης· μιας τέχνης που αφειδώλευτα επιτρέπει να αναδυθεί ενώπιόν μας *φωνὴ ἐκ βαθέως ἀναβαίνουσα, ὡς κελάρυσμα ρύακος εἰς τὸ ρεῦμα, ὡς μύρον, ὡς ἄχνη, ὡς ἀτμός, θρῆνος, πάθος, μελῳδία, ἀνερχομένη ἐπὶ πτίλων αὔρας νυκτερινῆς, αἰρομένη μετάρσιος, πραεῖα, μειλιχία, ἄδολος, ψίθυρος, λιγεῖα, ἀναρριχωμένη εἰς τὰς ριπάς, χορδίζουσα τοὺς ἀέρας, χαιρετίζουσα τὸ ἀχανές, ἱκετεύουσα τὸ ἄπειρον, παιδική, ἄκακος, ἐλισσομένη, φωνὴ παρθένου μοιρολογούσης, μινύρισμα πτηνοῦ χειμαζομένου, λαχταροῦντος τὴν ἐπάνοδον τοῦ ἔαρος.*

Αγαπητές και αγαπητοί συνάδελφοι,

Μὴν ἐκπλαγεῖτε πρὸς τὴν φωνὴν αὐτήν, πρὸς τὸ μέλος ἐτοῦτο. Ἐνθυμηθεῖτέ την, ἀναγνωρίστε την. Τὴν ἔχουμε καὶ ἄλλοτε ἀκούσει. Αφουγκραστείτε: είναι ο ήχος που αναδύεται από το σύνολο των ηχογραφημάτων των απόψε τιμωμένων τριών κορυφαίων ηχοληπτών: του Στέλιου Γιαννακόπουλου, του Γιάννη Σμυρναίου και του Γιάννη Συγλέτου, τους οποίους –εκ μέρους και της διοίκησης του ΕΚΠΑ– ευγνωμόνως και εγκαρδίως συγχαίρω!

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΣ ΓΕΩΡΓΑΚΗ
Καθηγήτριας και Προέδρου του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του ΕΚΠΑ

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

Αξιότιμε κύριε Πρύτανη,
Αξιότιμα μέλη της ακαδημαϊκής Κοινότητας του ΕΚΠΑ,
Αγαπητοί τιμώμενοι ηχολήπτες,
Αγαπητές και αγαπητοί παρευρισκόμενοι,

Είναι μεγάλη μας τιμή να καλωσορίσουμε σήμερα στην πανεπιστημιακή κοινότητα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, και ιδιαίτερα στη μουσική και μουσικολογική κοινότητα του Τμήματος Μουσικών Σπουδών, τρεις κορυφαίους ηχολήπτες, που έχουν διαγράψει μια πολύ σημαντική πορεία στη σύγχρονη πολιτιστική ζωή της χώρας: τον κ. Στέλιο Γιαννακόπουλο, τον κ. Γιάννη Σμυρναίο και τον κ. Γιάννη Συγλέτο.

Οι τρεις αυτοί κορυφαίοι ηχολήπτες στάθηκαν πυλώνες στην πολιτιστική ζωή της χώρας μας από τη μεταπολίτευση έως σήμερα, αναδεικνύοντας με την τέχνη της ηχοληψίας και παραγωγής την πολυδιάστατη ιστορία της Ελληνικής Μουσικής μέσω του ηχογραφήματος στο στούντιο και των ζωντανών συναυλιών. Οι τρεις κορυφαίοι αυτοί ηχολήπτες καλύπτουν με το έργο τους την έντεχνη λόγια ορχηστρική και ενόργανη μουσική ως και το έντεχνο ελληνικό τραγούδι σε όλες του τις εκφάνσεις (έντεχνο και λαϊκό) μέσα από πληθώρα συνεργασιών με συνθέτες, μαέστρους, μουσικούς, τραγουδοποιούς και τραγουδιστές.

Πρωτίστως, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους δύο αγαπητούς συναδέλφους που ανέλαβαν την πρωτοβουλία για τη διοργάνωση αυτής της τιμητικής βραδιάς: τον αγαπητό συνάδελφο Λάμπρο Λιάβα, Καθηγητή Εθνομουσικολογίας, ακούραστο εργάτη της ελληνικής μουσικής, από την παραδοσιακή έως την αστική λαϊκή μουσική και το έντεχνο ελληνικό τραγούδι, καθώς και τον Γιάννη Μαλαφή, μουσικό, μουσικολόγο και ηχολήπτη, μέλος ΕΔΙΠ του Τμήματος, ο οποίος έχει εισαγάγει τα μαθήματα της ηχοληψίας και παραγωγής στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών και έχει εκπαιδεύσει τα τελευταία 25 χρόνια μια ολόκληρη γενιά από μουσικολόγους/ηχολήπτες/ερευνητές σε θέματα κλασικής, δημοφιλούς, παραδοσιακής και έντεχνης μουσικής.

Ως πρόεδρος του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του ΕΚΠΑ, αλλά και ως διευθύντρια του Εργαστηρίου Μουσικής Ακουστικής και Τεχνολογίας του Τμήματος Μουσικών Σπουδών, θα ήθελα να αναδείξω την πολυμορφία του Τμήματος όσον αφορά στη μελέτη αλλά και στην πράξη της μουσικής σε διαφορετικά πεδία στον χώρο και τον χρόνο: από την αρχαία ελληνική μουσική στην κλασική και σύγχρονη μουσική, από τη δημοτική παραδοσιακή στην αστική λαϊκή μουσική και το έντεχνο ελληνικό τραγούδι, από την jazz μουσική έως τις σύγχρονες τάσεις της δημοφιλούς και λόγιας ηλεκτρονικής μουσικής καθώς και από τη βυζαντινή μουσική έως τις παραδόσεις της Ανατολικής Μεσογείου.

Το Τμήμα Μουσικών Σπουδών καλύπτει ένα ευρύ φάσμα γραπτών και προφορικών μουσικών παραδόσεων που το καθιστούν μοναδικό στην Ευρώπη και διεθνώς, καθώς κάνει τον συγκερασμό της μουσικής παράδοσης της Ανατολής με την έντεχνη δυτικοευρωπαϊκή μουσική καθώς και των παραδόσεων της βόρειας Ευρώπης με τις παραδόσεις της Αφρικής μέσω της νέας διττής του ταυτότητας, που γεφυρώνει τη μουσική και μουσικολογική θεωρία με την καλλιτεχνική πράξη.

Είναι μεγάλη τιμή λοιπόν για το Τμήμα μας και ιδιαίτερα για την κατεύθυνση της Μουσικής Τεχνολογίας, που θεραπεύει εδώ και πολλά χρόνια το γνωστικό αντικείμενο της Ηχοληψίας –με προεξάρχοντα τον Γιάννη Μαλαφή σε συνεργασία με τον Γιάννη Πεϊκίδη (ΕΤΕΠ), καθώς και μια μεγάλη ομάδα μεταπτυχιακών και διδακτορικών φοιτητών που ασχολούνται με πρακτικά και επιστημονικά θέματα της ηχοληψίας–, να υποδεχθεί στην οικογένειά του τους κυρίους Γιαννακόπουλο, Σμυρναίο και Συγλέτο. Στην κατεύθυνση της Μουσικής Τεχνολογίας διδάσκουμε την ηχοληψία μέσω μιας διεπιστημονικής προσέγγισης με μαθήματα όπως: Μουσική Ακουστική και Ψυχοακουστική, Ακουστική χώρων και εικονική μοντελοποίηση χώρων, Παραγωγή και επεξεργασία του ήχου με νέες τεχνολογίες, Σύνθεση ηλεκτροακουστικής μουσικής με διαδραστικά μέσα, Μουσική ψυχολογία και γνωσιακές επιστήμες, Μουσική και τεχνητή νοημοσύνη, Μουσικοθεραπεία, κ.ά.

Αγαπητοί κύριοι Γιαννακόπουλε, Συγλέτο και Σμυρναίε, θα θέλαμε να σας ενημερώσουμε ότι το Εργαστήριο Μουσικής Ακουστικής Τεχνολογίας του Τμήματός μας διαθέτει ένα άρτιο και πλήρως εξοπλισμένο στούντιο ηχογραφήσεων, με χώρους που μπορούν να φιλοξενήσουν μέχρι και πλήρη συμφωνική ορχήστρα με μεταβλητή φυσική αντήχηση.

Εφεξής το στούντιο αυτό θα είναι στη διάθεσή σας για να μεταλαμπαδεύσετε τα φώτα σας στους φοιτητές μας. Οι φοιτήτριες και οι φοιτητές μας διδάσκονται την επιστήμη και τέχνη της ηχοληψίας, τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό

επίπεδο, έχοντας πρόσβαση σε αναλογικό και ψηφιακό εξοπλισμό τελευταίας τεχνολογίας, απαραίτητο για την πρακτική τους εξάσκηση και απόκτηση ηχοληπτικής εμπειρίας. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην ηχογράφηση μεγάλων μουσικών συνόλων, στη μουσική παραγωγή, στον ήχο για live sound αλλά και στην ηχοληψία για τη δημιουργική παραγωγή.

Στο Στούντιο Ήχου (έκτασης 200 τ.μ., που βρίσκεται στον τρίτο όροφο της Φιλοσοφικής Σχολής) οι φοιτήτριες και φοιτητές μας εξασκούνται στην ηχοληψία και παραγωγή ποικίλων μουσικών ιδιωμάτων όπως παλαιά μουσική, κλασική και σύγχρονη, παραδοσιακή και αστική/λαϊκή, jazz, βυζαντινή μουσική και μουσικές παραδόσεις της Ανατολικής Μεσογείου. Υπάρχουν πολλές και πολλοί απόφοιτοί μας που εργάζονται σε διάφορους κλάδους της μουσικής βιομηχανίας στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Το Στούντιο Ήχου ανήκει στο Εργαστήριο Μουσικής Ακουστικής και Τεχνολογίας του Τμήματος Μουσικών Σπουδών και αναλαμβάνει αρκετές εξωτερικές επαγγελματικές παραγωγές, στο πλαίσιο των οποίων οι φοιτήτριες και φοιτητές μας αποκτούν πολύτιμη εμπειρία για τη μετεξέλιξή τους στον επαγγελματικό κλάδο της ηχοληψίας και μουσικής βιομηχανίας στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.

Σημειωτέον, το Στούντιο Ήχου του Τμήματος Μουσικών Σπουδών κατέχει και μία παγκόσμια διάκριση: ο Παγκόσμιος Οργανισμός Παραγωγής – Πιστοποίησης Αμφιωτικών Δίσκων, με έδρα το Βέλγιο, καθώς και η Μουσική Ακαδημία των Βρυξελλών ανακοίνωσαν επίσημα το πρώτο αμφιωτικό CD Βυζαντινής Χορωδιακής Μουσικής παγκοσμίως, η παραγωγή του οποίου πραγματοποιήθηκε στο στούντιό μας με ηχολήπτες τον κύριο Γιάννη Μαλαφή και βοηθό ηχολήπτη τον κύριο Κώστα Κατσαντώνη.

Με αφορμή τον εορτασμό του έτους Μίκη Θεοδωράκη και Μάνου Χατζιδάκι για τα 100 χρόνια από τη γέννησή τους και τον προγραμματισμό ενός Διεθνούς Συνεδρίου προς τιμήν τους στις 23 και 24 Οκτωβρίου στο ΕΚΠΑ, είναι συγκινητικό να σας έχουμε μαζί μας: εσάς που αναδείξατε όχι μόνο το έργο αυτών των δύο συνθετών-γιγάντων της μεταπολεμικής Ελλάδας αλλά και όλων των άλλων συνθετριών και συνθετών που ανέδειξαν τη διαχρονική πολιτιστική κληρονομιά της Ελλάδας μέσα από τον συγκερασμό ποίησης και μουσικής, ελληνικότητας και μοντερνισμού.

Αξιότιμε κύριε Γιαννακόπουλε,

Ορθώς σας έδωσαν τον χαρακτηρισμό του ηχοπλάστη! Εσείς, ο ηχολήπτης, ο δάσκαλος αλλά και ο ηχοπλάστης του *Επιταφίου* και του *Μεγάλου Ερωτικού*,

ο ακούραστος εργάτης σε εκατοντάδες παραγωγές στα στούντιο Columbia και σε δίσκους και συναυλίες σε όλη την Ελλάδα, θα είστε στο μέλλον πολύτιμος αρωγός για την εκπόνηση πτυχιακών και διπλωματικών εργασιών στο Τμήμα μας.

Αξιότιμε κύριε Σμυρναίε,

Η προσφορά σας στη γεφύρωση της αισθητικής πρόσληψης με τις καινοτόμες μεθόδους ηχοληψίας μέσω της εξέλιξης της τεχνολογίας, οι οποίες, όπως έχετε τονίσει σε συνεντεύξεις σας, παίζουν το παιχνίδι των ψευδαισθήσεων, θα αποτελέσει τροφή για συζήτηση πτυχιακών και διπλωματικών εργασιών για την επόμενη γενιά των φοιτητών μας.

Αξιότιμε κύριε Συγλέτο,

Η προσφορά σας, μεταξύ άλλων, και στον ορχηστρικό ήχο ως ηχολήπτη της συμφωνικής ορχήστρας της ΕΡΤ αλλά και στις επιτόπιες καταγραφές διαφόρων ειδών της παραδοσιακής μουσικής είναι ανεκτίμητη και πολύ σημαντική για μελλοντικές πτυχιακές εργασίες φοιτητών καθώς και για ερευνητικά προγράμματα.

Αξιότιμοι κύριοι Γιαννακόπουλε, Σμυρναίε και Συγλέτο, σας καλωσορίζουμε στη μεγάλη μας οικογένεια και αναμένουμε να μοιραστούμε μαζί σας σε επίπεδο, διαλέξεων, σεμιναρίων, πτυχιακών και διπλωματικών εργασιών την ανεκτίμητη εμπειρία σας για την Ελληνική Μουσική των τελευταίων 50 χρόνων με απώτερο στόχο την καταγραφή και ανάδειξη της σύγχρονης μουσικής κληρονομιάς της Ελλάδας.

ΛΑΜΠΡΟΥ ΛΙΑΒΑ
Καθηγητή του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του ΕΚΠΑ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΩΝ ΤΙΜΩΜΕΝΩΝ

Κυρίες και κύριοι, αξιότιμοι συνάδελφοι, αγαπητοί φοιτητές,
Αγαπητοί συνεργάτες και φίλοι των τιμωμένων,
Αγαπητέ Σταύρο Ξαρχάκο, επίτιμε διδάκτορα του Τμήματός μας,
Αγαπημένε Στέλιο Γιαννακόπουλε, Γιάννη Σμυρναίε και Γιάννη Συγλέτο,

Εν αρχή ην ο ήχος!... Ο αρχέγονος ήχος, που μορφοποιήθηκε-οργανώθηκε ήδη από τις πρωτόγονες κοινωνίες, ώστε οι άνθρωποι να εκφραστούν και να επικοινωνήσουν. Κι αυτός ο πρωταρχικός ήχος εξελίχτηκε σε λόγο (δηλαδή σε Γλώσσα) αλλά και σε Μουσική. Με κοινή καταγωγή λοιπόν, από την οργάνωση του ήχου, η Γλώσσα και η Μουσική είναι για κάθε πολιτισμό οι δύο ισχυρότεροι κώδικες για την έκφραση και την επικοινωνία.

Λειτουργούν ως αποθετήρια της συλλογικής μνήμης, σύμβολα της εθνοπολιτισμικής ταυτότητας, τεκμήρια της δημιουργικής δύναμης για κάθε λαό, για κάθε κοινότητα-ομάδα, για κάθε άτομο.

«Εν αρχή ην ο Λόγος» και «Θεός ην ο Λόγος… Και είπεν ο Θεός "Γενηθήτω φως" και εγένετο»! Πράγματι, ο ήχος προϋπάρχει-υπερισχύει ακόμη και του φωτός. Το επιβεβαιώνει άλλωστε και ο λαός μας με τη σοφή παραίνεση: «Άκου να δεις!..». Κι ας λένε ότι βρισκόμαστε στην εποχή της εικόνας. Ο ήχος εξακολουθεί «να μας τραβάει από το αυτί!...» και να μας καθορίζει.

Η ακοή είναι η πρώτη αίσθηση που αναπτύσσεται στον άνθρωπο, ήδη από τους πρώτους μήνες της εμβρυακής ζωής στην κοιλιά της μητέρας του. Και είναι η τελευταία αίσθηση που μας εγκαταλείπει όταν φεύγουμε από τη ζωή. Ακούμε αδιάκοπα, επί 24 ώρες το 24άωρο, ακόμη και όταν κοιμόμαστε. Και όλη αυτή την ακουστική ενέργεια, τα ηχητικά κύματα και ερεθίσματα ο εγκέφαλός μας τα επεξεργάζεται αδιάκοπα και τα μετασχηματίζει σε μνήμη, γνώση, συνειρμούς, συναισθήματα, με αντίστοιχες ψυχοσωματικές επι-δράσεις και αντι-δράσεις. Κυριολεκτικά, είμαστε αυτό που ακούμε!

Ο ήχος είναι γενεσιουργός («γενηθήτω φως») αλλά μπορεί ν' αποβεί και θανατηφόρος (οι σάλπιγγες της Ιεριχούς). Ο ήχος μπορεί να θεραπεύσει αλλά

και να καταστρέψει. Να υπο-βάλει αλλά και να επι-βάλει, να οργανώσει και να καθοδηγήσει συν-τονίζοντας αλλά και να διασπάσει και να διαλύσει απο-συντονίζοντας.

Να, λοιπόν, γιατί παντού και πάντοτε η κοινωνική λειτουργία και η διαχείριση του ήχου (μέσα από τους συμβολικούς κώδικες της γλώσσας και της μουσικής) είναι κεφαλαιώδεις πράξεις, πράξεις πολιτικές και πολιτισμικές. Εξ ου και ο ρόλος και η τεράστια ευθύνη όλων αυτών που διαμεσολαβούν στη γέννηση, τη διαμόρφωση, την κοινοποίηση και την όλη πολιτιστική διαχείριση του ήχου.

ΑΛΛΑ, αν το γεγονός αυτό το θεωρούμε δεδομένο για τον συγγραφέα, τον στιχουργό και τον συνθέτη, όπως και για τον ηθοποιό, τον τραγουδιστή και τον μουσικό, έχουμε συχνά την τάση να παραβλέπουμε κάποιους «αφανείς ήρωες» που υπηρετούν αυτή την υπόθεση από τη θέση-κλειδί του ηχο-λήπτη. Πόσω μάλλον όταν αυτοί δεν περιορίζονται στον απλό διεκπεραιωτικό ρόλο ενός «τεχνικού», αλλά με αγάπη και αφοσίωση, με ατέλειωτες ώρες δουλειάς, με διαίσθηση κι ευρηματικότητα, με εμπειρία και γνώση, εξελίσσουν την τεχνική και την κάνουν τέχνη. Και διαμορφώνουν την ευαισθησία και την αισθητική του κοινού ως προς ΤΙ ακούμε και κυρίως το ΠΩΣ το ακούμε. Έτσι ο «ηχο-λήπτης» αναδεικνύεται κυριολεκτικά σε συνδημιουργό της ηχητικής εμπειρίας, γίνεται «ηχο-πλάστης» και «ηχο-δότης»!

Στη σημερινή εκδήλωση –που συνδιοργανώνουμε ο Τομέας Εθνομουσικολογίας και Πολιτισμικής Ανθρωπολογίας καθώς και η Κατεύθυνση Τεχνολογίας του Ήχου, του Τμήματος Μουσικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής του ΕΚΠΑ– έχουμε την εξαιρετική τιμή και χαρά να απευθύνουμε ένα μεγάλο δημόσιο ευχαριστώ για την πολύχρονη προσφορά τους στους τρεις κορυφαίους ηχο-λήπτες, ηχο-πλάστες, ηχο-δότες: τον Στέλιο Γιαννακόπουλο, τον Γιάννη Σμυρναίο και τον Γιάννη Συγλέτο.

Αυτή η κατάμεστη ιστορική αίθουσα του Πανεπιστημίου και η γεμάτη ενθουσιασμό ανταπόκριση και προσέλευση όλων μας επιβεβαιώνουν τη βαθιά εκτίμηση των συνεργατών, τον σεβασμό των μαθητών και των ομοτέχνων, την αναγνώριση του κοινού, την αγάπη των φίλων.

Η σημερινή μεγάλη σύναξη έρχεται να αποτίσει τον οφειλόμενο, τον δίκαιο φόρο τιμής στους τρεις «μαέστρους-μαΐστορες-μάστορες» του ήχου, τιμώντας παράλληλα στο πρόσωπό τους και τους αφανείς ήρωες που βρίσκονται πίσω από τις ηχογραφήσεις και συμβάλλουν αποφασιστικά στη διαμόρφωση της τεχνογνωσίας και της αισθητικής του ήχου: στην ελληνική δισκογραφία, το

ραδιόφωνο, το θέατρο, τον κινηματογράφο, τις συναυλίες, τις δημόσιες εκδηλώσεις, την καταγραφή της μουσικής μας κληρονομιάς.

Γιαννακόπουλος, Σμυρναίος, Συγλέτος. Ηχογραφήσεις με ταυτότητα και ονοματεπώνυμο!... Τα ονόματά τους έχουν συνδεθεί με ιστορικές στιγμές και με κορυφαία έργα του ελληνικού μουσικού πολιτισμού. Αυτόπτες και αυτήκοοι μάρτυρες συν-διαμόρφωσαν ύφος και ήθος. Αλλά παράλληλα έχουν υπηρετήσει το κοινό ταμείο και στα απλά, τα μικρά και καθημερινά, όπως τα διαφημιστικά σποτ, οι ραδιοφωνικές εκπομπές, οι «ζωντανές» αναμεταδόσεις και καταγραφές και τόσες-τόσες άλλες περιστάσεις.

Μια ολόκληρη ζωή. Μια –χωρίς υπερβολή– «επική» ιλιγγιώδης πορεία από τα πρώτα «πρωτόγονα» μέσα ηχογράφησης και αναπαραγωγής του ήχου μέχρι την ψηφιακή εποχή. Από τα κεριά και τα γραμμόφωνα, στο βινύλιο, στον δίσκο ακτίνας, στο στικάκι, στο διαδίκτυο.

Μικρόφωνα και μαγνητόφωνα κάθε είδους και τεχνολογίας, κονσόλες με τα «κανάλια» να πολλαπλασιάζονται: 2, 4, 8, 12, 24, 48… Όλο και πιο πολύ και πιο ψηλά και πιο μακριά… Από τον μονοφωνικό ήχο στο στέρεο, στο surround, στο Dolby… Από τον αναλογικό ήχο στον ψηφιακό. Από το χειροποίητο μοντάζ και το κόψιμο της ταινίας με το ψαλίδι, τον μαρκαδόρο και την κολλητική ταινία, στο μοντάζ το ψηφιακό… Τα στούντιο, οι συνθήκες, οι τεχνικές ηχογράφησης αλλάζουν ραγδαία, σε σχέση με τις επιλογές και τις απαιτήσεις του δισκογραφικού μάρκετινγκ και τη διαμόρφωση του ηχητικού προτύπου της κάθε περιόδου.

Και ο Γιαννακόπουλος στην Κολούμπια, ο Σμυρναίος στο Polysound, ο Συγλέτος στην ΕΡΤ να πρέπει όχι απλώς συνεχώς να ενημερώνονται (ψάχνοντας και μελετώντας ώρες ατέλειωτες ώστε ν' ανταποκριθούν σε όλες αυτές τις τεχνολογικές εξελίξεις), αλλά και συχνά να καλούνται εφεύρουν νέες ιδέες, πατέντες και λύσεις αυτοσχέδιες, ώστε να προσαρμόσουν τη νέα τεχνογνωσία στην προβληματική ελληνική πραγματικότητα, πετυχαίνοντας θαυμαστά αποτελέσματα, που δεν υπολείπονται σε τίποτα σε σχέση με τα διεθνή πρότυπα, και για τα οποία σήμερα πια δηλώνουν περήφανοι και δικαιωμένοι· με το αθάνατο ελληνικό δαιμόνιο να θαυματουργεί –γι' άλλη μια φορά– επιβεβαιώνοντας το κλασικό «Η πενία τέχνας κατεργάζεται»!...

Είναι πραγματικά απολαυστικό να τους ακούς να αφηγούνται, με τον ενθουσιασμό μικρού παιδιού, για την τάδε πατέντα που βρήκαν τότε εκεί που άλλοι θα σήκωναν τα χέρια και θα έλεγαν το κλασικό «δεν γίνεται». Κι όμως, οι σημερινοί τιμώμενοι είπαν «θα το ψάξουμε, θα δοκιμάσουμε» αποδεικνύοντας πως «όλα γίνονται». Κι όλα… ακούγονται!». Πάντα σε στενή σχέση, σε

συνέργεια και διάδραση με τους συνθέτες, τους στιχουργούς, τους τραγουδιστές, τους μουσικούς, τους ενορχηστρωτές, τους παραγωγούς. Συνεννόηση μ' ένα βλέμμα… Σε κάποιες περιπτώσεις στάθηκαν ακόμη κι εξομολόγοι και ψυχαναλυτές!

Πέρα από την πολύχρονη γνωριμία μας, ήταν για μένα αποκαλυπτικές οι πρόσφατες συνομιλίες μας, με αφορμή τη σημερινή εκδήλωση, όπου μίλησαν για την πορεία, τον αγώνα και τις αγωνίες τους, περιέγραψαν τις διάφορες ευρεσιτεχνίες τους και ανακάλεσαν τις κορυφαίες στιγμές της καριέρας τους. Ενώ μίλησαν και για τις εξαιρετικές δυσκολίες και για τις ματαιώσεις, οι οποίες όμως τελικά υποχωρούν και περνάνε στο περιθώριο μπροστά στον τελικό απολογισμό και τη σπουδαία τους παρακαταθήκη.

Ας τους ακολουθήσουμε σ' αυτό το γοητευτικό τους ταξίδι:

ΣΤΕΛΙΟΣ ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Ο Σ.Γ. γεννήθηκε στο Ναύπλιο το 1929. Οι πρώτες μουσικές του μνήμες συνδέονται με τον πατέρα του στο ψαλτήρι της εκκλησίας και στις τοπικές χορωδίες. Μαθητής του Γυμνασίου ακόμη, ακολουθώντας τις οδηγίες ενός περιοδικού, κατασκεύασε έναν μικρό ραδιοφωνικό δέκτη από γαληνίτη. Θυμάται: «Οι φίλοι μου με κοροϊδεύανε: -Να ο Λάκης που θέλει να γίνει… ηλεκτροτέτοιος! Και τελικά έγινα!!!».

Το 1948, εθελοντής στο Κέντρο Διαβιβάσεων στο Χαϊδάρι, γνώρισε τις βασικές αρχές του ηλεκτρισμού και τη χρήση των υψηλών συχνοτήτων FM. Ενώ το 1953, μαζί με το απολυτήριο του στρατού, πήρε και το πτυχίο «Τεχνίτου Τηλεπικοινωνιών». Έτσι, μαζί με το απαραίτητο για την εποχή «αντίγραφο ποινικού μητρώου» και τη σχετική μετεκπαίδευση, προσλήφθηκε στο τεχνικό προσωπικό του ΕΙΡ (του «Εθνικού Ιδρύματος Ραδιοφωνίας»). Η θητεία του, από το 1955, στους ραδιοθαλάμους του Ζαππείου υπήρξε μεγάλο σχολείο, κοντά στους εμπειρικούς τεχνικούς που ηχογραφούσαν τις εκπομπές θεάτρου (και τους ονόμαζαν «φωνολήπτες»), καθώς και δίπλα στους τεχνικούς με μουσικές γνώσεις που ηχογραφούσαν τις ορχήστρες (και τους ονόμαζαν «μουσικούς ρυθμιστές»). Αυτοί ήταν –αξίζει να μνημονεύσουμε τα ονόματά τους– ο Γιώργος Τζουανέας, ο Χρήστος Μουραμπάς και ο Αυστριακός (κρατήστε αυτό το όνομα) Έμπερχαρτ Βίχενμπαχ.

[Κι εδώ θα μου επιτρέψετε μια μικρή παρένθεση για να αποδώσουμε τον οφειλόμενο φόρο τιμής στον Βίχενμπαχ. Υπηρετούσε στον κατοχικό σταθμό της Αθήνας και είναι αυτός που τον Οκτώβριο του 1944 ειδοποίησε τους Έλληνες ότι οι υποχωρούντες Γερμανοί τοποθέτησαν εκρηκτικά στους

ραδιοθαλάμους του Ζαππείου και στις κεραίες στα Νέα Λιόσια. Έτσι οι εγκαταστάσεις της Ελληνικής Ραδιοφωνίας σώθηκαν την τελευταία στιγμή από την καταστροφή!...

Πρέπει επίσης να αναφέρουμε ότι υπήρξε αυτός που έσωσε τη ζωή του 18χρονου τότε Μίμη Πλέσσα (που έπαιζε πιάνο στην ορχήστρα του σταθμού) καθώς και πολλών ακόμη τεχνικών της ραδιοφωνίας, όταν τους συνέλαβαν οι Γερμανοί στη διάρκεια της Κατοχής.

Μετά τον Πόλεμο, ο Βίχενμπαχ παρέμεινε στην Ελλάδα και, σε αναγνώριση της προσφοράς του, προσλήφθηκε στο ΕΙΡ ως ηχολήπτης της ορχήστρας. Εδώ λοιπόν τον συνάντησε ο νεαρός Σ.Γ., καθώς επίσης και στη δεκαετία του ’60 ο έφηβος Γιάννης Συγλέτος. Κλείνει η παρένθεση.]

Έτσι λοιπόν, ο Στέλιος πήρε στο ΕΙΡ το βάπτισμα στη φωνοληψία το 1959, χρονιά σημαδιακή, που συνδέεται και με τον γάμο με την αγαπημένη του σύντροφο, την κυρία Βάσω, και τη γέννηση του γιου του του Κωστή, ηχολήπτη σήμερα στην ΕΡΤ.

Το 1961 παραιτήθηκε από τη ραδιοφωνία και άρχισε να εργάζεται στο θέατρο καθώς και στο υπόγειο στούντιο ΕΡΑ στη Στοά Νικολούδη, το οποίο ίδρυσαν ο Μανώλης Νικολούδης και ο Μίμης Πλέσσας. Εδώ ο δρόμος του θα συναντηθεί με τους δύο θρυλικούς ηχολήπτες: τον αείμνηστο Σήφη Σιγανό και τον άλλον σημερινό τιμώμενο, τον Γιάννη Σμυρναίο.

Αφηγείται ο Στέλιος: «Είπα τότε στον Πλέσσα: -Βρε αδερφέ, εσύ που μπαινοβγαίνεις στα στούντιο, για ρώτα μήπως θέλουν καμιά… καθαρίστρια να ξεσκονίζει τα μικρόφωνα με λατρεία και να μαζεύει τα καλώδια με αγάπη;;;».

Εδώ έπαιξε ρόλο η κατάλληλη συγκυρία. Ο Πλέσσας γνώριζε ότι το εργοστάσιο της EMI-Columbia στον Περισσό ετοιμαζόταν να δημιουργήσει νέες εγκαταστάσεις. Τον παραπέμπει λοιπόν στον άνθρωπο-κλειδί, τον Νίκο Κανελλόπουλο.

Ο Κανελλόπουλος ήταν κορυφαίος ηλεκτρονικός και καθιερώθηκε ως ηχολήπτης στην Κολούμπια μαθητεύοντας δίπλα στον πρώτο Έλληνα ηχολήπτη, τον μηχανολόγο-ηλεκτρολόγο Ευάγγελο Αρεταίο (άλλη μια μεγάλη προσωπικότητα στην ιστορία της ηχοληψίας στην Ελλάδα). Επίσης ο Κανελλόπουλος μετεκπαιδεύτηκε και στα κεντρικά στούντιο της EMI στο Λονδίνο, στην Abbey Rd.

Έτσι, την 1η Μαρτίου του 1962, ο Στέλιος προσλαμβάνεται από τον Κανελλόπουλο ως «μηχανικός φωνοληψίας» στην EMI-Columbia Athens και εργάζεται στο ιστορικό στούντιο που λειτουργούσε από το 1936. Λίγο

αργότερα, το 1964, εγκαινιάστηκαν δύο νέα σύγχρονα στούντιο με την ονομασία στούντιο Ι και ΙΙ, ενώ το παλαιό ονομάστηκε «στούντιο ΙΙΙ».

Εκεί λοιπόν, επί 21 ολόκληρα χρόνια (από το 1962 μέχρι «το απομεσήμερο της 23ης Δεκεμβρίου του 1983», όταν έκανε την τελευταία του διαδρομή προς τη Ριζούπολη), ο Σ.Γ. συνδέθηκε με κορυφαίες στιγμές της ελληνικής δισκογραφίας.

Ο κατάλογος τεράστιος: Χατζιδάκις (θα πούμε παρακάτω), Θεοδωράκης («Ο εχθρός λαός»), Πλέσσας («Ο Δρόμος»), Λοΐζος («Καλημέρα Ήλιε», «Τα τραγούδια του δρόμου», «Τα Νέγρικα», «Τα τραγούδια μας»), Μαρκόπουλος («Παράθυρο στη Μεσόγειο»), Κουγιουμτζής («Στα ψηλά τα παραθύρια»), Ανδριόπουλος («Γράμματα στον Μακρυγιάννη»), Νταλάρας («Τα ρεμπέτικα της Κατοχής»), Αλεξίου-Γαλάνη («Τα τραγούδια της χθεσινής μέρας»), κ.ά, κ.ά, κ.ά. Κάθε δίσκος ένας ολόκληρος κόσμος, μια δημιουργική περιπέτεια… Πού να πρωτοσταθούμε;;;

Λόγω χρόνου, περιοριζόμαστε να θυμίσουμε ότι ο Σ.Γ. είναι αυτός που ηχογράφησε το 1969, σε 10 μόλις ώρες, τον κλασικό πλέον «Δρόμο» των Μίμη Πλέσσα και Λευτέρη Παπαδόπουλου. Τον πρώτο δίσκο που έγινε «χρυσός» ξεπερνώντας τις 50.000 πωλήσεις ενώ σήμερα συγκαταλέγεται στους ελληνικούς δίσκους με τις περισσότερες πωλήσεις όλων των εποχών.

Και βεβαίως θα πρέπει να σταθούμε στις πολυάριθμες συνεργασίες του με τον Μάνο Χατζιδάκι: «Τα Πέριξ» (όπου έφτασε να βάλει εφημερίδες ανάμεσα στις χορδές του πιάνου ώστε να πετύχει το ξεχωριστό ηχόχρωμα που αναζητούσε ο συνθέτης), «Ο Σκληρός Απρίλης του ’45», «Sweet Movie», «Αθανασία», «Τα Παράλογα», «Τα τραγούδια της Λιλιπούπολης», «Η Εποχή της Μελισσάνθης» κ.ά.

Και, πάνω απ’ όλα, δεν μπορούμε να μην υποκλιθούμε στον μοναδικό αισθαντικό ήχο αναφοράς, τις φωνές, τα όργανα, τη χορωδία, τα διάφανα ηχοχρώματα που αποτύπωσε αριστοτεχνικά στο κορυφαίο έργο του Χατζιδάκι, στον «Μεγάλο Ερωτικό». Ηχογράφηση Σ.Γ. από τις 16 Σεπτεμβρίου μέχρι τις 28 Νοεμβρίου του 1972. Με την παρουσία όλων των συντελεστών στο στούντιο, σε μια μουσική ιεροτελεστία που ευτυχώς έχει καταγραφεί σε ταινία ντοκιμαντέρ από τον Παντελή Βούλγαρη. Με τον Στέλιο συν-δημιουργό δίπλα στον Χατζιδάκι να είναι «πανταχού παρών και τα πάντα πληρών». Και εδώ αξίζει να μνημονεύσουμε και τους συνήθως αφανείς αλλά πολύτιμους βοηθούς του σε αυτή την προσπάθεια, τους ηχολήπτες Μίμη Καννή και Γιάννη Παπαϊωάννου.

Ο Στέλιος λέει χαρακτηριστικά: «Η ταπεινότητά μου είχε την εύνοια της τύχης να συμβάλει στη διαμόρφωση εκατοντάδων ηχογραφημάτων κατά την περίοδο της λεγόμενης "χρυσής εποχής" της ελληνικής δισκογραφίας. Εάν υπήρχε ένα βαρόμετρο που να παρακολουθεί τις ατμοσφαιρικές μεταβολές στα στούντιο της εποχής η διαβάθμιση θα ήταν: ήρεμη - ενθουσιώδης - θορυβώδης - ηλεκτρισμένη - εκρηκτική - μυσταγωγική. Τη μυσταγωγία την προκαλούσε ένας μικρός, μονοψήφιος αριθμός μαέστρων. Ο Χατζιδάκις εκμαιεύοντας τη συναισθηματική κατάθεση όλων ήταν ο αρχιερέας στη συλλειτουργία αυτή. Και τότε η ομαδική μας δράση, γινόταν απόδραση προς το όνειρο!!!».

Γι' αυτό και είναι εξαιρετικά εύγλωττη η αφιέρωση του Μ.Χ. το 1980 στη διάρκεια των ηχογραφήσεων για την Εποχή της Μελισσάνθης: «Στον Στέλιο. Σύντροφο ξενυχτιών και μουσικής»!!!

Το 1983, όταν οι «μέτοχοι της διεθνούς ΕΜΙ» αποφάσισαν ξαφνικά να σταματήσουν τις ηχογραφήσεις και να απολύσουν το προσωπικό των ελληνικών στούντιο της Κολούμπια (συμβαίνουν κι αυτά!!!...), ο Στέλιος, με πρόσκληση του Κυριάκου Σφέτσα, ξαναβρέθηκε πίσω από τις κονσόλες της Ελληνικής Ραδιοφωνίας, αυτή τη φορά στα στούντιο της Αγίας Παρασκευής.

Εκεί είχα τη χαρά να τον γνωρίσω κι εγώ και να εκτιμήσω άμεσα το μοναδικό ήθος, την ευγένεια και τον ποταμό των γνώσεών του, ηχογραφώντας μαζί του πολλές από τις εκπομπές για το ραδιοφωνικό «Αλάτι της Γης».

Επίσης μαζί καταγράψαμε στο στούντιο του Γ΄ Προγράμματος τα Άπαντα για πιάνο του Γιάννη Κωνσταντινίδη, με τη Δόμνα Ευνουχίδου. Κυκλοφόρησαν σε δύο δίσκους που απέσπασαν τα διθυραμβικά σχόλια του κορυφαίου πιανίστα Άλντο Τσικολίνι για την εξαιρετική, «πρωτόγνωρη» –όπως έγραψε– ποιότητα της ηχογράφησης (υπάρχει και η σχετική επιστολή).

Το 1990 ο Σ.Γ. συνταξιοδοτήθηκε από την ΕΡΤ, όμως συνέχισε να εργάζεται ακατάπαυστα με τη συλλογή και τεκμηρίωση υλικού και μαρτυριών για την ελληνική δισκογραφία και για την ιστορία και τα πρόσωπα της Κολούμπια. Καρπός αυτής της προσπάθειας υπήρξε το 2021, σε συνεργασία με τον Νίκο Πατηνιώτη, η έκδοση-αναφορά με τίτλο: «Στέλιος Γιαννακόπουλος. Ο Ηχοπλάστης». Το βιβλίο συνοδεύεται μάλιστα και από ένα εξαιρετικό dvd, με τον αειθαλή Στέλιο να μας… βομβαρδίζει, ανακαλώντας πολύτιμες πληροφορίες και υλικό από την έρευνά του σε σχέση με την ιστορία της ηχοληψίας στην Ελλάδα. Και συνεχίζει ακατάπαυστα μέχρι σήμερα, δραστήριος και θαλερός στα 96 του χρόνια.

«Αισθάνεστε δικαιωμένος;» τον ρώτησαν. Η απάντηση αντικατοπτρίζει την παροιμιώδη σεμνότητα και το ήθος του:

«Δεν περίμενα ποτέ να μου πουν ευχαριστώ για ό,τι έκανα. Όταν ήμουν εν ενεργεία, το "ευχαριστώ" το άκουσα ή το είδα στο βλέμμα κάποιων ανθρώπων. Και γι' αυτό, δηλώνω συνεχώς ότι είμαι πανευτυχής. Γιατί νυμφεύτηκα τη γυναίκα που ερωτεύτηκα, έχω δυο θαυμάσια παιδιά, έκανα αυτή τη δουλειά όπως την έκανα και τώρα, που πλέον προσπαθώ να γεράσω, υπάρχουν άνθρωποι που θυμούνται κάποια έργα μου και λένε δυο καλά λόγια. Αυτό δεν μπορώ να το αρνηθώ, αλλά δεν νομίζω ότι μου επιτρέπει να αρχίσω να επαίρομαι».

Κυρίες και κύριοι, αυτός είναι ο Στέλιος Γιαννακόπουλος.

Αγαπημένε μας Στέλιο, σε ευχαριστούμε από καρδιάς γι' αυτό που είσαι και για όλα αυτά που μας έδωσες!!!

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΜΥΡΝΑΙΟΣ

Ο Γ.Σ. γεννήθηκε στην Καβάλα, αλλά μεγάλωσε στην Αθήνα, όπου ήρθε μικρό παιδί με τη μητέρα του, όταν ο πατέρας του σκοτώθηκε στο μέτωπο της Αλβανίας. Πελαγία το όνομα της μητέρας του, και η παροιμιώδης αγάπη του για τη θάλασσα τον ακολουθεί από τα νεανικά του χρόνια, όταν ανοιγόταν μ' ένα κανό από το Φάληρο και χανόταν για να φτάσει ως την Αίγινα. Εξελίχτηκε λοιπόν σε δεινό αγωνιστή ιστιοπλόο, οργώνοντας με τους θαλασσινούς συντρόφους το Αιγαίο με αφετηρία το καταφύγιό του στη Νιο.

Παράλληλα με τα κύματα της θάλασσας, ήρθαν όμως και τα… ηχητικά κύματα, με πρόσωπο-κλειδί και πάλι τον Μίμη Πλέσσα, με τον οποίο τον συνέδεε από τη νεανική του ηλικία στενή φιλία. Στη δεκαετία του '50, μαζί του κατέβηκε τα σκαλιά στο περίφημο υπόγειο της Στοάς Νικολούδη, όπου ο Πλέσσας ήταν συνεταίρος με τον Μανώλη Νικολούδη στο μικροσκοπικό αλλά θαυματουργό στούντιο ΕΡΑ. Διαφημιστικά σποτ και εκπομπές για το ραδιόφωνο, μουσικές ηχογραφήσεις για το θέατρο, τον κινηματογράφο και τη δισκογραφία. Μαζί τους και ο Σήφης ο Σιγανός και ο Νίκος ο Δεσποτίδης, ενώ στα μέσα της δεκαετίας του '60 θα προστεθεί ως «τσιράκι»-βοηθός και ο μικρός Γιάννης Συγλέτος παίρνοντας το βάπτισμα του πυρός!

Ο Σμυρναίος ανακαλεί τη θρυλική εκπομπή «Τα νέα ταλέντα» του Γιώργου Οικονομίδη, με τον Μίμη Πλέσσα να συνοδεύει στο πιάνο τους επίδοξους τραγουδιστές. Εκεί πρωτοτραγούδησαν και αναδείχτηκαν η Νάνα Μούσχουρη, η Τζένη Βάνου, ο Γιάννης Βογιατζής… Θυμάται επίσης να ηχογραφεί το καθημερινό πεντάλεπτο χρονογράφημα «Τα καθημερινά του καθημερινού», με τον Δημήτρη Χορν, σε κείμενα του Κώστα Πρετεντέρη.

Τότε αγόρασε σε πλειστηριασμό από το PX (την αμερικάνικη βάση του Ελληνικού) και το πρώτο ογκώδες μονοφωνικό μαγνητόφωνο που λειτούργησε σε στούντιο εκτός ΕΙΡ.

Εκεί ηχογράφησε τις πρώτες μουσικές του για το Θέατρο Τέχνης του Καρόλου Κουν, με τον Μάνο Χατζιδάκι, τον Γιάννη Χρήστου και τον Βύρωνα Κολάση. Εκεί και τους πρώτους ιστορικούς δίσκους αναφοράς, τον «Ερωτόκριτο» του Νίκου Μαμαγκάκη (το 1964) και τον «Όμηρο» του Μίκη Θεοδωράκη (το 1966).

Κι από κοντά, άλλο μεγάλο σχολείο όπου άφησε τη σφραγίδα του, οι δεκάδες-εκατοντάδες ταινίες του κλασικού ελληνικού κινηματογράφου με την υπογραφή του να συνοδεύει τον άψογο πεντακάθαρο ήχο τους: «Αλλοίμονο στους νέους» με τον Δημήτρη Χορν, «Η Αλίκη στο ναυτικό» και το «Ταξίδι» με τη Βουγιουκλάκη, και τόσες, τόσες ακόμη… Συνολικά 204 (!) ταινίες για τις οποίες τιμήθηκε το 1999 στο 40^{ο} Φεστιβάλ Κινηματογράφου της Θεσσαλονίκης.

Στα δύσκολα χρόνια της δικτατορίας ο Σμυρναίος μετακινείται από το ΕΡΑ και «στήνει» (κυριολεκτικά στήνει και οργανώνει) στην οδό Σκαραμαγκά 3, κοντά στο Μουσείο, το θρυλικό στούντιο Polysound, με το οποίο θα ταυτιστούν η καριέρα και η πολύχρονη-πολύπλευρη προσφορά του στην κλασική ελληνική δισκογραφία. Το Polysound θα αποτελέσει το αντίπαλο δέος της Κολούμπια και θα συνδεθεί με επαναστατικές εξελίξεις στην τεχνολογία των ηχογραφήσεων στην Ελλάδα. Εδώ θα εγκατασταθεί, στη δεκαετία του ’70, και η πρώτη 24κάναλη κονσόλα MCI, με τον Σμυρναίο, «κονσολάτορα» και… μαθητευόμενο μάγο, να διαβάζει και να πειραματίζεται ώρες ατέλειωτες με τις νέες εφαρμογές. Η Όλγα Παυλάτου, η αγαπημένη του σύντροφος, τον θυμάται χωμένο και χαμένο στα καλώδια να επιστρατεύει… «σπαγγάκια» και να μηχανεύεται διάφορες πατέντες για τις συνδέσεις και τη συντήρηση των μηχανημάτων.

Με την Όλγα, πάντοτε σταθερή και δυναμική παρουσία δίπλα του, γνωρίστηκαν το 1979, όταν αυτή, ως συνεργάτιδα του Καρόλου Κουν, παρακολουθούσε στο Polysound την ηχογράφηση της περίφημης μουσικής που έγραψε ο Θεοδωράκης για τους «Ιππείς» του Αριστοφάνη στο Θέατρο Τέχνης.

Από τη δεκαετία του ’70, ο Σμυρναίος αναδεικνύεται σε πρωτοπόρο και στις λεγόμενες «ζωντανές» ηχογραφήσεις που θα αποτυπώσουν μοναδικές στιγμές της ιστορίας του ελληνικού τραγουδιού. Ανάμεσά τους η πρώτη μεγάλη συναυλία της μεταπολίτευσης με το Canto General του Μίκη Θεοδωράκη. Ο Γ.Σ. αφηγείται στον Φώτη Απέργη:

«Μαγνητόφωνο οκτακάναλο χρησιμοποιήσαμε για πρώτη φορά με τον Μίκη τον Αύγουστο του 1975 στη μεγαλειώδη συναυλία στο στάδιο Καραϊσκάκη. Ήταν μια ιστορική βραδιά, έναν χρόνο μετά την πτώση της δικτατορίας. Χιλιάδες άνθρωποι ήρθαν για ν' ακούσουν σπουδαία μουσική αλλά και να τραγουδήσουν, να φωνάξουν, να γιορτάσουν την ελευθερία και τη δημοκρατία. Ποιο άλλο έργο θα ήταν καταλληλότερο από το "Canto General";

Φαινόταν απλό, αλλά δεν ήταν. Επρόκειτο για μια πολυάνθρωπη και απαιτητική παραγωγή, με τη Μαρία Φαραντούρη, τον Πέτρο Πανδή, την Εθνική Χορωδία της Γαλλίας, τα Κρουστά του Στρασβούργου, τους πιανίστες Αλμπέρτο Νόιμαν και Ντόρα Μπακοπούλου, τους κιθαριστές Ευάγγελο Ασημακόπουλο και Λίζα Ζώη, τη λαϊκή ορχήστρα υπό τον Γιάννη Διδίλη με τα μπουζούκια του Λάκη Καρνέζη και του Χρήστου Κωνσταντίνου. Στην απαγγελία ο Μάνος Κατράκης.

Πού θα βρίσκαμε τα 50 έως 60 και πλέον μικρόφωνα που χρειαζόμασταν; Γύρισα όλα τα στούντιο και τα κέντρα, ακόμα και τις ταβέρνες της Πλάκας, για να τα συγκεντρώσω.

Και φθάνει η μεγάλη μέρα!... Είχαμε τοποθετήσει δεκάδες καρέκλες στη σκηνή και στα κατάλληλα σημεία είχαμε στήσει τους γερανούς με τα μικρόφωνα. Ο κόσμος είχε γεμίσει το μεγάλο στάδιο, η συναυλία έπρεπε να ξεκινήσει, η Εθνική Χορωδία της Γαλλίας στη θέση της, οι περισσότεροι μουσικοί το ίδιο, όμως τα Κρουστά του Στρασβούργου, το περίφημο συγκρότημα, δεν είχε φτάσει ακόμα! Κάποιοι άρχισαν να σφυρίζουν ανυπόμονα και μόνον ο Μίκης, με ολύμπια ψυχραιμία, προσπαθούσε να με καθησυχάσει: "Μη σε νοιάζει, θα τα βγάλουμε πέρα".

Ώσπου, ξαφνικά, καταφθάνει μια τεράστια νταλίκα, μπαίνει αργά μέσα στο στάδιο και μαζί της ξεχύνεται ένα πλήθος μουσικών με μαράκες, μαρίμπες, μπόνγκος, τεράστια τύμπανα, με ό,τι κρουστό μπορεί κανείς να διανοηθεί, και αρχίζουν να παίρνουν τις θέσεις τους στη μεγάλη σκηνή. Ήμουνα "διαβασμένος" και είχα ήδη τοποθετήσει το κάθε όργανο με το μικρόφωνο εκεί που έπρεπε. Έτσι, η ιστορική αυτή συναυλία μπορούσε επιτέλους να ξεκινήσει. Πρίμα-βίστα, χωρίς κανένα sound-check!...».

Κάντε τον κόπο να αναζητήσετε αυτή τη «ζωντανή» ηχογράφηση του «Canto General» με υπογραφή του Γ.Σ. το 1975 (50 χρόνια πριν) και είναι βέβαιο ότι θα υποκλιθείτε. Στον «γεμάτο» ήχο, στις ισορροπίες και τις δυναμικές των οργάνων και των φωνών, στην τεράστια παλέτα των ηχοχρωμάτων, στο εύρος των συχνοτήτων από τα κρουστά, στον παλμό του κόσμου.

Κι όλα αυτά σε έναν αχανή ανοιχτό χώρο γηπέδου και βεβαίως –κάτι αδιανόητο για σήμερα– χωρίς καμιά απολύτως δυνατότητα μεταγενέστερης επέμβασης στο στούντιο. Ό,τι γράψεις, έγραψες!!!

Η ηχογράφηση αυτή υπήρξε ένα κορυφαίο τεχνικό επίτευγμα για την εποχή εκείνη στην Ελλάδα. Και δεν είναι τυχαίο ότι ο Μάκης Μάτσας, αναγνωρίζοντας τη μοναδική συμβολή του Σμυρναίου, συμπεριέλαβε μια μεγάλη φωτογραφία του στο εξώφυλλο του δίσκου, κάτι που συνέβαινε για πρώτη φορά για ηχολήπτη.

Ο Σ. επισημαίνει: «Τα όργανα γράφονταν όλα μαζί. Μια κι έξω! Όπως τραβάς μια φωτογραφία. Αν ακούσετε το αποτέλεσμα σ' αυτές τις ηχογραφήσεις είναι όπως η μέρα με τη νύχτα, τεράστια διαφορά. Το αισθητικό αποτέλεσμα είναι απείρως καλύτερο γιατί η μουσική είναι μια τέχνη κατεξοχήν συλλογική. Όταν είναι μαζί όλα τα όργανα, ακούει, βλέπει, αισθάνεται ο ένας τον άλλον, συμπάσχουν, αυτορυθμίζονται, συμμετέχουν σε μια κοινή προσπάθεια. Οι σοβαροί συνθέτες γράφουν όλους τους μουσικούς μαζί…» Και –θα προσθέταμε– όχι αποσπασματικά, μεμονωμένα και κατακερματισμένα, όπως συνέβη στην πορεία της δισκογραφικής παραγωγής.

Μεγάλος ο κατάλογος των ζωντανών ηχογραφήσεων του Σ. Θα πρέπει όμως να μνημονεύσουμε ιδιαιτέρως το περίφημο «Πάρτι στη Βουλιαγμένη» του Λουκιανού Κηλαηδόνη στις 25 Ιουλίου του 1983. Ήταν ένας ακόμη πρωτόγνωρος τεχνικός άθλος όπου ο Γιάννης ρυμούλκησε ο ίδιος με το σκάφος του την πλωτή εξέδρα από τον ναυτικό όμιλο στο Τουρκολίμανο μέχρι τη Βουλιαγμένη, συνέδεσε δεκάδες υποβρύχια καλώδια και συντόνισε την ηχητική κάλυψη, την απευθείας ραδιοφωνική μετάδοση και την ηχογράφηση για δίσκο σε αυτή την πρωτόγνωρη για τα ελληνικά δεδομένα παραγωγή. Υπήρξε η αφετηρία που έβγαλε τις συναυλίες από τα θέατρα και τα στάδια στους φυσικούς χώρους.

Ο ίδιος ξεχωρίζει επίσης και τη ζωντανή ηχογράφησή του στα Μετέωρα με το «Ρέκβιεμ» του Μότσαρτ σε διεύθυνση του Σταύρου Ξαρχάκου. Αναζητήστε και ακούστε αυτή τη μεγαλειώδη εκτέλεση και καταγραφή που αποτελεί μια μοναδική καλλιτεχνική εμπειρία, με τον ηχολήπτη να αναδεικνύεται σε συν-δημιουργό ηχο-πλάστη, παράλληλα με τον μαέστρο.

Η σχέση με τον Ξαρχάκο, που θυμίζω ότι είναι και επίτιμος διδάκτορας του Τμήματός μας, έδωσε ιστορικές-κλασικές ηχογραφήσεις: «Θρήνος για τον Ιγνάθιο», «Μεγάλο μας τσίρκο», «ο Δείπνος ο Μυστικός», «Τα τραγούδια της πατρίδας μου» με την Αγνή Μπάλτσα, «Αμάν-αμήν», «Τα κατά Μάρκον», «Τσιτσάνη διάλογοι».

Εδώ αναγκαστικά –λόγω χρόνου– θα βάλουμε μια άνω τελεία, γιατί, αν αρχίσουμε να απαριθμούμε τις συνεργασίες, τους τίτλους και τους καλλιτέχνες, θα παρελάσει όλη η ιστορία του ελληνικού τραγουδιού στις δεκαετίες του ’70, ’80 και ’90: Χατζιδάκις, Θεοδωράκης, όλος ο Σαββόπουλος, Λοΐζος, Λεοντής, Μαρκόπουλος (με το περίφημο «Χρονικό»), Πλέσσας, Σπανός, Μούτσης, Κατσαρός, Χατζηνάσιος, Μαυρουδής, Λάγιος, Μικρούτσικος, όλες οι κινηματογραφικές μουσικές της Ελένης Καραΐνδρου. Κι από κοντά η εθνική Ελλάδος των τραγουδιστών: Φαραντούρη, Διονυσίου, τα άπαντα της Μαρινέλλας, Μητροπάνος, Νταλάρας, Αλεξίου, Πάριος, Γαλάνη, Πρωτοψάλτη, Μίλβα, και ο κατάλογος δεν σταματά…

Όπως δεν έχουν τέλος και οι ιστορίες απ’ όλη αυτή την κυριολεκτικά επική πορεία. Μπαίνουμε στον πειρασμό να μοιραστούμε μια σπαρταριστή μαρτυρία του Γιάννη σε σχέση με τον «Μεγάλο Ερωτικό»: «Ο δίσκος είχε βγει καμιά εικοσαριά μέρες, όταν ο διευθυντής της εταιρείας λέει μπροστά μου στο στούντιο στον Χατζιδάκι: “Δυστυχώς, κύριε Χατζιδάκι, ο ‘Μεγάλος Ερωτικός’ δεν πάει καθόλου καλά”. “Δηλαδή πόσο έχει πουλήσει;” τον ρωτάει ο Χατζιδάκις. “Μόλις τριακόσια αντίτυπα”. Και τότε ο Χατζιδάκις γυρνάει και του λέει θυμωμένος: “Δηλαδή εγώ έχω 300 φίλους. Ενώ εσείς κανέναν”. Και ανοίγει την πόρτα και φεύγει από το στούντιο!...».

Κλείνοντας αυτή την ενότητα για τον Γ.Σ., θα μου επιτρέψετε και μια προσωπική αναφορά για την πολύχρονη συνεργασία μας, που συνδέεται με την ελληνική παραδοσιακή μουσική στις επιτόπιες καταγραφές και τις μεγάλες συναυλίες.

Ξεκινώντας από το 1992 με τις «Μέρες Μουσικής» στο Παλλάς (άλλον έναν άθλο ζωντανών ηχογραφήσεων), περάσαμε στο Ηρώδειο και στο Αρχαίο Θέατρο του Κούρειου στην Κύπρο με τις «Μουσικές στις άκρες του Ελληνισμού» και τα «2000 χρόνια ελληνικής μουσικής», βρεθήκαμε στο στάδιο της Αρχαίας Ολυμπίας με τις «Ιερές Μουσικές» (μια πολυσύνθετη παραγωγή της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας όπου συμμετείχαν 1.000 συντελεστές, τραγουδιστές, μουσικοί και χορευτές απ’ όλο τον κόσμο), ταξιδέψαμε στο Ελληνικό Φεστιβάλ της Νέας Υόρκης και στο Διεθνές Φεστιβάλ της Ουνέσκο στη Σαμαρκάνδη του Ουζμπεκιστάν.

Από τις πιο δυνατές εμπειρίες που μοιραστήκαμε ήταν οι δίσκοι-ντοκουμέντα όπου αποτύπωσε τη μεγάλη τέχνη του Πετρολούκα Χαλκιά στο κλαρίνο, του Στάθη Κουκουλάρη στο βιολί και τη μοναδική παράδοση των πολυφωνικών τραγουδιών της Ηπείρου.

Καθώς επίσης οι επιτόπιες καταγραφές στη Λέσβο (για το πρόγραμμα «Κιβωτός» του Πανεπιστημίου Αιγαίου) και –πάνω απ' όλα– στο δεκαετές πρόγραμμα «Θράκη-Ανατολική Μακεδονία», από το 1995 έως το 2005, του Συλλόγου «Οι Φίλοι της Μουσικής».

Με τον Γιάννη και την ερευνητική μας ομάδα διατρέξαμε τα χωριά από τις Καστανιές του Έβρου μέχρι τις Σέρρες καταγράφοντας σε σπίτια, αυλές, χωράφια και γλέντια περίπου 4.500 τραγούδια και σκοπούς, που βρίσκονται πλέον ψηφιοποιημένα με πλήρη επιστημονική τεκμηρίωση και ανάλυση στη ΜΜΒ Λίλιαν Βουδούρη στο Μέγαρο Μουσικής.

Κι αυτό που ανακαλώ πάνω απ' όλα απ' αυτή την πολύχρονη εμπειρία είναι η καταπληκτική επαφή, η μοναδική επικοινωνία και σχέση που ανέπτυσσε ο Γ. με τους συχνά ηλικιωμένους πληροφορητές, ώστε να καταθέσουν την ψυχή και την αλήθεια τους μπροστά στα μικρόφωνά του. Με την παροιμιώδη αυστηρότητά του στο στούντιο να γίνεται ένα γλυκό χαμόγελο για τους νοικοκυραίους στα σπίτια και τις καρδιές που μας άνοιγαν. Τον θυμάμαι ακόμη και να βουρκώνει σε ένα αργό μελισματικό θρακιώτικο τραγούδι για την πάλη του Διγενή με τον Χάροντα στα μαρμαρένια αλώνια.

Για να μην πω –για να ευθυμήσουμε– και για τα… προξενιά που ερχόντουσαν για το «αγορούδι με τα κουμπιά και τα μικρόφωνα» και για τις περιπέτειες ενός θαλασσόλυκου ορκισμένου ψαροφάγου στον Έβρο, στη χώρα του… καβουρμά και του τζιγεροσαρμά!!!

Τέλος, πρέπει να αναφέρουμε άλλο ένα άγνωστο κεφάλαιο της δράσης του σε σχέση με τη διάσωση της παραδοσιακής μας μουσικής κληρονομιάς. Την καίρια συμβολή του Γ. στην επεξεργασία και ψηφιοποίηση των ιστορικών ηχογραφήσεων δημοτικής μουσικής στο Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών (με πρωτοβουλία της δραστήριας διευθύντριας Καίτης Καμηλάκη), καθώς και του Συλλόγου προς Διάδοσιν της Εθνικής Μουσικής του Σίμωνα Καρά, ενώ συνεργάστηκε επίσης και με την αείμνηστη Δόμνα Σαμίου.

Τον θυμάμαι να δοκιμάζει τις μίξεις σε ένα απλό, μικρό ραδιοφωνάκι και μπροστά στη σύγχρονη ηχητική Βαβέλ να μας διαβεβαιώνει με την πείρα και τη σοφία του:

«Στις μέρες μας η τεχνολογία δεν μπορεί να επέμβει στον βαθμό που νομίζει ο κόσμος. Αν δεν υπάρχει καλό υλικό, μια καλή φωνή, δεν μπορείς να κάνεις μεγάλες αλλαγές. Με τα σύγχρονα μέσα πετυχαίνεις ένα καλό "περιτύλιγμα". Τα τελευταία χρόνια έχει γίνει αυτοσκοπός αυτό το περιτύλιγμα, και η εικόνα είναι το μέγα ζητούμενο σε βάρος του ήχου. Όμως η ουσία παραμένει στο

αίσθημα που πηγάζει από μια φωνή, από τον φυσικό ήχο που βγάζει ένα όργανο. Και αυτή η ουσία, αυτό το συναίσθημα –ευτυχώς– δεν κατασκευάζεται ούτε με φίλτρα, ούτε με εφέ, ούτε με μηχανήματα!».

Να κλείσουμε λοιπόν αισιόδοξα και με την ευχή, Γιάννη Σμυρναίε, να είσαι πάντα καλά. Σε ευχαριστούμε από καρδιάς γι' αυτό που είσαι και για όλα αυτά που μας έδωσες!!!

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΥΓΛΕΤΟΣ

Ο Γιάννης Συγλέτος γεννήθηκε στην Κρήτη, στη σκληροπυρηνική περιοχή του Μυλοποτάμου. Αλλά σε μικρή ηλικία βρέθηκε στην Αθήνα, όπου οι συνθήκες της ζωής τον ανάγκασαν από παιδί να επιστρατεύσει όλη τη δύναμη και το πείσμα για επιβίωση.

Από 12 ετών περιπλανώμενος, με μια μικρή μεταλλική βαλίτσα με λίγα ρούχα, ακόμη και λουστράκι στο Ζάππειο («μία δραχμή το βάψιμο»), από μια αγγελία στην εφημερίδα διεκδίκησε τη θέση του «μικρού για όλες τις δουλειές» στο κυλικείο του ΕΙΡ στους ραδιοθαλάμους του Ζαππείου. Όχι μόνο εξασφάλιζε δωρεάν φαγητό, αλλά μεταφέροντας τους καφέδες από το πρωί μέχρι το βράδυ γνώρισε τους πάντες: ηθοποιούς, μουσικούς, παραγωγούς, ηχολήπτες. Θυμάται τον Σίμωνα Καρά, τη Δόμνα Σαμίου, τον Κατράκη, τον Κώστα Γιαννίδη, τον θρυλικό Βίχενμπαχ.

«Το βράδυ –μας λέει– κοιμόμουνα μέσα στο στούντιο της ορχήστρας με το κάλυμμα του πιάνου για σκέπασμα. Εκεί μέσα είδα τα μηχανήματα και τα όργανα της Ελαφράς και της Συμφωνικής Ορχήστρας και αρρώστησα, τρελαινόμουνα. Ζήταγα να μου αγοράσουνε ένα όργανο, οποιοδήποτε, να αρχίσω να παίζω κι εγώ.

Μετά από ένα-δυο χρόνια η γυναίκα του ηχολήπτη του Σήφη του Σιγανού, που δούλευε στην ταινιοθήκη, μου λέει ότι ο άντρας της θα έφευγε από τη ραδιοφωνία, θα άνοιγε ένα στούντιο δικό του και αν ήθελα να πάω βοηθός του…»

Είναι το στούντιο «Sifilms» στη Σκαραμαγκά 3, που κατόπιν εξελίχτηκε στο Polysound του Γιάννη Σμυρναίου, με τον Συγλέτο να παραμένει ως βοηθός. Μάλιστα ο Σμυρναίος με τον Πλέσσα τον πάντρεψε αργότερα με την αγαπημένη του Ρίτσα, που δυστυχώς έφυγε πρόωρα στα 53 της μόλις χρόνια, αφήνοντάς τον να μεγαλώσει υποδειγματικά τα δυο παιδιά τους, με τον γιο του τον Μιχάλη να συνεχίζει επάξια στη θέση του στα μουσικά σύνολα της ΕΡΤ.

«Έτσι ξεκίνησαν όλα – θυμάται ο Γιάννης. Κοιμόμουν μέσα στο στούντιο στη μηχανή προβολής, σ' ένα στρατιωτικό ράντζο που πήρα από το

Μοναστηράκι. Δουλειά νυχθημερόν μαζί με το νυχτερινό σχολείο, κοιμόμουν όρθιος από την κούραση. Ο Σήφης ο Σιγανός ήταν μεγάλος δάσκαλος, όπως και ο βοηθός του ο Γιάννης ο Πορετσάνος, που με έμαθε τα ραδιοφωνικά.

Στο στούντιο έκανα ραδιόφωνο, προσφερόμενες εκπομπές και τα νέα ταλέντα του Οικονομίδη, όπου έπαιζε πιάνο ο Πλέσσας. Αλλά έβλεπα τις ορχήστρες και είχα άλλο αλκοολίκι. Και κάποια στιγμή, μετά το στρατιωτικό, μπήκα επιτέλους στην κονσόλα τη μεγάλη, μια μέρα που ο Σήφης κοιμήθηκε από την κούραση κι έπρεπε να αναλάβω εγώ… Γράφαμε τότε τους "Βάτραχους" για το θέατρο του Κουν με τον Γιάννη Χρήστου (αναφέρεται στο 1966). Μεγάλο σχολείο ο Χρήστου!..»

Ακολούθησαν οι «Μέρες Σύγχρονης Μουσικής» στο Χίλτον (το 1968). Πρωτοποριακά έργα των Δραγατάκη, Σισιλιάνου, Μαμαγκάκη, Γιάννη Παπαϊωάννου, Γιάννη Χρήστου, Θόδωρου Αντωνίου.

«Κατευθείαν στα βαθειά. Κόντεψα να πάθω συγκοπή, ο ιδρώτας ποτάμι. Από κοντά ο Αντωνίου. Με βοήθησε πολύ, όπως και ο Π. που μου έκανε δωρεάν μαθήματα μουσικής επειδή έμεινε ευχαριστημένος όταν του ηχογράφησα την 5η του συμφωνία.»

Από κοντά και το θέατρο και ο κινηματογράφος. Θυμάται με συγκίνηση τα διάφορα ηχητικά εφέ για τα οποία επιστράτευαν κάθε είδους ευρεσιτεχνίες και πατέντες. Και το πρώτο θεατρικό έργο: το «Κορίτσι με το κορδελάκι» με τον θίασο του Μάνου Κατράκη και μουσική του Κώστα Χατζή. Αργότερα θα ακολουθήσουν ο Ξαρχάκος με το «Μεγάλο μας τσίρκο» στο Αθήναιον, η Έλλη Λαμπέτη με τη «Γλυκιά Ίρμα» και πολλά-πολλά ακόμη…

Στο στούντιο γνώρισε για πρώτη φορά και τον Μάνο Χατζιδάκι, όταν ηχογράφησε τη μουσική του για μια θεατρική παράσταση του Κουν. Η βαθιά εκτίμηση του συνθέτη απέναντί του τον οδήγησε το 1975, μετά από εξετάσεις, στην ΕΡΤ.

Και πάλι… στα βαθιά, καθώς μέσα σε δυο-τρεις μήνες ο Χατζιδάκις τον τοποθετεί ηχολήπτη στην Ορχήστρα. Από την Ορχήστρα Ελαφράς Μουσικής (με σπουδαίους μαέστρους όπως ο Γιώργος Μουζάκης, ο Κώστας Καπνίσης, και ο Κώστας Κλάβας) θα περάσει το 1976 στη Συμφωνική. Το απόλυτο δέος!...

Το πρώτο έργο που ηχογραφεί είναι το κοντσέρτο για βιολοντσέλο του Σοστακόβιτς. Θυμάται πως όλη τη νύχτα της παραμονής δεν κοιμήθηκε γιατί άκουγε συνεχώς τον δίσκο και κρατούσε σημειώσεις.

Ενώ με ιδιαίτερη συγκίνηση όταν ηχογραφεί το κοντσέρτο για βιολί του Κατσατουριάν ανακαλεί στη μνήμη του ότι το είχε πρωτακούσει μικρό γκαρσόνι στους ραδιοθαλάμους του Ζαππείου, όπου το είχε παίξει τότε ο

κορυφαίος Δαβίδ Όιστραχ. «Όλοι φωτογραφίζονταν μαζί του –μας είπε– έτσι πήγα κι εγώ, κι έχω αυτήν εδώ τη φωτογραφία!...»

Αν είναι κάτι που χαρακτηρίζει τον Γιάννη είναι ότι δεν σταμάτησε στιγμή να μελετά και να μαθαίνει. Ώρες ατελείωτες ακροάσεων, μαθήματα μουσικής με τη Στέλλα Γαδέδη, με τον Μενέλαο Παλλάντιο, όπου τον έστειλε ο Χατζιδάκις. «Αν δεν ήταν ο Χατζιδάκις, δεν θα είχα κάνει τίποτα» αναγνωρίζει. Όπως επίσης αναφέρεται και στην πολύχρονη συνεργασία του στο Τρίτο Πρόγραμμα με τον Κυριάκο Σφέτσα και στη Συμφωνική Ορχήστρα με τον σπουδαίο μαέστρο, τον αείμνηστο Άκη Καβαλιεράτο.

Κομβική στιγμή στην πορεία του υπήρξε η δίχρονη υποτροφία που έλαβε από τον διεθνούς φήμης μαέστρο Κουρτ Μαζούρ. Ο Μαζούρ εντυπωσιάστηκε από την ηχογράφηση που έκανε με τη Συμφωνική Ορχήστρα της Λειψίας στο Ηρώδειο και τον κάλεσε –με την υποστήριξη της ΕΡΤ– στο Βερολίνο για μετεκπαίδευση στις ηχογραφήσεις της κλασικής και σύγχρονης μουσικής.

Έτσι, από το 1979, εδραιώθηκε ως ένας από τους βασικούς συνεργάτες του Χατζιδάκι, ακολουθώντας τον και μετά τη θητεία του στο Τρίτο Πρόγραμμα ως ένας από τους μόνιμους ηχολήπτες στην «Ορχήστρα των Χρωμάτων».

Με σημαντικές παρουσίες σε κορυφαίους πολιτισμικούς θεσμούς: «Μουσικός Αύγουστος» στο Ηράκλειο Κρήτης, «Φεστιβάλ Λύρας» στα Ανώγεια Κρήτης, «Αγώνες Τραγουδιού» στην Κέρκυρα, «Φεστιβάλ Χορωδιών» με τον Αντώνη Κοντογεωργίου στην Κεφαλονιά, «Φεστιβάλ Θρησκευτικής Μουσικής» με τον Άλκη Μπαλτά στην Πάτμο.

Την περίοδο εκείνη συνεργάστηκε με σημαντικούς διεθνείς καλλιτέχνες όπως ο Astor Piazola, η Gisela Mai, η Susanna Rinaldi και ο Νικόλα Piovanni. Σε ιστορικές συναυλίες, όπως στο Ηρώδειο με τους Pavarotti, Carreras και Domingo, τον Ραβί Σανκάρ, την Αγνή Μπάλτσα, τον Βαγγέλη Παπαθανασίου, καθώς επίσης και στο Καλλιμάρμαρο με τους Χατζιδάκι, Ξαρχάκο και Μούσχουρη.

Από το 1996 έγινε προϊστάμενος του Τμήματος Ηχογραφήσεων όλων των Μουσικών Συνόλων της ΕΡΤ, ενώ παράλληλα επιμελήθηκε, με το γνωστό μεράκι και τη σημασία στη λεπτομέρεια, την ηχητική κάλυψη μουσικών, θεατρικών και χορευτικών παραστάσεων σε μεγάλες σκηνές σε Ελλάδα και εξωτερικό.

Κι ερχόμαστε στη μεγάλη, καίρια συνεισφορά του στον τομέα της έρευνας και καταγραφής της ελληνικής μουσικής παράδοσης, δημοτικής και βυζαντινής.

Θυμάται με συγκίνηση το 1964, όταν γνώρισε για πρώτη φορά στο στούντιο τον Φοίβο Ανωγειανάκη (τον οποίον θεωρεί, μαζί με τον Χατζιδάκι, ως τον

μεγάλο του δάσκαλο) για την ηχογράφηση ενός σπουδαίου Πόντιου λυράρη, του Κωστίκα Τσακαλίδη.

Ακολούθησαν, με ένα φορητό μαγνητόφωνο Nagra, ώρες ατέλειωτες όχι μόνο στο στούντιο αλλά κυρίως στο ερευνητικό πεδίο, σε χωριά, αυλές, ακόμη και σε κατσάβραχα σε όλη την Ελλάδα· σε συνεργασία με τον Ανωγειανάκη, την Ιωάννα Παπαντωνίου και τον Λευτέρη Δρανδάκη, στο πλαίσιο των ερευνητικών δράσεων και των δισκογραφικών συλλογών του Λυκείου των Ελληνίδων και του Πελοποννησιακού Λαογραφικού Ιδρύματος.

Στο Πελοποννησιακό τον γνώρισα κι εγώ, όταν κάναμε μαζί με τον Γιάννη το μοντάζ για την πρώτη μου δισκογραφική έκδοση το 1985 με τα τραγούδια από τα Ελληνόφωνα Χωριά της Κάτω Ιταλίας. Ενώ την ίδια εποχή, ως νεοφώτιστος εθνομουσικολόγος, δουλεύοντας στο αρχείο του Ιδρύματος, περίμενα με ανυπομονησία πότε θα παραλάβω προς ταξινόμηση τις ταινίες με τις ηχογραφήσεις που έκαναν ο Γιάννης με τον Ανωγειανάκη και τον Αλέκο Ιακωβίδη στην Κύπρο, οργώνοντας κυριολεκτικά τα χωριά και τους προσφυγικούς συνοικισμούς.

Η έρευνα αυτή αποτελεί ένα έργο τεράστιας εθνικής σημασίας, μια κιβωτό του κυπριακού μουσικού πολιτισμού, καθώς αποτύπωσε τον μουσικό χάρτη της Κύπρου σε μια κρίσιμη περίοδο όπου «ο κόσμος ανακατεύτηκε» μετά την τουρκική εισβολή.

Ξαναβρεθήκαμε με τον Γιάννη στο «Φεστιβάλ Λύρας» στην Κάσο, καταγράφοντας σε δίσκο τις τρεις γενιές της μουσικής οικογένειας των Περσελήδων. Συναντηθήκαμε στις μεγάλες συνάξεις για τα λαϊκά πνευστά στο Αιγαίο, σε γλέντια ολοήμερα και ολονύχτια με τα αυτιά μας να βουίζουν από τους ήχους της τσαμπούνας. Επιμελήθηκε ηχητικά τις περισσότερες συναυλίες που διοργανώσαμε στον φιλόξενο κήπο του Μουσείου Λαϊκών Οργάνων Φοίβου Ανωγειανάκη.

Όπως και συνεργάστηκε για χρόνια ολόκληρα και με τον αείμνηστο Λυκούργο Αγγελόπουλο και την Ελληνική Βυζαντινή Χορωδία (συνεχίζοντας μέχρι σήμερα με τον διάδοχό του, τον Μιχάλη Μακρή) και με σπουδαίους ψάλτες όπως ο Διονύσιος Φιρφιρής και ο Μανώλης Χατζηγιακουμής, με χιλιάδες ώρες ηχογραφήσεων σε εκκλησίες και μοναστήρια, που αποτυπώνουν τη μοναδική αίσθηση του βυζαντινού μέλους. Δεν είναι τυχαίο ότι ο Γ. υπήρξε ο πρώτος που έκανε ζωντανή ραδιοφωνική αναμετάδοση των ακολουθιών όλης της Μεγάλης Εβδομάδας από την Κωνσταντινούπολη και το Φανάρι.

Καταλαβαίνετε λοιπόν ότι και για τον Γ.Σ. –όπως και για τους άλλους δύο τιμώμενους κορυφαίους ηχολήπτες– θα μπορούσαμε να μιλάμε ώρες, αλλά… μη φοβάστε, θα σταματήσουμε προσωρινά εδώ.

Θα επανέλθουμε όμως και στα μαθήματά μας με τους φοιτητές αλλά και στις δημόσιες δράσεις του Τμήματος και του Πανεπιστημίου μας.

Κλείνοντας, ανακαλούμε ένα τελευταίο απόσπασμα από τη συνομιλία μας με τον Γιάννη Συγλέτο:

«Όταν έρχεται κάποιος νέος δίπλα μου –λέει– βλέπω τον εαυτό μου μικρό και τον βοηθάω, όπως με βοηθήσανε κι εμένα τότε. Δεν θα πάρουμε τίποτα μαζί μας…

Στην ηχοληψία έχει μεγάλη σημασία η τοποθέτηση των μικροφώνων, οι αποστάσεις, οι μοίρες. Το να ηχογραφήσεις ένα πιάνο είναι μεγάλη τέχνη, σαν μια ολόκληρη ορχήστρα! Αυτό μου το έμαθε ο Χατζιδάκις, όπως και ότι "η ποιότητα δεν δέχεται οποιαδήποτε έκπτωση"!... Εξακολουθώ να δουλεύω τον αναλογικό ήχο, έχει άλλη τρυφεράδα, άλλο χρώμα… Δούλεψα σε όλες τις συνθήκες, από το πιο εξοπλισμένο στούντιο μέχρι τα κατσάβραχα. Δεν σταματάω αν δεν ευχαριστηθώ, συνεχίζω, ψάχνομαι ξανά και ξανά και ξανά, μέχρι να βρω ένα μονοπάτι καθαρό να περάσω!

Ακόμα και σήμερα, πάω σε μια συναυλία κι έχω άγχος να κάνω τη δουλειά μου καλά. Κοιμάμαι κάνα δυο ώρες για να είμαι ξεκούραστος, πλένομαι, ντύνομαι, βάζω την κολόνια μου, και πηγαίνω τουλάχιστον μιαν ώρα πιο μπροστά για να τα ετοιμάσω, να τα δοκιμάσω, να κάνουμε την πρόβα μας, να κάνω τη δουλειά μου σωστά. Είναι για μένα μια τελετή!».

Αυτό είναι το ήθος του Γιάννη Συγλέτου και γι' αυτό τον ευχαριστούμε από καρδιάς. Γι' αυτό που είναι και για όλα αυτά που μας έδωσε!!!

ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΗ ΣΕ ΕΠΙΤΙΜΟ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ
ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΘΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΑΘΗΝΩΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ **MARTIN CARRIER**
ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
BIELEFELD ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ

Την 20ή Μαρτίου 2025, ημέρα Πέμπτη και ώρα 19.00, στη Μεγάλη Αίθουσα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, αναγορεύθηκε επίτιμος διδάκτωρ του Τμήματος Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης της Σχολής Θετικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Αθηνών ο κύριος **Martin Carrier**, Καθηγητής Φιλοσοφίας της Επιστήμης στο Πανεπιστήμιο Bielefeld της Γερμανίας.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

***** Προσφώνηση από τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο.

* Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου από τον Καθηγητή Θεωρητικής Φιλοσοφίας του Τμήματος Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης του Πανεπιστημίου Αθηνών κύριο Χρυσόστομο Μαντζαβίνο.

* Αναγόρευση του τιμωμένου:
Ανάγνωση των κειμένων του Ψηφίσματος του Τμήματος, της Αναγόρευσης και του Διδακτορικού Διπλώματος από τον Πρόεδρο του Τμήματος Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης, Καθηγητή κύριο Αντώνιο Χατζημωυσή.
Περιένδυση του τιμωμένου με την τήβεννο της Σχολής από τον Κοσμήτορα της Σχολής Θετικών Επιστημών, Καθηγητή κύριο Αριστείδη Παρμακέλη.

* Ομιλία του τιμώμενου Καθηγητή, κυρίου Martin Carrier, με τίτλο: «Science under Attack: Dealing with Failure in Science and with Science Denial».

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΣΙΑΣΟΥ
Καθηγητή και Πρύτανη του ΕΚΠΑ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών έχει σήμερα την εξαιρετική τιμή να απονείμει τον τίτλο του Επίτιμου Διδάκτορα του Τμήματος Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης της Σχολής Θετικών Επιστημών στον κ. Martin Carrier, Καθηγητή Φιλοσοφίας της Επιστήμης του Πανεπιστημίου του Bielefeld. Με τη διάκριση αυτή, το πρώτο και μεγαλύτερο Πανεπιστήμιο της Χώρας τιμά κατά τα ακαδημαϊκά ειωθότα με την προσήκουσα επισημότητα μια εξέχουσα προσωπικότητα της σύγχρονης φιλοσοφίας με πλούσιο και διεθνώς αναγνωρισμένο έργο.

Η διεθνής αναγνώριση του Καθηγητή Carrier επιβεβαιώνεται από τις πολυάριθμες διακρίσεις και βραβεύσεις, καθώς και από τη συμμετοχή του σε διεθνή ακαδημαϊκά και επιστημονικά δίκτυα.

Η επιστημονική του πορεία χαρακτηρίζεται από σημαντικές έρευνες σε καίριους τομείς. Η συμβολή του στη μελέτη της δυναμικής εξέλιξης των επιστημονικών θεωριών και στη διασύνδεση της φιλοσοφίας με την πρακτική και εφαρμοσμένη επιστημονική έρευνα είναι καθοριστική.

Κεντρική αρχή του φιλοσοφικού έργου του τιμωμένου είναι ότι η φιλοσοφία είτε ως θεωρητική ενασχόληση είτε ως πρακτική οφείλει στον σύγχρονο κόσμο να βρίσκεται σε διαρκή διάλογο με την επιστήμη.

Η επιστήμη, ορισμένη ως γνωστική δραστηριότητα με διυποκειμενική ισχύ, αποτελεί ένα δυναμικό φαινόμενο εξελικτικού χαρακτήρα, αποτελεί δηλαδή το αντίθετο της δογματικής στάσης, την αδιάκοπη αναζήτηση και αναθεώρηση της γνώσης μας για τον κόσμο όπου ζούμε. Αυτή η διαρκής αναζήτηση και αναθεώρηση ανατροφοδοτεί τον φιλοσοφικό στοχασμό, καθιστά συχνά παρωχημένες φιλοσοφικές αντιλήψεις που επικρατούσαν ακόμα και για αιώνες και θέτει με διαφορετικό τρόπο παλιά ερωτήματα που η φιλοσοφία καλείται να συζητήσει και ενδεχομένως να απαντήσει.

Η σημερινή απονομή του τίτλου του Επίτιμου Διδάκτορος στον κ. Martin Carrier γίνεται ως ένδειξη αναγνώρισης της καθοριστικής συμβολής του στο πεδίο της φιλοσοφίας της επιστήμης και στην ανάδειξη των ποικίλων τρόπων που φιλοσοφία και επιστήμη αλληλεπιδρούν.

Ο διακεκριμένος Καθηγητής Θεωρητικής Φιλοσοφίας του Τμήματος Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Χρυσόστομος Μαντζαβίνος, που θα ακολουθήσει στο βήμα, θα αναφερθεί εκτενέστερα στο πραγματικά πολύ σημαντικό έργο του τιμωμένου και θα μας δώσει εναργέστερη εικόνα για έναν διεθνώς καταξιωμένο επιστήμονα.

Αξιότιμε κ. Carrier,

Η ακαδημαϊκή κοινότητα του μεγαλύτερου Πανεπιστημίου της χώρας, του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, είναι ευτυχής που σας υποδέχεται και σας καλωσορίζει στους κόλπους της.

Είμαστε περήφανοι που μπορούμε να αναγνωρίσουμε την προσφορά σας στη Φιλοσοφία της Επιστήμης.

Σας απευθύνουμε θερμές ευχές για τη συνέχιση του έργου σας, ενός έργου που γνωρίζουμε ότι τυγχάνει διεθνούς απήχησης και καταξίωσης.

Θερμά συγχαρητήρια!

Dear Professor, Carrier,

On behalf of the Rectory Authorities of the National and Kapodistrian University of Athens, I would like to express my sincere congratulations.

It is a great honor for the academic community of the National and Kapodistrian University of Athens to welcome you to our institution.

We are proud to acknowledge your contribution to science and society, and deeply grateful to be inspired by your work.

We wish you all the best in the progress of your scientific work and your future endeavors.

Thank you.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΜΑΝΤΖΑΒΙΝΟΥ
Καθηγητή του Τμήματος Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης του ΕΚΠΑ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΤΙΜΩΜΕΝΟΥ

Dear Rector of the University,
Dear Dean of the School of Science,
Dear Colleagues,
Ladies and Gentlemen,

The Department of History and Philosophy of Science of the University of Athens has the great honor to award today the title of the Doctor honoris causa to Martin Carrier, Professor of Philosophy of Science at the University of Bielefeld. With this distinction, the oldest university in our country, honors an exceptional figure of contemporary philosophy. This distinction is awarded as an hommage and a recognition of moral debt to exceptional men of letters and science and to exceptional figures of public life for their contribution to the endless project of the creation of a cultural order. In this spirit, the honorary doctorate is awarded today in recognition of the crucial contribution of Professor Carrier to the field of philosophy of science.

Please allow me in the name of the honoring department to present briefly the personality and the principal academic achievements of the awardee.

Before taking up his professorship in Bielefeld in 1998, Professor Carrier held the Chair of Philosophy of Science at the University of Heidelberg (1994-1998) and his wide-ranging work has established him as a leading figure in the philosophy of science in Germany and one of the most important philosophers of science internationally. He has been an ordinary member of the German National Academy of Sciences Leopoldina since 2000, and an ordinary member of the Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften and the Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Mainz. He is also an Ordinary Member of the Academia Europaea, the European Academy of Sciences and the Académie Internationale de Philosophie des Sciences. He was awarded the Leibniz Prize in 2008 by the Deutsche Forschungsgemeinschaft which is

considered the most important prize in German-speaking academia. He has also been awarded the Blaise Pascal Medal and the Werner Heisenberg Medal.

The opus of Professor Carrier is extremely extended and includes contributions to many fields. I will restrict myself exclusively to the presentation of two thematic fields of his work: the productive synthesis of history and philosophy of science on the one hand and the analysis of the role of values in science on the other.

Professor Carrier has showed particular interest in the possibility of synthesizing philosophy of science and history of science, already in the 1990s, and thus pioneered the emergence of what is now called "Integrated History and Philosophy of Science". A constant inspiration of his own work has been the work of Thomas Kuhn, who has also been an Honorary Doctor of our Department. Let me remind you the opening phrase of his classic *The Structure of Scientific Revolutions*: "History, if viewed as a repository for more than anecdote or chronology, could provide a decisive transformation in the image of science by which we are now possessed". Martin Carrier has honored this proposal by constructing a philosophy of science which is constantly aware of the historical character of all scientific endeavors. Rather than focusing exclusively on algorithmic rules which can supposedly provide somehow neutral theory choices among the alternatives on offer, he has been constantly stressing the historicity of all such choices. The scientific techniques used to bear evidence on theoretical constructs evolve over time. New scientific techniques are invented, elaborated, and transferred often to areas where no one could originally preview that they could be used. The most obvious and celebrated case of a new scientific technique is, of course, experimentation. In contrast to medieval Aristotelism, experimentation was introduced as a novel way to gain knowledge during the Scientific Revolution. In the former framework, experimental intervention was regarded as a distortion of the natural course of events and seemed unsuitable to be used to gain access to the mysteries of nature. As Professor Carrier notes in one of his notable papers (2013, p. 2554): "Johann Wolfgang von Goethe's criticism of Newtonian optics proceeded along the same lines. Goethe reproached Newton's experiments for forcing nature to respond in contrived ways so that scientists are misled in their interpretation. Experimentation is tantamount to torturing nature with the result that she gives deceptive answers. In order to obtain significant and trustworthy evidence about nature, she must be allowed to speak unconstrained."

The main position of Carrier is that the provision of careful historical studies is constitutive of all work in philosophy of science. In other words, the analysis

of the historical context must go hand in hand with the application of methodological rules. Since literally *every single* methodological rule must be applied, the focus should not be on algorithms and calculation, but rather on scientific discourse and reasonable decisions. It is simply untenable to equate calculation with scientific rationality, and it is an impossible demand to require that scientific judgments about which hypotheses should be accepted are to be the outcome of essentially atemporal calculations.

The second field of research of Professor Carrier to which I would like to refer now is the broad field of analysis of the role of values in science and the position of science in a democratic polity. I cannot stress enough the admirable breadth and the general importance of his philosophical work for the promotion of the achievements of modern science in the public sphere. At a time when science, despite its indisputable contribution to society, continues to be attacked amidst irrationalist excesses and unjustified pressures from a variety of vested interests, Martin Carrier's courageous and sober defense of science is an example of a flourishing philosophical spirit.

The main thrust of the argument of a series of path-breaking contributions of the awardee is that science is and should remain the main source of impartial knowledge. The stock of scientific knowledge can in principle be used by any interested agent to further whatever aims this agent tries to accomplish in any area of life, politics, markets or arts, exactly because of its universal characteristics. In light of this view of science as the stock of the most reliable set of beliefs in a society, indeed the only stock of beliefs that deserves to be called "knowledge", Carrier asks the question: "What Does Good Scientific Policy Advice Look Like?" In tackling this question he asks us to (2022, p. 15) "recall the predicament we are in. On the one hand, science is an epistemic endeavor and has no authority to make nonepistemic value-judgments." Moreover, making such judgments infringes on the privilege of every single citizen in a democratic polity to choose how the priorities should be set and how society and economy should be organized. On the other hand, "experts need to include policy-relevant values so as to structure the conceptual field at hand and give politicians a handle on the choices open to them." (ibid.) This means that, prima facie, good scientific policy advice can hardly avoid value judgments. Yet, according to Carrier, "there is a path in-between. The first step is to distinguish between *promoting* and *presupposing* a nonepistemic goal like freedom, justice, security or economic efficiency. It is one thing to commit oneself to a social objective and a completely different thing to set such a goal as a hypothetical condition. Presupposing

evaluations means to state them explicitly as a separate premise. Expert advice is conditionalized such that if certain goals were set, they could be accomplished by certain measures. […] Presupposing a value is not tantamount to committing oneself to this value" (p. 16).

In other words, when causal relationships are established, a technological transformation for practical purposes into the form of hypothetical imperatives is possible. This proposal is in the Max Weber-Karl Popper-Hans Albert tradition: factual statements can be turned with the appropriate logical transformation to technological systems, which indicate the appropriate means of intervention in the natural and social world. If a scientific finding establishes a relationship between two phenomena of the type "every time that A occurs, then B occurs", then, if for practical purposes we want B to emerge, we have only to create the conditions for the appearance of A. Take the case of the quantity theory of money in economics, according to which the general price level of goods and services is proportional to the money supply in an economy – when the level of real output and the velocity of money are constant. Suppose that we want to use the quantity theory of money for practical purposes. The statement: "Every time the money supply increases in an economy, and as long as GDP and the velocity of money remain unchanged, inflation increases proportionally" can be transformed into the equivalent statement: "If one wants to reduce inflation, then one has to reduce money supply, as long as GDP and velocity of money remain constant." The actual decision is, of course, a political decision where a great array of values will play a role, but scientific agents need not make them qua scientific agents. No scientist is forced to make any political decision. As Carrier (2022, p.16) emphasizes: "The noncommittal stance regarding nonepistemic values suggests drawing up alternative value-laden policy packages which combine facts, scientific accounts and nonepistemic premises. Along these lines, advisors can elaborate a plurality of policy packages and tag them with provisos that express a non-committal attitude to their nonepistemic objectives. That is, such arrays may each employ a broad range of different political, economic or moral preferences. A set of different means-ends scenarios may be conceived, each of which is structured by nonepistemic values."

This solution respects the ideal of value-freedom in science. Carrier warns us against being too quick in introducing political, social, economic and other kinds of nonepistemic values uncritically into science. In his words (2022, p. 17): "The trouble with giving up with value-freedom is that committing science to certain nonepistemic goals is liable to produce a politicized and biased science that

would cease to be the ecumenical source of knowledge on which all parties at strife can rely. This would rather fuel public suspicion that experts are hired guns and can be rented to fight for a political cause."

This is analytical philosophy at its best. A hard philosophical problem is solved by providing and elaborating in a very delicate way on an important distinction. Besides, it documents the ingenuity and creativity of the author: science can be valuable to society, remaining itself value-free.

This fruitfulness in his way of thinking manifests itself also in a series of other fields which, in the interest of time, I cannot present today.

Sehr geehrter Herr Professor Carrier,

die Universität Athen verleiht Ihnen heute den Doktortitel honoris causa in Anerkennung des ökumenischen Wertes Ihrer Philosophie, der sich in Ihrem Beitrag zur Gestaltung der zeitgenössischen theoretischen Philosophie manifestiert. Diese einzigartige Leistung war nur durch die Ausübung Ihrer Kreativität in fast allen Bereichen der philosophischen Forschung möglich, einer Kreativität, die auf einer Grundlage harter intellektueller Arbeit beruht. Ihre außergewöhnlichen synthetischen Fähigkeiten, die wahrscheinlich die knappste Ressource auf dieser Welt sind, zusammen mit Ihrer philosophischen παιδεία, die Sie sich in einem langen, fruchtbaren akademischen Leben angeeignet haben, haben Sie in die Lage versetzt, eine Philosophie zu liefern, die das Leben der Menschen verbessern kann.

Wir anerkennen heute Ihre großen Verdienste um die Verteidigung der Vernunft in oft vernunftfeindlichen und vernunftwidrigen Zeiten. Sie betreten heute einen heimischen Boden, denn dieses Land ist das Geburtsland des Λόγος, dem Sie mit all Ihren schöpferischen Kräften gedient haben und immer noch unermüdlich dienen. Wir empfangen Sie deshalb in Athen mit Ehrerbietung und Freude als Mitglied unserer akademischen Gemeinde und sagen Ihnen von Herzen: Willkommen in Ihrer geistigen Heimat!

MARTIN CARRIER
Καθηγητή Φιλοσοφίας της Επιστήμης στο Πανεπιστήμιο Bielefeld της Γερμανίας

ΟΜΙΛΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:
«SCIENCE UNDER ATTACK: DEALING WITH FAILURE IN SCIENCE AND WITH SCIENCE DENIAL»

Words of Thanks

Dear President,
Dear Dean,
Dear Head of Department,
Dear colleagues,
Ladies and gentlemen,

I want to begin by offering my gratitude. I am extremely grateful for the honorary doctorate you just conferred upon me. Είναι τιμή μου και σας ευχαριστώ πολύ. It has been a pleasure for me to contribute a tiny amount of scholarship to your master's program in contemporary philosophy and philosophy of science. I am overwhelmed by your kind recognition of my work. I feel honored, in particular, because this distinction comes from the University of Athens. After all, it is here where philosophy was invented; we are at the birthplace of philosophy. As I learned early on in my formation in philosophy, civilizations predating classical Greece followed recipes and applied mathematical relations, while it is here in Athens that the idea of giving reasons for the recipes and proving such relations came into the world. In Athens, philosophers established rational argument as a general standard.

A second achievement of classical Greece is the connection of rationality and experience. It is Aristotle who emphasized the systematic study of the phenomena and drew general conclusions. In this sense, Aristotle created science. And in his *Posterior Analytics*, he conceived philosophy of science in addition.

When we look back from the height of our scientific and cultural achievements, we realize that the whole process started here. This locale is the

origin of philosophy and of what has come to be called Western culture. When I stand at the excavated Lykeion, I feel the early pinnacle of philosophy embodied. It is here where Aristotle's spirit is descending upon me. Walter Benjamin remarked that great works of art spread an aura around them, which derives from their authenticity and uniqueness and makes itself felt at the original place. Indeed, along such lines, the Lykeion conjures up a distinctive feeling of awe, a feeling of respect for the disruptive step of intellectual development that humanity took at this place. This means that the University of Athens is a very special academic institution for me and that I couldn't hardly be more deeply impressed by your bestowing an honorary degree upon me. My heartfelt thanks to you.

I want to continue by saying a few words about the relationship between science and society in our time and in particular the ambivalence that this relationship exhibits.

1. Introduction: Science in the twilight

Judging from recent polls among the wider public, the former faith in science, i.e. the strong trust in the appropriateness and accuracy of scientific findings, has in part given way to a more critical and often negative attitude on the part of the general public. Although science generally enjoys a high level of trust in surveys, public opinion is often in doubt when asked about more practically relevant areas of science or the role of experts. Strong minorities in the European Union assent to the claim that experts have too much power in society as compared to elected representatives of the people. Similarly, when research results become relevant to personal lifestyles, reservations quickly surge. This applies in particular to areas such as health and illness, nutrition, and the environment (including, prominently, the climate). The at times limited persuasive power of science can be seen in non-compliance: Many people do not adequately follow medical prescriptions and do not adapt their behavior to the threat posed by climate change. Such practical distancing from science-based advice is overlooked by those analysts who only take notice of the general affirmative attitudes toward science. I want to look more closely into the reasons for such behavior and go into three such motivations. This lack of credibility is partly due to fears that practice-driven research is biased and too closely intertwined with business and politics. A second problem is the incentive system of science, which may put speed before thoroughness. A third manifestation of the credibility crisis is the rise of populist science denial. This scene includes

rebels on many fronts, including vaccination and climate change, and often relies on conspiracy theories. I want to say a few words about such movements and afterward develop strategies for dealing with them.

2. Lack of Reliability and Relevance of Research

A major reservation that comes up in the surveys mentioned is the suspicion among parts of the public that science is closely intertwined with social powers such as business and politics. Some people believe that biomedicine is a paragon of the intrusion of partial social interests in research. The assumption is that the research agenda is shaped by the interest to make money, not to cure people. The highest goal is said to be the transformation of a fatal illness into a chronic disease which, correspondingly, demands the continued use of drugs. Pharmaceutical research is presumed to be geared towards patentable products, which means that certain questions are not asked at all. Industry is not keen on finding out the benefit of workout and vegetables. This may result in an unbalanced and incomplete picture. This problem, as perceived among some people, can be framed such that practice-driven research in biomedicine lacks relevance. It fails to address the problems that are really urgent in society.

A kindred problem is inadequacies in scientific testing. This fear is often articulated by academic critics of practice-driven research. The reproach is that such research is constrained by tight timeframes and cannot afford to check its results thoroughly. As a result, in the perception of parts of the public, the intrusion of social forces tends to reduce relevance and reliability and thereby undermines the credibility of science.

A challenge arising for the trustworthiness of university research is the so-called replication crisis, which is thought to arise from incompetence, negligence, and fraud. This problem is particularly pronounced in social psychology and biomedicine, where seemingly established elements of science have not stood up to scrutiny. The conventional narrative of the commercialization of research assumes that public university research is careful and trustworthy. But this judgment has been shaken over the past decade. Researchers in the pharmaceutical industry are now complaining about the lack of reliability of alleged findings from university studies. Biomedical companies often try to put the results of basic university research to practical use. For this purpose, they use findings that have been published in medical journals. But such attempts fail to an unexpected and disquieting amount. Many findings turn out not to be reproducible. The usual explanation is that university careers

require publications in high-impact journals; whether the results withstand the strain of practice is of less concern. The incentive system for professional success in basic research favors spectacular results that have appeared in important publication venues.

These examples are intended to illustrate that parts of scientific research suffer from a reliability gap. This arises partly from the commercialization and politicization of research (the traditional and widely accepted narrative), but also partly from the incentive system of academic research. The problem concerns premature judgment and lack of rigorous testing and it undermines the superiority of the scientific claim to knowledge.

However, this picture needs to be rectified by emphasizing that the large majority of findings is not affected by such weaknesses. It is worth noting that a large number of excellent drugs have emerged from privately funded research. Innovative vaccines against SARS-CoV-2 in particular originate from such research, while state-funded research in Russia and China has produced more traditional and less effective substances. Still, institutional adjustments are worth pondering. Chief among them is a more long-term perspective for use-driven projects and the overhaul of the professional recognition system in science.

Such considerations suggest that the practice of research is far from ideal. If science has come under attack in recent years, current research practices are in part to be blamed as well. Some kind of skepticism regarding scientific findings may be warranted and may raise the challenge to upgrade research practices. This means that the justified trust in science on the part of the public should always be vigilant trust that remains attentive to failure and inadequacy in research. The public is called upon to stimulate mechanisms of quality control that sees to it that the standards of the scientific method are applied. It is true that the public itself does not have the knowledge about research practices and scientific method that needs to underlie any such intervention. But the public can be a source of complaint and reservation about science that stimulates methodological conscientiousness. Thus, public demands can instill the need into science to be more trustworthy by pursuing a more balanced research agenda and adopting tough and challenging methodological standards. Methodological quality control should be able to ensure reliability and relevance and to make science more worthy of public trust. Since we appreciate science, we are called upon to improve it.

3. Populist Science Denial

In the first part, my intention has been to stress that science should not be defended by pretending that everything is alright in research. On the other hand, when it comes to dealing with populist science denial, science is the innocent victim of attacks mounted for other, mostly political reasons. More specifically, in most of the cases, science denial is not primarily directed against the body of scientific knowledge, but against the political recommendations based on this knowledge. Science deniers feel, often quite rightly, that science is used to advocate specific political regulations. The fight against climate change and SARS-CoV-2 clearly demonstrates this connection.

In the case of climate change, studies have shown that science denial and market fundamentalism are closely linked, particularly in the American context. The perception is that tackling climate change would open the door to political regulation of the economy, thereby bloating government bureaucracy, ultimately destroying the competitiveness of industry and overthrowing the commitment to free markets. In view of such devastating consequences, denying the underlying facts is considered the milder option. A similar link has been diagnosed for SARS-CoV-2. Various science-based recommendations have suggested that the state of knowledge entails specific political measures. Accordingly, politicians referred to science when dealing with the virus and advertised regulations such as lockdown, compulsory masks and vaccination as consequences of the state of knowledge. No alternatives were admitted, and objections to such policies could only make themselves heard by attacking the underlying knowledge base. Opposition to a policy is thus ultimately expressed as a rejection of the scientific consensus.

However, there is no unambiguous transition from scientific knowledge to political recommendations. In any case, political values are needed in addition. Regarding the fight against SARS-CoV-2, the well-known triad of such values consists of the preservation of health, the upholding of economic strength and the protection of psychological integrity. These values can be compared and weighed up in different ways, leading to different policy recommendations in each case. Therefore, the inference relation between science and politics does not exist in the assumed sense, and this deprives science denial of its goal. It is inappropriate to attack science in order to oppose a particular policy. Political opposition can and should argue politically.

In a different vein, science denial is dressed up as embodying scientific criticism and skepticism and as representing a re-enacted Galileo in his opposition against established but unsubstantiated accounts. The non-standard

views advocated by such critics are often buttressed by constructing conspiracy theories. In such accounts, a few key figures join forces behind the scenes and deceive the public. The state of affairs is claimed to be concocted by the hidden influence of a group of malicious actors. Most of these narratives are imaginary and made up out of thin air. Naomi Oreskes' and Eric Conway's "Merchants of Doubt" formed a conspiracy to deliberately obscure the truth.

A chief characteristic of conspiracy thinking is the failure to draw comparisons between different explanations. For example, the assumption of a conspiracy must prevail against the null hypothesis of the usual mixture of human miscalculation, accidental distortions and unintended side effects. Therefore, conspiracy theorists need to argue that the phenomena in question do not arise from the natural effects and shortcomings of all human striving. Instead, conspiracy theorists start with the hypothesis of conspiracy and then look for confirming reasons. A lesson drawn from Karl Popper is that those who actively seek for confirmation, will always find it. It is this failure to compare alternative explanations that thwarts the claim of science deniers to follow the scientific spirit of organized skepticism. The latter assesses the comparative virtues of various approaches. This implies that organized scientific skepticism is also applied to itself and anticipates that the opposite views might be correct after all. Science denial, by contrast, unchangingly holds on to the views established for political reasons. Science denial is completely sure of its cause and thus loses one of the central virtues of scientific thinking, namely the ability to revise and self-correct previous views. For this reason, science deniers fall short of pursuing scientific skepticism. In order to qualify as practicing the latter, they would need to extend their critical questions to their own approach.

4. Science Communication: Science and the Public

The follow-up question is how to deal with science denial. On the one hand, it is necessary to engage argumentatively with it, on the other hand, it is clear that hard core deniers cannot be shaken in their beliefs. The strategy is to argue with the hard-core figures but to target the bystanders and to seek to discredit the central figures in the eyes of the public. The lack of support by facts and the fallacies employed should be demonstrated in public discourse.

What should be avoided in dealing with science denial is embellishing and window-dressing actual practices in science. Flawed, one-sided, and superficial reasoning is part of research practice, and claims such as that science establishes nothing but the facts are not convincing. Of course, partisan social interests

shape the views of science deniers. The classic case is climate change deniers who want to drive their SUV with a clear conscience. However, the commercialization and politicization of science suggest that pure interest in knowledge is rare on the scientific side as well.

Studies have shown that teaching deniers the scientific state of knowledge has no effect. Preaching superior knowledge from a higher ground is bound to produce further distance. Instead, the road to take is internal criticism: inquire into the belief system in question, proceed from one of the premises given and seek to elaborate some incoherence or reveal unsupported assumptions. The Enlightenment's critique of religion contains examples of such subversive internal criticism. Christian Thomasius argued against the existence of witches in the early 18th century by pointing out that Christian belief denied the physical nature of the devil. This belief contradicted the assumption that sexual acts have been performed between the devil and women. Such internal criticism successfully undermined the belief in witches. The inconsistencies to be exposed include the lack of factual support for denialist claims while at the same time demanding empirical evidence for scientific results. Accordingly, science denial may be undermined by demanding evidence for the outlandish conspiracy theories used. As a rule, such theories remain completely unsubstantiated empirically or may have even been refuted.

An additional track in countering science denial is presenting examples of scientific method. Demonstrating the process of gaining knowledge can be expected to strengthen the appreciation of the results of this process. Examples of relevant strategies are critical testing, controlled experiments, cross-checking and outstanding explanatory successes. Elaborating relevant cases should make it plausible that scientific methods can endow hypotheses with high credibility. For example, Isaac Newton discovered that the prism splits white light into a spectrum of colors and assumed that this white light consists of the individual colors. However, the objection was that the prism might create these colors from the white light and not lay open what was hidden in the light. Newton tested this counter-hypothesis by blocking out all but one color from the spectrum and allowing this monochromatic light to fall on another prism. It was observed that no further color splitting occurred under these circumstances. This ingenious cross-check undermined the hypothesis of the production of colors and confirmed Newton's assumption of the splitting of light. Such examples persuasively show that and how scientific methods endow certain hypotheses with superior trustworthiness.

In the same vein, demonstrating the painstaking scientific scrutiny in evaluating causal hypotheses should undermine denial. It is part of conventional wisdom in science to avoid methodological fallacies like "post hoc, ergo propter hoc." The usual path taken is invoking Mill's methods of induction. If other things being equal, adding or removing one particular factor changes the outcome, a causal relation is likely to obtain. This scheme is employed in randomized controlled trials and is considered the gold standard of causal judgment. Such examples show that scientific methods are powerful instruments and should be suitable to shake denialist convictions.

At a different level, it is the characteristics of theories that have gone through such severe testing that testify to their truthlikeness. Take the example of the prediction of novel effects, i.e. the theory-based expectation of previously unobserved phenomena. In the middle of the 19th century, James C. Maxwell formulated a comprehensive theory of electromagnetism, which was intended to capture electrical and magnetic interactions. Maxwell noticed that it followed from this theory that a new phenomenon should exist, namely, electromagnetic waves. Heinrich Hertz succeeded in experimentally confirming this prediction in the 1880s. The successful prediction of such an unanticipated and surprising effect is a sign of excellence and truthlikeness of the corresponding theory.

Such examples of the use of scientific methods make the fascination of seeking knowledge palpable through the vivid participation in and concrete understanding of the adventure of research. Their comprehension could make the public understand how hypotheses can be supported empirically in outstanding measure. I think that such insights could increase the persuasive power of science in the public eye.

5. Conclusion

The defense of science against its detractors should start with a realistic picture of science and should not whitewash the weaknesses of the research process. The defense of science is strengthened by the improvement of science. Institutional arrangements to channel economic and political influences on science as well as an overhaul of the professional incentive system can upgrade the reliability of scientific findings. Science denial should be undermined primarily by internal criticism of the lack of coherence and empirical support on the part of denialist views. The communication of knowledge should illuminate sophisticated methods employed in research and thereby make the fascination of deciphering nature tangible.

Ο ΕΠΙΣΗΜΟΣ ΕΟΡΤΑΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ **ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΕΤΕΙΟ ΤΗΣ 25ΗΣ ΜΑΡΤΙΟΥ 1821**

Την 21η Μαρτίου 2025, ημέρα Παρασκευή και ώρα 12.00 μ., στη Μεγάλη Αίθουσα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, πραγματοποιήθηκε ο επίσημος εορτασμός για την **Εθνική Επέτειο της 25ης Μαρτίου 1821**.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

***** Προσφώνηση από τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο.

* Ομιλία του Καθηγητή του Τμήματος Φιλολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής κυρίου Δημητρίου Αγγελάτου, με τίτλο: «***φιλοσοφώτερον καὶ σπουδαιότερον ποίησις ἱστορίας ἐστίν*: η Ελληνική Επανάσταση του 1821, πεδίο δοκιμασίας του ποιητικού έργου του Διονυσίου Σολωμού**».

Ακολούθησε σύντομο Μουσικό Πρόγραμμα από τη Μεικτή Χορωδία του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών. Μουσική διεύθυνση: Ματθαίος Λεγάκης. Πιάνο: Γεωργία-Ευαγγελία Κουρμπέλη.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΣΙΑΣΟΥ
Καθηγητή και Πρύτανη του ΕΚΠΑ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Όπως κάθε χρόνο στις 25 Μαρτίου, στην ιστορική Μεγάλη Αίθουσα του Πανεπιστημίου μας, πιστοί στην παράδοση του Ιδρύματός μας, τιμούμε και γιορτάζουμε τον ξεσηκωμό των υπόδουλων Ελλήνων κατά του Τούρκου δυνάστη για ελευθερία και αυτοδιάθεση. Εκ των πραγμάτων είναι η πιο σημαντική ημερομηνία στην ιστορία όχι μόνον της νεότερης Ελλάδας αλλά του νεότερου ελληνισμού, καθώς αποτελεί επίσημη αφετηρία της εθνικής παλιγγενεσίας.

Στην πραγματικότητα, στις 25 Μαρτίου 1821 δεν συνέβη κανένα σπουδαίο γεγονός που να δικαιολογεί αυτή την επιλογή. Ούτε κάποια σημαντική πολεμική σύγκρουση και βέβαια ούτε η ύψωση του λαβάρου της επαναστάσεως στη Μονή της Αγίας Λαύρας από τον Παλαιών Πατρών Γερμανό, όπως παραδίδεται ευρέως. Η Επανάσταση δεν ξεκίνησε στις 25 Μαρτίου 1821, αλλά λίγες μέρες νωρίτερα, και μάλιστα ταυτόχρονα σε διάφορα σημεία της Πελοποννήσου: στα Καλάβρυτα, στην Καλαμάτα και στο Αίγιο.

Η ιστορία πως η Ελληνική Επανάσταση κηρύχθηκε την 25η Μαρτίου του 1821 εμφανίζεται για πρώτη φορά στη γραπτή παράδοση το 1824, στην τετράτομη *Ιστορία της Αναγεννήσεως της Ελλάδος* του γάλλου περιηγητή Φρανσουά Πουκεβίλ (1770-1838), και πιθανότατα αντλείται από κείμενα της προεπαναστατικής περιόδου, καθώς τόσο ο Αλέξανδρος Υψηλάντης όσο και η Φιλική Εταιρεία επιθυμούσαν να συνδεθεί η έναρξη της επανάστασης με μια μεγάλη εκκλησιαστική εορτή για να τονωθεί το φρόνημα των υπόδουλων Ελλήνων.

Ωστόσο η ευρεία διάδοσή της στον ελληνικό λαό και στον απανταχού ελληνισμό οφείλεται κυρίως στον βασιλιά Όθωνα, ο οποίος και αποφάσισε να εορτάζεται επίσημα η επανάσταση του έθνους στις 25 Μαρτίου. Η 25η Μαρτίου ως εθνική εορτή καθιερώθηκε το 1838, προκειμένου να συνδεθεί με το εκκλησιαστικό γεγονός του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου. Η πρωτοβουλία του Όθωνα ήταν καίρια και αποδείχθηκε κίνηση μοναδικού συμβολισμού. Ο ταυτόχρονος εορτασμός της επανάστασης και του Ευαγγελισμού ερμήνευε τον

ξεσηκωμό των Ελλήνων και την αναγέννηση του έθνους ως γεγονός προδιαγεγραμμένο άνωθεν, τελεολογικά αποφασισμένο.

Στην πλειοψηφία τους οι λόγοι που εκφωνούνται κατά τον εορτασμό της 25ης Μαρτίου σε όλη τη διάρκεια της νεότερης ιστορίας του έθνους αφήνουν να φανεί ότι πυρήνας της εθνικής συνείδησης των Ελλήνων είναι η αγάπη για την πατρίδα, η πίστη στον Θεό και την Ορθοδοξία. Παράλληλα, μέσω αναδρομής στα γεγονότα της επανάστασης τονίζονται συγκεκριμένα χαρακτηριστικά των Ελλήνων, με διαχρονική ισχύ: η δύναμη της ψυχής και η μαχητικότητα, όταν πρόκειται για την ελευθερία – γνώρισμα το οποίο αποτελεί συνδετικό κρίκο διαχρονικά όλων των Ελλήνων, από την αρχαιότητα έως σήμερα. Τονίζεται επίσης με έμφαση η καθοριστική συμβολή του κλήρου, τόσο του επώνυμου όσο και του ανώνυμου, στον αγώνα της ανεξαρτησίας.

Ο πατριωτισμός των Ελλήνων είναι ιστορικά αδιαμφισβήτητος. Γιατί όμως η επαναλαμβανόμενη έμφαση στη μαχητικότητα και τον πατριωτισμό κληρικών και λαϊκών δεν θεωρείται κουραστική ή τετριμμένη; Διότι υπαγορεύεται ηθικά και πολιτικά από τις επίσης συχνές και επαναλαμβανόμενες περιπτώσεις ηθικής πτώσης του έθνους και συμπεριφορές που βλάπτουν την εθνική ενότητα και επισύρουν εθνικές συμφορές.

Στα διακόσια χρόνια ζωής του έθνους μας, η ενότητα της πατρίδας διέτρεξε αρκετές φορές μεγάλο κίνδυνο. Όλοι μας αγαπάμε τον τόπο μας, κι όμως επανειλημμένα στα διακόσια χρόνια της νεότερης ιστορίας μας τον έχουμε καταστρέψει σε εμφυλίους πολέμους και τον έχουμε βλάψει σε καιρούς ειρήνης. Αυτό συμβαίνει, διότι διάφορες εκδοχές πατριωτισμού, οι οποίες πηγάζουν από τα συμφέροντα και την ερμηνεία ατόμων ή μικρών ομάδων, αντιστρατεύονται και μοιραία συγκρούονται με το καλό του έθνους. Οι ιδιαίτερες αυτές αντιλήψεις του πατριωτισμού εκδηλώνονται σε εποχές ειρήνης. Κι έτσι, παραδόξως, η απουσία, ή μάλλον η αίσθηση της απουσίας του εξωτερικού εχθρού και του γενικού κινδύνου ευρύτερα, λειτουργεί ανασταλτικά προς την έμπρακτη αφοσίωση στο συμφέρον της πατρίδας και την πρόοδο του έθνους με την ευρεία έννοια, η εθνική συνείδηση αμβλύνεται και τα προσωπικά συμφέρονται επηρεάζουν καταλυτικά την ατομική αλλά και τη συλλογική συμπεριφορά.

Είναι ιστορικά τεκμηριωμένη και αδιαμφισβήτητη η συμβολή του Λάζαρου Κουντουριώτη στον αγώνα της ανεξαρτησίας και η αγάπη του για το έθνος και την ελευθερία. Και όμως υπονόμευε συστηματικά, κι αυτό είναι επίσης ιστορικά τεκμηριωμένο, τις προσπάθειες του πρώτου Έλληνα κυβερνήτη, του Ιωάννη Καποδίστρια, για την ίδρυση ενός σύγχρονου ελληνικού κράτους με γεωγραφικά σύνορα, με νόμους, με οργανωμένη διοίκηση. Δεν πρέπει να

ξεχνούμε πως όταν έφτασε ο Καποδίστριας στην Ελλάδα, στις 11 Ιανουαρίου του 1828, δεν υπήρχε Ελλάδα με την έννοια της κρατικής οντότητας. Η τότε ελληνική επικράτεια αποτελούνταν από τα νησιά του Αργοσαρωνικού, τα Μέγαρα, την Αίγινα και τη Σαλαμίνα, και από την ακτή της Αργολίδας. Κι ενώ ο Ιμπραήμ λυμαινόταν την υπόλοιπη Πελοπόννησο, ο Κουντουριώτης και οι άλλοι οπλαρχηγοί του αγώνα της ανεξαρτησίας, όπως ο Σαχτούρης και ο Μιαούλης, αντιστρατεύονταν και ανέτρεπαν τις προσπάθειες του κυβερνήτη για ίδρυση κράτους. Έκαναν τον Καποδίστρια να καταγγείλει εγγράφως «εικοσιπέντε φθορείς του Έθνους».

Ο Μιαούλης και οι Υδραίοι καπετάνιοι απελευθέρωσαν το Αιγαίο από τους Οθωμανούς και στη συνέχεια από τους πειρατές, και σαφώς δεν μπορούμε να αμφισβητήσουμε την αγάπη τους για το έθνος και την ελευθερία. Όμως, όταν ο κυβερνήτης της ελεύθερης Ελλάδας, η επίσημη και διεθνώς αναγνωρισμένη κεντρική εξουσία, ζήτησε το ταμείο του κράτους να μεταφερθεί στην Αίγινα υπό τον έλεγχό του, έτσι ώστε τα εθνικά έσοδα να διανεμηθούν δίκαια σε όλα τα διαμερίσματα του μικρού κράτους, αντέδρασαν, και για να τον σαμποτάρουν έβαλαν φωτιά στον εθνικό στόλο. Τα τοπικά –αν όχι τα προσωπικά– συμφέροντα συγκρούονταν με τον ενιαίο πατριωτισμό του Καποδίστρια, το οποίου το πρώτιστο μέλημα ήταν να κάνει το χρέος του «προς τον δυστυχισμένον τόπο του», όπως αναφέρει στα απομνημονεύματά του. Ο τόπος, η πατρίδα του Καποδίστρια ήταν η Ελλάδα, της οποίας τα σύνορα προσπαθούσε να διασφαλίσει και να καταστήσει επίσημα με διεθνείς συνθήκες.

Η χριστιανική θρησκεία σε όλη τη διάρκεια της τουρκοκρατίας αποτελούσε τον πυρήνα της ελληνικής ταυτότητας. Και ο ρόλος των κληρικών τόσο στην Επανάσταση του 1821 όσο και στις κρίσιμες δεκαετίες πριν από αυτήν ήταν καθοριστικής σημασίας. Στον επαναστατικό αγώνα έλαβαν μέρος πάρα πολλοί κληρικοί, οι οποίοι δραστηριοποιήθηκαν κυρίως στη Φιλική Εταιρία. Κατ' αρχάς ας μην ξεχνάμε τον σημαντικό εθνικό ρόλο του (μετέπειτα άγιου) Κοσμά του Αιτωλού (1714-1779). Παρακινούσε με θέρμη τους Ορθόδοξους Χριστιανούς να ιδρύσουν σχολεία όπου θα διδάσκονταν η ορθοδοξία και η ελληνική γλώσσα. Εκτός από τη σημασία της ελληνικής γλώσσας ο Κοσμάς ο Αιτωλός αναφερόταν συχνά και στο «ποθούμενο», που ήταν η απελευθέρωση του γένους. Τη χορεία των διακεκριμένων εκπροσώπων του ορθόδοξου κλήρου στις τάξεις των Ελλήνων διαφωτιστών με βαθύ αποτύπωμα στη διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας των Νεοελλήνων συμπληρώνουν οι Ευγένιος Βούλγαρης, Νικηφόρος Θεοτόκης, Μεθόδιος Ανθρακίτης, Δανιήλ Φιλιππίδης, Γρηγόριος Κωνσταντάς, Άνθιμος Γαζής και Νεόφυτος Βάμβας, ο οποίος,

σημειωτέον, υπήρξε ο πρώτος Σχολάρχης (ο αντίστοιχος Κοσμήτορας σήμερα) της Φιλοσοφικής Σχολής του «Οθωνικού Πανεπιστημίου» το 1837, ενώ διετέλεσε πρύτανης του πρώτου πανεπιστημίου της χώρας λίγα χρόνια αργότερα (1844).

Στα 190 σχεδόν χρόνια που ακολούθησαν την επίσημη πρώτη θέσπιση της 25ης Μαρτίου ως εθνικής εορτής, οι έννοιες του πατριωτισμού, της εθνικής συνείδησης και του εθνικού συμφέροντος έχουν περιέλθει πολλές φορές στο επίκεντρο του δημόσιου λόγου, ειδικά σε εποχές πολιτικά φορτισμένες, σε εμπόλεμες καταστάσεις και εμφύλιες συμφορές. Οι εντάσεις που δημιουργούνται συστηματικά πάνω στο θέμα, και δεν εκλείπουν ούτε στις μέρες μας, οφείλονται στο ότι απουσιάζει από τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνεται διαχρονικά η αντίληψη περί πατριωτισμού μία απαραίτητη προϋπόθεση – σήμερα μάλιστα περισσότερο από ποτέ: η γνώση, και συγκεκριμένα η τεκμηριωμένη γνώση του παρελθόντος, της ιστορίας, η οποία αποτελεί αποτέλεσμα προσεκτικής και σε βάθος μελέτης των γεγονότων και των στοιχείων που τα τεκμηριώνουν. Η τεκμηρίωση αυτή της γνώσης απαιτεί προσοχή, επιμονή στη λεπτομέρεια, και χρόνο, αρετές οι οποίες απουσιάζουν από τη σύγχρονη προσέγγιση της πληροφορίας, η οποία βασίζεται στην ταχύτητα της διάδοσής της.

Ο συστηματικός αναστοχασμός και η τεκμηριωμένη γνώση οδηγούν στην ορθή κρίση και προστατεύουν από τους κινδύνους της άγνοιας και της ημιμάθειας, οι οποίες οδηγούν σε βιαστικές και επιπόλαιες συμπεριφορές, σε εσφαλμένες, άδικες, ακόμη και επικίνδυνες αξιολογήσεις και σε υπερβολές. Όταν δεν γνωρίζουμε καλά την ιστορία, γινόμαστε εύκολη λεία σε ξενόφερτα, ελκυστικά μηνύματα αλλά και σε ψεύδη. Χωρίς την απαραίτητη γνώση, μοιραία ερχόμαστε εκ νέου αντιμέτωποι με διεστραμμένες και επικίνδυνες εκδοχές του πατριωτισμού. Και όταν ο κίνδυνος δεν είναι ορατός, οι απόψεις χειραγωγούνται και οι συνειδήσεις κάμπτονται.

Σήμερα, **μνήμονες της ιστορικής μας αποστολής**, τιμώντας έμπρακτα τις θυσίες και τους αγώνες των προγόνων μας, οφείλουμε πρώτοι εμείς ως Δημόσιο Πανεπιστήμιο να διαφυλάξουμε την πρόσβαση στη γνώση και την ουσιαστική παιδεία προς όλους.

Δύο και πλέον αιώνες μετά την Επανάσταση του 1821 η επέτειος της 25ης Μαρτίου προσφέρει στους Έλληνες σε όλα τα μέρη της γης την ευκαιρία για ενίσχυση της μνήμης, αναστοχασμό και οραματισμό. Όπως ο ξεσηκωμός του 1821 συνένωσε τότε τους Έλληνες, έτσι και σήμερα η μνήμη αυτής της Επανάστασης, που οδήγησε στη συγκρότηση του σύγχρονου ελληνικού κράτους, οφείλει να μας αφυπνίζει και μας συνενώνει.

Ακριβώς αυτή την ενότητα επεσήμανε και ο Αριστοτέλης στα *Πολιτικά* του, πριν από 23 αιώνες, ως τον καταλύτη της ειρήνης, της προόδου και της μεγαλουργίας, και με τα λόγια του Αριστοτέλη για τους Έλληνες θα κλείσω την ομιλία μου:

«Το γένος των Ελλήνων, το οποίο λόγω της γεωγραφικής του θέσης βρίσκεται ανάμεσα ακριβώς [στους Ευρωπαίους και τους Ασιάτες], έχει τις αρετές και των δύο, διότι διαθέτει ταυτόχρονα έντονο θυμικό και οξεία διάνοια, και για αυτόν ακριβώς τον λόγο ζει ελεύθερο και πολιτεύεται με τον καλύτερο τρόπο και, εάν είχε ενιαίο πολίτευμα, θα μπορούσε να κυριαρχεί πάνω σε όλους».

Ας προσέξουμε όσα μας λέει ο Αριστοτέλης. Οι Έλληνες, λέει, είμαστε ευφυέστατοι, και έχουμε θάρρος και ελεύθερο πολίτευμα. Όμως αφήνει να υπονοηθεί πως απουσιάζει ενίοτε η ενότητα. Δεν είμαστε πάντα ενωμένοι, και όταν συμβαίνει αυτό οδηγούμαστε στην καταστροφή. Η δύναμη των Ελλήνων είναι η ενότητα, και αυτήν ακριβώς την ενότητα οφείλουμε να θέτουμε στο επίκεντρο κάθε εθνικής προσπάθειας.

Δίδοντας τον λόγο στον σημερινό εκλεκτό ομιλητή, τον διακεκριμένο καθηγητή του Τμήματος Φιλολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής κ. **Δημήτριο Αγγελάτο**, ο οποίος θα εκφωνήσει την ομιλία του με τίτλο: «*φιλοσοφώτερον καὶ σπουδαιότερον ποίησις ἱστορίας ἐστίν*: η Ελληνική Επανάσταση του 1821, πεδίο δοκιμασίας του ποιητικού έργου του Διονυσίου Σολωμού», θα ήθελα να ευχηθώ σε όλες και όλους **Χρόνια Πολλά**!

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΓΓΕΛΑΤΟΥ[1]
Καθηγητή του Τμήματος Φιλολογίας του ΕΚΠΑ

ΟΜΙΛΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:
«[…] *ΦΙΛΟΣΟΦΩΤΕΡΟΝ ΚΑΙ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΟΝ ΠΟΙΗΣΙΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΕΣΤΙΝ*: Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821, ΠΕΔΙΟ ΔΟΚΙΜΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ»

Η τολμηρή (για τις σύγχρονες αντιλήψεις) διατύπωση του Αριστοτέλη στο *Περὶ Ποιητικῆς*, που αποτυπώνεται στον τίτλο της παρούσας ομιλίας,[2] αποτελεί σταθερό σημείο αναφοράς και κριτικών συζητήσεων τόσο στο πεδίο της φιλολογικής έρευνας όσο και σ' εκείνο της σύγχρονης θεωρίας και κριτικής της λογοτεχνίας.

Θα μου επιτρέψετε να ξεκινήσω από αυτήν ακριβώς την αριστοτελική σύγκριση ποίησης και ιστορίας, για να καταλήξω στο έργο του Διονυσίου Σολωμού και την αποφασιστικής σημασίας διαπλοκή του με την ιστορική πραγματικότητα: τη διαπλοκή του λογοτεχνικού/καλλιτεχνικού έργου με τον *Καιρό* του.

Η ποίηση λοιπόν –και κατ' εξοχήν η τραγωδία, το ανώτερο όλων των υπαρχόντων, κατά την κρίση του Αριστοτέλη ως θεωρητικού της Λογοτεχνίας και της Τέχνης,[3] ειδών– μπορεί χάρη στη φυσική ή/και λογική τάξη πραγμάτων, *πιθανοφάνεια* (: «κατὰ τὸ εἰκὸς» δηλαδή «ἢ τὸ ἀναγκαῖον»)[4] της δράσης και των εντελών «πράξεων» που *μιμείται*,[5] να ξεπεράσει τα επιμέρους συμβάντα (: τα «καθ' ἕκαστον») και να μορφοποιήσει την αθέατη μέσα στη συνεχή ροή του Χρόνου ενότητά τους, αποκαλύπτοντας ταυτόχρονα τους όρους του

---

1 Καθηγητής Νεοελληνικής Φιλολογίας και Θεωρίας της Λογοτεχνίας, Τμήμα Φιλολογίας, Φιλοσοφική Σχολή – ΕΚΠΑ.

2 *Ἀριστοτέλους Περὶ Ποιητικῆς*, 1451b 5-6: Aristotelis *De Arte Poetica Liber* (κριτ. έκδ.: R. Kassel), Οξφόρδη, Oxford University Press, 1968 [1η:1922].

3 Για τον Αριστοτέλη ως θεωρητικό των καλλιτεχνικών –πέραν της ποιήσεως– εκφράσεων, ιδιαίτερα δε της ζωγραφικής, βλ.: Δημ. Αγγελάτος, *Λογοτεχνία και Ζωγραφική. Προς μία ερμηνεία της διακαλλιτεχνικής (ανα)παράστασης*, Αθήνα, Gutenberg, 2017, 180-233.

4 *Ἀριστοτέλους Περὶ Ποιητικῆς*, 1451a 38.

5 Βλ.: *ἔστιν οὖν τραγῳδία μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας μέγεθος ἐχούσης, ἡδυσμένῳ λόγῳ χωρὶς ἑκάστου τῶν εἰδῶν ἐν τοῖς μορίοις, δρώντων καὶ οὐ δι' ἀπαγγελίας, δι' ἐλέου καὶ φόβου περαίνουσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν* (ό.π., 1449b 24-28).

ανθρώπινου, τη βαθύτερη σύσταση του ίδιου του ανθρώπου και του κόσμου των αναφορών του, ήτοι τα «καθόλου»:

ἡ μὲν γὰρ ποίησις μᾶλλον τὰ καθόλου, ἡ δ' ἱστορία τὰ καθ' ἕκαστον λέγει. ἔστιν δὲ καθόλου μέν, τῷ ποίῳ τὰ ποῖα ἄττα συμβαίνει λέγειν ἢ πράττειν κατὰ τὸ εἰκὸς ἢ τὸ ἀναγκαῖον, οὗ στοχάζεται ἡ ποίησις ὀνόματα ἐπιτιθεμένη· τὸ δὲ καθ' ἕκαστον, τί Ἀλκιβιάδης ἔπραξεν ἢ τί ἔπαθεν

(ό.π., 1451b 6-11).

Αντίθετα, όπως φαίνεται στο παραπάνω παράθεμα, η ιστορία είναι τρόπον τινά καταδικασμένη να μένει στην επιφάνεια του ανθρώπινου βίου, να ακολουθεί κατά πόδας τα ιστορικά δρώμενα, αδυνατώντας να προβεί σε οποιαδήποτε κάθετη τομή στον Χρόνο, να επιλέξει δηλαδή μια «πράξιν σπουδαίαν καὶ τελείαν» και να επινοήσει ασφαλώς την πλοκή της.

Η μεγάλη διαφορά μεταξύ του «καθ' ἕκαστον» και του «καθόλου» επικεντρώνεται στην έννοια της *πιθανοφάνειας*, κάτι που σημαίνει ότι η αριστοτελική *μίμησις* δεν υποδεικνύει ερμηνευτικά την αναπαραγωγή της πραγματικότητας ως κατ' επιφάνεια αντανάκλαση αυτής, ούτε βέβαια την αντιγραφή προγενέστερων έργων, όπως εννοιοδοτείται στις αναγεννησιακές και νεοκλασικές αισθητικές θεωρίες,[6] αλλά υποδεικνύει μια λογοτεχνική/καλλιτεχνική νέα δημιουργία.

Η σχέση ποίησης και ιστορίας, ή, με άλλους συναφείς όρους, η σχέση λογοτεχνίας και πραγματικότητας, ορίζει ένα μείζον αισθητικό ζήτημα στη δυτική πολιτισμική σκηνή, στο οποίο θα στραφώ εδώ με αφετηρία την επί του ζητήματος αριστοτελική αντίληψη και εξειδικευτικό πεδίο αναφοράς την εποχή των λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών πραγματώσεων του Ρομαντισμού.

Στο πλαίσιο των τελευταίων εκδιπλώνονται όψεις του μεγαλειώδους εγχειρήματος της ανθρώπινης συνείδησης να απαλλαγεί από την παγίδα ενός ασύλληπτου *Επέκεινα* και να αντιμετωπίσει τη δική της εμπειρία μέσα στο ιστορικό, έγχρονο γίγνεσθαι κατά μια αμφίδρομη, συμφιλιωτικής υφής, ενεργειακή δράση μεταξύ των δύο, ώστε να συλληφθεί και να αποδοθεί καλλιτεχνικά/ποιητικά η διεργασία μορφοποίησης του διαλεκτικά εννοιοδοτημένου από τον Hegel *Απόλυτου*, του «Ἐν[ὸς] ἀληθιν[οῦ] Ἑν[ὸς] καὶ Παν[τὸς]» όπως συναφώς παρατηρεί ο Σολωμός.[7]

---

6 Βλ.: Δημ. Αγγελάτος, *Λογοτεχνία και Ζωγραφική. Προς μία ερμηνεία της διακαλλιτεχνικής (ανα)παράστασης*, 271-341.

7 Βλ. τον γραμμένο στα ιταλικά στοχασμό του ποιητή: «Τὰ Σύνθετα ἀναλύονται σὲ Ἁπλά, τὰ Πολλὰ Ἁπλά σὲ Ἕνα Ἁπλούστατο. Ficino. Ἔτσι θὰ εἶναι ὅπως λέει ὁ H[egel] Ἕνα ἀληθινό Ἕν καὶ Πᾶν, ἢ

Η Τέχνη λοιπόν δεν είναι, δεν αποδίδει πλέον την ιερή επικοινωνία με κάτι το οποίο ξεπερνά και υποτάσσει τον άνθρωπο, ορίζοντας πλέγματα εξάρτησής του, με ένα *Όλον*, δηλαδή έξω από αυτόν και ισχυρότερη από αυτόν. Αντίθετα, ο άνθρωπος διαμέσου της οδυσσειακής εν χρόνω εμπειρίας, η οποία δοκιμάζει την αντιληπτική του συνείδηση, και ασφαλώς του διαρκούς ανοίγματος της τελευταίας σε πάσης φύσεως αβεβαιότητες και της υπέρβασης αυτών, εκδιπλώνει την ενεργειακή, ταραχώδη σχέση του με τον ιστορικό χρόνο. Και αυτό συμβαίνει καθώς διατρέχει το δίκτυο ποικίλων υπονομευτικών ετεροκαθορισμών που τον απειλούν, κατακτώντας έτσι τις εκάστοτε πτυχές της αυτοσυνειδησίας του μέσα από τη διαλεκτική τροχιά της (εγελιανής) *αρνητικότητας*· πρόκειται για την ανάγκη και τη δύναμη της συνείδησης να φέρει μέσα της τον θάνατο, να απαρνείται δηλαδή κάθε περιορισμένη μορφή, στην οποία αναγνωρίζει την ουσία της, και να ξαναγεννιέται σε άλλη ανώτερη μορφή.

Ο άνθρωπος απεργάζεται λοιπόν μέσα από αυτό τον οδυνηρό αγώνα τη σταδιακή ολοκλήρωσή του, κάτι που σημαίνει τη συνειδητοποίηση όλων των εσωτερικών του δυνατοτήτων.

Γνωρίζοντας τον εαυτό του ως *Απόλυτο*, το ανθρώπινο *Πνεύμα* συμφιλίωνε διαλεκτικά τις εσωτερικές απέραντες δυνάμεις του και τις πεπερασμένες ιστορικές μορφές του. Γινόταν το *Απολυτοποιημένο Υποκείμενο* της εγελιανής φιλοσοφίας, που ανιχνεύουμε στο συνθετικό σολωμικό ποιητικό έργο μετά το 1828/1829, ώριμο καρπό από τον αγώνα του ποιητή να μορφοποιήσει την ποιητική ύλη, προχωρώντας μ' ένα πρωτόγνωρο στον νεοελληνικό 19ο αιώνα καλλιτεχνικό σχεδιασμό, οι απαιτήσεις του οποίου ορίζονταν από τη βαθιά νεοκλασική παιδεία του και τη γενναία Ρομαντική προβολή αυτής.

Ο Σολωμός πέρα από τον επιδερμικό συνδυασμό ή την αστόχαστη συγκόλληση Νεοκλασικισμού και Ρομαντισμού, έφερνε σε πέρας τη γόνιμη διασταύρωση «εἰς τρόπο μιχτό, ἀλλὰ νόμιμο» (: «in modo misto genuino») των αισθητικών, καλλιτεχνικών και λογοτεχνικών/ποιητικών αρχών των δύο εν λόγω ρευμάτων, που σφράγισαν την ευρωπαϊκή λογοτεχνία τριών τουλάχιστον αιώνων, μορφοποιώντας ακριβώς έναν τρίτο δρόμο λογοτεχνικής/ποιητικής δημιουργίας μέσα από διαλεκτικά συγκροτημένες νεοκλασικές και ρομαντικές *τροπικότητες* σε υφολογικό και ειδολογικό επίπεδο, έχοντας ως οριακούς άξονες αναφοράς τον Όμηρο και τον Shakespeare· αρκούντως χαρακτηριστικός επί του

ὅπως ὁ Ο[rigene]. Αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ Ἕνα πραγματοποιεῖ ἡδέως τὸ Πᾶν ἐν Πολλοῖς»: *Διονυσίου Σολωμοῦ Αὐτόγραφα Ἔργα*, τ. Α΄: Φωτοτυπίες, τ. Β΄: *Τυπογραφική μεταγραφή* (επιμ.: Λ. Πολίτης), Θεσσαλονίκη, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 1964, 425Β 10-12· στο εξής: *Α.Ε.*. Βλ. αναλυτικά επί του ζητήματος: Δημ. Αγγελάτος, *Το έργο του Διονυσίου Σολωμού και ο κόσμος των λογοτεχνικών ειδών*, Αθήνα, Gutenberg, 2009, 247-302.

ζητήματος είναι ο γνωστός στοχασμός του ποιητή –γραμμένος όπως όλοι οι ομόλογοί του στα ιταλικά– με επίκεντρο τη σύνθεση των *Ἐλεύθερων Πολιορκημένων*:

Πάρε καὶ σύμπηξε δυνατὰ μίαν πνευματικὴ δύναμη, καὶ καταμέρισέ την εἰς τόσους χαραχτῆρες ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ν' ἀνταποκρίνονται ἐμπράκτως τὰ πάντα. Σκέψου καλὰ ἂν τοῦτο θὰ γένη ρωμαντικά, ἤ, ἂν εἶναι δυνατό, κλασσικά, ἢ εἰς τρόπο μιχτό, ἀλλὰ νόμιμο. Τοῦ δεύτερου εἴδους ἄκρο παράδειγμα εἶναι ὁ Ὅμηρος· τοῦ πρώτου ὁ Σέικσπηρ· τοῦ τρίτου, δὲν γνωρίζω.[8]

Σε αυτό το εξαιρετικά απαιτητικό συνδυαστικό πεδίο πραγματώνεται ο καλλιτεχνικός/λογοτεχνικός αγώνας του Σολωμού για τη μορφοποίηση του *Απόλυτου*, τροφοδοτημένος σχεδόν εξολοκλήρου από ένα προνομιακό θεματικό ιστό –πόλο έλξης για εκείνον και μαζί βαθύ του βίωμα– που δεν είναι άλλος από την Ελληνική Επανάσταση του 1821, ειδικότερα δε από την τραγικότερή της στιγμή, τη δεύτερη δηλαδή πολιορκία του Μεσολογγίου (1824-1826) όπως αυτή υπόκειται και διοχετεύεται στους *Ἐλεύθερους Πολιορκημένους*, το κορυφαίο επίτευγμα της ποιητικής του τέχνης Σολωμού.

Το ώριμο σολωμικό ποιητικό έργο αποδίδει την ανισότητα ανάμεσα στον άνθρωπο ως *Ολότητα* (Hegel) και την πεπερασμένη ιστορική στιγμή, την αποσπασματική συνειδητοποίησή της και διαμέσου αυτής τη συνειδητοποίηση του ίδιου του ανθρώπινου υποκειμένου. Η ιστορία εγγράφεται λοιπόν ως θεμελιακός παράγοντας στο μεγάλο σχέδιο της διαλεκτικής σύνθεσης του *Πνεύματος*.

Έτσι, από το Μεσολόγγι, από το «φτωχὸ» εκείνο «καλύβι»[9] που είναι ο «ἐνδοξότερος τόπος» στα μάτια του Σολωμού,[10] θα βγουν οι «Μεγάλες Οὐσίες»:

---

8 Ο στοχασμός: *A.E.*, 425Α 22-30· η μετάφραση στα ελληνικά από τον Ιάκ. Πολυλά: Διον. Σολωμὸς *Ἅπαντα*, τ. Α΄: *Ποιήματα* (επιμ.-σημ.: Λ. Πολίτης), Αθήνα, Ίκαρος, 1979 [4η· 1η: 1948], 209. Να σημειωθεί ότι ο μεταφραστής αποδίδει εσφαλμένα τη λέξη του ιταλικού κειμένου του Στοχασμού, «modo» ως «εἶδος» και όχι ως «τρόπο».

9 Βλ.:
[…]
Φοβοῦνται γύρου τὰ νησιά, παρακαλοῦν καὶ κλαῖνε,
Κι' οἱ ξένοι ναύκληροι μακριὰ πικραίνονται καὶ λένε:
"Ἀραπιᾶς ἄτι, Γάλλου νοῦς, σπαθὶ Τουρκιᾶς μολύβι,
Πέλαγο μέγα βράζ' ὁ ἐχθρὸς πρὸς τὸ φτωχὸ καλύβι."
(Β΄ Σχεδίασμα, Κεφάλαιο 5, στίχ. 5-8): ό.π., 220-221.

10 Βλ.: «Τὰ μάτια μου δὲν εἶδαν τόπον ἐνδοξότερον ἀπὸ τοῦτο τὸ ἀλωνάκι»: ό.π., 211.

Κάμε ὥστε ὁ μικρὸς Κύκλος, μέσα εἰς τὸν ὁποῖο κινιέται ἡ πολιορκημένη πόλη, νὰ ξεσκεπάζῃ εἰς τὴν ἀτμόσφαιρα του τὰ μεγαλύτερα συμφέροντα τῆς Ἑλλάδας, γιὰ τὴν ὑλικὴ θέση, ὁποὺ ἀξίζει τόσο γιὰ ἐκείνους ὁποὺ θέλουν νὰ τὴ βαστάξουν, ὅσο γιὰ ἐκείνους ὁποὺ θέλουν νὰ τὴν ἁρπάξουν, – καὶ γιὰ τὴν ἠθικὴ θέση, τὰ μεγαλύτερα συμφέροντα τῆς Ἀνθρωπότητος. Τοιουτοτρόπως ἡ ὑπόθεση δένεται μὲ τὸ παγκόσμιο σύστημα. – Ἰδὲς τὸν Προμηθέα καὶ ἐν γένει τὰ συγγράμματα τοῦ Αἰσχύλου. – Ἂς φανῇ καθαρὰ ἡ μικρότης τοῦ τόπου καὶ ὁ σιδερένιος καὶ ἀσύντριφτος κύκλος ὁποὺ τὴν ἔχει κλεισμένη. Τοιουτοτρόπως ἀπὸ τὴ μικρότητα τοῦ τόπου, ὁ ὁποῖος παλεύει μὲ μεγάλες ἐνάντιες δύναμες, θέλει ἔβγουν οἱ Μεγάλες Οὐσίες.[11]

Μπορούμε τώρα να περάσουμε στα ίδια τα κείμενα, ξεκινώντας από τις αναφορές στις ηρωικές μορφές των αγωνιστών της Επανάστασης όπως διατρέχουν τα πρώτα ποιητικά έργα του Σολωμού, τον *Ὕμνο εἰς τὴν Ἐλευθερίαν* ιδιαίτερα και το επίγραμμα «Ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν», για να τις συγκρίνουμε μ' εκείνες των *Ἐλεύθερων Πολιορκημένων*, με στόχο να φανεί το βάθος που σταδιακά κατακτούν οι ήρωες, την *Ολότητα* που σταδιακά εκδιπλώνει μέσα από τους χαρακτήρες τους ο ποιητής.

Οι ήρωες της Επανάστασης στον σύμφωνα με τα νεοκλασικά αισθητικά και καλλιτεχνικά μέτρα δομημένο *Ὕμνο*, πολεμούν ξεπερνώντας τις ανθρώπινες συνθήκες· ανδρείοι μαχητές, λίγοι εναντίον πολλών, γίνονται άξιοι της κληροδοσίας των προγόνων τους (στρ. 77-78):

[…]
τρέχουν ἅρματα χιλιάδες
σὰν τὸ κῦμα εἰς τὸ γιαλὸ
ἀλλ' οἱ ἀνδρεῖοι παλικαράδες
δὲν ψηφοῦν τὸν ἀριθμό.

Ὦ τρακόσιοι! σηκωθῆτε
καὶ ξανάλθετε σ' ἐμᾶς·
τὰ παιδιά σας θέλ' ἰδῆτε
πόσο μοιάζουνε μ' ἐσᾶς.
[…]
(ό.π., 84),

[11] Ο στοχασμός: *A.E.*, 406β Α 3-10· η μετάφραση στα ελληνικά από τον Ιάκ. Πολυλά: Διον. Σολωμὸς *Ἅπαντα*, τ. Α΄: *Ποιήματα*, 210.

εξολοθρεύοντας μέσα στην αγριότητα του πολέμου τα στίφη των εχθρών, με το αίμα να γίνεται «ποτάμι» και να εμποτίζει –χωροθετημένο εικαστικώ τω τρόπω στο ανοιχτό πεδίο της «λαγκαδιάς»– τα πάντα, μεταστοιχειώνοντας με αυτό τον τρόπο την αθωότητα της φυσικής ζωής που άλλοτε ευδοκιμούσε εκεί (στρ. 72):

Σὰν ποτάμι τὸ αἷμα ἐγίνη
καὶ κυλάει στὴ λαγκαδιά,
καὶ τὸ ἀθῷο χόρτο πίνει
αἷμα ἀντὶς γιὰ τὴ δροσιά.
(ό.π., 83).

Η Ελευθερία πολεμά μαζί τους, στο πλάι τους, λουσμένη από υπερκόσμιο φως, τους εμπνέει με το παράδειγμά της και οι ανδρείοι την ακολουθούν· όλα αυτά σκηνοθετημένα από τον ποιητή κατά υφολογικές *τροπικότητες* ρητορικής και εικονοποιητικής τάξεως, που ανακαλούν ευθέως σκηνές από το ομηρικό έπος (στρ. 94-96), όπως το έδειξε πειστικότατα ο L. Coutelle:[12]

Ἄ! τὸ φῶς, ποὺ σὲ στολίζει
σὰν ἡλίου φεγγοβολὴ
καὶ μακρόθεν σπινθηρίζει,
δὲν εἶναι, ὄχι, ἀπὸ τὴ γῆ·

λάμψιν ἔχει ὅλη φλογώδη
χεῖλος, μέτωπο, ὀφθαλμός·
φῶς τὸ χέρι, φῶς τὸ πόδι,
κι ὅλα γύρω σου εἶναι φῶς.

Τὸ σπαθί σου ἀντισηκώνεις,
τρία πατήματα πατᾷς,
σὰν τὸν πύργο μεγαλώνεις,
καὶ εἰς τὸ τέταρτο κτυπᾷς·
[…].[13]

Οι αγωνιστές που έχασαν τη ζωή τους στα Ψαρά κατακτούν μια πνευματικής τάξεως δικαίωση, η οποία αποτυπωμένη στην εικονοποιία του επιγράμματος,

[12] Βλ.: L. Coutelle, *Ποιητική διαμόρφωση του Σολωμού (1815-1833)* (1977), (μτφρ.: Σωκρ. Καψάσκης· επιμ.: Δημ. Αρβανιτάκης), Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη, 2009.

[13] Διον. Σολωμὸς *Ἅπαντα*, τ. Α΄: *Ποιήματα*, 86-87.

τώρα, «Ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν» (1825), τους περιβάλλει με λαμπρό φως ανάλογο μ' εκείνο της προσωποποιημένης Ελευθερίας στον *Ὕμνο* (βλ. παραπάνω)· φως που συντονίζεται εικαστικά με την κατεστραμμένη γη του μικρού ηρωικού νησιού, πάνω στην ερημιά της «ὁλόμαυρ[ης] ράχ[ης]» της οποίας δεσπόζει η εμβληματική παρουσία της προσωποποιημένης Δόξας:

Στῶν Ψαρῶν τὴν ὁλόμαυρη ράχη
Περπατώντας ἡ Δόξα μονάχη,
Μελετᾶ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια,
Καὶ στὴν κόμη στεφάνη φορεῖ,
Γεναμένο ἀπὸ λίγα χορτάρια,
Ποὺ εἶχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ.[14]

Τα «λαμπρὰ παλληκάρια», από τη μια πλευρά, η Δόξα από την άλλη, που επανέρχεται, για να πρωταγωνιστήσει και στην ωδή «Εἰς Μάρκο Μπότσαρη» (1824), καθώς «καθίζει» «μονάχη» στη «λαμπρὴ» «πλάκα» του τάφου του ήρωα, «λαμπράδες γιομάτη» (ό.π., 137), υποδεικνύουν με ευκρίνεια ότι ο Σολωμός ήδη από την εποχή αυτή αντιλαμβάνεται τον Αγώνα του 1821 σε υψηλότερη, ηθική σφαίρα και τον στοιχειοθετεί υφολογικά με ανάλογα μέσα.

Οι ήρωες, οι σφοδροί και άκαμπτοι μαχητές που ανέλαβαν με αφοσίωση τον ιστορικό ρόλο να υπερασπιστούν την υπόθεση της Ελευθερίας της πατρίδας, είναι σε θέση να φέρουν στο φως αποθέματα ηθικών δυνάμεων, δυνητικά παρόντων στο βάθος κάθε ανθρώπινης συνείδησης, για να οδηγηθούν έτσι στον κόσμο του *Πνεύματος* και να ζήσουν, με τα λόγια του Σολωμού, μέσα στη «αἰωνιότητα»[15] (βλ. παρακάτω).

Από το 1833 μέχρι το 1844 ο ποιητής επεξεργάζεται πυρετωδώς τους *Ἐλεύθερους Πολιορκημένους* (το γνωστό Β΄ Σχεδίασμα του έργου), μέσα στην ένταση των αναζητήσεων και των πραγματώσεων του νέου *μεκτού τρόπου* (: *modo misto*) καλλιτεχνικής/ποιητικής σύνθεσης (βλ. παραπάνω) για τη λογοτεχνία της εποχής του, που συστοιχεί με τη διαλεκτική σύνθεση των διεστώτων και τον οδηγεί σύμφωνα με την εγελειανή φιλοσοφική δεσπόζουσα, στη μορφοποίηση του *Απόλυτου*.

Η Επανάσταση του 1821 είναι η μητέρα, μπορώ να ισχυριστώ, που γαλουχεί το σολωμικό έργο, ώστε να αναδειχθούν στους *Ἐλεύθερους Πολιορκημένους*

---

14 Ό.π., 139.

15 Βλ. το 9ο κεφάλαιο του Β΄ Σχεδιάσματος των *Ἐλεύθερων Πολιορκημένων*: ό.π., 228.

πλέον, ήρωες οι οποίοι δεν απειλούνται μόνο από τους εχθρούς, λίγοι απέναντι στο «Σιδερένιο καὶ Ἀδιαπέραστο» «Κύκλο» («Il Circolo Ferreo ed Impenetrabile»)[16] εκείνων, αλλά και από την ίδια την (ανοιξιάτικη) Φύση, τον *Καιρό* που τους περιβάλλει και ασφυκτικά τους πιέζει· από τη διπλή αυτή πίεση το Μεσολόγγι, ο μικρός ηρωικός τόπος θα εκδιπλώσει τις «Μεγάλες Οὐσίες» του κόσμου του *Απόλυτου*, που θα βγουν από τα σπλάχνα του, όπως σημειώνει ο Σολωμός: «Cosi dalla Piccolezza del luogo uscirrano le Grandi Sostanze».[17]

Η (πεπερασμένη) Φύση δελεάζει (η δεύτερη πολιορκία του Μεσολογγίου έγινε την άνοιξη) τους πολιορκημένους, γυναίκες και άντρες που δοκιμάζονται σφοδρά από την πείνα, να εγκαταλείψουν το ηθικό χρέος τους να υπερασπιστούν το Μεσολόγγι, την ίδια δηλαδή την Ελευθερία και να ζητήσουν τη σωτηρία:

Ἡ ζωὴ ποὺ ἀνασταίνεται μὲ ὅλες της τὲς χαρές, ἀναβρύζοντας ὁλοῦθε, νέα, λαχταριστή, περιχυνόμενη εἰς ὅλα τὰ ὄντα· ἡ ζωὴ ἀκέραιη, ἀπ' ὅλα τῆς φύσης τὰ μέρη, θέλει νὰ καταβάλη τὴν ἀνθρώπινη ψυχή· θάλασσα, γῆ, οὐρανός, συγχωνευμένα, ἐπιφάνεια καὶ βάθος συγχωνευμένα, τὰ ὁποῖα πάλι πολιορκοῦν τὴν ἀνθρώπινη φύση στὴν ἐπιφάνεια καὶ εἰς τὸ βάθος της,[18]

όπως σημειώνει στο πεζό ιταλικό σχέδιο του δεύτερου κεφαλαίου του έργου του ο ποιητής και το μεταφράζει ο Πολυλάς.

Οι πολιορκημένοι ωστόσο θα μείνουν στη μεγάλη απόφασή τους να αντιμετωπίσουν τον φόβο του επερχόμενου Κακού, την τυφλή δύναμη του Κακού ως αναπόφευκτη πραγματικότητα· σωστότερα: δέχονται να αντιμετωπίσουν εν γνώσει της αδυναμίας τους το ίδιο το Κακό, όχι γιατί σκοτίζεται ο νοῦς τους και τυφλωμένοι από την απελπισία ενεργούν σπασμωδικά, αλλά γιατί είναι πλέον σε θέση να γνωρίζουν ότι η υπόθεση της Ελευθερίας δεν κερδίζεται μόνο στο πεδίο της μάχης αλλά και σε υψηλότερες σφαίρες.

---

16 *Α.Ε.*, 406β Α 9.

17 Βλ.: *Α.Ε.*, 406β Α 3-10· το παράθεμα: 8-10. Για τη μετάφραση του στοχασμού, βλ.: Διονυσίου Σολωμού *«Στοχασμοί» στους «Ελεύθερους Πολιορκισμένους»*, (ιταλ. κείμ.-μτφρ.-εισαγ.-σχόλ.: Γιώργ. Βελουδής), Αθήνα, Περίπλους, 1997, 34 και: Διονυσίου Σολωμού *«Στοχασμοί» στους «Ελεύθερους Πολιορκισμένους»*, (ιταλ. κείμ.-μτφρ.-εισαγ.-σχόλ.: Γιώργ. Βελουδής), Αθήνα, Περίπλους, 1997, 39.

18 Βλ.: *Ἅπαντα*, τ.Α΄, 216· ο Πολυλάς ενοφθάλμισε πολύ ελεύθερα μεταφρασμένη στα ελληνικά, τη συγκεκριμένη σημείωση του ποιητή, παραλείποντας τις πρώτες εισαγωγικές λέξεις του χειρογράφου: *Α.Ε.*, 464 1-3.

Και αυτή βέβαια τη σπουδαία ιστορική και ηθική σοφία την κατακτούν στην τραγικότερη στιγμή της ύπαρξής τους, όταν το Κακό έρχεται να τους ξεριζώσει βίαια από τον εαυτό τους, ενώ ταυτόχρονα «Ἀγάπη κι ἔρωτας καλοῦ τὰ σπλάχνα τους τινάζουν»,[19] γιατί βέβαια εδώ (στη διαπλοκή Καλού-Κακού) έγκειται η μεγάλη διαλεκτική –στην εγελιανή της διάσταση– κατάκτηση του *Πνεύματός* τους.

Οι ήρωες είναι ενωμένοι στην απόφασή τους και βαδίζουν ήδη στα χνάρια ενός κόσμου όπου η Ελλάδα «εκτ[είνεται]», για να προβληθεί σε υψηλή, συμπαντικής υφής, σφαίρα, ενώ ο καλλιτεχνικά/ποιητικά μορφοποιημένος Αγώνας της Ελευθερίας εκδιπλώνει το «φτωχὸ καλύβι» ως φέρον σώμα μιας σπουδαίας ηθικής κατάκτησης:

[…] *μέσα εἰς αὐτὰ τὰ σώματα ἂς ἐκφρασθῆ*

σημειώνει συναφώς σε στοχασμό του ο Σολωμός,

εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ ἔργου, ἡ ἐθνικότης ὅσο εἶναι δυνατὸ πλέον ἐκτεταμένη. Τοιουτοτρόπως ἡ Μεταφυσικὴ ἔγινε Φυσική.[20]

Έτσι, οι πολιορκημένοι του Μεσολογγίου στο ένατο κεφάλαιο του Β΄ Σχεδιάσματος του μεγαλόπνοου έργου βρίσκονται στην υψηλή σφαίρα της ιστορικής ύπαρξής τους, του *Καιρού* τους, στην υψηλή σφαίρα που το *Πνεύμα* ολοκληρώνεται και, κατακτώντας τις πεπερασμένες έγχρονες μορφές του, απολυτοποιείται:

[…]*·οἱ ἥρωες εἶναι ἑνωμένοι καί, μέσα τους λόγια λένε*

Γιὰ τὴν αἰωνιότητα, ποὺ μόλις τὰ χωράει·
Στὰ μάτια καὶ στὸ πρόσωπο φαίνοντ' οἱ στοχασμοί τους·
Τοὺς λέει μεγάλα καὶ πολλὰ ἡ τρίσβαθη ψυχή τους.
Ἀγάπη κι' ἔρωτας καλοῦ τὰ σπλάχνα τους τινάζουν·
Τὰ σπλάχνα τους κι' ἡ θάλασσα ποτὲ δὲν ἡσυχάζουν·
Γλυκιὰ κι' ἐλεύθερ' ἡ ψυχὴ σὰ νἄτανε βγαλμένη,
Κι' ὑψῶναν μὲ χαμόγελο τὴν ὄψη τὴ φθαρμένη

(ό.π., 229).

---

19 *Ἐλεύθεροι Πολιορκημένοι* (Β΄ Σχεδίασμα, 9ο Κεφάλαιο, στίχ. 4): *Ἅπαντα*, τ. Α΄, 229.
20 Ό.π., 209.

Πρόκειται για τις πτυχώσεις του Καλού και του Κακού, και τη δύναμη της συνείδησης να απαρνιέται κάθε πεπερασμένη, έγχρονη μορφή, για να υψωθεί, ή αλλιώς: για τις ιστορικές περιστάσεις του Αγώνα, αποτυπωμένες σ' ένα ποιητικό έργο το οποίο με αιχμή του δόρατός του τους *Ἐλεύθερους Πολιορκημένους* και την ηθικά εννοιοδοτημένη Ελευθερία ως Χρέος διευρύνει τον ορίζοντα του ανθρώπινου βίου στην εποχή του και διαχέει άπλετο και χαρμόσυνο το ενσώματο φως του στις σημερινές συνθήκες του *ανθρώπινου*.

Πού όμως θα βρει να πατήσει και να *σταθεί* σήμερα ο ενσώματος αυτός όγκος του σολωμικού φωτός, δηλαδή ο ενσώματος όγκος της *Ελευθερίας*; Πού είναι ο *τόπος* του φωτός της Ελευθερίας; Διακρίνεται κάπου;

ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΗ ΣΕ ΕΠΙΤΙΜΟ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ
ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ **ADOLF MUSCHG**
ΟΜΟΤΙΜΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΕΤΗ
ΤΗΣ ΖΥΡΙΧΗΣ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Την 27η Μαρτίου 2025, ημέρα Πέμπτη και ώρα 19.00, στη Μεγάλη Αίθουσα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, αναγορεύθηκε επίτιμος διδάκτωρ του Τμήματος Γερμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών ο κύριος **Adolf Muschg**, Ομότιμος Καθηγητής Λογοτεχνίας του Πανεπιστημίου ΕΤΗ της Ζυρίχης και συγγραφέας.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

***** Προσφώνηση από τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο.

* Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου από τον Αναπληρωτή Καθηγητή του Τμήματος Γερμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας, κύριο Νικόλαο-Ιωάννη Κοσκινά.

* Αναγόρευση του τιμωμένου:
Ανάγνωση των κειμένων του Ψηφίσματος του Τμήματος, της Αναγόρευσης και του Διδακτορικού Διπλώματος από την Πρόεδρο του Τμήματος Γερμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Καθηγήτρια κυρία Αικατερίνη Καρακάση.
Περιένδυση του τιμωμένου με την τήβεννο της Σχολής από τον Κοσμήτορα της Φιλοσοφικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Δημήτριο Δρόσο.

* Ομιλία του τιμώμενου Καθηγητή, κ. Adolf Muschg, με τίτλο: «Mein Dank an Athen - Σ' ευχαριστώ, Αθήνα».

ΣΟΦΙΑΣ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ
Καθηγήτριας και Αντιπρυτάνεως Ακαδημαϊκών, Διεθνών Σχέσεων και Εξωστρέφειας του ΕΚΠΑ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ[1]

Εξοχότατε κύριε Πρέσβη της Ελβετίας,
Εξοχότατε κύριε Πρέσβη της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας,
Αξιότιμη κυρία Πρόεδρε του Τμήματος Γερμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας,
Αγαπητές και αγαπητοί συνάδελφοι, εκλεκτοί προσκεκλημένοι,

Η επιστημονική κοινότητα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών έχει σήμερα τη μεγάλη χαρά να απονείμει τον τίτλο του Επίτιμου Διδάκτορα στον Adolf Muschg, διακεκριμένο πανεπιστημιακό και έναν από τους επιφανέστερους λογοτέχνες και διανοούμενους της Ευρώπης. Με την τιμητική αυτή διάκριση, το πρώτο και μεγαλύτερο πανεπιστήμιο της χώρας τιμά κατά τα ακαδημαϊκά ειωθότα με την προσήκουσα επισημότητα μια εξέχουσα προσωπικότητα των γραμμάτων με σπουδαίο λογοτεχνικό έργο και συνεχή κοινωνική δράση.

Το πλούσιο λογοτεχνικό έργο του Adolf Muschg, το οποίο περιλαμβάνει μυθιστορήματα, θεατρικά έργα και δοκίμια, έχει τιμηθεί με σημαντικότατα βραβεία, και έχει αφήσει ανεξίτηλο αποτύπωμα στην ευρωπαϊκή λογοτεχνία. Ένα από τα τελευταία μυθιστορήματά του, το «Νόστος Φουκουσίμα», εστιάζει σε πλέον επίκαιρα κοινωνικά και οικολογικά ζητήματα. Το 2003, η αδιάκοπη συμβολή του στον πολιτισμό και τις τέχνες επισφραγίστηκε με την εκλογή του στο υψηλότερο τιμητικό αξίωμα για έναν καλλιτέχνη στον γερμανόφωνο χώρο, της προεδρίας της Ακαδημίας Τεχνών στο Βερολίνο.

Το έργο του τιμωμένου χαρακτηρίζεται από βαθιά γνώση και διαρκή διάλογο με τη μυθολογία, τη φιλοσοφία, την ιστορία και την ψυχολογία, καθιστώντας τον έναν σύγχρονο poeta doctus. Ως φιλέλληνας και βαθύς γνώστης της αρχαίας ελληνικής γραμματείας, ο Adolf Muschg ανέδειξε με μοναδικό τρόπο τη σημασία της ελληνικής κληρονομιάς στην παγκόσμια

[1] Αντί για τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου κύριο Γεράσιμο Σιάσο, την Προσφώνηση εκφώνησε η Καθηγήτρια και Αντιπρύτανις Ακαδημαϊκών, Διεθνών Σχέσεων και Εξωστρέφειας, κυρία Σοφία Παπαϊωάννου.

διανόηση και λογοτεχνία. Η αναζήτησή του γύρω από την έννοια της ετερότητας ως μέσου αυτογνωσίας και αυτοπροσδιορισμού συνδέεται με τα μεγάλα ερωτήματα που θέτουν διαχρονικά η ελληνική φιλοσοφία και τραγωδία.

Η προσωπική και καλλιτεχνική του πορεία διακρίνονται από την άρρηκτη σύνδεση του καλλιτέχνη με τον ενεργό πολίτη. Ιδρυτικό στέλεχος της Ομάδας Olten, υποστήριξε σταθερά τη σύνδεση της λογοτεχνίας με την πολιτική και τον κοινωνικό προβληματισμό, καθιστώντας τη λογοτεχνία εργαλείο κοινωνικής κριτικής και διαλόγου. Παράλληλα, η ακαδημαϊκή του σταδιοδρομία στο φημισμένο πανεπιστήμιο ETH της Ζυρίχης χαρακτηρίστηκε από πρωτοποριακές μεθόδους διδασκαλίας και την υποστήριξη αναδυόμενων συγγραφέων. Ιδιαίτερα αξίζει να αναφερθεί η ίδρυση του Collegium Helveticum, το οποίο εξελίχθηκε σε χώρο συνάντησης και ανταλλαγής ιδεών μεταξύ επιστημόνων από όλον τον κόσμο.

Ο καθηγητής του Τμήματος Γερμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας, κ. Νικόλαος Κοσκινάς, ο οποίος θα ακολουθήσει στο βήμα, θα αναφερθεί με λεπτομέρεια στο πολύ σημαντικό έργο του Adolf Muschg και θα παρουσιάσει με τη δέουσα ενάργεια τον διεθνώς καταξιωμένο επιστήμονα τον οποίο τιμούμε σήμερα.

Με μεγάλη τιμή και χαρά, επομένως, η κοινότητα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών προσθέτει στη χορεία των Επιτίμων Διδακτόρων τον Adolf Muschg, απευθύνοντάς του τις πιο θερμές ευχαριστίες μας για την πολυσχιδή προσφορά του.

Sehr geehrter Herr Professor Muschg,

Im Namen des Rektors und des Senats der Nationalen und Kapodistrianischen Universität Athen und in meiner Eigenschaft als Vizerektorin für Akademische Angelegenheiten und Internationale Beziehungen der Universität möchte ich Ihnen meine herzlichsten Glückwünsche zur Verleihung der höchsten Auszeichnung unserer Universität, des Titels Doktor honoris causa, übermitteln. Der Titel ist eine große Ehre, aber gleichzeitig auch mit einer gewissen Verantwortung verbunden, denn er verlangt, dass Sie sich weiterhin in die akademische Gemeinschaft der Nationalen und Kapodistrianischen Universität Athen einbringen, die die älteste Universität in Griechenland und im gesamten östlichen Mittelmeerraum ist und in mehreren Disziplinen eine weltweit führende Institution darstellt. Wir heißen Sie in unserer akademischen Gemeinschaft willkommen und wünschen Ihnen gute

Gesundheit, Wohlstand und anhaltenden Erfolg bei Ihren zahlreichen akademischen Aktivitäten. Wir freuen uns auf Ihre aktive Präsenz und Ihren Beitrag zu den wissenschaftlichen Aktivitäten der Gemeinschaft unserer Universität, zu der Sie als gewähltes Mitglied gehören.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ-ΙΩΑΝΝΗ ΚΟΣΚΙΝΑ
Αναπληρωτή Καθηγητή του Τμήματος Γερμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας του ΕΚΠΑ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΤΙΜΩΜΕΝΟΥ

Ihre Exzellenz Herr Botschafter der Schweiz Stefan Estermann,
Αξιότιμη κυρία Αντιπρύτανη Ακαδημαϊκών Υποθέσεων, Διεθνών Σχέσεων και Εξωστρέφειας, κυρία Παπαϊωάννου,
Αξιότιμε κύριε Κοσμήτορα της Φιλοσοφικής, κύριε Δρόσο,
Αγαπητές και αγαπητοί συνάδελφοι,
Αγαπητές φοιτήτριες και αγαπητοί φοιτητές,
Φίλες και φίλοι,

Αποτελεί για μένα ξεχωριστή χαρά αλλά και ύψιστη τιμή να στέκομαι απόψε ενώπιόν σας επιχειρώντας να σκιαγραφήσω, έστω και αποσπασματικά, την πορεία ζωής και το σπουδαίο έργο ενός από τους πλέον επιδραστικούς διανοητές του γερμανόφωνου κόσμου, του Άντολφ Μουσγκ. Ο Μουσγκ υπήρξε ανέκαθεν μια πολυσχιδής προσωπικότητα, στην οποία ο συγγραφέας, ο διανοούμενος και ο ενεργός πολίτης είναι πρακτικά αδύνατον να διαχωριστούν. Λογοτέχνης, φιλόλογος, δοκιμιογράφος, ακαδημαϊκός, πολιτικός στοχαστής, αλλά και άνθρωπος της δράσης, διακρίνεται για την ικανότητά του να γεφυρώνει τη λογοτεχνία με την κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα.

Ο Άντολφ Μουσγκ γεννήθηκε το 1934 κοντά στη Ζυρίχη. Η παιδική του ηλικία υπήρξε ένα μωσαϊκό αντιθέσεων, οι οποίες συνέβαλαν καθοριστικά στη διαμόρφωση ενός πνεύματος ελεύθερου και ασυμβίβαστου: ένας υπέργηρος, αυστηρός και βαθιά συντηρητικός πατέρας, που θεωρούσε το κραγιόν αμαρτία, μια μητέρα βυθισμένη στη δίνη της κατάθλιψης, κι ένα όνομα, «Αδόλφος», που έμοιαζε περισσότερο με στίγμα παρά με προσωπική ταυτότητα, σε μια Ευρώπη που πάλευε να ξαναβρεί τον εαυτό της μετά τη φρίκη του πολέμου. Ο ίδιος, πάντα με χιούμορ, θυμάται πως δεν ήταν λίγες οι φορές που συνομιλητές του – συνειδητά ή ασυνείδητα– τον «ξαναβάφτιζαν» *Alfred*, σαν να ήθελαν να ξορκίσουν το ιστορικό φορτίο του ονόματός του.

Στα δεκατρία του χρόνια, ο θάνατος του πατέρα σηματοδοτεί μια δραματική καμπή στη ζωή του. Η ψυχική κατάσταση της μητέρας του επιδεινώνεται, και ο ίδιος οδηγείται σε ένα αυστηρό Ευαγγελικό οικοτροφείο. Μέσα σε αυτό το περιβάλλον, της απόλυτης πειθαρχίας και καταπίεσης, συνειδητοποιεί από νωρίς ότι η συγγραφή δεν είναι απλώς μια δημιουργική διέξοδος, αλλά μια πράξη εξερεύνησης των καταπιεσμένων, των ανεκπλήρωτων συναισθημάτων, μια αναζήτηση των ζωών που δεν έζησες. Ανάμεσα σε αυστηρούς κανόνες και επιβεβλημένα όρια, ο Μουσγκ συναντά για πρώτη φορά τον «άλλο» εαυτό του.

Δύο πράγματα καθόρισαν τη ζωή του Άντολφ Μουσγκ: η διδασκαλία και η συγγραφή. Μετά τις σπουδές του στη γερμανική φιλολογία και την ψυχολογία στα πανεπιστήμια της Ζυρίχης και του Cambridge, καθώς και τη διδακτορική του διατριβή για τον εξπρεσιονιστή γλύπτη και συγγραφέα Ernst Barlach, οι αρχές της δεκαετίας του 1960 τον βρίσκουν στην Ιαπωνία, όπου ξεκινά τη διδακτική του πορεία. Στο Τόκιο θα γράψει και το πρώτο του μυθιστόρημα, *Το καλοκαίρι του λαγού* (1965), το οποίο γνώρισε άμεση επιτυχία. Για τον Μουσγκ, η Ιαπωνία έγινε σύντομα το «άλλο» του – όχι ως αντίπαλο δέος της Δύσης, αλλά ως ένας τόπος εσωτερικής και πολιτισμικής αναζήτησης, όπου δοκίμασε τα όρια της ταυτότητας και της σκέψης του. Η εμπειρία του εκεί διαμόρφωσε σε μεγάλο βαθμό την κοσμοθεωρία του, προσφέροντάς του μια νέα οπτική επάνω στην ετερότητα, στη θεώρηση και προσέγγιση του ξένου, του διαφορετικού. Αυτό το στοιχείο –η διαρκής διερεύνηση της σχέσης με το ‘άλλο’– θα αποτελέσει έναν από τους βασικούς άξονες του συγγραφικού του έργου.

Ένα δεύτερο, εξίσου σημαντικό, πρότυπο για τον Μουσγκ αποτέλεσαν αναμφίβολα η αρχαία ελληνική γραμματεία και φιλοσοφία. Η τραγωδία, η ομηρική ποίηση και η φιλοσοφική παράδοση της Αρχαίας Ελλάδας συνιστούν σταθερές αναφορές στη ζωή και το έργο του. Ο Άντολφ Μουσγκ δεν είναι απλώς θαυμαστής της ελληνικής κλασικής αρχαιότητας. Η σχέση του με τον πολιτισμό της χώρας μας δεν περιορίζεται στο ακαδημαϊκό ή στο αισθητικό πεδίο, αλλά είναι βαθιά υπαρξιακή και διαρκώς εξελισσόμενη, γεγονός που τον καθιστά έναν από τους κορυφαίους διαχρονικά στοχαστές που γεφυρώνουν τη γερμανόφωνη λογοτεχνία με την ελληνική πνευματική κληρονομιά.

Ως κοινωνός κλασικής παιδείας, άριστος γνώστης της αρχαίας ελληνικής και ένθερμος φιλέλληνας, ο Μουσγκ έχει επανειλημμένα υπογραμμίσει ότι κάθε αρχαίο ελληνικό δράμα, με προεξάρχον παράδειγμα τον *Οιδίποδα Τύραννο* του Σοφοκλή, συνιστά μια ριζική εξερεύνηση των ορίων της ανθρώπινης ύπαρξης. Μέσα από αυτά τα έργα αναδεικνύεται το διαχρονικό ερώτημα που διατρέχει τόσο την ελληνική σκέψη όσο και τη λογοτεχνική παραγωγή του Μουσγκ: Σε τι

συνίσταται η ανθρωπινότητα; Τι σημαίνει να είναι κανείς άνθρωπος, ιδιαίτερα σήμερα, στην εποχή της όψιμης νεωτερικότητας;

Για τον Μουσγκ η πολιτική διερώτηση είναι αδύνατον να διαχωριστεί από την οντολογική· η κατανόηση της ανθρώπινης κατάστασης είναι αλληλένδετη με τη μελέτη της εξουσίας, των κοινωνικών δομών και των μηχανισμών που διαμορφώνουν την υποκειμενικότητα. Σε μια εποχή όπου η έννοια του υποκειμένου διαβρώνεται μέσα σε ένα δίκτυο τεχνολογίας, καταναλωτισμού και πολιτικής αποσταθεροποίησης, η αναμέτρηση με τα ελληνικά κείμενα δεν είναι μια απλή αναδρομή στο παρελθόν, αλλά ένας τρόπος να κατανοήσουμε το παρόν και να οραματιστούμε το μέλλον.

Το εν λόγω ερώτημα στα γραπτά του Μουσγκ παραμένει ανοιχτό, άλλοτε σαν πληγή κι άλλοτε πάλι σαν αρχαιολογική σκαπάνη. Άλλωστε, σύμφωνα με τον ίδιο, οι πραγματικά ουσιώδεις ερωτήσεις δεν προσφέρουν οριστικές απαντήσεις, αλλά γεννούν ακόμα πιο επίμονους συλλογισμούς, ακόμα πιο ανησυχητικές αμφιβολίες. Η λογοτεχνία του Μουσγκ δεν λειτουργεί ποτέ ως παρηγορητική αφήγηση. Αντίθετα, αναστατώνει τον αναγνώστη, τον ωθεί σε αναστοχασμό και δημιουργεί ρήγματα στις βεβαιότητές του. Μέσα από την κριτική του απέναντι στη στατική έννοια της ταυτότητας, αποδομεί το δυτικό μοντέλο του ανθρώπου ως ά-τομο, ως κάτι το αδιαίρετο και σταθερό, και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η ανθρώπινη κατάσταση είναι, στην ουσία της, μια συνεχής διαλεκτική των αντιφάσεών της – μια εξελικτική διαδικασία που δεν διαθέτει ούτε τελικό προορισμό ούτε οριστική ολοκλήρωση.

Αυτή η θεμελιώδης αναζήτηση του Μουσγκ δεν περιορίζεται, όπως προείπα, στο πολιτισμικό επίπεδο, αλλά επεκτείνεται και στη σφαίρα του κοινωνικού και πολιτικού προβληματισμού. Από το 1967 μέχρι το 1969 διδάσκει στο Πανεπιστήμιο Cornell στις ΗΠΑ, όπου οι διαμαρτυρίες για το Βιετνάμ, οι συναυλίες του Dylan, οι καταλήψεις των φοιτητών συνθέτουν ένα κλίμα που συνέβαλε σε αυτή την τάση αμφισβήτησης που τον χαρακτηρίζει και που δεν θα τον εγκαταλείψει ποτέ στη συνέχεια. Ήδη από το 1969 θα αποτελέσει μαζί με τα «ιερά τέρατα» της ελβετικής λογοτεχνίας Max Frisch και Friedrich Dürrenmatt ιδρυτικό στέλεχος της λεγόμενης Ομάδας Olten. Βασική απαίτηση της ομάδας ήταν ότι η λογοτεχνία θα πρέπει να είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την πολιτική υπό την ευρεία έννοια του όρου και πάντοτε κριτική απέναντι στην κοινωνία: «Χωρίς αντίσταση δεν υπάρχει ελπίδα», όπως είχε πει κάποτε ο Max Frisch. Στα μέσα της δεκαετίας του 1970 θέτει, χωρίς επιτυχία, υποψηφιότητα για την Άνω Βουλή της Ελβετίας. Αντ' αυτού, εκλέγεται στην επιτροπή που προετοίμασε τη συνολική αναθεώρηση του ελβετικού ομοσπονδιακού

Συντάγματος. Η περίφημη φράση του στο προοίμιο του σημερινού συντάγματος της χώρας είναι χαρακτηριστική του ανθρωπιστικού του οράματος: *«Ελεύθερος είναι μόνο όποιος κάνει χρήση της ελευθερίας του, και η δύναμη μετριέται από την ευημερία των αδυνάτων»*.

Από το 1970 και για 30 χρόνια ο Άντολφ Μουσγκ υπηρέτησε ως καθηγητής λογοτεχνίας στο φημισμένο πανεπιστήμιο ΕΤΗ της Ζυρίχης, όπου εφάρμοσε μια ανοιχτή και προοδευτική μορφή διδασκαλίας και προώθησε νέα ταλέντα σε ανοιχτά εργαστήρια συγγραφής. Ο Norbert Lammert, τέως πρόεδρος της Γερμανικής Βουλής, τον χαρακτήρισε κάποτε «τον σημαντικότερο συγγραφέα μεταξύ των επιστημόνων και τον σπουδαιότερο επιστήμονα μεταξύ των συγγραφέων». Λίγο πριν τη συνταξιοδότησή του ιδρύει το Collegium Helveticum, μια διεπιστημονική δεξαμενή σκέψης με μέλη από όλο τον κόσμο.

Παράλληλα συνεχίζει άοκνα τη συγγραφή. Το 1974 εκδίδεται το κατά πολλούς καλύτερο βιβλίο του, το μυθιστόρημα *Το Κίνητρο του Άλμπισερ*. Πρόκειται για ένα αφήγημα που συνδυάζει την ψυχολογία και την ψυχανάλυση με το σασπένς του αστυνομικού μυθιστορήματος, αλλά και μας φέρνει προφητικά αντιμέτωπους με τις πολλαπλές κρίσεις της σημερινής Ευρώπης. Με το *Κίνητρο του Άλμπισερ* καταδεικνύεται οριστικά ότι ο Μουσγκ ανήκει στο σπάνιο πλέον είδος του *poeta doctus*, του συγγραφέα-λόγιου, του οποίου τα κείμενα διακρίνονται από μια βαθιά και πολυεπίπεδη γνώση διαφόρων επιστημονικών πεδίων, όπως η μυθολογία, η φιλοσοφία, η ψυχολογία, η ιστορία, αλλά παράλληλα και το γόνιμο διάλογο με τους λογοτεχνικούς προγόνους, τη διακειμενικότητα.

Ένα επιπλέον βασικό γνώρισμα του έργου του Άντολφ Μουσγκ είναι η επεξεργασία του παρελθόντος. «*Είναι ένα από τα καθήκοντα της λογοτεχνίας να φρεσκάρει τη συλλογική μνήμη*» θα γράψει σε ένα δοκίμιό του, να αντισταθεί στη λήθη ή και στην ηθελημένη παραχάραξη της ιστορίας. Σε έργα του όπως το μυθιστόρημα *Παιδικός Γάμος* (2008) ή η συλλογή κειμένων *Εάν το Άουσβιτς βρίσκεται στην Ελβετία* (1997) θα φέρει τους συμπατριώτες του προ των ευθυνών τους, συλλογικών και προσωπικών, θέτοντας σκληρά και άβολα ερωτήματα, με αποτέλεσμα να δεχθεί κατά καιρούς σφοδρές επιθέσεις από συντηρητικούς κύκλους, μέχρι και να πέσει θύμα της *cancel culture*.

Το 1993 γράφει ένα από τα σημαντικότερα έργα του, το μυθιστόρημα *Ο Κόκκινος Ιππότης*, που αποτελεί μια συναρπαστική μοντέρνα αναδιήγηση του έπους του Πάρσιφαλ. Ένα χρόνο αργότερα τιμάται με το βραβείο Georg Büchner, την ύψιστη λογοτεχνική διάκριση στον γερμανόφωνο κόσμο. Στην αιτιολόγηση της απόφασής της η επιτροπή τονίζει ότι είναι σαν ο Μουσγκ να

κρατά συνεχώς έναν καθρέφτη απέναντι στην κοινωνία και ότι τα βιβλία του, γραμμένα με ψυχολογική ευαισθησία και ταυτόχρονα με κριτική διαύγεια, εμπνέουν την ελπίδα ότι οι άνθρωποι μπορούν ακόμη να βοηθηθούν. Ακολουθούν πολλά και σημαντικά βραβεία, όπως ο Μεγαλόσταυρος του Τάγματος Αξίας της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας το 2004 ή το Μεγάλο Βραβείο Λογοτεχνίας της Ελβετίας το 2015. Ιδιαίτερης σημασίας είναι και η εκλογή του, το 2003, στη θέση του προέδρου της Ακαδημίας των Τεχνών στο Βερολίνο, που θεωρείται ίσως το ύψιστο αξίωμα που μπορεί να λάβει ένας καλλιτέχνης στον γερμανόφωνο χώρο. Αν και επιλέγει να αποχωρήσει από τη θέση το 2005, η θητεία του σηματοδοτεί την αδιάκοπη δέσμευσή του στον δημόσιο διάλογο και τη συνεχή του προσπάθεια να γεφυρώσει την τέχνη με τα μεγάλα κοινωνικά και πολιτικά ερωτήματα της εποχής.

Μετά τη συνταξιοδότησή του το 1999 ο Άντολφ Μουσγκ εισέρχεται στην πιο παραγωγική φάση της συγγραφικής του πορείας. Από το 2000 και έπειτα, εκδίδει σχεδόν ένα βιβλίο τον χρόνο, διατηρώντας ωστόσο τη γραφή του αδιάλειπτα ζωντανή, στοχαστική και επίκαιρη. Την ίδια περίοδο, η Ευρώπη κλονίζεται από μια από τις σοβαρότερες οικονομικές κρίσεις της σύγχρονης ιστορίας της, με την Ελλάδα να βρίσκεται στο επίκεντρο αυτής της αναταραχής. Η λεγόμενη ελληνική κρίση δεν ήταν απλώς μια δημοσιονομική περιπέτεια· αποτέλεσε έναν καθρέφτη των ελλείψεων του ευρωπαϊκού οικοδομήματος, αναδεικνύοντας αντιφάσεις, αστοχίες, αλλά και τα όρια της ευρωπαϊκής αλληλεγγύης. Σε μια εποχή όπου κυριαρχούσαν οι ψυχρές τεχνοκρατικές αναλύσεις, ο Μουσγκ στάθηκε ανάμεσα στις ελάχιστες διακεκριμένες ευρωπαϊκές φωνές που μίλησαν ανοιχτά υπέρ της Ελλάδας, υπερασπιζόμενος όχι απλώς μια χώρα που βρισκόταν σε κρίση, αλλά την ίδια την ιδέα της Ευρώπης ως κοιτίδας πολιτισμού, μνήμης και ιστορικής ευθύνης.

Ο Μουσγκ αμφισβητεί ευθέως την κυρίαρχη άποψη που ταυτίζει την ευρωπαϊκή πρόοδο με την οικονομική μεγέθυνση και καλεί την Ευρώπη να επανεξετάσει τις θεμελιώδεις αξίες της. Η απάντηση στην κρίση, όπως την οραματίζεται, δεν μπορεί να είναι η υποταγή στις αγορές, αλλά η επιστροφή στον ανθρωπισμό. Σε διάφορες βαρυσήμαντες παρεμβάσεις του, όπως στην ομιλία του στη Βόννη κατά τον εορτασμό της επετείου της ενοποίησης της Γερμανίας το 2012 ή στη συλλογή κειμένων του *«Τι είναι ευρωπαϊκό; Ομιλίες για μια φιλόξενη ήπειρο»*, ο Μουσγκ υποστηρίζει ότι το μέλλον της Ευρώπης δεν μπορεί να βασίζεται σε ένα μονοδιάστατο πολιτικό ή οικονομικό αφήγημα. Αντίθετα, απαιτείται ένας «πολιτικός και πολιτισμικός πολυθεϊσμός», μια προσέγγιση που αναγνωρίζει και τιμά αυτό το μωσαϊκό ιδεών, πολιτισμών και

αντιθέσεων που συνθέτουν την ευρωπαϊκή ταυτότητα. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο η Ελλάδα, στα μάτια του Μουσγκ, δεν είναι απλώς ένα έθνος με ιστορικό βάρος, αλλά ένας θεμελιώδης κρίκος μιας πολυφωνικής, ανοιχτής Ευρώπης που δεν θα στηρίζεται αποκλειστικά σε οικονομικούς δείκτες, αλλά στις αξίες της αλληλεγγύης, της πολιτισμικής ανταλλαγής και της κοινής ευημερίας.

Τα επόμενα χρόνια, ο Μουσγκ θα επισκεφθεί δύο φορές την Ελλάδα, τιμώντας τις παρουσιάσεις των δύο βιβλίων του που έχουν μεταφραστεί στα ελληνικά με εξαιρετική φροντίδα από τον Τέο Βότσο. Το 2012, με αφορμή την κυκλοφορία του *Κινήτρου του Άλμπισερ*, και το 2023, με την έκδοση του *Νόστος Φουκουσίμα*, η παρουσία του στην Ελλάδα δεν ήταν απλώς μια επίσκεψη συγγραφέα στο κοινό του, αλλά μια ακόμα επιβεβαίωση των βαθιών και ουσιαστικών δεσμών του με τη χώρα και τον πολιτισμό της, δεσμών που με κάθε ευκαιρία φροντίζει να τιμά και να ανανεώνει.

Στο *Νόστος Φουκουσίμα* (2018), το οποίο η κριτική υποδέχθηκε ως το επιστέγασμα μιας μακράς συγγραφικής πορείας, η ιδέα του «νόστου» αντανακλά την πολυδιάστατη σημασία της στο ομηρικό πρωτότυπο. Δεν αναφέρεται απλώς στην επιστροφή σε έναν συγκεκριμένο τόπο, αλλά λειτουργεί ως μεταφορά για την αναζήτηση του ανεκπλήρωτου, της εσωτερικής πατρίδας, της βαθύτερης αυτογνωσίας. Παράλληλα, το μυθιστόρημα συγκεντρώνει όλα τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του οικολογικού αφηγήματος, τοποθετημένο σε έναν μετα-αποκαλυπτικό κόσμο όπου η μνήμη, η αγάπη και η προσδοκία μιας νέας αρχής συγκρούονται με την αμείλικτη πραγματικότητα μιας μολυσμένης γης. Η δυστοπία, στην προσέγγιση του Μουσγκ, δεν λειτουργεί ως προειδοποίηση για ένα πιθανό μέλλον· είναι ήδη παρούσα, συνθέτοντας ένα τοπίο όπου το αναπότρεπτο της περιβαλλοντικής και ηθικής κατάρρευσης έχει εδραιωθεί. Με προφητική διορατικότητα, έναν μόλις χρόνο πριν από το ξέσπασμα της πανδημίας του Covid-19, ο αφηγητής διαπιστώνει: «*Είναι η σειρά των ανθρώπων να εγκλειστούν […], και τα ζώα μάς βλέπουν τώρα σαν το ζωολογικό τους κήπο*». Η φράση αυτή αποκτά εκ των υστέρων μια ανατριχιαστική επικαιρότητα, υπενθυμίζοντας ότι η λογοτεχνία του Μουσγκ δεν είναι ποτέ αποκομμένη από τις μεγάλες υπαρξιακές και κοινωνικές αγωνίες της εποχής μας.

Sehr geehrter Herr Muschg, lieber Adolf,

Ihre heutige Dankrede trägt den Titel "Mein Dank an Athen" – ein Zeichen Ihrer tiefen Verbundenheit mit einem Land und einer Kultur, die Ihr Leben und Ihr Werk wie kaum eine andere geprägt hat. In wenigen Augenblicken werden

Sie dieses Podium betreten, um Ihre Dankbarkeit zum Ausdruck zu bringen. Doch bevor es so weit ist, gestatten Sie mir, diesen letzten Teil meiner Rede unter einen eigenen Titel zu stellen: "Mein Dank an Adolf Muschg".

Αξιότιμε κύριε Μουσγκ, αγαπητέ Άντολφ,

Όπως προμηνύει ο τίτλος της ομιλίας σας, «Σε ευχαριστώ, Αθήνα», σε λίγες στιγμές θα ανεβείτε σε αυτό εδώ το βήμα για να εκφράσετε την ευγνωμοσύνη σας προς τη χώρα και τον πολιτισμό που, περισσότερο από κάθε άλλον, σημάδεψε τη ζωή και το έργο σας. Προτού συμβεί αυτό, επιτρέψτε μου να δώσω σε αυτό το τελευταίο μέρος της ομιλίας μου τον τίτλο: «Ευχαριστώ, Άντολφ Μουσγκ».

Ich danke Ihnen als Literaturwissenschaftler. Ihr Werk erinnert uns daran, dass Literatur weit mehr ist als eine von der Realität losgelöste Kunstform – sie ist ein Ort der Begegnung und der Erinnerung, eine unermüdliche Suche, die Vergangenheit und Gegenwart, Individuelles und Kollektives, Vertrautes und Fremdes miteinander verwebt.

Σας ευχαριστώ ως φιλόλογος, γιατί μέσα από το έργο σας μας υπενθυμίζετε πως η λογοτεχνία δεν είναι απλώς μια τέχνη αποκομμένη από την πραγματικότητα, αλλά ένας τόπος συνάντησης και μνήμης, ένα αδιάκοπο ταξίδι αναζήτησης που γεφυρώνει το παρελθόν με το παρόν, το προσωπικό με το συλλογικό, το οικείο με το «άλλο».

Mein Dank gilt Ihnen aber auch als Leser. Denn Ihre Bücher liefern nie einfache Antworten, sondern regen zum Nachdenken und Infragestellen an. Ihr Werk belegt, dass das Wesentliche nicht in Gewissheiten liegt, sondern darin, dass man es wagt, die richtigen Fragen zu stellen.

Αλλά και ως απλός αναγνώστης σάς οφείλω ένα ευχαριστώ. Γιατί τα βιβλία σας δεν προσφέρουν ποτέ εύκολες απαντήσεις, αλλά ανοίγουν δρόμους σκέψης, προκαλώντας αναστοχασμό και αμφισβήτηση. Το έργο σας καταδεικνύει ότι η ουσία δεν βρίσκεται στις βεβαιότητες, αλλά στην τόλμη να θέτουμε τα σωστά ερωτήματα.

Und schließlich danke ich Ihnen als europäischer Bürger. Denn in den Jahren der Krise haben Sie Griechenland nicht als abstrakte Idee verteidigt, sondern als gelebte Geschichte, als Ort des kulturellen Gedächtnisses und der Verantwortung. Ihr Engagement war eine Mahnung an uns alle, dass Europa nur dann seinem eigenen Anspruch gerecht wird, wenn es sich nicht allein von ökonomischen Kalkülen, sondern von gemeinsamen Werten leiten lässt.

Και σας ευχαριστώ, τέλος, ως Ευρωπαίος πολίτης. Γιατί μέσα από τον λόγο σας η Ευρώπη δεν εμφανίζεται ως ένας ψυχρός οικονομικός μηχανισμός, αλλά ως ένα ζωντανό πολιτισμικό πεδίο διαλόγου, αναστοχασμού και αυτοκριτικής. Γιατί υπερασπιστήκατε την Ελλάδα όχι ως μια αφηρημένη έννοια, αλλά ως πραγματική ιστορία, ως έναν τόπο μνήμης και ευθύνης.

Lieber Adolf Muschg,

Für all das – und für so vieles mehr – danke ich Ihnen aus tiefstem Herzen.

Αγαπητέ Adolf Muschg,

Για όλα αυτά –και για πολλά άλλα ακόμα– σας ευχαριστώ από τα βάθη της καρδιάς μου.

Κυρίες και κύριοι,

Το πιο πρόσφατο –μέχρι στιγμής– βιβλίο του Άντολφ Μουσγκ, με τίτλο *«Αυτή δεν είναι η ζωή μου»*, εκδόθηκε μόλις τον περασμένο Ιανουάριο. Πρόκειται για ένα πολυεπίπεδο και συγκινητικό έργο, στο οποίο επιστρέφει ως κεντρικός άξονας η έννοια του ομηρικού νόστου. Ο Οδυσσέας περιπλανιόταν για χρόνια, αναζητώντας την πατρίδα που θα του πρόσφερε τη σωτηρία, ώσπου κατανόησε πως η ίδια η περιπλάνηση ήταν η μοίρα του.

Για τον Μουσγκ αυτή η περιπλάνηση δεν έχει σε καμία περίπτωση τελειώσει. Συνεχίζει να γράφει, συνεχίζει να αναμετριέται με τον κόσμο, συνεχίζει να αντιστέκεται· ακόμα και απέναντι στον ίδιο τον πανδαμάτορα χρόνο. Κλείνω με τα δικά του λόγια – μια υπενθύμιση, αλλά και μια πρόσκληση προς όλους μας: «*Αν δεν ζεις τη στιγμή, δεν ζεις ποτέ. Η ζωή δεν μπορεί να αναβληθεί. Αυτό είναι το μήνυμα του θανάτου*».

ADOLF MUSCHG
Emeritierter Professor für Literaturwissenschaft an der ETH Zürich und Autor

REDE ZUM THEMA:
«MEIN DANK AN ATHEN»
«O GROSSER ÄTHER!»

Verehrte Damen und Herren,

zum Dank für die heutige Ehre, und zum Verständnis dessen, was sie mir bedeutet, möchte ich Ihnen drei Stücke – kleine Herzstücke meiner Lebensgeschichte – erzählen. In frommer Sprache könnte man sie Taufen nennen, fortschreitende Einweihungen in meine Liebe für das Menschenbild, das im alten Griechenland zur Welt gekommen ist. Ich darf sie, als Schweizer, aber auch als politische Einbürgerung in diese Stadt Athen betrachten, die ich – in Jacob Burckhardts "Weltgeschichtlichen Betrachtungen" – als *Polis* lesen gelernt habe, als Kunstwerk sensiblen Zusammenlebens, das seine Widersprüche nicht nur fürchtet, sondern gestaltet: zum Denkmal schönen Lebens. In diesem "schaffenden Spiegel" (Goethe) habe ich mich wiederzuerkennen versucht, und möchte gern von Mitbürgerschaft reden: ich wünsche mir, daß diese Universität damit nicht nur einen Schriftsteller aus der Schweiz ehrt, sondern ihre eigene Geschichte.

Der Reihe nach:

Meine erste Begegnung mit Hellas begann am Palmsonntag 1951. Ich war 17, als ich zur Konfirmation einen stattlichen Bildband mit dem Titel "Ewiges Griechenland" geschenkt bekam. Ich hatte gerade einen privaten Weltuntergang erlebt. 1948 war mein Vater, der fromme Lehrer, gestorben, und meine Mutter, gelernte Krankenschwester, war schon seit einem Jahr selber krank. Ich mußte unser Haus und das Zürcher Literargymnasium verlassen und froh sein, mit Hilfe eines gewichtigen Nachbarn statt im Waisenhaus und in einer Schneiderlehre in einem frommen Bündner Internat unterzukommen, bis meine Mutter sich wieder zutraute, meine Erziehung selbst in die Hand zu nehmen. Zwei lange Jahre sollte es dauern, bis das Heimwehkind an den Zürichsee und in seine alte Schule zurückkehren konnte, wo inzwischen Altgriechisch im Stundenplan stand – und schon viele Lektionen weiter gediehen war als in der Lehranstalt hinter den Bergen. Aber ich gab mein Bestes, um meine Mutter, die

sich mein Schulgeld mit Nachtwachen verdienen mußte, ihrer selbst sicherer zu machen. Sie sparte gar eine Pfadfinder-Uniform für mich zusammen, in der ich bald zum "Führer" wurde, einer "Gruppe Greif" mit Fähnchen, das wir in sogenannten Schlachten verteidigten. Mein Vize war ein Sohn aus besserer Familie, und es war sein Vater, Medizinprofessor, der mir "Das ewige Griechenland" spendierte, mit einer Photo auf der ersten Leerseite und handschriftlicher Widmung:

So frei und weit wünsche ich / Dir wie diesen Blick von / Agamemnons Grab / Werden und Wachsen / Deiner eigenen künftigen / Welt!

Texte sagten mir mehr als Bilder, darum las ich mich wie berauscht in Hölderlins "Archipelagos" hinein, dann in "Griechische Landschaft" von Hofmannsthal – und ahnte zum ersten Mal, in welcher Sprache man über Griechenland sprechen kann – und darf. Das Schuldeutsch von Gustav Schwabs "Sagen des klassischen Altertums" war es nicht, sondern ein Läuten durch Leib und Seele. Und jetzt, wo meine Zürcher Mitschüler im Lehrbuch schon 20 Lektionen weiter waren als ich, klang diese Musik zugleich unerreichbar entfernt.

Unser Griechischlehrer, "Bubi" genannt, war gerade kein solcher, sondern ein unerbittlich Fordernder. Wenn er eintrat und an der Tafel griechisch zu schreiben begann, wußten wir: schon wieder eine Prüfung auf Gedeih oder Verderb. Im Unterricht war Xenophons "Anabasis" an der Reihe, und jetzt verlangte ein Stück davon in unser Heft übersetzt zu werden und war auch noch, wie ein Minenfeld, mit grammatischen Fragen gespickt. Kamen unsere Hefte zurück, von Rotstift gezeichnet, wußten wir: es genügte nicht, unsere Fehler schriftlich zu verbessern. War auch die Korrektur noch fehlerhaft, wurde eine sogenannte Nachverbesserung fällig – und diese überforderte mich erst recht. Dabei wußte ich: war meine Griechischnote im Zeugnis ungenügend, so mußte ich die Klasse repetieren – oder die Schule verlassen. Und schließlich gab ich, hoffnungslos kühn, statt aller Verbesserung ein eigenes Gedicht ab. Lieber ein Ende mit Schrecken als ein Schrecken ohne Ende! Mein Werklein stattete Xenophon für seine Heimkehr mit einem Zauberschiff aus, und die letzte Strophe klang so:

Und wenn mich Morpheus sanft in seine Arme ließe gleiten,
Trieb 'an der grünen Delos träumend ich vorbei
Und blickt`, erwachend, in der Heimat lichte Weiten –
"Hier brauchst du nicht zu träumen. Komm an Land, und sei!".

In der nächsten Stunde, als die Hefte zurückkamen, stellte sich Bubi gleich an die Wandtafel und schrieb einen neuen Prüfungstext darauf. Die Klasse begann leise stöhnend zu arbeiten, mich aber winkte der Lehrer mit meinem Heft zur hintersten Bank und besprach neben mir – nicht etwa mein Gedicht, mit keinem Wort! – dafür die unterlassene Korrektur, Punkt für Punkt, schrieb sie selbst ins Heft und quittierte am Ende mit dem Haken *V = eingesehen*. Noch nie war mir ein Mensch unerbittlich hilfreich so nahe getreten.

Später erfuhr ich: Bubi war ein Freund von Friedrich Dürrenmatt, davon hat er nie gesprochen. Aber von jenem Tag an, wo er mir eine Prüfung geschenkt hatte, begann sich meine Note im Altgriechischen zu erholen, und im Maturitätszeugnis war sie deutlich besser als genügend.

Unsere Klasse verdankte Bubi auch andere, heute undenkbare Zumutungen. Jeder Schüler mußte einen Gesang der "Odyssee" *auswendig* hersagen können: Truffauts Film "Fahrenheit 451" war damals noch nicht bekannt. Aber Bubi wußte: wer Verse nicht *by heart* lernt, kann sich die Welt vielleicht *ausrechnen* – doch *lesen* kann er sie nicht.

Mein Gesang war übrigens der sechste, in dem Pallas Athene – inkognito – die Königstochter der Phäaken, Nausikaa besucht, um sie zu einer großen Wäsche am Meeresstrand zu bewegen – damit sie dort dem nackt gestrandeten Odysseus begegne und weiterhelfe. Und als die Göttin wieder entschwebt, läßt Homer die herrlichsten Verse mitlaufen – hören Sie bitte, und verzeihen Sie mein germanisches Altgriechisch.

ἡ μὲν ἄρ' ὣς εἰποῦσ' ἀπέβη γλαυκῶπις Ἀθήνη /	Είπε η Αθηνά, η θεά η γλαυκόματη, και φεύγει, να διαγείρει
Οὔλυμπόνδ', ὅθι φασὶ θεῶν ἕδος ἀσφαλὲς αἰεὶ /	στον Όλυμπο, όπου αμετασάλευτος των θεών κρατιέται ο θρόνος,
ἔμμεναι· οὔτ' ἀνέμοισι τινάσσεται οὔτε ποτ' ὄμβρῳ	ως λεν οι μπόρες δεν τον βρέχουνε, δεν τον χτυπούν οι ανέμοι,
δεύεται οὔτε χιὼν ἐπιπίλναται, ἀλλὰ μάλ' αἴθρη	δεν τον πατούν τα χιόνια ασύγνεφη κει πάνω βασιλεύει
πέπταται ἀνέφελος, λευκὴ δ' ἐπιδέδρομεν αἴγλη·/	γαλήνη ατέλειωτη, κι ολόλευκη φεγγοβολή τον λούζει.
τῷ ἔνι τέρπονται μάκαρες θεοὶ ἤματα πάντα./	Έτσι οι θεοί οι πολυμακάριστοί τον χαίρουνται αναιώνια.
ἔνθ' ἀπέβη γλαυκῶπις, ἐπεὶ διεπέφραδε κούρῃ.	Εκεί η Γαλανομάτα εδιάγειρε, σα μίλησε στην κόρη.

Später, auf der ersten Reise nach Griechenland, mit drei Freunden im kleinen Fiat, habe ich mir auf der Fähre nach Patras einen bleibenden Knick im rechten Ringfinger geholt: man kann von einer Verlobung sprechen. Mit Goethe zu reden: "Das Land der Griechen mit der Seele suchend", durfte sich diese Seele in einigen Reisen dort weiter eingemeinden. Eine hat uns auf die Spur der *Kabiren* geführt, der Natur-Gottheiten in Fausts "Klassischer Walpurgisnacht", doch in umgekehrter Richtung: nach Samothrake, der Insel kabirischer Mysterien und Heimat meines zweisprachigen Freundes Theo. Hier haben wir seinen Geburtstag gefeiert, und ohne seine Übersetzungen meiner Bücher wäre es nicht zu diesem heutigen Festtag gekommen.

Aber mit meinem Paß verdanke ich Ihrem Land schon ein fast vergessenes, doch gewichtiges Stück gemeinsamer Geschichte. Es ist mit dem Namenspatron dieser Universität verbunden: Ioannis Kapodistria. Hätte ich für Hellas tun können, was der west-ionische Edelmann für *mein* Land getan hat, hätten Sie mich wohl gar zum Ehrenbürger befördert! Denn als solcher wird Kapodistria im frankophonen Westen der Schweiz geehrt, vor allem in Genf, der Stadt Calvins, Rousseaus und Benjamin Constants. Denn der damals jüngste Kanton verdankt Kapodistria nicht nur sichere Grenzen und die gültige Zugehörigkeit zur Schweiz. Der Schweiz selbst, dem Bundesstaat, verschrieb er die Leitlinie "immerwährender Neutralität", als Garantie einer republikanischen Existenz mitten im Europa der Fürsten. Unter ihnen gab es allerdings einen – Alexander I von Rußland –, der vom Schweizer Frédéric-César de La Harpe erzogen und gebildet worden war. Als Zar erhob er den Auslandgriechen Kapodistria zum Aufseher seiner Außenpolitik. Und wie dieser am Wiener Kongreß die Unabhängigkeit der Schweiz in Europa zu garantieren hoffte, betrieb er nach 1821 die Freiheit Griechenlands vom osmanischen Reich, schien sie als erster gewählter Präsident erkämpft zu haben – und mußte dennoch sein Leben für sie lassen, von Mörderhand, als die geordnete Staatlichkeit, die er für unentbehrlich hielt, den Aufgeregten als Verrat an ihrer Freiheit vorkam.

Auch die Geburt eines neuen, zur Einheit befähigten Europa war schwer. Ohne die Katastrophen zweier Weltkriege wäre sie nicht zu erreichen gewesen und steht heute wieder auf der Kippe. Europa, das den Namen einer Griechin – mit nahöstlichen Wurzeln – trägt, droht entweder zur *Quantité negligeable*, oder schlimmer: zur Teilnehmerin von Kriegen zu werden, die nicht zu gewinnen sind, wenn der kategorische Imperativ der Aufklärung auf der Strecke bleibt: Vernunft durch Humanität. Ich erinnere mich aber auch an die Finanzkrise der Nullerjahre, als die EU ausgerechnet Griechenland auszusortieren drohte. Wenn

schon von Schuldigkeit die Rede sein soll, so wird Europa immer in der Schuld der Griechen bleiben - oder es versteht sich selbst nicht mehr.

Kapodistria wurde ermordet – *und* er lebt. Diese Universität trägt seinen Namen. Es sind griechische Freunde, die mich hierher, und immer auch ein Stück mir selbst näher gebracht haben. Individuen sollen, wie ihr Name sagt, unteilbar sein – sie sind es nur, wenn sie teilen können, sich mitteilen, schenken –

O megas aithér!

Das sind, bei Sophokles, die letzten Worte von Ödipus auf Kolonos, im Tempel der Eumeniden. Einen solchen gab es auch in Athen – und in Sophokles' Orestie – an der Stelle, wo Pallas Athene die erzürnten Muttergottheiten mit dem Muttermörder Orest versöhnt hatte. Der Areopag, das Gericht der Alten, hätte ihn verurteilt, aber zum Patt fehlte nur eine einzige Stimme – und es war die Vorsitzende, Pallas Athene selbst, die einen weißen Stein in die Urne legte. Ohne Orest freizusprechen, erhob sie die Erinnyen zu Schutzgöttinnen der Stadt und stimmte sie zu *Eumeniden* um – "Wohlgesinnten".

Doch der greise Ödipus – wie soll *dem* noch zu helfen sein?

In seinem letzten Stück zeigt Sophokles dem Publikum – den Mitbürgern im Theater, die auch seine Kunstrichter sind – einen Menschen, über dem ein furchtbares Orakel hängt: er werde seinen Vater töten und seine Mutter heiraten. Seine Eltern – wozu sind sie Könige in Theben? setzen den Säugling vorsorglich aus, mit zusammengenähten Füßen, in die Wildnis, wo sich Hirten seiner erbarmen. Aber das Orakel findet ihn auch da, und er entflieht den guten Menschen, so bald er kann: die er für seine Eltern hält, sollen vor ihm sicher sein! Aber als junger Held läßt er sich in der fremden Welt nicht alles gefallen, und so kommt es, daß er einen Unbekannten totschlägt, der ihn unterwegs provoziert hat. Woher soll er wissen, daß es gerade sein Vater ist? Später, als er nach Theben kommt, ist die Königin Witwe geworden, er springt in die Lücke, woher soll er wissen, daß er seine Mutter heiratet? Ödipus ist, als erster, der das Rätsel der Sphynx gelöst hat, ein angesehener Mann geworden. Welches Tier geht am Morgen auf vier Beinen, am Mittag auf zweien, am Abend auf dreien? Der Mensch! fiel ihm sofort ein, und die entzauberte Schlange warf sich in den Abgrund. Ödipus kannte die Menschen, bis ihn der Seher eines andern, Unfaßbaren belehrte: "Ungeheuer ist viel, aber nichts / Ungeheurer als der Mensch", sagt Sophokles in der Tragödie Antigones. Auch der edelsten Tochter der Blutschande blieb nur übrig, am Fluch Thebens würdig zu sterben. Ahnungslos hatte ihr Vater und Bruder Ödipus durch besten Willen zum

Gegenteil dafür gesorgt, daß das vom Orakel vorausgesetzte Schlimmste noch übertroffen worden war. Der verdoppelten Mutter blieb nur der Strang übrig, und dem Verblendeten, sich die Augen wirklich auszustechen. Und kein Glück, als für immer zu verschwinden: in Kolonos, im Tempel der Erinnyen.

Bei diesem letzten Schritt darf ihn nur ein Mensch begleiten: Theseus, der mythische König Athens. Er allein ist Zeuge der letzten Worte, die Sophokles dem Blinden in den Mund legt: *O megas aithér!* Das strahlend-Offene der Erde, auf die der Mensch geboren ist und zu der er wieder werden muß. Und doch darf, gerade am dunkelsten Ort, Hölderlins Wort gelten: *Komm! ins Offene, Freund!*

Dieser Glanz des Offenen hat meiner Frau und mir in Sunion geleuchtet, wo die Halbinsel Attika, die Erde Athens, ins ägäische Meer abstürzt, und sich zugleich mit dem Abgrund des strahlenden Himmels vereinigt: *o megas aithér!*

Das zweite Wunder, von dem ich noch singen und sagen möchte, steht auf der Höhe der Akropolis – der Parthenon. Es ist sein *Maß*. Warum kann er keine Ruine werden? Seit er in den Perserkriegen zerstört und unter Perikles wieder aufgebaut wurde, ist ihm ja nichts erspart geblieben. Christen und Muslime haben das Heiligtum der Athene zur Kirche oder Moschee umgebaut, Räuber haben es geplündert, und Verehrer – wie Lord Elgin - erst recht. In der frühen Neuzeit ist er als Pulverlager explodiert. Man sieht ihm den Schaden an – und zugleich bleibt sein Bild intakt. Wie geht das zu?

Ich denke: weil er im 6. Jahrhundert vor unserer Zeitrechnung *von Hand* aufgerichtet wurde, und mit Herz und Seele. In jeder Säule, jedem Fragment, jedem abgestürzten Mamorblock haftet immer noch die Rück-Sicht auf den Betrachter, welche die Handwerker vor bald dreitausend Jahren jedem Stück Marmor eingeschärft haben, und ebenso nahmen sie Rücksicht auf die Sprache des Steins. *Entasis* nennt die Fachsprache die sensible Anspannung der ionischen Säulen: *Hervorgerufen wird sie durch eine kreisbogenförmige nicht-lineare Verjüngung des Säulendurchmessers, die sich vor allem ab dem unteren Drittelspunkt oder der Mitte des Schafts nach oben beschleunigt.*

Der Dichter Rilke hat diese Kunst in seinem "Archaischen Torso Apolls" bündiger benannt:

denn da ist keine Stelle,
die dich nicht sieht. Du mußt dein Leben ändern.

Der große Äther – und das menschliche Maß – sind Verwandte im griechischen Kosmos, und vom Parthenon weiß ich so viel: im Athen des Perikles brauchten die Arbeiter seines Baumeisters Pheidias nur acht Jahre, um das zerstörte Heiligtum der Göttin wieder aufzurichten. Und: wie viele Jahre arbeitet Athen *heute* schon nur an seiner Restauration? Das Werkzeug dafür ist technisch gar nicht mehr zu vergleichen mit dem vor dreitausend Jahren – *eben*. Fortgeschritten, wie es ist, hat es keine Rücksicht auf Menschen und Steine mehr im Programm.

Ihr ehrenvolles Papier gibt mir die vielleicht letzte Gelegenheit, den Parthenon noch einmal zu grüßen.

Hochverehrter Herr Rektor der Nationalen und Kapodistria Universität,
Hochverehrte Frau Vizedekanin und werte Kollegen der Germanistik,
Lieber Nikolaos Ioannıs Koskinas,
Liebe Herr und Frau Estermann, Botschafter der Schweiz in Athen,
Liebe Gründer der Griechenland-Zeitung,
Lieber Theo Votsos, liebe Übersetzer dieser Rede,
Liebe Teilnehmende in diesem Saal,

Dies heute ist meine letzte Konfirmation.
Ich danke Ihnen. Ich danke euch.

ADOLF MUSCHG
Ομότιμου Καθηγητή Λογοτεχνίας του Πανεπιστημίου ΕΤΗ της Ζυρίχης και συγγραφέα

ΟΜΙΛΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:
«Σ' ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ, ΑΘΗΝΑ»
«Ω, ΑΙΘΕΡΑ ΑΠΕΡΑΝΤΕ!»

Αξιότιμες κυρίες, αξιότιμοι κύριοι,

Ως ένδειξη ευγνωμοσύνης για τη σημερινή τιμή και προκειμένου να κατανοήσετε τη σημασία της για μένα, θα ήθελα να σας αφηγηθώ τρία αποσπάσματα, τρεις μικρούς σταθμούς της ζωής μου. Με θρησκευτικούς όρους θα μπορούσε κανείς να τα αποκαλέσει βαπτίσεις – προοδευτικές μυήσεις στην αγάπη μου για το ανθρώπινο πρότυπο που γεννήθηκε στην αρχαία Ελλάδα. Ως Ελβετός, μπορώ να τα θεωρήσω επίσης ως πολιτογράφηση στην Αθήνα, σ' εκείνη την πόλη δηλαδή την οποία έμαθα να διαβάζω –στους «Αναστοχασμούς για την Παγκόσμια Ιστορία» του Γιάκομπ Μπούρκχαρντ– ως *πόλιν*, ως ένα έργο τέχνης ευαίσθητης συνύπαρξης, το οποίο όχι μόνο φοβάται τις αντιθέσεις του, αλλά και τις διαμορφώνει, συγκεκριμένα: σ' ένα μνημείο της ωραίας ζωής. Σε αυτόν τον «δημιουργικό καθρέφτη», όπως τον αποκάλεσε ο Γκαίτε, προσπάθησα να αναγνωρίσω τον εαυτό μου και γι' αυτό θα ήθελα να κάνω λόγο για συν-υπηκοότητα· εύχομαι λοιπόν το πανεπιστήμιό σας να μην τιμά μόνο έναν συγγραφέα από την Ελβετία, αλλά και την ίδια του την ιστορία.

Ας πάρουμε τα πράγματα με τη σειρά:

Η πρώτη μου συνάντηση με την Ελλάδα ξεκίνησε την Κυριακή των Βαΐων του 1951. Ήμουν 17 ετών όταν, μετά το χρίσμα μου, έλαβα ως δώρο ένα εντυπωσιακό εικονογραφημένο λεύκωμα με τίτλο «Αιώνια Ελλάδα». Είχα μόλις βιώσει μια προσωπική καταστροφή. Το 1948 ο πατέρας μου, ο ευσεβής δάσκαλος, πέθανε και η μητέρα μου, που ήταν νοσοκόμα, ήταν ήδη έναν χρόνο άρρωστη. Έπρεπε να εγκαταλείψω το σπίτι μας και το ανθρωπιστικό γυμνάσιο στη Ζυρίχη και να νιώθω ευγνώμων που, με τη βοήθεια ενός επιφανούς γείτονα, αντί να καταλήξω σε ορφανοτροφείο και να γίνω ράφτης, βρήκα καταφύγιο σ' ένα θρησκευτικό οικοτροφείο στα βουνά του Γκραουμπίντεν, όπου έμεινα μέχρι που η μητέρα μου ήταν σε θέση να αναλάβει ξανά την ανατροφή μου.

Πέρασαν δύο ατέλειωτα χρόνια ώσπου εκείνο το παιδί –που καθ' όλη τη διάρκεια της διαμονής του κατεχόταν από την έντονη νοσταλγία για τον τόπο του– μπόρεσε να επιστρέψει στη λίμνη της Ζυρίχης και στο παλιό του σχολείο, όπου τα Αρχαία Ελληνικά είχαν στο μεταξύ συμπεριληφθεί στο πρόγραμμα σπουδών και βρίσκονταν σ' ένα πιο προχωρημένο στάδιο απ' ό,τι στο σχολείο του ορεινού οικοτροφείου. Παρ 'όλα αυτά έδωσα τον καλύτερό μου εαυτό, ώστε να συμβάλω στην ανάκτηση της αυτοπεποίθησης της μητέρας μου, που δούλευε νυχτερινές βάρδιες για να πληρώνει τα δίδακτρά μου. Έκανε μάλιστα οικονομίες για να μου αγοράσει τη στολή των προσκόπων, στους οποίους σύντομα έγινα «αρχηγός» μιας ομάδας με δικό της λάβαρο, το οποίο υπερασπιζόμασταν στις λεγόμενες «μάχες».

Ο υπαρχηγός μου ήταν γόνος μιας ευκατάστατης οικογένειας, και ο πατέρας του, ένας καθηγητής Ιατρικής, ήταν εκείνος που μου χάρισε απρόσμενα τον τόμο «Αιώνια Ελλάδα», μαζί με μια φωτογραφία στην πρώτη κενή σελίδα η οποία έφερε τη χειρόγραφη αφιέρωσή του: «*Εύχομαι και ο δικός σου κόσμος να είναι μια μέρα τόσο ελεύθερος και απεριόριστα ευρύς όσο αυτή η θέα από τον τάφο του Αγαμέμνονα!*».

Τα κείμενα μου έλεγαν τότε περισσότερα απ' ό,τι οι εικόνες, κι έτσι διάβασα συνεπαρμένος το «Αρχιπέλαγος» του Χέλντερλιν, μετά και το «Ελληνικό Τοπίο» του Χόφμανσταλ, αποκτώντας για πρώτη φορά μια αίσθηση για τη γλώσσα, με την οποία μπορούσε –κι έπρεπε– κανείς να μιλάει για την Ελλάδα. Δεν επρόκειτο για τη σχολική γερμανική γλώσσα των «Θρύλων της Κλασικής Αρχαιότητας» του Γκούσταβ Σβαμπ, περισσότερο θύμιζε μια καμπανοκρουσία που διαπερνούσε σώμα και ψυχή. Την ίδια στιγμή, καθώς οι συμμαθητές μου στη Ζυρίχη ήταν ήδη 20 μαθήματα μπροστά από μένα στο εγχειρίδιο Αρχαίων Ελληνικών, η μουσική αυτή ηχούσε απρόσιτα μακρινή.

Ο καθηγητής μας στα Αρχαία Ελληνικά, που όλως παραδόξως έφερε το παρατσούκλι «Bubi», μόνο «Αγοράκι» δεν ήταν· στην πραγματικότητα ήταν ένας αμείλικτα αυστηρός και απαιτητικός δάσκαλος. Όταν έμπαινε στην αίθουσα και άρχιζε να γράφει αρχαία ελληνικά στον πίνακα, γνωρίζαμε τι μας ξημέρωνε: εξετάσεις μέχρι τελικής πτώσης. Στο μάθημα είχε σειρά η «Κύρου Ανάβασις» του Ξενοφώντα, κι ένα κομμάτι της οφείλαμε να μεταφράσουμε στο τετράδιό μας και, σαν να μην έφτανε αυτό, το συγκεκριμένο απόσπασμα έβριθε επιπλέον από γραμματικές ερωτήσεις – σκέτο ναρκοπέδιο! Όταν μας επέστρεφε, κατακοκκινισμένα, τα τετράδιά μας, ξέραμε: δεν αρκούσε να διορθώσουμε τα λάθη μας γραπτώς. Και αν εξακολουθούσε να έχει λάθη και η διόρθωση, ερχόταν η στιγμή της λεγόμενης επιπρόσθετης διόρθωσης – και αυτή

δοκίμαζε ακόμα περισσότερο τα όριά μου. Ενώ ήξερα: Αν στο ενδεικτικό ο βαθμός μου στα Αρχαία Ελληνικά ήταν ανεπαρκής, θα έπρεπε ή να επαναλάβω την τάξη ή να εγκαταλείψω το σχολείο. Τελικά βέβαια, αντί να παραδώσω τις απαιτούμενες διορθώσεις, παρέδωσα, με το θάρρος της απελπισίας, ένα δικό μου ποίημα. Καλύτερα, σκέφτηκα, ένα τέλος με τρόμο παρά ένας τρόμος χωρίς τέλος! Το μικρό μου πόνημα εξόπλισε τον Ξενοφώντα, για την επιστροφή του στην πατρίδα, μ' ένα μαγικό πλοίο, και η τελευταία στροφή είχε ως εξής:

Κι αν ο Μορφέας απαλά μ' έπαιρνε στην αγκαλιά του/ Ονειρευόμενος θα περνούσα από την πράσινη Δήλο/ Κι αν ξυπνούσα, θ' αντίκριζα της πατρίδας τη φωτεινή απεραντοσύνη – «Εδώ, το όνειρο περιττεύει. Έλα στη στεριά και ζήσε!».

Στο επόμενο μάθημα, όταν επέστρεψαν τα τετράδια, ο Bubi πήγε κατευθείαν στον πίνακα και έγραψε ένα νέο κείμενο προς εξέταση. Η τάξη άρχισε, βογκώντας σιγανά, να δουλεύει, εμένα όμως ο δάσκαλος μου έγνεψε να πάω με το τετράδιό μου στο πίσω θρανίο. Κάθισε δίπλα μου και ανέλυσε όχι το ποίημά μου –γι' αυτό ούτε λέξη!– αλλά τη διόρθωση που είχα παραλείψει, σημείο προς σημείο, περνώντας την ο ίδιος στο τετράδιο και βάζοντας στο τέλος κι ένα *V*, που σήμαινε ότι είχε ελεγχθεί. Ποτέ πριν δεν με είχε συντρέξει άνθρωπος τόσο αμείλικτα εξυπηρετικά.

Αργότερα έμαθα: ο Bubi ήταν φίλος του Φρίντριχ Ντύρενματ· ποτέ δεν μίλησε γι' αυτό. Όμως από εκείνη την ημέρα, που μου χάρισε μια εξέταση, οι επιδόσεις μου στα Αρχαία Ελληνικά άρχισαν να βελτιώνονται και ο βαθμός μου στο απολυτήριο ήταν παραπάνω από ικανοποιητικός.

Η τάξη μας χρωστούσε στον Bubi και άλλες, σήμερα αδιανόητες, κακουχίες. Κάθε μαθητής έπρεπε να απαγγείλει από μνήμης μία ραψωδία της «Οδύσσειας»· τότε, η ταινία «Φαρενάιτ 451» του Τρυφώ δεν είχε γυριστεί ακόμη. Όμως ο Bubi ήξερε: όποιος δεν απο-*στηθίζει* στίχους, μπορεί μεν να εξακολουθεί να *υπολογίζει* τον κόσμο, να τον *διαβάσει*, όμως, δεν μπορεί.

Η δική μου ραψωδία, παρεμπιπτόντως, ήταν η έκτη, όπου η Αθηνά Παλλάδα επισκέπτεται –ινκόγκνιτο– την κόρη του βασιλιά των Φαιάκων Ναυσικά, για να την παρακινήσει να πάει με την μπουγάδα της στη θάλασσα, ώστε εκεί να συναντήσει τον γυμνό και ναυαγισμένο Οδυσσέα και να τον βοηθήσει. Και καθώς η θεά απομακρύνεται, ο Όμηρος τη συνοδεύει με μερικούς από τους ωραιότερους στίχους που γνωρίζω. Συγχωρήστε μου τη γερμανική προφορά των Αρχαίων Ελληνικών που έμαθα.

ἡ μὲν ἄρ᾽ ὣς εἰποῦσ᾽ ἀπέβη	Είπε η Αθηνά, η θεά η γλαυκόματη, και
γλαυκῶπις Ἀθήνη /	φεύγει, να διαγείρει
Οὔλυμπόνδ᾽, ὅθι φασὶ θεῶν	στον Όλυμπο, όπου αμετασάλευτος των
ἕδος ἀσφαλὲς αἰεὶ /	θεών κρατιέται ο θρόνος,
ἔμμεναι· οὔτ᾽ ἀνέμοισι	ως λεν οι μπόρες δεν τον βρέχουνε, δεν
τινάσσεται οὔτε ποτ᾽ ὄμβρῳ	τον χτυπούν οι ανέμοι,
δεύεται οὔτε χιὼν	δεν τον πατούν τα χιόνια ασύγνεφη κει
ἐπιπίλναται, ἀλλὰ μάλ᾽ αἴθρη	πάνω βασιλεύει
πέπταται ἀνέφελος, λευκὴ δ᾽	γαλήνη ατέλειωτη, κι ολόλευκη
ἐπιδέδρομεν αἴγλη·/	φεγγοβολή τον λούζει.
τῷ ἔνι τέρπονται μάκαρες	Έτσι οι θεοί οι πολυμακάριστοί τον
θεοὶ ἤματα πάντα./	χαίρουνται αναιώνια.
ἔνθ᾽ ἀπέβη γλαυκῶπις, ἐπεὶ	Εκεί η Γαλανομάτα εδιάγειρε, σα μίλησε
διεπέφραδε κούρῃ.	στην κόρη.

Αργότερα, στο πρώτο μου ταξίδι στην Ελλάδα, με τρεις φίλους σε ένα μικρό Fiat, αποκόμισα στο πλοίο για την Πάτρα μια μόνιμη κύρτωση στον δεξί μου παράμεσο: θα μπορούσε κανείς να κάνει λόγο για αρραβώνα. Παραθέτοντας τον Γκαίτε –«*Με την ψυχή αναζητώντας των Ελλήνων τη χώρα*»–, η ψυχή αυτή, μέσα από μερικά ταξίδια, είχε την ευκαιρία να ενσωματωθεί περισσότερο σ᾽ αυτή τη χώρα. Ένα από αυτά τα ταξίδια με οδήγησε στα ίχνη των *Καβείρων*, των θεοτήτων της φύσης στην «Κλασική Βαλπούργεια Νύχτα» του Φάουστ, αλλά προς την αντίθετη κατεύθυνση: πίσω στη Σαμοθράκη, το νησί των Καβείριων μυστηρίων και την πατρίδα του δίγλωσσου φίλου μου, του Τέο. Εκεί γιορτάσαμε τα γενέθλιά του, και χωρίς τις μεταφράσεις του, των βιβλίων μου, πιθανότατα να μη φτάναμε ποτέ στη σημερινή γιορτινή μέρα.

Ωστόσο, αυτός ο σταθμός στη μακρά πορεία της «πολιτογράφησής» μου ήταν στην πραγματικότητα ήδη ο τρίτος. Ο δεύτερος συνδέεται μ᾽ εκείνον που έδωσε το όνομά του στο Πανεπιστήμιό σας: τον Ιωάννη Καποδίστρια. Αν μπορούσα να είχα κάνει για την Ελλάδα όσα έκανε αυτός ο ευγενής από το δυτικό Ιόνιο για τη χώρα *μου*, πιθανώς θα με αναγορεύατε ακόμα και σε επίτιμο πολίτη. Διότι ως τέτοιος τιμάται ο Καποδίστριας στη γαλλόφωνη Δύση της Ελβετίας, ιδιαίτερα στη Γενεύη, την πόλη του Καλβίνου, του Ρουσσώ και του Μπενζαμέν Κονστάν. Το νεότερο τότε ελβετικό καντόνι οφείλει στον Καποδίστρια τα ασφαλή του σύνορα και την έγκυρη ένταξή του στην Ελβετία. Στην ίδια την Ελβετία, ως ομοσπονδιακό κράτος, προσέφερε την κατευθυντήρια αρχή της «διαρκούς ουδετερότητας» ως εγγύηση μιας δημοκρατικής

συνταγματικής τάξης εν μέσω μιας Ευρώπης των ηγεμόνων. Ανάμεσά τους υπήρχε, ωστόσο, ένας –ο Αλέξανδρος Α΄ της Ρωσίας– ο οποίος είχε διαπαιδαγωγηθεί και μορφωθεί από έναν Ελβετό. Αφού έγινε τσάρος, τοποθέτησε τον Έλληνα ομογενή Καποδίστρια στη θέση του επόπτη της εξωτερικής του πολιτικής. Και όπως ο Καποδίστριας, στο πλαίσιο του Συνεδρίου της Βιέννης, συνέβαλε στην ανεξαρτησία της Ελβετίας στην Ευρώπη, έτσι εργάστηκε αργότερα για την ελευθερία της Ελλάδας από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ως πρώτος εκλεγμένος κυβερνήτης της, φαινόταν μάλιστα πως την είχε κατακτήσει, κι όμως χρειάστηκε να πεθάνει γι' αυτήν, από χέρια δολοφόνων, τη στιγμή που η οργανωμένη κρατική τάξη που εκείνος θεωρούσε απαραίτητη, στα μάτια των «δυσαρεστημένων και εκνευρισμένων» φάνταζε σαν προδοσία της δικής τους ελευθερίας.

Η γέννηση μιας νέας Ευρώπης, ικανής να είναι ενωμένη, ήταν εξίσου δύσκολη. Χωρίς τις καταστροφές δύο παγκοσμίων πολέμων η επίτευξή της δεν θα ήταν εφικτή· και σήμερα βρίσκεται ξανά σε κίνδυνο. Η Ευρώπη, που φέρει το όνομα μιας Ελληνίδας –με ανατολικές ρίζες– απειλείται είτε να γίνει μια *quantité negligeable*, μια αμελητέα ποσότητα, είτε, χειρότερα, να συμμετέχει σε πολέμους που δεν είναι δυνατόν να κερδηθούν, καθώς ο κατηγορικός αυτοπροσδιορισμός του Διαφωτισμού –λογική μέσω ανθρωπισμού– πέφτει στο κενό. Θυμάμαι επίσης τη χρηματοπιστωτική κρίση της δεύτερης δεκαετίας του 2000, όταν η ΕΕ απ' όλες τις χώρες απείλησε να απομονώσει ειδικά την Ελλάδα. Αν μιλάμε για *χρέη*, η Ευρώπη θα είναι πάντα υπόχρεη στην Ελλάδα – ή απλώς δεν θα κατανοεί πια τον εαυτό της.

Ο Καποδίστριας δολοφονήθηκε – κι όμως ζει. Αυτό το πανεπιστήμιο φέρει το όνομά του. Έλληνες φίλοι είναι αυτοί που με έφεραν εδώ και που πάντα με έφερναν λίγο πιο κοντά στον εαυτό μου. Τα άτομα θα πρέπει, όπως λέει το όνομά τους, να είναι αδιαίρετα – είναι άτομα μόνον όταν μπορούν να μοιράζονται, να επικοινωνούν, να προσφέρουν.

Ω, αιθέρα απέραντε!

Αυτά είναι, στον Σοφοκλή, τα τελευταία λόγια του Οιδίποδα στον Κολωνό, στον ναό των Ευμενίδων. Ένας αντίστοιχος ναός υπήρχε και στην Αθήνα – καθώς και στην «Ορέστεια» του Σοφοκλή– στο σημείο όπου η Παλλάδα Αθηνά συμφιλίωσε τις οργισμένες μητρικές θεότητες με τον μητροκτόνο Ορέστη. Ο Άρειος Πάγος, το δικαστήριο της αρχαιότητας, θα τον είχε καταδικάσει, ωστόσο για να υπάρξει ισοψηφία έλειπε μόνο μία ψήφος – και αυτή ήταν της προεδρεύουσας, της Αθηνάς, η οποία εναπόθεσε μία λευκή πέτρα στην κάλπη.

Χωρίς να αθωώσει τον Ορέστη, όρισε τις Ερινύες ως προστάτιδες θεότητες της πόλης και τις μετέτρεψε σε Ευμενίδες, που σημαίνει «καλοπροαίρετες».

Ωστόσο, ο γέρος Οιδίποδας πώς μπορεί να σωθεί;

Στο τελευταίο του δράμα, ο Σοφοκλής παρουσιάζει στο κοινό –τους συμπολίτες του στο θέατρο, οι οποίοι είναι και οι κριτές του– έναν τυφλό άνδρα στο απόγειο της δυστυχίας του. Έχοντας παρερμηνεύσει έναν χρησμό, έχει χάσει τα πάντα: τους γονείς του, τη γυναίκα του, τους γιους και τις κόρες του, την όρασή του. Η μόνη του ελπίδα είναι ο θάνατος, στον οποίο μόνο ο Θησέας, ο βασιλιάς της Αθήνας, μπορεί να τον συνοδεύσει. Και τι βλέπει ο τυφλός και τι λέει στο τελευταίο του ταξίδι: *Ω, αιθέρα απέραντε!* Το λαμπερό άνοιγμα της γης στην οποία γεννήθηκε ο άνθρωπος και στην οποία πρέπει να επανέλθει. Και όμως, ιδίως κατά την πιο σκοτεινή ημέρα, δύνανται να ισχύουν τα λόγια του Χέλντερλιν: *«Έλα, φίλε! στην ανοιχτωσιά».*

Αυτό το μεγαλείο της ανοιχτωσιάς η σύζυγός μου κι εγώ το συναντήσαμε στο Σούνιο, εκεί που το άκρο της Αττικής χερσονήσου, η γη της Αθήνας, βυθίζεται στη θάλασσα και ταυτόχρονα στην απεραντοσύνη του ανοιχτού, λαμπερού ουρανού: *Ω, αιθέρα απέραντε!*

Το άλλο χιλιοτραγουδισμένο θαύμα είναι το ανθρώπινο μέτρο. Γιατί δεν μπορεί ο Παρθενώνας να μετατραπεί σε ερείπιο; Από τότε που καταστράφηκε σε έναν από τους Περσικούς Πολέμους και ξαναχτίστηκε από τον Περικλή, του έχουν συμβεί τα μύρια όσα. Χριστιανοί και μουσουλμάνοι έχουν μετατρέψει το ιερό της Αθηνάς σε εκκλησία ή τζαμί, ληστές το έχουν λεηλατήσει και οι θαυμαστές του –όπως ο λόρδος Έλγιν– ακόμη περισσότερο. Στην πρώιμη νεωτερικότητα εξερράγη ως πυριτιδαποθήκη. Μπορείς να διακρίνεις τις ζημιές στον Παρθενώνα κι όμως η εικόνα του παραμένει αμετάβλητη. Πώς είναι δυνατό κάτι τέτοιο;

Σκέφτομαι: Επειδή ανεγέρθηκε κατά τον έκτο αιώνα πριν από την εποχή μας *με το χέρι* – και με ολάκερη την ψυχή. Σε κάθε κίονα, σε κάθε θραύσμα, σε κάθε πεσμένο μαρμάρινο όγκο, υπάρχει η εκτίμηση για τον θεατή, την οποία οι τεχνίτες εγχάραξαν σε κάθε κομμάτι μαρμάρου πριν από σχεδόν τρεις χιλιάδες χρόνια λαμβάνοντας επίσης υπόψη τους τη γλώσσα της πέτρας. Η *έντασις* είναι μόνο μια λεπτομέρεια αυτής της πρακτικής. Η γλώσσα της Βικιπαίδειας μιλάει για την ένταση των κιόνων: «Προκαλείται από μια κυκλική, μη γραμμική κωνικότητα της διαμέτρου του κίονα, η οποία επιταχύνεται προς τα πάνω, ιδίως από το κατώτερο τρίτο σημείο ή το κέντρο του άξονα». Ο ποιητής Ρίλκε περιέγραψε αυτή την τέχνη πιο συνοπτικά στο έργο του «Αρχαϊκός Κορμός του Απόλλωνα»:

«διότι δεν υπάρχει κανένα σημείο του...
που δεν σε κοιτά. Πρέπει ν' αλλάξεις τη ζωή σου».

Ο απέραντος αιθέρας και το ανθρώπινο μέτρο είναι συγγενείς έννοιες στον ελληνικό κόσμο. Περί αυτού δεν τολμώ σήμερα να πω ούτε μια λέξη παραπάνω. Αυτό όμως που γνωρίζω είναι τούτο: Στην Αθήνα του Περικλή οι εργάτες του αρχιτέκτονα Φειδία χρειάστηκαν μόλις οκτώ χρόνια για να ξαναχτίσουν το κατεστραμμένο ιερό. Πόσο καιρό εργάζεται η Αθήνα *σήμερα* για την αποκατάστασή του; Τα εργαλεία που χρησιμοποιούνται για να γίνει αυτό είναι από τεχνικής άποψης ασύγκριτα σε σχέση με εκείνα που χρησιμοποιούνταν πριν από δύο χιλιάδες χρόνια – αυτό είναι βέβαιο. Όσο πρακτικά όμως κι αν είναι, δεν υπολογίζουν πλέον ούτε τους ανθρώπους ούτε τις πέτρες.

Το τιμητικό σας ψήφισμα μου δίνει ίσως την τελευταία ευκαιρία να ξαναδώ τον Παρθενώνα.

Αξιότιμη Αντιπρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου,
Αξιότιμε κύριε Κοσμήτορα και αξιότιμοι συνάδελφοι της Γερμανικής Φιλολογίας,
Αγαπητέ Νικόλαε Ιωάννη Κοσκινά,
Αγαπητοί κύριε και κυρία Estermann, Πρέσβεις της Ελβετίας στην Αθήνα,
Αγαπητοί ιδρυτές της Griechenland Zeitung,
Αγαπητέ Τέο Βότσο,
Αγαπητές φίλες και αγαπητοί φίλοι,
Αγαπητοί παρόντες σε αυτή την αίθουσα,
σήμερα είναι το δεύτερο χρίσμα μου.

Σας ευχαριστώ.

(μετάφραση από τα γερμανικά:
Νικόλαος-Ιωάννης Κοσκινάς/Τέο Βότσος)

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2025

ΤΕΛΕΤΗ ΕΠΙΔΟΣΗΣ
ΤΙΜΗΤΙΚΟΥ ΤΟΜΟΥ
ΣΤΟΝ ΟΜΟΤΙΜΟ ΚΑΘΗΓΗΤΗ
ΠΑΘΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΥΡΙΟ **ΣΤΕΦΑΝΟ Ι. ΧΑΤΖΗΓΙΑΝΝΗ**

Την 3η Απριλίου 2025, ημέρα Πέμπτη και ώρα 19.00, στη Μεγάλη Αίθουσα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, πραγματοποιήθηκε η τελετή επίδοσης Τιμητικού Τόμου στον Ομότιμο Καθηγητή Παθολογίας της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών κύριο **Στέφανο Ι. Χατζηγιάννη**.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

***** Προσφώνηση από τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο.

***** Χαιρετισμοί από τους:
- Κοσμήτορα της Σχολής Επιστημών Υγείας, Καθηγήτρια κυρία Παγώνα Λάγιου
- Πρόεδρο της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Νικόλαο Αρκαδόπουλο.

* Παρουσίαση του έργου του τιμωμένου από τον Ακαδημαϊκό και Επίτιμο Καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών κύριο Χαράλαμπο Ρούσσο.

* Παρουσίαση του Τιμητικού Τόμου από τον Καθηγητή Παθολογίας-Γαστρεντερολογίας της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Διευθυντή της Α΄ Πανεπιστημιακής Γαστρεντερολογικής Κλινικής και Διευθυντή-Ηπατολόγο της Μονάδας Μεταμόσχευσης Ήπατος του Γενικού Νοσοκομείου Αθηνών «Λαϊκό», κύριο Γεώργιο Παπαθεοδωρίδη.

* Επίδοση του Τιμητικού Τόμου από τον Πρύτανη του Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο.

* Αντιφώνηση του τιμωμένου, Ομότιμου Καθηγητή, κυρίου Στέφανου Χατζηγιάννη.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΣΙΑΣΟΥ
Καθηγητή και Πρύτανη του ΕΚΠΑ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Με ιδιαίτερη τιμή και συγκίνηση σας υποδεχόμαστε σήμερα στην ιστορική Μεγάλη Αίθουσα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών για την τελετή επίδοσης τιμητικού τόμου στον Ομότιμο Καθηγητή Παθολογίας της Ιατρικής Σχολής, κύριο Στέφανο Χατζηγιάννη.

Με την αποψινή εκδήλωση τιμούμε έναν πρωτοπόρο επιστήμονα και έναν κορυφαίο ιατρό, του οποίου η συμβολή στην ιατρική επιστήμη και ειδικότερα στα νοσήματα του ήπατος υπήρξε καταλυτική.

Ο Καθηγητής Χατζηγιάννης είναι απόφοιτος της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου μας και μετεκπαιδεύτηκε στο διεθνούς φήμης Royal Free Hospital του Λονδίνου. Επέστρεψε στην Ελλάδα φέρνοντας μαζί του τη γνώση, την εμπειρία και το όραμα για την καθιέρωση της Ηπατολογίας ως διακριτού και δυναμικού επιστημονικού πεδίου στη χώρα μας.

Ως Υφηγητής Παθολογίας και στη συνέχεια ως Καθηγητής και Διευθυντής της Β΄ Πανεπιστημιακής Παθολογικής Κλινικής στο Γενικό Νοσοκομείο Αθηνών «Ιπποκράτειο», διαμόρφωσε ένα διεθνώς αναγνωρισμένο επιστημονικό και ερευνητικό περιβάλλον συμβάλλοντας στη διάγνωση και αντιμετώπιση των ηπατοπαθειών αλλά και άλλων μεταβολικών νοσημάτων, όπως ο σακχαρώδης διαβήτης, προσφέροντας τεκμηριωμένες λύσεις στη δημόσια υγεία.

Κυρίως, όμως, ο Καθηγητής Χατζηγιάννης συνέβαλε στην εκπαίδευση γενεών φοιτητών και ειδικευόμενων ιατρών, που αποτελούν σήμερα τους πρωτοπόρους της ιατρικής επιστήμης σε ακαδημαϊκά ιδρύματα και νοσοκομεία τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς, καθώς υπήρξε δάσκαλος της πλειοψηφίας των Ελλήνων ηπατολόγων, με το έργο του να ασκεί σημαντική επίδραση στην ανάπτυξη στρατηγικών πρόληψης και θεραπείας των ιογενών ηπατοπαθειών, τόσο σε εθνικό όσο και διεθνές επίπεδο.

Η ερευνητική του δραστηριότητα είναι εντυπωσιακή: με πάνω από 300 επιστημονικές δημοσιεύσεις και περισσότερες από 37.000 αναφορές, το έργο του έχει διαμορφώσει το τοπίο της Ηπατολογίας παγκοσμίως.

Παράλληλα, η παρουσία του σε καίριες διοικητικές και θεσμικές θέσεις υπήρξε εξίσου σημαντική. Ως Διευθυντής του Τομέα Παθολογίας,

Αντιπρόεδρος της Ιατρικής Σχολής, αλλά και ως Πρόεδρος του Ελληνικού Ινστιτούτου Pasteur, συνέβαλε αποφασιστικά στην προώθηση της ιατρικής γνώσης και στην ενίσχυση της δημόσιας υγείας.

Η διεθνής του αναγνώριση αποτυπώνεται στη συμμετοχή του σε κορυφαίους επιστημονικούς φορείς και συνέδρια. Η προεδρία του στην Ευρωπαϊκή Εταιρεία για τη Μελέτη του Ήπατος και η ανάδειξή του ως Επίτιμου Προέδρου του Διεθνούς Συνεδρίου Ηπατολογίας το 2007 καθώς και η απονομή του Αργυρού Μεταλλίου της Ακαδημίας Αθηνών το 2015 αποτελούν μερικά μόνο παραδείγματα της παγκόσμιας εμβέλειας του έργου του.

Το σπουδαίο αποτύπωμα όμως του Στέφανου Χατζηγιάννη δεν περιορίζεται μόνο στην ιατρική του γνώση, αλλά επεκτείνεται και στις ανθρωπιστικές αξίες που πρεσβεύει. Η σχέση του με τους ασθενείς του και η ειλικρινής μέριμνά του για την ανθρώπινη ζωή και αξιοπρέπεια έχουν καταστήσει την πορεία του μοναδική.

Συνεπώς δικαιολογημένα οι συνεργάτες, οι μαθητές του και οι φίλοι του με προθυμία συνέβαλαν στην έκδοση του τιμητικού αυτού τόμου.

Οι διακεκριμένοι συνάδελφοι που θα ακολουθήσουν στο βήμα θα αναφερθούν εκτενέστερα στο πραγματικά πολύ σημαντικό έργο του Στέφανου Χατζηγιάννη και θα μας δώσουν εναργέστερη εικόνα για έναν διεθνώς καταξιωμένο επιστήμονα με πληθωρική παρουσία και πολυσχιδή συνεισφορά στη γνώση μας για την Ηπατολογία.

Κύριε Χατζηγιάννη,

Με βαθιά ευγνωμοσύνη σας παραδίδουμε σήμερα αυτόν τον Τιμητικό Τόμο ως ένδειξη της αμέριστης εκτίμησης για τη σπουδαία προσφορά σας στο Πανεπιστήμιο, στην Ιατρική Επιστήμη και τη δημόσια υγεία.

Σας συγχαίρουμε για το κολοσσιαίο έργο σας, ένα έργο που τυγχάνει διεθνούς απήχησης και καταξίωσης.

Συγχαρητήρια σε εσάς και φυσικά στους εκλεκτούς συναδέλφους και τους διακεκριμένους μαθητές σας και τώρα Καθηγητές στο Πανεπιστήμιο, οι οποίοι φρόντισαν για την έκδοση του ιδιαίτερα επιμελημένου τόμου προς τιμήν σας.

Σας ευχαριστώ πολύ.

ΠΑΓΩΝΑΣ ΛΑΓΙΟΥ
Καθηγήτριας και Κοσμήτορος της Σχολής Επιστημών Υγείας του ΕΚΠΑ

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

Αξιότιμε κύριε Πρύτανη,
Αξιότιμε κύριε Πρόεδρε της Ιατρικής Σχολής,
Αξιότιμε κύριε Ακαδημαϊκέ και Επίτιμε Καθηγητά του Πανεπιστημίου μας,
Αξιότιμε κύριε Ακαδημαϊκέ,
Αξιότιμε κύριε Καθηγητά, αγαπητέ κύριε Χατζηγιάννη,
Αγαπητοί συνάδελφοι, εκλεκτοί προσκεκλημένοι,

Με ιδιαίτερη χαρά βρίσκομαι απόψε στην εκδήλωση αυτή για να τιμήσουμε τον άνθρωπο και επιστήμονα που έθεσε τα θεμέλια της ηπατολογίας στην Ελλάδα.

Κύριε Καθηγητά (*απευθυνόμενη στον τιμώμενο*), νομίζω πως δεν υπάρχει μεγαλύτερη καταξίωση για έναν επιστήμονα και ακαδημαϊκό δάσκαλο από το να δημιουργεί Σχολή, να αφήνει άξιους κατιόντες και να τιμάται από τους μαθητές του και το Alma Mater Studiorum, το Πανεπιστήμιό του.

Δεν θα αναφερθώ στο επιστημονικό έργο του Καθηγητή Χατζηγιάννη, το οποίο είναι διεθνούς εμβέλειας. Αναφέρθηκε ο Πρύτανης και θα το κάνουν πολύ καλύτερα από εμένα οι διακεκριμένοι ομιλητές που θα ακολουθήσουν. Εγώ θα μοιραστώ μαζί σας την ανάμνησή μου από τον Καθηγητή Χατζηγιάννη, στο αμφιθέατρο του Ιπποκρατείου Νοσοκομείου προ πολλών ετών. Ήμουν τότε τεταρτοετής φοιτήτρια, εκπαιδευόμουν στην Παθολογία, στην υπό τη διεύθυνσή του κλινική, και σας διαβεβαιώ ότι με το ήρεμο ύφος του και τον επιστημονικό του λόγο είχε καθηλώσει το ακροατήριο.

Θα μοιραστώ, επίσης, μαζί σας τη γνώμη που είχε ο δικός μου δάσκαλος, ο Καθηγητής Δημήτριος Τριχόπουλος, για τον Καθηγητή Χατζηγιάννη, τον οποίο αναγνώριζε όχι μόνο ως διαπρεπή κλινικό, αλλά και ως χαρισματικό ερευνητή, και έλεγε χαρακτηριστικά ότι είναι από τους πιο ευφυείς ανθρώπους που έχει γνωρίσει.

Κύριε Καθηγητά (*απευθυνόμενη στον τιμώμενο*), να έχετε καλή υγεία, να είστε γερός και να συνεχίσετε να προσφέρετε για το καλό του Πανεπιστημίου και της Σχολής μας.

Ευχαριστώ.

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥ ΡΟΥΣΣΟΥ
Ακαδημαϊκού και Επίτιμου Καθηγητή του ΕΚΠΑ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΤΙΜΩΜΕΝΟΥ

Αποτελεί ιδιαίτερη τιμή και χαρά η σημερινή μου παρουσία εδώ. Ευχαριστώ θερμά για την πρόσκληση να παρουσιάσω το έργο του εκλεκτού επιστήμονα, συνοδοιπόρου γιατρού και ερευνητή Στέφανου Χατζηγιάννη, ο οποίος είναι ένας από τους πλέον πρωτοπόρους γιατρούς στην Ελλάδα, από την Ελλάδα, για την Ελλάδα αλλά και για όλο τον υπόλοιπο κόσμο.

Όταν επέστρεψα στην Ελλάδα, ρώτησα τον μέντορά μου, τον κύριο Γεώργιο Δαΐκο, με ποιους θεωρούσε εκείνος ότι θα έπρεπε να μοιραστούμε το όραμα, να δώσουμε νέα πνοή στον χώρο της Ιατρικής. Αν και δεν ήταν το μοναδικό, το πρώτο όμως όνομα το οποίο μου ανέφερε ήταν «Στέφανος Χατζηγιάννης», και μάλιστα μου τόνισε ότι έπρεπε να μελετήσω άμεσα το βιογραφικό του.

Όταν το 1985-1986, ο τότε ιδιοκτήτης του Ευγενίδειου Θεραπευτηρίου, Αρίστος Ευγενίδης, προσέφερε ως δωρεά το θεραπευτήριο στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, εδόθη εντολή στον Κυριακού, σε μένα και στον Χατζηγιάννη, από τον τότε Πρύτανη Σταθόπουλο και από τη σύγκλητο του Πανεπιστημίου, να αναλάβουμε την αναμόρφωση και πανεπιστημιοποίηση του Ευγενίδειου Θεραπευτηρίου, όπερ και σε κάποιο βαθμό εγένετο. Παραλάβαμε ένα δύσβατο τοπίο, συνεργαστήκαμε στενά ο κ. Χατζηγιάννης κι εγώ, και προσπαθήσαμε να επιβάλουμε κάποιους κανόνες, φτιάξαμε τη ΜΕΘ και άλλα τμήματα, κέντρο για τις παθήσεις του ήπατος, και σήμερα μαθαίνω την εντυπωσιακή πρόοδο και συγχαίρω όλους όσους εργάστηκαν γι' αυτό. Θέλω μόνο να πω ότι επί Κρεμαστινού (1994) ήρθαν οι δέκα λεγόμενοι σοφοί για να δώσουν οδηγίες για την αναμόρφωση του ΕΣΥ και με όρισαν συντονιστή της προσπάθειας. Ο Abel Smith, Καθηγητής του London School of Economics και Πρόεδρος της επιτροπής των σοφών, είπε: «Εδώ υπάρχει ο σπόρος για τη σωστή διοίκηση των νοσοκομείων».

Ο Καθηγητής Στέφανος Ι. Χατζηγιάννης ολοκλήρωσε τις σπουδές και την ιατρική εκπαίδευσή του στην Ελλάδα, με μετεκπαίδευση για δύο έτη στο διασημότερο τότε Κέντρο Ηπατολογίας στον κόσμο (1967-68, Royal Free Hospital, Λονδίνο) υπό τη διεύθυνση της Dame Sheila Sherlock. Υπηρέτησε ως μέλος και αργότερα ως Διευθυντής της Β΄ Πανεπιστημιακής Κλινικής της

Ιατρικής Σχολής του ΕΚΠΑ (ΓΝΑ «Ιπποκράτειο») το μεγαλύτερο μέρος της καριέρας του (1973-2001).

Είναι υπόδειγμα άριστου κλινικού ιατρού, μεγάλου δασκάλου, ηγετικής προσωπικότητας για τη δημιουργία σχολής, οραματιστή και αγωνιστή για μια νέα σύγχρονη ιατρική εκπαίδευση. Λίγοι είναι εκείνοι που θα μπορούσαν να συγκριθούν με τον πρωτοπόρο ερευνητή Στέφανο Χατζηγιάννη, τα τελευταία 50 χρόνια της ελληνικής ιατρικής.

Τι να πρωτοπώ για τον άνθρωπο αυτό… Πρότυπο Σκόλαρ και λόγιος του οποίου η πνευματική και ηθική υπόσταση έχουν αρμονικά αναπτυχθεί κάτω από τον αδήριτο νόμο της αλήθειας. Πατριώτης με πανελλήνια κοινωνική προσφορά. Αστός νουνεχής, ευγενής, με μοναδική ενσυναίσθηση στον συνάνθρωπό του, σεμνός και αρνητής της εγωπάθειας και του ναρκισσισμού. Όλα τα χαρίσματα αυτά που τον καθιέρωσαν ως έναν εκ των πρωτεργατών στην ανέλκυση του σύγχρονου ιατρικού λειτουργήματος, από τη χώρα μας, για τη χώρα μας και πέραν αυτής.

Ένας Έλληνας επιστήμονας που μεγαλούργησε ερευνητικά κατά αποκλειστικότητα εντός των συνόρων της Ελλάδας. Από μια Ελλάδα που βρίθει όχι από πλούτη αλλά από πενιχρά μέσα και αμέτρητα εμπόδια.

Ο κ. Χατζηγιάννης συνιστά τον ορισμό του εξαίρετου γιατρού-ανθρώπου.

Ως Διευθυντής της Β΄ Παθολογικής Κλινικής (1985-2001) συνέβαλε ώστε να καταστεί η Κλινική ένα διεθνώς αναγνωρισμένο κέντρο αναφοράς στα νοσήματα του Ήπατος, του Γαστρεντερικού, στις μεταβολικές παθήσεις, τον σακχαρώδη διαβήτη καθώς και σε Αιματολογικά, Ογκολογικά, Ρευματολογικά κ.ά. νοσήματα της Παθολογίας.

Η Β΄ Παθολογική Κλινική με το Ομώνυμο Εργαστήριό της (Ηπατολογικό, Διαβητολογικό, Ανοσολογικό) υπό την εμπνευσμένη διεύθυνση του Καθηγητή Χατζηγιάννη εκπαίδευσε γενιές ιατρών στην Παθολογία, προσφέροντάς τους ταυτόχρονα τη δυνατότητα για κλινική και βασική έρευνα. Ένας μεγάλος αριθμός αυτών των ιατρών κατέχει πλέον διακεκριμένες θέσεις σε Ακαδημαϊκά Κέντρα στην Ελλάδα και στο εξωτερικό ή εργάζεται στο δημόσιο ή ιδιωτικό σύστημα υγείας.

Η καινοτόμος προσφορά του μπορεί να συνοψισθεί, μεταξύ των άλλων, στα κατωτέρω:

α) Στην ανάδειξη του ρόλου του Εργαστηρίου της Β΄ Πανεπιστημιακής Παθολογικής Κλινικής στην κλινική φροντίδα των ασθενών, στην εκπαίδευση και στην έρευνα.

Με διεθνή αναγνωρισιμότητα και εισαγωγή νέων εργαστηριακών τεχνικών, πρωτοπόρων για την εποχή τους (τεχνικές ανοσοφθορισμού και ανοσοϊστοχημείας σε αίμα και ιστούς, ανίχνευσης αυτοαντισωμάτων, μοριακών τεχνικών για την ανίχνευση γενετικού υλικού ιών σε αίμα και ιστούς κλπ.).

Πρέπει επίσης να επισημανθεί η καίρια συμβολή του Εργαστηρίου σε έναν μεγάλο αριθμό πρωτότυπων ερευνητικών δημοσιεύσεων στη διεθνή βιβλιογραφία, οι οποίες ανέδειξαν τη Β΄ Πανεπιστημιακή Παθολογική Κλινική, την Ιατρική Σχολή του ΕΚΠΑ ως ΚΕΝΤΡΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ και το ΓΝΑ Ιπποκράτειο γενικότερα.

ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΜΕΝΟ ΔΙΑΒΗΤΟΛΟΓΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ

β) Στην ανάδειξη και καθιέρωση του Διαβητολογικού Κέντρου της Β΄ Παθολογικής Κλινικής ως Κέντρου Αναφοράς για τον Σακχαρώδη Διαβήτη στον ελληνικό χώρο.

Το Διαβητολογικό Κέντρο της Β΄ Πανεπιστημιακής Παθολογικής Κλινικής είναι ένα από τα πρώτα Διαβητολογικά Κέντρα που ιδρύθηκαν στη χώρα μας τις αρχές της δεκαετίας του 1970.

ΔΕΝ ΥΠΗΡΧΕ ΟΥΤΕ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΟΗΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΟΥ αείμνηστου ΙΚΚΟΥ ΣΤΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟ.

ΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΕ προγράμματα πρόληψης, παρακολούθησης και θεραπείας του Σακχαρώδους Διαβήτη και μεταβολικών νοσημάτων στον ελληνικό πληθυσμό, ενώ παράλληλα συνέβαλλε στην κλινική εκπαίδευση ιατρών και επαγγελματιών υγείας και στην έρευνα στο συγκεκριμένο αντικείμενο. Έως και σήμερα παραμένει ένα από τα πιστοποιημένα Διαβητολογικά και Μεταβολικά Κέντρα στον ελληνικό χώρο συνεχίζοντας το πολυσχιδές έργο του.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

γ) Στη λειτουργία της Β΄ Πανεπιστημιακής Παθολογικής Κλινικής ως μιας ενιαίας Κλινικής με προσφορά στην κλινική ιατρική, εκπαίδευση και έρευνα στην Παθολογία.

Η Β΄ Πανεπιστημιακή Παθολογική Κλινική καθ' όλη τη διάρκεια της Διεύθυνσής της από τον Καθηγητή Σ. Ι. Χατζηγιάννη λειτούργησε ως μια ενιαία Κλινική, η οποία συμπεριλάμβανε εκπαίδευση στην Εσωτερική Παθολογία και τις υποειδικότητές της. Στην Κλινική θήτευσαν μέλη ΔΕΠ, ΕΣΥ και επιστημονικοί συνεργάτες με διαφορετικά γνωστικά αντικείμενα στην Παθολογία, όπως ενδοκρινολόγοι, αιματολόγοι, νεφρολόγοι, διαβητολόγοι,

ογκολόγοι, γαστρεντερολόγοι, ηπατολόγοι, εργαστηριακοί ιατροί και ρευματολόγοι.

Η Κλινική καθ' όλη τη διάρκεια της Διεύθυνσης του Καθηγητή Σ. Χατζηγιάννη (1985-2001) λειτούργησε ενιαία, παρέχοντας ολοκληρωμένη νοσηλεία σε παθολογικούς ασθενείς στις νοσηλευτικές κλίνες της με τη συμβουλευτική δράση όλων των ανωτέρω ειδικών, συμβάλλοντας παράλληλα με αυτόν τον τρόπο στην καλύτερη εκπαίδευση των προπτυχιακών φοιτητών Ιατρικής και ειδικευομένων στην Παθολογία. Η εκπαίδευση αυτή περιλάμβανε, εκτός από την κλινική εκπαίδευση στους θαλάμους ασθενών, τα ΤΕΠ και τα ειδικά εξωτερικά ιατρεία και τη συμμετοχή σε τακτικές εκπαιδευτικές δραστηριότητες της Κλινικής (παρουσίαση περιπτώσεων ασθενών κάθε Τετάρτη, βιβλιογραφική ενημέρωση κάθε Παρασκευή) καθώς και τακτικές συναντήσεις στο Εργαστήριο της Κλινικής, όπου παρουσιάζονταν τα αποτελέσματα εργαστηριακών εξετάσεων, βιοψιών ήπατος, νεότερων δεδομένων από τις ερευνητικές δραστηριότητες της Κλινικής.

Η ενιαία κλινική και βασική εκπαίδευση των ιατρών στην Παθολογία σε συνδυασμό με την παρότρυνση για συμμετοχή σε ερευνητικές μελέτες καθώς και σε εξωστρεφείς δράσεις της Β΄ Παθολογικής Κλινικής στην κοινωνία (εξορμήσεις για επιδημιολογική και κλινική έρευνα, συμμετοχή σε προγράμματα πρόληψης και εμβολιασμών κλπ.) συνέβαλε στην εκπαίδευση μιας γενιάς ολοκληρωμένων Παθολόγων και ειδικών στις υποειδικότητες της Παθολογίας, που στελέχωσαν αργότερα δημόσια και ιδιωτικά νοσοκομεία, Ιατρικές Σχολές καθώς και ερευνητικά ιδρύματα στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Η σημασία αυτής της ενιαίας και ολοκληρωμένης εκπαίδευσης στην Παθολογία ήταν πρωτοποριακή για τον χρόνο της και παραμένει και σήμερα ένα ζητούμενο όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και σε ολόκληρο τον κόσμο.

Διοικητικά υπήρξε Αντιπρόεδρος της Ιατρικής Σχολής. Κατά την αντιπροεδρία του, μου είχε ανατεθεί να συντονίσω μαζί με τον ίδιο και άλλους Καθηγητές και Φοιτητές το νέο πρόγραμμα εκπαίδευσης των φοιτητών στην Ιατρική Σχολή. Εργαστήκαμε επί περίπου 1,5 χρόνο και φτιάξαμε ένα ολοκληρωμένο και άρτιο πρόγραμμα, με κύριο στόχο την αύξηση του χρόνου στη διδασκαλία επί κλίνης και μείωση των θεωρητικών διαλέξεων, το οποίο ο κ. Χατζηγιάννης ανέλαβε να παρουσιάσει στη γενική συνέλευση. Το πρόγραμμα θεωρήθηκε επαναστατικό, αλλά δεν θα ξεχάσω τη στιγμή κατά την οποία σηκώθηκαν οι φοιτητές και οι αντιδρώντες, πλησιάζοντας τον κ. Χατζηγιάννη κι εμένα, να μας επιτεθούν. Πέρασαν τα χρόνια και κάποιοι μετάνιωσαν και μας ζήτησαν να ξανασυζητήσουμε το εν λόγω πρόγραμμα. Ελπίζω η νέα ηγεσία της

Σχολής να στραφεί προς αυτή την κατεύθυνση. Πολλά πράγματα χρειάζονται πολύ χρόνο για να ωριμάσουν και να επιτευχθεί το επιθυμητό αποτέλεσμα.

Επιστημονικό έργο του Καθηγητή Χατζηγιάννη

Ο Καθηγητής Χατζηγιάννης, πέρα από το πλούσιο κλινικό του έργο στην Παθολογία γενικότερα, θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους, διεθνώς αναγνωρισμένους πρωτεργάτες της μελέτης των νοσημάτων του ήπατος, του χημικού εργοστασίου, τόσο σε βασικό-ερευνητικό, κλινικό και εκπαιδευτικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο δημόσιας υγείας από τις αρχές της δεκαετίας του '70. Η διεθνής καταξίωσή του ήρθε από πρωτοπόρες κλινικές και βασικές ερευνητικές μελέτες που διεξήχθησαν σχεδόν αποκλειστικά στη χώρα μας και περιλαμβάνουν:

1η πρωτοπορία Την ανίχνευση, με πρωτοποριακές για την εποχή τους τεχνικές (ανοσοϊστοχημικές, μοριακές, μελέτες ανοσοφθορισμού, με ηλεκτρονικό μικροσκόπιο), μολυσμένων ηπατοκυττάρων από τον ιό της ηπατίτιδας Β (HBV) σε ασθενείς με χρονία HBV λοίμωξη (αποκαλούμενα έως και σήμερα διεθνώς «*Hadziyannis cells*»). Οι μελέτες αυτές, από τις αρχές της δεκαετίας του 1970, δημοσιεύθηκαν σε περιοδικά κύρους όπως το *Lancet* και το *NEJM*.

2η πρωτοπορία Την αναγνώριση από τις αρχές της δεκαετίας του 1980, για πρώτη φορά διεθνώς, της HBeAg-αρνητικής χρονίας ηπατίτιδας Β ως της συχνότερης μορφής χρονίας HBV ηπατίτιδας παγκοσμίως και την ανακάλυψη στα τέλη της δεκαετίας του 1980 του μεταλλαγμένου στελέχους του ιού της ηπατίτιδας Β (precore mutant) που την προκαλεί (δημοσίευση στο *Lancet* με ~1.600 αναφορές μέχρι σήμερα). Η χρονία λοίμωξη από τον ιό της ηπατίτιδας Β συνεχίζει να αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα της δημόσιας υγείας διεθνώς, με ~300 εκατ. ανθρώπους να πάσχουν παγκοσμίως.

3η πρωτοπορία Τον ρόλο του ιού της ηπατίτιδας Β για ΠΡΩΤΗ ΦΟΡΑ στην παθογένεση του ηπατοκυτταρικού καρκίνου (ΗΚΚ), από τις αρχές της δεκαετίας του 1980, με δημοσιεύσεις σε *NEJM, JAMA* κλπ. Ο ιός της ηπατίτιδας Β αναγνωρίζεται πλέον ως ένα από τα συχνότερα αίτια ΗΚΚ διεθνώς (20-60%), με σημαντική νοσηρότητα και θνησιμότητα.

4η πρωτοπορία Τη συμμετοχή του ως κύριου ερευνητή σε πρωτοποριακές μελέτες καινοτόμων θεραπειών (ιντερφερόνη-α, νεότερα αντιικά φάρμακα χορηγούμενα από το στόμα), που δημοσιεύθηκαν σε περιοδικά υψηλού κύρους (*NEJM, Annals of Internal Medicine, Gastroenterology, Hepatology, Journal of Hepatology*) και άλλαξαν την καθημερινή κλινική πρακτική συμβάλλοντας

στην καλύτερη έκβαση εκατομμυρίων ασθενών με σοβαρές παθήσεις του ήπατος παγκοσμίως (χρονία ηπατίτιδα Β, χρονία ηπατίτιδα C, πρωτοπαθής χολική κίρρωση, καρκίνος του ήπατος).

5η ΠΡΩΤΟΦΑΝΗΣ ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑ Ανακάλυψη της δυνατότητας διακοπής της από του στόματος χορηγούμενης αντιικής θεραπείας σε ασθενείς με χρονία ηπατίτιδα Β, που έχει αλλάξει διεθνώς τον τρόπο αντιμετώπισης της πάθησης αυτής (δημοσίευση στο *Gastroenterology* το 2012). Ήταν αποτέλεσμα της επί χρόνια καθημερινής παρακολούθησης των ασθενών και της ανήσυχης ερευνητικής του σκέψης.

Η ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ ΑΥΤΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΕΦΑΡΜΟΣΤΗΚΕ ΠΡΟΣΦΑΤΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΚΙΡΡΩΣΗ.

6η πρωτοπορία Τη σημασία της λοίμωξης από το ιό της ηπατίτιδας Δ, τόσο στον ελληνικό όσο και στον διεθνή χώρο. Ο Καθηγητής Χατζηγιάννης, με επιτόπιες επιδημιολογικές έρευνες τη δεκαετία του 1980, ανέδειξε την ενδημικότητα της λοίμωξης από τον ιό Δέλτα σε συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές της χώρας (Αρχάγγελος Ρόδου) και την αλλαγή της επιδημιολογίας της λοίμωξης την επόμενη δεκαετία.

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Υπήρξε μεγάλη η συμβολή του στην έγκαιρη διάγνωση και πρόληψη των νοσημάτων του ήπατος, με την ανάπτυξη τεχνικών διάγνωσης και εφαρμογής προγραμμάτων επιδημιολογικής παρέμβασης (εμβολιασμοί, προγράμματα επιδημιολογικής επιτήρησης και διάγνωσης) στον ελληνικό χώρο.

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΡΕΚΟΡ ΥΨΗΛΟΥ ΚΥΡΟΥΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΩΝ

Η ποιότητα και σημασία των πρωτότυπων αυτών μελετών καταδεικνύεται από τη δημοσίευσή τους σε περιοδικά με τον υψηλότερο δείκτη απήχησης στην Ιατρική (*New England Journal of Medicine, Science, Lancet, Annals of Internal Medicine, JAMA, British Medical Journal*) και το πλήθος των αναφορών τους μέχρι σήμερα στη διεθνή βιβλιογραφία (~37.000 αναφορές, H-index=82).

Η επικέντρωση του Καθηγητή Χατζηγιάννη ως Παθολόγου στη λειτουργία και τις παθήσεις του ήπατος έμελλε να τις κάνει να αναδειχθούν τις επόμενες δεκαετίες ως κομβικό σημείο στη διασταύρωση μεταξύ μεταβολισμού και ενδοκρινικών νοσημάτων, οι δε μελέτες του να θεωρηθούν θεμελιακές, pivotal, όπως αναφέρονται στη βιβλιογραφία.

Η βιβλιογραφία, δε, αναφέρει ότι η καρδιά του ενδοκρινικού και μεταβολικού συστήματος είναι το ήπαρ, το χημικό εργοστάσιο, «το και άνευ αυτού ουδέν εστι γενέσθαι των Δεόντων».

Τέλος, θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η παραγωγή του πρωτοποριακού επιστημονικού έργου του Καθηγητή Χατζηγιάννη έγινε στη χώρα μας.

Για το έργο του βραβεύτηκε από πλήθος ελληνικών επιστημονικών φορέων καθώς και από το ίδρυμα FALK, την ιατρική εταιρεία Σλοβακίας, τη Ρουμανική Ακαδημία, τη ρουμανική εταιρεία μελέτης του ήπατος, και στο τέταρτο διεθνές συνέδριο ηπατίτιδας των Παρισίων από τον ακαδημαϊκό Piere Tiollais και τον καθηγητή Μαρσελίν. Το 2015 η Ακαδημία Αθηνών τού απένειμε το αργυρό μετάλλιο για τη σπουδαία έρευνά του, για την αφοσίωσή του στην εκπαίδευση, την άριστη κλινική ιατρική που επιτέλεσε, για τη μεγάλη του προσφορά στη δημόσια υγεία.

Ασχολήθηκε με τους ιούς αλλά και με χρόνια νοσήματα του ήπατος που προκαλούνται από άλλα αίτια όπως το λιπώδες ήπαρ, που έχει επίπτωση σε πάνω από το 30% των ανθρώπων σήμερα. Ο κύριος Χατζηγιάννης υπήρξε από τους πρώτους που ασχολήθηκαν με το θέμα αυτό. Μια νοσηρότητα η οποία οδηγεί σε κίρρωση του ήπατος, με επακόλουθο μια σειρά από μεταβολικές διαταραχές.

Συμπερασματικά, αναφερόμαστε σε έναν πυλώνα της σύγχρονης κλινικής επιστήμης στην Ελλάδα, ο οποίος άφησε το αποτύπωμά του δημιουργώντας τη ΣΧΟΛΗ ΧΑΤΖΗΓΙΑΝΝΗ, διδάσκοντας και εκπαιδεύοντας το όλον της παθολογίας και εντρυφώντας εις τα επιμέρους, όπου δίδαξε μεθοδολογία έρευνας. Υπήρξε αναμφίβολα ένας αδιαφιλονίκητος οραματιστής και πιστός στρατιώτης στους αγώνες κοινωνικής προσφοράς.

Δικαίως λοιπόν το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών αποφάσισε να αφιερώσει τιμητικό τόμο στον Ομότιμο Καθηγητή Παθολογίας, στον ευπατρίδη κ. Στέφανο Χατζηγιάννη, είμαι βέβαιος δε ότι η απόφαση αυτή αντιπροσωπεύει μεγαλόψυχα ολόκληρη την πανεπιστημιακή και ιατρική κοινότητα, των οποίων τα μέλη από την καρδιά τους στέφουν τον Στέφανο με μια φωνή: «Άξιος!!!».

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΙΔΗ
Καθηγητή της Ιατρικής Σχολής του ΕΚΠΑ, Διευθυντή της Α΄ Πανεπιστημιακής Γαστρεντερολογικής Κλινικής και της Μονάδας Μεταμόσχευσης Ήπατος του Γενικού Νοσοκομείου Αθηνών «Λαϊκό»

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΤΙΜΗΤΙΚΟΥ ΤΟΜΟΥ

Αξιότιμε κ. Πρύτανη,
Αξιότιμη κ. Κοσμήτορα της Σχολής Επιστημών Υγείας,
Αξιότιμε κ. Πρόεδρε της Ιατρικής Σχολής,
Κυρίες και κύριοι συνάδελφοι,
Κυρίες και κύριοι,

Είναι ιδιαίτερα τιμητικό για εμένα να έχω την ευκαιρία να συμμετάσχω ενεργά στη σημερινή τελετή επίδοσης του τιμητικού τόμου στον Ομότιμο Καθηγητή Παθολογίας-Ηπατολογίας της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου μας κ. Στέφανο Χατζηγιάννη.

Πριν ξεκινήσω τη συνοπτική παρουσίαση του τιμητικού τόμου, όπως μου έχει ανατεθεί με βάση το πρόγραμμα της τελετής, θα μου επιτρέψετε μία βραχεία προσωπική αναφορά για τον καθηγητή Χατζηγιάννη. Ουσιαστικά τον γνώρισα αφού έλαβα την ειδικότητά μου και επέστρεψα στην Ελλάδα μετά τη μετεκπαίδευσή μου στην Ηπατολογία στο εξωτερικό, οπότε με προσκάλεσε να γίνω συνεργάτης στη Β΄ Πανεπιστημιακή Παθολογική Κλινική (ΒΠΠΚ) στο Ιπποκράτειο νοσοκομείο, στην οποία σύντομα εκλέχθηκα στη βαθμίδα του λέκτορα και ξεκίνησα την πανεπιστημιακή μου σταδιοδρομία εργαζόμενος εκεί για σχεδόν 14 χρόνια μέχρι τη μετακίνησή μου στο Λαϊκό νοσοκομείο.

Θα ήθελα λοιπόν να τον ευχαριστήσω πραγματικά όχι μόνον επειδή με επέλεξε στα αρχικά δύσκολα χρόνια της ιατρικής μου σταδιοδρομίας, αλλά και για τα όσα μου έμαθε μέσα από την πολυετή συνεργασία μας και κυρίως για το γεγονός ότι άνοιξε τους δρόμους για τους νεότερους, έβαλε την Ελλάδα πολύ υψηλά στην αξιολόγηση της διεθνούς ηπατολογικής κοινότητας και άφησε ως πολύτιμη παρακαταθήκη ένα πολύ ισχυρό brand name στη διεθνή ηπατολογία. Για όλα αυτά, κύριε καθηγητά, σας ευχαριστούμε πολύ για μία ακόμη φορά.

Περνώντας τώρα στον τιμητικό τόμο, στην προετοιμασία του οποίου είχα την τιμή να έχω την συνεπιμέλεια, μαζί με τον πρώην πρύτανη, επίτιμο

καθηγητή Χ. Κίττα, την καθηγήτρια Κ. Τηνιακού και τον τέως πρύτανη, καθηγητή Μ.-Α. Δημόπουλο, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους συναδέλφους που έσπευσαν να στείλουν τα κείμενά τους για να τιμήσουν τον καθηγητή Χατζηγιάννη.

Στον τόμο υπάρχουν μονοσυγγραφικά αλλά και πολυσυγγραφικά άρθρα. Αρχικά βρίσκουμε άρθρα από νυν ή πρώην μέλη της ΒΠΠΚ και από την καθηγήτρια Κ. Τηνιακού, που είναι μία εκ των επιμελητών της έκδοσης του τόμου αυτού και πάντα κοντά στις ηπατολογικές μας δραστηριότητες. Ειδικότερα, εκτός από το δικό μας, περιλαμβάνονται άρθρα από την καθηγήτρια Ε. Χατζηγιάννη, τον καθηγητή Σ. Μανωλόπουλο, την καθηγήτρια Μ. Ντόιτς, τους ομότιμους καθηγητές Σ. Ντουράκη και Ι. Κοσκίνα και συνεργάτες τους. Συνεχίζουμε με άρθρα από τον καθηγητή Δ. Βασιλόπουλο και νυν Διευθυντή της ΒΠΠΚ, από τον καθηγητή Ε. Χολόγκιτα, που πέρασε ως ειδικευόμενος από τη ΒΠΠΚ, και συναδέλφους που γενικώς δείχνουν ενδιαφέρον για τις παθήσεις του ήπατος, όπως ο ομότιμος καθηγητής Μ. Κουτσιλιέρης, ο καθηγητής Γ. Σωτηρόπουλος και συνεργάτες τους, αλλά και καρδιολόγοι και ιολόγοι. Στη συνέχεια παρατίθενται άρθρα από γυναικολόγους, ογκολόγους, αιματολόγους, συμπεριλαμβανομένης της ομάδας του πρώην πρύτανη καθηγητή Μ-Α. Δημόπουλου, του καθηγητή Ε. Καστρίτη, της καθηγήτριας Σ. Γιαννούλη και συνεργατών τους, αλλά και γαστρεντερολόγους, όπως του καθηγητή Ι. Παπανικολάου και του καθηγητή Κ. Τριανταφύλλου και συνεργατών τους. Επίσης, άρθρα από καρδιολόγους, συμπεριλαμβανομένων του πρύτανη, καθηγητή Γ. Σιάσου, του καθηγητή Ε. Βαβουρανάκη, του πρώην αντιπρύτανη και ομότιμου καθηγητή Δ. Τούσουλη, αλλά και από ρευματολόγους, συμπεριλαμβανομένων του πρώην προέδρου της Ιατρικής Σχολής καθηγητή Π. Σφηκάκη, της καθηγήτριας Μ. Τεκτονίδου και συνεργατών τους. Τέλος, άρθρα από Παθολόγους, συμπεριλαμβανομένου του ομότιμου καθηγητή Ν. Κατσιλάμπρου και συνεργατών του, λοιμωξιολόγους, νευροχειρουργούς και γενετιστές.

Ο μεγάλος αριθμός των άρθρων (28 άρθρα, 285 σελίδες) που συλλέχθηκαν και κυρίως η ευρεία διασπορά των ειδικοτήτων των συναδέλφων που έστειλαν κεφάλαια (85 συνάδελφοι ιατροί από τουλάχιστον 12 ειδικότητες) μαρτυρούν αναμφίβολα την ευρεία επιδραστικότητα που είχε η πολυετής παρουσία του καθηγητή Σ. Χατζηγιάννη στα δρώμενα διαφόρων ειδικοτήτων στη Σχολή μας.

Για όλα αυτά κύριε Καθηγητά και πάλι ένα μεγάλο ευχαριστώ.

ΣΤΕΦΑΝΟΥ Ι. ΧΑΤΖΗΓΙΑΝΝΗ
Ομότιμου Καθηγητή της Ιατρικής Σχολής του ΕΚΠΑ

ΑΝΤΙΦΩΝΗΣΗ

Αξιότιμε κ. Πρύτανη του ΕΚΠΑ,
Αξιότιμη κ. Κοσμήτορα της Σχολής Επιστημών Υγείας,
Αξιότιμε κ. Πρόεδρε της Ιατρικής Σχολής,
Αξιότιμοι Ακαδημαϊκοί,
Αξιότιμοι συνάδελφοι, φίλες και φίλοι,

Είναι η μέγιστη τιμή για μένα να μου επιδίδεται σήμερα αυτός ο Τιμητικός Τόμος από το Πανεπιστήμιο Αθηνών, το οποίο υπηρέτησα επί σειρά ετών.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Πρύτανη του ΕΚΠΑ κύριο Σιάσο, την Κοσμήτορα της Σχολής Επιστημών Υγείας κυρία Λάγιου, τον Πρόεδρο της Ιατρικής Σχολής κύριο Αρκαδόπουλο και ιδιαίτερα όσους επιμελήθηκαν και συνέγραψαν τα κεφάλαια σε αυτόν τον Τιμητικό Τόμο.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες στον φίλο ακαδημαϊκό Καθηγητή Χαράλαμπο Ρούσσο και τον Καθηγητή Γιώργο Παπαθεοδωρίδη για τις ομιλίες προς τιμήν μου απόψε.

Όλα τα χρόνια που υπηρέτησα στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, στόχοι μου ήταν πάντα

- η καλύτερη παροχή υγείας στον ασθενή,
- η σύγχρονη εκπαίδευση των φοιτητών και νέων ιατρών

αλλά και

- η βασική και κλινική έρευνα, που οδηγούσε σε παραγωγή πρωτότυπης νέας γνώσης από τη χώρα μας.

Το πεδίο που υπηρέτησα, όπως καλά γνωρίζετε και ακούσατε απόψε, ήταν αυτό της Ηπατολογίας, από τα τέλη της δεκαετίας του ’60.

Είμαι πραγματικά πολύ ευτυχής σήμερα που η Ηπατολογία έχει διαγράψει μια εντυπωσιακή ανοδική πορεία και έχει αποκτήσει μια ξεχωριστή θέση στην Ιατρική Επιστήμη.

Είμαι ακόμη πολύ χαρούμενος που δεκάδες μαθητές και μαθήτριές μου έχουν ακολουθήσει την Ηπατολογία και πολλοί από αυτούς έχουν διαπρέψει στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.

Ελπίζω και εγώ να έχω συμβάλει με το δικό μου έργο στην ανάπτυξη και καθιέρωση της Ηπατολογίας τόσο στη χώρα μας όσο και διεθνώς.

Ευχαριστώ όλους τους συνεργάτες μου όλα αυτά τα χρόνια στη Β΄ Παθολογική Κλινική στο Ιπποκράτειο Αθηνών αλλά και σε άλλες Κλινικές και Εργαστήρια στην Ελλάδα και το εξωτερικό, που με βοήθησαν σε αυτή μου την προσπάθεια.

Τελειώνοντας, θα ήθελα να σας ευχαριστήσω όλους για άλλη μια φορά και ιδιαίτερα όσους βρίσκεστε μαζί μας απόψε και εύχομαι η Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών να συνεχίσει να πρωτοπορεί και να θέτει τον ασθενή, την εκπαίδευση και την έρευνα ως πρωταρχικούς της στόχους.

ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΗ ΣΕ ΕΠΙΤΙΜΟ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ
ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΟΥ SIR **ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΠΙΣΣΑΡΙΔΗ**
ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΣΤΟ LONDON
SCHOOL OF ECONOMICS
ΚΑΙ ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ
ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ ΚΑΙ ΚΑΤΟΧΟΥ ΒΡΑΒΕΙΟΥ ΝΟΜΠΕΛ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ (2010)

Την 7η Απριλίου 2025, ημέρα Δευτέρα και ώρα 19.00, στη Μεγάλη Αίθουσα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, αναγορεύθηκε επίτιμος διδάκτωρ του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών και του Τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων και Οργανισμών της Σχολής Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Αθηνών ο Sir **Χριστόφορος Πισσαρίδης**, Καθηγητής Οικονομικών στο London School of Economics και στο Πανεπιστήμιο Κύπρου, Ακαδημαϊκός και κάτοχος βραβείου Νόμπελ Οικονομικών Επιστημών (2010).

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

***** Προσφώνηση από τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο.

* Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου από τον Αντιπρύτανη Οικονομικών και Ανάπτυξης, Καθηγητή κύριο Αριστείδη Σάμιτα.

* Αναγόρευση του τιμωμένου:

Ανάγνωση των κειμένων του Ψηφίσματος της Σχολής, της Αναγόρευσης και του Διδακτορικού Διπλώματος από το Μέλος του Συμβουλίου Διοίκησης και Αναπληρωτή Πρόεδρο του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών, Καθηγητή κύριο Δημήτριο Καινούργιο.

Περιένδυση του τιμωμένου με την τήβεννο της Σχολής από τον Κοσμήτορα της Σχολής Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών, Καθηγητή κύριο Νικόλαο Ηρειώτη.

* Επίδοση του Επίτιμου Διδακτορικού Διπλώματος από τον Πρόεδρο του Τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων και Οργανισμών, Καθηγητή κύριο Δημήτριο Θωμάκο.
* Επίδοση τιμητικής πλακέτας στον τιμώμενο Sir Χριστόφορο Πισσαρίδη από τον Πρύτανη, Καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο.
* Ομιλία του τιμώμενου Καθηγητή Sir Χριστόφορου Πισσαρίδη, με τίτλο: «Η Τεχνητή Νοημοσύνη και η επίδρασή της στην αγορά εργασίας».

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΣΙΑΣΟΥ
Καθηγητή και Πρύτανη του ΕΚΠΑ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Με ιδιαίτερη τιμή και ακολουθώντας την παράδοση του Ιδρύματός μας, να αποδίδουμε τιμές σε προσωπικότητες που έχουν προσφέρει πολλαπλώς στην κοινωνία και την επιστήμη, έχουμε σήμερα τη χαρά της απόδοσης της ύψιστης τιμής, της ανακήρυξης σε επίτιμο διδάκτορα των Τμημάτων Οικονομικών Επιστημών και Διοίκησης Επιχειρήσεων και Οργανισμών της Σχολής Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Αθηνών, σε έναν από τους μεγαλύτερους και πιο επιδραστικούς διανοητές της εποχής μας, τον **Νομπελίστα καθηγητή Sir Χριστόφορο Πισσαρίδη**.

Γεννημένος στη Λευκωσία της Κύπρου, σπούδασε στο Πανεπιστήμιο του Essex, όπου ολοκλήρωσε τη διδακτορική του διατριβή, ενώ η ακαδημαϊκή του σταδιοδρομία κορυφώθηκε στο London School of Economics, όπου διετέλεσε Καθηγητής Οικονομικών, φέροντας τον τίτλο του Regius Professor of Economics.

Ο Καθηγητής Πισσαρίδης έχει διδάξει στα μεγαλύτερα Πανεπιστήμια του κόσμου ενώ παράλληλα διατήρησε στενούς δεσμούς με το Πανεπιστήμιο της Κύπρου, συνεισφέροντας ενεργά στην επιστημονική του πρόοδο και διεθνή προβολή.

Η συμβολή του στην οικονομική επιστήμη κορυφώνεται με την ανάπτυξη του περίφημου μοντέλου αναζήτησης και ταιριάσματος στις αγορές εργασίας, το οποίο μετέβαλε ριζικά το θεωρητικό πλαίσιο της μακροοικονομικής ανάλυσης. Με το καινοτόμο αυτό υπόδειγμα, προσέφερε νέα εργαλεία κατανόησης της ανεργίας, ερμηνεύοντας όχι μόνο την ύπαρξη αδράνειας στην αγορά εργασίας, αλλά και τις θεσμικές και πληροφοριακές ατέλειες που εμποδίζουν την αποτελεσματική αντιστοίχιση θέσεων και εργατικού δυναμικού.

Η διεθνής αναγνώριση της συμβολής αυτής επισφραγίστηκε με την απονομή στον τιμώμενο του Βραβείου Νόμπελ Οικονομικών Επιστημών το 2010. Η σπουδαία αυτή διάκριση αποτέλεσε δικαίωση μιας επιστημονικής πορείας που χαρακτηρίζεται από πνευματική συνέπεια, θεωρητική εμβάθυνση και αδιάλειπτη σύνδεση της θεωρίας με τα μεγάλα ζητήματα του κόσμου μας.

Αποτέλεσε όμως και μία μεγάλη τιμή για ολόκληρο τον Ελληνισμό στην Κύπρο, στην Ελλάδα και σε όλη την ομογένεια.

Στην πολύχρονη ακαδημαϊκή του διαδρομή, ο τιμώμενος έχει αναλάβει σημαντικές θέσεις ευθύνης σε κορυφαία διεθνή ιδρύματα και οργανισμούς. Συνεργάστηκε με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων και τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης, συμβάλλοντας ουσιαστικά στον σχεδιασμό πολιτικών για τη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη. Έχει διατελέσει, επίσης, πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Ένωσης και της Βασιλικής Οικονομικής Εταιρείας του Ηνωμένου Βασιλείου, επιβεβαιώνοντας τη διεθνή επιρροή και καθοδήγησή του στον επιστημονικό διάλογο. Τέλος, είναι τακτικό μέλος της Ακαδημίας Αθηνών και έχει τιμηθεί με τον τίτλο του Ιππότη από τη Βρετανική Βασιλεία.

Το συγγραφικό έργο του καθηγητή Πισσαρίδη είναι εξίσου σημαντικό και ευρέως αναγνωρισμένο. Με το βιβλίο του *Equilibrium Unemployment Theory*, το οποίο θεωρείται πλέον κλασικό στον χώρο της μακροοικονομίας, συνέβαλε αποφασιστικά στη διαμόρφωση του τρόπου με τον οποίο προσεγγίζεται η ανεργία στο θεωρητικό και εμπειρικό επίπεδο.

Η επιρροή του τιμωμένου δεν περιορίζεται μόνο στο ακαδημαϊκό πεδίο. Ο δημόσιος λόγος του, όπως η γνωστή «Έκθεση Πισσαρίδη» στη χώρα μας, αποτέλεσε σημαντικό θεμέλιο για τη χάραξη στρατηγικής οικονομικής πολιτικής. Με επιστημονική νηφαλιότητα και διορατικότητα, ανέλυσε τις προκλήσεις της ελληνικής οικονομίας, υποδεικνύοντας κατευθύνσεις για ένα νέο αναπτυξιακό πρότυπο, βασισμένο στην καινοτομία, στην εξωστρέφεια και στη γνώση.

Με λόγο μεστό, βαθιά ανθρωπιστικό, υπερασπίζεται σταθερά την ανάγκη οι πολιτικές να υπηρετούν την κοινωνική συνοχή και τη δίκαιη ευημερία. Στην πρόσφατη συνέντευξή του στην Εφημερίδα του Πανεπιστημίου Αθηνών, ο Καθηγητής Πισσαρίδης ανέδειξε ως βασική προτεραιότητα για την Ευρωπαϊκή Ένωση την ανάγκη ενίσχυσης της παραγωγικότητας και της ανταγωνιστικότητας, μέσα από μια στρατηγική συμπεριληπτικής ανάπτυξης. Επισήμανε ότι αυτό μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσω της αξιοποίησης των νέων τεχνολογιών, με αιχμή τη ρομποτική και την τεχνητή νοημοσύνη. Η προσέγγισή του αναδεικνύει τη σημασία της τεχνολογικής καινοτομίας ως μοχλού βιώσιμης ανάπτυξης, σε ένα ευρωπαϊκό περιβάλλον που αναζητεί συνοχή και νέα θεμέλια για το μέλλον.

Αξίζει, στο πλαίσιο της σημερινής τελετής, να υπογραμμιστεί και η ιδιαίτερη σχέση του Καθηγητή Πισσαρίδη με το Πανεπιστήμιό μας. Από το 1988, στο

πλαίσιο του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών στην Εφαρμοσμένη Οικονομική και Χρηματοοικονομική, εγκαινιάστηκε μια οκταετής συνεργασία με το London School of Economics, στην οποία ο Καθηγητής Πισσαρίδης είχε κεντρικό ρόλο. Το 2017, προσκεκλημένος από το Τμήμα, συμμετείχε ως εισηγητής σε επιστημονικό συνέδριο, επιβεβαιώνοντας τη διαχρονική του σύνδεση με την Ακαδημαϊκή μας Κοινότητα – **μια σύνδεση που επισφραγίζεται με τη σημερινή απονομή του τίτλου του Επίτιμου Διδάκτορα**. Να σημειώσουμε ότι ο Sir Χριστόφορος Πισσαρίδης είναι ο 23ος κάτοχος βραβείου Νόμπελ που αναγορεύεται Επίτιμος Διδάκτορας στο Πανεπιστήμιό μας τον δεύτερο αιώνα από την ίδρυσή του.

Ο Αντιπρύτανης Οικονομικών και Ανάπτυξης, καθηγητής κ. Αριστείδης Σάμιτας, που θα ακολουθήσει στο βήμα, θα αναφερθεί εκτενέστερα στο έργο του τιμωμένου και θα μας δώσει εναργέστερη εικόνα για έναν διεθνώς καταξιωμένο επιστήμονα του οποίου το έργο έχει διαμορφώσει τον σύγχρονο οικονομικό διάλογο και έχει επηρεάσει βαθιά τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τις παγκόσμιες προκλήσεις.

Αξιότιμε κύριε Πισσαρίδη,

Η ακαδημαϊκή κοινότητα του πρώτου και μεγαλύτερου Πανεπιστημίου της χώρας, του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, είναι ευτυχής που σας υποδέχεται και σας καλωσορίζει στους κόλπους της ως έναν κορυφαίο επιστήμονα ολόκληρου του Ελληνισμού.

Είμαστε περήφανοι που μπορούμε να αναγνωρίσουμε τη σπουδαία προσφορά σας στην Οικονομική Επιστήμη και τη σταθερή σας στάση υπέρ της κοινωνικής ευημερίας.

Με αισθήματα ειλικρινούς εκτίμησης, ευχόμαστε η διεθνώς καταξιωμένη λαμπρή επιστημονική σας πορεία να συνεχίσει να αποτελεί φάρο γνώσης, έμπνευσης και προσφοράς.

Θερμά συγχαρητήρια!

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗ ΣΑΜΙΤΑ
Καθηγητή και Αντιπρύτανη Οικονομικών και Ανάπτυξης του ΕΚΠΑ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΤΙΜΩΜΕΝΟΥ

Κύριε Πρύτανη,
Κύριε Κοσμήτορα,
Κύριοι Πρόεδροι,
Αξιότιμα Μέλη της Συγκλήτου και των Τμημάτων,
Σεβαστοί συνάδελφοι,
Εκλεκτοί προσκεκλημένοι,
Κυρίες και κύριοι,

Με αισθήματα ιδιαίτερης τιμής, ακαδημαϊκής ευθύνης και προσωπικής συγκίνησης, στέκομαι σήμερα ενώπιόν σας για να παρουσιάσω το έργο και την προσωπικότητα ενός διακεκριμένου οικονομολόγου, ενός κορυφαίου πνεύματος της εποχής μας, ενός ακαδημαϊκού με παγκόσμια ακτινοβολία και ταυτόχρονα με βαθιά ανθρωπιστική προσέγγιση στην οικονομική επιστήμη – του **Sir Χριστόφορου Πισσαρίδη**. Η σημερινή τελετή, κατά την οποία τα Τμήματα Οικονομικών Επιστημών και Διοίκησης Επιχειρήσεων και Οργανισμών της Σχολής Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών αναγορεύουν τον Sir Πισσαρίδη σε Επίτιμο Διδάκτορα, δεν αποτελεί απλώς μια τελετουργική αναγνώριση. Είναι ένα ακαδημαϊκό γεγονός υψηλού συμβολισμού και ουσίας, καθώς εντάσσει στην κοινότητά μας έναν άνθρωπο που έχει αφιερώσει τη ζωή του στη συστηματική διερεύνηση των δομών της οικονομίας, στη μελέτη των βαθύτερων αιτίων της ανεργίας και της ανάπτυξης, και στη διαμόρφωση δημόσιας πολιτικής που έχει ως επίκεντρο την ανθρώπινη εργασία, την αξιοπρέπεια και την κοινωνική πρόοδο.

Η παρουσία του Sir Πισσαρίδη σήμερα εδώ, στη Μεγάλη Αίθουσα του Ιστορικού Πανεπιστημίου της Αθήνας, αποτελεί τιμή και για τον ίδιο, αλλά πρωτίστως για εμάς: για το Πανεπιστήμιο, τη Σχολή, τα Τμήματα, τους φοιτητές, τους ερευνητές, την ακαδημαϊκή κοινότητα, που αναγνωρίζει στο

πρόσωπό του ένα πρότυπο επιστημονικής ακεραιότητας, πνευματικής τόλμης και διεθνούς προσφοράς.

ΣΠΟΥΔΕΣ ΚΑΙ ΠΡΩΤΑ ΒΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Ο Χριστόφορος Αντωνίου Πισσαρίδης γεννήθηκε στη Λευκωσία, την πρωτεύουσα της Κύπρου, σε μια εποχή κοινωνικών μετασχηματισμών και εθνικών αναζητήσεων. Η ακαδημαϊκή του πορεία ξεκίνησε από το Ηνωμένο Βασίλειο, όπου μετέβη για να σπουδάσει Οικονομικά, επιλέγοντας ήδη από νωρίς ένα αντικείμενο με βαθύτατες κοινωνικές και φιλοσοφικές προεκτάσεις. Ενεγράφη στο **Πανεπιστήμιο του Essex**, ένα από τα πλέον ρηξικέλευθα και καινοτόμα πανεπιστήμια της εποχής, απ' όπου αποφοίτησε το 1970 με Πτυχίο Οικονομικών (Bachelor of Arts in Economics) με **First Class Honours**, τη μέγιστη ακαδημαϊκή διάκριση για προπτυχιακές σπουδές στο αγγλικό σύστημα. Η επίδοσή του και η επιστημονική του περιέργεια του εξασφάλισαν αμέσως μία υποτροφία για μεταπτυχιακές σπουδές στο ίδιο ίδρυμα, από όπου έλαβε το 1971 τον τίτλο του **Master of Arts in Economics** με **διάκριση (Distinction)**, αναδεικνυόμενος ως ο κορυφαίος φοιτητής της χρονιάς του.

Η κλίση του προς τη θεωρητική οικονομική ανάλυση, και ειδικότερα προς τα ερωτήματα που σχετίζονται με την πληροφορία, την αβεβαιότητα και τη συμπεριφορά των οικονομικών υποκειμένων, τον οδήγησε στο **London School of Economics**, όπου από το 1971 έως το 1973 εκπόνησε τη διδακτορική του διατριβή στο πεδίο της μικροοικονομικής θεωρίας με τίτλο «*Individual Behaviour in Markets with Imperfect Information*». Κεντρικό θέμα της μελέτης του αποτέλεσε η κατανόηση των μηχανισμών μέσω των οποίων η ατελής πληροφόρηση επηρεάζει τις αποφάσεις των ατόμων σε αγορές που δεν λειτουργούν υπό συνθήκες πλήρους ανταγωνισμού. Η εργασία αυτή εκπονήθηκε υπό την καθοδήγηση του **καθηγητή Michio Morishima**, ενός από τους σημαντικότερους μαθηματικούς οικονομολόγους του 20ού αιώνα και πρωτεργάτη της μαθηματικής γενίκευσης της κλασικής και της μαρξιστικής θεωρίας.

Κατά τη διάρκεια των διδακτορικών του σπουδών, ο νεαρός τότε Πισσαρίδης απέσπασε την **υποτροφία μεταπτυχιακών σπουδών του Πανεπιστημίου του Λονδίνου**, μία από τις πλέον ανταγωνιστικές διακρίσεις στον βρετανικό πανεπιστημιακό χώρο. Ήδη από αυτή την πρώιμη φάση της επιστημονικής του πορείας, ανέπτυξε μια ιδιαίτερη ευαισθησία στα ζητήματα που αφορούν την αβεβαιότητα, τις δομές των αγορών και τις δυναμικές σχέσεις

μεταξύ θεσμών και οικονομικής συμπεριφοράς – θέματα που θα διατρέξουν ολόκληρη τη μετέπειτα ερευνητική και συγγραφική του παραγωγή.

Η διδακτορική του διατριβή δεν αποτέλεσε απλώς ένα ακαδημαϊκό τεκμήριο, αλλά θεμέλιο για τη διαμόρφωση ενός ερευνητικού προγράμματος με συνεκτική θεωρητική βάση, το οποίο θα τον τοποθετήσει στην πρωτοπορία της διεθνούς οικονομικής επιστήμης στα επόμενα χρόνια. Η αυστηρότητα της σκέψης του, η επιστημονική του προσήλωση και η ικανότητά του να γεφυρώνει θεωρία και πραγματικότητα αναγνωρίστηκαν άμεσα, ανοίγοντάς του τον δρόμο για μια διακεκριμένη σταδιοδρομία στην έρευνα και τη διδασκαλία.

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΗ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑ

Η ακαδημαϊκή σταδιοδρομία του Χριστόφορου Πισσαρίδη ξεκίνησε το 1974, όταν ανέλαβε τη θέση του Λέκτορα στο Τμήμα Οικονομικών του **Πανεπιστημίου του Southampton**. Σε αυτό το πρώτο στάδιο της διδασκαλίας του, ανέδειξε αμέσως τη διδακτική του ικανότητα, τη μεταδοτικότητα της σκέψης του, και την ικανότητά του να εμπνέει τους φοιτητές με το βάθος της αναλυτικής του προσέγγισης. Εντός διετίας, προσκλήθηκε από το **London School of Economics**, ένα από τα πιο φημισμένα πανεπιστήμια παγκοσμίως στον χώρο των κοινωνικών και οικονομικών επιστημών, για να ενταχθεί στο διδακτικό του προσωπικό. Από το 1976 έως το 1982 υπηρέτησε ως Λέκτορας στο LSE, ενώ ακολούθως εξελίχθηκε σε Αναπληρωτή Καθηγητή (Reader, 1982-1986) και σε Καθηγητή Οικονομικών (Professor of Economics, 1986-2012).

Το 2006 του απονεμήθηκε ο τιμητικός τίτλος του **Norman Sosnow Professor of Economics**, αποδεικνύοντας την αναγνώριση που έχαιρε ήδη εντός του ιδρύματος και ευρύτερα στη διεθνή κοινότητα. Το 2012 αναγορεύθηκε σε **School Professor of Economics and Political Science**, ενώ ένα έτος αργότερα, το 2013, έλαβε την ύψιστη τιμή: τον τίτλο του **Regius Professor of Economics**, έναν τίτλο που απονέμεται προσωπικά από το Βρετανικό Στέμμα και απονέμεται σπανιότατα σε ακαδημαϊκούς, ως αναγνώριση εξαιρετικής συνεισφοράς στην επιστήμη. Ο τίτλος αυτός, που φέρει ιστορική βαρύτητα αιώνων, κατέστησε τον Πισσαρίδη έναν από τους ελάχιστους οικονομολόγους που φέρουν αυτό το ιδιαίτερο ακαδημαϊκό αξίωμα.

Καθ' όλη τη διάρκεια της παρουσίας του στο LSE, ο Χριστόφορος Πισσαρίδης ανέλαβε θέσεις ευθύνης, όπως **Διευθυντής του MSc in Economics** (1984-1993), **Επικεφαλής του Τμήματος Οικονομικών** (1996-1999), **Ακαδημαϊκός Διευθυντής της International Summer School** (2001-2004) και **Πρόεδρος του Centre for Macroeconomics** (2013-2018). Παράλληλα,

διετέλεσε Διευθυντής ερευνητικών προγραμμάτων στο Centre for Economic Performance (1990-2007) και υπήρξε εταίρος (Research Fellow) στο Centre for Economic Policy Research και στο Ινστιτούτο Εργασίας IZA της Βόννης.

Αξιοσημείωτο είναι ότι η ακαδημαϊκή του δραστηριότητα δεν περιορίστηκε στο Ηνωμένο Βασίλειο. Αντιθέτως, την εμπλούτισε με σειρά επισκέψεων και διδακτικών αποστολών σε κορυφαία πανεπιστήμια ανά τον κόσμο. Δίδαξε, μεταξύ άλλων, στο **Yale University**, στο **University of California – Berkeley**, στο **University of Southern California**, στο **Harvard University**, στο **University of Vienna**, στο **Chinese University of Hong Kong**, καθώς και σε πανεπιστήμια της Κίνας, του Καζακστάν, του Περού και της Αυστραλίας. Η κινητικότητά του αυτή δεν υπήρξε απλώς γεωγραφική, αλλά κυρίως επιστημονική και πολιτισμική: μεταφέροντας και ανταλλάσσοντας γνώση, ενίσχυε σταθερά τον διεθνή διάλογο και τη διασύνδεση των πανεπιστημιακών κοινοτήτων.

Ξεχωριστή σημασία έχει και η συμβολή του στην ακαδημαϊκή ανάπτυξη της Κύπρου. Από το 2010 κατέχει τη θέση του **Καθηγητή Ευρωπαϊκών Σπουδών** στο **Πανεπιστήμιο Κύπρου**, συμμετέχοντας ενεργά στο ερευνητικό και εκπαιδευτικό του έργο και μεταφέροντας στην πατρίδα του το επιστημονικό και ακαδημαϊκό του κύρος. Ήδη από τη δεκαετία του 1980 συμμετείχε στο Διοικητικό Συμβούλιο του υπό ίδρυση τότε πανεπιστημίου, συμβάλλοντας στον αρχικό σχεδιασμό του ακαδημαϊκού του προφίλ.

Η πανεπιστημιακή του διαδρομή συνδυάζει αρμονικά τη διδασκαλία με την έρευνα, την αριστεία με την αυστηρότητα της θεωρητικής οικονομικής με τη σαφήνεια της εμπειρικής μεθοδολογίας. Το διδακτικό του έργο εκτείνεται σε όλο το φάσμα της μακροοικονομικής και της θεωρίας της ανεργίας, και έχει επηρεάσει χιλιάδες φοιτητές, ερευνητές και ακαδημαϊκούς σε κάθε γωνιά του κόσμου.

ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΟ ΕΡΓΟ – ΒΙΒΛΙΑ, ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΕΣ, ΣΥΛΛΟΓΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Το συγγραφικό έργο του Sir Χριστόφορου Πισσαρίδη είναι πλούσιο, πολυεπίπεδο και καθοριστικό για την εξέλιξη της οικονομικής επιστήμης τις τελευταίες δεκαετίες. Δεν περιορίζεται σε ακαδημαϊκά άρθρα ή τεχνικές δημοσιεύσεις· συνιστά ένα ενιαίο ερευνητικό σώμα, το οποίο εκκινεί από τη θεωρία και καταλήγει σε διακριτές προτάσεις δημόσιας πολιτικής, με εμφανή κοινωνική στόχευση.

Η πιο σημαντική και επιδραστική του συγγραφική συμβολή είναι αναμφίβολα το έργο του με τίτλο **Equilibrium Unemployment Theory**, το οποίο εκδόθηκε αρχικά από τις εκδόσεις Basil Blackwell το 1990 και επανεκδόθηκε το 2000 σε διευρυμένη έκδοση από το MIT Press. Το βιβλίο αυτό, το οποίο έχει μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες, αποτελεί τη θεωρητική θεμελίωση της σύγχρονης μακροοικονομικής προσέγγισης της ανεργίας σε συνθήκες αναζήτησης και ατελούς πληροφόρησης. Το έργο αυτό ενσωματώνει στοιχεία της θεωρίας παιγνίων, της δυναμικής βελτιστοποίησης και της συμπεριφορικής οικονομικής, συνδυάζοντας τη θεωρητική αυστηρότητα με την πολιτική εφαρμοσιμότητα. Διδάσκεται σε πανεπιστήμια όλου του κόσμου και αποτελεί βασική πηγή αναφοράς για κάθε μελετητή της αγοράς εργασίας.

Ιδιαίτερης σημασίας είναι επίσης το βιβλίο **Job Matching, Wage Dispersion, and Unemployment**, που συνέγραψε μαζί με τον Dale Mortensen και εκδόθηκε από το Oxford University Press το 2011. Το έργο αυτό, βασισμένο στην έρευνα που τιμήθηκε με το Βραβείο Νόμπελ, προσφέρει μία συστηματική ανάλυση της θεωρίας της αντιστοίχισης σε αγορές εργασίας με τριβές, και εστιάζει στον ρόλο της διαπραγμάτευσης, των θεσμών και της πληροφορίας στη διαμόρφωση των μισθών και της ανεργίας.

Σημαντική είναι και η συμβολή του στο συλλογικό έργο **After the Crisis: The Way Ahead**, το οποίο εκδόθηκε το 2010 από το LUISS University Press, εν μέσω της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης. Το βιβλίο αυτό αναζητά νέες προσεγγίσεις για την ανάκαμψη των οικονομιών, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στη βιώσιμη ανάπτυξη και στην αναδιαμόρφωση του κοινωνικού κράτους.

Στα πιο πρόσφατα έργα του συγκαταλέγονται δύο σημαντικές παρεμβάσεις. Πρώτον, το βιβλίο **Quantum Governance: Rewriting the Foundations of Public Policy**, σε συνεργασία με τον Fadi Farra, που κυκλοφόρησε το 2023 από τις εκδόσεις Emerald. Πρόκειται για ένα ριζοσπαστικό έργο που επιχειρεί να αναδιατυπώσει το πώς η δημόσια πολιτική πρέπει να σχεδιάζεται και να εφαρμόζεται στον 21ο αιώνα, σε έναν κόσμο ψηφιακό, δυναμικό και γεμάτο ασάφεια. Δεύτερον, το συλλογικό e-Book με τίτλο **A Growth Strategy for the Greek Economy**, που συνυπογράφει μαζί με τους Καθηγητές Costas Meghir, Dimitris Vayanos και Nikolaos Vettas και εκδόθηκε από το CEPR το 2023. Το έργο αυτό αποτυπώνει, με ακαδημαϊκή ακρίβεια αλλά και πολιτική ενσυναίσθηση, το αναπτυξιακό όραμα που ο ίδιος είχε εισηγηθεί στην «Έκθεση Πισσαρίδη» για την ελληνική οικονομία.

Συνολικά, ο Sir Πισσαρίδης έχει συγγράψει, επιμεληθεί ή συμμετάσχει σε περισσότερους από **δέκα συλλογικούς τόμους** με διεθνή απήχηση, όπως τα *Beyond Austerity: Reforming the Greek Economy* (MIT Press, 2017), *Employment and Economic Growth* (St. Petersburg State University Press, 2018), *International Seminar on Macroeconomics* (σε συνεργασία με τον Jeffrey Frankel, εκδόσεις University of Chicago Press και MIT Press), καθώς και το κλασικό πλέον *Women at Work: An Economic Perspective* (Oxford University Press, 2005).

Το συγγραφικό του έργο χαρακτηρίζεται από ενότητα σκέψης, θεωρητική συνέπεια, κριτική προσέγγιση της οικονομικής πραγματικότητας και ταυτόχρονα από συνεχή ανανέωση και προσαρμογή στις προκλήσεις της εποχής. Από την ανεργία στη δεκαετία του 1980, στην τεχνολογική αλλαγή, την πανδημία, την ανισότητα και την τεχνητή νοημοσύνη στη δεκαετία του 2020, η σκέψη του εξελίσσεται διαρκώς, χωρίς να χάνει τον πυρήνα της: την επιμονή στη θεωρητική καθαρότητα και την πίστη στην κοινωνική χρησιμότητα της οικονομικής επιστήμης.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ – ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ ΣΕ ΚΟΡΥΦΑΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Το ερευνητικό έργο του Sir Χριστόφορου Πισσαρίδη συνιστά μια από τις πληρέστερες και σταθερότερες ερευνητικές διαδρομές στον χώρο της οικονομικής επιστήμης τις τελευταίες πέντε δεκαετίες. Από τα πρώτα του άρθρα τη δεκαετία του 1970 έως τις πλέον πρόσφατες παρεμβάσεις του για την τεχνητή νοημοσύνη, την εργασία και την ανισότητα, το έργο του αποπνέει επιστημονική αυστηρότητα, θεωρητική εμβάθυνση και σταθερή προσήλωση στα μεγάλα ερωτήματα της οικονομικής ζωής.

Οι επιστημονικές του δημοσιεύσεις έχουν φιλοξενηθεί σε όλα τα κορυφαία περιοδικά του κλάδου: από το **American Economic Review**, το **Econometrica** και το **Review of Economic Studies**, έως το **Journal of Economic Literature**, το **Economic Journal**, την **International Economic Review**, το **Quarterly Journal of Economics**, και το **Journal of the European Economic Association**. Αυτή η καθολική παρουσία σε περιοδικά υψηλότατου κύρους δεν είναι απλώς στατιστικό επίτευγμα· αποτελεί ένδειξη της καθολικής αποδοχής της ερευνητικής του προσέγγισης από όλο το φάσμα της οικονομικής επιστήμης.

Ένα από τα πιο επιδραστικά του άρθρα είναι το **«Equilibrium in the Labor Market with Search Frictions»**, που δημοσιεύθηκε το 2011 στο *American*

Economic Review και αποτελεί την επιστημονική έκδοση της ομιλίας του κατά την τελετή απονομής του Βραβείου Νόμπελ. Στο άρθρο αυτό αποτυπώνεται με ενάργεια το θεωρητικό του οικοδόμημα: μια μακροοικονομική προσέγγιση της ανεργίας βασισμένη στην υπόθεση ότι η εργασία δεν προσφέρεται ούτε απορροφάται στιγμιαία, αλλά απαιτεί χρόνο, κόστος και διαδικασίες αναζήτησης. Οι θεωρίες του δεν αναφέρονται μόνο σε στατικά ισοζύγια αλλά και περιγράφουν δυναμικές σχέσεις, στα όρια μεταξύ μικρο- και μακροοικονομίας.

Έχει ασχοληθεί επίσης με τα αίτια και τις συνέπειες της ανεργίας κατά την **παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση**, όπως προκύπτει από το άρθρο του «Unemployment in the Great Recession» (Economica, 2013), ενώ ιδιαίτερα επιδραστικό υπήρξε και το άρθρο «The Unemployment Volatility Puzzle: Is Wage Stickiness the Answer?» στο *Econometrica* (2009), όπου εξετάζει την ένταση των διακυμάνσεων της ανεργίας σε σχέση με τη θεωρητική προσδοκία βάσει υποδειγμάτων με ατελή ευελιξία των μισθών.

Σημαντική είναι επίσης η συμβολή του σε ζητήματα που αφορούν την τεχνολογική πρόοδο και τις μακροοικονομικές της συνέπειες. Στο άρθρο του με τίτλο «Technological Progress, Job Creation, and Job Destruction» (*Review of Economic Dynamics*, 1998, με τον Dale Mortensen) παρουσιάζει ένα υπόδειγμα στο οποίο η καινοτομία επιδρά ταυτόχρονα δημιουργικά και αποδιαρθρωτικά στην απασχόληση, προτείνοντας ισορροπίες που προϋποθέτουν θεσμική επαγρύπνηση και ενεργητική πολιτική.

Εξίσου αξιοσημείωτη είναι η εμπλοκή του στη μελέτη του ευρωπαϊκού πλαισίου εργασίας και κοινωνικής πολιτικής. Στο άρθρο «Is the Greek Crisis one of Supply or Demand?» (Brookings Papers on Economic Activity, 2015, με τον Yannis Ioannides) επιχειρεί να αναλύσει με νηφαλιότητα και τεχνική ακρίβεια τις ρίζες της ελληνικής κρίσης, θέτοντας τα θεμέλια για μεταγενέστερες προτάσεις μεταρρυθμίσεων. Παράλληλα, μελετά τον ρόλο της εργασίας στο ευρωπαϊκό οικονομικό οικοδόμημα, σε άρθρα όπως «The Ins and Outs of European Unemployment» (*American Economic Review, Papers and Proceedings*, 2008) και «Employment Outcomes in the Welfare State» (*Revue Économique,* 2008).

Οι ερευνητικές του εργασίες χαρακτηρίζονται από τη χρήση μαθηματικών υποδειγμάτων υψηλής ακρίβειας, την εμπειρική τεκμηρίωση με πραγματικά δεδομένα και τη διεπιστημονική διάθεση, καθώς ενσωματώνουν γνώσεις από τα οικονομικά, τη θεωρία παιγνίων, τη δημογραφία, την κοινωνιολογία και την πολιτική οικονομία. Το έργο του συμβάλλει όχι μόνο στην εξήγηση της

πραγματικότητας, αλλά και στην επαναχάραξη των εννοιών που συγκροτούν τη σύγχρονη μακροοικονομική: εργασία, ανεργία, παραγωγικότητα, καινοτομία, θεσμοί, χρόνος.

Η συμβολή του Sir Πισσαρίδη στη σύγχρονη επιστήμη δεν μετράται μόνο από τον αριθμό των δημοσιεύσεών του ή τις χιλιάδες ετεροαναφορές που έχει συγκεντρώσει. Μετράται από τον τρόπο με τον οποίο επανακαθόρισε το ερώτημα: *τι σημαίνει "απασχόληση" στον σύγχρονο κόσμο;* – και πώς μπορεί η οικονομική θεωρία να δώσει απαντήσεις που δεν είναι απλώς μαθηματικά συνεπείς, αλλά και ανθρώπινα χρήσιμες.

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ – ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΜΕ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΑΝΤΙΚΤΥΠΟ

Η πορεία του Sir Χριστόφορου Πισσαρίδη δεν περιορίστηκε ποτέ στα όρια της θεωρητικής έρευνας ή της πανεπιστημιακής διδασκαλίας. Αντιθέτως, είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα επιστήμονα που διατηρεί αδιατάρακτη την πίστη του στον ρόλο της γνώσης ως εργαλείου μετασχηματισμού της κοινωνίας και στη δυνατότητα της οικονομικής επιστήμης να υπηρετήσει τη δημοκρατία, την ευημερία και τη θεσμική πρόοδο.

Αυτή η πίστη του μετουσιώθηκε σε πράξη, με αποκορύφωμα τη συμμετοχή του ως **επικεφαλής της Επιτροπής για τη Σύνταξη του Σχεδίου Ανάπτυξης για την Ελληνική Οικονομία** – του σχεδίου που έμεινε γνωστό ως «**Έκθεση Πισσαρίδη**». Η έκθεση αυτή, η οποία παρουσιάστηκε επισήμως το 2020, σε μια κρίσιμη μεταβατική περίοδο για τη χώρα, αποτέλεσε μια από τις πιο ολοκληρωμένες και τεκμηριωμένες προτάσεις για τη μακροπρόθεσμη αναδιάρθρωση της ελληνικής οικονομίας. Δεν υπήρξε ένα έγγραφο τεχνοκρατικής φύσης ή μια απλή καταγραφή προβλημάτων. Ήταν, αντιθέτως, ένα συνεκτικό αναπτυξιακό όραμα που συνδύαζε τη θεωρητική εμβάθυνση με την πολιτική ρεαλιστικότητα· μια πρόταση στρατηγικής εθνικής κλίμακας, εστιασμένη στην αύξηση της παραγωγικότητας, τη στήριξη της απασχόλησης, τη διεύρυνση της φορολογικής βάσης, την ενίσχυση των θεσμών και την επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο.

Η Έκθεση Πισσαρίδη δεν προτείνει μόνο πολιτικές· ορίζει κατευθύνσεις. Επιμένει στην ανάγκη για έναν νέο παραγωγικό πατριωτισμό· μια οικονομία που δεν στηρίζεται στις επιδοτήσεις ή στον κρατισμό, αλλά στην καινοτομία, στην επιχειρηματικότητα, στην εκπαίδευση και στη δίκαιη φορολόγηση. Στην καρδιά του οράματος αυτού βρίσκεται το αίτημα για θεσμική σοβαρότητα, διαφάνεια και κοινωνική συνοχή. Για όλα αυτά, η Έκθεση κατέλαβε εξέχουσα

θέση στον δημόσιο διάλογο της χώρας και αποτέλεσε σημείο αναφοράς τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς, επιβεβαιώνοντας τη δυνατότητα του επιστήμονα να συνδιαμορφώνει πολιτική με νηφαλιότητα, τεκμηρίωση και θεσμικό ήθος.

Πέραν της Ελλάδας, η συμβολή του στη δημόσια πολιτική είναι εξίσου έντονη και στην Κύπρο. Από το 2013 έως το 2015 διετέλεσε **Πρόεδρος του Συμβουλίου Εθνικής Οικονομίας της Κυπριακής Δημοκρατίας**, συμβάλλοντας καθοριστικά στην οικονομική στρατηγική της χώρας του κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης. Παράλληλα, συμμετείχε σε διεθνή fora και ομάδες εργασίας, μεταξύ των οποίων η **Ομάδα Εμπειρογνωμόνων για την Απασχόληση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής**, το **Συμβούλιο του Ευρωπαϊκού Ταμείου Επενδύσεων**, και επιτροπές του **βρετανικού Κοινοβουλίου**, ενώ έχει διατελέσει **Senior Advisor** στο **McKinsey Global Institute**.

Αναγνωρίζοντας τον ρόλο της επιστήμης στην υποστήριξη των θεσμών και τη διαμόρφωση δημοκρατικών πολιτικών, ο Sir Πισσαρίδης συμμετείχε ενεργά σε συμβούλια, επιτροπές και διεθνείς οργανισμούς, όπου η συμβολή του υπήρξε καταλυτική. Από το 2001 είναι **Research Fellow του Ινστιτούτου Εργασίας IZA στη Βόννη**, ενώ διετέλεσε για σειρά ετών μέλος του **Επιστημονικού Συμβουλίου του IZA**. Παράλληλα, υπήρξε **Senior Advisor στο McKinsey Global Institute**, παρέχοντας τεκμηριωμένες εισηγήσεις σε θέματα παραγωγικότητας, καινοτομίας και μετασχηματισμού της εργασίας.

Ως **συμπρόεδρος και συνιδρυτής του Institute for the Future of Work**, αναπτύσσει τα τελευταία χρόνια ένα ερευνητικό και παρεμβατικό έργο που εστιάζει στις προκλήσεις της εργασίας στον 21ο αιώνα: την αυτοματοποίηση, την τεχνητή νοημοσύνη, τις νέες μορφές απασχόλησης και τη σύνδεση της παραγωγικότητας με την ποιότητα ζωής. Στο πλαίσιο αυτό, ο Sir Χριστόφορος Πισσαρίδης ανέλαβε τη συνολική επιστημονική εποπτεία και τον συντονισμό της εμβληματικής μελέτης με τίτλο «**The Future of Work and Wellbeing: The Pissarides Review**», η οποία υλοποιείται υπό την αιγίδα του **Nuffield Foundation**.

Πρόκειται για μία από τις πιο σημαντικές διεπιστημονικές πρωτοβουλίες που έχουν αναληφθεί στη Μεγάλη Βρετανία τα τελευταία χρόνια, με τη συμμετοχή τεσσάρων κορυφαίων πανεπιστημίων – **London School of Economics, Imperial College London, University College London** και **Warwick Business School**. Η μελέτη, διάρκειας τριών ετών (2021-2024), έχει ως στόχο να αναδείξει πώς οι μεταβολές στον κόσμο της εργασίας –ιδίως υπό την επίδραση των ψηφιακών τεχνολογιών, της αυτοματοποίησης, της κλιματικής

αλλαγής και των νέων μοντέλων απασχόλησης– επηρεάζουν την **ευημερία των ανθρώπων**, τις **κοινωνικές ανισότητες** και τη **βιωσιμότητα των θεσμών** της εργασίας.

Κεντρικό ζητούμενο της μελέτης δεν είναι απλώς η πρόβλεψη τάσεων, αλλά η **σχεδίαση πολιτικής** που ενσωματώνει την **τεχνολογική πρόοδο** με την **κοινωνική δικαιοσύνη**, μετατοπίζοντας το επίκεντρο της πολιτικής από την αποδοτικότητα στην ανθρώπινη ευημερία. Η Pissarides Review υιοθετεί μία νέα μεθοδολογία βασισμένη σε δεδομένα, μικρο-οικονομική εμπειρική ανάλυση και ποιοτικά ερωτηματολόγια, ενώ συνεργάζεται με φορείς χάραξης πολιτικής σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, συμπεριλαμβανομένων υπουργείων, δήμων, επιχειρήσεων και ΜΚΟ.

Η μελέτη επιδιώκει επίσης να αναδείξει νέους δείκτες για τη μέτρηση της εργασιακής ποιότητας, του εργασιακού άγχους, της επαγγελματικής ικανοποίησης και του βαθμού ένταξης ευάλωτων κοινωνικών ομάδων στο εργατικό δυναμικό, ενώ ενσωματώνει για πρώτη φορά εκτενώς την έννοια του **«Good Work»** ως συστατικού στοιχείου της δημοκρατίας και της κοινωνικής συνοχής.

Η **«Pissarides Review»** δεν είναι απλώς μια επιστημονική συνεισφορά – είναι μία **πρόταση πολιτισμικού μετασχηματισμού** για το τι σημαίνει «εργασία» και «ανάπτυξη» στον 21ο αιώνα. Με την ηγετική του παρουσία, ο Sir Πισσαρίδης επαναφέρει στο προσκήνιο τη βασική ηθική διάσταση της οικονομικής σκέψης: ότι ο σκοπός της πολιτικής οικονομίας δεν είναι άλλος από την ενίσχυση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και της συλλογικής ευημερίας.

ΤΙΜΗΤΙΚΕΣ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ – ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΣΦΟΡΑΣ

Το έργο και η προσωπικότητα του Sir Χριστόφορου Πισσαρίδη έχουν τύχει διεθνούς αναγνώρισης και έχουν τιμηθεί με πλήθος διακρίσεων, βραβείων και τίτλων που αντανακλούν τόσο την επιστημονική του συμβολή όσο και την ηθική του παρουσία στον δημόσιο βίο. Οι διακρίσεις αυτές δεν αποτελούν απλώς επαίνους· λειτουργούν ως έμμεσα τεκμήρια μιας μακράς διαδρομής επιστημονικής αριστείας και διεθνούς επιρροής.

Η σημαντικότερη, αλλά όχι μοναδική, διάκριση της πορείας του είναι το **Βραβείο Νόμπελ Οικονομικών Επιστημών**, το οποίο του απονεμήθηκε το **2010**, από κοινού με τους Peter Diamond και Dale Mortensen, για τη θεμελιώδη τους συμβολή στη θεωρία των αγορών με τριβές αναζήτησης. Η βράβευση αυτή δεν υπήρξε απλώς προσωπική καταξίωση· σηματοδότησε και την καθιέρωση

ενός νέου τρόπου σκέψης στη μακροοικονομική θεωρία, ο οποίος επηρέασε καθοριστικά την ανάλυση της ανεργίας, των μισθών και των θεσμικών ρυθμίσεων στις αγορές εργασίας παγκοσμίως.

Το **2013** έλαβε τον τίτλο του **Knight Bachelor** από το Βρετανικό Στέμμα, αποδεικνύοντας ότι η επιστημονική αριστεία μπορεί και πρέπει να τιμάται όχι μόνο από την πανεπιστημιακή κοινότητα, αλλά και από την Πολιτεία. Η απονομή του τίτλου του **Regius Professor of Economics** το ίδιο έτος, με βασιλικό διάταγμα, αποτελεί σπάνια τιμή και αποδίδεται μόνον σε εξαιρετικά διακεκριμένους ακαδημαϊκούς. Είναι χαρακτηριστικό ότι πρόκειται για έναν από τους ελάχιστους εν ζωή οικονομολόγους που φέρουν ταυτόχρονα την ιδιότητα του Regius Professor και του Νομπελίστα.

Η ακαδημαϊκή κοινότητα έχει επίσης τιμήσει τον Sir Πισσαρίδη με την αναγόρευσή του σε **Επίτιμο Διδάκτορα** από σειρά διακεκριμένων πανεπιστημίων, μεταξύ των οποίων το **Πανεπιστήμιο του Essex**, το **Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών**, το **Πανεπιστήμιο Κύπρου**, το **San Marcos National University** και το **San Antonio Abad del Cusco** στο Περού, το **BI Business School** στη Νορβηγία, καθώς και κορυφαία πανεπιστήμια της Κίνας, του Καζακστάν και της Ασίας. Οι τιμές αυτές δεν αποτυπώνουν απλώς γεωγραφική εξάπλωση, αλλά επιβεβαιώνουν τη διαπολιτισμική εμβέλεια της σκέψης του.

Επιπλέον, έχει αναγορευθεί **Επίτιμος Καθηγητής** σε δεκάδες ιδρύματα ανά την υφήλιο: μεταξύ αυτών, το **Peking University**, το **Beijing Normal University**, το **Zhejiang University**, το **University of Science and Technology of China**, το **University of the Aegean**, και άλλα πανεπιστήμια σε Ευρώπη, Ασία και Λατινική Αμερική. Το πλήθος και η ποιότητα αυτών των τιμών μαρτυρούν την εκτίμηση που τρέφουν τα πανεπιστήμια για την ερευνητική του συνεισφορά, τη διδακτική του επάρκεια και την ευρύτερη επιρροή του στην επιστημονική σκέψη.

Το **2015** του απονεμήθηκε το **Τιμητικό Μετάλλιο Grade Caballero του Κογκρέσου της Δημοκρατίας του Περού**, ενώ έχει τιμηθεί με το **Global Economy Prize** του Kiel Institute for the World Economy, το **Gold Medal for Outstanding Contribution to Public Discourse** του Trinity College Dublin και το **Lifetime Achievement Award in Research** από το Κυπριακό Ινστιτούτο για την Ενίσχυση της Έρευνας. Το **2011** ανακηρύχθηκε **Επίτιμος Δημότης Λευκωσίας**, λαμβάνοντας το ανώτατο παράσημο της Κυπριακής Δημοκρατίας, τον **Μεγαλόσταυρο του Τάγματος του Μακαρίου Γ΄**.

Η συνεισφορά του έχει αναγνωριστεί και από τους κορυφαίους επιστημονικούς θεσμούς παγκοσμίως. Είναι **εκλεγμένο μέλος** της **British Academy** (από το 2002), της **Academia Europaea**, της **Academy of Athens** (Ακαδημαϊκός επί τιμή, 2016), της **American Economic Association** (Foreign Honorary Member), της **Econometric Society**, της **European Economic Association**, της **Society of Labor Economists**, καθώς και **ιδρυτικό μέλος της Κυπριακής Ακαδημίας Επιστημών, Γραμμάτων και Τεχνών**.

Οι τιμές αυτές, πέραν της αναγνώρισης, αποτυπώνουν ένα είδος παγκόσμιας συναίνεσης ως προς την αξία του έργου του. Στο πρόσωπο του Sir Χριστόφορου Πισσαρίδη τιμάται ο επιστήμονας που υπηρετεί τη γνώση όχι ως αυτοσκοπό, αλλά ως εργαλείο για την πρόοδο των κοινωνιών· που δεν περιορίζεται στην ανάλυση του υπάρχοντος, αλλά τολμά να οραματιστεί το επιθυμητό.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ – Η ΤΙΜΗ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΗΣ ΣΥΓΓΕΝΕΙΑΣ

Κυρίες και κύριοι,

Το πρόσωπο που σήμερα αναγορεύεται Επίτιμος Διδάκτορας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών δεν είναι απλώς ένας διακεκριμένος επιστήμονας με διεθνή αναγνώριση· είναι ένας στοχαστής που συνέβαλε καθοριστικά στην αναδιαμόρφωση της οικονομικής σκέψης, ένας δάσκαλος που ενέπνευσε γενιές φοιτητών, ένας πολίτης που έθεσε τη γνώση του στην υπηρεσία του κοινωνικού συνόλου. Ο Sir Χριστόφορος Πισσαρίδης ενσαρκώνει το πρότυπο του ακαδημαϊκού που δεν αρκείται στη γνώση, αλλά στοχάζεται την ευθύνη της. Που δεν επαναπαύεται στη διάκριση, αλλά διαρκώς αναζητά το επόμενο ερώτημα. Που δεν βλέπει την οικονομική επιστήμη ως εργαλείο κυριαρχίας, αλλά ως μέσο κατανόησης, συνεννόησης και, τελικά, ως πεδίο συνεισφοράς σε έναν δικαιότερο κόσμο.

Η σημερινή τελετή είναι, επομένως, κάτι περισσότερο από μία αναγνώριση· είναι μία πράξη **ακαδημαϊκής συγγένειας**. Με την αναγόρευσή του, ο Sir Χριστόφορος Πισσαρίδης εντάσσεται και τυπικά στην κοινότητά μας – στην κοινότητα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, του παλαιότερου πανεπιστημίου της Ανατολικής Μεσογείου, ενός θεσμού που από την ίδρυσή του υπηρετεί τη γνώση με δημόσιο ήθος και ευρωπαϊκό προσανατολισμό.

Με βαθιά εκτίμηση, τον καλωσορίζουμε στην πνευματική οικογένεια του Πανεπιστημίου μας. Τον ευχαριστούμε για το έργο του, για τη σεμνότητά του, για την παρουσία του ως δημόσιου διανοητή και για το παράδειγμα που προσφέρει όχι μόνο στους οικονομολόγους, αλλά σε κάθε ελεύθερο νου που στοχάζεται την εποχή μας.

Sir Χριστόφορε Πισσαρίδη,

Εκ μέρους της πανεπιστημιακής κοινότητας, σας καλωσορίζουμε με συγκίνηση και υπερηφάνεια. Το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών είναι, από σήμερα, και δικό σας πνευματικό σπίτι.

Σας ευχαριστώ.

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΠΙΣΣΑΡΙΔΗ
Καθηγητή Οικονομικών στο London School of Economics και στο Πανεπιστήμιο Κύπρου, Ακαδημαϊκού και κατόχου βραβείου Νόμπελ Οικονομικών Επιστημών (2010)

ΟΜΙΛΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ: «Η ΤΕΧΝΗΤΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ ΚΑΙ Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ»

Τελευταία δεν περνά σχεδόν καμιά μέρα χωρίς να συναντήσουμε κάποια αναφορά στην τεχνητή νοημοσύνη. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, οι υπεύθυνοι οικονομικής πολιτικής και οι ακαδημαϊκοί κατηγορούν ή πιστώνουν την τεχνητή νοημοσύνη για τις περισσότερες εξελίξεις που βλέπουμε στην οικονομία, την πολιτική, ακόμη και στη στρατιωτική εξόπλιση. Υπάρχουν επίσης αναφορές ότι σύντομα θα χάσουμε τον έλεγχο που έχουμε τώρα επί της AI ή ότι η AI θα γίνει πολύ πιο ικανή από τους ανθρώπους στην αγορά εργασίας, και είτε το θέλουμε είτε όχι θα αναλάβει τις περισσότερες θέσεις εργασίας.

Οπωσδήποτε υπάρχει πολλή χρήση της AI στην αγορά εργασίας. Σε έρευνα που κάναμε στο Ηνωμένο Βασίλειο σχετικά με το μέλλον της εργασίας, το 80% των εργοδοτών που ρωτήσαμε μας είπαν ότι χρησιμοποιούν κάποια μορφή AI στη δουλειά τους. Αυτό είναι πιθανώς χαρακτηριστικό και άλλων προηγμένων οικονομιών. Στη Βρετανία, ακόμη και τα νοσοκομεία τη χρησιμοποιούν για να βοηθήσει στη διάγνωση και σε εγχειρήσεις. Μάθαμε επίσης πως και τα αστυνομικά τμήματα χρησιμοποιούν ChatGPT για να συντάξουν εκθέσεις για τα δικαστήρια. Ορισμένοι αναμένουν ότι οι μετασχηματισμοί που λαμβάνουν χώρα στην εργασία, εξαιτίας της τεχνητής νοημοσύνης, θα οδηγήσουν σε μια νέα έκρηξη παραγωγικότητας, ακόμη μεγαλύτερη από αυτήν που είχαμε για μισό αιώνα περίπου μετά την εισαγωγή της ηλεκτρικής ενέργειας στις αρχές του 20ού αιώνα.

Άλλοι είναι πιο απαισιόδοξοι. Προς το παρόν, στις περισσότερες προηγμένες χώρες η παραγωγικότητα παραμένει στάσιμη, υπάρχει έλλειψη εργατικού δυναμικού –και όχι θέσεων εργασίας– και οι ουρές στα νοσοκομεία, στην Αγγλία τουλάχιστον, είναι μεγαλύτερες από ποτέ. Αν και η AI χρησιμοποιείται στις περισσότερες επιχειρήσεις, ούτε η παραγωγικότητα ούτε το κλείσιμο

θέσεων εργασίας φαίνεται να ανταποκρίνονται. Για να παραφράσουμε τον Robert Solow, βλέπουμε την τεχνητή νοημοσύνη παντού, εκτός από τις στατιστικές παραγωγικότητας, τις στατιστικές ανεργίας και τους χρόνους αναμονής στα νοσοκομεία.

Παρά τη δημόσια συζήτηση για την τεχνητή νοημοσύνη, δεν υπάρχει ακόμη συναίνεση για το πώς θα επηρεάσει την αγορά εργασίας. Είναι γενικά αποδεκτό ότι έχουμε την επιλογή πώς να την αναπτύξουμε και να την εφαρμόσουμε – έτσι οι αισιόδοξοι, που πιστεύουν πως οι επιστήμονες θα την αναπτύξουν με φιλικούς προς τον άνθρωπο τρόπους, και οι επιχειρήσεις θα την υιοθετήσουν για να ενισχύσουν τις ικανότητες του εργατικού δυναμικού και όχι για να το αντικαταστήσουν, λένε ότι η AI αναπτύσσεται για το καλό της ανθρωπότητας. Υπάρχουν όμως και πολλοί απαισιόδοξοι, οι οποίοι ισχυρίζονται ότι, αν δεν είμαστε προσεκτικοί, θα καταστρέψει την εργασία και τελικά και την ανθρωπότητα όπως την ξέρουμε.

Οι πιο γνωστοί απαισιόδοξοι είναι από τους πρωτοπόρους στην ανάπτυξη της τεχνολογίας. Για παράδειγμα, στο συνέδριο τεχνητής νοημοσύνης του Παρισιού τον Φεβρουάριο του 2025, το οποίο έφερε πολλούς από τους κορυφαίους προγραμματιστές στην Ευρώπη, ο βραβευμένος με Νόμπελ Geoffrey Hinton, ο «νονός της AI», ισχυρίστηκε ότι αργά ή γρήγορα η AI θα αναλάβει τα ηνία και θα μας αναγκάσει να την υπακούσουμε, επειδή θα είναι πιο έξυπνη από εμάς και θα ακολουθήσει τη δική της πορεία ανάπτυξης. Ο Stuart Russell, ειδικός καθηγητής τεχνητής νοημοσύνης στο Berkeley, προειδοποίησε ότι η ανώτερη τεχνητή νοημοσύνη θα μπορούσε να μας καταστρέψει, ακριβώς όπως εμείς καταστρέψαμε και ακόμα καταστρέφουμε τα ασθενέστερα είδη. Θα αναπτυχθεί από τους ανθρώπους αλλά σύντομα θα γίνει πιο ισχυρή από τους δημιουργούς της.

Ωστόσο, πολλοί άλλοι είναι αισιόδοξοι ότι η τεχνητή νοημοσύνη θα αναλάβει βαρετά καθήκοντα και θα βελτιώσει τις ικανότητες των εργαζομένων, οδηγώντας έτσι σε πιο καλές εργασιακές εμπειρίες για πολλούς. Για παράδειγμα, ο Satya Nadella, Διευθύνων Σύμβουλος της Microsoft, υποστήριξε ότι η Microsoft αναπτύσσει την AI ως εργαλείο για να βοηθήσει τους εργαζομένους. Και μια σειρά ακαδημαϊκών που εργάζονται στην τεχνητή νοημοσύνη, όπως ο Eric Brynjolfsson, ο Andrew Ng, ο Daron Acemoglu και ο Simon Johnson, έχουν γράψει ότι η AI στην παρούσα μορφή της μπορεί να αυξήσει την εργασία και να ενισχύσει την παραγωγικότητα εάν χρησιμοποιηθεί σωστά – κάτι που πιστεύω και εγώ.

Το βασικό πρόβλημα που οδηγεί σε τόσο διαφορετικές απόψεις είναι ότι δεν γνωρίζουμε ακόμη πώς μπορεί να ρυθμιστεί η τεχνητή νοημοσύνη και, επομένως, πώς μπορούμε να διασφαλίσουμε ότι θα χρησιμοποιηθεί με φιλικό προς τον άνθρωπο τρόπο. Το αν θα ισχύσει ή όχι εξαρτάται από τους επιστήμονες που την αναπτύσσουν, αλλά και από τις εταιρείες που τη χρησιμοποιούν, το εργατικό δυναμικό και τις κυβερνητικές ρυθμιστικές αρχές. Αν και οι επιστήμονες μπορεί να οδηγούνται από την επιθυμία να βελτιώσουν τις συνθήκες διαβίωσης και εργασίας, η περιέργεια μπορεί να είναι μια ακόμη μεγαλύτερη κινητήρια δύναμη. Όπως και στο Μανχάταν Project στη δεκαετία του 1940, η περιέργεια μπορεί να τους οδηγήσει σε ανακαλύψεις που έχουν τη δυνατότητα να καταστρέψουν την ανθρωπότητα, ανοίγοντας τον δρόμο σε έναν τέτοιο κίνδυνο.

Υπάρχει όμως μια σημαντική διαφορά μεταξύ των πυρηνικών όπλων και της τεχνητής νοημοσύνης, και αυτή είναι ότι μετά τις ανακαλύψεις του Μανχάταν Project γνωρίζαμε πώς να ρυθμίσουμε τη χρήση πυρηνικών όπλων, επειδή είναι φυσικές οντότητες που μπορούν να παρατηρηθούν και να μετρηθούν. Δύο υπερδυνάμεις εμφανίστηκαν, εχθρικές μεταξύ τους, και όμως κατάφεραν να συνεργαστούν και να ελέγξουν τη διάδοση των θανατηφόρων όπλων. Ογδόντα χρόνια αργότερα, πολύ λίγες χώρες τα έχουν και δεν είχαμε έναν τρίτο καταστρεπτικό παγκόσμιο πόλεμο.

Αλλά η τεχνητή νοημοσύνη βρίσκεται σε ψηφιακά σύννεφα, τα οποία δεν μπορούν να μετρηθούν και δεν μπορούμε ούτε να γνωρίζουμε τις δυνατότητές της ούτε να την ελέγξουμε. Ωστόσο ορισμένοι, όπως ο Thomas Friedman της *New York Times*, πιστεύουν ότι ήδη έχουν αναδυθεί δύο υπερδυνάμεις τεχνητής νοημοσύνης, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Κίνα, σε αντιπαράθεση μεταξύ τους, και για χάρη της επιβίωσης της ανθρωπότητας θα πρέπει να ξεχάσουν τις διαφορές τους και να συναντηθούν για να ρυθμίσουν την ανάπτυξή της, κάτι που σήμερα δεν φαίνεται πιθανόν.

Σε γενικές γραμμές, μπορούμε να διακρίνουμε τρεις φάσεις στην ανάπτυξη της τεχνητής νοημοσύνης. Νωρίς στην ανάπτυξή της, και ειδικά μετά το πρώτο συνέδριο για την τεχνητή νοημοσύνη το 1956 στο Dartmouth College, έγιναν προσπάθειες για την ανάπτυξη μηχανών που θα επεξεργάζονταν σκέψεις και ενέργειες όπως οι άνθρωποι. Ήταν σε εκείνο το συνέδριο που ο John McCarthy επινόησε για πρώτη φορά τον όρο «τεχνητή νοημοσύνη», για να συμπεριλάβει διάφορες σχετικές εξελίξεις στις «σκεπτόμενες» μηχανές που ήδη λάμβαναν χώρα μετά τις ανακαλύψεις του Alan Touring. Για παράδειγμα, όταν οι επιστήμονες προσπάθησαν να διδάξουν μια μηχανή να παίζει σκάκι –ένα καλά

δομημένο παιχνίδι–, τη δίδαξαν με βάση πολλά πραγματικά παιχνίδια που έπαιξαν κορυφαίοι παίκτες του σκακιού. Με άλλα λόγια την προγραμμάτισαν να παίζει σαν αυτούς. Αυτή η προσέγγιση μπορεί να πάει μόνο μέχρι εκεί όπου έχουν πάει οι άνθρωποι, επειδή η διδακτική προσέγγιση που χρησιμοποιήθηκε για τον προγραμματισμό των μηχανών περιόρισε αναγκαστικά τη δυνητική γνώση των μηχανών σε εκείνη που επέδειξαν οι άνθρωποι στο παρελθόν. Έτσι, εάν η AI νικήσει έναν πολύ καλό σκακιστή σε ένα παιχνίδι, θα είναι επειδή η μηχανή ήταν καλύτερα εστιασμένη και δεν υπέπεσε σε λάθη, αλλά δεν χρησιμοποίησε νέα ή ανορθόδοξα κόλπα σύμφωνα με τους κανόνες του παιχνιδιού για να ξεπεράσει τον σκακιστή.

Στη δεκαετία του 1990 οι επιστήμονες προχώρησαν στην τρέχουσα κυρίαρχη προσέγγιση στην ανάπτυξη της τεχνητής νοημοσύνης. Έδωσαν στην AI έναν στόχο και τους «κανόνες του παιχνιδιού» και της επέτρεψαν να αναπτύξει μια προσέγγιση στο πρόβλημα από μόνη της, σύμφωνα με τους κανόνες. Αυτό άνοιξε τεράστιες νέες δυνατότητες, επειδή η AI μπορούσε να επεξεργαστεί διαφορετικές προσεγγίσεις και να σκεφτεί πέρα από τα όρια της προηγούμενης ανθρώπινης δραστηριότητας. Το πρόγραμμα DeepMind που νικούσε τους κορυφαίους παίκτες στο σκάκι και στο κινέζικο Go λειτουργούσε σύμφωνα με αυτούς τους κανόνες και νικούσε τους αντιπάλους παίζοντας ανορθόδοξες κινήσεις οι οποίες δεν μπορούσαν να απαντηθούν από τους ανθρώπους που εκπαιδεύτηκαν νωρίτερα από άλλους ανθρώπους.

Τρεις δεκαετίες εξελίξεων σε αυτές τις «στενές» μηχανές τεχνητής νοημοσύνης οδήγησαν σε νοημοσύνη σε ορισμένους τομείς που είναι ανώτερη από εκείνη του ανθρώπινου μυαλού, αλλά εξακολουθούσε να περιορίζει τις εφαρμογές σε μεμονωμένες εργασίες. Για παράδειγμα, το μηχάνημα που παίζει λαμπρό σκάκι δεν μπορεί να συστήσει στον παίκτη ποια θεραπεία να πάρει εάν έχει πονοκέφαλο που μειώνει την απόδοσή του. Η μετάβαση της AI από τη μια εργασία στην άλλη εξακολουθεί να απαιτεί ανθρώπινη βοήθεια.

Λόγω αυτών των περιορισμών, δεν υπάρχει κίνδυνος κυριαρχίας της AI επί του παρόντος, αλλά ο φόβος είναι ότι θα έρθει αυτός ο κίνδυνος όταν αναπτυχθεί πλήρως η Τεχνητή Γενική Νοημοσύνη, ή AGI. Η AGI μπορεί να λογικευτεί όπως το ανθρώπινο μυαλό ή ένας ανώτερος εγκέφαλος, χρησιμοποιώντας πληροφορίες από διάφορες πηγές, για να εξαπλωθεί σε ποικιλία εργασιών χωρίς ανθρώπινη βοήθεια. Επιτυχημένες εταιρείες όπως η OpenAI και η Google DeepMind είναι αισιόδοξες ότι μέσα στα επόμενα πέντε έως δέκα χρόνια θα έχουμε μια πλήρως αποτελεσματική Τεχνητή Γενική Νοημοσύνη, την οποία πρέπει να προγραμματίσουμε για να λειτουργήσει προς

όφελος της κοινωνίας. Αλλά άλλοι αμφιβάλλουν αν θα είμαστε ποτέ σε θέση να αναπαράγουμε τις διαδικασίες σκέψης του ανθρώπινου μυαλού, επειδή γνωρίζουμε τόσο λίγα για το ίδιο το ανθρώπινο μυαλό.

Όποια και αν είναι η περίπτωση, ο οικονομολόγος έχει σημαντικό ρόλο να παίξει. Τα οικονομικά βασίζονται σε κίνητρα – στον τέλειο κόσμο των κλασικών οικονομικών, όπως υποστήριξε ο Friedrich Hayek (1945, 1948), το σύστημα τιμών παρέχει όλα τα κίνητρα που απαιτούνται για την επίτευξη της καλύτερης κατανομής των πόρων, συμπεριλαμβανομένου του ανθρώπινου κεφαλαίου. Αλλά ακριβώς όπως ο χώρος κενού του επιστήμονα φυσικής, ο τέλειος κόσμος του κλασικού οικονομολόγου είναι ένας υποθετικός κόσμος που δεν υπάρχει. Οι ανεπάρκειες της αγοράς που συνδέονται με την ελλιπή γνώση, τα μονοπώλια και την έλλειψη κατανόησης για το πού θα μπορούσαν να οδηγήσουν οι νέες ανακαλύψεις, επιτρέπουν διακριτική ευχέρεια στην ανθρώπινη δράση και συχνά απαιτούν διορθωτικές ενέργειες. Μερικές από τις αποκλίσεις από τα αποτελέσματα των κλασικών οικονομικών θα μπορούσαν να είναι επιβλαβείς για ολόκληρη την κοινωνία. Πιο συχνά πλήττουν ορισμένα τμήματα του πληθυσμού, τα οποία μπορεί να είναι, μεταξύ άλλων, ομάδες του πληθυσμού, κάτοικοι συγκεκριμένων περιοχών ή εργαζόμενοι σε επαγγέλματα ή βιομηχανίες που έχουν πληγεί σοβαρά. Και αν αυτά τα τμήματα του πληθυσμού δεν έχουν τη δύναμη να δράσουν, υπάρχει ανάγκη για την κυβέρνηση να δράσει για λογαριασμό τους και να κάνει την τεχνολογία και την ανάπτυξη πιο περιεκτικές.

Αν και εξακολουθούμε να γνωρίζουμε πολύ λίγα για την κατεύθυνση προς την οποία η τεχνητή νοημοσύνη οδηγεί την οικονομία, έχουμε αρκετά στοιχεία για να πιστεύουμε ότι, εάν αφεθεί στην αγορά, η τεχνητή νοημοσύνη μπορεί να οδηγήσει σε αποτελέσματα που δεν είναι κοινωνικά επωφελή. Εδώ είναι που ο οικονομολόγος έχει έναν ρόλο να παίξει. Λόγω των φραγμών και των τριβών στη λειτουργία του συστήματος τιμών, οι εταιρείες και το εργατικό δυναμικό πρέπει να έχουν κίνητρα να ενεργούν με κοινωνικά επωφελείς τρόπους. Αυτό είναι το επίκεντρο του οικονομολόγου. Αν και έχει σημειωθεί κάποια πρόοδος, δυστυχώς, δεν έχουμε ακόμη ένα πλήρες σχέδιο για το πώς να κάνουμε τους επιστήμονες να κατευθύνουν τις προσπάθειές τους σε μια δεοντολογική ανάπτυξη της AI και τους εργοδότες να την εφαρμόσουν με βιώσιμο και χωρίς αποκλεισμούς τρόπο.

Πριν συζητήσουμε για το πού μας οδηγεί η AI, ας πούμε πρώτα τι είναι μια βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη της τεχνητής νοημοσύνης. Η AI μπορεί να αντικαταστήσει τους εργαζομένους σε πολλά καθήκοντα ή μπορεί να

βοηθήσει την ανθρώπινη εργασία και να την καταστήσει πιο παραγωγική. Είναι δική μας επιλογή ποια κατεύθυνση θα πάρει. Ο πιο περιεκτικός ηθικός τρόπος ανάπτυξης είναι αυτός στον οποίο η AI αντικαθιστά αδιάφορες εργασίες ρουτίνας και αυξάνει τις ανθρώπινες ικανότητες. Αυτό μπορεί να ακούγεται εύκολο να γίνει. Αλλά δεν είναι εύκολο. Ο ρόλος του οικονομολόγου είναι να βρει κίνητρα για τις εταιρείες να εισαγάγουν την AI στον χώρο εργασίας με αυτόν τον τρόπο. Ας κοιτάξουμε τι έγινε στο παρελθόν με την εισαγωγή νέων τεχνολογιών και τι μας λένε εκείνα τα γεγονότα για την εισαγωγή της AI.

Υπήρξαν πολλές «μεγάλες τεχνολογίες» στο παρελθόν, που παρήγαγαν βιομηχανικές επαναστάσεις. Το κοινό χαρακτηριστικό τους ήταν ότι «αυτοματοποίησαν» κάποια διαδικασία που γινόταν με το χέρι. Οι μεγαλύτερες που προκάλεσαν βιομηχανικές επαναστάσεις είχαν να κάνουν με την ενέργεια: η ατμοκίνηση που αντικαθιστά τη μυϊκή δύναμη και φέρνει τους εργαζομένους στα εργοστάσια, η μηχανή εσωτερικής καύσης που επιτρέπει τη μηχανοποιημένη κινητικότητα, και η πιο σημαντική από όλα, η ηλεκτρική ενέργεια, που εισήγαγε νέες και ισχυρότερες πηγές ενέργειας για τη λειτουργία των εργοστασίων, την παραγωγή φωτός και τη μηχανοποίηση των σπιτιών μας. Αμφιβάλλω αν θα έχουμε ποτέ το είδος της βιομηχανικής έκρηξης που είχαμε μετά την εισαγωγή της ηλεκτρικής ενέργειας, όταν εργοστάσια παρήγαν ηλεκτρικές συσκευές για να τροφοδοτήσουν κάθε σπίτι στον βιομηχανικό κόσμο. Η τεχνητή νοημοσύνη, προς το παρόν τουλάχιστον, δεν το πλησιάζει καθόλου στον οικονομικό της αντίκτυπο. Είναι ντροπή για την κοινωνία το γεγονός ότι εξακολουθούν να υπάρχουν μέρη του κόσμου χωρίς ηλεκτρική ενέργεια.

Ένα κοινό χαρακτηριστικό των προηγούμενων ανακαλύψεων ήταν ότι, όταν ανακαλύφθηκαν, ήταν προφανές τι ικανότητες είχαν. Όταν ήρθε η ηλεκτρική ενέργεια προς το τέλος του 19^{ου} αιώνα, όλες οι χώρες με παραγωγική βάση μεταπήδησαν από τον ατμό στην ηλεκτρική ενέργεια, αντικατέστησαν τη χειροκίνητη γραμμή παραγωγής (assembly line) με μια ηλεκτροκίνητη και παρήγαγαν τις πολλές ηλεκτρικές συσκευές που έχουμε σήμερα στα σπίτια μας.

Όταν ήρθαν οι υπολογιστές στη δεκαετία του 1980, στην τρίτη βιομηχανική επανάσταση, τα πράγματα ήταν λίγο πιο περίπλοκα, αλλά όχι πολύ διαφορετικά από το παρελθόν. Οι υπολογιστές βοήθησαν την ανθρώπινη εργασία, βελτίωσαν την ποιότητα του προϊόντος, αλλά, επειδή ήταν πιο αποτελεσματικοί από τις γραφομηχανές και από τα συστήματα αποθήκευσης δεδομένων, αντικατέστησαν επίσης τους δακτυλογράφους και τους κατόχους αρχείων. Καθώς οι εργαζόμενοι που αντικαταστάθηκαν είχαν μέτριες δεξιότητες –ίσως

μερικοί διέθεταν πανεπιστημιακά πτυχία, αλλά οι περισσότεροι ήταν απόφοιτοι λυκείου με κάποια κατάρτιση σχετική με τις δουλειές που έκαναν–, αυτή η αντικατάσταση δημιούργησε μια «πόλωση» της απασχόλησης. Δηλαδή, δημιουργήθηκε κάποια έλλειψη στις θέσεις εργασίας που προσέλκυαν μεσαίου επιπέδου ειδικότητες.

Οι απασχολούμενοι που έχασαν τη δουλειά τους δεν έμειναν άνεργοι για πολύ. Εκείνοι που είχαν τις δεξιότητες, για παράδειγμα οι απόφοιτοι πανεπιστημίου, προχώρησαν σε θέσεις εργασίας όπου θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν αυτές τις δεξιότητες και οι οποίες ήταν ως επί το πλείστον θέσεις εργασίας με υψηλότερες αμοιβές. Αλλά αρκετοί από αυτούς με μόνο βασικές δεξιότητες, οι οποίοι πριν είχαν αναλάβει διοικητικές θέσεις χαμηλού επιπέδου, μετακινήθηκαν προς τα κάτω, κερδίζοντας λιγότερα. Αυτές οι μεταβάσεις δείχνουν ότι, παρά την απώλεια θέσεων εργασίας, η επακόλουθη κατάσταση δεν ήταν κατάσταση ανεργίας, αλλά μετάβασης σε νέες θέσεις εργασίας – και όσοι είχαν καλύτερα προσόντα, ή εκείνοι που ήταν έτοιμοι να εκπαιδευτούν σε νέες δεξιότητες, βρήκαν καλύτερες θέσεις εργασίας από αυτές που έχασαν.

Μετά τους υπολογιστές ήρθαν τα ρομπότ. Τα ρομπότ είναι αυτοκινούμενες συσκευές, όχι απαραίτητα έξυπνες μηχανές, αλλά μηχανές που μπορούν να αντιμετωπίσουν βαριά εργασία και μπορούν να κινούνται ανεξάρτητα μέσα στο εργοστάσιο. Τα ρομπότ εξάλειψαν τις βαριές χειρωνακτικές εργασίες στην κατασκευή, για παράδειγμα στις γραμμές παραγωγής. Εγκαταστάθηκαν για πρώτη φορά από την αυτοκινητοβιομηχανία, η οποία εξακολουθεί να είναι η πιο ρομποτική βιομηχανία στον κόσμο. Εκτός από τη μεταποίηση, τα ρομπότ απασχολούνται επίσης σε αποθήκες, μεταφέροντας βαριά κιβώτια και επιταχύνοντας την παράδοση αγαθών σε εργοστάσια και σπίτια.

Είναι σαφές από αυτή την περιγραφή των εργασιών που ανέλαβαν τα ρομπότ ότι η παραγωγικότητα της μεταποίησης επωφελήθηκε από την εισαγωγή τους, αλλά και ότι χάθηκαν αρκετές χειρωνακτικές εργασίες. Αυτή η απώλεια, ωστόσο, δεν είναι απαραίτητα κακή. Οι χειρωνακτικές εργασίες που ανέλαβαν τα ρομπότ ήταν αδιάφορες δουλειές που οι εργάτες δεν θα τις επέλεγαν αν υπήρχε εναλλακτική λύση. Αλλά οι εργάτες που έκαναν αυτές τις δουλειές ήταν ανειδίκευτοι και δεν ήταν εύκολο να τοποθετηθούν αλλού. Εκείνοι που είχαν κάποιες δεξιότητες μεταπήδησαν αλλού. Για παράδειγμα, ένας εργαζόμενος στη γραμμή παραγωγής θα μπορούσε να γίνει οδηγός παράδοσης. Και οι θέσεις εργασίας που καταργήθηκαν δεν ήταν πολλές, γιατί αυτό το είδος απασχόλησης είχε μειωθεί από τη δεκαετία του 1970 για άλλους λόγους. Αρχικά, οι λόγοι σχετίζονταν με την παρακμή της μεταποίησης από τη δεκαετία του 1970 και

μετά. Η άφιξη των ρομπότ στη δεκαετία του 1990 συνέπεσε επίσης με την άνοδο της Κίνας ως εμπορικού έθνους με φθηνό εργατικό δυναμικό, το οποίο πιθανότατα είχε μεγαλύτερο αντίκτυπο στην απασχόληση ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού. Ωστόσο, ορισμένες κατηγορίες εργαζομένων επηρεάστηκαν σοβαρά, ειδικά σε χώρες όπως οι ΗΠΑ, που δεν είχαν πολιτικές για να βοηθήσουν αυτούς που έχασαν τις δουλειές τους να κάνουν τη μετάβαση σε νέες θέσεις εργασίας. Πολλοί εργάτες, κυρίως άνδρες που ασχολούνταν στη βαριά βιομηχανία, αποσύρθηκαν από το εργατικό δυναμικό. Η «επιδημία» οπιοειδών στις Ηνωμένες Πολιτείες και η εκλογή του Donald Trump στην προεδρία το 2016 συνέπεσε με τη μείωση της μεταποιητικής εργασίας. Φυσικά, παρά τις πολλές υποσχέσεις στην πρώτη προεδρία του, ότι ο προστατευτισμός θα επαναφέρει θέσεις εργασίας στη μεταποίηση στις Ηνωμένες Πολιτείες, δεν υλοποιήθηκε ποτέ, και ούτε πιστεύω ότι θα υλοποιηθεί τώρα.

Η εμπειρία με τους υπολογιστές και τα ρομπότ είναι ένας πρόδρομος των εμπειριών που νομίζω ότι θα αντιμετωπίσουν οι εργαζόμενοι με την τεχνητή νοημοσύνη. Η διαφορά είναι ότι με την AI θα επηρεαστεί ένα πολύ μεγαλύτερο φάσμα εργασίας από το μεσαίο ή κατώτερο άκρο δεξιοτήτων. Οι θέσεις εργασίας μέχρι το διευθυντικό επίπεδο θα επηρεαστούν. Και οι μεταβάσεις θα απαιτήσουν αναβάθμιση των τεχνικών δεξιοτήτων, οι οποίες θα επιτρέψουν στους εργαζομένους να εργαστούν με τη νέα τεχνολογία. Αλλά η πρόκληση παραμένει αυτή της μετάβασης σε νέες ή νέας μορφής εργασία, και όχι μια αντιμετώπιση μαζικής ανεργίας.

Φυσικά, υπάρχουν πολλές εικασίες σε αυτά που είπα, καθώς η τεχνητή νοημοσύνη εξακολουθεί να αναπτύσσεται και δεν είμαστε ακόμη σίγουροι ποια κατεύθυνση θα πάρει. Με τους υπολογιστές και τα ρομπότ έχουμε ήδη αρκετά δεδομένα για να κάνουμε στατιστική ανάλυση. Με την τεχνητή νοημοσύνη δεν έχουμε. Οι εταιρείες είναι επί του παρόντος πολύ προσεκτικές: χρησιμοποιούν εργαλεία AI για απλές εργασίες, που μπορούν να γίνουν κατανοητές, και αξιολογούν τα αποτελέσματα. Αυτός είναι ο λόγος που βρίσκουμε τόσο πολλούς εργοδότες να λένε ότι χρησιμοποιούν την τεχνητή νοημοσύνη, αλλά δεν βλέπουμε πολλές αλλαγές στις αγορές. Οι «disruptors» υπάρχουν, φυσικά, και είναι πιο τολμηροί, και συχνά αποτυγχάνουν στις πιο τολμηρές πράξεις τους, όπως για παράδειγμα η SpaceX, που προσπαθεί να κατακτήσει το διάστημα. Αλλά, δεδομένου του πόσο υψηλής αξίας εταιρείες όπως η SpaceX έχουν γίνει, η γενική άποψη των επενδυτών είναι ότι θα πετύχουν στο μέλλον.

Ένας συνεχής φόβος των εργαζομένων είναι ότι η τεχνητή νοημοσύνη θα τους αντικαταστήσει στις θέσεις εργασίας. Επιτρέψτε μου λοιπόν τώρα να

αναφερθώ σε αυτό το ζήτημα. Είναι δικαιολογημένοι οι φόβοι των εργαζομένων;

Φυσικά, ορισμένες θέσεις εργασίας θα χαθούν. Αυτό συμβαίνει με κάθε νέα τεχνολογική ανακάλυψη, και αποτελεί χαρακτηριστικό των αγορών εργασίας και σε κανονικές περιόδους. Αλλά είναι σημαντικό ότι κερδίζονται νέες θέσεις εργασίας. Και μέχρι στιγμής με την τεχνητή νοημοσύνη έχουν κερδηθεί περισσότερες θέσεις εργασίας απ' όσες έχουν χαθεί. Έχουμε μόνο έμμεσες αποδείξεις γι' αυτό, και αυτό έγκειται στο γεγονός ότι οι επιχειρήσεις έχουν κενές θέσεις εργασίας που σχετίζονται με την τεχνητή νοημοσύνη και έτσι η ανεργία δεν αυξάνεται. Εάν ο αριθμός των θέσεων εργασίας που χάνονται ήταν μεγαλύτερος, και οι επιχειρήσεις εξακολουθούσαν να μην είναι σε θέση να καλύψουν τις νέες θέσεις εργασίας, θα υπήρχε ανεργία των λιγότερο ειδικευμένων εργαζομένων. Αλλά δεν βλέπουμε να συμβαίνει αυτό.

Είναι χαρακτηριστικό για τους οικονομολόγους και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης να δίνουν υπερβολική σημασία στο πόσες θέσεις εργασίας θα εξαλείψουν οι νέες ανακαλύψεις. Είναι εύκολο να καταλήξουμε σε έναν αριθμό, και είναι ο αριθμός που οι άνθρωποι θέλουν να ακούσουν και να αξιολογήσουν τις πιθανότητες να κινδυνεύσει η δουλειά τους. Αλλά αυτή είναι μόνο η μία πλευρά της αγοράς, δεν είναι νέα στην περίπτωση της τεχνητής νοημοσύνης και δεν είναι η κύρια που πρέπει να μελετήσουμε. Η κυριότερη εξέλιξη στην εργασία δεν είναι η εξάλειψη αλλά η μετάβαση. Οι θέσεις εργασίας θα αλλάξουν, οι περισσότερες θα διατηρήσουν πολλά από τα χαρακτηριστικά τους, αλλά πολλοί εργαζόμενοι θα χάσουν πολλά από τα καθήκοντα που κάνουν τώρα και αναγκαστικά θα πρέπει να τα αντικαταστήσουν με νέα καθήκοντα. Το εργατικό δυναμικό θα πρέπει να μάθει τις ειδικότητες που χρειάζεται στα νέα καθήκοντα για να συνεχίσει να απασχολείται επικερδώς.

Μια ερώτηση που συχνά ακούμε είναι από πού θα προέλθουν οι νέες θέσεις εργασίας. Αλλά αυτή δεν είναι η ερώτηση που πρέπει να ρωτάμε. Δεν χρειάζεται να γνωρίζουμε από πού θα προέλθουν οι νέες θέσεις εργασίας, καθώς σε μια ελεύθερη αγορά δημιουργούνται και καταστρέφονται συνεχώς θέσεις εργασίας. Είναι δουλειά του επιχειρηματία να δημιουργήσει θέσεις εργασίας και να βρει το εργατικό δυναμικό που θα αναλάβει. Είναι προφανές ότι τομείς όπως η υγεία, η περίθαλψη και η φιλοξενία θα δημιουργήσουν θέσεις εργασίας, διότι περιλαμβάνουν υπηρεσίες προσωπικής φύσης που δεν μπορούν να παρασχεθούν από μηχανές, και θα υπάρξει ζήτηση για αυτές στις γηράσκουσες κοινωνίες μας. Αλλά αυτό δεν είναι μέρος της αφήγησης και δεν είναι κάτι που πρέπει να μας απασχολεί. Η πρόκληση που αντιμετωπίζουμε όσον αφορά τη

διαχείριση της μετάβασης στην τεχνητή νοημοσύνη είναι η ακόλουθη. Ποια είναι τα νέα καθήκοντα στα οποία πρέπει να καταρτιστούν οι εργαζόμενοι και πώς θα καταρτίζονται;

Επειδή η τεχνολογία της τεχνητής νοημοσύνης είναι τόσο διαφορετική από αυτές που είχαμε πριν, οι αλλαγές στις αγορές μπορεί να είναι μεγαλύτερες από ό,τι στο παρελθόν και να περιλαμβάνουν περισσότερες αβεβαιότητες όσον αφορά τα νέα πράγματα που πρέπει να ξέρουν οι εργαζόμενοι για να κάνουν τη μετάβαση. Οι περισσότερες από τις συνήθεις μεταβάσεις που παρατηρούμε στις αγορές εργασίας είναι απλές αλλαγές θέσεων, από τον έναν εργοδότη στον άλλο, κάνοντας σχεδόν τα ίδια πράγματα σε κάθε περίπτωση. Αν δεχτούμε αυτόν τον ισχυρισμό, οι μεταβάσεις στην τεχνητή νοημοσύνη θα είναι δυσκολότερες και θα χρειαστούν περισσότερα νέα προγράμματα κατάρτισης για την επιτυχία τους.

Οι εταιρείες μπορούν να κάνουν ορισμένα πράγματα για να επιτύχουν ομαλές μεταβάσεις και να προσαρμοστούν στις νέες τεχνολογίες. Η στάση των εργαζομένων έχει επίσης σημασία. Μαθαίνουν πώς να χρησιμοποιούν τα νέα μηχανήματα προς όφελός τους; Ή μήπως διαμαρτύρονται; Σε κάποιο βαθμό, η στάση των εργαζομένων θα εξαρτηθεί από το τι κάνουν οι εργοδότες τους. Εάν οι πολιτικές τους είναι διαφανείς προς τους εργαζομένους, επικοινωνώντας με σαφήνεια τα σχέδιά τους και προετοιμάζοντας τους εργαζομένους με προγράμματα κατάρτισης, οι εργαζόμενοι είναι πολύ πιο πιθανό να αποδεχτούν τις νέες τεχνολογίες και να συνεργαστούν με τους εργοδότες τους.

Πριν εξετάσω λεπτομερέστερα τα κίνητρα που θα μπορούσαν να κάνουν τόσο τους εργοδότες όσο και το εργατικό δυναμικό της εταιρείας να υιοθετήσουν επιτυχώς τις τεχνολογίες τεχνητής νοημοσύνης, εξετάζω τον ρόλο της κυβερνητικής πολιτικής και τις διευκολύνσεις που προσφέρονται για τις μεταβάσεις. Ο ρόλος της κυβέρνησης είναι να προετοιμάσει την αγορά εργασίας να αποδεχθεί τις νέες τεχνολογίες με την ελάχιστη δυνατή αναστάτωση. Αυτό βασίζεται σε ορισμένα κριτήρια «ετοιμότητας», ιδίως στην ψηφιακή υποδομή της χώρας, στις ικανότητες καινοτομίας της, στο καλά εκπαιδευμένο ανθρώπινο κεφάλαιο, στις διευκολύνσεις για συνεργασίες και αλληλεπίδραση με άλλες παρόμοιες χώρες και στην ποιότητα των θεσμών της αγοράς εργασίας, συμπεριλαμβανομένης της καλής κοινωνικής στήριξης.

Ο δείκτης *Global Labor Resilience Index* της Whiteshield Advisory για το 2025 διαπιστώνει ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες έχουν την κορυφαία απόδοση στα περισσότερα κριτήρια: διαθέτουν καλή ψηφιακή υποδομή, τις καλύτερες δυνατότητες καινοτομίας στον κόσμο, ένα καλά εκπαιδευμένο ανθρώπινο

προσωπικό αλλά αποτυγχάνουν στην κοινωνική στήριξη και κατάρτιση κατά τη διάρκεια της μετάβασης. Λόγω αυτής της δομής, καινοτομεί περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη χώρα, αλλά η καινοτομία της δεν είναι περιεκτική, καταλήγοντας σε μεγάλες ανισότητες και εξόδους ανειδίκευτων εργαζομένων από το εργατικό δυναμικό όταν οι θέσεις εργασίας τους καταλαμβάνονται από τις νέες τεχνολογίες.

Η Κίνα είναι μια ενδιαφέρουσα περίπτωση, διότι γύρω στο 2010, και πριν ολοκληρωθεί η μετάβαση από τη γεωργία, μετατόπισε την έμφαση από τις μεταβάσεις που χαρακτηρίζουν τις χώρες μεσαίου εισοδήματος, όπως η αστικοποίηση και η μηχανοποίηση της γεωργίας, στην ανάπτυξη υψηλών ψηφιακών τεχνολογιών. Για να επιτευχθεί αυτό, βελτίωσε την ψηφιακή της ετοιμότητα ενθαρρύνοντας την επιχειρηματικότητα, βελτιώνοντας τις ψηφιακές υποδομές και τις δυνατότητές της για καινοτομία και εστιάζοντας στην εκπαίδευση και κατάρτιση μηχανικών και άλλων επιστημόνων. Αλλά αποτυγχάνει στη συμπερίληψη, με τις ανισότητες να αυξάνονται, έναν μεγάλο αγροτικό πληθυσμό και ένα ανειδίκευτο βιομηχανικό εργατικό δυναμικό με χαμηλή παραγωγικότητα και αποδόσεις.

Η Ευρώπη ακολουθεί ένα διαφορετικό μοντέλο από τις δύο μεγαλύτερες οικονομίες του κόσμου. Οι χώρες της Βόρειας Ευρώπης, ιδίως η Σουηδία και άλλες σκανδιναβικές χώρες, η Βρετανία και η Γερμανία έχουν καλές ψηφιακές υποδομές, δυνατότητες καινοτομίας, και καλά εκπαιδευμένο ανθρώπινο κεφάλαιο, αλλά δεν διαθέτουν καλούς θεσμούς στην αγορά εργασίας και καλές επιχειρηματικές πολιτικές. Όπως επεσήμανε πρόσφατα η έκθεση Draghi, υπάρχει υπερβολική ρύθμιση, όπως ο GDPR, συχνά διαφορετικές χώρες έχουν διαφορετικούς κανόνες και κανονισμούς για νέες εταιρείες και υπάρχει συνολικά υπερβολικός κατακερματισμός μεταξύ των χωρών. Για παράδειγμα, οι Ηνωμένες Πολιτείες έχουν μόνο τρεις ψηφιακούς κόμβους, τη Silicon Valley στην Καλιφόρνια, το Seattle στην πολιτεία της Ουάσιγκτον και τη Βοστώνη στη Μασαχουσέτη. Η Ευρώπη έχει περισσότερους, αλλά πολύ μικρότερους χώρους, διάσπαρτους σε όλη την ήπειρο. Ως αποτέλεσμα, απέτυχε να αναπτύξει μεγάλες ψηφιακές εταιρείες που να μπορούν να συναγωνιστούν τις αμερικανικές και κινεζικές, και ακόμη και εκείνες που αναπτύσσονται από νεοσύστατες επιχειρήσεις μεταναστεύουν κυρίως στις Ηνωμένες Πολιτείες.

Αλλά η Ευρώπη υπερέχει σε μια άλλη διάσταση, στην παροχή των καλύτερων μέτρων κοινωνικής στήριξης, που διευκολύνουν τις μεταβάσεις, παρέχουν μια πιο περιεκτική υιοθέτηση τεχνολογίας και διατηρούν την ανισότητα χαμηλή. Οι εγκαταστάσεις για κατάρτιση διευκολύνονται επίσης

περισσότερο από τις κυβερνήσεις από ό,τι αλλού, αλλά ο κατακερματισμός αποτελεί επίσης χαρακτηριστικό των προγραμμάτων κατάρτισης που ακολουθούν οι διάφορες χώρες.

Επιτρέψτε μου τώρα να στραφώ πιο συγκεκριμένα στις δεξιότητες και να ρωτήσω: Ποιες δεξιότητες θα είναι σε ζήτηση στον κόσμο της τεχνητής νοημοσύνης; Δεδομένης της φύσης και των δυνατοτήτων της τεχνητής νοημοσύνης, οι δεξιότητες είναι πιθανό να είναι δύο ειδών, οι νέες τεχνολογικές δεξιότητες που απαιτούν τεχνική κατάρτιση και αυτό που είναι κοινώς γνωστό ως «μαλακές» (soft) δεξιότητες, οι οποίες απαιτούνται για εργασίες που δεν μπορούν να γίνουν μηχανικά. Στο Ινστιτούτο για το Μέλλον της Εργασίας στο Λονδίνο μόλις τελειώσαμε ένα ερευνητικό έργο χρησιμοποιώντας όλες τις online αγγελίες εργασίας στη Βρετανία και εξετάσαμε ποιες δεξιότητες απαιτούν. Διαπιστώσαμε ότι διαφημίζουν θέσεις εργασίας με περίπου 3.700 ξεχωριστές δεξιότητες (στους ορισμούς του Lightcast – πρώην Burning Glass). Παρά την πρόσφατη αύξηση της ζήτησης δεξιοτήτων που σχετίζονται με τις νέες τεχνολογίες, τα πιο συχνά ζητούμενα χαρακτηριστικά είναι αυτά που υπάρχουν εδώ και πολλά χρόνια. Αυτά είναι η ικανότητα να επικοινωνείτε αποτελεσματικά με τους πελάτες της εταιρείας και τους συναδέλφους σας, να είστε σε θέση να κάνετε καλό μάνατζμεντ του τμήματός σας και να υποστηρίζετε την πελατειακή βάση με προσφορά υπηρεσιών καλής ποιότητας. Αυτό φυσικά αντικατοπτρίζει το επιχειρηματικό μοντέλο της Βρετανίας, ως οικονομία υπηρεσιών με έμφαση στις επιχειρηματικές υπηρεσίες και τη χρηματοδότηση.

Ωστόσο, αναδύονται νέες δεξιότητες που βασίζονται στις ψηφιακές τεχνολογίες. Αυτές κυμαίνονται από οδηγούς παράδοσης για την υποστήριξη του διαδικτυακού τομέα μέχρι αναλυτές δεδομένων και ειδικούς πληροφορικής. Βρίσκουμε τις μεγαλύτερες αλλαγές τα τελευταία χρόνια στον τομέα της πληροφορικής. Ενώ πριν από λιγότερο από δέκα χρόνια οι κύριες δεξιότητες πληροφορικής που ζητούνταν ήταν η ικανότητα χρήσης του διαδικτύου και της Microsoft Office, σήμερα οι δεξιότητες πληροφορικής που ζητούνται έχουν γίνει πολύ πιο εξελιγμένες και ποικίλες. Διαπιστώνουμε ότι πολλές εταιρείες απαιτούν υπαλλήλους με εμπειρία στη χρήση Amazon servers, στην αποτελεσματική ενσωμάτωση (onboarding) πελατών και νέων υπαλλήλων, στην ικανότητα εντοπισμού νέων ταλέντων πληροφορικής και στην εκπαίδευση ειδικά για την παροχή υπηρεσιών ασφάλειας στον κυβερνοχώρο.

Λαμβάνοντας υπόψη αυτά τα στοιχεία, θα συνιστούσα στα παιδιά στα σχολεία να εκπαιδεύονται κυρίως στους τομείς STEM; Θα το υποστήριζα αυτό αλλά μόνο μέχρι να αποκτήσουν κάποιες βασικές γνώσεις, καθώς στον κόσμο της AI όλοι θα

εκτεθούμε σε κάποιο βαθμό στην τεχνολογία. Αλλά για τους περισσότερους εργαζομένους το μέλλον της εργασίας δεν βρίσκεται στο STEM. Οι εργασίες που μπορεί να κάνει το STEM μπορούν επίσης να γίνουν από την τεχνητή νοημοσύνη, οπότε αργά ή γρήγορα θα αναληφθούν από αυτήν. Εκτός από τον μικρό αριθμό επαγγελματιών που θα ασχοληθούν άμεσα με τις νέες τεχνολογίες, το μέλλον της εργασίας βρίσκεται σε τομείς μη τεχνικών υπηρεσιών. Η πρόκληση για αυτές τις θέσεις εργασίας είναι πώς θα καταστούν ελκυστικές σε μεγάλο αριθμό εργαζομένων, ιδίως νεοεισερχόμενων στην αγορά εργασίας. Το πρόβλημα επιδεινώνεται από τον μεγάλο ρόλο του δημόσιου τομέα σε αυτούς τους τομείς, ιδίως στην εκπαίδευση και την υγεία, που είναι και θα συνεχίσουν να είναι τομείς ανάπτυξης. Και ένα άλλο πρόβλημα με αυτούς τους τύπους εργασίας είναι ότι είναι θέσεις με χαμηλή αύξηση της παραγωγικότητας, οπότε το κόστος των υπηρεσιών τους για τον καταναλωτή, είτε πρόκειται για νοικοκυριό είτε για κυβέρνηση, αναγκαστικά θα βρίσκεται σε ανοδική τάση.

Πώς προετοιμάζονται οι εργαζόμενοι για αυτές τις θέσεις εργασίας; Οι απαραίτητες βασικές γνώσεις στο σχολείο εξακολουθούν να είναι αυτές που ήταν πάντα – γλώσσα και μαθηματικά. Πέρα από αυτό, οι γενικές γνώσεις που βοηθούν τον νεοεισερχόμενο να ειδικευτεί σε ό,τι τον ενδιαφέρει αργότερα είναι οι προτιμότερες. Η διά βίου μάθηση είναι επίσης απαραίτητη, και παρέχεται σε συνδυασμό με προγράμματα που χρηματοδοτούνται από την κυβέρνηση για ανέργους ή ανειδίκευτους και κατάρτισης σε επιχειρήσεις.

Βοηθά επίσης στη μετάβαση σε νέους ρόλους το αν οι εργοδότες παρέχουν καλής ποιότητας εργασία. Οι εργαζόμενοι έχουν περισσότερα κίνητρα όταν τους αρέσει αυτό που κάνουν. Το χαρακτηριστικό της καλής εργασίας που συνήθως αναφέρεται πρώτο σε έρευνες εργαζομένων είναι η κοινωνική αλληλεπίδραση, ειδικά με τους προϊσταμένους, στον χώρο εργασίας. Κοντά στην κορυφή είναι επίσης οι ώρες εργασίας και η μεγαλύτερη ευελιξία στην επιλογή των ωρών από τον εργαζόμενο.

Η καλή επικοινωνία στη δουλειά είναι απαραίτητη. Με αυτό συνήθως εννοείται η ικανότητα του εργαζομένου να επικοινωνεί ελεύθερα με τους προϊσταμένους, η ικανότητα να ανταλλάσσει ελεύθερα ιδέες σχετικά με τη λειτουργία της εταιρείας και να έχει τον έλεγχο του ρόλου του. Ο εργαζόμενος είναι ο καλύτερος κριτής του τι μπορεί να κάνει καλύτερα και τι θα ήθελε να κάνει, έτσι, δίνοντάς του την ελευθερία να επιλέξει μέρος του ρόλου του, επωφελείται τόσο η εταιρεία όσο και ο εργαζόμενος. Σε ένα περιβάλλον συχνής επικοινωνίας και επιλογής καθηκόντων, οι τεχνολογίες είναι πιο πιθανό να αναπτυχθούν με τρόπο που να ενισχύει τις δεξιότητες του καθενός. Η

εναλλακτική λύση είναι να μείνουν οι εργαζόμενοι στο σκοτάδι και να εισαχθούν οι τεχνολογίες χωρίς προειδοποίηση, γεγονός που προκαλεί φόβους πριν από την εισαγωγή τους και άγχος μετά την εισαγωγή τους.

Καταλήγω τώρα με το κυριότερο μήνυμα που θα ήθελα να αφήσω: Για να πετύχουμε καλά αποτελέσματα με την τεχνητή νοημοσύνη, χρειαζόμαστε δράση σε τρεις τομείς. Η κυβέρνηση πρέπει να επικαιροποιεί τις ψηφιακές υποδομές και τις εγκαταστάσεις εκπαίδευσης και κατάρτισης. Οι εργοδότες πρέπει να εισάγουν την τεχνητή νοημοσύνη με διακριτικό τρόπο και καλές πολιτικές που αφορούν το ανθρώπινο δυναμικό (παροχή καλών θέσεων εργασίας). Και οι εργαζόμενοι πρέπει να δέχονται μετεκπαίδευση σε νέες δεξιότητες, χωρίς να αμελούν τις παλιές δεξιότητες που βοηθούν στην πρόσωπο με πρόσωπο παροχή υπηρεσιών, οι οποίες θα εξακολουθούν να απαιτούνται στις περισσότερες θέσεις εργασίας.

ΤΕΛΕΤΗ ΑΠΟΝΟΜΗΣ
ΤΩΝ **ΕΤΗΣΙΩΝ ΒΡΑΒΕΙΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ**
ΚΑΙ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΩΝ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΑΘΗΝΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ 2023-2024
ΣΤΙΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ:
«ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΤΗΣ ΕΞΑΙΡΕΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΦΟΡΑΣ
ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ»
«ΕΞΑΙΡΕΤΙΚΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ»
«ΑΡΙΣΤΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ»

Την 8η Απριλίου 2025, ημέρα Τρίτη και ώρα 19.00, στη Μεγάλη Αίθουσα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, πραγματοποιήθηκε η Τελετή Απονομής των Ετήσιων Βραβείων Καθηγητών και Καθηγητριών του Πανεπιστημίου Αθηνών για το ακαδημαϊκό έτος 2023-2024 στις κατηγορίες: «Αναγνώρισης της Εξαιρετικής Προσφοράς στο Πανεπιστήμιο και την Κοινωνία», «Εξαιρετικής Πανεπιστημιακής Διδασκαλίας», «Αριστείας στην Έρευνα».

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

***** Προσφώνηση από τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο.

* Χαιρετισμός από την Αντιπρύτανι Ακαδημαϊκών, Διεθνών Σχέσεων και Εξωστρέφειας, Καθηγήτρια κυρία Σοφία Παπαϊωάννου.

<u>Βραβεία «Αναγνώρισης της Εξαιρετικής Προσφοράς στο Πανεπιστήμιο και την Κοινωνία» για το ακαδημαϊκό έτος 2023-2024</u>

Θεολογική Σχολή

Σωτήριος Δεσπότης, Καθηγητής του Τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας και Θρησκειολογίας

Σχολή Επιστημών Υγείας

Βραβείο «Δημήτριος Τριχόπουλος – Αναγνώρισης της Εξαιρετικής Προσφοράς στο Πανεπιστήμιο, τις Επιστήμες Υγείας και την Κοινωνία»

Αναστασία Κοτανίδου, Καθηγήτρια της Ιατρικής Σχολής

Γεώργιος Ηλιάδης, Καθηγητής του Τμήματος Οδοντιατρικής

Αλέξιος-Λέανδρος Σκαλτσούνης, Καθηγητής του Τμήματος Φαρμακευτικής

Σχολή Θετικών Επιστημών

Νικόλαος Θωμαΐδης, Καθηγητής του Τμήματος Χημείας

Νικόλαος Στεφάνου, Καθηγητής του Τμήματος Φυσικής

Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών

Στυλιανός Κώτσιος, Καθηγητής του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών

Σχολή Επιστημών της Αγωγής

Κωνσταντίνος Σκορδούλης, Καθηγητής του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης

Σχολή Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού

Γρηγόριος Μπογδάνης, Καθηγητής του Τμήματος Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού.

<u>Βραβεία «Εξαιρετικής Πανεπιστημιακής Διδασκαλίας»</u>
<u>για το ακαδημαϊκό έτος 2023-2024</u>

Θεολογική Σχολή
Μάριος Κουκουνάρας-Λιάγκης, Καθηγητής του Τμήματος Θεολογίας
Σχολή Επιστημών Υγείας
Κωνσταντίνος Πόταγας, Καθηγητής της Ιατρικής Σχολής
Νικόλαος Δανιάς, Αναπληρωτής Καθηγητής της Ιατρικής Σχολής
Κωνσταντίνος Δεμέτζος, Καθηγητής του Τμήματος Φαρμακευτικής
Εμμανουήλ Μικρός, Καθηγητής του Τμήματος Φαρμακευτικής
Φιλοσοφική Σχολή
Δημήτριος Αγγελάτος, Καθηγητής του Τμήματος Φιλολογίας
Σπυριδούλα Βαρλοκώστα, Καθηγήτρια του Τμήματος Φιλολογίας
Σχολή Θετικών Επιστημών
Θεοχάρης Αποστολάτος, Καθηγητής του Τμήματος Φυσικής
Χριστίνα-Άννα Μητσοπούλου, Καθηγήτρια του Τμήματος Χημείας
Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών
Εμμανουέλα Δούση, Καθηγήτρια του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης
Θεόδωρος Συριόπουλος, Καθηγητής του Τμήματος Διαχείρισης Λιμένων και Ναυτιλίας
Σχολή Επιστημών της Αγωγής
Αλεξάνδρα Ανδρούσου, Καθηγήτρια του Τμήματος Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία
Σχολή Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού
Νικόλαος Γελαδάς, Καθηγητής του Τμήματος Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού
Σχολή Αγροτικής Ανάπτυξης, Διατροφής και Αειφορίας
Ιωάννης Δούκας, Επίκουρος Καθηγητής του Τμήματος Αγροτικής Ανάπτυξης, Αγροδιατροφής και Διαχείρισης Φυσικών Πόρων.

<u>Βραβεία «Αριστείας στην Έρευνα» για το ακαδημαϊκό έτος 2023-2024</u>

Θεολογική Σχολή

π. Ισίδωρος-Χαράλαμπος Κάτσος, Επίκουρος Καθηγητής του Τμήματος Θεολογίας

Σχολή Επιστημών Υγείας

Ανδρέας Γουλές, Επίκουρος Καθηγητής της Ιατρικής Σχολής

Κωνσταντίνος Παληκαράς, Επίκουρος Καθηγητής της Ιατρικής Σχολής

Φιλοσοφική Σχολή

Γεώργιος Κούζας, Επίκουρος Καθηγητής του Τμήματος Φιλολογίας

Σχολή Θετικών Επιστημών

Γεώργιος Αλεξανδρόπουλος, Αναπληρωτής Καθηγητής του Τμήματος Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών

Μαριλένα Δασενάκη, Επίκουρη Καθηγήτρια του Τμήματος Χημείας

Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών

Δημήτριος Μητρόπουλος, Επίκουρος Καθηγητής του Τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων και Οργανισμών

Παντελής Κωστής, Επίκουρος Καθηγητής του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών

Σχολή Επιστημών της Αγωγής

Μαριέττα Παστού-Παπαδάτου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης

Λήδα Αναγνωστάκη, Επίκουρη Καθηγήτρια του Τμήματος Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία

Σχολή Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού

Αθανάσιος Μουρατίδης, Επίκουρος Καθηγητής του Τμήματος Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΣΙΑΣΟΥ
Καθηγητή και Πρύτανη του ΕΚΠΑ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Σήμερα, το Πανεπιστήμιό μας εγκαινιάζει έναν νέο θεσμό που αντανακλά εν μέρει την ουσία της ακαδημαϊκής του αποστολής. Για πρώτη φορά **θεσπίζει τα ετήσια βραβεία Καθηγητών**, τιμώντας εκείνες και εκείνους, οι οποίοι

- με την **εξαιρετική πανεπιστημιακή** διδασκαλία τους διαμορφώνουν τις νέες γενιές επιστημόνων,
- με το **αναγνωρισμένο ερευνητικό τους έργο** προωθούν τη γνώση και διευρύνουν τα όρια της επιστήμης
- και με την **πολυετή προσφορά** τους ενδυναμώνουν τη θέση του Πανεπιστημίου μας στην κοινωνία και συμβάλλουν ενεργά στη διαμόρφωση ενός καλύτερου μέλλοντος.

Ο ακαδημαϊκός δάσκαλος δεν ορίζεται μόνο από την παρουσία του στο αμφιθέατρο, το εργαστήριο ή την κλινική. Ο ρόλος του δεν εξαντλείται στη μετάδοση γνώσεων ή στην παραγωγή ερευνητικού έργου. Ο πανεπιστημιακός δάσκαλος οφείλει να είναι κάτι περισσότερο: να εμπνέει, να καθοδηγεί, να οραματίζεται.

Να στοχεύει στην πρόοδο της επιστήμης, αλλά και στη διαμόρφωση ενός ανοικτού προς όλους και εξωστρεφούς πανεπιστημίου και –κατ' επέκταση– μιας πιο δίκαιης και φωτισμένης κοινωνίας.

Το Πανεπιστήμιό μας, με ιστορία δύο αιώνων, έχει διακριθεί και διακρίνεται συνεχώς μέσα από το έργο μεγάλων Δασκάλων, που με αφοσίωση και πάθος χαράσσουν το μονοπάτι της ακαδημαϊκής αριστείας και το οδηγούν αδιάλειπτα στην πρωτοπορία των επιστημονικών και κοινωνικών εξελίξεων σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. **Οι Καθηγητές και οι Καθηγήτριές μας διακρίνονται συνεχώς και καταγράφονται στο 2% των κορυφαίων επιστημόνων του κόσμου.**

Η αποψινή τελετή αποτελεί μια ευκαιρία για όλη την πανεπιστημιακή κοινότητα να εκφράσουμε τη βαθιά εκτίμηση, την αναγνώριση και τις ευχαριστίες μας προς όλα τα μέλη του διδακτικού και επιστημονικού προσωπικού, αλλά και μια υπενθύμιση της ευθύνης που μοιραζόμαστε: **να**

διατηρούμε και να ενισχύουμε την ποιότητα της δημόσιας ανώτατης εκπαίδευσης στη χώρα μας.

Το Πανεπιστήμιο αποτελεί τη ζωντανή δεξαμενή σκέψης παράγοντας νέα γνώση και προσφέροντας πολύτιμες υπηρεσίες σε όλη την κοινωνία.

Στις πρόσφατες κρίσεις –φυσικές καταστροφές και υγειονομικές κρίσεις– στους Καθηγητές των Σχολών μας ακούμπησε όλη η Ελλάδα. Το Πανεπιστήμιο Αθηνών πρωτοστατεί σταθερά σε όλα τα εθνικά προγράμματα, με εμβέλεια που υπερβαίνει τον φυσικό του χώρο.

Ισχυρή βούληση των Πρυτανικών Αρχών αποτελούν σταθερά η στήριξη και η ενίσχυση του έργου όλων των μελών της πανεπιστημιακής μας κοινότητας, ώστε να διασφαλίσουμε τη διαρκή πρόοδο, την καινοτομία και τη σύνδεση με τις πραγματικές ανάγκες της κοινωνίας.

Οι τρεις κατηγορίες των βραβείων που θεσπίζονται αντικατοπτρίζουν **θεμελιώδεις αξίες**, οι οποίες καθορίζουν την αποστολή του Πανεπιστημίου μας και δύνανται να μετατραπούν σε έναν πραγματικό **κινητήριο μοχλό** για την πανεπιστημιακή μας κοινότητα:

Το **πρώτο βραβείο** αναγνωρίζει την **εξαιρετική Προσφορά στο Πανεπιστήμιο και την Κοινωνία**, τιμώντας εκείνους που, μέσα από **την πολυετή ακαδημαϊκή τους δράση και την έμπρακτη αφοσίωσή τους**, ενισχύουν τον ρόλο του Πανεπιστημίου στη διαμόρφωση ενός καλύτερου αύριο για τις επόμενες γενιές. Το βραβείο αυτό αναδεικνύει αυτούς που γίνονται γέφυρες μεταξύ της ακαδημαϊκής γνώσης και της κοινωνίας, αυτούς που μετατρέπουν την επιστημονική πρόοδο σε **πράξη με θετικό αποτύπωμα στον τόπο μας**, καθιστώντας το Πανεπιστήμιο Αθηνών έναν ζωντανό οργανισμό που διαρκώς αφουγκράζεται το κοινωνικό γίγνεσθαι ως ο ισχυρότερος μοχλός ανάπτυξης και προόδου.

Το **δεύτερο βραβείο** απονέμεται για την **εξαιρετική πανεπιστημιακή διδασκαλία**, εκείνη που δεν αποτελεί απλώς μια διαδικασία μετάδοσης γνώσης, αλλά μια ζωντανή αλληλεπίδραση που **εμπνέει, καλλιεργεί τη δημιουργική σκέψη, ενθαρρύνει τον κριτικό λόγο** και **διαμορφώνει τους επιστήμονες και τους ηγέτες τού αύριο**. Τιμούμε την προσπάθεια, τον καθημερινό αγώνα, το έργο του δασκάλου που σμιλεύει τις ψυχές των μαθητών (*όπως αναφέρει στους στίχους του ο νεότερος εθνικός μας ποιητής και επί σειρά ετών Γραμματέας του πανεπιστημίου μας, Κωστής Παλαμάς*) και αναγνωρίζουμε την αξία της διδασκαλίας που ξεπερνά την παράθεση πληροφοριών, **προκαλεί ερωτήματα, διευρύνει ορίζοντες και πυροδοτεί διαρκώς το πάθος για την αναζήτηση της γνώσης**.

Το **τρίτο βραβείο** τιμά την **αριστεία στην έρευνα**. Η επιστημονική έρευνα αποτελεί τη ζωογόνο δύναμη του Πανεπιστημίου Αθηνών, το οποίο πρωτοπορεί σταθερά με πλήθος ερευνητικών προγραμμάτων και **συμβάλλει ουσιαστικά στη διαμόρφωση του επιστημονικού και τεχνολογικού μέλλοντος**. Η ερευνητική πολιτική του ιδρύματός μας στοχεύει στην ποιότητα των παραγόμενων αποτελεσμάτων σε όλες τις επιστήμες. Πετύχαμε στο προηγούμενο έτος το πανεπιστήμιό μας να βρίσκεται στην 89η θέση παγκοσμίως και στη 16η στην Ευρώπη όσον αφορά την παραγωγή ερευνητικού έργου, που είναι η καλύτερη θέση που έχει πετύχει ποτέ πανεπιστήμιο στην Ελλάδα. Ενθαρρύνεται επίσης η διεπιστημονική έρευνα που προάγει την επιστημονική γνώση καθώς και την ικανοποίηση των ερευνητικών, κοινωνικών, πολιτιστικών και αναπτυξιακών αναγκών της χώρας. Με τη διάκριση αυτή αναγνωρίζουμε όσους **καινοτομούν και τολμούν με έρευνα αιχμής να χαράξουν νέες πορείες στη γνώση**, όσους **με επιμονή φωτίζουν τις σύγχρονες προκλήσεις διαμορφώνοντας νέα δεδομένα και νέους ορίζοντες στο Πανεπιστήμιο και στην ανθρωπότητα**.

Σήμερα, λοιπόν, το Πανεπιστήμιό μας τιμά τα διακεκριμένα μέλη που με την άοκνη προσφορά τους **επί σειρά ετών** δίνουν πνοή στην αποστολή μας και αποδεικνύουν καθημερινά ότι η αριστεία είναι μια συνεχής πορεία, ένας διαρκής αγώνας και ένα ιδανικό που υπηρετούμε με πάθος, συνέπεια και ευθύνη. Τιμά εκείνους που με **τόλμη, επιμονή και δημιουργικότητα** επεκτείνουν τα όρια της ανθρώπινης γνώσης, αφήνοντας **ισχυρό αποτύπωμα** στην εκπαίδευση, την επιστήμη και την κοινωνία.

Θα ήθελα από καρδιάς εκ μέρους των Πρυτανικών Αρχών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών να συγχαρώ τους **διακεκριμένους συναδέλφους που βραβεύονται σήμερα και να τους ευχηθώ υγεία, δημιουργικότητα και αποτελεσματικότητα**, έτσι ώστε να συνεχίζουν να προσφέρουν στο Πανεπιστήμιό μας, στην Επιστήμη και στην Κοινωνία, αναγνωρίζοντας πάντα ότι μετουσίωσαν και έκαναν πράξη τον στίχο του Γιώργου Σεφέρη: «*Ζωή σου είναι ό,τι έδωσες*».

Θερμά συγχαρητήρια!

ΣΟΦΙΑΣ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ
Καθηγήτριας και Αντιπρυτάνεως Ακαδημαϊκών, Διεθνών Σχέσεων και Εξωστρέφειας του ΕΚΠΑ

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

Αξιότιμε κύριε Πρύτανη,
Αξιότιμα μέλη του Συμβουλίου Διοίκησης,
Αξιότιμοι αντιπρυτάνεις,
Αγαπητές και αγαπητοί συνάδελφοι,
Εκλεκτοί μας προσκεκλημένοι,

Είναι ιδιαίτερη η χαρά μου που σας καλωσορίζουμε απόψε στην αίθουσα τελετών του ΕΚΠΑ για να γιορτάσουμε ένα ορόσημο, την πρώτη απονομή τριών βραβείων σε εξέχοντα μέλη της ακαδημαϊκής μας κοινότητας ως αναγνώριση για τις εξαιρετικές επιδόσεις τους στην έρευνα, τη διδασκαλία και την προσφορά στο Πανεπιστήμιό μας και την Κοινωνία. Θα ήθελα εδώ να ευχαριστήσω τους Κοσμήτορες και την Κοσμήτορα των Σχολών μας για την πολύ καλή συνεργασία την οποία είχαμε κατά την πρώτη διεξαγωγή αυτής της νέας, πολύ σημαντικής διαδικασίας στην επιστημονική μας κοινότητα.

Αγαπητές και αγαπητοί συνάδελφοι, όλες και όλοι μας πιστεύω συμφωνούμε πως η επιστημονική έρευνα, η διδασκαλία και η προσφορά αποτελούν την Αγία Τριάδα του ακαδημαϊκού βίου.

Είμαστε ιδιαίτερα ευτυχείς διότι ανήκουμε σε μία επιστημονική κοινότητα η οποία συνεχώς υψώνει τον πήχη της ακαδημαϊκής αριστείας, την οποία το διδακτικό και επιστημονικό προσωπικό μας ενσαρκώνουν υποδειγματικά. Η αφοσίωσή τους στο επάγγελμα και τον κλάδο τους τεκμηριώνεται με το επιστημονικό τους έργο, το οποίο έχει απήχηση και αναγνωρισιμότητα διεθνώς, με την καινοτόμο έρευνά τους, η οποία εμπνέει συναδέλφους και μαθητές, με την αφοσίωση στη διδακτική τους αποστολή, η οποία υπερβαίνει τα όρια της πανεπιστημιακής τάξης και περιλαμβάνει σειρά δραστηριοτήτων που αποσκοπούν στην επιτυχία των φοιτητών και φοιτητριών, και με τη μέριμνα να συμβάλλουν στην ευημερία της κοινωνίας που έχουμε χρέος ως δημόσιο πανεπιστήμιο να υπηρετούμε.

Η έρευνα και η διδασκαλία αποτελούν τους βασικούς πυλώνες της στρατηγικής του πανεπιστημίου μας και τα βασικά στοιχεία της πολιτικής ποιότητας για διαφοροποίηση και διάκριση στον παγκόσμιο χάρτη της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης. Η σημερινή επιβράβευση εκλεκτών μελών της κοινότητας όχι μόνο τιμά τους βραβευθέντες και τις βραβευθείσες ως άτομα, αλλά και ενισχύει το συλλογικό όραμα για ένα Πανεπιστήμιο ανοιχτό στη δημιουργία, την έρευνα και την προσφορά στην επιστήμη και στην κοινωνία.

Η θεσμοθέτηση των τριών συγκεκριμένων βραβείων στοχευμένα τιμά συναδέλφους που διακρίθηκαν στους τρεις τομείς που συνιστούν τον χώρο δράσης του ακαδημαϊκού βίου. Η αριστεία είναι –ή θα πρέπει να είναι– η κινητήρια δύναμη του ακαδημαϊκού βίου. Η έννοια της αριστείας δεν είναι ούτε στατική ούτε μονοδιάστατη, αλλά μια συνεχής προσπάθεια βελτίωσης σε ένα περιβάλλον ανταγωνιστικό και παγκοσμιοποιημένο, εντός του οποίου η διάκριση των μελών ΔΕΠ από κορυφαία πανεπιστήμια είναι πλέον όχι μόνον ευκταία αλλά αναγκαία. Η διδασκαλία βρίσκεται στο επίκεντρο του ακαδημαϊκού βίου και έχει τον μεγαλύτερο κοινωνικό αντίκτυπο.

Οι περισσότεροι και οι περισσότερες από εμάς ακολουθήσαμε ακαδημαϊκή πορεία διότι κάποιος διδάσκων ή κάποια διδάσκουσα στο αμφιθέατρο μας εισήγαγε στα μυστικά της επιστήμης μας με τρόπο που διεύρυνε τους ορίζοντές μας και τα όρια τα οποία εμείς είχαμε θέσει για τον εαυτό μας. Το λειτούργημα του πανεπιστημιακού δασκάλου ενέχει πολλές προκλήσεις και σίγουρα δεν είναι καλά αμειβόμενο. Γι’ αυτό και η βράβευση της πανεπιστημιακής διδασκαλίας είναι κομβικής σημασίας. Καταδεικνύει πως η διδασκαλία θα πρέπει πάντοτε να είναι το πρώτιστο καθήκον των πανεπιστημιακών. Και η επιτυχημένη διδασκαλία δεν είναι εύκολη υπόθεση, διότι πέρα από τη μετάδοση της γνώσης και την καθοδήγηση στις οδούς της επιστημονικής έρευνας οφείλει να εμπνέει. Οι διδάσκοντες και οι διδάσκουσες, συνειδητά ή ασυνείδητα, αποτελούν δυνάμει πρότυπα για τα φοιτητικά ακροατήρια. Παράλληλα κρίνονται καθημερινά, και οι φοιτητές και οι φοιτήτριές μας κρίνουν συνήθως αυστηρά.

Τέλος, η κοινωνική προσφορά είναι συνυφασμένη με το δημόσιο πανεπιστήμιο, ειδικά όταν αυτό πρωτοπορεί στην έρευνα. Μέσω της έρευνας και των υπηρεσιών του, το διδακτικό και ερευνητικό προσωπικό του ιδρύματός μας βελτιώνουν συνεχώς τις τοπικές τους κοινότητες, τη χώρα μας και τον κόσμο. Συμβάλλουν στη βελτίωση της εκπαίδευσης, στην ενίσχυση της δημόσιας υγείας και ασφάλειας, στην προώθηση των τεχνών και των ανθρωπιστικών επιστημών, στην προστασία του περιβάλλοντος, στην ενίσχυση των αποδόσεων των καλλιεργειών και της παραγωγής τροφίμων, στην

προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης και στη βελτίωση της συνολικής ποιότητας ζωής, της δικής μας και των συμπολιτών μας. Ένας βασικός λόγος που το κοινωνικό αποτύπωμα του ΕΚΠΑ είναι τόσο έντονο και τόσο βαθύ στην ελληνική κοινωνία είναι η ευρύτατη ηγετική παρουσία των μελών του στη διαμόρφωση του κοινωνικού γίγνεσθαι.

Στα πρόσωπα των συναδέλφων που βραβεύονται απόψε τιμάται η αριστεία, την οποία όλες και όλοι όσοι υπηρετούμε το ΕΚΠΑ έχουμε δεσμευτεί να υπηρετούμε. Σε κάθε συνάδελφο που τιμάται απόψε εκφράζω την ειλικρινή μου ευγνωμοσύνη για τη συνεισφορά του στους φοιτητές και τις φοιτήτριές μας και στο πανεπιστήμιό μας. Το έργο που επιτελείτε συμβάλλει στην επιστημονική καταξίωση του ΕΚΠΑ διεθνώς, διαμορφώνει όχι μόνον νέες και νέους επιστήμονες, αλλά αγαθούς πολίτες με αίσθηση της κοινωνικής προσφοράς και της βιωτής κατ' επιστήμην, και μεριμνά διαρκώς για το δημόσιο καλό. Θερμά συγχαρητήρια.

ΠΑΓΩΝΑΣ ΛΑΓΙΟΥ
Καθηγήτριας και Κοσμήτορος της Σχολής Επιστημών Υγείας του ΕΚΠΑ

ΟΜΙΛΙΑ

Βραβεία «Δημήτριος Τριχόπουλος – Αναγνώρισης της εξαιρετικής προσφοράς στο Πανεπιστήμιο, την Ιατρική Επιστήμη και την Κοινωνία».

Είναι το μόνο επώνυμο βραβείο που αποδίδει απόψε το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών και θα μου επιτρέψετε να πω δυο λόγια για τον Δημήτριο Τριχόπουλο. Οι περισσότεροι σε αυτή την αίθουσα τον γνωρίζουμε, ενδεχομένως κάποιοι να μην ξέρουν τόσο καλά το έργο του.

Ο Δημήτριος Τριχόπουλος υπήρξε Καθηγητής Υγιεινής και Επιδημιολογίας και Διευθυντής του αντίστοιχου Εργαστηρίου στην Ιατρική μας Σχολή επί δεκαετίες, θεμελιώνοντας τον Τομέα της Επιδημιολογίας και της Δημόσιας Υγείας στη χώρα.

Υπηρέτησε, επίσης, ως Καθηγητής Επιδημιολογίας και Καθηγητής Πρόληψης Καρκίνου, Διευθυντής του Τμήματος Επιδημιολογίας και Διευθυντής του Κέντρου Πρόληψης Καρκίνου στο Πανεπιστήμιο Harvard και έθεσε τα θεμέλια της μακροχρόνιας συνεργασίας των Τμημάτων Επιδημιολογίας του Πανεπιστημίου μας με το Πανεπιστήμιο Harvard, η οποία επισημοποιήθηκε πρόσφατα, επί Πρυτανείας Γεράσιμου Σιάσου.

Πολύ σημαντικό και με διεθνή εμβέλεια το ερευνητικό και επιστημονικό του έργο, δεν θα αναφερθώ με λεπτομέρειες, θα πω με μια πρόταση αυτό που είπε ο Πρύτανης στην εισήγησή του στη Σύγκλητο. Ο Δημήτριος Τριχόπουλος έθεσε το όριο για τη δημόσια υγεία. Στη δημόσια υγεία στην Ελλάδα και διεθνώς μιλάμε για την εποχή «προ» και «μετά» τον Δημήτριο Τριχόπουλο. Οι παρεμβάσεις του Καθηγητού σε επίπεδο πολιτείας, αλλά και στο δημόσιο λόγο για θέματα δημόσιας υγείας, υπήρξαν πάντοτε νηφάλιες και τεκμηριωμένες, χαρίζοντάς του τον χαρακτηρισμό «σοφός», ενώ το ήθος και η προσήνειά του τον έκαναν αγαπητό τόσο στον ακαδημαϊκό χώρο όσο και στην κοινωνία.

Το βραβείο «Δημήτριος Τριχόπουλος» απονέμεται στην **Αναστασία Κοτανίδου**, Καθηγήτρια Πνευμονολογίας και Εντατικής Θεραπείας. Η Αναστασία Κοτανίδου υπηρετεί στην πρώτη κλινική εντατικής θεραπείας για περισσότερα από τριάντα χρόνια, έχει διακεκριμένο εκπαιδευτικό και κλινικό έργο και διαθέτει πλούσια διοικητική εμπειρία καθώς έχει διατελέσει

Διευθύντρια της κλινικής και υπεύθυνη πολλών μονάδων και τμημάτων της κλινικής και επιτροπών του νοσοκομείου «Ευαγγελισμός». Κατά τη διάρκεια της πανδημίας, με την ιδιότητα της Προέδρου της Ελληνικής Εταιρείας Εντατικής Θεραπείας, ορίστηκε από το Υπουργείο Υγείας επικεφαλής της Ειδικής Επιτροπής για τη διαχείριση των κλινών στις μονάδες εντατικής θεραπείας, ενώ παράλληλα ήταν μέλος της Επιτροπής Εμπειρογνωμόνων του Υπουργείου Υγείας, και η συμβολή της στη διαχείριση της πανδημίας COVID υπήρξε κεντρικής σημασίας. Έχει προσφέρει τις υπηρεσίες της σε πολλές επιτροπές του Υπουργείου Υγείας και είναι μέλος της Συντονιστικής Επιτροπής και Πρόεδρος της Μόνιμης Επιτροπής Συνεχιζόμενης Ιατρικής Εκπαίδευσης του Κεντρικού Συμβουλίου Υγείας. Σε αναγνώριση της προσφοράς της στην Ιατρική και της εμπιστοσύνης με την οποία την περιβάλλει η κοινωνία, τον Μάιο του 2020-2023 της ανετέθη να υπηρετήσει ως Υπουργός Υγείας στην υπηρεσιακή κυβέρνηση υπό τον Πρωθυπουργό Ιωάννη Σαρμά. Η συμβολή της Καθηγήτριας Αναστασίας Κοτανίδου στη φροντίδα του βαρέως πάσχοντος, στην εκπαίδευση φοιτητών Ιατρικής αλλά και ιατρών εντατικολόγων και η προσφορά της στο κοινωνικό σύνολο οδήγησαν στην απονομή σε αυτήν του Βραβείου «Δημήτριος Τριχόπουλος – Αναγνώρισης της εξαιρετικής προσφοράς στο Πανεπιστήμιο, την Ιατρική Επιστήμη και την Κοινωνία».

Το βραβείο «Δημήτριος Τριχόπουλος – Αναγνώρισης της εξαιρετικής προσφοράς στο Πανεπιστήμιο, την Ιατρική Επιστήμη και την Κοινωνία» απονέμεται επίσης στον Καθηγητή **Γεώργιο Ηλιάδη** του Τμήματος Οδοντιατρικής. Ο Καθηγητής Ηλιάδης είναι Διευθυντής του Εργαστηρίου Βιοϋλικών του Τμήματος Οδοντιατρικής του ΕΚΠΑ. Το αντικείμενό του επικεντρώνεται στον χαρακτηρισμό και την ανάπτυξη υλικών για την αποκατάσταση των οδοντικών ιστών και του γναθοπροσωπικού συμπλέγματος. Για το συνολικό του έργο έχει βραβευθεί από διεθνείς οργανισμούς μεταξύ των οποίων και η Διεθνής Ομοσπονδία Οδοντιατρικής Έρευνας.

Το ίδιο βραβείο απονέμεται και στον Καθηγητή **Αλέξιο-Λέανδρο Σκαλτσούνη**. Ο Αλέξιος-Λέανδρος Σκαλτσούνης είναι Καθηγητής Φαρμακογνωσίας και Διευθυντής του Εργαστηρίου Αξιοποίησης Βιοδραστικών Φυσικών Προϊόντων του Τμήματος Φαρμακευτικής, στο οποίο έχει διατελέσει τέσσερις φορές Πρόεδρος. Εκπόνησε το διδακτορικό του στο Πανεπιστήμιο Paris V το 1987, ήταν Επισκέπτης Καθηγητής στα Πανεπιστήμια της Ορλεάνης, του Ίνσμπουρκ και στην Κινεζική Ακαδημία Επιστημών. Η έρευνά του αφορά την αξιοποίηση της βιοποικιλότητας για την ανακάλυψη νέων βιοδραστικών μορίων.

Βραβεία «Εξαιρετικής Πανεπιστημιακής Διδασκαλίας».

Βραβείο «Εξαιρετικής Πανεπιστημιακής Διδασκαλίας» απονέμεται στον Καθηγητή της Ιατρικής Σχολής **Κωνσταντίνο Πόταγα**. Ο Κωνσταντίνος Πόταγας είναι Καθηγητής Νευρολογίας - Νευροψυχολογίας στην Ιατρική Σχολή του ΕΚΠΑ, Διευθυντής του κοινού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Κλινικής Νευροψυχολογίας και Νοητικών Νευροεπιστημών που πραγματοποιείται σε συνεργασία του Πανεπιστημίου McGill με το ΕΚΠΑ, Διευθυντής της Μονάδας Νευροψυχολογίας και Διαταραχών του Λόγου, υπεύθυνος για την οργάνωση συζητήσεων για τον λόγο στο Αιγινήτειο Νοσοκομείο, έχει πραγματοποιήσει μεταφράσεις και επιμέλειες βιβλίων για τη νευροψυχολογία και τον λόγο και είναι συνεκδότης του ελληνικού περιοδικού νευροεπιστημών και επιστημών του ανθρώπου «ΣΥΝΑΨΙΣ».

Απονέμεται, επίσης, στον Αναπληρωτή Καθηγητή της Ιατρικής Σχολής **Νικόλαο Δανιά**, ο οποίος υπηρετεί στη Δ΄ Χειρουργική Κλινική του Πανεπιστημίου Αθηνών, στο πανεπιστημιακό νοσοκομείο «ΑΤΤΙΚΟΝ».

Το ίδιο βραβείο απονέμεται και στον Καθηγητή του Τμήματος Φαρμακευτικής **Κωνσταντίνο Δεμέτζο**. Ο Κωνσταντίνος Δεμέτζος είναι Καθηγητής Φαρμακευτικής Νανοτεχνολογίας και Διευθυντής του Εργαστηρίου της Φαρμακευτικής Τεχνολογίας, στο Τμήμα Φαρμακευτικής του ΕΚΠΑ. Διδάσκει τόσο στο Τμήμα Φαρμακευτικής όσο και στην Ιατρική Σχολή τα μαθήματα της Φαρμακευτικής Νανοτεχνολογίας και Νανοφαρμακολογίας. Είναι Πρόεδρος της Ελληνικής Φαρμακευτικής Εταιρείας, έχει βραβευθεί από την Ακαδημία Αθηνών, ενώ εκλέχθηκε τακτικό μέλος της Ευρωπαϊκής Ακαδημίας Επιστημών και Τεχνών το 2021.

Βραβείο «Εξαιρετικής Πανεπιστημιακής Διδασκαλίας» απονέμεται επίσης στον Καθηγητή του Τμήματος Φαρμακευτικής **Εμμανουήλ Μικρό**. Ο Εμμανουήλ Μικρός είναι Καθηγητής Φασματοσκοπίας και Ανάλυσης Μοριακής Δομής στο Τμήμα Φαρμακευτικής του ΕΚΠΑ, υπηρετεί ως Διευθυντής του Τομέα Φαρμακευτικής Χημείας, είναι Διδάκτωρ Οργανικής Χημείας στο Universite Paris-Sud, επισκέπτης ερευνητής σε πολλά ξένα Πανεπιστήμια, προσκεκλημένος Καθηγητής σε πολλά άλλα, συμπεριλαμβανομένου του Πανεπιστημίου της Βιέννης, και μέλος του Συμβουλίου της European Federation of Medicinal Chemistry and Chemical Biology. Ασχολείται ερευνητικά με τη μεταβολομική και τον σχεδιασμό φαρμάκων.

Βραβεία «Αριστείας στην Έρευνα».

Βραβείο «Αριστείας στην Έρευνα» απονέμεται στον **Ανδρέα Γουλέ**, Επίκουρο Καθηγητή της Ιατρικής Σχολής. Ο Ανδρέας Γουλές υπηρετεί στην κλινική και το εργαστήριο της Παθολογικής Φυσιολογίας, είναι απόφοιτος και κάτοχος διδακτορικού διπλώματος της Ιατρικής Σχολής του ΕΚΠΑ, έλαβε την ειδικότητα της Ρευματολογίας στην κλινική της Παθολογικής Φυσιολογίας και μετεκπαιδεύτηκε σχεδόν επί τετραετία στο Ρευματολογικό Τμήμα του Πανεπιστημίου Johns Hopkins των ΗΠΑ. Το ερευνητικό του έργο αφορά την κατανόηση παθογενετικών μηχανισμών στα συστηματικά αυτοάνοσα νοσήματα χρησιμοποιώντας ως μοντέλο τη νόσο Sjogren.

Απονέμεται επίσης στον Επίκουρο Καθηγητή **Κωνσταντίνο Παληκαρά**, που υπηρετεί στο Εργαστήριο Φυσιολογίας της Ιατρικής Σχολής του ΕΚΠΑ. Οι ερευνητικές του δραστηριότητες εστιάζουν στη μελέτη μοριακών μηχανισμών του νευροεκφυλισμού και της γήρανσης. Έχει τιμηθεί με σημαντικές διεθνείς και εθνικές διακρίσεις, όπως το International Union of Physiological Sciences Early Stage Faculty Prize, είναι Fellow της Young Academy of Europe, ενώ έχει εξασφαλίσει και ανταγωνιστικές χρηματοδοτήσεις όπως το ERC Starting Grant του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Έρευνας. Εργασίες του σε διεθνή επιστημονικά περιοδικά έχουν υψηλού δείκτη εγκυρότητα.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΔΡΟΣΟΥ
Καθηγητή και Κοσμήτορα της Φιλοσοφικής Σχολής του ΕΚΠΑ

ΟΜΙΛΙΑ

Αξιότιμε κ. Πρύτανη,
Αγαπητοί συνάδελφοι, φίλοι και φίλες της Φιλοσοφικής Σχολής,

Είναι μεγάλη μου τιμή να σας καλωσορίσω σε αυτή την ιδιαίτερη τελετή, όπου τιμούμε την αριστεία στη διδασκαλία και την έρευνα στους κόλπους της Σχολής μας.

Η Φιλοσοφική Σχολή του ΕΚΠΑ, με τα 13 Τμήματά της, αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους πυλώνες της ελληνικής ανώτατης εκπαίδευσης καθώς καλύπτει ένα ευρύτατο φάσμα ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστημών. Τα Τμήματά μας φιλοξενούν χιλιάδες φοιτητές και μεταπτυχιακούς φοιτητές, ενώ οι ερευνητικές μας δραστηριότητες συμβάλλουν καθοριστικά στην πρόοδο της επιστήμης και του πολιτισμού.

Η διεθνής αναγνώριση του έργου μας, οι συνεργασίες με κορυφαία πανεπιστήμια του εξωτερικού και η συνεχής καινοτομία στη διδασκαλία και την έρευνα καθιστούν τη Σχολή μας έναν ζωντανό οργανισμό που προσαρμόζεται στις προκλήσεις του 21ου αιώνα χωρίς να χάνει τη σύνδεσή του με την πλούσια ακαδημαϊκή παράδοση.

Η σημερινή βράβευση αποτελεί μια ουσιαστική αναγνώριση του εξαιρετικού έργου που επιτελείται καθημερινά στα Τμήματά μας. Οι βραβευόμενοι συνάδελφοί μας ενσαρκώνουν το ιδεώδες του πανεπιστημιακού δασκάλου και ερευνητή, που συνδυάζει την επιστημονική αρτιότητα με την παιδαγωγική αφοσίωση.

Με το Βραβείο Εξαιρετικής Πανεπιστημιακής Διδασκαλίας τιμούμε τον Καθηγητή Δημήτριο Αγγελάτο. Ο **Δημήτριος Αγγελάτος**, πτυχιούχος του Τμήματος Φιλολογίας του ΕΚΠΑ και διδάκτωρ του Πανεπιστημίου της Σορβόννης-Paris IV, δίδαξε (1989-2009) Νεοελληνική Φιλολογία, Συγκριτική Φιλολογία και Θεωρία Λογοτεχνίας στα Πανεπιστήμια Κρήτης και Κύπρου. Από το 2009 είναι Καθηγητής Νεοελληνικής Φιλολογίας και Θεωρίας Λογοτεχνίας στο Τμήμα Φιλολογίας του ΕΚΠΑ. Έχει διευθύνει ερευνητικά προγράμματα και έχει εποπτεύσει πολλές διδακτορικές διατριβές. Το έργο του

βασίζεται ερμηνευτικά στον μεθοδολογικό συνδυασμό Θεωρίας, Ιστορίας και Κριτικής της Λογοτεχνίας, με διευρυμένο προσανατολισμό στη Θεωρία της Τέχνης.

Επιπλέον, με το ίδιο Βραβείο τιμούμε και την Καθηγήτρια **Σπυριδούλα Βαρλοκώστα**. Με την εμβάθυνσή της στην Ψυχογλωσσολογία και Νευρογλωσσολογία, έχει εμπλουτίσει την ακαδημαϊκή εμπειρία χιλιάδων φοιτητών. Είναι Καθηγήτρια Γλωσσολογίας και Διευθύντρια του Εργαστηρίου Ψυχογλωσσολογίας και Νευρογλωσσολογίας. Διδάσκει στο Τμήμα Φιλολογίας τα μαθήματα Ψυχογλωσσολογία-Νευρογλωσσολογία και Γλωσσική Κατάκτηση. Είναι μέλος της Διοικούσας Επιτροπής των Δημοσίων Ωνασείων Σχολείων και Συνεργάτιδα στη μονάδα Αρχιμήδης του Ερευνητικού Κέντρου «Αθηνά».

Με το Βραβείο Αριστείας στην Έρευνα τιμούμε τον επίκουρο Καθηγητή **Γεώργιο Κούζα**, του οποίου η συστηματική ερευνητική δραστηριότητα στην Αστική Λαογραφία και η διεθνής αναγνώριση του έργου του αποτελούν πηγή έμπνευσης. Ο Γιώργος Κούζας έχει διδάξει σε δέκα τμήματα σε διάφορα ΑΕΙ. Έχει συμμετάσχει ως ερευνητής σε επτά ερευνητικά προγράμματα, ελληνικά και διεθνή, ενώ είναι επιστημονικός υπεύθυνος τριών προγραμμάτων στο ΕΚΠΑ. Υπήρξε υπότροφος ΙΚΥ, ΕΣΠΑ, Ιδρύματος Ωνάση, ενώ έχει δημοσιεύσει έξι μονογραφίες (μόνος του ή σε συνεργασία με άλλους), καθώς και άρθρα στην Ελλάδα και το εξωτερικό.

Αυτές οι διακρίσεις δεν είναι απλώς ατομικές επιτυχίες. Αντανακλούν το συλλογικό πνεύμα αριστείας που χαρακτηρίζει τη Φιλοσοφική Σχολή και την παράδοσή της στην προαγωγή της γνώσης και του πολιτισμού.

Συγχαίρω θερμά τους βραβευόμενους και τους ευχαριστώ για το παράδειγμα που δίνουν σε όλους μας.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΗΡΕΙΩΤΗ
Καθηγητή και Κοσμήτορα της Σχολής Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών του ΕΚΠΑ

ΟΜΙΛΙΑ

Βραβεία «Αναγνώρισης της Εξαιρετικής Προσφοράς στο Πανεπιστήμιο και την Κοινωνία» για το ακαδημαϊκό έτος 2023-2024:

Στυλιανός Κώτσιος, καθηγητής του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών.

Ο **Στέλιος Κώτσιος** σπούδασε Μαθηματικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, από όπου πήρε το πτυχίο του. Έχει κάνει μεταπτυχιακές σπουδές στην Πληροφορική και την Επιχειρησιακή Έρευνα. Το διδακτορικό του είναι στα Εφαρμοσμένα Μαθηματικά και συγκεκριμένα στη Μαθηματική Θεωρία Συστημάτων.

Έχει εργασθεί ως ερευνητής ή καθηγητής σε ΑΕΙ του εσωτερικού και του εξωτερικού και σήμερα είναι καθηγητής α΄ βαθμίδος στον Τομέα Μαθηματικών-Πληροφορικής-Στατιστικής και Οικονομετρίας του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του ΕΚΠΑ.

Ο κ. Κώτσιος ασχολείται ερευνητικά με τη μελέτη της μαθηματικής θεωρίας συστημάτων, των μη γραμμικών διακριτών συστημάτων, της υπολογιστικής άλγεβρας, της οικονομικής δυναμικής, της εφαρμογής των μαθηματικών μεθόδων της κυβερνητικής στην οικονομία και τη διοίκηση και εν γένει των εφαρμοσμένων μαθηματικών. Έχει πλήθος δημοσιεύσεων σε διεθνή περιοδικά, πολλές από τις οποίες αυτοδύναμες, και έχει παρουσιάσει εργασίες σε συνέδρια. Έχει συγγράψει τρία βιβλία και είναι ο ακαδημαϊκός υπεύθυνος πολλών προγραμμάτων e-learning του ΕΚΠΑ. Από τον Ιούνιο του 2020 είναι πρόεδρος του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του ΕΚΠΑ και από το 2023 πρόεδρος του Δ.Σ. του Ευγενιδείου Θεραπευτηρίου.

Βραβεία «Εξαιρετικής Πανεπιστημιακής Διδασκαλίας» για το ακαδημαϊκό έτος 2023-2024:

1. Εμμανουέλα Δούση, καθηγήτρια του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης.

Η **Εμμανουέλα Δούση** είναι καθηγήτρια διεθνών θεσμών στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, κάτοχος της έδρας UNESCO για την κλιματική διπλωματία. Το πιο πρόσφατο βιβλίο της διερευνά τον ρόλο του διεθνούς δικαίου και της διπλωματίας στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Το 2022 ήταν Fulbright Visiting Scholar στο UC Berkeley. Διευθύνει το αγγλόφωνο ΠΜΣ στις Σπουδές Νοτιοανατολικής Ευρώπης και συντονίζει το ευρωπαϊκό πρόγραμμα Jean Monnet για τις κλιματικές πολιτικές και διπλωματία στη Νοτιοανατολική Ευρώπη.

2. Θεόδωρος Συριόπουλος, καθηγητής του Τμήματος Διαχείρισης Λιμένων και Ναυτιλίας.

Ο **Θεόδωρος Συριόπουλος** είναι καθηγητής Ναυτιλιακής Χρηματοοικονομικής και πρόεδρος του Τμήματος Διαχείρισης Λιμένων και Ναυτιλίας του ΕΚΠΑ. Επισκέπτης καθηγητής σε διεθνή και εγχώρια ακαδημαϊκά Ιδρύματα (Γαλλία, Βρετανία, Κίνα, Νομική Σχολή Αθηνών, ΟΠΑ κ.α.). Υπηρέτησε στο Τμήμα Ναυτιλίας και Επιχειρηματικών Υπηρεσιών του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Εργάστηκε σε υψηλές θέσεις ευθύνης στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα, στη χρηματοοικονομική διοίκηση επιχειρήσεων, επενδυτική τραπεζική, κεφαλαιαγορές, διαχείριση χαρτοφυλακίου και συμβουλευτικές υπηρεσίες. Το ερευνητικό και ακαδημαϊκό του έργο έχει τιμηθεί με σειρά διεθνών διακρίσεων και βραβείων.

Βραβεία «Αριστείας στην Έρευνα» για το ακαδημαϊκό έτος 2023-2024:

1. Δημήτριος Μητρόπουλος, επίκουρος καθηγητής του Τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων και Οργανισμών.

Ο **Δημήτρης Μητρόπουλος** είναι επίκουρος καθηγητής Πληροφορικής στο Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων και Οργανισμών του ΕΚΠΑ και επικεφαλής της Διεύθυνσης Προηγμένων Υπολογιστικών και Δικτυακών Υποδομών στο ΕΔΥΤΕ. Προηγουμένως, υπηρέτησε ως μεταδιδακτορικός ερευνητής στο Πανεπιστήμιο Columbia. Έχει δημοσιεύσει σε κορυφαία συνέδρια (PLDI, ICSE, FSE) και περιοδικά (IEEE TDSC, ACM TOPS, EMSE) του τομέα της Πληροφορικής και έχει επιβλέψει την ανάπτυξη προηγμένων υποδομών που υποστηρίζουν κρίσιμες υπηρεσίες ψηφιακής διακυβέρνησης.

2. Παντελής Κωστής, επίκουρος καθηγητής του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών.

Ο **Παντελής Κωστής** είναι επίκουρος καθηγητής Οικονομικής Ανάπτυξης στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών και ακαδημαϊκός υπεύθυνος των προγραμμάτων CIVIS, Erasmus+ μετακίνηση φοιτητών και Erasmus+ πρακτική άσκηση. Έχει δημοσιεύσει σε διακεκριμένα επιστημονικά περιοδικά και είναι συγγραφέας πλήθους μονογραφιών/βιβλίων. Είναι επιστημονικός υπεύθυνος έργου του ερευνητικού προγράμματος «HORIZON Europe», editor της σειράς βιβλίων «Palgrave Studies in the Future of the European Economies and Societies» και associate editor επιστημονικών περιοδικών.

ΜΑΪΟΣ 2025

ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΠΡΟΣ ΤΙΜΗΝ
ΤΟΥ ΟΜΟΤΙΜΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ
ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ
ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΚΥΡΙΟΥ **ΜΙΧΑΗΛ ΤΣΙΝΙΣΙΖΕΛΗ**

Την 5η Μαΐου 2025, ημέρα Δευτέρα και ώρα 19.00, στη Μεγάλη Αίθουσα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, πραγματοποιήθηκε η εκδήλωση προς τιμήν του Ομότιμου Καθηγητή του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης της Σχολής Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών κυρίου **Μιχαήλ Τσινισιζέλη**.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

* Προσφώνηση από τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο.
* Χαιρετισμός από τον Κοσμήτορα της Σχολής Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών, Καθηγητή κύριο Νικόλαο Ηρειώτη.
* Ομιλία από τον Πρόεδρο του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, Καθηγητή κύριο Χαράλαμπο Χρυσανθάκη.
* Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου από τον Καθηγητή κύριο Δημήτριο Χρυσοχόου.
* Επίδοση της τιμητικής πλακέτας από τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο.
* Αντιφώνηση του τιμώμενου ομότιμου Καθηγητή, κυρίου Μιχαήλ Τσινισιζέλη.

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗ ΣΑΜΙΤΑ
Καθηγητή και Αντιπρύτανη Οικονομικών και Ανάπτυξης του ΕΚΠΑ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ[1]

Το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών τιμά σήμερα κατά τα ακαδημαϊκά ειωθότα έναν εξέχοντα διδάσκαλο. Έναν συνάδελφο που υπηρέτησε το ίδρυμα με αφοσίωση, συνέπεια και πνευματικό ήθος και ανέδειξε με το έργο του την Πολιτική Επιστήμη στην Ελλάδα και διεθνώς.

Ο Μιχάλης Τσινισιζέλης γεννήθηκε το 1955 στην Αθήνα. Σπούδασε Πολιτικές Επιστήμες στην Ελλάδα και στο Ηνωμένο Βασίλειο. Το διδακτορικό του δίπλωμα το έλαβε το 1985 από το Πανεπιστήμιο του Manchester. Σύντομα εξελέγη Λέκτορας στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Για περισσότερο από τρεις δεκαετίες υπηρέτησε το Πανεπιστήμιό μας από διάφορες θέσεις ευθύνης. Διετέλεσε τέσσερις φορές Πρόεδρος του οικείου Τμήματος και Κοσμήτορας της τότε Σχολής Νομικών, Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών.

Το διδακτικό του έργο υπήρξε πλούσιο και ουσιαστικό. Δίδαξε μαθήματα κομβικά για την κατανόηση της σύγχρονης Ευρώπης: «Συγκριτική Ανάλυση Ευρωπαϊκών Πολιτικών Συστημάτων», «Θεωρία της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης», «Το Πολιτικό Σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης», «Ευρωπαϊκή Διακυβέρνηση».

Με σταθερή συγκριτική διάθεση στην εννόηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως πολιτικού συστήματος, ανέδειξε τη φύση της Ένωσης ως πολιτικού συστήματος και συνέβαλε συστηματικά στη διάδοση και ανάπτυξη **των Ευρωπαϊκών Σπουδών**, ιδίως υπό το εξελικτικό πρίσμα της θεωρίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Ο τιμώμενος υπήρξε πρωτοπόρος στη μελέτη του συνομοσπονδιακού και του ομοσπονδιακού φαινομένου. Στο μνημειώδες έργο του ***Ο Λόγος της Κυριαρχίας*** εξετάζει τη δυναμική των σύνθετων πολιτειών, μελετώντας την

[1] Αντί για τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, κ. Γεράσιμο Σιάσο, την προσφώνηση εκφώνησε ο Αντιπρύτανης Οικονομικών και Ανάπτυξης, Καθηγητής κ. Αριστείδης Σάμιτας.

Ευρωπαϊκή Ένωση όχι μόνο ως νομική κατασκευή αλλά και ως ζωντανό οργανισμό συνεργασίας και συνδιακυβέρνησης.

Η βιβλιογραφική του προσφορά είναι σπουδαία και εκτενής. Ανάμεσα στα σημαντικά έργα του συγκαταλέγονται τα: *Quo Vadis Europa?*, *Ευρωπαϊκή Ένωση και Δημοκρατία*, *Η Ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης* καθώς και πλήθος επιστημονικών άρθρων και κεφαλαίων σε συλλογικούς τόμους στην Ελλάδα και διεθνώς.

Το ερευνητικό του αποτύπωμα επεκτείνεται και πέρα από τα όρια της Ευρώπης. Έδωσε διαλέξεις και παρουσίασε εισηγήσεις σε πανεπιστήμια του Ηνωμένου Βασιλείου, των Ηνωμένων Πολιτειών, της Κίνας και της Ταϊβάν, διαχέοντας το ελληνικό ακαδημαϊκό πνεύμα σε όλα τα μήκη και πλάτη της γης.

Ο τιμώμενος υπηρέτησε επίσης τον δημόσιο βίο ως Σύμβουλος του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, ως Πρόεδρος του Κέντρου Μελετών Ασφαλείας και ως Πρόεδρος της Ελληνικής Πανεπιστημιακής Ένωσης Ευρωπαϊκών Σπουδών.

Συνοψίζοντας, ο Μιχάλης Τσινισιζέλης υπήρξε δάσκαλος, υπηρέτης της γνώσης και φωτεινό παράδειγμα αφοσίωσης στην επιστήμη και στο Πανεπιστήμιο.

Οι διακεκριμένοι συνάδελφοι που θα ακολουθήσουν στο βήμα θα αναφερθούν εκτενέστερα στο πραγματικά πολύ σημαντικό έργο του τιμωμένου και θα μας δώσουν εναργέστερη εικόνα για έναν διεθνώς καταξιωμένο επιστήμονα, που διαμόρφωσε γενεές φοιτητών και ερευνητών.

Αγαπητέ κύριε Τσινισιζέλη,

Με σεβασμό και συγκίνηση σας εκφράζουμε σήμερα την ευγνωμοσύνη μας για τη συνολική προσφορά σας στο Ίδρυμά μας και στην Πολιτική Επιστήμη.

Σας απευθύνουμε θερμές ευχές για τη συνέχιση του έργου σας, ενός έργου που γνωρίζουμε ότι τυγχάνει διεθνούς απήχησης και καταξίωσης.

Το Πανεπιστήμιό μας και όλοι εμείς σας ευχαριστούμε!

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΗΡΕΙΩΤΗ
Καθηγητή και Κοσμήτορος της Σχολής Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών του ΕΚΠΑ

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

Αγαπητοί Συνάδελφοι και αγαπητοί φίλοι,

Καλούμαι να χαιρετίσω την εκδήλωση που πραγματοποιείται προς τιμήν του Ομότιμου Καθηγητή της Σχολής Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών Τσινισιζέλη Μιχάλη.

Θα μπορούσα να πω πολλά για την προσφορά του Μιχάλη στο Τμήμα του. Ως Προέδρος του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης πρόσφερε επί σειρά ετών συνεχή αρωγή, στήριξε και καθοδήγησε συναδέλφους του και προέβη σε σειρά σημαντικών ενεργειών και δραστηριοτήτων, που οδήγησαν στην περαιτέρω ενίσχυση της εξωστρέφειας και προβολής του συγκεκριμένου τμήματος καθώς και σε ευρύτερες συνεργασίες με άλλα τμήματα. Επίσης, ως Κοσμήτορας της Σχολής μας, ο Μιχάλης Τσινισιζέλης άφησε σημαντικό έργο, καθώς ενίσχυσε τις εμβληματικές βιβλιοθήκες μας, διεύρυνε σε πολλά επίπεδα τη συνεργασία της Σχολής μας με άλλες Σχολές και Πανεπιστήμια, οργάνωσε, συντόνισε κατά τρόπο ευκλεή και συνετό τις ακαδημαϊκές δραστηριότητες των Τμημάτων, τις τρέχουσες λειτουργικές ανάγκες τους, καθώς και αυτές της Σχολής, ενώ μέσω κοινωνικών-επιστημονικών εκδηλώσεων της Σχολής ενίσχυσε το κοινωνικό έργο και αποτύπωμα αυτής, ενισχύοντας το κύρος και την προβολή της σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Όμως αυτό που ουσιαστικά θα ήθελα να σας πω, πέραν των παραπάνω που αφορούν διαδικασίες, είναι για τον ίδιο τον Μιχάλη, όπως τον έζησα εγώ. Αυτός ο Μιχάλης, όπως τον έζησα την εποχή που ήταν Κοσμήτορας, όποτε είχαμε πρόβλημα στο Τμήμα μου, στήριζε πάντα τις προσπάθειες επίλυσης και κυρίως όταν έγινα Κοσμήτορας της Σχολής ακολουθώντας τα χνάρια του ήταν αυτός που με συμβούλεψε και με καθοδήγησε σε πολλά με τον ήπιο τόνο του.

Έτσι μπορώ να πω ότι ο Μιχάλης υπήρξε για εμένα, όπως και για τους περισσότερους συναδέλφους της Σχολής, ένας Δάσκαλος Λογικής και Αντικειμενικότητας. Νομίζω ότι όλοι θυμόμαστε τον τρόπο που μας

συμβούλευε, που ποτέ δεν πίεζε, αλλά πάντα περνούσε με ήπιο τρόπο τη λογική σκέψη του στο μυαλό μας. Γι' αυτό τον λόγο, ακόμα και τώρα που έχει συνταξιοδοτηθεί, κανένας δεν τον αφήνει ήσυχο. Όλοι οι συνάδελφοι τον καλούν να ασχοληθεί με το τμήμα και εγώ συνεχίζω να του καταναλώνω τον λίγο ελεύθερο χρόνο του για συμβουλές που αφορούν τη Σχολή. Τελειώνοντας, θα ήθελα να πω στον Μιχάλη μας, χαριτολογώντας, ότι όλα τα προηγούμενα ειπώθηκαν για να καταλάβει ότι, ακόμα και να το θέλει, ποτέ δεν θα ξεφύγει από τη Σχολή και το Τμήμα του καθώς και τα δύο θα τον χρειάζονται πάντα.

Καλή Δύναμη, Μιχάλη.

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΑΚΗ
Καθηγητή και Προέδρου του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του ΕΚΠΑ

ΟΜΙΛΙΑ

Κυρίες και κύριοι Υπουργοί,
Κύριε Πρύτανη,
Κύριε διατ. Πρύτανη,
Κυρίες και κύριοι Αντιπρυτάνεις,
Κυρίες και κύριοι,
Αγαπητέ κύριε Καθηγητά,

Το Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης με ιδιαίτερη χαρά συμμετέχει στην εκδήλωση προς τιμήν του Ομότιμου Καθηγητή και διατελέσαντος Κοσμήτορα του Ιδρύματός μας κυρίου Μιχαήλ Τσινισιζέλη.

Ο Καθηγητής Τσινισιζέλης ολοκλήρωσε τις διδακτορικές σπουδές του στο Πανεπιστήμιο του Manchester. Η έλευση και θήτευσή του στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης συνδέθηκε με τη διδασκαλία επί μακρό χρόνο σειράς σημαντικών προπτυχιακών και μεταπτυχιακών μαθημάτων, όπως «Συγκριτική Ανάλυση Ευρωπαϊκών Πολιτικών», «Συγκριτικός Ομοσπονδιασμός», «Ευρωπαϊκή Πολιτική», «Πολιτικό Σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης». Ο τιμώμενος συνάδελφος έχει επίσης διδάξει σε Πανεπιστήμια της Μεγάλης Βρετανίας, ενώ έχει προσκληθεί για διαλέξεις σε Ιδρύματα των ΗΠΑ, της Ε.Ε., της Ρωσίας και της Κίνας.

Από το 2018-2022 διετέλεσε Πρόεδρος του Τμήματός μας, ενώ από το 2010-2014 προσέφερε τις υπηρεσίες του ως Κοσμήτορας της Σχολής Νομικών, Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών (αλλά περί αυτού αναφέρθηκε ο κ. Αντιπρύτανης και νομίζω ότι δεν θα πρέπει να προσθέσω περισσότερα).

Στο πλαίσιο λειτουργίας του Τμήματος και της Σχολής μας, ο Καθηγητής Τσινιζέλης αποτέλεσε έναν εξαιρετικό συνάδελφο. Παρά τις σημαντικές ιδιότητες που είχε και τις ακαδημαϊκές θέσεις τις οποίες κατέλαβε, δεν έπαυσε να είναι νηφάλιος, προσηνής και ευγενής τόσο προς τους νεότερους συναδέλφους όσο και προς τους φοιτητές μας. Υπήρξε συνάδελφος με όλη τη σημασία του όρου.

Αγαπητέ κύριε Κοσμήτορα,

Το Τμήμα ΠΕΔΔ είναι ευτυχές για την αποψινή παρουσία του στην τελετή αυτή ως ένα μικρό αντιχάρισμα στην πολύτιμη, πολυετή και πολυεπίπεδη προσφορά Σας για την οποία και Σας εκφράζει τις θερμές ευχαριστίες του.

Σας ευχαριστώ πολύ!

ΔΗΜΗΤΡΗ Ν. ΧΡΥΣΟΧΟΟΥ
Καθηγητή του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του ΕΚΠΑ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΤΙΜΩΜΕΝΟΥ

Αξιότιμε κ. Πρύτανη,
Αξιότιμοι κ.κ. Αντιπρυτάνεις,
Αξιότιμε κ. Κοσμήτορα της Σχολής Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών,
Αξιότιμε κ. Πρόεδρε του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης,
Κυρίες και κύριοι,

Έχω την εξαιρετική τιμή να μοιράζομαι μαζί σας τη χαρά της αποψινής εκδήλωσης για ένα ξεχωριστά αγαπημένο πρόσωπο. Γιατί ο τιμώμενος, στο διάβα των 36 ετών που τον γνωρίζω, δεν είναι μόνον φίλος ή συνοδοιπόρος στα ακαδημαϊκά κοινά, αλλά πρωτίστως οικογένεια. Αλλά είναι και κάτι ακόμα: ο πανεπιστημιακός δάσκαλος τον οποίο συνάντησα ως τριτοετής φοιτητής στο μάθημά του «Θεωρία της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης» στην Αίθουσα Καββαδία της τότε Σχολής Νομικών, Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών. Μ' εκείνη τη νεανική διάθεση, ενίοτε εκρηκτική, και εν τέλει διαχρονική, να μεταδώσει στους όχι και τόσο νεότερούς τους τότε ιδέες που προσκαλούσαν σε αναστοχασμό των συμβατικών θεωρήσεων, εμπνέοντάς μας. Όπως μας έλεγε, επικαλούμενος ένα γνωμικό: να έχεις κάτι να πεις, να το πεις και να πεις ότι το είπες.

Κοινός μας αρμός η αγάπη για τη θεωρία. Κι αργότερα, για τη θεωρία της θεωρίας. Γι' αυτή τη βαθιά και μοναχική έγνοια που γεννά τη συγχρονία των θέσεων ως θεάσεων κι αντιστρόφως. Σ' αυτήν φιλοτέχνησε τους ανοιχτούς ορίζοντες που υπόσχεται η αναστοχαστική διερεύνηση έναρχων πολιτικών συνόλων, ιδίως των συνεκδοχών της μορφής «ένωση». Σ' αυτήν ενέγραψε το διάβημα της «διεννόησης» μέσω της συγκριτικής παράθεσης, όχι –ή όχι μόνο– ως συστηματικής ή και ταξινομικής αντιπαραβολής ομοιοτήτων και διαφορών, αλλά ως γνώμονα εννοιοθετικό, ενίοτε δε και εννοιοδοτικό. Μιας Πολιτικής Επιστήμης ανοικτής και πολυσήμαντης, που δεν κρύβεται στις άνευρες αναντιστοιχίες ενός αυτόκλητου ή και αυτάρεσκου επιστημολογικού

θετικισμού. Που συνιδρύει τη μετοχή στον κοινό βίο ως αρχιτεκτονική της δημόσιας συμβίωσης εντός και πέραν των συντεταγμένων εθνικών ορίων. Που διανοίγει, συνεξελικτικά, ορίζοντες μελημάτων πέρα και πάνω από τις κρατικογενείς προκείμενες των πολιτικών μορφών.

Επιτρέψτε μου εδώ μία σύντομη αναφορά στην επιστημονική διαδρομή του τιμωμένου. Σπούδασε πολιτικές επιστήμες στην Ελλάδα και το Ηνωμένο Βασίλειο και έλαβε το διδακτορικό του δίπλωμα από το Πανεπιστήμιο του Manchester το 1985. Ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του ’80 υπήρξε, ως μέλος ΔΕΠ του οικείου Τμήματος, ιδιαιτέρως ενεργός στα ακαδημαϊκά κοινά στην Ελλάδα και διεθνώς, υπηρετώντας με αφοσίωση το Τμήμα και τιμώντας με το έργο του την προώθηση των αναδυόμενων τότε Ευρωπαϊκών Σπουδών. Ξεχωριστή υπήρξε η συμβολή του στα προπτυχιακά μαθήματα «Συγκριτική Ανάλυση Ευρωπαϊκών Πολιτικών Συστημάτων», «Θεωρία της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης» και «Το Πολιτικό Σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης», το οποίο ακόμη διδάσκει, και, σε μεταπτυχιακό επίπεδο, στο μάθημα «Ευρωπαϊκή Διακυβέρνηση».

Δίδαξε σε Πανεπιστήμια του Ηνωμένου Βασιλείου, έχοντας, επίσης, παραδώσει διαλέξεις και εισηγηθεί επιστημονικές εργασίες σε ευρωπαϊκά και αμερικανικά πανεπιστήμια και, μεταξύ άλλων, στην Κίνα και την Ταϊβάν. Σε αυτά προστίθεται η επί σειρά ετών συμμετοχή του στο European Consortium for Political Research, έναν εμβληματικό διαπανεπιστημιακό θεσμό όπου είχε την ευκαιρία να δοκιμάσει νέες ιδέες ακόμη κι αν, αν όχι ιδίως εάν, έρχονταν σε αντίστιξη με κορυφαίους εκπροσώπους του κλάδου. Κι αυτό το λέω γιατί είχα την τύχη να βρεθώ μαζί του σε κάποιες από τις εκεί συμμετοχές του.

Το έργο του πολυσχιδές. Συνδιαλέγεται, και δη με διακλαδική διάθεση, με τη θεωρία της ενοποίησης, συχνά δε υπό το πρίσμα της συγκριτικής πολιτικής, την οποία και θεωρεί ότι συναρμόζει το αναγκαίο διανοητικό και μεθοδολογικό υπόβαθρο για την εννόηση της φύσης και της δυναμικής των πολιτικών συστημάτων. Ειδικότερα, ο τιμώμενος διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στη μελέτη της φύσης του πολιτικού συστήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτού του διευρυμένου μα συγκρίσιμου προς τα εθνικά υποσύνολα θεσμικού και κοινωνικού περιβάλλοντος, όπου εγγράφεται η ευρωπαϊκή πολιτική απόφαση. Ομοίως και στην ανάδειξη του «συγκριτικού κεκτημένου» του συνομοσπονδιακού και ομοσπονδιακού φαινομένου, αποφεύγοντας την παγίδα να τα προσεγγίσει στη δικαιοπολιτική τους αυτοτέλεια. Συνάρμοσε τις προκείμενες που τα συνέχουν ως καθαυτό ενώσεις με τη βαθύτερη έννοια του όρου ως διαλεκτικές ζεύζεις, όπου οι συνιστώσες ενότητες μαθαίνουν να

μοιράζονται τα οφέλη της συλλογικής διακυβέρνησης. Η συμβολή του εδώ κομβική, αφού ήταν από τους πρωτοπόρους στη χώρα που μελέτησε συστηματικά τον συγκριτικό συνομοσπονδισμό και ομοσπονδισμό με όρους συντεταγμένης συνεξέλιξης.

Ειδικότερα για τη φύση της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως πολιτικού συστήματος, την εγγράφει σε μια διακριτή παράδοση της ευρωπαϊκής συγκριτικής πολιτικής, που απαντά στην κατά Arend Lijphart θεωρία της «συναινετικής δημοκρατίας» («consociational democracy»): Πώς κοινωνικά διαιρεμένες πολιτείες επιδεικνύουν έναν αξιοσημείωτο βαθμό δημοκρατικής σταθερότητας. Κι αυτό εγγράφει με τη σειρά του τη μελέτη του ευρωπαϊκού σχεδίου στη δομική λογική συνεργατικών συστημάτων συντεταγμένης συνδιάθεσης. Θα διακηρύξει, έτσι, έναν άλλον κρατοκεντρισμό, κανονιστικής συστημικής διάθεσης, όπου το στοιχείο του ελεγχόμενου πλουραλισμού αντισταθμίζεται από τις αναφυόμενες, κάποτε εμπεδωμένες, προσδοκίες μιας πιο δημοκεντρικής ένωσης. Εν κατακλείδι: η Ευρωπαϊκή Ένωση συγκροτεί κατά τον τιμώμενο ένα πολιτικό σύστημα, την εσωτερική λογική του οποίου συνέχει η συντεταγμένη συνεξέλιξη διακριτών κέντρων, με σημείο εξισορρόπησης μια συναινετική, καίτοι μεταβλητή, συνδιάθεση κυριαρχιών.

Τις άνωθεν εννοιογραφήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης ο τιμώμενος αναπτύσσει στα έργα του – παραθέτω επιλεκτικά: *Ο Λόγος της Κυριαρχίας, Quo Vadis Europa?, Ευρωπαϊκή Ένωση και Δημοκρατία* (συν-συγγραφή), *Theory and reform in the European union* (συν-συγγραφή), *Νέα Ευρωπαϊκή Ένωση* (συνεπιμέλεια), *Η Ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (συνεπιμέλεια), *Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση* (συνεπιμέλεια), *Εισαγωγή στις Ευρωπαϊκές Σπουδές* (συνεπιμέλεια), *Παγκόσμια Ευρώπη;* (συνεπιμέλεια), *Σύγχρονα Προβλήματα Διεθνών Σχέσεων* (συνεπιμέλεια), *Σκέψεις για την Ευρωπαϊκή Ένωση* (επιμέλεια) και σε πλήθος άρθρων και κεφαλαίων στην Ελλάδα και διεθνώς.

Αξίζει, επίσης, να σημειωθεί ότι ο τιμώμενος διετέλεσε Σύμβουλος του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Πρόεδρος του Κέντρου Μελετών Ασφαλείας επί εξαετία, τέσσερις φορές Πρόεδρος της Ελληνικής Πανεπιστημιακής Ένωσης Ευρωπαϊκών Σπουδών, Κοσμήτωρ της τότε Σχολής Νομικών, Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών, και δη στην καταληκτική συλλογική της υπόσταση, και τέσσερις φορές Πρόεδρος του οικείου Τμήματος.

Κυρίες και κύριοι,

Λένε πως οι λέξεις σμιλεύουν ψυχές. Όμως το αντίθετο συμβαίνει απόψε. Όπως τότε, λίγο πριν αφυπηρετήσει το καλοκαίρι του ’23, όπου μοιράστηκα με τους συναδέλφους μου το ποίημα που ακολουθεί ως ελάχιστο χάρισμα αγάπης και ευγνωμοσύνης στον ίδιο.

«Γέφυρες»
Σμίλεψες λέει ο ποιητής ψυχές
κι έχτισες γέφυρες και γνώση
που πρόσφερες και πήρες.
Όχι αντίο.
Αργότερα θα πούμε.
Στις γέφυρες ν’ ανταμώσουμε.
Και στ’ αμφιθέατρο
θεωροί θ’ αναμένουν
όσα για χρόνια μιλούσες.
Σμίλεψε κι εσένα η γέφυρα.
Μια λέξη έμεινε – Δάσκαλος
που γέφυρες μονάχα χτίζει.

Αγαπητέ Μιχάλη, αγαπητή Αίνη,

Η αποψινή εκδήλωση είναι ένας ελάχιστος φόρος τιμής στην ίδια την προσήλωση ενός ανθρώπου που δεν έζησε απλώς το Πανεπιστήμιο, αλλά έζησε στο Πανεπιστήμιο. Ενός ανθρώπου που υπήρξε ομόλογος της ευθύνης που του εμπιστεύθηκε η Ελληνική Πολιτεία και το κοινό μας σπίτι, το Πανεπιστήμιό μας, αλλά και της εμπιστοσύνης που ο ίδιος έδειξε σε νεότερους συναδέλφους στις οποίες και στους οποίους στάθηκε αταλάντευτα, παραδίδοντας τη σκυτάλη της ίδιας αυτής ευθύνης. Κι εμείς, όλες και όλοι σήμερα εδώ, τον τιμούμε ευχαριστώντας τον για όλα όσα προσέφερε και για όλα όσα εξακολουθεί να προσφέρει. Άξιος!

ΜΙΧΑΗΛ ΤΣΙΝΙΣΙΖΕΛΗ
Ομότιμου Καθηγητή της Σχολής Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών του ΕΚΠΑ

ΑΝΤΙΦΩΝΗΣΗ

Κυρίες και κύριοι,
Αγαπητές και αγαπητοί συνάδελφοι,

Σας ευχαριστώ όλους για την παρουσία σας στην αποψινή και μάλλον ασυνήθιστη τιμητική εκδήλωση που οργανώθηκε από το Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, την Κοσμητεία και την Πρυτανεία του ΕΚΠΑ.

Οφείλω να ομολογήσω ότι μετά από 35 χρόνια στο ΕΚΠΑ δεν έχω καμία ανάλογη εμπειρία από τέτοιες εκδηλώσεις και ούτε έχω ακούσει να γίνεται κάτι παρόμοιο. Ασυνήθιστη ή όχι, η εκδήλωση αυτή είναι άκρως τιμητική για το άτομό μου και οι θερμές μου ευχαριστίες οφείλονται στους συντελεστές της εκδήλωσης αυτής. Ειδικότερα οι θερμές μου ευχαριστίες απευθύνονται προς τον Πρύτανη του Ιδρύματός μας, Καθηγητή της Ιατρικής Σχολής κ. Γεράσιμο Σιάσο, και προς ολόκληρη την Πρυτανεία του ΕΚΠΑ, την Κοσμητεία της Σχολής ΟΠΕ και τον Κοσμήτορα κ. Νικόλαο Ηρειώτη, τον Πρόεδρο του Τμήματος ΠΕΔΔ Καθηγητή κ. Χαράλαμπο Χρυσανθάκη και τον από μακρού φίλο και συνεργάτη μου Καθηγητή κ. Δημήτριο Χρυσοχόου, ο οποίος και επωμίσθηκε με το επιπλέον βάρος να σας μιλήσει για την επιστημονική μου – και όχι μόνον– διαδρομή.

Η σημερινή εκδήλωση είναι ιδιαιτέρως τιμητική για ένα επιπλέον λόγο: ότι σε προφανή αντίθεση με την κοινή μας εμπειρία είναι κάτι το οποίο δεν ζήτησα και για την οποία δεν είχα την παραμικρή ιδέα παρά μόνον εντελώς πρόσφατα.

Το να συνοψίσει κάποιος μια ολόκληρη ζωή μέσα σε λίγα λεπτά αποτελεί μια πολύ δύσκολη έως αδύνατη άσκηση. Δεν θα την αποτολμήσω λοιπόν διότι θα αδικήσω πολλούς και πολλά και συνεπώς μόνον γενικά μπορώ να αναφερθώ. Γνώρισα πολλούς, πάρα πολλούς, και άκρως ενδιαφέροντες ανθρώπους και έμαθα πάρα πολλά από αυτούς είτε στο Τμήμα είτε εκτός αυτού. Πολλοί από αυτούς δεν είναι πια μαζί μας αλλά η επιρροή τους ήταν καταλυτική στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνομαι τη ζωή και τις απαιτήσεις της. Γνώρισα και

άλλους με τους οποίους οι σχέσεις μας δεν εξελίχθηκαν με τον τρόπο με τον οποίο θα ήθελα, αλλά το άκρως ανταγωνιστικό περιβάλλον στο οποίο ζούμε δεν μας διευκόλυνε, αν και νομίζω πως έκανα ειλικρινείς προσπάθειες. Βέβαια όλα αυτά είναι μέσα στη ζωή και είναι μάλλον αναπόφευκτα, αλλά, παρ' όλα αυτά, θα ήθελα να απολογηθώ εάν έθιξα κάποιαν ή κάποιον με οποιονδήποτε τρόπο όλα αυτά τα χρόνια.

Τέλος, ευχαριστώ για μια ακόμη φορά όλους εσάς για τη σημερινή σας παρουσία, η οποία λαμπρύνει τη σημερινή εκδήλωση.

ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΗ ΣΕ ΕΠΙΤΙΜΟ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ
ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΟΥ ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΟΥ **ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΥΣΤΡΑΛΙΑΣ**
ΥΠΕΡΤΙΜΟΥ ΚΑΙ ΕΞΑΡΧΟΥ ΠΑΣΗΣ ΩΚΕΑΝΙΑΣ
ΚΥΡΙΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ

Την 7η Μαΐου 2025, ημέρα Τετάρτη και ώρα 19.00, στη Μεγάλη Αίθουσα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, αναγορεύθηκε επίτιμος διδάκτωρ του Τμήματος Θεολογίας και του Τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας και Θρησκειολογίας της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών ο Σεβασμιώτατος **Αρχιεπίσκοπος Αυστραλίας, Υπέρτιμος και Έξαρχος πάσης Ωκεανίας Κύριος Μακάριος**.

Η Α.Θ.Π. ο Οικουμενικός Πατριάρχης
Κύριος Βαρθολομαίος Α΄
τίμησε την εκδήλωση με την παρουσία του.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

***** Προσφώνηση από τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο.

* Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου από τον Κοσμήτορα της Θεολογικής Σχολής, Καθηγητή κύριο Εμμανουήλ Καραγεωργούδη.

* Αναγόρευση του τιμωμένου:
Ανάγνωση των κειμένων του Ψηφίσματος της Σχολής, της Αναγόρευσης και του Διδακτορικού Διπλώματος και περιένδυση του τιμωμένου με την

τήβεννο της Σχολής από τον Κοσμήτορα της Θεολογικής Σχολής, Καθηγητή κύριο Εμμανουήλ Καραγεωργούδη.

* Ομιλία του τιμωμένου Σεβασμιωτάτου Αρχιεπισκόπου Αυστραλίας, Υπερτίμου και Εξάρχου πάσης Ωκεανίας Κυρίου Μακαρίου, με τίτλο: «Vox populi (φωνὴ λαοῦ) στὸ διαδίκτυο. Ἡ σύγχρονη ἀπειλὴ ἀλλοιώσεως τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καὶ δημοκρατικοῦ φρονήματος».

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΣΙΑΣΟΥ
Καθηγητή και Πρύτανη του ΕΚΠΑ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Παναγιώτατε (Οικουμενικέ Πατριάρχα κ.κ. Βαρθολομαίε),

Έμπλεοι αγαλλιάσεως, Σας υποδεχόμαστε σήμερα στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, του οποίου **είστε Επίτιμος Διδάκτωρ όλων των Σχολών και των Τμημάτων του** – **ο Μόνος που έχει λάβει αυτή τη διάκριση από το πρώτο και μεγαλύτερο Πανεπιστήμιο του Ελληνισμού**.

Επιθυμώ να Σας εκφράσω, Παναγιώτατε, για άλλη μια φορά, εκ μέρους των Πρυτανικών Αρχών, την αγάπη και τον σεβασμό, με τον οποίο περιβάλλουμε το Οικουμενικό Πατριαρχείο και το πρόσωπό Σας. Η Πατριαρχία Σας αποτελεί αέναη διακονία του Ανθρώπου, εμφορούμενη από την αδιάσπαστη και ανόθευτη παράδοση της Ορθοδόξου Εκκλησίας.

Στο πρόσωπό σας συμπυκνώνεται όλη η εικόνα ενός εμπνευσμένου ιεράρχη, που με το κήρυγμα και τις ιδέες του μπορεί να εμπνεύσει όχι μόνο το ορθόδοξο ποίμνιο αλλά και κάθε συνάνθρωπό μας. Η πολύχρονη και πολύπλευρη προσφορά Σας, το πολυδιάστατο έργο Σας στη Μητέρα Εκκλησία, το Οικουμενικό Πατριαρχείο –έργο με βάση τις πανανθρώπινες αξίες της Ορθοδοξίας– Σας καθιστούν στυλοβάτη του απανταχού Ελληνισμού, της Ορθοδοξίας και της Χριστιανοσύνης εν γένει.

Μακαριώτατε (Αρχιεπίσκοπε Αθηνών και πάσης Ελλάδος, Κύριε Ιερώνυμε),

Με ευφρόσυνον χαρά και εξιδιασμένη τιμή Σάς υποδεχόμαστε εν όψει της σημερινής τελετής στο Πανεπιστήμιό μας γνωρίζοντας ότι αποτελείτε σάρκα εκ της σαρκός μας, ως πτυχιούχος της Φιλοσοφικής και της Θεολογικής μας Σχολής και Επίτιμος Διδάκτωρ του Πανεπιστημίου μας.

Με τη βαθύτατα πνευματική Σας προσωπικότητα και τον ήπιο λόγο σας, η ευλογία που με αγάπη μάς προσφέρετε την πρώτη ημέρα κάθε ακαδημαϊκού έτους στην Πρυτανεία του Πανεπιστημίου μας είναι πολύτιμη και μας γεμίζει δύναμη.

Είναι ιδιαίτερη η χαρά μας, καθώς σήμερα μας τιμούν με την παρουσία τους:

- Η απόφοιτος και Επίτιμη Διδάκτωρ του Πανεπιστημίου μας, τέως Πρόεδρος της Δημοκρατίας, κ. **Κατερίνα Σακελλαροπούλου**
- Ο απόφοιτος και Επίτιμος Διδάκτορας του Πανεπιστημίου μας, πρώην Πρωθυπουργός, κ. **Παναγιώτης Πικραμμένος**
- Ο απόφοιτος του Πανεπιστημίου μας, Υπουργός Εθνικής Άμυνας, κ. **Νίκος Δένδιας**
- Ο απόφοιτος του Πανεπιστημίου μας, Υπουργός Υποδομών και Μεταφορών, κ. **Χρίστος Δήμας**
- Ο απόφοιτος του Πανεπιστημίου μας, Υπουργός Μετανάστευσης και Ασύλου, κ. **Μάκης Βορίδης**
- Ο απόφοιτος του Πανεπιστημίου μας, Υπουργός Ναυτιλίας και Νησιωτικής Πολιτικής, κ. **Βασίλης Κικίλιας**
- Η απόφοιτος του Πανεπιστημίου μας, Υπουργός Τουρισμού, κ. **Όλγα Κεφαλογιάννη**
- Ο απόφοιτος του Πανεπιστημίου μας, Υπουργός Κλιματικής Κρίσης και Πολιτικής Προστασίας, κ. **Ιωάννης Κεφαλογιάννης**
- Ο Εκπρόσωπος του Αρχηγού της Μείζονος Αντιπολίτευσης, Βουλευτής, κ. **Σταύρος Μιχαηλίδης**
- Η Εκπρόσωπος του Προέδρου του ΣΥΡΙΖΑ-ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗ ΣΥΜΜΑΧΙΑ, Βουλευτής Επικρατείας, κ. **Πόπη Τσαπανίδου**
- Ο Εκπρόσωπος του Προέδρου του Δημοκρατικού, Πατριωτικού, Λαϊκού Κινήματος «ΝΙΚΗ», Βουλευτής, κ. **Ανδρέας Βορύλλας**
- Υφυπουργοί
- Βουλευτές
- Ομότιμοι Καθηγητές και Καθηγήτριες
- Ο π. Αντιπρόεδρος της Κυβέρνησης, κ. **Ευάγγελος Βενιζέλος**
- Ο Διοικητής του Αγίου Όρους, πρώην Υπουργός, κ. **Αλκιβιάδης Στεφανής**
- Εκπρόσωποι των Αρχηγών Ενόπλων Δυνάμεων
- Εκπρόσωποι του Περιφερειάρχη Αττικής και του Δημάρχου Αθηναίων
- Η Εξοχοτάτη Πρέσβης της Αυστραλίας στην Ελλάδα, κ. **Alison Duncan**
- **Ο Γενικός Πρόξενος της Ελλάδας στην Κωνσταντινούπολη, Πρέσβης Κωνσταντίνος Κούτρας**
- **Εκπρόσωπος της Α.Ε. του Πρέσβη της Κυπριακής Δημοκρατίας**
- **Σεβασμιώτατοι Αρχιερείς**

- **Γενικοί Γραμματείς Υπουργείων**
- **Μέλη του Συμβουλίου Διοίκησης του Πανεπιστημίου μας**
- **Αντιπρυτάνεις**
- **Κοσμήτορες**
- **Πρόεδροι Τμημάτων και Μέλη της Συγκλήτου**
- **Και εκλεκτοί συνάδελφοι της Θεολογικής Σχολής και όλων των Σχολών του Πανεπιστημίου μας**.

Το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών έχει διαμορφώσει μια μακρά σχέση με την Εκκλησία. Αυτή η σχέση διαμορφώθηκε από τα πρώτα βήματα του νεοσύστατου Ελληνικού Κράτους, εν μέρει λόγω του σημαντικού ρόλου που είχε η Ορθόδοξη Εκκλησία στη διαμόρφωση της Εθνικής ταυτότητας και στην Εκπαίδευση.

Ας μην ξεχνούμε ότι ήταν το ελληνορθόδοξο ήθος μαζί με το εθνικό φρόνημα που αποτέλεσαν τη βάση των επαναστατικών κινημάτων των υποδούλων, και βέβαια και της Ελληνικής Επανάστασης του 1821. Έτσι οι δυο θεσμοί, η Ορθόδοξη Εκκλησία και το Πανεπιστήμιο Αθηνών, υπήρξαν από τους βασικούς πυλώνες της συγκρότησης του ελληνικού κράτους, συντελώντας καθοριστικά στη διαμόρφωση της ελληνοχριστιανικής ταυτότητάς του, όπως διαμορφώθηκε στον 19ο αιώνα, καθώς και στην εξέλιξη της θεολογικής σκέψης στον ορθόδοξο κόσμο.

Η Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, η έχουσα τα πρεσβεία τιμής, καθώς συγκαταλέγεται **μεταξύ των τεσσάρων πρώτων Σχολών** του Ιδρύματός μας –όταν, όπως είναι γνωστό, δεν υπήρχε Θεολογική Σχολή πανεπιστημιακού επιπέδου σε καμία ορθόδοξη χώρα κατά την ίδια χρονική περίοδο– αποτελεί **το φυτώριο της Ορθοδοξίας**, όπου βλάστησαν σημαίνουσες προσωπικότητες που περικόσμησαν και περικοσμούν και σήμερα το εκκλησιαστικό και κοινωνικό γίγνεσθαι αλλά και το Πανεπιστήμιό μας.

Η παρουσία του Οικουμενικού Πατριάρχη, του Αρχιεπισκόπου Αθηνών και Πάσης Ελλάδος και δεκάδων σπουδαίων Ιεραρχών λαμπρύνει τη σημερινή τελετή και το Πανεπιστήμιο. Μας ενισχύει με αισιοδοξία και αποτυπώνει για άλλη μια φορά με εμφατικό τρόπο τους ισχυρούς δεσμούς του Πανεπιστημίου με τον ιερό θεσμό του Οικουμενικού Πατριαρχείου καθώς και το πνεύμα αγάπης με την Εκκλησία της Ελλάδας.

Σήμερα, με αισθήματα βαθιάς τιμής και ειλικρινούς συγκίνησης, το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών υποδέχεται τον Σεβασμιώτατο Αρχιεπίσκοπο Αυστραλίας, Υπέρτιμο και Έξαρχο πάσης Ωκεανίας, κ.κ.

Μακάριο και του αποδίδει τη μέγιστη τιμή ανακηρύσσοντάς τον σε Επίτιμο Διδάκτορα των Τμημάτων Θεολογίας και Κοινωνικής Θεολογίας και Θρησκειολογίας της Θεολογικής Σχολής, της οποίας είναι εκλεκτός απόφοιτος.

Ο τιμώμενος γεννήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης. Από τα πρώτα του βήματα έδειξε ξεχωριστή αφοσίωση στην Εκκλησία και στη θεολογική παιδεία, μαθήτευσε στη Ριζάρειο Εκκλησιαστική Σχολή και αποφοίτησε από την Ανωτέρα Εκκλησιαστική Σχολή και τη Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Με ένθεο ζήλο και ακαταπόνητη φιλομάθεια συνέχισε τις σπουδές του σε κορυφαία πανεπιστήμια, όπως το Πανεπιστήμιο της Βοστώνης και το Πανεπιστήμιο του Harvard, ενώ η διδακτορική του διατριβή με βαθμό «άριστα» στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Κρήτης επιβεβαιώνει τη βαθιά επιστημονική του συγκρότηση.

Διακόνησε την Εκκλησία της Κρήτης σε επιτελικές θέσεις και ανέπτυξε πλούσιο διδακτικό και συγγραφικό έργο. Δίδαξε στην Πατριαρχική Ακαδημία Κρήτης και σε πανεπιστήμια εντός και εκτός Ελλάδος. Σήμερα συνεχίζει την ακαδημαϊκή του πορεία στη θέση του Κοσμήτορος της Θεολογικής Σχολής του Αγίου Ανδρέου στο Σύδνεϋ της Αυστραλίας.

Το έργο του διαπνέεται από βαθιά κοινωνική ευαισθησία και πίστη στη δύναμη της θεολογικής σκέψης ως οδηγού του σύγχρονου ανθρώπου. Ως Πρόεδρος της Συνοδικής Επιτροπής Βιοηθικής του Οικουμενικού Πατριαρχείου και της αντίστοιχης Πανορθόδοξης Επιτροπής, ο τιμώμενος πρωτοστάτησε στη διατύπωση θεολογικού λόγου για τα μεγάλα διλήμματα της εποχής μας.

Η θεοφιλής του πορεία επισφραγίζεται το 2019, όταν η Αγία και Ιερά Σύνοδος του Οικουμενικού Πατριαρχείου, ύστερα από την ευμενή πρόταση της Αυτού Θειοτάτης Παναγιότητος, του Οικουμενικού Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου, τον εξέλεξε παμψηφεί Αρχιεπίσκοπο Αυστραλίας. Έκτοτε, του ανατέθηκε η διακονία της πέμπτης ηπείρου από τον υψηλό και πολυεύθυνο θρόνο της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αυστραλίας, όπου συνεχίζει με συνέπεια, σοφία και πνευματική ευθύνη να καθοδηγεί το πολυποίκιλο πλήρωμα της Εκκλησίας.

Κατά την εξαετή παρουσία του στην Αυστραλία, ο τιμώμενος έδωσε πνεύμα ζωής και αναγέννησε την πολυπληθή Ορθόδοξη Ομογένεια της Αυστραλίας. Ίδρυσε σχολεία για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, αναβάθμισε τη Θεολογική Σχολή του Αγίου Ανδρέου στο Σύδνεϋ και ίδρυσε Σχολή Βυζαντινής Μουσικής. Μερίμνησε για την κοινωνική προσφορά της Αρχιεπισκοπής οργανώνοντας συσσίτια και διευρύνοντας τη φροντίδα προς τους ηλικιωμένους. Χειροτόνησε οκτώ επισκόπους και περισσότερους από εβδομήντα πέντε

πρεσβυτέρους και διακόνους, συμβάλλοντας στην ενίσχυση της ποιμαντικής παρουσίας σε όλη την ήπειρο. Ξεκίνησε προγράμματα εσωτερικής ιεραποστολής για τους Αυστραλούς πολίτες και ανέπτυξε πλήθος πρωτοβουλιών για την πολιτιστική αναγέννηση και τη διάσωση της ελληνικής κληρονομιάς.

Με τη σοφή καθοδήγησή του, οι δεσμοί της Ορθοδόξου Εκκλησίας της Αυστραλίας με το Οικουμενικό Πατριαρχείο και τη Μητροπολιτική Ελλάδα ενισχύθηκαν ουσιαστικά ενώ ο μεστός δημόσιος λόγος του και οι παρεμβάσεις του τυγχάνουν ιδιαίτερης βαρύτητας στην Εκκλησία, την Ομογένεια και στους πολιτειακούς φορείς της Αυστραλίας.

Δεν είναι υπερβολή να πούμε πως ο Σεβασμιώτατος Αρχιεπίσκοπος κ. Μακάριος με τη δράση του αποτελεί έναν αυθεντικό φάρο του Ελληνισμού και της Ορθοδοξίας. Δεν μπορούμε να μην αναφερθούμε στο γεγονός ότι, χάρη και στη δική του οραματική μέριμνα, η Αρχιεπισκοπή Αυστραλίας ανέδειξε με απαράμιλλη ζωντάνια την ελληνική ταυτότητα και την πίστη των προγόνων μας, διοργανώνοντας δεκάδες εκδηλώσεις για τη συμπλήρωση 200 ετών από την Επανάσταση του 1821 – περισσότερες από κάθε άλλη ήπειρο του πλανήτη.

Ο Κοσμήτορας της Θεολογικής Σχολής, Καθηγητής Εμμανουήλ Καραγεωργούδης, που θα ακολουθήσει στο βήμα, θα αναπτύξει πληρέστερα την πνευματική και εκκλησιαστική διαδρομή του τιμωμένου και θα αναφερθεί εκτενέστερα στο πολυσήμαντο έργο του.

Σεβασμιώτατε (Αρχιεπίσκοπε Αυστραλίας, Υπέρτιμε και Έξαρχε πάσης Ωκεανίας, κ.κ. Μακάριε),

Με την αναγόρευσή Σας σε Επίτιμο Διδάκτορα, το Πανεπιστήμιο Αθηνών τιμά έναν Ιεράρχη που ενσαρκώνει τη σύζευξη πίστης και γνώσεως, παραδόσεως και προόδου, ταπεινώσεως και μεγαλείου.

Με αισθήματα βαθιάς συγκίνησης και τιμής, Σας καλωσορίζουμε στη μεγάλη οικογένεια του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και ευχόμαστε η σοφία, η αρετή και η αφοσίωση που χαρακτηρίζουν την πορεία Σας να αποτελούν πάντα λαμπρό παράδειγμα και εφαλτήριο ελπίδας για το μέλλον της Ορθοδοξίας και ολόκληρου του Ελληνισμού.

Θερμά συγχαρητήρια!

ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΟΥΔΗ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ
Καθηγητή και Κοσμήτορος της Θεολογικής Σχολής του ΕΚΠΑ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΤΙΜΩΜΕΝΟΥ

Ἔπαινος Ἀρχιεπισκόπου Αὐστραλίας Μακαρίου

«*Λίκην γὰρ ῥόδου ἤνθησας ἐν μέσῳ τῶν ἀκανθῶν*», γιατὶ ὅταν ὁ κόσμος στεγνώνει ἀπὸ ἐλπίδα, ἡ Κρήτη καρποφορεῖ τὰ ὄνειρα μὲ τὸ φῶς τῆς ψυχῆς της. Ἡ πρωτεϊκή, ἀνεξιχνίαστη στὴν ἀπαρχή της, Κρητικὴ ράτσα δὲν ὑπῆρξε καμία ἐποχὴ τῆς ἱστορίας ποὺ νὰ μὴ γέννησε, νὰ μὴν τεχνούργησε, νὰ μὴν τραγούδησε κάτι σπουδαῖο.

«*Licht, mehr licht*», «*Φῶς, περισσότερο φῶς*». Αὐτὸ τὸ ὕστατο κάλεσμα τοῦ Γκαῖτε σὲ σπάνιες στιγμὲς στὶς σκιερὲς διαδρομὲς τῆς ὑπάρξεώς μας τὸ βλέπουμε νὰ ὡριμάζει ἀπὸ ἐλπίδα σὲ ἀποκάλυψη. Μέσα σ' ἕνα τέτοιο ξέφωτο στεκόμαστε τὴ στιγμὴ αὐτή, ποὺ ὥριμο τὸ φῶς ἰριδίζει σὲ ἄπειρα χρώματα. Μὲ λίγα ἀπ' αὐτὰ τὰ χρώματα, ὅσα μπορεῖ νὰ συλλάβει ὁ ἀτελὴς ὀφθαλμὸς τῆς ψυχῆς μας, θὰ προσπαθήσουμε νὰ ἀποτυπώσουμε τὴν ὄψη τοῦ βίου τοῦ τιμωμένου, νὰ φυλάξουμε τὴ λάμψη του, ὅπως ἡ ἁλμύρα κρατᾶ τὴ μνήμη τοῦ κύματος.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Αὐστραλίας Μακάριος γεννήθηκε στὸ Ἡράκλειο, στὸν βυζαντινὸ Χάνδακα. Ἕνα παιδὶ ποὺ ἄνθισε ἀνάμεσα στὶς ἀντηχήσεις τῶν εὐσεβῶν φωνῶν καὶ τοὺς ψιθύρους τῶν πέτρινων θόλων, ἐκεῖ ὅπου τὸ παρελθὸν σὰν πεταλούδα ἀπὸ μάρμαρο πετάει ἀνάμεσα στὰ στενὰ τῆς μνήμης. Τίποτα δὲν μοιάζει στέρεο ἐδῶ. Ἀκόμη καὶ οἱ ἄνθρωποι περπατοῦν σὰν νὰ ἀκροβατοῦν ἀνάμεσα σὲ δύο ἐποχές: αὐτὴν ποὺ θυμοῦνται κι αὐτὴν ποὺ προσπαθοῦν νὰ δομήσουν. Κάποιοι ριζώνουν. Κάποιοι γίνονται ἄνεμος. Ὅπως ὁ Ἰδαῖος Ἡρακλῆς. Ὅπως ὁ Μακάριος. Χάραξαν δρόμους ἀνέμου, ἀφήνοντας τὴν Κρήτη γιὰ νὰ πλάσουν τοὺς νέους τους μύθους.

Κι ὅσοι φεύγουν, κουβαλώντας σπέρματα τῆς κρητικῆς γῆς, ἀνθίζουν διαρκῶς σὲ νέα μονοπάτια. Ὁ Αὐστραλίας Μακάριος γράφει μὲ τὴν καθημερινή του διαδρομὴ τὴ λέξη *Ἀρχὴ* σὲ μιὰ νέα ἐποχὴ τῆς Ἐκκλησίας.

Τὰ ὀνόματα τῶν γεννητόρων του ἔφεραν τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς πορείας του. Ἐμμανουήλ, ὁ Θεὸς μαζὶ μας –ἑλληνιστί– καὶ Φωτεινή. Τὸ βαπτιστικὸ

κατὰ κόσμον ὄνομά του, Κωνσταντῖνος, μὲ ὅλες τὶς μεγάλες στιγμὲς τοῦ Γένους στὰ γράμματά του.

Ἔμαθε πρῶτα νὰ συλλαβίζει τὸ θεῖο μέσα ἀπὸ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἀναγνώσματα τῆς Ριζαρείου.

Τὸ ταξίδι συνεχίστηκε στὴν Ἀνωτέρα Ἐκκλησιαστικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν. Ἐκεῖ, ἡ παράδοση ἔγινε φωνὴ ἐσωτερικὴ καὶ ἡ μαρτυρία ἔδωσε μορφὴ στοὺς στοχασμούς του.

Ἔπειτα, ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἔγινε ταὐτόχρονα ὄχθη καὶ ἐκβολή, λιμάνι ἀφίξεων καὶ πλώρη ἀναχωρήσεων πρὸς μιὰ καινούρια ἀνάγνωση τοῦ κόσμου· καὶ εἶναι αὐτὴ πού, σήμερα, τὸν στεφανώνει μὲ τὴν ὑψίστη τιμή της. Ἐδῶ, ὅπου ἡ πίστη συνομιλεῖ ἰσότιμα μὲ τὴ φιλοσοφίᾳ καὶ τὶς κοινωνικὲς ἐπιστῆμες, κατανόησε ὅτι ἡ γνώση δὲν ὁλοκληρώνεται ποτέ, οὔτε σταματᾷ στὸ σχῆμα τῆς βεβαιότητας. Ἀντίθετα, τὸν μύησε στὴν ἰδέα πὼς ἡ παράδοση δὲν ἐπαναλαμβάνεται – μεταμορφώνεται· καὶ ἡ μόνη της σταθερὰ εἶναι τὸ βλέμμα πού, ἀνήσυχο καὶ ζωηρό, διαπερνᾷ τὸν χρόνο, ψάχνοντας τὸν Θεὸ μέσα ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ ἀνθρώπου.

Καὶ ὅταν τὰ βιβλία καὶ οἱ αἴθουσες δὲν χωροῦσαν πιὰ τὴν ἀνήσυχη πνοὴ τῆς ἀναζητήσής του, ἡ ζωὴ τὸν ὁδήγησε σ' ἐκείνη τὴ φωτεινὴ συνάντηση, ποὺ θὰ μετέτρεπε τὴ θεωρίᾳ σὲ βιωμένη ἀποκάλυψη.

Ὑπάρχουν συναντήσεις ποὺ μοιάζουν μὲ ἀστέρια – φαίνονται μικρὲς ἀπὸ μακριά, μα κρύβουν μέσα τους κόσμους ὁλόκληρους. Ἔτσι ἦταν καὶ ἡ συνάντηση τοῦ νεαροῦ Μακαρίου μὲ τὸν Γέροντα Παΐσιο στὸ Ἅγιον Ὄρος.

Μὲ ἀνήσυχη καρδιὰ καὶ πόθο γιὰ τὰ ὑψηλά, ὁ νέος βρέθηκε ἐνώπιον τοῦ φωτισμένου γέροντα. Ἐκεῖνος, μὲ μάτια ποὺ ἔβλεπαν πέρα ἀπὸ τὸν χρόνο, τοῦ μίλησε γιὰ δρόμους ποὺ ἀκόμα δὲν εἶχαν χαραχθεῖ.

«*Ὄχι ἐδῶ, παιδὶ τῆς Κρήτης*», τοῦ εἶπε μὲ σιγανὴ φωνή. «*Ἡ εὐλογία σου σὲ προσμένει στὸν Ἅγιο Γεώργιο, ἐκεῖ ποὺ σὲ εἶδε πρώτη ἡ αὐγή*».

Μὰ δὲν τοῦ ἔδειξε τὸν χάρτη – τοῦ μίλησε γιὰ τὸν ὁρίζοντα. Γιατὶ τὰ πιὸ σημαντικὰ ταξίδια δὲν εἶναι ἐκεῖνα ποὺ ἀκολουθοῦν προδιαγεγραμμένες διαδρομές, ἀλλὰ αὐτὰ ποὺ μᾶς ὁδηγοῦν στὴν ἀνακάλυψη.

Ἐπιστρέφοντας στὴν Κρήτη, ὁ Μακάριος ἄνοιξε τὸ ἐκκλησιαστικὸ ἡμερολόγιο, ὅπως ἀνοίγει κανεὶς ἕνα παράθυρο νὰ δεῖ τὰ ἀστέρια. Καὶ ἐκεῖ, δεύτερο στὴ σειρά, σὰν νὰ τὸν περίμενε, ἦταν τὸ ὄνομα: Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Ἐπανωσήφη.

Κάποιοι θὰ τὸ ἀποκαλοῦσαν τύχη. Ἄλλοι, θεϊκὸ σημάδι. Μὰ ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς τὸ πιὸ θαυμαστὸ μυστήριο δὲν εἶναι ἡ σύμπτωση αὐτὴ καθαυτὴ ἀλλὰ ὅτι ἡ

καρδιὰ τοῦ νέου ἦταν ἕτοιμη νὰ τὴν ἀναγνωρίσει. Γιατὶ μόνον μὲ τὴν καρδιὰ βλέπει κανεὶς καθαρά. Τὸ οὐσιῶδες εἶναι ἀόρατο στὰ μάτια.

Ἀκούμπησε τὰ δάχτυλά του στὶς εἰκόνες τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ ἔνιωσε πὼς ἡ ἀφή του δὲν συνάντησε μόνο ξύλο καὶ χρώματα, ἀλλὰ τὴν ἀόρατη παρουσία ἐκείνων ποὺ προσευχήθηκαν πρὶν ἀπὸ αὐτόν. Μέσα στὴ σιωπὴ τῆς μονῆς, ὅπου κάθε ἦχος ἔμοιαζε νὰ γεννιέται ἀπὸ βαθιὰ μνήμη, συνάντησε ξανὰ τὶς λέξεις τοῦ γέροντος Παϊσίου: τὸ ταξίδι δὲν εἶναι ποτὲ εὐθεῖα γραμμή, εἶναι κύκλοι ποὺ ἐπιστρέφουν διαρκῶς στὸ σημεῖο τῆς πρώτης συνάντησης.

Ἄρχισε, λοιπόν, νὰ βαδίζει ὁ Μακάριος στὴν πνευματική του διαδρομή, ἀνάμεσα στὴ γνώση καὶ στὸ μυστήριο. Καὶ ἂν τὰ ἀστέρια κάποτε χάνονται ἀπὸ τὰ μάτια μας, δὲν παύουν ποτὲ νὰ εἶναι ἐκεῖ, πίσω ἀπὸ τὰ σύννεφα, περιμένοντας νὰ καθαρίσει ὁ οὐρανός. Ὅπως ἀκριβῶς καὶ οἱ λέξεις τοῦ γέροντα Παϊσίου, ποὺ ὁ Μακάριος δὲν ἔπαψε ποτὲ νὰ τὶς ἀκούει – μυστικὸς ὁδηγός στὴν καρδιά, νὰ βεβαιώνει τὴ διαδρομὴ ποὺ ἐκεῖνη πρώτη σχεδίασε.

Στὸ ἀκαδημαϊκὸ στερέωμα, ἡ πορεία του διαγράφεται ὡς ἕνα πολύεδρο πνευματικὸ ὁδοιπορικό, συγκεραστικὸ πολλαπλῶν ἐπιστημονικῶν πεδίων ποὺ συνυφαίνονται ἁρμονικὰ μὲ τὴ θεολογική του κατάρτιση. Ἐδράζοντας τὶς σπουδές του σὲ τρεῖς πυλῶνες γνώσεως, μετεκπαιδεύθηκε στὴν Χριστιανικὴ Ἠθικὴ στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Βοστώνης ἀποκτώντας Μεταπτυχιακὸ Τίτλο στὴ Θεολογία· στὴν Ἱστορίᾳ τῆς Ἐπιστήμης στὸ Χάρβαρντ, καὶ στὴ Βιοηθικὴ στὸ Πανεπιστήμιο Μόνας τῆς Αὐστραλίας. Τὸ ἀκαδημαϊκό του τόξο κορυφώθηκε τὸ 2002, ὅταν ἀναγορεύθηκε Διδάκτωρ τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Κρήτης μὲ τὴν ὑψίστῃ διάκριση «ἄριστα», ἐνσαρκώνοντας ἔτσι τὸν ἰδεώδη διάλογο μεταξὺ ἱερᾶς καὶ θύραθεν ἐπιστήμης, πίστεως καὶ λόγου.

Ἡ ἐκκλησιαστική του διακονία ξεδιπλώνεται ὡς ὀργανικὴ συνέχεια τῆς πνευματικῆς του ἀναζήτησης, μὲ ὁρόσημα ποὺ καταδεικνύουν τὴν ἀέναη ἀφοσίωσή του στὴν Ὀρθόδοξη παράδοση. Ἀφιερώνοντας τὸν ἑαυτό του στὴ διακονία τῆς Ἐκκλησίας, χειροτονήθηκε Διάκονος στὶς 18 Ὀκτωβρίου 1993 καὶ Πρεσβύτερος στὶς 25 Ἰουνίου 1997. Ἡ ἀναγνώριση τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς πνευματικῆς του ἀνόδου ἦρθε μὲ τὴν προαγωγή του σὲ Ἀρχιμανδρίτη, στὶς 23 Ἀπριλίου 1998, στὴν Ἱερὰ Μονὴ Ἁγίου Γεωργίου Ἐπανωσήφη ἀπὸ τὸν τότε Ἀρχιεπίσκοπο Κρήτης Τιμόθεο.

Τὴν Κυριακὴ τοῦ Πάσχα τοῦ 2008, στὸν Πάνσεπτο Πατριαρχικὸ Ναὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Βαρθολομαῖος τοῦ ἀπένειμε τὸ ὀφφίκιο τοῦ Ἀρχιμανδρίτου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, ἀναγνωρίζοντας ἔτσι τὴν πολυσχιδῆ προσφορά του στὴν Ἐκκλησία καὶ ἐπισφραγίζοντας μία πορεία ποὺ ἀπὸ τὸ 1993 μέχρι τὴν εἰς ἐπίσκοπον ἐκλογή του χαρακτηρίζεται ἀπὸ

διακεκριμένη ὑπηρεσία σὲ ἐπιτελικὲς θέσεις τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐκεῖ ὅπου τὰ ἴχνη τῆς παράδοσης βυθίζονται στὸ ἄχρονο καὶ τὸ πνεῦμα λαχταρᾷ τὴν ἀντανάκλαση τοῦ αἰωνίου, ἡ σχέση τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Αὐστραλίας Μακαρίου πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη Βαρθολομαῖο ἀναφαίνεται ὡς μυσταγωγικὴ φλόγα ἀφοσίωσης καὶ υἱικῆς τιμῆς. Ἔχοντας τὸν Πατριάρχη ὡς πρωταρχικὸ φωτεινὸ πρότυπο, ὁ Μακάριος ἀτενίζει πρὸς τὸν πνευματικό του πατέρα μὲ σεβασμὸ ποὺ ξεπερνᾷ τὰ ὅρια τῆς τυπικῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας, ἀναγνωρίζοντας στὸ πρόσωπό του τὸν κρατήρα ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἀναβλύζει ἡ ζωογόνος πηγὴ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ἐξελέγη ἀπὸ τὴ Σύνοδο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου μὲ πρόταση τοῦ Πατριάρχη Βαρθολομαίου –ὁ ὁποῖος διέκρινε ἐν καιρῷ τὴ χαρισματική του φύση– ἡ πνευματική τους συμπόρευση ἔχει γίνει ἡ κεντρικὴ ἀρτηρία μέσω τῆς ὁποίας διοχετεύεται στὴν ὕπαρξη τοῦ Μακαρίου ὄχι μόνον ἡ ἐκκλησιαστικὴ αὐθεντία ἀλλὰ καὶ τὸ βαθύτερο νόημα τῆς ἀποστολικῆς διακονίας. Μοιάζει αὐτὴ ἡ πνευματικὴ πατρότητα, καθὼς ἀνάγεται σὲ οὐράνια σφαῖρα, σὰν τὸ ἀπαράμιλλο ἀριστούργημα τῆς θείας οἰκονομίας, ὅπου ἡ ἱερατικὴ ἀκτινοβολία τοῦ ἑνὸς φωτίζει τὴν ὁδὸ τοῦ ἄλλου μέσα στὶς περιπέτειες αὐτοῦ τοῦ κόσμου, ἀποδεικνύοντας ὅτι ἡ ἀληθινὴ ἑνότητα τοῦ Πνεύματος ξεπερνᾷ τοὺς φυσικοὺς νόμους τῆς γενεαλογίας, ἐγκαθιδρύοντας μία σχέση πατέρα καὶ τέκνου ποὺ ὑπερβαίνει τὴ φθορὰ καὶ θεμελιώνεται στὴν αἰωνιότητα.

Ὁ ἀκαδημαϊκὸς βίος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου, παράλληλος καὶ συμπληρωματικὸς τῆς ἱερατικῆς του διακονίας, ἀποτελεῖ ὑψίστη ἔκφραση τῆς διαλεκτικῆς σχέσης μεταξὺ θεολογικῆς σκέψης καὶ ἐκπαιδευτικῆς ἀποστολῆς. Ἀπὸ τὸ 2003 ἕως τὴν εἰς Ἀρχιεπίσκοπον ἐκλογή του, ἐδίδαξε στὴν Πατριαρχικὴ Ἀνωτάτη Ἐκκλησιαστικὴ Ἀκαδημία Ἡρακλείου Κρήτης, μετουσιώνοντας τὴ γνώση σὲ πνοὴ πορείας γιὰ γενεὲς σπουδαστῶν, ἐνῶ ὡς ἐπισκέπτης καθηγητὴς μοίρασε τὸν καρπὸ τῆς σκέψης του καὶ σὲ ἄλλα Πανεπιστήμια ἐντὸς καὶ ἐκτὸς Ἑλλάδος. Ἡ ἀναγνώριση τῆς ἀκαδημαϊκῆς του ἀριστείας ἀποτυπώνεται ἐναργῶς στὴν ἐκλογή του, τὸν Μάιο τοῦ 2015, ὡς πρώτου Κοσμήτορος τοῦ Τμήματος Σπουδῶν Ὀρθοδόξου Θεολογίας τῆς Αὐτονόμου Ἐκκλησίας τῆς Ἐσθονίας, καθὼς καὶ στὴν ἀνάδειξή του, ἀπὸ τὸν Ἰούνιο τοῦ 2019 μέχρι σήμερα, σὲ Κοσμήτορα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου Ἀνδρέου στὸ Σύδνεϋ, διαγράφοντας ἔτσι μία τροχιὰ ποὺ ὑπερβαίνει γεωγραφικὰ ὅρια καὶ πολιτισμικοὺς περιορισμούς, ἑδραιώνοντας τὴν Ὀρθόδοξη θεολογικὴ παιδεία στὸν παγκόσμιο ἀκαδημαϊκὸ χάρτη.

Στὸν ἐπιστημονικὸ χῶρο τῆς Βιοηθικῆς, ἡ τριλογία τῶν συγγραμμάτων ποὺ ἐγκαινιάζει τὴ σειρὰ «*Παντοδαπὰ τῆς Βιοηθικῆς*» ἀποτελεῖ ὁρόσημο πρωτοποριακῆς συμβολῆς στὸν διάλογο μεταξὺ θεολογίας καὶ σύγχρονης ἐπιστήμης. Ἡ «*Εἰσαγωγὴ στὴ Βιοηθική*», ὡς πρώτη συστηματικὴ προσέγγιση τῆς Ὀρθόδοξης Βιοηθικῆς, εἰσάγει ἕνα πρωτότυπο ἑρμηνευτικὸ πρίσμα ποὺ ὑπερβαίνει τὴ στενὰ ἠθικιστικὴ θεώρηση, ἀναδεικνύοντας μία ὁλιστικὴ προοπτικὴ ποὺ ἐκτείνεται ἀπὸ τὸν παρόντα στὸν μέλλοντα αἰώνα. Τὸ ἔργο «*Κλωνοποίηση: Ἠθικοκοινωνικὲς καὶ Θεολογικὲς Συνιστῶσες*», προϊὸν ἐμβριθοῦς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας στὸ πλαίσιο διδακτορικῆς διατριβῆς, ἀντιμετωπίζει μὲ θεολογικὴ ὀξυδέρκεια τὰ καίρια ἐρωτήματα περὶ ἐμψυχώσεως καὶ μοναδικότητας τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου ποὺ ἀνακύπτουν ἀπὸ τὴ σύγχρονη βιοτεχνολογία. Τὸ τρίτο ἔργο, ἑστιάζοντας στὶς βιοηθικὲς θέσεις τοῦ Μητροπολίτου Γέροντος Ἐφέσου Χρυσοστόμου, διασώζει καὶ ἀναδεικνύει τὴν πατερικὴ παρακαταθήκη, διαμορφώνοντας μία γέφυρα μεταξὺ παραδοσιακῆς θεολογικῆς σκέψης καὶ σύγχρονων βιοηθικῶν προβληματισμῶν.

Στὴν πνευματικὴ καὶ ποιμαντικὴ διάσταση, τὰ ἔργα «*Ἡ δύναμη τῆς Συγγνώμης*» καὶ «*Κύριε καὶ Δέσποτα τῆς ζωῆς μου*» διαγράφουν μία τροχιὰ ποὺ ὑπερβαίνει τὰ στενὰ ὅρια τῆς ἀκαδημαϊκῆς θεολογίας, ἀγγίζοντας τὴν καθημερινότητα τοῦ ἀνθρώπου μέσα ἀπὸ μία γλώσσα προσιτὴ ἀλλὰ καὶ βαθιὰ στοχαστική. Τὸ πρῶτο, ἀνιχνεύοντας τὶς πτυχὲς τῆς κένωσης καὶ τῆς φιλανθρωπίας στὶς ἀνθρώπινες σχέσεις, προσφέρει ἕνα πλαίσιο κατανόησης τῆς συγχωρητικότητας ὡς ὀντολογικῆς διάστασης τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Ἡ εὐρεῖα ἀπήχησή του, ποὺ ἐπισφραγίζεται μὲ τὴν ἔκδοσή του στὴ ρουμανικὴ γλώσσα, μαρτυρεῖ τὴν οἰκουμενικὴ διάσταση τοῦ μηνύματός του. Τὸ δεύτερο, προσεγγίζοντας τὴν εὐχὴ τοῦ Ὁσίου Ἐφραὶμ τοῦ Σύρου, συνιστᾷ ἔργο ἐξαιρετικῆς λεπτότητας στὴν προσέγγιση τῶν πνευματικῶν θεμάτων, γεγονὸς ποὺ ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὴν πρωτοφανῆ διάδοσή του σὲ πέντε γλώσσες καὶ τριάντα τρεῖς ἐκδόσεις, καθιστώντας το τὸ πλέον διαδεδομένο ἔργο τοῦ συγγραφέα διεθνῶς.

Στὸ ἔργο «*Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον: Ἐκκλησία Ἄρχουσα καὶ Πάσχουσα*» συνοψίζεται ἡ ἐρευνητικὴ ὡριμότητα καὶ θεματολογικὴ συνέπεια τῆς συγγραφικῆς του πορείας. Ἡ συμβολὴ αὐτὴ ἐγγράφεται στὴν ἐκτενὴ καὶ πολύσημη ἐκκλησιαστικὴ παράδοση ποὺ περιστρέφεται γύρω ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸ Θρόνο, σὲ συνέχεια τῆς ἑρμηνευτικῆς προσφορᾶς τῶν Μαξίμου Σάρδεων καὶ Γενναδίου Ἡλιουπόλεως. Τὸ βιβλίο, ποὺ ὁ ἴδιος ὁ Πατριάρχης χαρακτηρίζει ὡς ἔργο «εἰδικοῦ βάρους», συνιστᾶ καρπὸ τοῦ «ὀξυγράφου καλάμου» τοῦ συγγραφέα, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ «βαθεία γνώση τῆς

ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου καὶ τῆς θεολογίας τῶν Πατέρων». Πραγματευόμενο καίρια ζητήματα ποὺ ἀπασχολοῦν τὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, ὅπως τὸ Οὐκρανικὸ Αὐτοκέφαλο, ἡ διακοπὴ τῆς Κοινωνίας μὲ τὸν Ἐπίσκοπο, τὸ Δικαίωμα τοῦ Ἐκκλήτου καὶ ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος, τὸ ἔργο αὐτὸ ἀποτελεῖ πολύτιμη συμβολὴ στὴν ἐκκλησιολογικὴ καὶ κανονικὴ ἐπιστήμη, ἀναδεικνύοντας μὲ τρόπο εὔγλωττο τὴ διττὴ ὑπόσταση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὡς θεσμοῦ ποὺ διαχρονικὰ ἄρχει καὶ πάσχει. Ἡ εὐρεία ἀποδοχὴ τοῦ ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὶς ἤδη τρεῖς ἐκδόσεις του, καθιστώντας το, σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα, σημεῖο ἀναφορᾶς γιὰ τὴν κατανόηση τῶν σύγχρονων ἐκκλησιολογικῶν ζητημάτων καὶ τῆς θέσης τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου στὴν παγκόσμια Ὀρθοδοξία.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ διαδρομὴ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἀναδεικνύεται ὡς πορεία «γνωστικῆς-ὑπαρξιακῆς τελειώσεως», ὅπου ἡ προσωπικὴ ἀφοσίωση μετουσιώνεται σὲ οἰκουμενικὴ διακονία. Ἡ παμψηφεὶ ἐκλογή του ὡς Ἐπισκόπου Χριστουπόλεως τὴν 27η Ἀπριλίου 2015 ἀπὸ τὴν Ἁγία καὶ Ἱερὰ Σύνοδο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἀκολουθούμενη ἀπὸ τὴ χειροτονία του στὸν Ἱερὸ Μητροπολιτικὸ Ναὸ τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ Ἡρακλείου τὴν 16η Μαΐου τοῦ ἰδίου ἔτους, σηματοδοτεῖ τὴν εἴσοδο σὲ μιὰ νέα φάση «αὐθεντικῆς ὑποκειμενικότητας» – τὸ κρίσιμο σημεῖο ὅπου ἡ θεολογικὴ κατάρτιση καὶ ἡ πνευματικὴ ἐμπειρία συναντοῦν τὴν ἐκκλησιαστικὴ εὐθύνη. Σὲ αὐτὸ τὸ πλαίσιο, ἡ ἀνάληψη τῶν καθηκόντων του γιὰ τὴν ὀργάνωση τοῦ θεολογικοῦ καὶ κατηχητικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἐσθονίας ἀποτέλεσε ἕνα σημεῖο τομῆς, ὅπου ἡ θεωρητικὴ γνώση καὶ ἡ πρακτικὴ ἐφαρμογὴ συναντήθηκαν στὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ συμμετοχή του στὴν Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδο τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας στὴν Κρήτη τὸ 2016, ὡς συμβούλου τῆς Ἀντιπροσωπείας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, μαρτυρεῖ ἐμβριθῆ ἑρμηνευτικὴ προσέγγιση τῆς διαλεκτικῆς στοχαστικῆς παραδόσεως τῆς θεολογίας – τὴ συνάντηση μεταξὺ παράδοσης καὶ σύγχρονου κόσμου, μεταξὺ αὐθεντίας καὶ ἑρμηνείας. Ἡ θεολογικὴ ἐπιστήμη ὀφείλει νὰ λειτουργεῖ ὡς γέφυρα διαλόγου μὲ τὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα, καὶ ἡ συμβολὴ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου στὴ Σύνοδο τοποθετεῖται ἀκριβῶς στὸ σημεῖο αὐτῆς τῆς γόνιμης ἀλληλεπίδρασης μεταξὺ τῆς διαχρονικῆς ἀλήθειας καὶ τῶν σύγχρονων προκλήσεων.

Ἡ κορύφωση αὐτῆς τῆς πορείας –ἡ παμψηφεὶ ἐκλογή του ὡς Ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἁγιωτάτης Ἀρχιεπισκοπῆς Αὐστραλίας τὴν 9η Μαΐου 2019 ἀπὸ τὴν Ἁγία καὶ Ἱερὰ Σύνοδο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, κατόπιν εὐμενοῦς προτάσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου–ἀποτελεῖ τὴν

τελεσφόρηση τῆς θεολογικῆς ἀνάπτυξης σὲ ἱστορικὸ καὶ ἐκκλησιολογικὸ ἐπίπεδο. Ἡ ἐνθρόνισή του τὴν 29η Ἰουνίου τοῦ ἰδίου ἔτους, παρουσία τῶν Ἀρχῶν τοῦ Αὐστραλιανοῦ Κράτους καὶ πολλῶν χιλιάδων πιστῶν, συνιστᾶ τὴ στιγμὴ ὅπου ἡ προσωπικὴ κλήση διασταυρώνεται μὲ τὸ συλλογικὸ βίωμα τῆς Ἐκκλησίας, φανερώνοντας ἔτσι τὴν κεντρικὴ θέση τῆς κοινοτικῆς διάστασης τῆς πίστεως στὴ θεολογικὴ θεώρηση.

Ὑπῆρξε καιρὸς ποὺ στὴν ὀνοματοδοσία τῶν χαρτογράφων ἡ Αὐστραλία λεγόταν *Terra nullius*, γῆ ἄδεια, δίχως ἀναγνωρισμένη ζωὴ καὶ παρουσία. Κι ὅμως, σ' αὐτὸν τὸν ἀπέραντο τόπο, μὲ τὴν ἀχανῆ ἐνδοχώρα καὶ τὸν οὐρανὸ ποὺ μοιάζει νὰ μὴν τελειώνει ποτέ, ὁ Μακάριος ἔφτασε γιὰ νὰ σπείρει τὴν αἴσθηση τοῦ ἀνήκειν.

Τὸ ἔαρ τῆς ἐρήμου ἔρχεται σιωπηλά, ὡς σκιὰ νεφέλης. Δὲν ἀναγγέλλεται μὲ σαλπίσματα, οὔτε μὲ σημαῖες ποὺ ξεδιπλώνονται στὸν ἀέρα. Ἔρχεται μυστικά, σὰν τὶς ρίζες ποὺ σπρώχνουν τὴ γῆ ἀπὸ μέσα, ὥσπου μιὰ μέρα, ἐκεῖ ποὺ ἡ γῆ διψοῦσε, πίνει τὶς πρῶτες σταγόνες τῆς ἀναγέννησης. «*Τῆς ἐρήμου τὸ ἄγονον ἐγεώργησας*».

Ὁ Patrick White, ὁ πρῶτος Αὐστραλὸς συγγραφέας ποὺ τιμήθηκε μὲ τὸ Νόμπελ Λογοτεχνίας τὸ 1973, ἦταν βαθιὰ ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴν πολυπολιτισμικὴ ἐμπειρία τῆς Αὐστραλίας καὶ ἰδιαίτερα ἀπὸ τὴ μεταναστευτική της διάσταση. Ἡ μεταπολεμικὴ ἑλληνικὴ μετανάστευση στὴν Αὐστραλία συνέπεσε μὲ τὴν πιὸ παραγωγικὴ περίοδο τοῦ White. Ὁ συγγραφέας παρατηροῦσε καὶ κατέγραφε τὴ διαδικασία τῆς πολιτισμικῆς προσαρμογῆς τῶν Ἑλλήνων μεταναστῶν, ἐνσωματώνοντας στοιχεῖα αὐτῆς τῆς ἐμπειρίας στὸ ἔργο του.

Σὲ αὐτὸ τὸ πλαίσιο, ἡ ἄφιξη καὶ τὸ ἔργο τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου στὴν Αὐστραλία ἀποτελεῖ μιὰ στιγμὴ σύγκλισης τῆς πνευματικῆς καὶ πολιτισμικῆς ἱστορίας τῆς χώρας. Ἐνῶ ὁ White διερευνᾶ λογοτεχνικὰ τὴ μεταφύτευση τῆς εὐρωπαϊκῆς συνείδησης στὸ αὐστραλιανὸ τοπίο, ὁ Μακάριος βιώνει καὶ ὑλοποιεῖ αὐτὴ τὴ διαδικασία στὴν ἐκκλησιαστικὴ καὶ κοινωνικὴ πραγματικότητα.

Στὶς σελίδες τοῦ Patrick White, ἡ αὐστραλιανὴ ἐνδοχώρα μοιάζει ἀρχικὰ μὲ ἄνυδρη ἔκταση, ὅπου ὁ ἥλιος δὲν χαρίζεται στοὺς διαβάτες. Ἐκεῖ, οἱ ἥρωες μετροῦν βῆμα πρὸς βῆμα τὴν κούραση τῆς ὕπαρξης, ἀναζητώντας μιὰ ρωγμὴ στὴ γῆ γιὰ νὰ φυτρώσει τὸ σπόρο τῆς ἐλπίδας. Στὸν ἴδιο αὐτὸ τόπο – περισσότερο μιὰ μεταφορὰ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη δίψα παρὰ ἕνα ἁπτὸ τοπίο– συναντοῦμε τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Αὐστραλίας Μακάριο, ὄχι σὰν ἀντιδιαστολή, ἀλλὰ σὰν συνέχεια αὐτῆς τῆς ἀνάγκης γιὰ ἕνα ἐσωτερικὸ ὕδωρ.

Ἐκεῖ ποὺ οἱ πλείονες τῶν ἀνθρώπων μιλοῦν γιὰ νὰ ἀκούσουν τὴ φωνή τους, ὁ Σεβασμιώτατος Αὐστραλίας μιλᾷ γιὰ νὰ διηγηθεῖ τὴν ἱστορία τοῦ Θεοῦ ἢ τὸν ἀντίλαλό Του μέσα στὴν Ἱστορία. Ἀπ' ὁποιαδήποτε πλευρὰ τῆς διήγησης ὅμως κι ἂν ἀνεβεῖς στὴ βάρκα αὐτὴ δὲν θὰ βάλει νερά γιατί κι ὁ ἔνθεος θὰ ἀναγνωρίσει τὴ θεία πνοὴ κι ὁ ὁδοιπόρος τῆς ἀμφιβολίας τὴν εὐγένεια.

Ἡ ποιμαντικὴ φιλοσοφία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἐκδηλώνεται ὡς μιὰ τριμερὴς ἀρχιτεκτονικὴ διακονίας ποὺ διαπερνᾶ ὅλες τὶς διαστάσεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς παρουσίας στὴν Αὐστραλία. Πρῶτον, ἡ ἐκπαιδευτικὴ μέριμνα ἀναδεικνύεται ὡς θεμελιώδης ἄξονας τῆς ἀρχιεπισκοπικῆς του θεώρησης, ἐκφραζομένη στὴν ἵδρυση τοῦ «*Aetolian College*» μὲ δεκατέσσερα παραρτήματα στὴν Πολιτεία τῆς Βικτωρίας, καὶ στὴν ἀναβάθμιση τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου. Ἡ προσέγγιση αὐτὴ ἀντανακλᾶ μιὰ βαθιὰ ἀντίληψη ποὺ ἀναγνωρίζει τὴ γλῶσσα ὄχι ἁπλῶς ὡς ἐργαλεῖο ἐπικοινωνίας, ἀλλὰ ὡς ὀντολογικὸ φορέα παράδοσης καὶ ταυτότητας, καὶ τὴ θεολογικὴ παιδεία ὡς τὸ διαλεκτικὸ πεδίο ὅπου συναντῶνται ἡ ἀποκαλυπτικὴ ἀλήθεια μὲ τὸν σύγχρονο προβληματισμό. Ἡ ἵδρυση τῆς Σχολῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς συμπληρώνει αὐτὴ τὴν ἐκπαιδευτικὴ τριάδα, ὑπογραμμίζοντας τὴ σημασία τῆς αἰσθητικῆς διάστασης στὴν πνευματικὴ ζωὴ – τὴν ἀναγνώριση ὅτι τὸ κάλλος ἀποτελεῖ δίοδο πρὸς τὴν ὑπερβατικὴ κατανόηση καὶ ἡ μουσικὴ γλῶσσα τῆς λατρείας μεταφέρει θεολογικὰ νοήματα πέραν τῶν ἐννοιολογικῶν περιορισμῶν.

Δεύτερον, ἡ κοινωνικὴ διακονία ἀναδεικνύεται ὡς ἡ πρακτικὴ ἔκφραση τῆς θεολογικῆς ἀλήθειας, μὲ τὴν ἵδρυση τοῦ παναυστραλιανοῦ συσσιτίου «Οἱ πέντε ἄρτοι» καὶ τὴ διεύρυνση τῆς κοινωνικῆς προσφορᾶς τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς στὴν τρίτη ἡλικία. Ἡ κοινωνικὴ μέριμνα ἐδῶ δὲν περιορίζεται στὴν ἠθικὴ ὑποχρέωση τῆς φιλανθρωπίας, ἀλλὰ ἀποκαλύπτεται ὡς ὀντολογικὴ προέκταση τῆς Εὐχαριστιακῆς θεολογίας – μιὰ ἐφαρμοσμένη ἀνθρωπολογία ὅπου ὁ ἄλλος, καὶ ἰδιαίτερα ὁ ἐμπερίστατος, ἀναγνωρίζεται ὄχι ὡς ἀντικείμενο ἐλεημοσύνης ἀλλὰ ὡς προσωπικὴ ἑτερότητα ποὺ κομίζει τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ στὸν κόσμο. Παράλληλα, ἡ ἔναρξη προγράμματος ἐσωτερικῆς ἱεραποστολῆς γιὰ τοὺς μὴ ὀρθοδόξους πολίτες φανερώνει μιὰ διαλογικὴ προσέγγιση τῆς μαρτυρίας – τὴν πεποίθηση ὅτι ἡ αὐθεντικὴ μαρτυρία τῆς πίστεως δὲν ἐξαντλεῖται στὴν κατήχηση, ἀλλὰ πραγματώνεται ὡς ὑπαρξιακὴ πρόσκληση σὲ μιὰ ζωὴ κοινωνίας καὶ ἀγάπης.

Τρίτον, ἡ ἐκκλησιολογικὴ ἀναδιάρθρωση ποὺ ἐπετεύχθη μὲ τὴν ἔγκριση, κατόπιν εἰσηγήσεώς του, τοῦ νέου Συντάγματος ἀπὸ τὴν Ἁγία καὶ Ἱερὰ Σύνοδο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀποτελεῖ τὴν κορύφωση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ του ὁράματος. Ἡ ἵδρυση τῶν Ἱερῶν Ἐπισκοπῶν Καμπέρας, Μελβούρνης,

Πέρθης, Ἀδελαΐδος, Βρισβάνης καὶ Χώρας, καὶ ἡ σύσταση τῆς Ἱερᾶς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου ὡς τοῦ ἀνωτάτου διοικητικοῦ ὀργάνου τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, δὲν συνιστᾶ ἁπλῶς διοικητικὴ ἀναδιοργάνωση, ἀλλὰ ἐκκλησιολογικὴ πραγμάτωση τῆς συνοδικότητας – τῆς πεποίθησης ὅτι ἡ αὐθεντικότητα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς ἐδράζεται στὴ συλλογικὴ ἔκφραση τῆς πίστεως καὶ τὴν συνεργικὴ ἄσκηση τῆς ἐκκλησιαστικῆς διακυβέρνησης. Ἡ θέσπιση τῆς ἐτήσιας παναυστραλιανῆς Ἱερατικῆς Συνάξεως ἐνισχύει περαιτέρω αὐτὴ τὴν συνοδικὴ διάσταση, καθιερώνοντας ἕνα φόρουμ διαλόγου καὶ ἀνταλλαγῆς ἐμπειριῶν μεταξὺ τοῦ κλήρου, ποὺ ὑπερβαίνει τοὺς γεωγραφικοὺς περιορισμοὺς τῆς ἀχανοῦς αὐστραλιανῆς ἠπείρου.

Ἡ πολιτιστικὴ διάσταση τῆς ἀρχιεπισκοπικῆς διακονίας, ἐκφραζομένη μέσω προγραμμάτων διάσωσης τῆς Ἑλληνικῆς Κληρονομιᾶς, ὅπως τὸ «*Our people their stories*», ἀναδεικνύει μιὰ νέα ἑρμηνευτικὴ προσέγγιση τῆς διασπορᾶς – τὴν ἀντίληψη ὅτι ἡ ἑλληνορθόδοξη παρουσία στὴν Αὐστραλία δὲν ἀποτελεῖ ἁπλῶς ἱστορικὸ συμβὰν ἢ κοινωνιολογικὸ φαινόμενο ἀλλὰ ζωντανὴ μαρτυρία ἑνὸς πολιτισμοῦ ποὺ συνεχίζει νὰ γονιμοποιεῖ τὸ παρὸν καὶ νὰ διαμορφώνει τὸ μέλλον. Ἡ κορύφωση αὐτῆς τῆς πολιτιστικῆς διακονίας ἦρθε μὲ τὶς λαμπρὲς ἐπετειακὲς ἐκδηλώσεις τοῦ 2024, ἐπὶ τῇ συμπληρώσει ἑκατονταετίας ἀπὸ τὴν ἵδρυση τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Αὐστραλίας, τὶς ὁποῖες ἐπεσφράγισε ἡ παρουσία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου στὴν Πέμπτη Ἤπειρο. Ἡ καθολικὴ συμμετοχὴ τῆς Ὁμοσπονδιακῆς καὶ Πολιτειακῆς ἡγεσίας τῆς χώρας καὶ χιλιάδων πιστῶν στὶς ἐκδηλώσεις αὐτὲς ἐπιβεβαίωσε τὴν εὐρύτερη ἀναγνώριση τῆς συμβολῆς τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας στὸν πνευματικὸ καὶ πολιτιστικὸ πλοῦτο τῆς πολυπολιτισμικῆς αὐστραλιανῆς κοινωνίας.

Ἐν κατακλεῖδι, ἡ ἀρχιεπισκοπικὴ διακονία του στὴν Ὠκεανία ἀναδεικνύεται ὡς μία ὁλιστικὴ προσέγγιση ποὺ συνθέτει τὴν ἐκπαιδευτικὴ μὲ τὴν κοινωνικὴ μέριμνα, τὴν ἐκκλησιολογικὴ ἀναδιάρθρωση μὲ τὴν πολιτιστικὴ ἀναγέννηση, τὴν θεωρητικὴ σύλληψη μὲ τὴν πρακτικὴ ἐφαρμογή. Μέσα ἀπὸ αὐτὸ τὸ πρίσμα, ἡ πορεία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Αὐστραλίας ἀποκαλύπτεται ὡς ὑπαρξιακὴ μαρτυρία μίας Ἐκκλησίας πού, στὸ πέρασμα ἑνὸς αἰώνα παρουσίας στὴν Πέμπτη Ἤπειρο, συνεχίζει νὰ διαλέγεται δημιουργικὰ μὲ τὴν ἱστορία, νὰ θεραπεύει ὑπαρξιακὲς ἀναζητήσεις, καὶ νὰ μαρτυρεῖ τὴν ἐσχατολογικὴ ἀλήθεια στὴν καρδιὰ τοῦ σύγχρονου κόσμου.

Ἡ τιμητικὴ ἀναγόρευση τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Αὐστραλίας Μακαρίου σὲ Ἐπίτιμο Διδάκτορα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἀποτελεῖ πράξη ἀναγνώρισης τῆς τριαδικῆς

περιχώρησης ἐπιστήμης, ἐκκλησίας καὶ κόσμου ποὺ ἐνσαρκώνει ἡ διακονία του. Στὸ πρόσωπό του, ἡ ἀκαδημαϊκὴ θεολογία συναντᾶ τὴν ἀπτὴ λειτουργικὴ μυσταγωγία, καθὼς ἡ λογικὴ ὀντότητα τῆς ἐπιστήμης μεταλαμβάνει ἀπὸ τὴν ἀποφατικὴ γλώσσα τῆς ἐμπειρίας. Αὐτὴ ἡ περιχωρητικὴ κίνηση μεταξὺ ἐπιστητοῦ καὶ ἀρρήτου, διδασκαλίας καὶ ἐμπειρίας, λόγου καὶ σιωπῆς, παραπέμπει στὸ ἀρχέτυπο τῆς ἐκκλησιαστικῆς συνέχειας, ποὺ ἀκολουθεῖ τὸν ρυθμὸ τοῦ Τριαδικοῦ παραδείγματος. Ἡ θεσμικὴ ἀναγνώριση αὐτῆς τῆς θεολογικῆς συν-κίνησης, ποὺ ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τῆς ἀκαδημαϊκῆς συμβατικότητας, ἀποτελεῖ κατάφαση στὸ θεμελιῶδες ἀξίωμα ὅτι, ἡ αὐθεντικὴ θεολογία εἶναι πάντοτε φιλοκαλικὴ – ἀγάπη τοῦ κάλλους ποὺ ἀντανακλᾶ τὴν ἀρχέγονη ὡραιότητα τῆς θείας δημιουργίας.

Μὲ τὴν κοινὴ πρόταση τῶν δύο Τμημάτων της, ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ δηλοποιεῖ ὅτι ἡ θεολογικὴ παιδεία, ὅταν ὑπερβαίνει τὸν πειρασμὸ τῆς αὐτοαναφορικότητας, καθίσταται ἐκκλησιολογικὸ γεγονός. Ἐπιστρέφοντας στὴ μήτρα τῆς θεολογικῆς του διαπλάσεως, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος διαγράφει ἕναν κύκλο ποὺ ἐκφράζει τὴν πνευματικὴ ἐπιστροφὴ πρὸς τὶς πηγές – ὄχι ὡς ἀρχαιοδιφικὴ ἀναζήτηση τοῦ παρελθόντος ἀλλὰ ὡς ζωοποιὸς ἀνάδυση τῆς πατερικῆς παραδόσεως στὸ παρόν. Καὶ τοῦτο διότι ὁ αὐθεντικὸς θεολογικὸς λόγος δὲν συνιστᾶ εὐθύγραμμη διαδρομὴ διανοητικῆς κατάκτησης, ἀλλὰ μυστικὴ περιχώρηση ἀπὸ τὴ θεολογικὴ γνώση στὴν ὑπαρξιακὴ κένωση καὶ ἀπὸ ἐκεῖ στὴν θεοπτικὴ ἀνάβαση – ἕνας ἱερὸς κύκλος ποὺ οὐδέποτε ὁλοκληρώνεται, ἀλλὰ διανοίγεται πρὸς τὸ «ἄρρητον μυστήριον» τῆς θείας ἀγάπης, ποὺ ἀκατάπαυστα δημιουργεῖ, ἀνακαινίζει καὶ μεταμορφώνει, ἀναγγέλλοντας αἰωνίως, «*Ἰδού καινὰ ποιῶ τά πάντα*».

Σεβασμιώτατε, θερμὰ συγχαρητήρια!

ΜΑΚΑΡΙΟΥ
Σεβασμιωτάτου Αρχιεπισκόπου Αυστραλίας, Υπερτίμου και Εξάρχου πάσης Ωκεανίας

«*VOX POPULI*[1] (ΦΩΝΗ ΛΑΟΥ) ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ. Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΑΠΕΙΛΗ ΑΛΛΟΙΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥ ΦΡΟΝΗΜΑΤΟΣ»

Παναγιώτατε καὶ Θειότατε Πάτερ καὶ Δέσποτα,
Μακαριώτατε Ἀρχιεπίσκοπε Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος,
Ἐλλογιμώτατε κ. Πρύτανι τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ
Ἐκλεκτοὶ παρόντες,

Χριστὸς Ἀνέστη!

I. Εἰσοδικὸν χαριστήριον.

Ὁ ἀγῶνας εἶναι νὰ πεῖ ὁ ἄνθρωπος, ὅσο γίνεται, μὲ πιὸ λίγα τὰ πολλὰ καὶ στὸ τέλος νὰ τὰ πεῖ ὅλα μὲ τὴ σιωπή του καὶ κυρίως μὲ τὴ ζωὴ του[2]. Ὡς ἐκ τούτου, τὸ φρονιμότερο θὰ ἦταν νὰ σιωπήσω τούτη τὴν ἱερή στιγμή, ὅταν μάλιστα ἵσταμαι ἐνώπιον τοῦ πρώτου τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, τοῦ Οἰκουμενικοῦ μας Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου, τοῦ καὶ σεπτοῦ Γέροντός μου, ὁ ὁποῖος ἔχει τιμηθεῖ, ἐπαξίως καὶ δικαίως, ὑπό ἑκατοντάδων, στὴν κυριολεξία, Πανεπιστημίων ἀνὰ τὸν κόσμο καὶ ὑπό πολλῶν ἄλλων ἀκαδημαϊκῶν, κρατικῶν καὶ διεθνῶν Ὀργανισμῶν.

Ὅμως, χρέος τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης μοῦ ἐπιβάλλει νὰ μοιραστῶ μαζί σας ὀλίγες, ταπεινὲς καὶ ἄσημες σκέψεις ὄχι γιὰ νὰ πῶ κάτι, δῆθεν, σπουδαῖο καὶ μεγάλο, ἀλλά κυρίως γιὰ νὰ καταθέσω ἐγκάρδιο εὐχαριστήριο καὶ ταπεινὸ ἀντιδώρημα γιὰ τὴν ὑψίστη αὐτὴ τιμὴ πρὸς τὸ πρόσωπό μου, τὴν ὁποίαν, ἀσφαλῶς, ἐκδέχομαι ὡς μιὰ ἐξιδιασμένη διάκριση ποὺ ἀντανακλᾷ πρὸς τὸν Ἀποστολικὸ καὶ Οἰκουμενικὸ Θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως, στὸν ὁποῖον ἀνήκω, πρὸς τὸ ὑπερσέβαστο Πρόσωπο τοῦ Πατριάρχου μας καὶ πρὸς τὴν Ἱερὰ

---

1 Ἡ φράση, συνήθως, ἀπαντᾶ ὡς "*Vox Populi, Vox Dei*" (φωνὴ Λαοῦ, φωνὴ Θεοῦ) καὶ στὴν ὁλότητά της ἔχει ὡς ἑξῆς: "*Nec audiendi qui solent dicere: Vox populi, vox Dei. Cum tumultuositas vulgi semper insaniae proxima sit*". Ἀποδίδεται στὸν Ἀλκουΐνο τῆς Ὑόρκης, Flaccus Albinus Alcuinus, *Ep. CLXVI- Capitulare Admonitionis ad Carolum IX*, PL 100, 438 A.

2 Πρβλ. Ἀρχιμ. Βασιλείου (Προηγουμένου Ἱερᾶς Μονῆς Ἰβήρων), *Ἀποτυπώματα*, Ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Ἰβήρων, Ἅγιον Ὄρος, 2024, σ. 7.

Ἀρχιεπισκοπὴ Αὐστραλίας, τὴν ὁποία μὲ τὴ χάρη καὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ διαποιμαίνω.

Ἱστάμενος, λοιπόν, ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ τούτου βήματος τοῦ σεπτοῦ Τεμένους τῶν Μουσῶν καὶ συναισθανόμενος τὴ μικρότητά μου καταθέτω τὶς εὐγνώμονες καὶ ἐγκάρδιες εὐχαριστίες μου πρὸς τὴν Α.Θ.Π., τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαῖο, γιὰ τὴν ἐξόχως τιμητικὴ καὶ εὐλογητὴ παρουσία Του σὲ αὐτὴν τὴ σημαντικὴ στιγμὴ τῆς ταπεινῆς μου πορείας,

πρὸς τὸν Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Ἱερώνυμο, τὸν συνετὸ καὶ διακριτικὸ οἰακοστρόφο τῆς Ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος,

πρὸς τὴν Ἱερὰ Ἐπαρχιακὴ Σύνοδο τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Αὐστραλίας, μέλη τῆς ὁποίας μὲ πολλὴ ἀγάπη, τιμὴ καὶ σεβασμὸ συμμετέχουν στὸ γεγονός,

πρὸς τοὺς τετιμημένους καὶ ἐκλεκτοὺς ἀδελφοὺς Ἱεράρχες,

πρὸς τὸν εὐλαβέστατο κλῆρο καὶ τὶς μοναστικὲς ἀδελφότητες, ἰδιαιτέρως πρὸς τοὺς παρισταμένους ἁγιορεῖτες Ἡγουμένους καὶ λοιποὺς ἁγιορεῖτες πατέρες,

πρὸς τοὺς Ἐξοχωτάτους Ὑπουργοὺς καὶ Ὑφυπουργούς, ἰδιαιτέρως πρὸς τὴν Ἐξοχωτάτη Ὑπουργὸ Παιδείας κ. Σοφία Ζαχαράκη, ἐκπρόσωπο τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ Πρωθυπουργοῦ, καθὼς καὶ πρὸς τὴν Ἐξοχωτάτη Πρέσβειρα τῆς Αὐστραλίας ἐν Ἑλλάδι κα Alison Duncan, ἐκπρόσωπο τῆς Αὐστραλιανῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ Πρωθυπουργοῦ,

πρὸς τὶς Πρυτανικὲς Ἀρχὲς τοῦ Ε.Κ.Π.Α. καὶ πρὸς τὴν Κοσμητεία τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς καὶ δὴ πρὸς τὸν Πρύτανι, Ἐλλογιμώτατο Καθηγητὴ τῆς Ἰατρικῆς κ. Γεράσιμο Σιάσο, καθὼς καὶ πρὸς τὸν Κοσμήτορα, Ἐλλογιμώτατο Καθηγητὴ τῆς Θεολογίας κ. Ἐμμανουὴλ Καραγεωργούδη,

πρὸς τὶς Δικαστικὲς, τὶς Στρατιωτικές, τὶς Δημοτικὲς καὶ λοιπὲς Ἀρχές τῆς χώρας,

πρὸς τοὺς δύο Προέδρους τῶν Τμημάτων τῆς Θεολογικῆς μας Σχολῆς, καθὼς καὶ πρὸς τὸ σύνολο τῶν διδασκόντων συναδέλφων καθηγητῶν γιὰ τὴν ὁμόφωνη καὶ πανηγυρικὴ αὐτὴ ἀπόφαση τῆς περιενδύσεώς μου μὲ τὴν τήβεννο τοῦ Ἐπιτίμου Διδάκτορος. Μία τιμὴ ποὺ τὸ ἀρχαιότερο Πανεπιστημιακὸ Καθίδρυμα τῆς Χώρας μας ἐπεφύλαξε, διαχρονικῶς, γιὰ σημαίνουσες προσωπικότητες τῆς ἐπιστήμης, τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς τέχνης καί, ἐν γένει, τοῦ πνεύματος καὶ σήμερα δωροφορεῖ καὶ στὴν ἐλαχιστότητά μου.

Σᾶς εὐχαριστῶ ὅλους ἀπό καρδίας.

II. Vox Populi. Νύξεις καὶ προεκτάσεις.

Εἶναι, μᾶλλον, προφανὲς ἀπὸ τὸν τίτλο τῆς ὁμιλίας μου ὅτι θὰ προσπαθήσω ἀδρομερῶς καὶ ἀκροθιγῶς νὰ σκιαγραφήσω ὁρισμένες πτυχὲς ἑνὸς συγχρόνου ζητήματος ποὺ ἀπασχολεῖ τόσο τὴν Ἐκκλησία, ὅσο καὶ τὴν κοινωνία γενικότερα, προηγουμένως ὅμως θὰ κάμω μία μικρὴ ἱστορικὴ περιδιάβαση σὲ ἀλλοτινὲς ἐποχές, διότι «*Ἡ ἱστορικὴ εὐαισθησία εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὸν θεολόγο. Εἶναι ὁ ἀναγκαῖος ὅρος γιὰ νὰ εἶναι κανεὶς μέσα στὴν Ἐκκλησία. Ὁποιοσδήποτε εἶναι ἀναίσθητος πρὸς τὴν ἱστορία δύσκολα θὰ εἶναι καλὸς χριστιανός*»[3], κατὰ τὴν ἀπόφανση τοῦ μακαριστοῦ π. Γεωργίου Φλορόφσκυ.

Ἐπιτρέψτε μου, λοιπόν, νὰ Σᾶς πάρω μαζί μου σ᾽ ἕνα νοητὸ ταξίδι στὴ Βόρειο Ἰταλία καὶ συγκεκριμένως στὰ Μεδιόλανα, ὅπου ἡ αἵρεση τοῦ Ἀρειανισμοῦ, παρὰ τὴν ὕφεσή της στὴν Ἀνατολή, ἐπικρατεῖ καὶ ἀκμάζει. Στὶς ἀρχὲς τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 373 ὁ ἀρειανόφρων Ἐπίσκοπος τῶν Μεδιολάνων Αὐξέντιος ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν καὶ τὸ θέμα τῆς διαδοχῆς πυροδότησε γενικευμένες ἀναταραχὲς στὴν πόλη. Ὁ Ἔπαρχος τῆς πόλεως Ἀμβρόσιος προσπάθησε νὰ κατευνάσει τὰ πνεύματα, ὥσπου μέσα ἀπὸ τὸ συγκεντρωμένο πλῆθος μιὰ παιδικὴ φωνὴ ἀκούστηκε "*Ambrosium episcopum*" καὶ τότε σύσσωμος ὁ λαὸς ἐπανέλαβε «*ὁ Ἀμβρόσιος Ἐπίσκοπος*»[4]. Ἦταν, λοιπόν, ἡ φωνὴ τοῦ λαοῦ (*Vox populi*), ἡ ὁποία ὡς φωνὴ τοῦ Θεοῦ (*Vox Dei*) ἀνέδειξε τὸν κατηχούμενο καί, ἄρα ἀβάπτιστο μέχρι τότε, Ἔπαρχο Ἀμβρόσιο σὲ Ἐπίσκοπο τῆς πόλεως τῶν Μεδιολάνων, ὁ ὁποῖος ἀνεδείχθη στὴν πορεία σὲ μεγάλο Διδάσκαλο τῆς Ἐκκλησίας[5]. Γι᾽ αὐτό, ἄλλωστε, καὶ ὁ ἕτερος μέγας φωστὴρ τῆς Ἀνατολῆς, ὁ Καισαρείας Βασίλειος θὰ γράψει πρὸς τὸν Ἀμβρόσιο: «*αὐτός σε ὁ Κύριος, ἀπὸ τῶν Κριτῶν τῆς γῆς, ἐπὶ τὴν προεδρίαν τῶν Ἀποστόλων μετέθηκεν*»[6].

Ἂς ταξιδέψουμε τώρα, μὲ τὸ ἅρμα τοῦ πανδαμάτορος χρόνου, στὸ Ἀνατολικὸ τμῆμα τῆς Αὐτοκρατορίας, στὴ Βασιλεύουσα Κωνσταντινούπολη, λίγες δεκαετίες ἀργότερα, κατὰ τὶς παραμονὲς τῆς ἁγίας ἐν Ἐφέσῳ Γ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὅπου οἱ Χριστολογικὲς ἔριδες μαίνονται καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νεστόριος, εἰσηγητὴς τῆς αἱρέσεως πού, τελικῶς, ἔλαβε τὸ ὄνομά του, ἀρχίζει νὰ ἀποδοκιμάζει δημόσια τὸν ὅρο «Θεοτόκος», γεγονὸς ποὺ ὄχι μόνον προσέβαλλε βάναυσα τὴν εὐσέβεια τοῦ

---

3 Γ. Φλορόφσκυ (μετ. Π. Πάλλη), *Θέματα Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας*, Ἐκδ. Πουρναρᾶ, Θεσ/νίκη 1979, σ. 224-225.

4 Paulinus Mediolanensis, *Vita sancti Ambrosii*, PL 14, 29 A.

5 Περὶ τοῦ ἁγίου Ἀμβροσίου γενικῶς, βλ. Σ. Παπαδόπουλου, *Πατρολογία Β΄*, Ἀθήνα, 1990, σ. 644-666· A. Berardino & J. Quasten, *Patrology, v. IV*, Christian Classics Inc., Westminster, Maryland, 1980, σ. 144-180.

6 Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, *Ἐπ. ρκζ΄, Ἀμβροσίῳ Ἐπισκόπῳ Μεδιολάνων*, PG 32, 709 D.

πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸ πρόσωπο τῆς Παναγίας, ἀλλὰ ἐνεῖχε καὶ ἐπικίνδυνες σωτηριολογικὲς προεκτάσεις[7]. Σὲ μιὰ τέτοια δημόσια ὁμιλία τοῦ Νεστορίου παρενέβη δυναμικὰ ὁ λαϊκός τότε, μετέπειτα Ἐπίσκοπος Δορυλαίου Εὐσέβιος, ὁ ὁποῖος μὲ δριμύτητα ἀπεδοκίμασε τὰ βλάσφημα δόγματα τοῦ αἱρετίζοντος Ἀρχιεπισκόπου. Περιγράφει, χαρακτηριστικῶς, τὸ περιστατικὸ ὁ σύγχρονος τῶν γεγονότων ἅγιος Κύριλλος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας: «*ἀνήρ τις τῶν ἄγαν ἐπιεικῶν, καὶ τελῶν μὲν ἐν λαϊκοῖς ἔτι… θερμῷ τε καὶ φιλοθέῳ κεκίνηται ζήλῳ, καὶ τορόν τι κεκραγώς, αὐτὸν ἔφη τὸν προαιώνιον Λόγον καὶ δευτέραν ὑπομεῖναι γέννησιν...*»[8]. Οἱ δὲ παριστάμενοι τάχθηκαν ἀμέσως μὲ τὸ μέρος τοῦ Εὐσεβίου καὶ τὸν ἐπήνεσαν: «*ὡς εὐσεβῆ τε, καὶ συνετώτατον, καὶ τῆς τῶν δογμάτων ὀρθότητος οὐκ ἠμοιρηκότα*»[9]. Ὁ πιστός, λοιπόν, Εὐσέβιος μὲ «*φωνὴ λαμπρὰ καὶ φθέγμα τορόν*»[10] ὑπερασπίζεται τὰ ἅγια τῆς Ἐκκλησίας δόγματα καὶ συνεγείρει τὸν λαὸ σὲ αὐτὴν τὴν ὁμολογία καὶ ἔτσι ἡ φωνὴ τοῦ λαοῦ (Vox Populi) ἀναδεικνύεται φωνὴ τοῦ Θεοῦ (Vox Dei).

Στὰ δύο αὐτὰ ἐνδεικτικὰ παραδείγματα καὶ σὲ πολλὰ ἀκόμη ποὺ ὑπάρχουν στὴν ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία[11] ψηλαφοῦμε, νομίζω μὲ ἐνάργεια, αὐτὸ ποὺ ὀνομάζουμε φωνὴ λαοῦ (Vox Populi) ἢ, ὅπως θὰ λέγαμε διαφορετικά, τὴ συνείδηση τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ. Μὲ ἄλλα λόγια, ὡς φωνὴ λαοῦ (Vox Populi) θὰ μπορούσαμε νὰ ὁρίσουμε τήν «*ἔκφραση τῆς συνείδησης τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου στὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ὅμως δὲν εἶναι θεσμοποιημένη ἀλλὰ εἶναι ἱκανὴ νὰ καθορίζει τὴν ἐγκυρότητα τῶν συνόδων, τὴ δογματικὴ ἀρτιότητα κρατικῶν ἀποφάσεων καὶ τὴν ἀναγνώριση τῆς ἁγιότητας τῶν προσώπων*»[12]. Εἶναι βεβαίως ἀναγκαῖο, στὸ σημεῖο αὐτό, νὰ τονιστεῖ ὅτι ἡ φωνὴ τοῦ λαοῦ δὲν ὑφίσταται ὑπεράνω τῆς Ἐκκλησίας ἢ –κι αὐτὸ εἶναι σημαντικὸ νὰ τὸ τονίσουμε– ἡ φωνὴ τοῦ λαοῦ δὲν ἔρχεται σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴ σύνολη ἐκκλησιαστικὴ συνείδηση, ποὺ κατέχει καὶ ἐκφράζει τὸ πλήρωμα τῆς ἀληθείας τῆς πίστεως. Ὅταν, δηλαδή, ἡ πλειοψηφία τοῦ λαοῦ ἑνὸς Κράτους ἤ μιᾶς Κοινότητος διεκδικήσει ἢ ὑποστηρίξει θέσεις καὶ αἰτήματα τὰ ὁποῖα δὲν συμβαδίζουν μὲ τὴν σύνολη ἐκκλησιαστικὴ συνείδηση καὶ μὲ τὸ πλήρωμα τῆς ἀληθείας, τότε δὲν θεωροῦμε ὅτι ἀκούγεται φωνὴ λαοῦ. Ἡ φωνὴ τοῦ λαοῦ συνυπάρχει καὶ συμπορεύεται μὲ τὴ φωνὴ τῆς

---

7 Β. Φειδᾶ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Α΄*, Ἀθήνα, ^{3}2002, σ. 604 καὶ ἑξ.

8 Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Κατὰ τῶν Νεστορίου Δυσφημιῶν Πεντάβιβλος Ἀντίρρησις*, PG 76, 41D.

9 Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *ἔνθ. ἀν.*, 44A.

10 Λουκιανοῦ τοῦ Σαμοσατέως, *Διόνυσος*, στὸ Lucian, with an English Translation: Loeb Classical Library (Ed. A. M. Harmon), v. 1, The MacMillan Co, New York, 1913, σ. 57

11 Βλ. περισσότερα παραδείγματα στὸ Ε. Λιανοῦ-Λιάντη, «Παράγοντες Διαμόρφωσης τοῦ Vox Populi στὴν Ἱστορικὴ Πορεία τοῦ Ἀνατολικοῦ Χριστιανισμοῦ», ἱστοσελίδα https://www.parathemata.com/2014/05/vox-populi.html (προσπέλαση 8/04/2025).

12 Ε. Λιανοῦ-Λιάντη, *ἔνθ. ἀν.*

Ἐκκλησίας ἢ, γιὰ νὰ τὸ ποῦμε διαφορετικά, *"id teneamus quod ubique, quod semper quod ab omnibus creditum est"*[13] (*ἄς κρατήσουμε ὅ,τι πάντοτε, πανταχοῦ καί ὑπό πάντων ἐπιστεύθη*)»[14]. Τότε, εἶναι σαφές ὅτι ἡ συνείδηση τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ βρίσκεται, γιὰ νὰ χρησιμοποίησω μία ἔκφραση ποὺ ἀκοῦμε συχνὰ ἐσχάτως, στὴ «σωστὴ πλευρὰ τῆς ἱστορίας», δηλαδή, ἐν τέλει, ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ εὐσεβὴς καὶ θεοφόρος λαός –συνήθως μὲ τὴν καθοδήγηση κάποιου χαρισματικοῦ προσώπου– ἐκφράζει τὴν αὐθεντία τῆς πίστεως.

Ἑπομένως, ὅταν ἀναφερόμαστε στὴ φωνὴ τοῦ λαοῦ καὶ στὸν λαό, τονίζουμε ὅτι ἐννοοῦμε τὸν εὐσεβῆ, φιλόχριστο καὶ θεοφόρο λαό, διότι σὲ πολλὲς περιπτώσεις θὰ διαπιστώσουμε ὅτι ἂν δὲν ὑπάρχουν αὐτὲς οἱ προϋποθέσεις ὁ λαὸς θὰ βρεθεῖ στὴν ἀντίπερα ὄχθη καὶ θὰ πλανηθεῖ καὶ ἡ φωνὴ τοῦ λαοῦ δὲν θὰ εἶναι φωνὴ τοῦ Θεοῦ, ὅπως, ἐπὶ παραδείγματι, κατὰ τὴν περίοδο ποὺ ὁ ἅγιος Γρηγόριος καθίσταται Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὸ μέγιστο μέρος τοῦ λαοῦ εἶχε ἀσπασθεῖ τὴν θεομάχο αἵρεση τοῦ Ἀρείου. Σᾶς ὑπενθυμίζω, ἐν προκειμένῳ, καὶ μιὰ εἰκόνα ἀπὸ τὶς σκηνὲς τοῦ θείου δράματος, ποὺ ἡ Ἐκκλησία μᾶς παρουσίασε πρὸ ἡμερῶν, κατὰ τὴν Ἁγία καὶ Μεγάλη Ἑβδομάδα. Ἡ φωνὴ τοῦ λαοῦ τότε ἀπαιτοῦσε «*ἆρον ἆρον, σταύρωσον αὐτόν*» (Ἰω. ιθ', 15), καὶ ἀσφαλῶς ἡ φωνὴ τοῦ λαοῦ ἐκείνου δὲν ταυτιζόταν μὲ τὴ φωνὴ τοῦ Θεοῦ.

Ἐπιτρέψτε μου, στὸ σημεῖο αὐτὸ νὰ ἀναφερθῶ ἐπιγραμματικά σὲ μερικὰ ἱστορικὰ παραδείγματα τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ φωνὴ τοῦ λαοῦ, τὴν ὁποία μπορεῖ νὰ διασφαλίσει ἀκόμη καὶ μιὰ δημοκρατική, πλειοψηφικὴ διαδικασία, δὲν εἶναι πάντοτε ἡ φωνὴ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς λογικῆς ἢ, γιὰ τὴν περίπτωση τῆς Ἐκκλησίας, δὲν εἶναι πάντοτε ἡ φωνὴ τοῦ Θεοῦ, γεγονὸς πού, σαφέστατα, ὑποδεικνύει ὅτι ὁ λαὸς μπορεῖ νὰ ὁδηγήσει σὲ λανθασμένες καί, κάποτε, καταστροφικὲς ἀποφάσεις. Ἂς δώσουμε μερικὰ παραδείγματα:

Ἐν ὀνόματι τῆς δημοκρατίας, δηλαδὴ τῆς φωνῆς τῆς πλειοψηφίας, ἐλήφθη ἡ ἀπόφαση τῆς καταδίκης τοῦ Σωκράτη σὲ θάνατο, ἐδῶ στὸ Κλεινὸν Ἄστυ τὸ 399 π.Χ.[15]

Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Δήμου στὴν Ἀθήνα, τὸ 431 π.Χ. ἐνέκρινε τὴν ἀντιπαράθεση μὲ τὴ Σπάρτη καὶ ἔτσι ξεκίνησε μὲ λαϊκὸ ἐνθουσιασμὸ ἕνας πόλεμος ποὺ διήρκησε 27 ὁλόκληρα χρόνια, μὲ πεῖνα, πολλοὺς θανάτους καί, κυρίως, τὴν καταστροφὴ τῆς Ἀθήνας[16].

---

13 Vincentii Lerinensis, *Communitorium Primum II*, PL 50, 640.

14 Ἀ. Ἀλιβιζάτου, «Περὶ τῆς Φύσεως τῆς Ἐκκλησίας ἐξ Ἐπόψεως Ὀρθοδόξου», *Θεολογία* ΚΑ΄ (1) 1950, σ. 35.

15 Βλ. Socrates (469-399 B.C.) στὸ *The Cambridge Dictionary of Philosophy (Ed. R. Audi)*, Cambridge University Press, N. York, [2]1999, σ. 859-860.

16 «Ὁ Πελλοπονησιακὸς Πόλεμος» στὸ *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*, Ἐκδ. Ἀθηνῶν (Παραπολιτικὰ

Στὰ νεώτερα χρόνια νὰ θυμηθοῦμε ὅτι ἡ πλειοψηφία τῶν Η.Π.Α. ἦταν ὑπὲρ τῆς δουλείας μέχρι καὶ τὸ 1861, πού ξεκίνησε ὁ Ἀμερικανικὸς Ἐμφύλιος. Μέχρι τότε δηλαδή, πολλὲς Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς ψήφιζαν ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῆς δουλείας, γεγονὸς ποὺ σημαίνει ὅτι μὲ δημοκρατικὲς διαδικασίες παρατεινόταν μία κατάφωρη παραβίαση ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων[17].

Μεγάλο μέρος τοῦ Ρωσικοῦ λαοῦ ὑπεστήριξε τὸν Στάλιν τὴ δεκαετία τοῦ 1930. Πέρα ἀπὸ τὶς μαζικὲς ἐκκαθαρίσεις καὶ τά γκούλαγκ, ὁ Στάλιν ἄφησε πίσω τοῦ ἑκατομμύρια νεκρούς ἀπὸ λιμούς, καταστολὲς καὶ τρομοκρατία, ἐνῷ ἑκατοντάδες χιλιάδες ἄνθρωποι πέθαναν στὶς φυλακὲς γιὰ ἀδικήματα ποὺ δὲν εἶχαν διαπράξει[18].

Τὸ ναζιστικὸ κόμμα τοῦ Χίτλερ ἀνέβηκε στὴν ἐξουσία μέσα ἀπὸ δημοκρατικότατες ἐκλογικὲς διαδικασίες, παρὰ τὸ ὅτι ὁ Χίτλερ εἶχε ἐκφράσει ρατσιστικὲς καὶ βίαιες ἰδέες προεκλογικῶς, τὶς ὁποῖες ὅμως ἡ πλειοψηφία τοῦ λαοῦ ὑπεστήριξε. Δὲν χρειάζεται νὰ ἀναφέρουμε τίς συνέπειες αὐτοῦ τοῦ ἐκλογικοῦ ἀποτελέσματος διότι εἶναι γνωστὲς σὲ ὅλη τὴν ἀνθρωπότητα[19].

Νὰ θυμηθοῦμε, ἐπίσης, τὸ θερμὸ καλωσόρισμα τῆς λαϊκῆς μάζας τῆς Κίνας τὸ 1958, γνωστὸ ὡς καλωσόρισμα τοῦ Μεγάλου Ἅλματος πρὸς τὰ ἐμπρός. Ὁ Μάο Τσετοῦνγκ ἀνακοίνωσε οἰκονομική ἀναγέννηση, ἡ ὁποία ὑποστηρίχθηκε μαζικὰ ἀπὸ τὸν λαό του, ἀλλὰ βασιζόταν σὲ ψευδεῖς ὑποσχέσεις παραγωγικότητας, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν πρόκληση λιμοῦ, ποὺ σκότωσε πάνω ἀπό 30 ἑκατομμύρια ἀνθρώπους[20].

Ἡ ραδιοφωνικὴ ὑποκίνηση τοῦ λαοῦ τῆς Ρουάντας τὸ 1994, κατὰ τὴν ὁποία ὁ λαὸς καθοδηγήθηκε ἀπὸ καλὰ προετοιμασμένη ραδιοφωνικὴ προπαγάνδα, πού ἐνεθάρρυνε τοὺς πολίτες νὰ σκοτώνουν τοὺς συμπολίτες τους. Ἔτσι, ἡ ἱστορία κατέγραψε μία γενοκτονία 800.000 ἀνθρώπων μέσα σὲ 100 ἡμέρες[21].

Ἡ πανηγυρική νίκη τοῦ Οὔγκο Τσάβες στή Βενεζουέλα τό 1998 πραγματοποιήθηκε μὲ ἐκλογές, τὶς ὁποῖες κέρδισε ἔχοντας παλλαϊκὴ ὑποστήριξη ἀπὸ τὰ φτωχὰ στρώματα τῶν πολιτῶν. Ἡ ἱστορικὴ πραγματικότητα ὅμως ἀπέδειξε ὅτι μετὰ τὴ νίκη του συγκέντρωσε τὴν ἐξουσία, περιόρισε τὶς

Ἐκδ. Α.Ε.), Ἀθήνα, [3]2015, τ. 5, σ. 180-236 & τ. 6, σ. 13-91.

17 G. Phillips & L. Sandy, "Slavery and the 'American Way of War', 1607-1861", *Comparative Studies in Society and History*, 63 (4), 2021, pp. 825-850.

18 K.-G. Karlsson & M. Schoenhals, *Crimes against humanity under communist regimes*, Forum for Living History, Stockholm, 2008, σ. 9-87.

19 R. J. Evans, *The Coming of the Third Reich*, Penguin Books, NewYork, 2005, σ. 367 κ. ἑξ.

20 Y. Jisheng, *Tombstone: The Great Chinese Famine 1958-1962*, Farrar, Straus and Giroux, NewYork, 2012, σ. 403 κ. ἑξ.

21 https://www.bbc.com/news/world-africa-26875506 (προσπέλαση 8/04/2025).

ἐλευθερίες τοῦ λαοῦ του καὶ ὁδήγησε τὴ χώρα του σὲ οἰκονομικὴ κατάρρευση καὶ ἀπολυταρχισμό[22].

Σταματῶ ἐδῶ, διότι «*ἐπιλείψει με γὰρ διηγούμενον ὁ χρόνος*» (Ἑβρ. ια',32) παραδείγματα καὶ ἱστορικὰ γεγονότα ποὺ ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ φωνὴ τοῦ λαοῦ κάποιες φορὲς δὲν βρέθηκε, τελικῶς, στὴ «σωστὴ πλευρὰ τῆς ἱστορίας» καὶ φυσικὰ δὲν ἐκπροσωποῦσε αὐτὸ ποὺ λέμε Vox Dei (φωνὴ Θεοῦ).

Ἐπανέρχομαι στὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ διευκρινίζω ἐξ ἀρχῆς ὅτι ἡ ἴδια ἡ Ἐκκλησία, ὡς πλήρωμα, κλῆρος καὶ λαός μαζί, ὡς Σῶμα Χριστοῦ, εἶναι ἡ μόνη ποὺ μπορεῖ νὰ ἀποφαίνεται γιὰ τὴν ἀλήθεια τῆς πίστεως. Ἐφόσον, λοιπόν, ἡ Ἐκκλησία κατέχει τὴν ἀλήθεια διὰ τοῦ πληρώματος κλήρου καὶ λαοῦ τίθεται αὐτονόητα τὸ ἐρώτημα: Πῶς ἡ Ἐκκλησία ἐκφράζει αὐτὴ τὴν ἀλήθεια; Πῶς θὰ μάθουμε τὴ γνώμη τῆς Ἐκκλησίας καὶ ποὺ θὰ ἀναζητήσουμε τὴ σωστὴ ἑρμηνεία καὶ προσέγγιση τῶν συγχρόνων προκλήσεων καὶ προβλημάτων; Ἢ γιὰ νὰ τὸ θέσω διαφορετικά: Αὐτὸ τὸ "Vox Populi" ποῦ μποροῦμε νὰ τὸ συναντήσουμε ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ;

Τὴν ἀπάντηση στὰ παραπάνω ἐρωτήματα τὴν καταθέτουν οἱ ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων διὰ τῶν ἱερῶν Κανόνων καί, διαχρονικῶς, ἡ διδασκαλία τῶν ἁγίων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Ἀπὸ τὴ σοφία τῆς πατερικῆς Θεολογίας μοιράζομαι μαζὶ σας μία ἀπάντηση στοὺς ἀνωτέρω προβληματισμοὺς ἐρανιζόμενος τὸν σοφὸ λόγο τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ὁποῖος τονίζει ὅτι ἡ «*Ἐκκλησία γὰρ συστήματος καὶ συνόδου ἐστὶν ὄνομα*»[23], δηλαδὴ «*Ἡ Ἐκκλησία θεωρεῖται ὡς μιὰ συνεχὴς σύνοδος*»[24]. Ἀντὶ ἄλλου σχολιασμοῦ[25] στὴν παραπάνω ἀπόφανση τοῦ μεγάλου Πατρὸς τῆς Ἐκκλησίας θὰ προσκομίσω τοὺς εὔστοχους λόγους τοῦ Οἰκουμενικοῦ μας Πατριάρχου, τοὺς ὁποίους μάλιστα ἐξεφώνησε κατὰ τὴν πρώτη Πανηγυρικὴ Συνεδρία τῆς Ἱερᾶς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Αὐστραλίας. Εἶπε ὁ Παναγιώτατος κατὰ τὴν εὔσημο ἐκείνη ἡμέρα: «*Ἡ συνοδική διακυβέρνησις τῶν πραγμάτων τῆς Ἐκκλησίας συνιστᾷ τήν μόνην ἀσφαλῆ ἁγιοπνευματικήν ὁδόν, ἥτις καθηγιάσθη ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ συνειδήσει, διά πλήθους ἱερῶν κανόνων καί ἀποφάσεων Τοπικῶν καί Οἰκουμενικῶν Συνόδων καί συνόλου τῆς μακραίωνος καί*

---

22 https://www.hrw.org/news/2013/03/05/venezuela-chavezs-authoritarian-legacy (προσπέλαση 8/04/2025).

23 Ἰωάννου τοῦ Χρυστοστόμου, *Εἰς τὸν ρμθ' Ψαλμόν*, PG 55, 493.

24 Ἱεροθέου (Μητρ. Ναυπάκτου καὶ Ἁγίου Βλασίου), *Τὸ Συνοδικὸ καὶ Ἱεραρχικὸ Πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας μὲ Ἀναφορὰ στὸ Οὐκρανικὸ Πρόβλημα*, Ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Θεοτόκου (Πελαγίας) Λιβαδειά, 2019, σ. 194.

25 Βλ. γιὰ γενικότερο σχολιασμὸ Ἱεροθέου (Μητρ. Ναυπάκτου καὶ Ἁγίου Βλασίου), «Ἐκκλησία Συστήματος καὶ Συνόδου ἐστὶν ὄνομα» στὸ *Ἀχιλλίου Πόλις (3) 2020, σ. 39-46.*

ἀδιαστάτου πράξεως τῆς καθόλου Ἐκκλησίας. Ὁσάκις ἐν τῇ ἱστορικῇ διαχρονίᾳ παρατηρεῖται ἔκπτωσις τῆς συνοδικῆς συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας τοῦτο ὑποδηλοῖ παρακμήν, φαλκίδευσιν τῶν ἀληθῶν ἐκκλησιαστικῶν κριτηρίων καί στρέβλωσιν τῶν ὑγιῶν ἀρχῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου»[26].

Βεβαίως, κατὰ τὴν ἀστασίαστη μαρτυρία τῶν πηγῶν, στὶς Συνόδους μετέχουν μόνον οἱ Ἐπίσκοποι ἢ κατ᾽ ἐξαίρεση κληρικοὶ ὡς ἐκπρόσωποι τῶν Ἐπισκόπων τους[27], ἀλλά, σὲ κάθε περίπτωση, ὡς ὀργανικὰ μέλη τῆς Συνόδου θεωροῦνται οἱ Ἐπίσκοποι[28] καὶ τοῦτο, διότι ὁ Ἐπίσκοπος εἶναι ὁ προεστὼς καὶ πρόεδρος τῆς Εὐχαριστίας καὶ ἄρα ἐνσαρκώνει καὶ ἐκφράζει τὴν ἑνότητα τῆς ὑπ᾽ Αὐτὸν Τοπικῆς Ἐκκλησίας ἀλλὰ καὶ τὴν κοινωνία μὲ τὶς ἄλλες Ἐκκλησίες. Ἡ βαθύτατα θεολογικὴ αὐτὴ ἀρχὴ εἶναι ποὺ καθιερώνει στὴ συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας τὴν ἐπισκοπικὴ σύνθεση τῶν Συνόδων[29]. Ὡστόσο, δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε τὴν κεφαλαιώδους σημασίας ἐκκλησιολογικὴ καὶ κανονικὴ διάσταση ὅτι οἱ Ἐπίσκοποι δὲν συμμετέχουν στὶς Συνόδους μόνον ὡς φορεῖς τῆς πληρότητος τῆς Ἀρχιερωσύνης τους –σὲ ἕνα εἶδος συλλογικοῦ ὀργάνου ἔκφρασης τῆς αὐθεντίας τῶν Ἐπισκόπων– ἀλλὰ μετέχουν ὡς οἱ ὁρατὲς κεφαλὲς τοῦ Σώματος τῆς Τοπικῆς Ἐκκλησίας, ὅπως προείπαμε, τῆς Ὁποίας τὸ φρόνημα καὶ τὴν κοινὴ συνείδηση καλοῦνται νὰ καταθέσουν ἐν Συνόδῳ[30]. Γιὰ νὰ τὸ θέσω κάπως σχηματικά, οἱ Ἐπίσκοποι μετέχουν τῆς Συνόδου ὄχι ὡς «πρόσωπα» ἀλλὰ ὡς ἐκπρόσωποι, «ὡς ἐκ προσώπου» τοῦ χριστεπωνύμου πληρώματος τῆς Ἐπισκοπῆς τους.

«*Κάθε ἄλλη πρακτική, κάθε ἀλλαγὴ τῆς ἐπισκοπικῆς δομῆς καὶ σύνθεσης τῆς συνόδου, προωθεῖ τὴν ἐξατομίκευση τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς καὶ ἀλλοιώνει τὸ κοινοτικὸ ἦθος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐλευθερίας*»[31] καὶ δυστυχῶς, καὶ σὲ αὐτὴν τὴν περίπτωση, ἡ ἀλλοίωση τοῦ συνοδικοῦ φρονήματος μᾶς ἔρχεται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας, ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ περασμένου αἰῶνα, μὲ τὶς μεικτὲς Συνόδους, τὶς κληρικολαϊκὲς δηλαδὴ συνελεύσεις, ὅπου πλὴν τῶν Ἐπισκόπων ἀποφασιστικὴ ψῆφο, ἀκόμη καὶ γιὰ τὴν ἐκλογὴ τῶν ἀρχιερέων ἔχουν καὶ ἕτεροι

---

[26] Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΥ, «Νουθετήριος Λόγος κατά τήν Α΄ Πανηγυρικήν Συνεδρίαν τῆς Ἱερᾶς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Αὐστραλίας», Σύδνεϋ, 6 Ὀκτωβρίου 2024 (Ἀδημοσίευτος).

[27] Νὰ σημειωθεῖ ὅτι στὴν πρὸ τῆς Συνόδου τῆς Νικαίας περίοδο, στὴ Σύνοδο μετέχουν σὲ κάποιες ἐξαιρετικὲς περιπτώσεις ἀκόμη καὶ λαϊκοί, ἀλλ᾽ αὐτὸ συνέβαινε γιὰ εἰδικοὺς λόγους καὶ ἦταν ἐξαίρεση.

[28] Β. Φειδᾶ, «Ἡ Α΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος: προβλήματα περὶ τὴν σύγκλησιν, τὴν συγκρότησιν καὶ τὴν λειτουργίαν τῆς συνόδου», *Συνοδικά (Ι)* 1976, σ. 163-169.

[29] Ἰ. Ζηζιούλα (Μητρ. Περγάμου), «Ὁ Συνοδικὸς Θεσμός. Ἱστορικά, Ἐκκλησιολογικὰ καὶ Κανονικὰ Προβλήματα», *Θεολογία* Π᾽ (2) 2009, σ. 12-13.

[30] Β. Φειδᾶ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Α΄*, Ἀθήνα, ^{3}2002, σ. 864.

[31] Κ. Δεληκωσταντῆ, «Συνοδικότητα: Τὸ ἦθος τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐλευθερίας. Σύγχρονες Θεολογικὲς Προσεγγίσεις», *Θεολογία* Π᾽ (2) 2009, σ. 217.

κληρικοὶ ἀκόμη καὶ λαϊκοί. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι οἱ κληρικοὶ ἢ καὶ οἱ λαϊκοὶ ἀντιπρόσωποι μιᾶς Τοπικῆς Ἐκκλησίας, ἐφόσον ἔχουν δικαίωμα ἰσότιμης πρὸς τοὺς Ἐπισκόπους ψήφου, μποροῦν νὰ ψηφίσουν διαφορετικὰ ἀπὸ τὸν Ἐπίσκοπό τους, γεγονὸς ποὺ ὁδηγεῖ στὴ διάσπαση τῆς ἑνότητας τῆς Τοπικῆς Ἐκκλησίας.

Ἂν, λοιπόν, ἔχουν ἔτσι τὰ πράγματα, ἂν δηλαδὴ οἱ ὑποθέσεις τῆς Ἐκκλησίας διακανονίζονται ἀπὸ τὶς Συνόδους, τὸ εὔλογο ἐρώτημα ποὺ ἀναφύεται εἶναι «μὲ ποιὰ κριτήρια θὰ διακρίνει ἡ Ἐκκλησία τὴ φωνὴ τοῦ λαοῦ»; Καὶ ἀκόμα, «εἶναι πάντα τόσο ξεκάθαρη ἡ φωνὴ τοῦ λαοῦ, ὅσο ἦταν στὴν περίπτωση τοῦ Μεδιολάνων Ἀμβροσίου καὶ τοῦ Δορυλαίου Εὐσεβίου, ποὺ ἀναφέραμε στὴν ἀρχή»; Σίγουρα ἡ ἀπάντηση δὲν εἶναι μονοσήμαντη καὶ εὐδιάκριτη· χωρὶς νὰ ὑπεισέλθω σὲ ἀχρείαστες λεπτομέρειες καὶ κουραστικὴ περιπτωσιολογία ὑπογραμμίζω δύο βασικὲς ἐκκλησιολογικὲς ἀρχές. Πρῶτον, ἡ ἀλήθεια τῆς πίστεως δὲν ἐκφράζεται «*οὔτε ἀπὸ διασκορπισμένους ἰδιώτες, μοναχοὺς, θεολόγους, πρεσβυτέρους, διακόνους ἢ αὐτονομημένους ἐπισκόπους, οὔτε καὶ ἀπὸ ὁμάδες μοναχῶν, κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, διότι ὅλα αὐτὰ τὰ ἄτυπα ἐκκλησιαστικὰ σώματα δὲν ἀποτελοῦν Ἐκκλησία ἀλλ' ἁπλῶς καὶ μόνον μορφώματα ἐκκλησιαστικότητος*»[32]. Καὶ δεύτερον, ποτὲ ἡ Ἐκκλησία δὲν υἱοθέτησε τὴ λογικὴ τῶν ἀριθμῶν, διότι αὐτὸ θὰ σήμαινε ὅτι σὲ ἱστορικὲς περιόδους ποὺ ἡ πλειοψηφία εἶχε προσχωρήσει στὴν αἵρεση καὶ τὴν κακοδοξία ἡ Ἐκκλησία θὰ ὄφειλε νὰ συμμορφωθεῖ μὲ τὴν ἄποψη τῶν πολλῶν. Οἱ Οἰκουμενικὲς Σύνοδοι ποτὲ δὲν ἐκδέχονται τὴν κοινὴ συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας μὲ κριτήρια ποσοτικά. Ἡ καθολικότητα τῆς ἀληθείας δὲν εἶναι μέγεθος ἀριθμητικό[33] καὶ ἑπομένως «*καμμία πλειοψηφία δικανικοῦ τύπου ἢ πλειονοψηφικοῦ ἀθροίσματος δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ἀποτελέσει κριτήριο αὐθεντίας καὶ ἀλήθειας*»[34] γιὰ τὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία.

Νομίζω ὅτι ἡ τελευταία αὐτὴ ἐπισήμανση περὶ τῆς λογικῆς τῶν ἀριθμῶν θὰ μᾶς βοηθήσει νὰ κάνουμε μία ἀκόμα χρήσιμη διάκριση ἀνάμεσα σὲ αὐτὸ ποὺ ἤδη ἀναφέραμε ὡς *Vox Populi* (φωνὴ λαοῦ) καὶ ἑνὸς κοινωνικοῦ μεγέθους, τὸ ὁποῖο σχηματικῶς ἀποκαλοῦμε «κοινὴ γνώμη», καὶ τὸ ὁποῖο μπορεῖ νὰ μοιάζει μὲ τὴ *Vox Populi* ἐξωτερικῶς, ἀλλὰ διαφοροποιεῖται θεμελιωδῶς κατὰ τὴν οὐσία του. Ἡ πρώτη καὶ βασικὴ διαφορά ἤδη ἐλέχθη. Ἡ «κοινὴ γνώμη» εἶναι πάντοτε μέγεθος ἀριθμητικό, ποσοτικὸ καὶ ἄρα μετρήσιμο. Ἐξ ἀντιθέτου, ἡ

---

[32] Χρυσοστόμου (Μητρ. Μεσσηνίας), «Οἱ ἀποφάσεις τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου καὶ τὸ πρόβλημα τῆς πρόσληψης (réception) αὐτῶν» στὴν ἱστοσελίδα: https://apostoliki-diakonia.gr/gr_main/catehism/theologia_zoi/themata.asp?cat=dogma&NF=1&content=contents.asp&main=texts&file=41.htm (προσπέλαση 8/04/2025).

[33] Μ. Κολοβοπούλου, *Ἡ Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας στὶς Οἰκουμενικὲς Συνόδους*, τ. Α΄, Ἐκδ. Ἔννοια, Ἀθήνα 2019, σ. 234-235.

[34] Χρυσοστόμου (Μητρ. Μεσσηνίας), *ἔν. ἀν.*

φωνὴ τοῦ λαοῦ δὲν εἶναι πάντοτε μέγεθος ἀριθμητικὸ καὶ ποσοτικό. Ἀκόμη, ἡ «κοινὴ γνώμη» διαμορφώνεται καὶ μεταβάλλεται ταχύτατα καί, μάλιστα, ὑπὸ τὸ κράτος τῆς καταιγιστικῆς ἐπικαιρότητας, ὅπως ἀναφέραμε χαρακτηριστικὰ μὲ τὸ παράδειγμα τῆς ραδιοφωνικῆς προπαγάνδας τοῦ λαοῦ τῆς Ρουάντα. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ἡ συνείδηση τοῦ λαοῦ διαμορφώνεται, συνήθως, σὲ μιὰ χρονοβόρα καὶ μακρόσυρτη καὶ ὄχι πάντα γραμμικὴ διαδικασία[35] καὶ σίγουρα δὲν μπορεῖ νὰ μετρηθεῖ, ὅπως συμβαίνει μὲ τὴν κοινὴ γνώμη, τῆς ὁποίας ἀποτύπωση, ἔστω καὶ βραχυπρόθεσμη, ἀποτελοῦν οἱ δημοσκοπήσεις. Βεβαίως, ἂν θέλουμε νὰ εἴμαστε ἀντικειμενικοὶ καὶ ἐπιστημονικὰ ἀκριβεῖς ὑπάρχουν πάρα πολλὲς ἀντιρρήσεις στὸ ἂν τελικῶς «κοινὴ γνώμη» εἶναι αὐτὸ ποὺ μετροῦν τὰ Ἰνστιτοῦτα δημοσκοπήσεων[36] μὲ κατευθυνόμενες ἐρωτήσεις, ἀλλὰ αὐτὸ θαρρῶ ἀποτελεῖ ἀντικείμενο μιᾶς ξεχωριστῆς διάλεξης, ποὺ θὰ πρέπει νὰ δώσει κάποιος περισσότερο εἰδήμων σὲ σχέση μὲ τὸν ὁμιλοῦντα.

Θεωρῶ, πάντως, ὅτι αὐτὴ ἡ ψευδαίσθηση ὅτι ἡ «κοινὴ γνώμη» ταυτίζεται πάντοτε μὲ τὴ συνείδηση τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ δημιουργεῖ πάρα πολλὰ προβλήματα, ὅπως ἄλλωστε συμβαίνει καὶ μὲ τὴν ὑπερτροφικὴ καὶ ἐξωθεσμικὴ ἔκφραση τῆς «κοινῆς γνώμης» πέρα καὶ ἔξω ἀπὸ τὶς δημοκρατικὲς διαδικασίες, πρᾶγμα ποὺ ὠθεῖ τὴν κοινωνία σὲ μιὰ ὀχλοκρατία, ἐνῷ ἀντίθετα ἡ περιστολὴ τῆς ἐλεύθερης ἔκφρασής της μεταμορφώνει τὸ Κράτος σὲ καθεστὼς καὶ μάλιστα ἀπολυταρχικό.

III. Διαδίκτυο. Παραφωνίες καὶ παράτιτλα.

Ἐμεῖς συνεχίζουμε μελετώντας τὰ δεδομένα τῆς φωνῆς τοῦ λαοῦ στὸ διαδίκτυο, τὸ ὁποῖο, σὲ ὅλες του τὶς ἐκφάνσεις, ἔχει εἰσβάλει στὴν καθημερινότητα του σύγχρονου ἀνθρώπου καὶ ἀπειλεῖ νὰ κυριαρχήσει σὲ κάθε τομέα τῆς ἀνθρώπινης δραστηριότητος. Ἀνέφερα τὸν περασμένο Σεπτέμβριο, στὴ Σύναξη τῆς Ἱεραρχίας τοῦ Πανσέπτου Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, ὅτι ἡ Τεχνητὴ Νοημοσύνη εἶναι μιὰ πραγματικότητα ἡ ὁποία ἦρθε καὶ δὲν θὰ φύγει. Θὰ πρέπει, λοιπόν, νὰ μάθουμε νὰ ζοῦμε μὲ αὐτὴν τὴ νέα πραγματικότητα. Προφανῶς, ἡ σφαῖρα τῆς θρησκευτικότητος καὶ τῆς πίστεως δὲν θὰ μποροῦσε νὰ μείνει ἀλώβητη ἀπὸ αὐτὴν τὴ νέα κατάσταση. Ἡ βιβλιογραφία γιὰ τὴ σχέση διαδικτύου καὶ θρησκείας εἶναι πιὰ ἀπέραντη καὶ δὲν καταλείπεται οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι τὸ διαδίκτυο ἐπηρεάζει τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον ὁ ἄνθρωπος τοῦ καιροῦ μας θρησκεύεται. Ἀπὸ σχετικὴ ἔρευνα, μάλιστα, τοῦ ἔγκριτου

---

35 Ε. Λιανοῦ-Λιάντη, ἔνθ. ἀν.

36 Βλ. Patrick Champagne, *Ἡ Κατασκευὴ τῆς Κοινῆς Γνώμης* (μετ. Στ. Μανδηλαρᾶ), Ἐκδ. Πατάκη, Ἀθήνα 2014, σ. 49 κ. ἑξ.

Ἀμερικανικοῦ Ἰνστιτούτου Pew Research Center προκύπτει ὅτι τὸ 67% τῶν "religion surfers", τῶν «θρησκευομένων τοῦ διαδικτύου», ἔχουν ἀναζητήσει πληροφορίες σχετικὲς μὲ τὴν δικὴ τους θρησκευτικὴ παράδοση, ἐνῷ τὸ 62% πιστεύει ὅτι στὸ διαδικτύο ὑπάρχει ὑλικὸ ποὺ προάγει τὴν ἀνεκτικότητα στὴ θρησκευτικὴ ἑτερότητα[37]. Τελικῶς, τὸ διαδίκτυο εἶναι ὁ ἰδανικὸς χῶρος γιὰ νὰ εὐδοκιμήσουν νέοι κόσμοι, ποὺ μειώνουν τὶς ἀβεβαιότητες τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ διαδίκτυο δὲν σκοτώνει τὴ θρησκεία, σίγουρα ὅμως ἀλλάζει δραματικὰ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον ὁ ἀνθρώπος σχετίζεται μὲ αὐτήν, μειώνοντας τὶς δεσμεύσεις σὲ παραδοσιακὰ καὶ ἀποκλειστικὰ σχήματα καὶ προάγοντας μιὰ περισσότερο «πλουραλιστικὴ» προσέγγιση.

Παρὰ τὰ ἐνδεικτικὰ στοιχεῖα τῶν ἐρευνῶν ποὺ παρουσιάστηκαν καὶ δείχνουν μιὰ ἐνίσχυση τῆς θρησκευτικῆς ἀνεκτικότητας στὸ διαδίκτυο, ὑπάρχει, ὅπως πάντοτε, καὶ ἡ ἄλλη πλευρά. Στὰ καθ᾽ ἡμᾶς, δηλαδὴ στὸ ἑλληνόφωνο διαδίκτυο, παρουσιάζεται μία μερίδα πιστῶν –οἱ ὁποῖοι μάλιστα αὐτοπροσδιορίζονται καὶ ὡς ἀκραιφνῶς ὀρθόδοξοι– οἱ ὁποῖοι, πιστεύοντας ὅτι εἶναι κάτι ἀνάμεσα στὸν προφήτη Ἠλία ποὺ διέταξε τὴ σφαγὴ τῶν ἱερέων τοῦ Βαὰλ[38] καὶ τοῦ ἁγίου Μάρκου Ἐπισκόπου Ἐφέσου, τοῦ Εὐγενικοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν ὑπέγραψε τὸν ὅρο τῆς Ἑνώσεως τῆς Συνόδου τῆς Φεράρας-Φλωρεντίας[39], ἔχουν ἀποδυθεῖ σ᾽ ἕναν ἀνηλεῆ πόλεμο κατὰ Προκαθημένων, Ἐπισκόπων, κληρικῶν, μοναχῶν καὶ λαϊκῶν ἀκόμη, ἀλλὰ καὶ πρὸς κάθε θεσμικὴ ἔκφανση τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως εἶναι τὰ διάφορα συνοδικὰ ὄργανα. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, νομίζοντας ὅτι ἐκφράζουν τὴ φωνὴ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ ἢ ἀκόμα χειρότερα τὸν ἴδιο τὸν Θεό, ἐκστομίζουν ἀκατονόμαστες κατηγορίες, ἐνίοτε καὶ ὕβρεις μὲ τὸ πρόσχημα τῆς δῆθεν ὁμολογίας τῆς Πίστεως καὶ τῆς ὑπερασπίσεως τῶν ὁσίων καὶ ἱερῶν, ποὺ οἱ ταγοὶ τῆς Ἐκκλησίας ἔχουν, κατὰ τὴν ἄποψή τους, ἐκποιήσει.

Γιὰ ὅλους αὐτοὺς βεβαίως, ἡ Ἐκκλησία διὰ στόματος τῆς Β΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου προειδοποιεῖ ὅτι ὅσοι ἐπιχειροῦν τὴν κατασυκοφάντηση ἐκκλησιαστικῶν προσώπων εἶναι αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι: «*τὴν ἐκκλησιαστικὴν εὐταξίαν συγχεῖν καὶ ἀνατρέπειν βουλόμενοι, φιλέχθρως καὶ συκοφαντικῶς αἰτίας τινὰς κατὰ τῶν οἰκονομούντων τὰς ἐκκλησίας ὀρθοδόξων ἐπισκόπων συμπλάσσουσιν, οὐδὲν ἕτερον, ἢ χραίνειν τὰς τῶν ἱερέων ὑπολήψεις, καὶ ταραχὰς τῶν*

---

37 E. Larsen, "CyberFaith: How Americans Pursue Religion Online" στὴν ἱστοσελίδα https://www.pewresearch.org/internet/2001/12/23/cyberfaith-how-americans-pursue-religion-online/ (προσπέλαση 8/04/2025).

38 «*Καὶ εἶπεν Ἠλιοὺ πρὸς τὸν λαόν· συλλάβετε τοὺς προφήτας τοῦ Βάαλ, μηδεὶς σωθήτω ἐξ αὐτῶν· καὶ συνέλαβον αὐτούς, καὶ κατάγει αὐτοὺς Ἠλιοὺ εἰς τὸν χειμάρρουν Κισσῶν καὶ ἔσφαξεν αὐτοὺς ἐκεῖ*» (Γ' Βασ. 18, 40).

39 Β. Φειδᾶ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Β΄*, Ἀθήνα, ²1998, σ. 620 καὶ ἑξ.

εἰρηνευόντων λαῶν κατασκευάζειν ἐπιχειροῦντες»[40]. Καὶ τοῦτο, διότι «*Οὐκ ἐπαύσατο ποτὲ ὁ πολέμιος ἡμῶν Σατὰν διὰ συκοφαντίας μολύνων τὰς ὑπολήψεις τῶν ἀγαθῶν ἀνθρώπων, καὶ μᾶλλον τῶν ἐπισκόπων*»[41], κατὰ τὸ σχόλιο τοῦ Βαλσαμῶνος, ὁ ὁποῖος ἔζησε τὸν 12ο αἰ. καὶ ὁ ὁποῖος ἀδυνατῶ νὰ φανταστῶ σὲ ποιό σχολιασμὸ θὰ προέβαινε ἂν ζοῦσε στὴν ἐποχή μας καὶ διεπίστωνε τὸ μῖσος ποὺ ἔχει κατακλύσει τὸ διαδίκτυο, τὸ ὁποῖο δηλητηριάζει τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἀλλὰ καί, ἐν γένει, τὴν κοινωνικὴ ζωή. Διότι, γιὰ νὰ εἴμαστε εἰλικρινεῖς, οἱ ἐκκλησιαστικοὶ δὲν διαθέτουμε τὴν ἀποκλειστικότητα σὲ αὐτὸ τὸ θέμα. Ὁποιοδήποτε πρόσωπο κινεῖται στὴ δημόσια σφαῖρα, ἔχει βρεθεῖ κάποια στιγμὴ ἢ βρίσκεται ἐξακολουθητικῶς στὸ «μάτι τοῦ κυκλῶνα» τῆς συκοφαντίας.

Βεβαίως, ὅλοι τὸ γνωρίζουμε ὅτι ἡ συκοφαντία εἶναι ἡ δύναμη τῶν δειλῶν, ὅλων αὐτῶν ποὺ κρύβονται πίσω ἀπὸ τὸ πληκτρολόγιο καὶ πολεμοῦν ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς, μὲ ἀνώνυμους καὶ κρυφοὺς λογαριασμοὺς στὰ μέσα κοινωνικῆς δικτύωσης, διότι πίσω ἀπὸ τὴν ἀνωνυμία τοῦ διαδικτύου, νιώθουν ἰσχυροί, κυρίως μάλιστα ὅταν καταφέρονται ἐναντίον δημοσίων καὶ θεσμικῶν προσώπων. Μέσα στὸ ἴδιο πνεῦμα κινοῦνται καὶ αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι, ἐπικαλούμενοι, δῆθεν, λόγους πίστεως ἢ ἀντίστοιχα τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθερίας τοῦ λόγου, ἀσκοῦν κριτικὴ μόνον ἀρνητική, στοχευμένη καὶ κακοπροαίρετη. Κριτική, δηλαδή, ποὺ δὲν οἰκοδομεῖ ἀλλὰ καταστρέφει. Αὐτὴ ἡ στάση βέβαια, φανερώνει ὄχι μόνο μιὰ φοβερὴ οἴηση καὶ ὑψηλοφροσύνη, ἡ ὁποία βαπτίζεται ζῆλος ἢ δικαίωμα στὸ δημόσιο λόγο, ἀλλὰ ἐπιπλέον ἀποδεικνύει ὅτι στὸ βάθος ὑπάρχουν τεράστια συμπλέγματα καὶ διαταραχὲς τοῦ ψυχισμοῦ καὶ συνάμα ἀπουσία πνευματικῆς ζωῆς, δηλαδὴ ζωῆς καὶ κοινωνίας μὲ τὸν Χριστὸ καὶ τὴν Ἐκκλησία Του. Καὶ ἐφ' ὅσον ἡ ὕπαρξή τους δὲν νοηματίζεται ἀπὸ τὸν Χριστό, κάπως πρέπει τὸ ὑπαρξιακὸ αὐτὸ κενὸ νὰ πληρωθεῖ. Ὅταν δὲν ζῶ μὲ πληρότητα τὴ δική μου ζωή, τότε ἀρχίζω νὰ ἀσχολοῦμαι μὲ τὶς ζωὲς τῶν ἄλλων. Ὅταν δὲν ζῶ μὲ πληρότητα τὴ δική μου ζωή, τότε ἔχω ἀνάγκη ἀπὸ ἕναν ἐχθρὸ γιὰ νὰ ὑπάρξω, ἀντλῶ νόημα ζωῆς ὅταν ἔχω κάποιον ἀπέναντί μου νὰ πολεμήσω καὶ ἂν δὲν ὑπάρχει κάποιος ἐχθρὸς γιὰ νὰ συγκρουστῶ μαζί του, πρέπει νὰ τὸν κατασκευάσω, διότι χωρὶς ἐχθροὺς θὰ ἀπομείνω νὰ ἀναρωτιέμαι σὰν τὸν Καβάφη:

«*Καὶ τώρα τί θὰ γένουμε χωρὶς βαρβάρους.*
Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἦσαν μιὰ κάποια λύσις»[42].

---

[40] 6ος/Β' Οἰκουμενικῆς σὲ Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, *Σύνταγμα τῶν Θείων καὶ Ἱερῶν Κανόνων*, Ἐκ τῆς Τυπογραφίας Χαρτοφύλακος, Ἀθήνησιν 1852, τ. 2, σ. 180.

[41] Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, *ἔνθ. ἀν.*, σ. 184.

[42] Κ. Π. Καβάφη, «Περιμένοντας τοὺς Βαρβάρους» στὸ Κ. Π. Καβάφη, *Ἅπαντα Ποιήματα καὶ Πεζὰ* στὴ σειρὰ *Τὰ Ἀριστουργήματα τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνιας*, Ἐκδ. Πάπυρος, Ἀθήνα 1995, σ. 33.

IV. "O tempora! O mores!"[43] – Ἐπικίνδυνες παραμορφώσεις.

Δυστυχῶς, ἡ πραγματικότητα τοῦ Διαδικτύου δὲν εἶναι δι᾽ ὅλου ποιητική. Τὸ φαινόμενο τῶν συκοφαντικῶν ἐπιθέσεων, τῶν χυδαίων ὕβρεων, τῶν ἀνυπόστατων κατηγοριῶν μὲ τὶς πιὸ ἀπίθανες ἀφορμὲς ἔχει ἐξελιχθεῖ σὲ μιὰ πραγματικὴ καὶ ἀνεξέλεγκτη μάστιγα. Ἔτσι ἔχει δημιουργηθεῖ τὸ φαινόμενο τῶν "haters" τοῦ διαδικτύου –«ἄνθρωποι ποὺ μισοῦν», ἴσως εἶναι μιὰ ἀπόδοση τοῦ ὅρου στὰ ἑλληνικά– ἐφόσον στὶς ἀναρτήσεις τους ἐκφράζουν συστηματικὰ ἀρνητικότητα, εἰρωνεία καὶ ἐπιθετικότητα. Μερικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν "haters" εἶναι ὅτι προσβάλλουν ἢ ὑβρίζουν χωρὶς λόγο καὶ μὲ πρόφαση τὴν καλόπιστη κριτική. Χλευάζουν καὶ γελοιοποιοῦν, κάνοντας τοξικὰ καὶ κακεντρεχῆ σχόλια γιὰ νὰ προκαλέσουν. Στοχοποιοῦν ἐπανειλημμένως κάποιο πρόσωπο (cyberbullying) καὶ ἐνεργοῦν μὲ ἀνωνυμία ἢ ψευδώνυμο. Διακατέχονται ἀπὸ ἀνασφάλεια καὶ φθόνο. Ἐπιθυμοῦν νὰ ἑλκύσουν τὴν προσοχὴ τῶν ἄλλων. Κυνηγοῦν τὸ αἴσθημα τῆς ἀνωτερότητος, γι᾽ αὐτὸ καὶ ἐλέγχουν κακόπιστα θεσμικὰ καὶ ὑψηλόβαθμα δημόσια πρόσωπα. Ἐπιδιώκουν νὰ ἐπιβάλλονται καὶ ἐνθαρρύνονται ἀπὸ τὸ λεγόμενο ἀνώνυμο θάρρος (δηλαδὴ γράφουν πράγματα τὰ ὁποῖα δὲν θὰ ἔλεγαν πρόσωπο πρὸς πρόσωπο) καί, ἀσφαλῶς, ἔχουν ἔλλειψη παιδείας καὶ ἐνσυναίσθησης. Σὲ πολλὲς περιπτώσεις, μάλιστα, οἱ "haters" εἶναι καὶ ψυχικῶς διαταραγμένες προσωπικότητες. Ἀσφαλῶς σὲ ὅλα αὐτὰ συντελεῖ ὄχι μόνον ἡ τεράστια ἀνάπτυξη τοῦ διαδικτύου καὶ ἡ μαζικὴ συμμετοχὴ τῶν ἀνθρώπων στά, λεγόμενα, μέσα κοινωνικῆς δικτυώσεως ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπουσία ἀποτελεσματικοῦ ρυθμιστικοῦ πλαισίου ποὺ νὰ περιορίζει ἢ νὰ ἐλέγχει τὸ φαινόμενο. Ὅλα αὐτὰ κάνουν τὸ πρόβλημα νὰ μοιάζει ἀκόμη μεγαλύτερο καὶ τὶς προοπτικὲς ἀνάσχεσής του, μᾶλλον, δυσδιάκριτες. Δὲν ξέρω ἂν αὐτὴ εἶναι μιὰ ἀπαισιόδοξη θέαση τῆς πραγματικότητος, σίγουρα ὅμως εἶναι ἀρκετὰ ρεαλιστική.

Βεβαίως, ἡ Ἐκκλησία δὲν πορεύεται στὴν ἔγχρονη προοπτική Της μὲ τὸν ρεαλισμὸ –οὔτε ἀσφαλῶς μὲ τὴν οὐτοπία– ἀλλὰ προσηλωμένη στὴν ἐσχατολογικὴ αἰσιοδοξία τῶν λόγων τοῦ Κύριου: «*ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς*» (Μτ. ιϚ᾽, 18). Τοῦτο, ἀσφαλῶς, δὲν σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ ἐθελοτυφλοῦμε καὶ νὰ ἀφήνουμε τὴ σήψη νὰ ἐπεκτείνεται, ἀντιθέτως χρειάζεται ἐγρήγορση ἀλλὰ καὶ συνειδητοποίηση τοῦ μεγέθους καὶ τοῦ βάθους τοῦ προβλήματος, τὸ ὁποῖο δὲν εἶναι ἁπλῶς μιὰ διαμάχη, ἀπὸ τὶς πολλὲς ποὺ ὑπῆρξαν, μέσα στὴν Ἐκκλησία

---

[43] Cicero, *In Catilinam I & II* (Ed. H. E. Gould & J. L. Whiteley), M. Tulli Ciceronis, *Invectivarum in L. Catilinam*, Libri Duo-Oratio Prima "Habita in Senatu"-1.2, Bristol Classical Press, London, 2004, σ. 1.

ἀλλὰ μιὰ νεοφανὴς κατάσταση, πραγματικότητα, ἐνδεχομένως καὶ αἵρεση, ποὺ δυναμιτίζει τὴν ἑνότητα τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀπειλεῖ νὰ διαβρώσει τὸ ἦθος τῶν πιστῶν, τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ εἶναι ἐσχατολογικὸ καὶ ὄχι κοσμικό[44]. Τὸ ἴδιο, βεβαίως, μπορεῖ νὰ συμβεῖ καὶ κατ᾽ ἀναλογίαν στὸ δημοκρατικὸ φρόνημα τῶν ἀνθρώπων ἂν οἱ κρίσεις ἐργαλειοποιηθοῦν καὶ ἂν τὰ πρόσωπα στοχοποιηθοῦν μεθοδευμένα καὶ ἐντατικὰ ἀπὸ τὸ διαδίκτυο.

Μὲ αὐτὰ τὰ δεδομένα τίθεται τὸ ὀχληρὸ ἐρώτημα: Ἀλλοιώνονται τὸ ἦθος καὶ ἡ ποιότητα τῆς Δημοκρατίας ὅταν τὰ παιδιά μας μεγαλώνουν σὲ ἕνα περιβάλλον ποὺ συνεχῶς ἀρνεῖται, ὑβρίζει, συκοφαντεῖ καὶ ἐξουθενώνει τοξικὰ θεσμοὺς καὶ πρόσωπα; Ἀλλοιώνεται τὸ δημοκρατικὸ φρόνημα ὅταν σήμερα μεγάλο μέρος τῶν διαδικτυακῶν σχολιασμῶν προέρχεται ἀπὸ τούς "haters"; Ἂν θεωρήσουμε ὅτι οἱ "haters" ἔχουν καταφέρει κάποιες φορὲς νὰ διαβρώσουν τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον σκέφτονται καὶ ἐκφράζονται καί, ἑπομένως, ἀποφασίζουν οἱ πολίτες, τότε φαίνεται νὰ ὑπάρχει πρόβλημα. Μπορεῖ παραδοσιακὰ οἱ "haters" νὰ μὴν ἀπειλοῦν ἄμεσα τὴ δημοκρατία ἢ τὸ Σύνταγμα μιᾶς Χώρας μὲ τὴν ἔννοια τῆς παρεμβάσεως σὲ ἐκλογικὲς διαδικασίες, ὅμως διαβρώνουν τὴν ποιότητα τοῦ λόγου καὶ τὴ συμμετοχὴ στὸ δημόσιο διάλογο· δημιουργοῦν κλίμα φόβου καὶ σιωπῆς, ἀφοῦ κάποιοι πολίτες ἐξ αἰτίας τους διστάζουν νὰ ἐκφράσουν τὴν ἄποψή τους στὸ διαδίκτυο, γιατὶ θὰ δεχθοῦν ἐπιθέσεις, εἰρωνεῖες καὶ δημόσιο εὐτελισμό· σπέρνουν πόλωση καὶ διχασμό, ἀφοῦ συνήθως εἶναι ἀπέναντι σὲ ὅλα (εἶναι ἀντί)· ὑπονομεύουν τὸν δημόσιο διάλογο μὲ φωνὲς ποὺ θολώνουν· δημιουργοῦν θόρυβο χωρὶς λογικὴ ἐπιχειρηματολογία· παραπληροφοροῦν μὲ ψευδεῖς εἰδήσεις καὶ θεωρίες συνωμοσίας ἢ μὲ διαστρέβλωση τῶν γεγονότων· καὶ, τέλος, στοχοποιοῦν πρόσωπα· καὶ ὅταν τὰ κάνουν ὅλα αὐτά, τότε ναί, ἔχουμε μιὰ φτωχότερη καὶ ρηχὴ δημοκρατία καὶ μιὰ λαϊκὴ βούληση βασισμένη στὸ ψέμα, στὴν παραπληροφόρηση καὶ στὴν προπαγάνδα. Τότε ἡ φωνὴ τοῦ λαοῦ (Vox Populi) δὲν εἶναι φωνὴ τοῦ Θεοῦ (Vox Dei) ἀλλά μετατρέπεται σὲ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ. Ἂν καὶ ὁ Θεὸς δὲν ὀργίζεται ἀλλὰ ἀναφέρομαι, ὅπως καταλαβαίνετε, σὲ μιὰ παράφραση τοῦ θυμόσοφου λαοῦ μας ποὺ λέει: «Φωνὴ λαοῦ, ὀργὴ Θεοῦ».

V. Εὐχαριστήριος ἀποφώνησις.

Τελειώνοντας θὰ ἤθελα νὰ μοιραστῶ μαζὶ σας κάποια στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀπολύτως ἐνθαρρυντικὰ καὶ αἰσιόδοξα. Οἱ λεγόμενοι "haters," ποὺ φαίνεται νὰ ἀντιπροσωπεύουν τὴ φωνὴ τοῦ διαδικτύου, εὐτυχῶς εἶναι οἱ λίγοι.

---

[44] Ἰ. Ζηζιούλα (Μητρ. Περγάμου), «Ἐκκλησία καὶ Ἔσχατα» στὸ *Ἔργα Α'-Ἐκκλησιολογικὰ Μελετήματα* (Ἐπ. Στ. Γιαγκάζογλου), Ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα, 2016, σ. 529-532 & «Ἡ Εὐχαριστία ὡς Ἑστία τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας» στὸ ἴδιο σ. 537-551.

Σύμφωνα μὲ πολλὲς κοινωνιολογικὲς καὶ ψυχολογικὲς μελέτες μόλις τὸ 1 ἕως 5% τῶν χρηστῶν τοῦ διαδικτύου εἶναι τοξικό καὶ παράγει μισαλλόδοξο περιεχόμενο. Αὐτὸ τὸ ποσοστό, δυστυχῶς, εἶναι ὑπερδραστήριο στὰ μέσα κοινωνικῆς δικτυώσεως καὶ παράγει δυσανάλογα μεγάλο ὄγκο ἀναρτήσεων καὶ σχολιασμῶν μὲ ἀρνητικὸ περιεχόμενο, εἶναι συχνὰ ὀργανωμένο, ἔχει, ὅπως εἴπαμε, ἐπιθετικὸ χαρακτῆρα καὶ στοχεύει στὸ νὰ ἐκφοβίσει τοὺς ὑπολοίπους ἢ καὶ νὰ τοὺς φιμώσει.

Ὡστόσο, ἡ πλειοψηφία, δηλαδὴ τὸ 70-90%, εἶναι σιωπηλή καὶ δὲν συμμετέχει ἐνεργὰ σὲ σχόλια ἢ ἀντιπαραθέσεις. Αὐτὸ τὸ κοινὸ ὀνομάζεται «σιωπηλή πλειοψηφία» (silent majority) ἢ «παθητικὸ κοινό». Πολλοὶ σιωποῦν ἀπὸ φόβο διότι δὲν ἀντέχουν τὴ φθορὰ τοῦ διαδικτυακοῦ διασυρμοῦ. Ἄλλοι σιωποῦν ἀπὸ ἀδιαφορία ἢ ἐπειδὴ πιστεύουν ὅτι δὲν ἀξίζει τὸν κόπο νὰ μιλήσουν καὶ νὰ ἐμπλακοῦν σὲ ἕναν τοξικό ψηφιακὸ διάλογο, μὲ ἕναν διαλεγόμενο ἑταῖρο ὁ ὁποῖος εἶναι γεμάτος φθόνο καὶ δὲν πρόκειται νὰ πεισθεῖ περὶ τῆς ἀντιθέτου ἀπόψεως. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι δὲν μποροῦμε νὰ ἀνιχνεύσουμε, κατ᾽ ἀκρίβειαν, τὴ φωνὴ τοῦ λαοῦ (Vox Populi) στὸ διαδίκτυο, διότι ἐκεῖ ἐπικρατεῖ περισσότερο ὁ θόρυβος ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴ φωνασκοῦσα μειονότητα παρὰ ἡ ἀλήθεια ἡ ὁποία δὲν ἐκφράζεται ἀπὸ τὴ σιωπῶσα πλειονότητα.

Πιστεύω ὅτι ἀξίζει στὸ σημεῖο αὐτὸ νὰ ἀπευθυνθοῦμε σήμερα σὲ ὅλα τὰ δημόσια πρόσωπα, εἴτε αὐτὰ εἶναι πολιτικά εἴτε ἀκαδημαϊκά εἴτε ἐκκλησιαστικά, καὶ νὰ τοὺς προτρέψουμε νὰ μὴν ἀναλώνονται, νὰ μὴν ἀναλωνόμαστε –βάζω καὶ τὸν ἑαυτό μου μέσα– καὶ νὰ μὴν καταναλώνουμε ἀνθρώπινη ἐνέργεια, προσπαθώντας νὰ ἑρμηνεύσουμε ἢ νὰ κατανοήσουμε τὰ τοξικὰ σχόλια τοῦ διαδικτύου. Ἀντ᾽ αὐτοῦ θὰ ἦταν ὠφέλιμο καὶ λυσιτελὲς καὶ γιὰ τὴν Ἐκκλησία καὶ γιὰ τὴν κοινωνία καὶ γιὰ τὴ δημοκρατία, νὰ ἀσχοληθοῦμε ὅλοι οἱ τὰ κοινὰ φέροντες μὲ τὴν πλειοψηφία. Καὶ ξέρετε ποιὰ εἶναι ἡ πλειοψηφία;

«*Μιὰ μεγάλη μάστιγα τῆς ἐποχῆς μας εἶναι ἡ μοναξιά, ἡ ὁποία ἀγγίζει ἑκατομμύρια συνανθρώπους μας δίχως ἐξαιρέσεις. Μικροὶ καὶ μεγάλοι, πλούσιοι καὶ φτωχοί, ἄσημοι καὶ διάσημοι, ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι, ὅλοι μας εἴχαμε κάποτε, κάποια ἐμπειρία μοναξιᾶς. Βέβαια, ἡ πιὸ σκληρὴ μοναξιὰ δὲν εἶναι ὅταν εἶσαι μόνος ἀλλὰ ὅταν, ἐνῶ βρίσκεσαι ἀνάμεσα σὲ πολλοὺς ἀνθρώπους, αἰσθάνεσαι μόνος. Ἡ πιὸ σκληρὴ μοναξιὰ εἶναι ὅταν εἶσαι μὲ κάποιο πρόσωπο ἀλλὰ δὲν μπορεῖς νὰ μιλήσεις ἐλεύθερα ἢ ὅταν λὲς ἕνα ἁπλὸ καὶ εὔκολο «καλὰ εἶμαι» γιὰ νὰ μὴ σὲ ρωτήσουν κάτι παραπάνω. Ἡ πιὸ σκληρὴ μοναξιὰ εἶναι ὅταν ἐνῶ βρίσκεσαι σὲ μιὰ σχέση, δὲν αἰσθάνεσαι τὸ «μαζί» ἢ τὸ «ἐμεῖς». Αἰσθάνεσαι ὅτι βρίσκεσαι ἐκεῖ γιὰ νὰ καλύψεις κενὰ καὶ ἀνάγκες χωρὶς ὅμως νὰ βιώνεις τὸ*

αἴσθημα τῆς πληρότητας. Κυρίως καὶ πρωτίστως ὅμως, ἡ πιὸ σκληρὴ μοναξιὰ εἶναι ὅταν βιώνεις τὴν καθημερινότητά σου χωρὶς τὸν Θεὸ»[45].

Ἡ πλειονότητα τοῦ λαοῦ μας εἶναι αὐτοὶ πού βασανίζονται ἀπὸ μοναξιά. Ἂν καταφέρουμε νὰ μιλήσουμε στὶς καρδιὲς αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων γιὰ νὰ τοὺς ἐνεργοποιήσουμε, τότε θὰ ἀλλάξουν πολλὰ καὶ σίγουρα ἡ ὑγιὴς φωνὴ θὰ διαχυθεῖ στὸ διαδίκτυο καὶ θὰ ὑπάρξει καὶ ἐκεῖ ἡ φωνὴ τοῦ λαοῦ. Ὁ λαός μας λέει ὅτι: «τὸ κακὸ θεριεύει ὅταν οἱ καλοὶ ἄνθρωποι δὲν κάνουν τίποτε». Ξέρετε, ὑπάρχουν πολλοὶ καλοὶ ἄνθρωποι ποὺ δὲν κάνουν τίποτε. Ἡ ἀδράνεια τῆς σιωπηλῆς πλειοψηφίας εἶναι, τελικῶς, ποὺ ἐπιτρέπει στοὺς λιγοστοὺς τοῦ διαδικτύου νά διαμορφώνουν εἰκόνα γιὰ τὴν Ἐκκλησία καὶ τὴ Δημοκρατία, ἡ ὁποία ὅμως δὲν εἶναι ἀληθινή.

Ἡ Ἐκκλησία δέν ἀπειλεῖται ἀπὸ διωγμούς. Ἡ Δημοκρατία ἀντιστοίχως δὲν ἀπειλεῖται ἀπὸ δικτάτορες ἢ ὅπλα. Τόσο τὸ ἐκκλησιαστικό ὅσο καὶ τὸ δημοκρατικό φρόνημα ὅμως ἀπειλοῦνται ἀπὸ τὴ διάβρωση τῆς ποιότητας τοῦ διαλόγου καὶ ἀπὸ τὴ διάχυση ψηφιακῆς τοξικότητας. Ἂν αὐτὸ τὸ φαινόμενο δὲν τὸ ἀντιμετωπίσουμε ἐνεργὰ μὲ τὴ θετικὴ συμμετοχή μας στὸν δημόσιο διαδικτυακὸ διάλογο, τότε κινδυνεύουμε νὰ χάσουμε ὄχι τὸ δικαίωμα νὰ μιλοῦμε ἀλλὰ τὴ διάθεση νὰ ἀκοῦμε.

Ἐπιτρέψατέ μου, κλείνοντας, νὰ σημειώσω μιὰ σκέψη, μιᾶς καὶ βρισκόμαστε μέσα στὴν ἀναστάσιμη περίοδο τοῦ Πεντηκοσταρίου. Οἱ μαθητὲς τοῦ Κυρίου μετὰ τὴ Σταύρωση του Διδασκάλου κυριαρχοῦνται ἀπὸ τὸν φόβο, ὁ Ἀναστημένος Χριστὸς τοὺς βρίσκει πίσω ἀπὸ κλειστὲς θύρες «*διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων*» (Ἰω. κ, 19), σιωπηλοὺς καὶ τρομοκρατημένους ἀπέναντι στὸ κατεστημένο. Τί εἶναι ἐκεῖνο ποὺ τοὺς δίδει θάρρος; Ἀσφαλῶς, ἕνα καὶ μόνον· ὅ,τι πιστοποιοῦν τὸ γεγονὸς τῆς Ἀναστάσεως, βλέπουν τὸν Ἀναστημένο Κύριο καὶ τότε συνειδητοποιοῦν τί σήμαιναν τὰ λόγια ποὺ τοὺς εἶχε πεῖ λίγο καιρὸ πρίν: «*θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον*» (Ἰω. ιϚ’, 33).

Αὐτὴ ἡ πίστη στὴν Ἀνάσταση εἶναι ποὺ θὰ τοὺς κάνει νὰ ξανοιχτοῦν στὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὁρίζοντα γιὰ νὰ φέρουν τὸ μήνυμα τοῦ Εὐαγγελίου στὸν κόσμο, χωρὶς νὰ τοὺς φοβίζει τίποτα καὶ κανείς. Ἡ Ἐκκλησία, λοιπόν, δὲν φοβᾶται τίποτα καὶ κανέναν, οὔτε τοὺς “haters”, οὔτε τοὺς ὑβριστές, οὔτε τοὺς

---

[45] Μακαρίου (Ἀρχιεπισκόπου Αὐστραλίας), *Ἐγκύκλιος ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τοῦ Πάσχα 2025*, στὴν ἱστοσελίδα: https://greek.vema.com.au/2025/04/19/afstralias-makarios-otan-pistevoume-stin-anastasi-tou-christou-i-monaxia-den-apogoitevei-kai-den-katathlivei/?fbclid=IwY2xjawKAXChleHRuA2FlbQIxMQBicmlkETBtdVZNcFFXYnpZR2ZCeGtTAR6_YTw3iaxWHoiy_UspIPaE3qykke9qUFeRDB5gVM3tAGQ7z1zOnhCk9x8rCA_aem_gfBHr3yhvyI4ibJ2nWxC7w (προσπέλαση 25/04/2025).

συκοφάντες, διότι πιστεύει στὴν Ἀνάσταση καὶ δὲν κρύβεται πίσω ἀπὸ κλειστὲς θύρες. Αὐτὸ πρέπει νὰ κάνει ὁ λαός μας, μὲ ἀκλόνητη πίστη στὴν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ νὰ μὴν ὀχυρώνεται πίσω ἀπὸ κεκλεισμένες διαδικτυακὲς θύρες ἀλλὰ μὲ θάρρος, παρρησία, κοσμιότητα, εὐγένεια καὶ ἦθος νὰ ὁμολογεῖ τὴν πίστη του, καὶ νὰ καταθέτει τὸν λόγο του γιὰ τὰ κοινά, παντοῦ καὶ πάντα, καὶ ἀσφαλῶς καὶ στὸ διαδίκτυο.

Καὶ τότε ἡ φωνή τοῦ λαοῦ θὰ εἶναι φωνὴ τοῦ Θεοῦ!

Παναγιώτατε Σᾶς εὐχαριστῶ.

Σᾶς εὐχαριστῶ ὅλους γιὰ τὴν ὑπομονή σας καὶ τὴν προσοχὴ σας.

ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΗ ΣΕ ΕΠΙΤΙΜΟ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ
ΤΟΥ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ
ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ **ΓΙΑΝΝΗ ΚΑΛΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ**
ΔΙΑΚΕΚΡΙΜΕΝΟΥ ΗΘΟΠΟΙΟΥ-ΣΚΗΝΟΘΕΤΗ
ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ

Την 22^{α} Μαΐου 2025, ημέρα Πέμπτη και ώρα 19.00, στη Μεγάλη Αίθουσα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, αναγορεύθηκε επίτιμος διδάκτωρ του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης της Σχολής Επιστημών της Αγωγής του Πανεπιστημίου Αθηνών ο κύριος **Γιάννης Καλατζόπουλος**, διακεκριμένος ηθοποιός-σκηνοθέτης και δημιουργός θεάτρου για παιδιά.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

***** Προσφώνηση από την Αντιπρύτανι Ακαδημαϊκών, Διεθνών Σχέσεων και Εξωστρέφειας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγήτρια κυρία Σοφία Παπαϊωάννου.

***** Χαιρετισμός από τον Ομότιμο Καθηγητή Θεατρολογίας του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Αθηνών, κύριο Θεόδωρο Γραμματά.

* Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου από την Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Αθηνών, κυρία Μαρία Δημάκη-Ζώρα.

* Αναγόρευση του τιμωμένου:
Ανάγνωση των κειμένων του Ψηφίσματος του Τμήματος, της Αναγόρευσης και του Διδακτορικού Διπλώματος από τον Πρόεδρο του Παιδαγωγικού

Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης της Σχολής Επιστημών της Αγωγής, Καθηγητή κύριο Κωνσταντίνο Σκορδούλη.
Περιένδυση του τιμωμένου με την τήβεννο της Σχολής από τον Κοσμήτορα της Σχολής Επιστημών της Αγωγής, Καθηγητή κύριο Βασίλειο Τσάφο.

* Ομιλία του τιμωμένου, κυρίου Γιάννη Καλατζόπουλου, με τίτλο: «Η ανεκτίμητη αξία ενός Ονείρου».

Ακολούθησε σύντομο μουσικό πρόγραμμα.

ΣΟΦΙΑΣ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ
Καθηγήτριας και Αντιπρυτάνεως Ακαδημαϊκών, Διεθνών Σχέσεων και Εξωστρέφειας του ΕΚΠΑ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Αξιότιμε κύριε Κοσμήτορα της Σχολής Επιστημών της Αγωγής,
Αξιότιμε κύριε Πρόεδρε του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης,
Αγαπητές και αγαπητοί συνάδελφοι,
Εκλεκτοί Προσκεκλημένοι,

Με ιδιαίτερη χαρά υποδεχόμαστε σήμερα στο ιστορικό κτήριο εκδηλώσεων του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών τον Γιάννη Καλατζόπουλο, θεράποντα της τέχνης του θεάτρου για έξι σχεδόν δεκαετίες από όλες σχεδόν τις θέσεις, με ουσιαστική συμβολή στον χώρο της καλλιτεχνικής εκπαίδευσης, για να του αποδώσουμε την ύψιστη ακαδημαϊκή τιμή, τον τίτλο του επίτιμου διδάκτορα.

Ο ηθοποιός, σκηνοθέτης, παραγωγός, συγγραφέας, κριτικός και μεταφραστής Γιάννης Καλατζόπουλος γεννήθηκε στην Αθήνα το 1949. Από μικρός στον κινηματογράφο και στο θέατρο για παιδιά, έγινε γνωστός ως «παιδί-θαύμα». Στο θέατρο των ενηλίκων έπαιξε σημαντικούς ρόλους παιδιών, με δασκάλους και σκηνοθέτες τον Αλέξη Μινωτή, τον Κάρολο Κουν, τον Βασίλη Διαμαντόπουλο, τον Ντίνο Δημόπουλο κ.ά. Τελείωσε τη Δραματική Σχολή παράλληλα με το Γυμνάσιο, με δασκάλους τον Γρηγόρη Βαφιά, τον Ανδρέα Φιλιππίδη, την Ελένη Ζαφειρίου, τη Βέρα Ζαβιτσιάνου, την Όλγα Τουρνάκη.

Είναι πτυχιούχος της Παντείου (1973) και της Νομικής του ΕΚΠΑ (1976), ενώ στη συνέχεια παρακολούθησε μαθήματα σκηνοθεσίας θεάτρου στην Accademia Nazionale d' Arte Drammatica και θεατρολογίας στο Πανεπιστήμιο «La Sapienza» της Ρώμης (1985-87), με δασκάλους τους Άλντο Τριόμφο, Λούκα Ρονκόνι, Ντάριο Φο, Βιτόριο Γκάσμαν, Μόνικα Βίτι κ.ά.

Ως επαγγελματίας ηθοποιός εργάστηκε στους θιάσους Μυράτ-Ζουμπουλάκη, Μ. Κατράκη, Έλλης Λαμπέτη, Εθνικό Θέατρο, ΚΘΒΕ, Θέατρο Στοά του Θανάση Παπαγεωργίου, Θεατρική Σκηνή του Αντώνη Αντωνίου, θίασο Γιώργου Κιμούλη, «Μυθωδία» (Σκαφίδας-Χανιωτάκης), «Αγγέλων

Βήμα», θέατρο ΟΛΒΙΟ, στα ΔΗΠΕΘΕ Ιωαννίνων, Κέρκυρας, Κρήτης, Λάρισας, Βέροιας, Κοζάνης, καθώς και σε πολλές ομάδες και συνεταιρικούς θιάσους (Θέατρο του Λαού, Ελεύθεροι Καλλιτέχνες, Θέατρο του Δρόμου, Θέατρο της Νιότης, Ομάδα Σύγχρονης Τέχνης κ.ά.).

Έχει σκηνοθετήσει πάνω από 80 παραστάσεις στο Εθνικό Θέατρο, στο ΚΘΒΕ, στα ΔΗΠΕΘΕ Κρήτης, Ιωαννίνων, Κομοτηνής, Κέρκυρας, Καβάλας, Κοζάνης και Βέροιας, καθώς και σε πολλούς ιδιωτικούς ή συνεταιρικούς θιάσους. Το 1982-2005 διηύθυνε την Ομάδα Σύγχρονης Τέχνης, στο πλαίσιο της οποίας λειτούργησε και η Παιδική Αυλαία.

Διετέλεσε πρόεδρος του ΣΕΗ (1990-92), διευθυντής στο Παιδικό Στέκι του Εθνικού Θεάτρου (2003-2004), πρόεδρος του Ελληνικού Κέντρου Θεάτρου για τα Παιδιά και τους Νέους και της Επιτροπής του ΥΠΠΟ για τα Κρατικά Βραβεία παιδικού θεατρικού έργου. Το 2024 ανέλαβε καλλιτεχνικός διευθυντής του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. Πάτρας.

Η διακεκριμένη πορεία του Καλατζόπουλου, τόσο ως ηθοποιού όσο και ως σκηνοθέτη, μεταφραστή, θεατρικού συγγραφέα και παιδαγωγού, είναι πολύπλευρη. Οι καλλιτεχνικές του επιλογές χαρακτηρίζονται από στοχαστικότητα, κοινωνική ευαισθησία και παιδευτικό χαρακτήρα. Οι ρόλοι που έχει ενσαρκώσει και τα έργα που έχει σκηνοθετήσει εκτείνονται από το αρχαίο δράμα και το κλασικό ρεπερτόριο έως το σύγχρονο θέατρο και το παιδικό θέατρο, ενώ διακρίνονται για την ηθική τους στόχευση.

Ιδιαίτερα μνεία αξίζει η συμβολή του Καλατζόπουλου στην ανανέωση του παιδικού και νεανικού θεάτρου στην Ελλάδα. Μέσα από την εμπλοκή του με θεατρικούς οργανισμούς, όπως το «Θέατρο του Ήλιου», και τη συγγραφή θεατρικών έργων για παιδιά, κατάφερε να φέρει τα νέα ακροατήρια σε επαφή με υψηλής ποιότητας καλλιτεχνικά προϊόντα, που συνδυάζουν τη φαντασία με την κριτική σκέψη και την ηθική προβληματική.

Εξίσου σημαντική είναι η παιδαγωγική του δραστηριότητα. Ως δάσκαλος θεάτρου, τόσο σε δημόσιες όσο και σε ιδιωτικές σχολές, ο Καλατζόπουλος έχει επηρεάσει γενιές νέων καλλιτεχνών. Η διδακτική του προσέγγιση βασίζεται στην ενσυναίσθηση, τον διάλογο, την πνευματική καλλιέργεια και την καλλιτεχνική αυτενέργεια. Δεν περιορίζεται στην τεχνική εκπαίδευση, αλλά προτρέπει τους μαθητές του να στοχάζονται πάνω στο νόημα της τέχνης, την κοινωνική της αποστολή και την προσωπική τους ευθύνη ως δημιουργών. Καθίσταται έτσι υπόδειγμα καλλιτέχνη-παιδαγωγού.

Τέλος, αξιοσημείωτες είναι και οι μεταφράσεις που έχει κάνει σε έργα σημαντικών συγγραφέων (όπως Σαίξπηρ, Πίντερ, Μπέκετ), οι οποίες

διακρίνονται για την ποιότητά τους και φανερώνουν την ευαισθησία του ως προς την πιστότερη απόδοση των νοημάτων και της γλώσσας. Η μεταφραστική του εργασία μαρτυρεί βάθος φιλολογικής καλλιέργειας, σεβασμό στο πρωτότυπο και ταυτόχρονα δημιουργική προσέγγιση, που απηχεί το πνεύμα του ελληνικού θεατρικού λόγου.

Ο Γιάννης Καλατζόπουλος αφιέρωσε τη ζωή του στο ελληνικό θέατρο και στην καλλιτεχνική εκπαίδευση. Η διαδρομή του χαρακτηρίζεται από σεμνότητα, αφοσίωση, ήθος και πίστη στις αξίες της θεατρικής τέχνης, όχι μόνο ως αισθητικής εμπειρίας αλλά και ως κοινωνικού και φιλοσοφικού διαλόγου. Η σημερινή αναγόρευσή του ως επίτιμου διδάκτορα του ΕΚΠΑ, πέρα από την αναγνώριση του έργου του, τονίζει αυτό ακριβώς το έντονο αποτύπωμά του στη διαμόρφωση της νέας γενιάς καλλιτεχνών.

Αγαπητέ κύριε Καλατζόπουλε,

Εκ μέρους του Πρυτάνεως και της Συγκλήτου του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, και με την ιδιότητά μου της Αντιπρυτάνεως των Ακαδημαϊκών Θεμάτων και Διεθνών Σχέσεων του Πανεπιστημίου μας, θα ήθελα να σας εκφράσω τα πιο θερμά μου συγχαρητήρια για την αναγόρευσή σας ως επίτιμου διδάκτορα. Ευελπιστώντας πως η συνεργασία σας με το Πανεπιστήμιό μας, και ιδιαίτερα με τη Σχολή Επιστημών της Αγωγής, θα παραμείνει ουσιαστική, σας καλωσορίζω στην επιστημονική κοινότητά του και σας εύχομαι υγεία, οικογενειακή και προσωπική ευτυχία και δύναμη στο ουσιαστικό έργο σας.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΑ
Ομότιμου Καθηγητή του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του ΕΚΠΑ

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ
«Ο ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΛΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ ΚΑΙ Η ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΑ ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΙ ΝΕΩΝ»

Το Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του ΕΚΠΑ από την πρώτη στιγμή της δημιουργίας του έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την αξιοποίηση του θεάτρου στην εκπαίδευση ως μέσου αγωγής και παιδείας των μαθητών της πρωτοβάθμιας κυρίως εκπαίδευσης. Το θέατρο για παιδιά και η παιδαγωγική του θεάτρου αποτέλεσαν σχετικά γνωστικά πεδία, τα οποία καλλιεργήθηκαν συστηματικά σε επίπεδο τόσο προπτυχιακών όσο και μεταπτυχιακών σπουδών. Ένα πλήθος απόφοιτων φοιτητών, μεταπτυχιακών, διδακτόρων και νέων ερευνητών που προήλθαν από το συγκεκριμένο Τμήμα στελέχωσαν όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, τις σχετικές υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας, τα ειδικά ερευνητικά και εκπαιδευτικά κέντρα και οργανισμούς, δίνοντας νέα ώθηση στο συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο, ενώ πλήθος από ειδικές επιστημονικές εργασίες και μονογραφίες μελών ΔΕΠ εμπλούτισαν τη σχετική επιστημονική βιβλιογραφία. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια προ ετών είχαμε ανακηρύξει σε Επίτιμο Διδάκτορα του Τμήματος τον κ. Λάκη Κουρετζή, διακεκριμένο θεατροπαιδαγωγό και εισηγητή του Θεατρικού Παιχνιδιού στην Ελλάδα, ενώ σήμερα, συνεχίζοντας την ίδια πορεία, προτείνουμε τον ίδιο τίτλο σε μια άλλη διακεκριμένη προσωπικότητα της παιδαγωγικής του θεάτρου, τον κ. Γιάννη Καλατζόπουλο.

Το θέατρο για παιδιά ή, με μια πιο σύγχρονη ορολογία, το θέατρο για ανήλικους θεατές αποτελεί μια πραγματικότητα η οποία έχει καθιερωθεί στο ελληνικό όπως και γενικότερα στο παγκόσμιο θέατρο, αποτελώντας μια διακριτή αλλά ιδιάζουσα μορφή θεάτρου, που συνδυάζει την αισθητική και καλλιτεχνική διάσταση, από τη μια, με την ψυχοπνευματική διάπλαση των ανήλικων θεατών, από την άλλη, αποτελώντας μια ιδανική μορφή παιδαγωγίας. Δεν πρόκειται πια για το υποβαθμισμένο, υποτιμητικά αποκαλούμενο «*παιδικό θέατρο*», με τις κάθε λογής αρνητικές συνυποδηλώσεις του (πρόχειρο, ευτελές καλλιτεχνικό θέαμα, έντονος διδακτισμός, απλουστευτικά μηνύματα), ούτε

ακόμα για το αισθητά πιο αξιόλογο, αλλά προγενέστερο είδος του «*θεάτρου για παιδιά*», με την ανολοκλήρωτη, υβριδική, αισθητικο-καλλιτεχνική μορφολογία του, που επιχειρούσε άλλοτε με περισσότερη και άλλοτε με λιγότερη επιτυχία να συγκεράσει τις αρετές του έντεχνου θεάτρου με τις αξίες και τις προσληπτικές ικανότητες του παιδικού κοινού στο οποίο απευθύνεται.

Πρόκειται για ένα νεότερο προϊόν σύζευξης και δημιουργικής σύνθεσης των προηγουμένων, που στηρίζεται στη θεωρητική γνώση και συγκρότηση του πλαισίου αναφοράς και λειτουργίας παιδαγωγικών, ψυχολογικών, θεατρικών και κοινωνιολογικών παραμέτρων, οι οποίες στο σύνολό τους διαμορφώνουν το νέο είδος του αποκαλούμενου «*θεάτρου για ανήλικους θεατές*». Σ' αυτή την κατηγορία, σχεδόν όλες οι μέχρι τώρα παράμετροι έχουν διαφοροποιηθεί: Η εικόνα για το παιδί και την παιδικότητα ξεφεύγει πια από τα αποκλειστικά και μόνο ψυχοπαιδαγωγικά της πλαίσια και αποκτά μια κοινωνιολογική υπόσταση, που τη διαφοροποιεί αισθητά από την προγενέστερη. Ως συνέπεια προκύπτουν η αναθεώρηση και η απόρριψη του διδακτισμού, με αντίστοιχη ανάδειξη της παιδαγωγίας διά του θεάτρου, όπως καθιερώνεται στη σύγχρονη επιστήμη της θεατρολογίας και της θεατροπαιδαγωγικής. Ταυτόχρονα η αισθητική και η καλλιτεχνική διάσταση («*όψις*») της παράστασης απομακρύνονται κατά πολύ από το πρόχειρο και αντιαισθητικό του προγενέστερου ευτελούς θεάματος (προϊόντος μιας αντίστοιχης θεώρησης του παιδιού-θεατή) και αποκτά πληρότητα και αρτιότητα, συχνά ανώτερη και από αυτήν του θεάματος για ενήλικους θεατές.

Η επικοινωνιακή σχέση της σκηνής προς την πλατεία διαφοροποιείται, αντίστοιχα με τις αναθεωρήσεις που υφίσταται η ερμηνεία αυτής της επικοινωνίας από το κοινό των ανήλικων θεατών, οι οποίοι δεν μπορεί πια να εκλαμβάνονται ως «*taboulae rasae*» αλλά ως «εν μέρει» και «εν δυνάμει» ενημερωμένοι και συμμέτοχοι στα σκηνικά διαδραματιζόμενα θεατές. Τέλος, το δραματικό κείμενο, ανεξάρτητα από την προέλευσή του, αν δηλαδή αποτελεί πρωτότυπη σύνθεση του συγγραφέα ή είναι διασκευή προγενέστερου «κλασικού» δραματικού έργου, αν είναι δραματοποίηση λογοτεχνικού κειμένου ή αν συνιστά προϊόν θεατρικού παιχνιδιού και επινοημένου/συμμετοχικού θεάτρου (σύμφωνα άλλωστε με τις σύγχρονες τάσεις που εκδηλώνονται γενικότερα στο θέατρο), χαρακτηρίζεται από γνωρίσματα που είναι απόλυτα συμβατά με τις προσληπτικές δυνατότητες του κοινού στο οποίο απευθύνεται. Κάθε παραδοσιακό στοιχείο διδακτισμού και ιδεολογικής καθοδήγησης εξοβελίζεται, κάθε διάσταση χειραγώγησης της γνώμης του ανήλικου θεατή αποκλείεται. Το σκηνικά προτεινόμενο έργο απαλλάσσεται από τις αδυναμίες

και τα εμφανή μειονεκτήματα προγενέστερων εποχών (έντονος διδακτισμός, έξαρση πατριωτισμού, διάθεση χειραγώγησης του παιδιού) και με την κατάλληλη επεξεργασία και προσαρμογή στη σκηνική πραγματικότητα αποβάλλει τα μειονεκτήματα και διατηρεί τις αρετές του. Κατά συνέπεια, ούτε ωραιοποιεί ούτε εξιδανικεύει, αλλά προβληματίζει και προκαλεί την ενεργό συμμετοχή του αποδέκτη του, μέσα από μια δραματουργικά ολοκληρωμένη, παιδαγωγικά επιτυχή και λογοτεχνικά εύστοχη σύνθεση, η οποία απευθύνεται σε ανήλικους θεατές και, χωρίς να προσδιορίζει δεσμευτικά, προτείνει δρόμους τους οποίους μπορεί να ακολουθήσει το νέο είδος.

Ανάμεσα στους ανθρώπους που με το έργο και την εν γένει παρουσία τους συντέλεσαν στην καλλιτεχνική, εκπαιδευτική, παιδαγωγική αλλά και επιστημονική ανάπτυξη και καθιέρωση του συγκεκριμένου είδους είναι ο Γιάννης Καλατζόπουλος. Η σημερινή τιμητική εκδήλωση για την αναγόρευσή του σε Επίτιμο Διδάκτορα του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών αποτελεί μια έμπρακτη δικαίωση της συστηματικής και πολύπλευρης παρουσίας και συμβολής του στην ανάδειξη του συγκεκριμένου είδους ενώ ταυτόχρονα εκφράζει τη συνεχή και συστηματική διασύνδεση της επιστημονικής γνώσης με την καλλιτεχνική δημιουργία, που αποτελεί ζητούμενο για τη σύγχρονη πραγματικότητα.

Ο Γιάννης Καλατζόπουλος είναι μια περίπτωση ολοκληρωμένου καλλιτέχνη του θεάτρου, με ταυτόχρονη παρουσία και έργο σε επίπεδο παραγωγής του δραματικού λόγου, σκηνικής του μεταφοράς και απόδοσης, θεωρητικής ανάλυσης και διδακτικής του προσέγγισης, όπως εμφανίζονται με τις ιδιότητες του θεατρικού συγγραφέα, του δραματουργού, του σκηνοθέτη, του ηθοποιού, του συγγραφέα-μελετητή και του θεατροπαιδαγωγού.

Ο ίδιος βιωματικά έχει ζήσει το θέατρο από την παιδική του ηλικία, έχει ανδρωθεί μέσα σ' αυτό και έχει αποκτήσει μια άμεση επαφή με τους κλασικούς συγγραφείς του παγκόσμιου και νεοελληνικού θεάτρου (Σαίξπηρ, Μπρεχτ, Μολιέρο, Άρθουρ Μίλερ, Βασίλη Ρώτα, Μαξίμ Γκόρκι, Σπύρο Μελά, Ζαν Ζιροντού, Άλφρεντ ντε Μισέ) και τους κορυφαίους ηθοποιούς και σκηνοθέτες που ανέδειξαν τα έργα αυτών των συγγραφέων στη συνείδηση του κοινού (Κάρολο Κουν, Αλέξη Μινωτή, Κατίνα Παξινού, Έλλη Λαμπέτη, Μάνο Κατράκη, Βασίλη Διαμαντόπουλο, Δημήτρη Χορν), ενώ στη συνέχεια διεύρυνε αυτή του τη σχέση με τη συστηματική ενασχόλησή του με τον κινηματογράφο. Κατ' αυτό τον τρόπο κατόρθωσε να μετατρέψει την προσωπική, βιωματική εμπειρία σε μάθηση και εμπεριστατωμένη γνώση, που παρουσιάζει μέσα από τα

θεατρικά του έργα ως συγγραφέας, από τις θεατρικές παραστάσεις ως σκηνοθέτης και ηθοποιός, από τα θεωρητικά του κείμενα ως ερευνητής του θεατρικού φαινομένου, τη διδασκαλία του ως εμψυχωτής, επιμορφωτής και θεατροπαιδαγωγός. Έχοντας αφομοιώσει τις απόψεις του Μπρεχτ για το θέατρο και θεωρώντας τη σκηνική πράξη ως μέσο διαπαιδαγώγησης, προβληματισμού και ενεργοποίησης των θεατών, ακολουθώντας το παράδειγμα του Βασίλη Ρώτα, αντιμετωπίζει το παιδί-θεατή ως έναν «*μικρο-μέγαλο ανθρωπάκο*», με τον οποίο μπορεί να διαλεχθεί και τον οποίο μπορεί να κάνει συμμέτοχο στη σκηνική δράση. Δίνει έμφαση στη διαδραστική, αμφίδρομη επικοινωνία μεταξύ ηθοποιών και θεατών και προκαλεί ένα συνεχώς ανατροφοδοτούμενο επικοινωνιακό σύστημα μεταξύ της ψευδαισθητικής πραγματικότητας (πάνω στη σκηνή) και της πραγματικότητας της ψευδαίσθησης (στην πλατεία). Κατ' αυτό τον τρόπο αναπτύσσει μια μοναδική θεατρική σχέση που, στηριζόμενη στην αμεσότητα και βιωματικότητα της συμμετοχής στα σκηνικά διαδραματιζόμενα και στη δυναμική του ζωντανού παραδείγματος, εμπλουτίζεται με καθαρά παιδαγωγικό ρόλο.

Με τη νέα αυτή πραγματικότητα επέρχεται μια ισορροπία ανάμεσα στα στοιχεία της θεατρικότητας και σε εκείνα της θεαματικότητας, που αποτελεί ζητούμενο σε κάθε ολοκληρωμένη παράσταση, ανεξαρτήτως του κοινού στο οποίο απευθύνεται. Η παράσταση, κατά τον Καλατζόπουλο, αποτελεί ένα αυτόνομο καλλιτεχνικό γεγονός αισθητικού χαρακτήρα, επομένως όλοι οι σκηνικοί κώδικες οφείλουν να συντείνουν στην πρόκληση αυτού του αποτελέσματος. Γι' αυτό και τα σκηνικά και τα κοστούμια, η μουσική και ο φωτισμός είναι ιδιαίτερα προσεγμένα. Σε καμιά όμως περίπτωση δεν είναι αυτά που πρέπει να αποσπούν την προσοχή του ανήλικου θεατή, ούτε που αποπροσανατολίζουν τη συμμετοχή του στα σκηνικά διαδραματιζόμενα. Αυτός είναι ο δύσκολος δρόμος που πρέπει να ακολουθήσει ο σκηνοθέτης, και γι' αυτό ο Καλατζόπουλος εκ των πραγμάτων οδηγείται από τη δραματουργία στη σκηνοθεσία και από τη διασκευή στην υποκριτική, προσπαθώντας να έχει μια σύνθετη και ολοκληρωμένη ματιά πάνω στο θέαμα που προσφέρει στο κοινό ανήλικων κυρίως θεατών στο οποίο κατεξοχήν απευθύνονται τα έργα του.

Ξεκινά από το περιεχόμενο των έργων, που διαφέρει αισθητά από εκείνο του αντίστοιχου προγενέστερου είδους. Κατ' αρχήν εμφανίζουν μια νέα θεματική και μια σύγχρονη αντιμετώπιση ακόμα και παραδοσιακών δεδομένων, όπως αυτά που προέρχονται από μύθους και παραμύθια (*Ο στραβομούτσουνος, Τα καινούρια ρούχα του βασιλιά*). Σύμφωνα με αυτήν, εγκαταλείπεται πια οριστικά η παλιομοδίτικη προσέγγιση και ερμηνεία τους, που με τη σειρά της προκύπτει

από μια αντιμετώπιση του ανήλικου αποδέκτη ως ατόμου που αδυνατεί να αντιληφθεί τα πράγματα όπως ο ενήλικος, επομένως χρειάζεται να του δοθούν η γνώση και η πληροφορία προσαρμοσμένη στις δικές του «κατώτερες» προσλαμβάνουσες. Στην προσπάθειά του αυτή, συνειδητοποιεί ότι η μέχρι τότε δραματουργία που απευθύνεται σε παιδιά και νέους δεν μπορεί πια να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις και τα ενδιαφέροντα ενός σύγχρονου κοινού. Γι' αυτό προχωρεί στη διασκευή και τη δραματοποίηση κλασικών κειμένων από την παγκόσμια λογοτεχνία, το θέατρο, ακόμα και τον λαϊκό πολιτισμό και παράδοση, δημιουργώντας πρωτότυπες, ενδιαφέρουσες συνθέσεις, με τις οποίες καταξιώνεται στο συγκεκριμένο είδος που υπηρετεί.

Ως αποτέλεσμα προκύπτει ένα έργο που δεν είναι πια παιδιάστικο, με εννοιολογικούς και ιδεολογικούς αποκλεισμούς και αυτολογοκρισίες από την πλευρά του συγγραφέα, με φραστικές και λεκτικές απλοποιήσεις και υφολογικές παραχωρήσεις, στο όνομα δήθεν της παιδικότητας. Αντίθετα, προκύπτουν κείμενα που δεν ωραιοποιούν ούτε συγκαλύπτουν, δεν αποσιωπούν ούτε διαστρεβλώνουν την πραγματικότητα εκλαμβάνοντας τον θεατή ως «*Puer aeternis*» που αδυνατεί να λάβει μέρος στην πραγματικότητα όπως αυτή συντελείται γύρω του και μαζί του. Κατ' αυτό τον τρόπο, γίνεται εισηγητής μιας νέας δραματουργίας για παιδιά και νέους που μπορούν ισότιμα να απολαύσουν τα αριστουργήματα της παγκόσμιας κλασικής δραματουργίας, με τρόπο απόλυτα συμβατό, προσαρμοσμένο στις δικές τους ψυχοπνευματικές υποδοχές και δυνατότητες. Προχωρεί λοιπόν στη δημιουργία διασκευών δραματοποιήσεων και διακειμενικών συνθέσεων που κάνουν τους ανήλικους θεατές των παραστάσεών του κοινωνούς στις αξίες και τα διαχρονικά μηνύματα του ανθρώπινου πολιτισμού.

Αρχή γίνεται με τον Αριστοφάνη και τις διασκευές των κωμωδιών του, όπως η *Ειρήνη,* οι *Βάτραχοι* και οι *Όρνιθες.* Οι διασκευές κωμωδιών του Αριστοφάνη καταλαμβάνουν μια ξεχωριστή θέση στο σώμα της δραματουργίας, του θεάτρου για κοινό ανήλικων θεατών, στοχεύοντας στον έμμεσο προβληματισμό και τη διαπαιδαγώγηση των νεαρών αποδεκτών, καθώς και στην επαφή τους με την αρχαιοελληνική γραμματεία. Επιχειρούν να ανασημασιοδοτήσουν τον Αριστοφανικό Λόγο, εντάσσοντάς τον στα σύγχρονα πολιτισμικά και ιστορικο-κοινωνικά του συμφραζόμενα, και να διοχετεύσουν το πλούσιο εννοιολογικό και ιδεολογικό του φορτίο στο ανήλικο κοινό. *Η Χώρα των Πουλιών* αποτελεί μια πρωτότυπη μεταγραφή του αριστοφανικού κειμένου *Όρνιθες* σε σύγχρονο θεατρικό έργο για κοινό ανήλικων θεατών, που πραγματοποίησε ο Γιάννης Καλατζόπουλος διατηρώντας τη ζωντάνια και τη λειτουργικότητα του αρχικού

έργου, προσαρμοσμένου όμως στις ιδιαιτερότητες του είδους, αλλά και στα ενδιαφέροντα, τις προσλαμβάνουσες και τις ανάγκες του σύγχρονου ανήλικου κοινού.

Ο διασκευαστής τολμά τη δημιουργική ανάπλαση του κειμένου πιστός στο αριστοφανικό πνεύμα, χωρίς να προδίδει τη δομή και τη δράση, και στήνει το δραματικό πλαίσιο με πανομοιότυπη υπόθεση, αμετάβλητα τα πρόσωπα, αναλλοίωτη τη δράση, τις καταστάσεις και τη συμμετοχή των ηρώων. Ακόμη, διατηρεί την ιδεολογική γραμμή και μεταφέρει τον πολιτικο-κοινωνικό προβληματισμό στο οικείο περιβάλλον. Διερευνά και εντοπίζει τη διαλεκτική σχέση του κειμένου ως όχημα αξιών, στάσεων και συμπεριφορών με το ιστορικό/κοινωνικο-πολιτικό και πολιτισμικό γίγνεσθαι μέσα στο οποίο καλείται να ανταποκριθεί το παραστασιακό εγχείρημα. Επιδιώκει έναν δημιουργικό διάλογο με τα φαινόμενα και τις τάσεις των εποχών, χωρίς να εγκλωβίζεται στον εντυπωσιασμό, την ευκολία και την προχειρότητα, αλλά πιστά συνεπής στον κύριο προσανατολισμό του, την ψυχοπνευματική, πολιτιστική προαγωγή και τη συναισθηματική απελευθέρωση του ανήλικου κοινού. Αναγνωρίζει τη λειτουργία του πρωτοτύπου σε πολλά επίπεδα σημασίας. Αποφεύγει την ευκολία της «απλοποίησης» και τις παγίδες του «παιδιάστικου» και χρησιμοποιεί πλούτο κωδίκων (αυτόνομα και συνδυαστικά), ώστε να συγκροτήσει υψηλής ποιότητας σκηνικές εικόνες, ενώ με τον αναχρονισμό και την παρωδία προσπαθεί να μυήσει τους ανήλικους θεατές σε όψεις της ζωής και της κοινωνίας των ενηλίκων, της οποίας οφείλουν να αποτελέσουν ενεργούς πολίτες.

Κάτι παρόμοιο πραγματοποιεί με τον *Κύκλο με την κιμωλία* του Μπρεχτ, έργο στο οποίο ο τίτλος μετατρέπεται στη *Σολομώντεια Λύση*, αποδίδοντας την ουσία του έργου, απόλυτα συμβατή και κατανοητή από τους ανήλικους θεατές, ενώ εξίσου πρωτότυπη και δημιουργική είναι η μετατροπή του τίτλου *Ρωμαίος και Ιουλιέτα* του Σαίξπηρ σε *Σαν το σκύλο με τη γάτα*, θέλοντας να τονίσει την αντιπαλότητα των δύο οικογενειών, των Καπουλέτων και των Μοντέγων, και τον ρόλο που έπαιξαν οι δυο ερωτευμένοι νέοι στην υπέρβασή της. Άλλες διασκευές τέτοιου τύπου είναι το *Όνειρο Καλοκαιρινής Νύχτας* του Σαίξπηρ, η *Τουραντώ* του Κάρλο Γκότσι και οι *Φασουλήδες του Κατσιπόρα*, που με τον τίτλο *Που να σκάσεις Κριστομπίτα δε θα πάρεις τη Ροζίτα* μεταφέρει τα παιδιά στον κόσμο του Λόρκα, μέσα από τις κούκλες και τα φανταστικά-υπερρεαλιστικά στοιχεία του έρωτα του ηλικιωμένου και δύσμορφου Δον Κριστομπάλ προς την όμορφη νεαρή Δόνα Ροζίτα. Το ίδιο πραγματοποιεί και με δραματοποιήσεις λογοτεχνικών έργων, όπως του *Δον Κιχώτη* του Θερβάντες,

της *Σταχομαζώχτρας,* δραματοποίηση του γνωστού διηγήματος του Αλ. Παπαδιαμάντη, του πεζογραφήματος του Χρίστου Μπουλώτη *Το άγαλμα που κρύωνε* (με τίτλο *Το Προσφυγάκι*), αλλά και παραμυθιών από τη λαϊκή ελληνική και παγκόσμια παράδοση, όπως *Τα Καινούργια Ρούχα του Βασιλιά*, δραματοποίηση του γνωστού παραμυθιού του Χ. Κ. Άντερσεν, *Η Νεράιδα του Φεγγαριού*, δραματοποίηση ενός γιαπωνέζικου θρύλου, το *Φύλλο-Φύλλο την Κουκιά*, δραματοποίηση ενός λαϊκού παραμυθιού από τη Μήλο, το *Ξύλινο Σπαθί,* δραματοποίηση ενός λαϊκού παραμυθιού από το Αφγανιστάν κ.ά.

Το σύγχρονο θέατρο για κοινό ανήλικων θεατών αναζητά τρόπους να αναδείξει την *πολιτειότητα*, ως ζητούμενο του σύγχρονου εκπαιδευτικού συστήματος. Την πίστη δηλαδή του ατόμου στις ηθικές αξίες, το αδιέξοδο της βίας, το παράλογο και το ανώφελο του πολέμου, την καταπίεση και εκμετάλλευση του ανθρώπου από τον άνθρωπο. Επιδιώκει να προβάλλει τους ατομικούς και συλλογικούς αγώνες που αναδεικνύουν τα αυτονόητα δικαιώματα και τις διαχρονικές αξίες ατόμων και λαών και προσεγγίζουν διαχρονικές και πανανθρώπινες αξίες, όπως η δικαιοσύνη, η ειρήνη, η ελευθερία, η δημοκρατία, και υπερασπίζονται την προοπτική μιας δίκαιης, ευνομούμενης και δημοκρατικής κοινωνίας. Ο ανήλικος θεατής-αποδέκτης του σκηνικού θεάματος, μελλοντικός πολίτης σε αυτή την κοινωνική πραγματικότητα, θα πρέπει να διαθέτει όλες αυτές τις υποδοχές, γνώσεις και εμπειρίες, που μέσα από το θέατρο, ως ζωντανής, βιωματικής επικοινωνίας, θα μπορέσει να υλοποιήσει. Η *Θεατρική Παιδαγωγία*, την οποία εισηγείται ο Γιάννης Καλατζόπουλος, αποτελεί ένα ιδανικό όχημα σημασίας, ένα μεσολαβητή διά του οποίου μπορεί να αναδειχθεί ένα σταθερό σημείο αναφοράς και νοηματοδότησης όλου του σύγχρονου κόσμου, είτε αυτός αναφέρεται σε ένα κοινό ανηλίκων είτε σε ένα κοινό ενήλικων θεατών.

ΜΑΡΙΑΣ ΔΗΜΑΚΗ-ΖΩΡΑ
Αναπληρώτριας Καθηγήτριας του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του ΕΚΠΑ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΤΙΜΩΜΕΝΟΥ

Αποτελεί για μένα ξεχωριστή τιμή και ιδιαίτερη χαρά η παρουσίαση του έργου και της προσφοράς του Γιάννη Καλατζόπουλου, ενός ανθρώπου του θεάτρου, των γραμμάτων και του πολιτισμού, που έχει αφήσει ένα βαθύ και σημαντικό αποτύπωμα στο σύγχρονο ελληνικό θέατρο με την πολυσχιδή δραστηριότητά του, την άοκνη δημιουργική του ενασχόληση με όλες τις πτυχές της τέχνης του, το ουσιαστικό και έμπρακτο ενδιαφέρον του για το ανήλικο κοινό, εξίσου με το ενήλικο, τη συνεχή αγωνία του για αναζήτηση της ποιότητας αλλά και της κοινωνικής αποστολής του θεάτρου.

Πρόκειται για έναν θεράποντα της τέχνης που εργάζεται εδώ και δεκαετίες με συνέπεια, με μεθοδικότητα, με φιλοπονία, χωρίς έπαρση αλλά με πείσμα (που τον χαρακτηρίζει γενικότερα, όπως λέει κάπου ο ίδιος), με όραμα που τον οιστρηλατεί και του δίνει νεανικό ενθουσιασμό να εμπνέεται, να δημιουργεί και να προσφέρει αισθητική συγκίνηση και ουσιαστική ψυχαγωγία στο ενήλικο και το ανήλικο κοινό.

Γεννημένος στην Αθήνα το 1949, στα δύσκολα μεταπολεμικά και μετεμφυλιακά χρόνια, ξεκίνησε τη σχέση του με το θεατρικό σανίδι από πολύ τρυφερή ηλικία και έγινε ένα από τα πλέον αγαπημένα και δημοφιλή παιδικά πρόσωπα της δεκαετίας του ’50 και του ’60, με συμμετοχή σε πολλές κινηματογραφικές ταινίες της εποχής εκείνης, ως «παιδί-θαύμα». Από το 1954, που πρωτοεμφανίστηκε, πρωταγωνίστησε στο επαγγελματικό θέατρο για παιδιά αρχικά, ενώ από το 1958 και εξής συμμετείχε ως ηθοποιός και σε παραστάσεις για ενηλίκους. Ενδεικτικά, μπορούμε να αναφέρουμε παραστάσεις του Εθνικού Θεάτρου, σε σκηνοθεσία Αλέξη Μινωτή, του Θεάτρου Τέχνης, σε σκηνοθεσία Κάρολου Κουν, του θιάσου Βασίλη Διαμαντόπουλου σε σκηνοθεσία του ίδιου, του θιάσου της κυρίας Κατερίνας (Κατερίνας Ανδρεάδη), σε σκηνοθεσία Ντίνου Δημόπουλου, και πολλές άλλες.

Μαθητής ακόμη, από το 1964 έως το 1967, φοίτησε ως εξαιρετικό ταλέντο στη Δραματική Σχολή του Γρηγόρη Βαφιά, με δασκάλους του σπουδαίους

ανθρώπους του θεάτρου, προετοιμάζοντας το έδαφος για μια μακρόχρονη, πλούσια και επιτυχημένη καλλιτεχνική σταδιοδρομία. Έκτοτε, συμμετείχε ως ηθοποιός αλλά κατόπιν και ως σκηνοθέτης σε πάρα πολλές παραστάσεις και συνεργάστηκε με το Εθνικό Θέατρο, με το Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος, με πολλά ΔΗΠΕΘΕ, και με θιάσους, όπως «Μυράτ – Ζουμπουλάκη», «Έλλης Λαμπέτη – Λάμπρου Κωνσταντάρα», «Θίασος '70», «Θέατρο Στοά», «Θέατρο του Λαού», «Ελεύθεροι Καλλιτέχνες», «Ελληνικό Λαϊκό Θέατρο του Μάνου Κατράκη», «Ομάδα Σύγχρονης Τέχνης», «Θεατρική Σκηνή του Αντώνη Αντωνίου», «Θίασος Γιώργου Κιμούλη», «Μυθωδία» και πολλούς άλλους.

Παράλληλα με την επαγγελματική σταδιοδρομία του ως ηθοποιού, συνέχισε και ολοκλήρωσε τις ευρύτερες σπουδές του. Το 1973 έλαβε το πτυχίο του στις Πολιτικές Επιστήμες από το Πάντειο Πανεπιστήμιο και το 1976 αποφοίτησε από τη Νομική Σχολή του ΕΚΠΑ. Στα μέσα της δεκαετίας του '80 πήγε στην Ιταλία για να παρακολουθήσει μαθήματα σκηνοθεσίας θεάτρου, ολοκληρώνοντας το διετές πρόγραμμα της Accademia Nazionale d'Arte Drammatica (1985-87), με δασκάλους, μεταξύ άλλων, τους Άλντο Τριόμφο, Λούκα Ρονκόνι (σκηνοθεσία), Λουίτζι-Μαρία Μουζάτι (ιστορία θεάτρου), Λορέντσο Σαλβέτι (δραματουργική ανάλυση), Βιτόριο Γκάσμαν (σεμινάρια υποκριτικής), Κάρλο Μπόζο (commedia dell'arte) αλλά και τον Ντάριο Φο (σεμινάρια θεατρικής γραφής – scrivere da destra a sinistra). Παρακολούθησε, επίσης, το μονοετές μεταπτυχιακό πρόγραμμα θεατρολογίας του καθηγητή Ferruccio Marotti στο Πανεπιστήμιο La Sapienza της Ρώμης με θέμα το τελετουργικό θέατρο της Άπω Ανατολής. Επιστρέφοντας, μετέφερε δυναμικά στην ελληνική θεατρική πραγματικότητα την καλλιτεχνική εμπειρία και τη θεωρητική γνώση που απέκτησε, μέσα από δεκάδες σκηνοθεσίες έργων για ενήλικο και ανήλικο κοινό, αλλά και μέσα από την προσφορά του στη νεοελληνική δραματουργία, για την οποία θα γίνει λόγος παρακάτω.

Σημαντικό σταθμό στην καλλιτεχνική του δραστηριότητα και τη δημιουργική του πορεία αποτέλεσε η ίδρυση το 1982 και η λειτουργία της «Ομάδας Σύγχρονης Τέχνης», με σκοπό την παραγωγή θεατρικών παραστάσεων. Με την «Ομάδα Σύγχρονης Τέχνης» ανέβασε, σκηνοθετώντας ο ίδιος τις περισσότερες φορές, εμβληματικά έργα της παγκόσμιας δραματουργίας, όπως το *Όνειρο καλοκαιρινής νύχτας* του Σαίξπηρ, *Περιμένοντας τον Γκοντό* του Μπέκετ, *Φάουστ* του Γκαίτε, *Τα παιδιά του Ήλιου* του Γκόρκι, *Η Εξαίρεση και ο Κανόνας* του Μπρεχτ, αλλά και έργα σε δική του μετάφραση, όπως ο *Μανδραγόρας* του Μακιαβέλι. Εκτός όμως από τις προαναφερθείσες, έχει στο ενεργητικό του πολλές δεκάδες ακόμη σκηνοθεσίες, μεταξύ άλλων στο Εθνικό Θέατρο, στο Κ.Θ.Β.Ε., στη Θεατρική Εταιρεία Κύπρου, σε πολλά ΔΗΠΕΘΕ της χώρας (Κρήτης, Ιωαννίνων,

Κομοτηνής, Κέρκυρας, Καβάλας, Κοζάνης, Βέροιας κ.ά.) αλλά και σε πολλούς ιδιωτικούς και συνεταιρικούς θιάσους.

Πολλά από τα περιστατικά και τα συμβάντα της ζωής του στο προσκήνιο και στα παρασκήνια, και τις αναμνήσεις του από τη μακρά σταδιοδρομία του, τα επεξεργάστηκε και τα απέδωσε με ύφος λογοτεχνικό και τόνο εξομολογητικό στα αυτοβιογραφικού χαρακτήρα αφηγήματά του *Γιαννάκης το παιδί-θαύμα*, 2006, *Οδός Θεάτρου: Σημειώσεις ενός περαστικού* (2021) και *Τι να σου πω… Σουλτάνα μου* (2021). Ωστόσο, και στα έργα αυτά υποφώσκει, πάντοτε αμυδρή, αλλά ανιχνεύσιμη, η θεατρική γραφή, η διαγραφή των χαρακτήρων, η παραστατικότητα και η αξιοποίηση του προσωπείου πίσω από το οποίο κρύβονται τα πραγματικά πρόσωπα. Χαρακτηριστική για τη σχέση του με τη γραφή είναι η ερμηνεία που δίνει ο ίδιος σχετικά με το ύφος και τη συγγραφική οικονομία των έργων αυτών, όταν λέει ότι «όλα τα πραγματικά περιστατικά λογοκρίνονται από τη φαντασία του συγγραφέα, ενώ τα φανταστικά γεγονότα παρατίθενται αυτούσια» (*Γιαννάκης, το παιδί-θαύμα*, Αθήνα: Καστανιώτης, 8).

Στα δημοσιευμένα έργα του αξίζει να αναφέρουμε την πρόσφατη (εκδόσεις Αιγόκερως, 2022) και πολύ σημαντική απόδοση στα ελληνικά της κωμωδίας *Candelaio. Ο Δαδηφόρος ή ο Κηροπύγιος* του ελάχιστα μεταφρασμένου και γνωστού στην Ελλάδα φιλοσόφου, επιστήμονα και στοχαστή Giordano Bruno (1548-1600).

Ένα μεγάλο όμως κομμάτι του συγγραφικού έργου του Γιάννη Καλατζόπουλου παραμένει ανέκδοτο. Περιλαμβάνει πρωτότυπα θεατρικά έργα, μεταφράσεις/προσαρμογές για ενήλικες και διασκευές/δραματοποιήσεις για παιδιά. Στην πλειονότητά τους τα έργα αυτά έχουν ήδη ανέβει σε ποικίλες θεατρικές σκηνές, σε όλη την Ελλάδα. Κάνουμε μια ενδεικτική και μόνο αναφορά: *Η Λοκαντιέρα* του C. Goldoni (Ραδιοφωνικό Θέατρο της Τετάρτης 1985), *Ο Μανδραγόρας* (*Το βοτάνι της αγάπης*) του N. Machiavelli (Ομάδα Σύγχρονης Τέχνης 1994), *Οι Τρεις Άγγελοι* του A. Husson (Παράκαμψη 1996), *Η Εξαίρεση και ο Κανόνας* του B. Brecht (Ομάδα Σύγχρονης Τέχνης 1998), *Το Κορίτσι από την Άνδρο* του Τερέντιου (Θεατρικό Σανίδι 2001), *Θεσμοφοριάζουσες* του Αριστοφάνη (Μεσσηνιακό Ερασιτεχνικό Θέατρο 2005), *Εκκλησιάζουσες* του Αριστοφάνη (Αττική Σκηνή 2007), *Του Κουτρούλη ο Γάμος* του Α. Ρίζου-Ραγκαβή (Θεατρική Διαδρομή 2008), *Ο Αρχοντοχωριάτης* του Μολιέρου (ΔΗΠΕΘΕ Κρήτης 2010), *Με τα δόντια (Οικογένεια Ανθρώπου)* του Th. Wilder (Μεσσηνιακό Ερασιτεχνικό Θέατρο 2011), *Δεν πληρώνω, δεν πληρώνω* του D. Fo, *Νεφέλες* του Αριστοφάνη και πολλά άλλα.

Στο πλαίσιο της συνολικής πορείας του ως ηθοποιού, ο Καλατζόπουλος ανέπτυξε και σημαντική συνδικαλιστική δράση, με την εκλογή του στα Δ.Σ. του Σωματείου Ελλήνων Ηθοποιών για μία περίπου δεκαετία (1975-1984), ενώ τη διετία 1990-1992 εκλέχθηκε και Πρόεδρος του ΣΕΗ. Για πολλά χρόνια υπήρξε εκπρόσωπος του ΣΕΗ στα Διοικητικά Συμβούλια του Εθνικού Θεάτρου (επί διευθυντών Κώστα Νίτσου, Αλέξη Σολομού και Κώστα Πολιτόπουλου) και του Κ.Θ.Β.Ε. (επί διευθυντών Μίνου Βολανάκη, Νίκου Μπακόλα και Νίκου Χουρμουζιάδη). Από όλες αυτές τις θέσεις προασπίστηκε τα εργασιακά δικαιώματα των ανθρώπων του θεάτρου, ενώ αγωνίστηκε ευρύτερα για την ενίσχυση των τεχνών και την ανάπτυξη της εγχώριας πολιτιστικής παραγωγής.

Στις διοικητικές θέσεις που έχει επαξίως καταλάβει κατά καιρούς, αναφέρουμε, επίσης, το ότι διετέλεσε Διευθυντής στο «Παιδικό Στέκι» του Εθνικού Θεάτρου, Πρόεδρος του Ελληνικού Κέντρου Θεάτρου για τα Παιδιά και τους Νέους αλλά και Καλλιτεχνικός Διευθυντής του ΔΗΠΕΘΕ Πάτρας.

Η παρουσία, η προσφορά και η αδιάλειπτη έως σήμερα δημιουργική πορεία του τιμωμένου στο θέατρο και τον πολιτισμό είναι αναμφισβήτητες. Ωστόσο, στο περιορισμένο πλαίσιο της σύντομης σημερινής παρουσίασης, θα αναφερθούμε περισσότερο στην πολυσχιδή προσφορά του στο πεδίο του θεάτρου για ανήλικους θεατές, μια προσφορά που είναι εξόχως σημαντική και αφορά εξίσου την τέχνη του θεάτρου, τον πολιτισμό, την εκπαίδευση και, ευρύτερα, την κοινωνία.

Ο Γιάννης Καλατζόπουλος θεωρείται και είναι ένας από τους πρωτοπόρους θεράποντες του θεάτρου για παιδιά και εφήβους στην Ελλάδα, που το υπηρέτησε με συνέπεια και με γνώση, δίνοντας έμφαση εξίσου στον παιδευτικό του χαρακτήρα αλλά και στην αισθητική του διάσταση. Δούλεψε σε αυτό και για αυτό με πάθος, πιστεύοντας, όπως αποδεικνύει το πλούσιο έργο του, ότι το παιδικό κοινό αξίζει τον ίδιο σεβασμό και την ίδια προσοχή με το ενήλικο κοινό.

Στο πλαίσιο της «Ομάδας Σύγχρονης Τέχνης», που προαναφέρθηκε, ανέλαβε την πρωτοβουλία ίδρυσης, το 1988, της «Παιδικής Αυλαίας», η οποία δημιουργήθηκε για να καλυφθούν οι ανάγκες της παραγωγής έργων για ανήλικους θεατές, έχοντας ως πρότυπο δράσης, αλλά και σημείο αναφοράς, την ιστορική «Παιδική Αυλαία» (1961-67) των Γιώργου Δήμου και Μαρούλας Ρώτα, στην οποία και ο ίδιος είχε συμμετάσχει ως παιδί και ως έφηβος. Η αναβίωση της Παιδικής Αυλαίας έτυχε θερμής υποδοχής. Κατά το διάστημα της πολυετούς λειτουργίας της παρουσιάστηκαν έργα από το παγκόσμιο δραματολόγιο, κατάλληλα διασκευασμένα και προσαρμοσμένα για το ανήλικο κοινό. Για να το επιτύχει αυτό, με τους όρους της καλλιτεχνικής αρτιότητας που

θεωρούσε ότι αξίζει το ανήλικο κοινό, ο Καλατζόπουλος ασχολήθηκε ο ίδιος με τη συγγραφή πρωτότυπων έργων, αλλά και με τη μετάφραση, τη δραματοποίηση και τη διασκευή θεατρικών και αφηγηματικών κειμένων και παραμυθιών, προσφέροντας στους νεαρούς θεατές παραστάσεις μεστές σε περιεχόμενο, με υψηλή αισθητική αξία, με χιούμορ, ζωντάνια και πρωτίστως με σεβασμό στις ανάγκες και την προσωπικότητα κάθε παιδιού.

Το 2003-2004 ανέλαβε την καλλιτεχνική διεύθυνση στο «Παιδικό Στέκι» του Εθνικού Θεάτρου και σκηνοθέτησε εκεί τη *Χώρα των Πουλιών*, μια δική του διασκευή για παιδιά των αριστοφανικών *Ορνίθων*. Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά τη διάρκεια της ενιαύσιας αυτής θητείας του είχε αναστείλει αυτοβούλως τη λειτουργία του δικού του θεάτρου και κάθε άλλη καλλιτεχνική δραστηριότητα. Αμέσως μετά, επιχείρησε τη δημιουργία της πρώτης εφηβικής σκηνής στην Ελλάδα με την ομάδα f-HBH, που λειτούργησε προδρομικά, για μια θεατρική περίοδο, σκηνοθετώντας το έργο «Άνθρωπος εν Πολέμω» του Κώστα Γεωργουσόπουλου.

Παράλληλα, σε διοικητικό και οργανωτικό επίπεδο, την περίοδο 2002-2007 διαδέχθηκε την Ξένια Καλογεροπούλου στη θέση του Προέδρου του Ελληνικού Κέντρου Θεάτρου για τα Παιδιά και τους Νέους (που αποτελεί το ελληνικό παράρτημα της Διεθνούς Ένωσης για το Θέατρο για ανήλικους θεατές, της ASSITEJ), ενώ το 2004-2005 διετέλεσε πρόεδρος της Επιτροπής του Υπουργείου Πολιτισμού για τα Κρατικά Βραβεία παιδικού θεατρικού έργου (2004-2005).

Ο ίδιος, πέρα από την ιδιότητα του ηθοποιού και του σκηνοθέτη, αφοσιώθηκε και ως συγγραφέας με πάθος, ενθουσιασμό, αλλά και γνώση στον εμπλουτισμό της ελληνικής δραματουργίας για παιδιά και μάλιστα στον εμπλουτισμό της και με πρωτότυπα δραματικά κείμενα αλλά και με διασκευές κλασικών θεατρικών έργων του παγκόσμιου δραματολογίου, δίνοντας την ευκαιρία στους μικρούς θεατές να έρθουν σε επαφή με αυτά τα αριστουργήματα του ανθρώπινου πνεύματος.

Η εργογραφία του είναι πλούσια, με δημοσιευμένα και πολλά αδημοσίευτα έργα. Το 1988 εκδόθηκαν στη σειρά «Νεανική Βιβλιοθήκη» των εκδόσεων Καστανιώτη τρία θεατρικά έργα του για παιδιά, που ήταν γραμμένα ήδη από τη δεκαετία του ’70. Όπως μας πληροφορεί στον πρόλογο της έκδοσης, το ένα από αυτά, με τον τίτλο «Ο Στραβομούτσουνος», γράφτηκε το 1970 και είναι ένα παραμύθι σε θεατρική μορφή, γιατί, όπως λέει, αυτή τού ήταν πιο γνώριμη. Στον ίδιο τόμο περιλήφθηκε και το έργο «Τα ρούχα του βασιλιά», δραματοποίηση του γνωστού παραμυθιού του Andersen, που έγινε το 1973 και

το επέλεξε ως «μια πανέξυπνη αλληγορία κατά της κενοδοξίας, της δουλικότητας και της βλακείας», ενώ το έργο «Ο μίστερ Σούπερ-Μπαμ και η Ρηνούλα» γράφτηκε το 1979, όταν του ζητήθηκε από την Ένωση Δημοκρατικών Γυναικών Χαλανδρίου να γράψει ένα έργο με θέμα την ειρήνη.

Ήδη από την πρώτη αυτή έκδοση υπάρχει η δήλωση μιας συγκεκριμένης συγγραφικής προθετικότητας, που δεν πρέπει να περάσει καθόλου απαρατήρητη. Στο οπισθόφυλλο διαβάζουμε: «το παιδικό θεατρικό έργο δικαιώνει την ύπαρξή του μόνο όταν ανοίγει μέτωπο κατά της πνευματικής, ηθικής και αισθητικής νάρκωσης του παιδιού. Όχι με κηρύγματα και στείρες ηθικολογίες. Αλλά με τα πανίσχυρα μέσα της θεατρικής τέχνης: το μύθο, τη δράση, το χιούμορ, την έκπληξη και τη διαλεκτική. Δηλαδή την πρόκληση προς το μυαλό να μπει σε κίνηση. Να κρίνει. Να αρνηθεί. Να μεταβληθεί παρατηρώντας τον κόσμο. Για να μπορεί να τον μεταβάλει» (Γ.Κ., *Τα ρούχα του βασιλιά. Παιδικό θέατρο*, Αθήνα: Καστανιώτης).

Η επόμενη έκδοση του 2008, στη σειρά «Μεγάλα έργα για παιδιά και νέους», περιλαμβάνει τις αριστοφανικές διασκευές: «Όρνιθες», «Ειρήνη», «Βάτραχοι», και είναι αφιερωμένη «στη Μαρούλα Ρώτα και στον Γιώργο Δήμο, ιδρυτές της Παιδικής αυλαίας». Στο τέλος κάθε έργου υπάρχουν σκηνογραφικές, ενδυματολογικές, και σκηνοθετικές οδηγίες για το ανέβασμα από ερασιτεχνικούς θιάσους και σχολεία.

Τα τελευταία τέσσερα χρόνια, τα παραπάνω έργα επανεκδίδονται, μαζί με άλλα ανέκδοτα, σε 5 τόμους, με τον γενικό τίτλο *Θέατρο για παιδιά και… έξυπνους μεγάλους* από τις εκδόσεις Φίλντισι. Εδώ περιλαμβάνονται τα: «Όνειρο καλοκαιρινής νύχτας», «Ρωμαίος και Ιουλιέτα, σαν το σκύλο με τη γάτα», «Που να σκάσεις Κριστομπίτα, δε θα πάρεις τη Ροζίτα», «Δον Κιχώτης», «Αρχοντοχωριάτης», «Τουραντό», «Πέερ Γκυντ», «Πήτερ Παν», «Σολομώντεια Λύση», «Ειρήνη», «Βάτραχοι», «Η χώρα των πουλιών», «Το τρελό-τρελό ταξίδι του Αϊνστάιν», «Όνειρο ηλεκτρονικής νύχτας», και οι δραματοποιήσεις «Η Σταχομαζώχτρα», «Η Νεράιδα του Φεγγαριού», «Το Προσφυγάκι», «Το παραμύθι που δεν το ’λεγε κανείς», «Φύλλο-φύλλο την κουκιά» και «Το ξύλινο σπαθί».

Όλα αυτά τα χρόνια έργα του, όπως ο «Κύκλος με την Κιμωλία», «Ρωμαίος και Ιουλιέτα. Σαν το σκύλο με τη γάτα», το «Όνειρο Καλοκαιρινής Νύχτας», αλλά και πολλές ακόμη δραματοποιήσεις και διασκευές του, έχουν ήδη παρουσιαστεί με μεγάλη επιτυχία σε κρατικά και δημοτικά θέατρα, σχολεία, ερασιτεχνικές ομάδες και πολιτιστικούς συλλόγους. Ο ίδιος μάλιστα προσφέρει

με μεγάλη προθυμία και αφιλοκερδώς πάντοτε οποιοδήποτε αδημοσίευτο έργο του του ζητηθεί από εκπαιδευτικούς για σχολικές και ερασιτεχνικές ομάδες.

Μέσα από τα έργα του και ιδίως μέσα από τις διασκευές του, η γνωριμία των παιδιών με τα μεγάλα, κλασικά, διαχρονικά έργα δεν γίνεται με τρόπο αυστηρό και «μουσειακό». Οι ανήλικοι θεατές γίνονται κοινωνοί και μύστες της υψηλής τέχνης με τρόπο που παρακολουθεί τους δικούς τους ρυθμούς και ικανοποιεί τις δικές τους ανάγκες. Απολαμβάνουν ένα έργο τέχνης, εισδύουν στα μυστικά του Σαίξπηρ, του Θερβάντες, του Λόρκα, του Ίψεν, του Μολιέρου, του Αριστοφάνη, με την ίδια ευκολία και τον αυθορμητισμό που εισέρχονται σε ένα σκηνικό παιχνίδι φτιαγμένο για εκείνα. Ψυχαγωγούνται, χαίρονται με την παρακολούθηση της εξέλιξης του έργου, συγκινούνται, παίζουν με τη φαντασία τους, συμμετέχουν με τον ενθουσιασμό τους, κρίνουν με την κρίση και τη λογική τους, ενώ παράλληλα απολαμβάνουν μια υψηλής ποιότητας και υψηλής αισθητικής πολιτιστική εμπειρία.

Ο συγγραφέας σέβεται την προσληπτική ικανότητα των παιδιών, τις προσδοκίες τους από το θέατρο, τον χρόνο που μπορούν να αφιερώσουν συγκεντρωμένα σε μία δραστηριότητα και, παράλληλα, τους δίνει όλα τα στοιχεία που θα έδινε και σε έναν ενήλικο: το κλίμα του έργου, την ιδιαίτερη αισθητική του, το ιδεολογικό περιεχόμενο και τον αξιακό πλούτο του καλλιτεχνικού δημιουργήματος που συνιστά ένα θεατρικό έργο. Παράλληλα, αισθάνεται ελεύθερος να προσθέσει στοιχεία που εξυπηρετούν την επικοινωνία των παιδιών με το κλασικό κείμενο, όπως η προσθήκη μιας αφηγηματικής φωνής, που είναι ο κρίκος που συνδέει το έργο με το σήμερα των παιδιών και τα εισάγει αβίαστα στη δράση, η προσθήκη των τραγουδιών, με στίχους που βοηθούν τους νεαρούς θεατές να προσλάβουν καλύτερα τα σημαινόμενα, να αποκωδικοποιήσουν τις καταστάσεις και τους χαρακτήρες, να σκεφτούν πάνω σε αυτό που βλέπουν και ακούνε και, παράλληλα, να χαρούν με τη μουσική, το τραγούδι και την κίνηση, να αισθανθούν ότι αυτό που γίνεται πάνω στη σκηνή τα αφορά και τους αρέσει.

Επειδή όμως, όπως έλεγε ο Μαλαρμέ, «η ποίηση δεν γράφεται με ιδέες, αλλά με λέξεις», ο Καλατζόπουλος δίνει μεγάλη σημασία στο δούλεμα της γλώσσας, που είναι απλή και κατανοητή, χωρίς να είναι απλοϊκή, στην αξιοποίηση φράσεων της καθημερινής ομιλίας που είναι οικείες στα παιδιά, στην εναλλαγή του ύφους από το σοβαρό προς το αστείο και το αντίθετο, στην ποιητικότητα του λόγου, την αμεσότητα και τη ζωντάνια, που καθιστούν το έργο προσιτό στα παιδιά αλλά και φορέα μιας ανώτερης γλωσσικής

καλλιέργειας, που λείπει σήμερα από τις πολιτιστικές εμπειρίες που προσφέρονται μαζικά στο ανήλικο κοινό.

Το άρτιο αποτέλεσμα ως προς τις γλωσσικές επιλογές και την απόδοση του ύφους των πρωτότυπων έργων δεν επιτυγχάνεται βέβαια χωρίς την επίμονη και επίμοχθη ενασχόληση του συγγραφέα με αυτή τη διαδικασία της μεταγραφής από το πρωτότυπο προς το νέο κείμενο, που διαμεσολαβείται και από τις διαδοχικές μεταφράσεις που έχουν γίνει. Όπως αναφέρει ο ίδιος σε αδημοσίευτη συνέντευξή του που μας παραχώρησε στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του Π.Μ.Σ. του Π.Τ.Δ.Ε., η διαδικασία που ακολουθεί κάθε φορά προκειμένου να ολοκληρώσει μια διασκευή ενός κλασικού έργου για παιδιά περιλαμβάνει, εκτός από τη μελέτη του πρωτοτύπου, τη σχεδόν εξαντλητική αναδίφηση των πηγών και τη συγκριτική αναδρομή σε ποικίλες μεταφράσεις από διαφορετικούς συγγραφείς σε διαφορετικές εποχές, όπως λ.χ. με τις αριστοφανικές κωμωδίες, όπου εκτός από τις μεταφράσεις του Ρώτα, του Βάρναλη, του Ταχτσή, του Σταύρου, μελέτησε και τις σχολιασμένες αγγλικές μεταφράσεις της Οξφόρδης, ενώ είχε πάντοτε στο μυαλό του και την αντίστοιχη σκηνική πραγμάτωση σε παραστάσεις, όπως η εμβληματική παράσταση των *Ορνίθων* από τον Κάρολο Κουν.

Όλη αυτή η πορεία της μελέτης, που αναδεικνύει τις ποικίλες κειμενικές διαστρωματώσεις, είναι πολύτιμη και προσπορίζει ένα πλούσιο υλικό, το οποίο όμως, σε μια τελική φάση επεξεργασίας, διηθείται από το φίλτρο της προσαρμογής στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ανήλικου κοινού, προσθέτοντας ένα ακόμη επίπεδο σε αυτή τη διαδικασία αναδημιουργίας που είναι η διασκευή. Παραθέτω τα λόγια του ίδιου του συγγραφέα μας: «Όταν κάνεις μια διασκευή για παιδιά, για ένα τόσο διαφορετικό κοινό, πρέπει να το κάνεις απ' την αρχή. Να χρησιμοποιήσεις τα ίδια υλικά, να μην το παραβιάσεις, να μην το κακοποιήσεις και να μην του αλλάξεις το DNA του, αλλά να είναι καινούργιο πράγμα γιατί το παιδί έτσι κι αλλιώς είναι άλλος θεατής».

Με γνώμονα λοιπόν αυτόν ακριβώς τον σεβασμό και την ευθύνη απέναντι στο παιδί που παρακολουθεί την παράσταση, ο συγγραφέας μας καταφέρνει να διατηρήσει την ίδια αίσθηση του πρωτότυπου έργου, αλλάζοντας αρκετά επιμέρους στοιχεία και δίνοντας, εν τέλει, στο παιδικό και εφηβικό κοινό να δοκιμάσει και εκείνο τη γεύση της μεγάλης λογοτεχνίας και του κλασικού δραματολογίου. Ο αξιακός πλούτος και τα πρότυπα ζωής και συμπεριφοράς που αντλούνται από αυτά τα έργα προσλαμβάνονται κατόπιν από τα παιδιά μέσω της διαδικασίας ταύτισης με τους χαρακτήρες, μέσω της οικειότητας, των τραγουδιών, της αμεσότητας της γλώσσας και του αβίαστου και ευρηματικού χιούμορ, μέσω του διαύλου της τέχνης, που δεν χρειάζεται τίποτα να εξηγήσει

στα παιδιά, αλλά απλώς να τους μιλήσει, να παρουσιαστεί μπροστά τους και να τα συναρπάσει με τον τρόπο του θεάτρου.

Παράλληλα όμως, ο Καλατζόπουλος δεν ξεχνάει ποτέ ότι το θέατρο για ανήλικους θεατές είναι παιδαγωγία και είναι σύμφυτο με την εκπαίδευση και το σχολείο, και δεν ξεχνάει, επίσης, ποτέ τον/την εκπαιδευτικό. Στα βιβλία υπάρχουν ενότητες με οδηγίες για το ανέβασμα των έργων από σχολικές και άλλες ερασιτεχνικές ομάδες. Με αυτές τις πρακτικές και πολύτιμες συμβουλές, οι εκπαιδευτικοί που θα θελήσουν να αξιοποιήσουν αυτά τα έργα ως υλικό για σχολική παράσταση, θα έχουν στα χέρια τους όλα όσα τους είναι απαραίτητα για να προσεγγίσουν τη σκηνική πράξη, να επιλύσουν πρακτικά προβλήματα που αναφύονται (και που μπορεί καμιά φορά να φαντάζουν ανυπέρβλητα μέσα στις συνθήκες της σχολικής καθημερινότητας) και να επιτύχουν τον επιδιωκόμενο σκοπό που είναι η μορφοπαιδευτική αλλά και ψυχαγωγική επαφή των μαθητών με το θέατρο μέσα στο σχολείο. Οι «οδηγίες» αυτές δείχνουν ακριβώς πόσο σέβεται τους εκπαιδευτικούς και νοιάζεται για το έργο τους, λειαίνοντας με την εμπειρία και τη γνώση του τον δρόμο προς τη σκηνική πραγμάτωση των κλασικών αυτών έργων και διευκολύνοντας την επικοινωνία ενός όσο το δυνατόν μεγαλύτερου αριθμού παιδιών με αυτά τα διαχρονικά και σπουδαία έργα τέχνης.

Το θέατρο αλλά και το θέατρο για ανήλικους θεατές, που υπηρετεί με συνέπεια όλα αυτά τα χρόνια ο Γιάννης Καλατζόπουλος, βασίζεται, κατά τη γνώμη μου, σε κάποιες αρχές που τηρεί απαρέγκλιτα και που αναδεικνύονται μέσα από τις παραστάσεις του και μέσα από τα κείμενά του: σέβεται τους ανήλικους θεατές όπως ακριβώς και τους ενήλικους και επιδιώκει να προσφέρει στα παιδιά υψηλή αισθητική καλλιέργεια μέσω της τέχνης του θεάτρου, με σκοπό να γνωρίσουν τον άνθρωπο και να αγωνιστούν για τον συνάνθρωπο. Πορεύεται με μια σπάνια ισορροπία ανάμεσα στη δημιουργική έκφραση, την παιδαγωγική στόχευση και την κοινωνική προσφορά.

Για το έργο του, που είναι πολύ μεγαλύτερο από όσα ελάχιστα και ακροθιγώς ακούστηκαν σε αυτή τη σύντομη παρουσίαση, αλλά και για την τεράστια προσφορά του στο θέατρο, την παιδεία και τον πολιτισμό μας, τιμούμε απόψε τον κ. Γιάννη Καλατζόπουλο και τον ευχαριστούμε από καρδιάς.

Αγαπημένε μας Γιάννη, σεβαστέ τιμώμενε,

Σου εύχομαι από καρδιάς υγεία, μακροημέρευση και αστείρευτη δημιουργικότητα, με τον ίδιο πάντοτε νεανικό ενθουσιασμό, που θα σου

επιτρέψει να δείξεις σε πολλές ακόμη γενιές την «οδό θεάτρου», την οδό προς την τέχνη και την ανθρωπιά.

ΓΙΑΝΝΗ ΚΑΛΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ
Ηθοποιού-σκηνοθέτη και δημιουργού θεάτρου για παιδιά

ΟΜΙΛΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:
«Η ΑΝΕΚΤΙΜΗΤΗ ΑΞΙΑ ΕΝΟΣ ΟΝΕΙΡΟΥ»

Αξιότιμη κυρία Αντιπρύτανη,
Αξιότιμε κύριε Κοσμήτορα,
Αξιότιμοι κυρία και κύριε Πρόεδρε των Τμημάτων,
Αξιότιμες κυρίες και κύριοι Καθηγητές,
Φίλες και φίλοι,

Αποδεχόμενος με μεγάλη συγκίνηση την τιμή που μου κάνετε σήμερα, να μου ανοίξετε την αγκαλιά σας και να με συγκαταλέξετε μεταξύ των ανθρώπων που μοχθούν όχι απλώς για την εκπαίδευση αλλά και για την πνευματική καλλιέργεια, τη μόρφωση, την **Παιδεία** των νέων –με όλο το βαθύ και πλούσιο περιεχόμενο που οφείλουμε να αναγνωρίζουμε σ' αυτήν την έννοια–, βαθιά συγκινημένος, λοιπόν, σας ευχαριστώ θερμά.

Δίπλα στη λέξη «συγκινημένος» θα πρόσθετα και «χαρούμενος» αν δεν ακούγονταν ως εδώ οι γοερές κραυγές των χιλιάδων νηπίων που πεθαίνουν κάθε μέρα, εκεί όπου ο Ηρώδης έχει ζωντανέψει και με την πύρινη ρομφαία ενός θεού πανίσχυρου χτυπάει αλύπητα τα παιδιά ενός άλλου, «κατώτερου» θεού.

Από τα βάθη λοιπόν της ψυχής μου που, όπως όλων μας πιστεύω, έχει μαυρίσει βλέποντας τις τρομακτικές προόδους της Επιστήμης να τίθενται όλο και περισσότερο στην υπηρεσία όχι του Ανθρώπου αλλά αυτού του απρόσωπου Τέρατος που κατατρώει την Ανθρωπιά μας, από τα βάθη αυτής της περίλυπης έως θανάτου ψυχής μου, ευχαριστώ τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, κ. Γεράσιμο Σιάσο, όχι μόνο για τη σημερινή τελετή, αλλά και για την εξαιρετικά συγκινητική επιστολή που μου απηύθυνε αναγγέλλοντάς μου την πιο Ανθρώπινη διάκριση που θα μπορούσα να ονειρευτώ.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες ή, πιο σωστά, ευγνωμοσύνη οφείλω στον αγαπητό μου καθηγητή κύριο Θόδωρο Γραμματά, που πρώτος από όλη τη σεβαστή πανεπιστημιακή κοινότητα διέκρινε στο έργο μου κάποια στοιχεία που εκείνος

τα θεώρησε άξια να περιληφθούν στις παραδόσεις του και σε κάποια από τα πολλά και πολύτιμα συγγράμματά του.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω θερμά την καθηγήτρια κυρία Μαρία Δημάκη-Ζώρα που πήρε την πρωτοβουλία να με προτείνει γι' αυτόν τον υψηλό τίτλο, τον καθηγητή και εκλεκτό συνάδελφο-σκηνοθέτη κύριο Τάκη Τζαμαργιά που υποστήριξε την πρόταση και, βέβαια, όλα τα μέλη της Γενικής Συνέλευσης του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης της Σχολής Επιστημών της Αγωγής του Πανεπιστημίου Αθηνών, καθώς και τα μέλη της Συγκλήτου, που είχαν την καλοσύνη να ψηφίσουν ομόφωνα την αναγόρευσή μου σε επίτιμο διδάκτορα του Τμήματος.

Σας ευχαριστώ όλους, κυρίες και κύριοι,

Και σας ζητώ να μου αφιερώσετε λίγα λεπτά από τον χρόνο σας προκειμένου να μονολογήσω εδώ μπροστά σας, προσπαθώντας να δικαιολογήσω κάπως μέσα μου την απόφασή σας και να καταλάβω πώς είναι δυνατόν ένας απλός διάκονος του Διονύσου, να αναγορευθεί «Επίτιμος Διδάκτωρ».

Και –επί το θεατρικότερον– πώς ένας που σε όλη του τη ζωή ήταν **Αρλεκίνος**, τώρα, που ο Χρόνος τον έκανε **Πανταλόνε**, να περιενδυθεί ξαφνικά την τήβεννο του **Ντοτόρε** και μάλιστα **honoris causa!**

Μη θεωρήσετε αυτήν την απορία μου σαν επίδειξη μετριοφροσύνης και θεατρινίστικη πόζα ταπεινότητας. Όχι, όχι. Σας βεβαιώνω ότι δεν είμαι ιδιαίτερα μετριόφρων – πώς θα μπορούσα άλλωστε;

Η Τέχνη που υπηρετώ προϋποθέτει, απαιτεί θα έλεγα, ένα βαθμό αυτοεκτίμησης αρκετά υψηλότερο εκείνου που διαθέτει ο μέσος φυσιολογικός άνθρωπος. Δεν αποφασίζει κάποιος ή κάποια να γίνει Ηθοποιός αν, ενδόμυχα έστω, δεν θεωρεί ότι αποτελεί το πιο πιστό αντίγραφο όχι μόνο της γοητείας του Δον Ζουάν, αλλά και της ηθικής ακεραιότητας της Αντιγόνης, της ευστροφίας του Τρουφαλδίνου, της μεγαλοψυχίας του Πρόσπερου και ούτω καθεξής.

Και βέβαια, όταν αργότερα η γλυκόπικρη πείρα τον διδάξει ότι οι πιο αβανταδόρικοι ρόλοι του παγκόσμιου ρεπερτορίου δεν είναι οι θετικοί αλλά οι αρνητικοί ήρωες…, ε, τότε είναι που η αυτοεκτίμησή του θα εκτιναχθεί σε ύψη δυσθεώρητα.

Θα ενστερνισθεί αμέσως την άποψη που ο Ντιντερό υποστηρίζει στον γνωστό διάλογό του «Το παράδοξο με τον Ηθοποιό» και θα βροντοφωνάξει:

-Μα αυτό θα πει καλός Ηθοποιός: όχι να ταυτίζεσαι με τον ρόλο και να παίζεις τελικά τον εαυτό σου, αλλά να είσαι ας πούμε εκ φύσεως πανέμορφος και να παίζεις τον Κουασιμόδο. Να είσαι στη ζωή σου αδάμας ηθικής και να παίζεις πειστικότατα τον Ταρτούφο. Η οξυδέρκειά σου να είναι πανθομολογούμενη αλλά το Κοινό να ξεραίνεται στα γέλια βλέποντάς σε να κάνεις τον Μαλβόλιο… και πάει λέγοντας.

Κι εγώ που διαθέτω βεβαίως όλες αυτές τις αρετές, τις μισές εκ γενετής και τις υπόλοιπες «διά Τέχνης» – για να θυμηθούμε και τον θεϊκό Αριστοτέλη που στην «Ποιητική» του σπεύδει πολύ νωρίς να διακρίνει τους ***διά τέχνης*** (δηλαδή τους μορφωμένους, τους εκπαιδευμένους) από τους ***διά συνηθείας*** (δηλαδή τους αυτοδίδακτους, τους εμπειρικούς) δημιουργούς…

Εγώ λοιπόν, ως πανέμορφος, ηθικότατος και ευφυέστατος που είμαι –αλλά και τόσο ταλαντούχος ώστε να ενσαρκώνω εξίσου πειστικά επί Σκηνής και τους ανόητους, ανήθικους και κακάσχημους–, δεν είναι δυνατόν από μετριοφροσύνη να συγκινούμαι τόσο για την υπέρτατη αυτήν τιμή που μου κάνετε.

Όχι βέβαια. Θα φταίει μάλλον αυτή η καταραμένη επίγνωση ότι ο Χρόνος έχει ήδη αρχίσει να τρέχει πιο γρήγορα από μένα.

Κι ακόμα, με τρομάζει ίσως το βάρος της ευθύνης την οποία μου επιβάλλει αυτή η τιμητικότατη εκ μέρους σας αναγνώριση και προς την οποία ευθύνη υπόσχομαι να ανταποκριθώ, εκλαμβάνοντάς την ως τον ωραιότερο ρόλο της θεατρικής μου σταδιοδρομίας.

Βλέπετε, όσο μεγαλώνεις, καταλαβαίνεις ότι αυτά που έμαθες είναι πολύ λιγότερα απ’ όσα υπάρχουν για να μάθεις. Και ότι τώρα που επιτέλους ξέρεις το **πώς**, σου λείπει το **πότε.**

Εγώ ας πούμε, όταν άρχισα να παίζω στο Θέατρο για Παιδιά, παιδί και ο ίδιος, δεν ήξερα τίποτα. Και βρέθηκα από τις πρώτες κιόλας πρόβες αντιμέτωπος με το δίλημμα που και σήμερα ταλαιπωρεί τους ηθοποιούς του θεάτρου, με αποτέλεσμα να ταλαιπωρούνται συχνά και οι θεατές:

-Πρέπει να παίζω «καλά» ή να παίζω «φυσικά»;

Μα αυτό δεν είναι δίλημμα, θα μου πείτε. Άμα κάποιος παίζει με φυσικότητα, παίζει καλά.

Χμ… εγώ άλλα έβλεπα στην πράξη.

Οι πρώτοι μου δάσκαλοι και σκηνοθέτες δεν έπαυαν να μου τονίζουν:

-Πιο δυνατά, δεν ακούγεσαι.

-Μην «τρέχεις». Να μιλάς αργά και καθαρά.

-Μη γυρνάς την πλάτη σου προς τους θεατές.

-Πιο έντονη έκφραση. Δείξε πιο πολύ τον φόβο σου (ή τον θυμό, τη χαρά, τη ζήλεια κ.λπ.).

Άλλοτε όμως οι ίδιοι μου φώναζαν:

-Μην υπερβάλλεις.

-Πιο γρήγορα, βάλε ρυθμό.

-Φυσικά, παιδάκι μου, φυσικά να μιλάς, όπως στη ζωή σου.

Οι παλιοί και έμπειροι ηθοποιοί πάλι, στις πρώτες πρόβες έλεγαν τα λόγια τους πολύ «φυσικά». Τόσο φυσικά, που όταν κάποιος με ρώτησε «Εσύ ποιος είσαι;» –γιατί αυτή ήταν η ατάκα του– εγώ νόμιζα πως με ρωτάει στ' αλήθεια και, αντί να πω «Ο ανιψιός σου, σεβαστέ μου άρχοντα», του απάντησα «Ο Γιαννάκης είμαι». Αυτό προκάλεσε θύελλα γέλιων στους άλλους ηθοποιούς του θιάσου κι ένα συγκρατημένο μειδίαμα αυταρέσκειας στον συμπαίκτη μου – είδατε τι φυσικά που παίζω;

Καθώς όμως προχωρούσαν οι πρόβες, η φυσικότητα όλο και λιγόστευε και άρχισαν όλοι να παίζουν «καλά»: δηλαδή να μιλάνε με στόμφο, να γουρλώνουν τα μάτια τους, να κάνουν κάτι τόσο αφύσικες, θεατρινίστικες κινήσεις, που μου ερχόταν να βάλω τα γέλια –ιδίως αν η σκηνή ήταν δραματική–, αλλά πάντα κατάφερνα να κρατηθώ, και ίσως αυτό το προσόν μου ήταν που τους έκανε να λένε πως έχω ταλέντο!

Είχα πάθει τέλεια σύγχυση. Εγώ στη ζωή μου μιλούσα μάλλον σιγά (εκτός αν φώναζα κάποιον στο απέναντι πεζοδρόμιο ή αν τσακωνόμουνα). Επίσης, μιλούσα πολύ γρήγορα, λες και βιαζόμουνα να πω ταυτόχρονα όλα αυτά που σκεφτόμουν, όπως τα περισσότερα παιδιά προσχολικής κυρίως ηλικίας. Κι όταν μου απηύθυνε κάποιος τον λόγο, για να του απαντήσω γυρνούσα και τον κοίταζα χωρίς να σκεφτώ πως έτσι έστρεφα την πλάτη μου σε κάποιον άλλον. Μου ήταν εντελώς αδιανόητο να κουβεντιάζω με κάποιον και να είμαι στραμμένος προς την αντίθετη κατεύθυνση, όπως μου έλεγαν να κάνω στο θέατρο για να με βλέπει όλο το Κοινό.

Πώς μπορούσα λοιπόν να τηρώ την οδηγία «Μίλα φυσικά, όπως στη ζωή σου» και συγχρόνως να τηρώ τους βασικούς κανόνες της υποκριτικής, δηλαδή

να μιλάω δυνατά, αργά και καθαρά, να μη γυρίζω την πλάτη μου στους θεατές κ.λπ.;

Κι ακόμα, πώς να πω «Ο ανιψιός σου, σεβαστέ μου άρχοντα» με την ίδια φυσικότητα που είχα πει σε κείνη την πρόβα «Ο Γιαννάκης είμαι», όταν ο άλλος ηθοποιός δεν με ρωτούσε πια με την ίδια αμεσότητα αλλά με βροντερή φωνή, αγέρωχο ύφος και φουσκώνοντας σα διάνος; Έπρεπε κι εγώ ν' απαντήσω ανάλογα, αλλιώς η σκηνή θα ξενέρωνε. Γιατί, αν και μικρός, ήξερα ήδη ότι ακόμα χειρότερο και από το υπερβολικό παίξιμο είναι το να μην υπάρχει ομοιογένεια στην υποκριτική των μελών ενός θιάσου.

Η σύγχυσή μου χτύπησε κόκκινο την επόμενη χρονιά, όταν από την επικράτεια της Ροντηρικής ορθοφωνίας και τεχνικής αρτιότητας του Εθνικού Θεάτρου, βρέθηκα στο αντίπαλον δέος του Θεάτρου Τέχνης, όπου εθεωρούντο ελαττώματα –τι λέω– εγκλήματα καθοσιώσεως όλες οι αρετές που είχα καβατζώσει στο Εθνικό.

-Μην «τραγουδάς»… Μην ακούς τη φωνή σου… Μην πλασάρεις τα λόγια, δε μ' ενδιαφέρει ν' ακούω τα λόγια – το αίσθημα να βλέπω, το μέσα σου, όχι το έξω σου!

Άντε τώρα να βγάλει άκρη ένα παιδάκι…

Με τα χρόνια, παρατηρώντας, δοκιμάζοντας, μελετώντας, αναμειγνύοντας, απορρίπτοντας, ανακαλύπτοντας και, καμιά φορά, **σπανιότατα**, φωτιζόμενος από μια στιγμιαία εσωτερική αστραπή, κατέληξα στον εξής κανόνα:

-Πρέπει να παίζω τόσο φυσικά ώστε να μη φαίνεται ότι «παίζω», αλλά όχι και τόσο φυσικά που να φαίνεται ότι <u>δεν παίζω.</u>

Αυτός ο φαινομενικά γριφώδης όσο και απλοϊκός κανόνας νομίζω ότι ισχύει γενικά στο Θέατρο.

(Ανεξάρτητα από τη βιολογική ηλικία των θεατών του. Επειδή όποιος πηγαίνει να δει θέατρο –ακόμα κι αν δεν αφήνει πια στην γκαρνταρόμπα το παλτό του ή το καπέλο του όπως παλιά– αφήνει πάντως σίγουρα στην είσοδο τα παραπανίσιά του χρόνια. Όποιος δεν το κάνει αυτό, είναι βέβαιο ότι δεν θα περάσει καλά, όσο ωραία κι αν είναι η παράσταση. Και παλιότερα βλέποντας κάτι τέτοιους θεατές, απορούσα τι ήρθαν να κάνουν στο θέατρο. Τώρα ξέρω ότι αυτοί δεν έρχονται για να δουν αλλά **για να τους δουν**.)

Και μιας και μιλήσαμε για ηλικία, το Θέατρο για Παιδιά έχει και κάποιες ιδιαίτερες απαιτήσεις σε σχέση με το θέατρο των μεγάλων.

Πρώτα-πρώτα, εδώ οι θεατές είναι στ' αλήθεια παιδιά. Ενώ στο θέατρο των ενηλίκων οι θεατές προσέρχονται **σαν** παιδιά, ακριβέστερα με την ενδόμυχη επιθυμία να ξαναγίνουν για λίγο παιδιά.

Αυτό για τον ηθοποιό είναι περίπου ό,τι είναι για τον ακροβάτη το salto mortale με ή χωρίς δίχτυ. Και στις δύο περιπτώσεις ο καλός ακροβάτης κάνει ακριβώς τις ίδιες κινήσεις. Ξέρει όμως ότι, αν πέσει, στη μια περίπτωση θα σκοτωθεί ενώ στην άλλη απλώς θα προκαλέσει το συγκαταβατικό γέλιο των ευγενικών θεατών ή το γιουχάισμα των άξεστων.

Η αποδοχή εκ μέρους των ενήλικων θεατών της θεατρικής «σύμβασης» (ένα ωραίο ψέμα ήρθαμε να δούμε) αλλά και της συμβατικότητας του βίου μας λειτουργεί σαν προστατευτικό δίχτυ για τον ηθοποιό. «Αν κάνω και κανένα λαθάκι, δε χάλασε δα και ο κόσμος».

Όταν όμως παίζει για παιδιά, οφείλει να ξέρει ότι αν «πέσει» μπορεί όχι βέβαια να σκοτωθεί, αλλά να σκοτώσει κάτι εξαιρετικά εύθραυστο: το όνειρο που βλέπουν πολλά παιδιά μαζί, χωρίς να κοιμούνται.

Άλλη πολύ σημαντική διαφορά είναι ότι στο Θέατρο για Παιδιά δεν έχει πέραση ο υποκριτικός μινιμαλισμός που τα τελευταία χρόνια έχει επικρατήσει στο θέατρο των μεγάλων. Πολλοί και διάφοροι λόγοι έχουν οδηγήσει το θέατρο σε μια κατάσταση όπου ο ηθοποιός υποχρεώνεται συνεχώς να περιορίζει την εκφραστικότητά του, σχεδόν να μην παίζει, προκειμένου να αναδειχθούν όλα τα άλλα, τα δευτερεύοντα στοιχεία της παράστασης:

Δεν πρέπει π.χ. να κινείται πολύ, για να μην κρύβει το σκηνικό.

Πρέπει να μη μιλάει πολύ δυνατά, για να ακούγεται η μουσική υπόκρουση.

Οι παύσεις που κάνει δεν πρέπει πια να υπαγορεύονται από τα συναισθήματα του χαρακτήρα που υποδύεται, αλλά από τα διάφορα εφέ που παρεμβάλλει ο σκηνοθέτης – προβολές, καπνούς κ.λπ.

Με μια λέξη σήμερα «καλός ηθοποιός» θεωρείται αυτός που με το παίξιμό του δεν αποσπά την προσοχή του Κοινού από τον καταιγισμό καρυκευμάτων στα οποία καταφεύγει κάθε ανίδεος αλλά πονηρός μάγειρας για να κρύψει την απουσία **ουσίας**, αληθινής γεύσης από το φαγητό του.

Αντίθετα, στο Θέατρο για Παιδιά ο ηθοποιός παραμένει ο αδιαφιλονίκητος πρωταγωνιστής (συμπρωταγωνιστής, μαζί με τον συγγραφέα) της Γιορτής. Γιατί αυτό ακριβώς που αρέσει στα παιδιά όταν πηγαίνουν στο θέατρο είναι που βλέπουν ζωντανούς, αληθινούς ανθρώπους «να κάνουν πως…».

Στις ταινίες της Disney, στα κινούμενα σχέδια της τηλεόρασης, στα ηλεκτρονικά τους παιχνίδια, στο ίντερνετ, τα παιδιά βλέπουν απίστευτες εικόνες, εφέ, λάμψεις, εκρήξεις, χρώματα, το Σύμπαν να γκρεμίζεται και να

ξαναχτίζεται αστραπιαία, αλλά ξέρουν, **νιώθουν**, ότι όλα αυτά είναι ΨΕΥΤΙΚΑ. Όχι «στα ψέματα» αλλά ψεύτικα – έχει τεράστια διαφορά.

Στο θέατρο τους αρέσει που ένας αληθινός άνθρωπος «κάνει πως» είναι μέσα στο καράβι, «κάνει πως» πετάει με αερόστατο, «κάνει πως» έγινε μούσκεμα στη βροχή. Άμα του φέρεις πάνω στη Σκηνή τη βροχή, το αερόστατο ή το καράβι, αφαιρώντας από τον θεατή το δικαίωμα στη φαντασία και από τον ηθοποιό αυτό το μοναδικό προνόμιο, να «κάνει πως», είναι σα να σου λέει το παιδί σου:

-Κοίτα με πώς καλπάζω καβάλα στο άλογό μου!..
Κι εσύ να του απαντάς:
-Κατέβα γρήγορα απ' τον καναπέ, θα μου τον κάνεις χάλια.

Κυρίες και κύριοι,

Κλείνοντας την ομιλία μου, θα ήθελα να σας ευχαριστήσω και πάλι για την τιμή που κάνετε σ' εμένα (και μέσω εμού σε όλους τους ομοτέχνους μου) να αναγνωρίσετε ότι το Όνειρο που προσφέρουμε είναι χρήσιμο στην Κοινωνία. Χρήσιμο και αποτελεσματικό ως αντίδοτο στις φοβερές ασθένειες της εποχής μας: τον ατομικισμό, την απληστία, τη βία και την απανθρωπιά.

Και να σας εξομολογηθώ ότι αυτή την τιμή δεν θα την αντάλλασσα με τίποτα, εκτός από ένα πράγμα: τη σοφία εκείνου του παιδιού που καβαλάει το μπράτσο του καναπέ και καλπάζει ατρόμητο κι αγέρωχο προς το Άγνωστο.

ΕΚΔΗΛΩΣΗ
ΓΙΑ ΤΑ ΑΦΥΠΗΡΕΤΗΣΑΝΤΑ ΜΕΛΗ
ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ
ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ (Δ.Ε.Π.) ΤΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ
ΕΤΟΥΣ 2024
ΠΟΥ ΟΡΓΑΝΩΣΕ ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ
ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΑΙ ΤΟ ΣΩΜΑ ΟΜΟΤΙΜΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

Την 26η Μαΐου 2025, ημέρα Δευτέρα και ώρα 19.00, στη Μεγάλη Αίθουσα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, πραγματοποιήθηκε **εκδήλωση για τα αφυπηρετήσαντα μέλη του Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού (Δ.Ε.Π.) του Ιδρύματος, έτους 2024**, που οργάνωσε το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών και το Σώμα Ομοτίμων Καθηγητών του Πανεπιστημίου Αθηνών.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

* Προσφώνηση από τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο.
* Χαιρετισμός και σύντομη αναφορά στις δραστηριότητες του Σώματος Ομοτίμων Καθηγητών από την Πρόεδρο του Σώματος Ομοτίμων Καθηγητών του Πανεπιστημίου Αθηνών, Ομότιμη Καθηγήτρια, κυρία Στέλλα Πριόβολου.
* Επίδοση του σήματος του Σώματος Ομοτίμων Καθηγητών του Πανεπιστημίου Αθηνών στα αφυπηρετήσαντα μέλη του Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού (Δ.Ε.Π.) του Ιδρύματος.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΣΙΑΣΟΥ
Καθηγητή και Πρύτανη του ΕΚΠΑ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Αγαπητές και αγαπητοί συνάδελφοι,

Μία από τις πιο ουσιαστικές στιγμές της διαδρομής ενός πανεπιστημιακού είναι εκείνη της ένταξής του στην πανεπιστημιακή κοινότητα. Μια στιγμή που φέρει μαζί της ελπίδες, φιλοδοξίες, αλλά και την απόφαση να υπηρετήσει με αφοσίωση τη γνώση μέσα από τη διδασκαλία και την έρευνα.

Σήμερα τιμούμε μια άλλη, επίσης σημαντική, στιγμή, που έρχεται ως φυσική κορύφωση μιας πορείας, για να φωτίσει με σεβασμό μια διαδρομή γεμάτη συνέπεια και προσφορά: την ώρα της αφυπηρέτησης. Είναι η ώρα που ο καθένας, κοιτάζοντας πίσω, αναλογίζεται και αποτιμά. Και τότε η αξία των κόπων, των θυσιών και των προσπαθειών μετριέται με τη μνήμη, την επίδραση στην επιστήμη και σε χιλιάδες αποφοίτους, την εκτίμηση των ανθρώπων γύρω του.

Η αποψινή τελετή είναι ακριβώς μια τέτοια στιγμή: μια στιγμή τιμής και ευγνωμοσύνης προς **τους Αφυπηρετήσαντες Καθηγητές του Πανεπιστημίου μας, διακεκριμένους επιστήμονες**, αγαπημένους συνάδελφους και φίλους, που διένυσαν πολύχρονη πορεία προσφοράς και αφοσίωσης στο Ίδρυμά μας.

Η αποψινή τελετή αποτελεί μια ευκαιρία για όλους εμάς να εκφράσουμε τη βαθιά εκτίμηση και τις ευχαριστίες μας προς όλα τα άξια μέλη του διδακτικού προσωπικού που εισέρχονται σε μια διαφορετική περίοδο της ζωής τους και σε μια διαφορετική σχέση με το Πανεπιστήμιο.

Η υποδοχή τους στο επίλεκτο σώμα του Πανεπιστημίου μας, στο **Σώμα Ομοτίμων Καθηγητών** του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, αποτελεί πάντα πηγή συγκίνησης και ελπίδας και πολύτιμη παρακαταθήκη στην πορεία του Ιδρύματός μας προς την αριστεία.

Ας μην ξεχνάμε ότι το ταξίδι δεν τελειώνει εδώ, καθώς η ενασχόληση με ακαδημαϊκά και ερευνητικά ενδιαφέροντα δεν σταματά. Υπάρχει η δυνατότητα της διδασκαλίας στα δεκάδες προπτυχιακά και μεταπτυχιακά προγράμματα σπουδών που λειτουργούν αυτή τη στιγμή με επιτυχία στο Πανεπιστήμιο, αλλά

και η δυνατότητα συμμετοχής τους σε επιτροπές παρακολούθησης μεταπτυχιακών εργασιών και διδακτορικών διατριβών.

Παράλληλα οι αφυπηρετήσαντες Καθηγητές και Καθηγήτριες δύνανται να συνεχίζουν απρόσκοπτα τα ερευνητικά τους προγράμματα, γιατί το Πανεπιστήμιό μας όχι μόνο δεν αποκλείει κανένα μέλος του από την ερευνητική διαδικασία, αλλά επιθυμεί ιδιαιτέρως τη συμβολή των έμπειρων επιστημόνων στην προώθηση της έρευνας με τα σύγχρονα δεδομένα.

Αγαπητές και αγαπητοί συνάδελφοι,

Οι διεθνείς κατατάξεις και η αναγνώριση που λαμβάνει το Πανεπιστήμιό μας είναι αποτέλεσμα συλλογικής προσπάθειας. Η αφοσίωσή σας στην εκπαίδευση και την έρευνα, οι πολύτιμες γνώσεις και η εμπειρία που μεταδώσατε στους φοιτητές μας συνέβαλαν καθοριστικά στην επιτυχημένη πορεία του Ιδρύματός μας.

Και για τον λόγο αυτό μοιραζόμαστε εξίσου την ίδια αίσθηση ευθύνης και το όραμα για την περαιτέρω εξέλιξη του Πανεπιστημίου μας ως του βασικότερου πυλώνα στην εκπαίδευση και την έρευνα σε όλη τη χώρα.

Άλλωστε, χωρίς την αγαστή συνεργασία όλων των μελών δεν μπορούμε να μιλάμε για συνέχεια της ταυτότητας του εκπαιδευτικού Ιδρύματος στο οποίο έχουμε την τιμή να είμαστε μέλη. Γι' αυτό και ισχυρή βούληση των Πρυτανικών Αρχών είναι η στήριξη και η ενίσχυση του έργου του Σώματος Ομοτίμων Καθηγητών και βεβαίως η πλήρης ένταξή τους στην καθημερινή δραστηριότητα του Ιδρύματος, ενός έργου πολυσήμαντου, που τα τελευταία χρόνια περιλαμβάνει –και ενδεικτικά μόνο θα αναφέρω– εκλαϊκευμένες ομιλίες, κύκλους διαλέξεων, διοργάνωση σεμιναρίων και συνεδρίων, εκπαιδευτικά προγράμματα για ειδικές πληθυσμιακές ομάδες, κοινωφελές έργο, ειδικές εκδόσεις, εκθέσεις έργων, καθώς και άλλες πολλές δράσεις.

Για όλες αυτές τις δράσεις και την πολύπλευρη προσφορά τους θα ήθελα να ευχαριστήσω τα διακεκριμένα μέλη του Δ.Σ. του Σώματος Ομοτίμων Καθηγητών και να συγχαρώ την εκλεκτή Πρόεδρο, Ομότιμη Καθηγήτρια κ. Στέλλα Πριόβολου.

Θα κλείσω λέγοντας ότι οι πρεσβύτεροι συνάδελφοι, εκείνοι που έχουν αφυπηρετήσει και όσοι αφυπηρετούν τώρα, αποτελούν πάντα ένα σημαντικό κεφάλαιο για το Πανεπιστήμιό μας λόγω της εμπειρίας, του κύρους και της ευρύτερης προσφοράς τους στην ελληνική κοινωνία.

Αγαπητοί μας Δάσκαλοι,

Καθένας και καθεμία από εσάς άφησε το δικό του ανεξίτηλο σημάδι, εμπλουτίζοντας την ακαδημαϊκή μας κοινότητα με τις γνώσεις, την εμπειρία και το ήθος του. Οι κόποι σας, οι θυσίες σας και η δέσμευσή σας στην παιδεία και την επιστήμη παραμένουν ανεκτίμητα.

Θα ήθελα από καρδιάς εκ μέρους των Πρυτανικών Αρχών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών να σας ευχαριστήσω για την πολύτιμη προσφορά σας στο Πανεπιστήμιό μας και να σας διαβεβαιώσω ότι αυτή η προσφορά όχι μόνο αποτελεί παρακαταθήκη, αλλά και τυγχάνει ευρύτερης αναγνώρισης από όλους μας.

Πριν καλέσω στο βήμα την Πρόεδρο του Σώματος Ομοτίμων Καθηγητών του Πανεπιστημίου Αθηνών, Ομότιμη Καθηγήτρια κ. Στέλλα Πριόβολου, θα ήθελα να ευχηθώ σε όλους και όλες υγεία και δημιουργική δύναμη, ώστε να συνεχίσετε να προσφέρετε στο Πανεπιστήμιό μας, στην Επιστήμη και στην κοινωνία για πολλά ακόμη χρόνια!

ΣΤΕΛΛΑΣ ΠΡΙΟΒΟΛΟΥ
Ομότιμης Καθηγήτριας της Φιλοσοφικής Σχολής και Προέδρου του Σώματος Ομοτίμων Καθηγητών του Πανεπιστημίου Αθηνών (ΣΟΚΠΑ)

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

Καλησπέρα σας, καλώς ορίσατε στην εκδήλωσή μας.

Αξιότιμε και αγαπητέ κύριε Πρύτανη, αγαπητές και αγαπητοί συνάδελφοι,

Την ημέρα της εκδήλωσης αυτής θα ήθελα να σας θυμίσω ότι η πρώτη επίσημη υποδοχή των αφυπηρετησάντων καθηγητών έγινε το 2000, πριν από 25 χρόνια, επί προεδρίας στο ΣΟΚΠΑ του αείμνηστου καθηγητή Γρηγορίου Ποντίφηκος. Τη συνέχισε ο επόμενος πρύτανης, καθηγητής κ. Γεώργιος Μπαμπινιώτης. Έπαυσε μετά για χρόνια να διοργανώνεται η εκδήλωση αυτή, και το 2016 ανέλαβε τη διοργάνωσή της, ως πρόεδρος του ΣΟΚΠΑ, ο ομότιμος καθηγητής και επίτιμος πρόεδρος του ΣΟΚΠΑ κ. Διονύσιος Κόκκινος. Αυτή είναι η μικρή ιστορία της τελετής.

Η ιστορία, όμως, συνεχίζεται. Φέτος, μετά από απόφαση του Πρύτανη του Πανεπιστημίου μας, καθηγητή κ. Γεράσιμου Σιάσου, η εκδήλωση για τους αφυπηρετήσαντες διοργανώνεται από το Πανεπιστήμιο και το Σώμα Ομοτίμων Καθηγητών ενιαία, στη Μεγάλη Αίθουσα Τελετών του Πανεπιστημίου, και ευχαριστούμε θερμά τον Πρύτανη για το ενδιαφέρον και τη στήριξη που προσφέρει στο Σώμα. Σήμερα, λοιπόν, προσκαλώ εκ μέρους του ΣΟΚΠΑ όλους τους αφυπηρετήσαντες φέτος συναδέλφους να συνεχίσουν τη δραστηριότητά τους μαζί μας.

Αγαπητές και αγαπητοί συνάδελφοι, πιστεύουμε ότι θα πρέπει να είμαστε ικανοποιημένοι, γιατί και αυτή τη χρονιά δραστηριοποιηθήκαμε και πραγματοποιούμε όσα είχαμε προγραμματίσει: πολιτιστικές εκδηλώσεις, με εξαιρετική συμμετοχή και επιτυχία, καθώς και τακτικές διά ζώσης διαλέξεις εκλεκτών συναδέλφων, με μικρό, δυστυχώς, ακροατήριο καθώς οι περισσότεροι συνάδελφοι προτιμούν τη διαδικτυακή μετάδοση των διαλέξεων, την οποία καθιερώσαμε εξαιτίας του κορωνοϊού. Επιγραμματικά θα σας αναφέρω το συνέδριο με θέμα «Η Τουρκική εισβολή στην Κύπρο το 1974. Τα επώδυνα γεγονότα και οι επιπτώσεις τους», με εισαγωγική ομιλία από τον επίτιμο

καθηγητή κ. Προκόπιο Παυλόπουλο, πρώην Πρόεδρο της Δημοκρατίας και μέλος της Ακαδημίας Αθηνών, και συντονιστές τον Γ.Γ. του ΣΟΚΠΑ, ομότιμο καθηγητή κ. Νέστορα Κουράκη και τον καθηγητή κ. Θάνο Βερέμη. Στις συνεδρίες συμμετείχαν καθηγητές από πολλά Πανεπιστήμια: ο κ. Άγγελος Συρίγος, του Παντείου Πανεπιστημίου, βουλευτής Αθηνών και πρώην Υφυπουργός Παιδείας. Από το Πανεπιστήμιο Αθηνών συμμετείχε ο ομότιμος καθηγητής κ. Ανδρέας Βοσκός, από το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης οι καθηγητές κ. Ιωάννης Στεφανίδης και κ. Ιάκωβος Μιχαηλίδης, από το Πανεπιστήμιο Κύπρου οι καθηγητές κ. Γεώργιος Καζαμίας και κ. Πέτρος Παπαπολυβίου, Κοσμήτορας της Φιλοσοφικής Σχολής στο ίδιο Πανεπιστήμιο, η κ. Κωνσταντίνα Ε. Μπότσιου, Καθηγήτρια από το Πανεπιστήμιο Πειραιώς και Κοσμήτωρ της Σχολής Οικονομικών, Επιχειρηματικών και Διεθνών Σπουδών στο ίδιο Πανεπιστήμιο, ο καθηγητής κ. Μάνος Καραγιάννης, του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, καθώς και ο κ. Σωτήρης Ριζάς, Διευθυντής Ερευνών στο Κέντρο Έρευνας Ιστορίας Νεώτερου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών.

Διοργανώσαμε στρογγυλή τράπεζα με θέμα: «Η ευεργετική επίπτωση της άσκησης στην υγεία», με ομιλητές τους ομότιμους καθηγητές της Σχολής Επιστημών Υγείας κ. Μιχάλη Κουτσιλιέρη, κ. Δημήτρη Αλεξόπουλο, κ. Γεώργιο Γερουλάκο, κ. Σωκράτη Παπαγεωργίου και κ. Εριφύλη Χατζηαγγελάκη.

Στρογγυλή Τράπεζα με θέμα: «Οι προκλήσεις της επερχόμενης δεκαετίας για την ελληνική οικονομία», με συντονιστή τον ομότιμο καθηγητή, Ταμία του ΣΟΚΠΑ, κ. Γεώργιο Μέργο και ομιλητές τους καθηγητές κ. Τάσο Γιαννίτση, κ. Λούκα Κατσέλη και κ. Παναγιώτη Πετράκη.

Το επιμορφωτικό πρόγραμμα του ΣΟΚΠΑ λειτούργησε και πάλι με εντυπωσιακή συμμετοχή φοιτητών (προπτυχιακών, μεταπτυχιακών, πτυχιούχων και άλλων ενδιαφερομένων). Το πρόγραμμα αγκάλιαζε όλα τα γνωστικά αντικείμενα ξένων γλωσσών και φιλολογιών, καθώς και της Ελληνικής ως ξένης γλώσσας, που διδάσκονται στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου μας.

Συνεχίζουμε, εξάλλου, το εκδοτικό μας έργο με τον ίδιο ζήλο, μετά και από την ενθάρρυνση της τιμητικής βράβευσης του ΣΟΚΠΑ από την Ακαδημία Αθηνών. Οι επιστημονικές εισηγήσεις των συναδέλφων, που μετέχουν αφιλοκερδώς στα επιμορφωτικά προγράμματα, αποτελούν ένα εγχειρίδιο γνώσης για την κοινωνία. Με τη βοήθεια της Διεύθυνσης Δημοσιευμάτων και Εκδόσεων του ΕΚΠΑ ολοκληρώθηκε τις μέρες αυτές ο τόμος του συνεδρίου

για την Τουρκική εισβολή στην Κύπρο, καθώς και ο τόμος του επιμορφωτικού προγράμματος με θέμα: «Νομική Επιστήμη και Οικονομία. Κράτος Δικαίου και Αγορές», με συντονιστές τους ομότιμους καθηγητές κ. Νικόλαο Κλαμαρή και κ. Αλέξανδρο Σαρρή.

Αγαπητές και αγαπητοί συνάδελφοι, δύο σπουδαίοι Λατίνοι συγγραφείς που διέδωσαν τη στωική διδασκαλία της αρχαίας Ελλάδας ήταν ο Μάρκος Τύλλιος Κικέρων και ο Λεύκιος Ανναίος Σενέκας. Η βραχύτητα του βίου και η αναπόδραστη γήρανση ήταν τα θέματα που τους ενδιέφεραν ιδιαίτερα. Αναγνώριζαν ότι η γήρανση είναι μια φυσική διαδικασία και δεν προσπάθησαν να αλλάξουν αυτό που δεν μπορούσαν να αλλάξουν. Πίστευαν όμως ότι οι ηλικιωμένοι μπορούν να κάνουν πολλά, γιατί το σώμα και το μυαλό τους δεν παρακμάζουν αν τα εξασκούν.

Πρόσφατο παράδειγμα οι ομότιμοι Έλληνες καθηγητές σε Πανεπιστήμια της Ελλάδας και του εξωτερικού που συνέτειναν στην εθνική επιτυχία της ανακήρυξης από την UNESCO της Παγκόσμιας Ημέρας Ελληνικής Γλώσσας. Ομότιμος καθηγητής είναι ο εμπνευστής της καθιέρωσης της Παγκόσμιας Ημέρας Ελληνικής Γλώσσας κ. Γιάννης Κορίνθιος, ομότιμοι καθηγητές και όσοι συμμετείχαμε στην ομάδα του από το 2014, οι καθηγητές κ. Χρήστος Κλαίρης, κ. Αναστάσιος Τάμης, κ. Φίλιππος Τρεβεζάς και η ταπεινότητά μου. Ο ομότιμος καθηγητής κ. Γεώργιος Μπαμπινιώτης πρωτοστάτησε μαζί με τον Μόνιμο Αντιπρόσωπο της Ελλάδας στην UNESCO κ. Γεώργιο Κουμουτσάκο ώστε να εγκριθεί από τον διεθνή αυτόν οργανισμό η αναγνώριση της γλώσσας μας.

Ο Σενέκας μάλιστα πίστευε, αντίθετα προς τον Ιπποκράτη, ότι ο βίος δεν είναι βραχύς, αλλά ότι οι περισσότεροι άνθρωποι χρησιμοποιούν άσχημα τον χρόνο που τους δίνεται, ενώ αντίθετα θα πρέπει να κάνουν όσα περισσότερα μπορούν στον χρόνο που διαθέτουν.

Αυτό πράττουμε και εμείς. Καλή μας δύναμη, λοιπόν, για τη συνέχιση του έργου μας με έμπνευση για δημιουργία και στόχο πάντα την προσφορά μας στο Πανεπιστήμιό μας, την ‘alma mater’, και ευρύτερα στην παιδεία της χώρας μας.

ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΗ ΣΕ ΕΠΙΤΙΜΟ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ
ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΟΥ ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΟΥ **ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ**
ΓΕΡΟΝΤΟΣ ΠΡΙΓΚΗΠΟΝΝΗΣΩΝ, ΥΠΕΡΤΙΜΟΥ
ΚΑΙ ΕΞΑΡΧΟΥ ΠΡΟΠΟΝΤΙΔΟΣ,
ΚΥΡΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ (ΚΟΜΜΑΤΑ)

Την 29η Μαΐου 2025, ημέρα Πέμπτη και ώρα 19.00, στη Μεγάλη Αίθουσα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, αναγορεύθηκε επίτιμος διδάκτωρ του Τμήματος Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών ο Σεβασμιώτατος **Μητροπολίτης Γέρων Πριγκηποννήσων, Υπέρτιμος και Έξαρχος Προποντίδος, Κύριος Δημήτριος (Κομματάς)**.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

***** Προσφώνηση από τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο.

* Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου από τον Καθηγητή του Τμήματος Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Μεσσηνίας Κύριο Χρυσόστομο (Σαββάτο).

* Αναγόρευση του τιμωμένου:
Ανάγνωση των κειμένων του Ψηφίσματος του Τμήματος, της Αναγόρευσης και του Διδακτορικού Διπλώματος από τον Πρόεδρο του Τμήματος Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής, Καθηγητή κύριο Δημήτριο Μόσχο.
Περιένδυση του τιμωμένου με την τήβεννο της Σχολής από τον Κοσμήτορα της Θεολογικής Σχολής, Καθηγητή κύριο Εμμανουήλ Καραγεωργούδη.

* Ομιλία του τιμωμένου Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτη Γέροντος Πριγκηποννήσων, Υπερτίμου και Εξάρχου Προποντίδος, Κυρίου Δημητρίου

(Κομματά), με τίτλο: «Πτυχές της Ακοίμητης Διακονίας της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας».

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΣΙΑΣΟΥ
Καθηγητή και Πρύτανη του ΕΚΠΑ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Μακαριώτατε (Αρχιεπίσκοπε Αθηνών και πάσης Ελλάδος, Κύριε Ιερώνυμε),

Με βαθιά αγαλλίαση και εξιδιασμένη τιμή Σάς υποδεχόμαστε για άλλη μια φορά εν όψει της σημερινής τελετής στο Πανεπιστήμιό μας ως φωτισμένο απόφοιτο της Φιλοσοφικής και της Θεολογικής μας Σχολής και Επίτιμο Διδάκτορα του Πανεπιστημίου μας.

Η διαρκής στήριξή Σας στην πανεπιστημιακή κοινότητα, η έμπρακτη αγάπη Σας για την Παιδεία και η αδιάλειπτη φροντίδα για τη νέα γενιά αποτελούν για εμάς πηγή έμπνευσης και ενίσχυσης της αποστολής μας.

Η παρουσία Σας καθώς και η σεπτή χορεία σπουδαίων Ιεραρχών λαμπρύνουν τη σημερινή τελετή και το Πανεπιστήμιο, μας ενισχύουν με αισιοδοξία και αποτυπώνουν για άλλη μια φορά με εμφατικό τρόπο τους ισχυρούς δεσμούς του Πανεπιστημίου και το πνεύμα αγάπης με το Οικουμενικό Πατριαρχείο και την Εκκλησία της Ελλάδας.

Το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών έχει διαμορφώσει μια μακρά σχέση με την Εκκλησία. Αυτή η σχέση διαμορφώθηκε από τα πρώτα βήματα του νεοσύστατου Ελληνικού Κράτους, εν μέρει λόγω του σημαντικού ρόλου που είχε η Ορθόδοξη Εκκλησία στη διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας και στην εκπαίδευση.

Η Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών συγκαταλέγεται **μεταξύ των τεσσάρων πρώτων Σχολών** του Ιδρύματός μας –όταν, όπως είναι γνωστό, δεν υπήρχε Θεολογική Σχολή πανεπιστημιακού επιπέδου σε καμία ορθόδοξη χώρα κατά την ίδια χρονική περίοδο– και αποτελεί **φυτώριο της Ορθοδοξίας**, όπου βλάστησαν σημαίνουσες προσωπικότητες που περικόσμησαν και περικοσμούν και σήμερα το εκκλησιαστικό και κοινωνικό γίγνεσθαι αλλά και το Πανεπιστήμιό μας.

Το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών και η Θεολογική Σχολή, ως σταθερός θεματοφύλακας της παράδοσης και του σύγχρονου θεολογικού στοχασμού, προβαίνουν σήμερα με αισθήματα ειλικρινούς συγκίνησης στην απόδοση της ύψιστης τιμής, στην αναγόρευση σε Επίτιμο

Διδάκτορα του Τμήματος Θεολογίας του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Γέροντος Πριγκηποννήσων, Υπερτίμου και Εξάρχου Προποντίδος, κ. Δημητρίου (Κομματά).

Η απόφαση αυτή της Συγκλήτου αποτελεί έκφραση βαθύτατου σεβασμού σε έναν εξέχοντα Ιεράρχη που προέρχεται από τα σπλάχνα της Μητρός Εκκλησίας της Κωνσταντινουπόλεως, ο οποίος προσέφερε επί τέσσερις και πλέον δεκαετίες αδιάλειπτη διακονία προς τον Οικουμενικό Θρόνο, την Ορθοδοξία και την Ομογένεια.

Ο τιμώμενος γεννήθηκε στα Ταταύλα της Κωνσταντινουπόλεως το έτος 1952. Μαθητής της Μεγάλης του Γένους Σχολής και συγκαταλεγόμενος στους τελευταίους σπουδαστές της Χάλκης (πριν την αναστολή λειτουργίας της Σχολής το 1971), ολοκλήρωσε τις σπουδές του στο Τμήμα Ποιμαντικής της Θεολογικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης το 1975 και κατόπιν στο Oak Hill College του Λονδίνου.

Η εκκλησιαστική πορεία του Σεβασμιωτάτου είναι βαθιά συνδεδεμένη με το Οικουμενικό Πατριαρχείο, το Φανάρι και τη Ρωμιοσύνη της Πόλης. Το 1974 χειροτονήθηκε διάκονος και έναν χρόνο αργότερα εντάχθηκε στην Πατριαρχική Αυλή.

Το 1990 εξελέγη παμψηφεί Μητροπολίτης Σεβαστείας και ανέλαβε καθήκοντα υψηλής ευθύνης ως Διευθυντής του Ιδιαιτέρου Πατριαρχικού Γραφείου, στο πλευρό του Παναγιωτάτου Οικουμενικού Πατριάρχου Βαρθολομαίου. Παρών σε Συνοδικά Όργανα και Εκκλησιαστικές Αποστολές, υπήρξε σταθερός εργάτης της ενότητας, της διακονίας και της θεσμικής μαρτυρίας του Θρόνου.

Το 2018 η Αγία και Ιερά Σύνοδος τον εξέλεξε παμψηφεί Μητροπολίτη Πριγκηποννήσων και, κατόπιν εισηγήσεως του Οικουμενικού Πατριάρχου, του απενεμήθη ο τιμητικός τίτλος του Γέροντος του Οικουμενικού Θρόνου.

Κατά την ενθρόνισή του, ο Οικουμενικός Πατριάρχης μίλησε με λόγια συγκινητικά αναγνωρίζοντας στο πρόσωπό του τον Ιεράρχη που «ασκεί θεάρεστον ποιμαντορίαν, στεφανωμένος πλέον με γεροντική αξία και τιμή».

Ξεχωριστό κεφάλαιο στη διακονία του Σεβασμιωτάτου αποτελεί η πολύχρονη συμβολή του στη διάσωση και ανάδειξη της ιστορικής μνήμης της Ρωμιοσύνης της Πόλης. Με πρωτοβουλία και ευθύνη του, ψηφιοποιήθηκαν εκατοντάδες χιλιάδες αρχειακά τεκμήρια, φάκελοι Ιεραρχών της Μικράς Ασίας και έγγραφα από το Πατριαρχικό Αρχείο, φωτίζοντας την πορεία και τη θυσιαστική προσφορά του Οικουμενικού Πατριαρχείου στον Ελληνισμό. Καθοριστική υπήρξε η συμβολή του στην υλοποίηση του έργου «Ψηφιακή

Βιβλιοθήκη Ρωμαίικων Κοινοτήτων της Κωνσταντινουπόλεως», που πραγματοποιήθηκε σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Παράλληλα, επί δεκατέσσερα έτη διηύθυνε το επίσημο περιοδικό *Ορθοδοξία*, ενώ διακόνησε με σταθερότητα την Πατριαρχική Βιβλιοθήκη και το Ιστορικό Αρχείο του Θρόνου, ως Πρόεδρος της αρμόδιας Συνοδικής Επιτροπής. Πρόκειται για έργο πολύτιμο –επιστημονικά, εθνικά και εκκλησιαστικά–, που αποκαθιστά τεκμήρια, ενισχύει τη μνήμη και ενδυναμώνει την ιστορική αυτοσυνειδησία του Γένους.

Το συγγραφικό έργο του Σεβασμιωτάτου, με λόγο γνήσιο, νηφάλιο και πνευματικά γόνιμο, μαρτυρά βαθιά θεολογική συγκρότηση, σεβασμό στην εκκλησιαστική παράδοση και ικανότητα ουσιαστικής παρέμβασης σε κρίσιμα ζητήματα του Οικουμενικού Θρόνου.

Σεβασμιώτατε,

Το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η Εκκλησία της Ελλάδος παραμένουν άρρηκτα συνδεδεμένα με το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Αυτή η σύνδεση δεν είναι μόνο ιστορική – είναι ζωντανή, είναι πνευματική. Και σήμερα, στο πρόσωπό σας, με την αναγόρευσή Σας σε Επίτιμο Διδάκτορα, το Πανεπιστήμιο Αθηνών, το πρώτο και μεγαλύτερο Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα της Ελλάδος, τιμά το Φανάρι, τιμά το φρόνημα το οποίο ο Πατριάρχης του Γένους και Επίτιμος Διδάκτορας όλων των Σχολών και Τμημάτων του Πανεπιστημίου μας κ. Βαρθολομαίος κρατεί υψηλά ως φωτεινός φάρος.

Με αισθήματα βαθιάς συγκίνησης και τιμής, Σας καλωσορίζουμε στη μεγάλη οικογένεια του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και ευχόμαστε η σοφία, η αρετή και η αφοσίωση που χαρακτηρίζουν την πορεία Σας να αποτελούν πάντα λαμπρό παράδειγμα και εφαλτήριο ελπίδας για το μέλλον της Ορθοδοξίας και ολόκληρου του Ελληνισμού.

Θερμά συγχαρητήρια!

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ (ΣΑΒΒΑΤΟΥ)
Καθηγητή του Τμήματος Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του ΕΚΠΑ και Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Μεσσηνίας

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΤΙΜΩΜΕΝΟΥ

«Ὁ Μητροπολίτης Γέρων Πριγκηποννήσων Δημήτριος. Ὁ Ἱεράρχης τῆς φαναριώτικης παραδόσεως, τοῦ καθήκοντος, τῆς συνέπειας καί τῆς εὐθύνης»

1. Ἡ ἐπιστημονική κοινότητα τοῦ Ἐθνικοῦ καί Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καί τοῦ Τμήματος Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς εἶναι σήμερα ὅλως ἰδιαιτέρως εὐτυχής γιατί ἐντάσσει ἐπισήμως στούς Ἐπίτιμους Διδάκτορές της ἕναν διακεκριμένο καί ἐξέχοντα Ἱεράρχη τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καί τῆς Ρωμαΐϊκης Ὁμογένειας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, προερχόμενον ἐκ τῶν σπλάγχνων τῆς Μητρός Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, στόν ὁποῖον συναντῶνται ἡ πίστη στόν Χριστό, ἡ Ὀρθοδοξία καί ἡ Παράδοση, μέ τήν ἐργατικότητα, τήν συνέπεια, τό ἦθος, τήν ἀγάπη καί τόν σεβασμό γιά τά θέματα τῆς ἑλληνικῆς Ρωμιοσύνης καί τήν διαχρονική προσφορά τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στό Γένος. Στό πρόσωπό του ἐκπληροῦται ἄριστα ὁ οἰκουμενικός χαρακτῆρας τοῦ Πανεπιστημίου μας, ἀφοῦ συνδυάζει τήν θεολογική παιδεία καί τήν ἐπί 43 ἔτη πλούσια ἐκκλησιαστική διακονία καί ὑπηρεσία του στόν Οἰκουμενικό Θρόνο, τήν Ὀρθοδοξία καί τήν Ὁμογένεια.

Ἐπίσης ἡ πρόταση ἐπιτιμοποίησης προσώπων ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀπό τόν χῶρο τῆς Θεολογίας καί τῆς Ἐκκλησίας διατρανώνει περίτρανα τόν οἰκουμενικό καί διεθνῆ χαρακτῆρα τόσο τοῦ ἰδίου τοῦ Πανεπιστημίου μας, ὅσο καί τῶν ἀντιστοίχων Τμημάτων του, ἀποκτᾶ δέ ἰδιαίτερη σημασία γιά τόν Ἑλληνισμό, ὅταν ἐκφράζεται καί προβάλλεται διά τῆς κατ' ἐξοχήν πνευματικῆς τροφοῦ τοῦ Γένους, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

2. Ὁ τιμώμενος Ἱεράρχης γεννήθηκε στά Ταταῦλα τῆς Κωνσταντινουπόλεως τό ἔτος 1952. Σπούδασε στήν Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή, στή Θεολογική Σχολή τῆς Χάλκης καί ἀπεφοίτησε ἀπό τό Τμῆμα Ποιμαντικῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τό ἔτος 1975, ὡς ἕνας ἀπό

τούς τελευταίους σπουδαστές τῆς Χάλκης κατά τό κλείσιμο τῆς Σχολῆς τό ἔτος 1971. Κατά τά ἔτη 1980-1981 πραγματοποίησε μεταπτυχιακές σπουδές στό Θεολογικό Κολλέγιο Oak Hill College τοῦ Λονδίνου.

Τό ἔτος 1974 χειροτονήθηκε Διάκονος καί ἕνα χρόνο μετά διορίζεται στήν Πατριαρχική Αὐλή ὑπηρετῶν γιά 15 χρόνια τόν μακαριστό Πατριάρχη Δημήτριο, μέχρι τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1990, ἔτος κατά το ὁποῖο ἐκλέγεται Μητροπολίτης Σεβαστείας.

Τόσο ἡ 15ετής διακονία του ὡς Διακόνου καί Μεγάλου Ἀρχιδιακόνου δίπλα στόν Πατριάρχη Δημήτριο ὅσο καί ἡ 16ετής ὡς Μητροπολίτου καί Διευθυντοῦ τοῦ Ἰδιαιτέρου Πατριαρχικοῦ Γραφείου στόν Πατριάρχη Βαρθολομαῖο (1991-2008) ἐπιβεβαίωσαν τό ἐκκλησιαστικό του ἦθος, τήν εὐσυνειδησία του καί τήν διακονία γιά θέματα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καί τῶν Ὁμογενῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τό ἔτος 2018 ἐκλέγεται Μητροπολίτης Πριγκηποννήσων σέ ἀναγνώριση ὅλων τῶν ὑπηρεσιῶν του στό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο καί στόν Ἑλληνισμό. Εἶναι χαρακτηριστικά καί σημαντικά τά ὅσα ἐπεσήμανε ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κατά τήν ἡμέρα τῆς ἐνθρονίσεώς του: «Διηκόνησες ἐπί 43 καί πλέον ἔτη τόν Οἰκουμενικόν Θρόνον ὡς κληρικός, ἐκ τῶν ὁποίων ἄνω τῶν 27 ὡς Ἐπίσκοπος. Μέγας Ἀρχιδιάκονος, Διευθυντής τοῦ Ἰδιαιτέρου Πατριαρχικοῦ Γραφείου ἐπί 17 ἔτη, μέλος Πατριαρχικῶν Ἐξαρχιῶν, ἄλλων σημαντικῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀποστολῶν καί ἀντιπροσωπειῶν, Συνοδικός καί μέλος Συνοδικῶν Ἐπιτροπῶν ὑπῆρξες πάντοτε σθεναρός ὑπερασπιστής τῶν δικαίων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου... Ἡ ὡριμότης σου, ἡ μόρφωσίς σου, ἡ ἐμπειρία σου περί τά ἐκκλησιαστικά πράγματα καί ἡ ἀφοσίωσίς σου εἰς τήν Ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ Μεγάλην Ἐκκλησίαν ἐγγυῶνται μίαν θεάρεστον ποιμαντορίαν, τήν ὁποίαν θά ἀσκῆς ἐστεφανωμένος πλέον μέ Γεροντικήν ἀξίαν καί τιμήν...».

3. Καθοριστική εἶναι ἡ συνεισφορά του στή διάσωση καί στήν ψηφιοποίηση, σέ συνεργασία μέ τό Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, μεγάλου μέρους προσωπικῶν φακέλλων τῶν Ἱεραρχῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καθώς καί ἑκατοντάδων χιλιάδων ἐγγράφων, χρονολογουμένων ἀπό τό 1860 καί ἑξῆς, τά ὁποῖα ἀναφέρονται στούς ἀγῶνες τοῦ Γένους καί στήν θυσιαστική μαρτυρία τῶν Ἱεραρχῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὅπως καί ἡ συντονιστική συμβολή του ὡς Διευθυντοῦ τοῦ Ἰδιαιτέρου Πατριαρχικοῦ Γραφείου γιά τήν ὑλοποίηση μεγάλου μέρους τοῦ ἔργου «Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Ρωμαίικων Κοινοτήτων τῆς Κωνσταντινούπολης», τό ὁποῖο πραγματοποιήθηκε ἀπό τό 1995 ἕως τό 2015 ἀπό ὁμάδα ἐργασίας τοῦ Τμήματος Μεθοδολογίας, Ἱστορίας

καί Θεωρίας τῆς Ἐπιστήμης τοῦ Ἐθνικοῦ καί Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Στό πλαίσιο τοῦ συγκεκριμένου ἔργου διεσώθησαν πλεῖστα ὅσα ἀρχεῖα τῶν Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων, Σχολῶν καί Ἱδρυμάτων τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Κωνσταντινουπόλεως καί τῶν Μητροπόλεων τοῦ Θρόνου στήν Κωνσταντινούπολη, καθώς καί μεγάλος ἀριθμός ἱστορικῶν ἐγγράφων ἐκ τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἀρχείου.

Ἐπίσης ὑπῆρξε ἐπί 14ετίαν (1994-2008) Διευθυντής Συντάξεως τῆς Β΄ φάσεως τῆς ἐκδόσεως τοῦ Περιοδικοῦ «Ὀρθοδοξία», ἐπισήμου Ὀργάνου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, μεριμνῶν συνάμα ἐπί μακράν σειράν ἐτῶν καί διά τήν εὔρυθμον λειτουργίαν τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης καί τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἀρχείου ὑπό τήν ἰδιότητα τοῦ Προέδρου τῆς ἁρμοδίας Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς.

Ὅλη αὐτή ἡ πολυετής ἐργασία ἀποτελεῖ μία σπουδαία ἐρευνητική συμβολή στήν ἐπιστήμη τῆς Ἱστορίας καί μπορεῖ νά ἀξιολογηθεῖ θετικά μόνο ἐπί τοῦ πεδίου τῆς ἔρευνας, ὡς πρωτογενές ἀρχειακό ὑλικό γιά κάθε σχετική μελέτη, ἡ ὁποία θα ἐξετάσει τήν διαχρονική παρουσία καί προσφορά τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως στό Γένος καί στήν Ὁμογένεια, μάλιστα στούς σύγχρονους καιρούς τῶν ἀμφισβητήσεων καί τῶν ἀνακριβειῶν.

4. Τό συγγραφικό ἔργο τοῦ τιμώμενου Ἱεράρχη περιλαμβάνει:

α) Μία συλλογή ὁμιλιῶν καί ἄρθρων, τά ὁποῖα ἐξεδώθησαν σέ διάφορους τιμητικούς, ἀφιερωματικούς καί συλλογικούς τόμους 246 σελίδων, μέ τόν τίτλο «Ἐνθύμιοι Λόγοι» (Πρίγκηπος 2021), καί ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ἄριστο δεῖγμα τῆς πρόσληψης τῆς βυζαντινῆς καί μεταβυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς ὁμιλητικῆς παράδοσης. Ὁ συγγραφεύς καλλιεργεῖ τήν φαναριώτικη γλῶσσα, ἐνώ γνωρίζει σέ βάθος τήν προγενέστερη ἐκκλησιαστική γραμματεία, καί βεβαίως τούς ἐκκλησιαστικούς Πατέρες καί Συγγραφεῖς. Παράλληλα, διαμορφώνει τό δικό του διακριτό ὕφος, τό ὁποῖο εἶναι πρωτότυπο καί ἀξιόλογο. Χαρακτηριστικό τοῦ λόγου του ἡ καλλιέργεια τῆς ἑλληνίδος ἐκφράσεως ὡς μίας διαλεκτικῆς σύνθεσης δημώδους καί λόγιας γλώσσας. Εἶναι λόγος πατερικός καί ἐποικοδομητικός γιά τόν ὁποιοδήποτε ἀναγνώστη, μέ σαφήνεια ἔκφρασης ἀλλά καί μέ βαθύ πλοῦτο νοημάτων, γι' αὐτό καί μπορεῖ νά γίνει κατανοητός ἀπό ὅλους τούς ἀναγνῶστες καί ἀκροατές, ἐνώ ὑπερβαίνει μέ ἐπιτυχία τήν ξύλινη γλῶσσα πού δέν μπορεῖ νά προσφέρει τίποτε στούς σύγχρονους προβληματισμούς. Ἐνισχύει τήν πίστη καί ὠθεῖ πρός τήν ἐμβάνθυνση τοῦ μυστηρίου τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ συγκεκριμένη ἐργασία καταδεικνύει ὅτι ἡ Μητέρα Ἐκκλησία συνεχίζει νά ἀποτελεῖ τήν παρακαταθήκη τῆς ἑλληνορθόδοξης παραδόσεως καί νά πιστοποιεῖ ὅτι ὑπάρχουν

καί σήμερα Ἱεράρχες τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου πού βιώνουν, μποροῦν νά ἐκφράσουν ἀλλά ταυτόχρονα καί νά διδάξουν, «μέσα στή σύγχυση μιᾶς ἑτερόκλητης κοινωνίας, τό χειμαζόμενο ἀπό πνευματική ξηρότητα ποίμνιο» (Μητροπολίτης Κρήνης, Κύριλλος Κατερέλος). Ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμος ἀπευθυνόμενος στόν τιμώμενο Ἱεράρχη ἐπεσήμανε χαρακτηριστικά: «Τό πόνημά σας εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀγάπης σας πρός αὐτό πού σημαίνει καί εἶναι γιά τό Γένος μας ὁ θεσμός τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, στό ἦθος τῆς Κωνσταντινουπολίτικης λογιοσύνης, στήν μαρτυρική ἱστορία τῶν ἀλαλήτων στεναγμῶν τῶν Ρωμηῶν τῆς Πόλεως, τήν Παράδοση τῆς ὁποίας ἐπάξια συνεχίζετε» (Ἐπιστολή 1-12-2021).

β) Τό αὐτοτελές σύγγραμμά του «Ἡ Πατριαρχική καί Συνοδική Πρᾶξις τοῦ 1928 παρακωλυομένη τοῖς ὅροις» (Θεσσαλονίκη 2006). Ἀποτελεῖ τήν πλέον τεκμηριωμένη καί ἐμπεριστατωμένη μελέτη σπουδῆς ἐπί τοῦ συγκεκριμένου θέματος καί μία οὐσιαστική συμβολή στή σύγχρονη ἱστορία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Στόν ὀγκώδη τόμο τῶν 856 σελίδων τεκμαίρεται ἕνα τεράστιο ἀρχειακό ὑλικό, ἀπό τό ὁποῖο σταχυολογήθηκαν μέ διάκριση οἱ περιεχόμενες πληροφορίες, συγκρίθηκαν, κρίθηκαν καί ὡδήγησαν σέ μία σύνθεση ἑνός μεστοῦ, ἀκριβοῦς καί σαφοῦς γλωσσικῆς ἐκφράσεως πρωτοτύπου κειμένου. Τό συγκεκριμένο ἐπιστημονικό ἔργο συνιστᾶ οὐσιαστική συμβολή στή σύγχρονη ἐκκλησιαστική ἱστορία καί γραμματεία, γι' αὐτό καί ἔχει λάβει πολλές θετικές κρίσεις καί ἀναφορές (Οἰκουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαῖος, Ἀθηνῶν Ἱερώνυμος, Ἀλβανίας Ἀναστάσιος, καί ἀπό τό σύνολο τῶν Καθηγητῶν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τῶν δύο Πανεπιστημίων, Ἀθηνῶν καί Θεσσαλονίκης).

Ἡ ἐν λόγῳ μονογραφία διενεμήθη εἰς τούς φοιτητές τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσσαλονίκης καί ἐδιδάχθη ὡς ἐπιλεγόμενο μάθημα ἀπό τούς Καθηγητές Μητροπολίτη Ἀρκαλοχωρίου, Καστελλίου καί Βιάννου κ. Ἀνδρέα Νανάκη καί κ. Ἀθανάσιο Καραθανάση.

Ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ. Βαρθολομαῖος συγκεκριμένα ἔγραψε, ἀνάμεσα στά ἄλλα, ὅτι τό συγκεκριμένο πόνημα ἀπαρτίστηκε «μετά πολλῆς ὑπομονῆς, ἐμβριθοῦς μελέτης τοῦ ἀρχειακοῦ ὑλικοῦ καί ἀντικειμενικῆς κριτικῆς ἀξιολογήσεως αὐτοῦ», ἐνώ ὑποστήριξε ὅτι τό ἔργο χαρακτηρίζεται ἀπό «ἀπόλυτη ἀντικειμενικότητα, πληρότητα τῶν ἐμπεριεχομένων στοιχείων, ἐπίπονη ἀναζήτηση καί ἐν τέλει εὕρεση πάντοτε τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας ἐπί τῇ βάσει ἀψευδῶν ἀρχειακῶν πηγῶν καί τήν ὀρθή ἀξιολόγηση καί κριτικήν βάσανον...». Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμος, ὡς Μητροπολίτης Θηβῶν καί Λεβαδείας, ἐπεσήμανε: «Ἡ ἐπιστήμη, οἱ ἐπιστήμονες

καί ὅλοι μας σᾶς εὐγνωμονοῦμε καί ἀποκαλυπτόμεθα πρό τοῦ ἄθλου σας. Ἡ ἴδια ἡ Ἐκκλησία δέν θά ἀφήσῃ ἀπαρατήρητο τό γεγονός».

Ἄξια ἐπισήμανσης εἶναι ἡ γνώμη καί κριτική τοῦ Πρύτανη τῶν Ἑλλήνων Ἐκκλησιαστικῶν Ἱστορικῶν καί Κανονολόγων, τοῦ Ὁμοτίμου καί Ἐπιτίμου Καθηγητῆ κ. Βλάσιου Φειδᾶ: «Ὁ Σεβασμιώτατος ἐργάσθηκε μέ ἀκαταπόνητο ζῆλο καί ἀξιοποίησε μέ χαρακτηριστική ἐπιστημονική εὐαισθησία τό πλούσιο ἀρχειακό ὑλικό γιά τό θέμα», καί συνεχίζει ὁ Καθηγητής, «ἐπιβεβαιώνει τήν ὀρθότητα τῆς κριτικῆς ἀναλύσεως... ὅλων τῶν ἱστορικῶν δεδομένων καί τῶν κανονικῶν προεκτάσεων τοῦ πολύπλοκου ζητήματος στή διαχρονική του ἐξέλιξη. Ὑπό τήν ἔννοια αὐτή, τό μνημειῶδες αὐτό ἔργο θά παραμείνει ἀνεξάντλητη πηγή ὄχι μόνο γιά τήν ἀνακάθαρση τῆς ἱστορικῆς μνήμης ἀπό τίς ὁποιεσδήποτε σκοπιμότητες ἤ ἐπιπόλαιες συγχύνσεις τοῦ παρελθόντος, ἀλλά καί γιά τήν ὀρθή προσέγγιση ὁποιασδήποτε μελλοντικῆς κρίσεως γιά τό ζήτημα αὐτό».

Εἶναι ἕνα ἔργο πού δέν θά μπορεῖ νά παραθεωρήσει οὔτε ὁ ἐκκλησιαστικός ἱστορικός, οὔτε ὁ ἑρμηνευτής καί ἐφαρμοστής τῶν κανονικῶν διατάξεων, ἐπισημαίνει τέλος ὁ Ὁμότιμος Καθηγητής τῆς Νομικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν κ. Ἰωάννης Κονιδάρης.

γ) Ἀνάλογης ἐκκλησιολογικῆς σπουδαιότητας καί κανονολογικῆς σημασίας εἶναι καί ἡ Εἰσήγηση τοῦ Σεβασμιωτάτου στήν Σύναξη τῶν Ἱεραρχῶν τοῦ Θρόνου, ἡ ὁποία τιτλοφορεῖται: «Τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον καί αἱ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ Ἐπαρχίαι αὐτοῦ» (Κωνσταντινούπολη, 1 Σεπτεμβρίου 2018).

Ἀποτελεῖ μία ἐμβριθῆ, ἐμπεριστατωμένη ἱστορική καί ἐπίκαιρη μελέτη, γιά τό θέμα τῆς λεγόμενης ἐκκλησιαστικῆς διασπορᾶς, σημαντικό ζήτημα ὡς πρός τήν ἐκκλησιολογική ταυτότητα τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας, τό ὁποῖο πολλές φορές σέ τοπικό ἀλλά καί πανορθόδοξο ἐπίπεδο «δοκιμάζει» τήν ἑνότητα τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἀλλά καί ὡς θέμα «δοκιμάζεται».

5. Ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Γέρων Πριγκηποννήσων κ. Δημήτριος ἀπό τήν στιγμή τῆς ἀνάρρησής του στό θρόνο τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Πριγκηποννήσων ἔθεσε ἕνα ὅραμα μετατρέποντας τήν Μητρόπολή του σέ «ἐργαστήριο», μέ τήν ἀνακαίνιση τῶν Ἱερῶν Ναῶν, Ἱδρυμάτων καί Ἱερῶν Καθιδρυμάτων, μέ τήν ἄοκνη μέριμνά του γιά τήν λειτουργία τους, τήν ἐξυπηρέτηση τοῦ μικροῦ ποιμνίου του, τήν διατήρηση τῆς λειτουργικῆς παραδόσεως καί τάξεως, σέ ἕνα περιβάλλον μάλιστα μεταβαλλόμενο καί δοκιμαζόμενο, συμβάλλοντας μέ τόν τρόπο αὐτό στήν ἤδη ὑφιστάμενη εἰρηνική συνύπαρξη μέ τήν καλλιέργεια τοῦ διαλόγου, τοῦ πνεύματος τῆς καταλλαγῆς, τῆς συναντίληψης καί τῆς ἐπικοινωνίας.

Ὑπηρετεῖ μέ κόπους καί θυσίες ἕνα ἔργο μέ προοπτικές, ἄδηλα καί «ἐν σιγῇ». Στή ζωή του πρυτανεύει πάντοτε ὁ λόγος τοῦ φιλόσοφου Ἀριστοτέλη «τό ἀληθινόν καί τό δίκαιον ἔχουν μεγαλύτερη δύναμη στή φύση ἀπό τό ψέμα καί τό ἄδικο». Μέ τό ἔργο του καί τήν προσφορά του δικαιώνει αὐτήν τήν φιλοσοφική ρήση ἀλλά καί μέ τήν καλλιέργεια τῆς ὑπομονῆς, ἡ ὁποία ὡς ἀρετή θεωρεῖται μυστήριο καί μαρτύριο, τό ὁποῖο ὁ Θεός μόνον διακρίνει καί ἐλεεῖ (πρβλ. Σοφία Σειράχ 16, 13).

Εἰς τό σημεῖον αὐτό, ἄς ἐπισημανθῇ ὁ προσφυής χαρακτηρισμός περί τοῦ προσώπου καί τοῦ χαρακτῆρος τοῦ τιμωμένου Ἱεράρχου: «...Ὁ Μητροπολίτης Πριγκηποννήσων παγκοίνως ἀναγνωρίζεται καί τιμᾶται ὡς εἷς ἐκ τῶν ἐλαχίστων σήμερον φορέων τοῦ γνησίου Φαναριωτικοῦ ἤθους, τό ὁποῖον συνθέτουν οἱ ψυχικοί συνδυασμοί λελογισμένης σοβαρότητος καί χαρισματικῆς ἐπιβλητικότητος ἄνευ στοιχείων ὑπερβολῆς, οἱ ὁποῖοι συνδυασμοί δημιουργοῦν καί ἀποκαλύπτουν τό πνευματικόν ὑπόβαθρον τοῦ ψυχικοῦ αὐτοῦ ἐνδύματος τῆς εὐπρεπείας, πού δέν συναντᾶται εὔκολα, καί τό ὁποῖον συναντώμενον, ὁπωσδήποτε παρατηρεῖται, ἐνθουσιάζει καί συγκινεῖ». (Βλ. Ἐπετειακόν Τόμον ἑκατονταετηρίδος Ἱερᾶς Μητροπόλεως Πριγκηποννήσων (1924-2024), ἔκδοσις Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2025, σελ. 174).

Ἡ πολυχρόνιος βιοτή, διακονία καί οὐσιαστική προσφορά του στήν Ἐκκλησία καί τό Γένος τῶν Ρωμιῶν δικαιώνει ἀπόλυτα τήν ἀπόφαση τοῦ Τμήματος Θεολογίας τοῦ Ἐθνικοῦ καί Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν νά τόν τιμήσει καί νά τόν κατατάξει στούς Ἐπιτίμους Διδάκτορές του, μία τιμή ἡ ὁποία ἀποτελεῖ συγχρόνως ἔκφραση σεβασμοῦ καί στήν διαχρονική προσφορά τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, στόν Ρωμαϊκό Πολιτισμό, στά Γράμματα καί στό Γένος.

Οἱ κληρικοί του καί ἡ Ὁμογένεια καυχῶνται γιά τόν πνευματικό τους Πατέρα καί Ποιμενάρχη. Οἱ ἀρχιερεῖς τοῦ Θρόνου γιά τόν Γέροντα συν-Ἱεράρχη τους καί σύν πᾶσι τούτοις καί ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης, ὁ Βιγλάτορας τῶν πατρώων Παραδόσεων, καί τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον, τό ὁποῖον τιμᾶται σήμερα στό πρόσωπό του, πλουτίζει ἀπό τήν πνευματική προσφορά καί τήν διακονία του καί ἐνισχύεται ἠθικῶς εἰς τήν ἀνηφορική πορεία του, ὅπως καί τό Ἐθνικό καί Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν στήν ὅλη προσπάθειά του γιά τήν κατάκτηση ἐπαξίων διεθνῶν διακρίσεων.

Εὔχομαι Κύριος ὁ Θεός νά μηκύνει τά ἔτη τῆς ζωῆς Σας, Σεβασμιώτατε Γέρον, διά νά συνεχίσετε τήν πλούσια προσφορά Σας στήν Ἐκκλησία καί τό Γένος ἐπ᾽ ἀγαθῷ τοῦ κλήρου καί τοῦ ποιμνίου τῆς ἐκκλησιαστικῆς σας

ἐπαρχίας καί τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας συμπάσης, ἔναντι τῶν ὁποίων τό χρέος τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἡγετῶν εἶναι στίς ἡμέρες μας ἐπιτακτικό καί ἀναγκαῖον.

Σᾶς Εὐχαριστῶ.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ (ΚΟΜΜΑΤΑ)
Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Γέροντος Πριγκηποννήσων, Υπερτίμου και Εξάρχου Προποντίδος

ΟΜΙΛΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:
«ΠΤΥΧΕΣ ΤΗΣ ΑΚΟΙΜΗΤΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ»

Μέ αἰσθήματα βαθείας τιμῆς ἀπευθύνομαι πρός ὑμᾶς, προερχόμενος ἐκ τῆς ἱερωτάτης ἕδρας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τῆς κοιτίδος τῆς καθόλου Ρωμηοσύνης καί τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους «τοῦ ὁποίου τόν πόνο καί τήν χαρά, τίς σκέψεις καί τά ὄνειρα, τούς ὀπτασιασμούς καί τήν ἐλπίδα, αὐτή ἤκουσε, αὐτή ἠσθάνθη, αὐτή ἔκλαυσε, αὐτή ἐχάρη, αὐτή ἠγρύπνησε, αὐτή ἐμαρτύρησε...» (Περιοδικό *Ἀναγέννησις*, Ἔτος Β΄, τεῦχος 32, σελ. 151, Κωνσταντινούπολις, 15 Δεκεμβρίου 1920).

Οἱ εὔστοχοι καί εὔχυμοι αὐτοί χαρακτηρισμοί, πού προσιδιάζουν εἰς τήν ἀκοίμητη μαρτυρία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπέρ τῶν τιμαλφῶν τοῦ Γένους μας, ἀνήκουν εἰς τόν ἐκ τῶν προκατόχων μου, τρίτο κατά σειράν Μητροπολίτη Πριγκηποννήσων κυρό Δωρόθεο Γεωργιάδη (1946-1974), λογοτέχνη καί ποιητή Ἱεράρχη καί φίλο τοῦ μεγάλου Κωστῆ Παλαμᾶ.

Ὅταν τούς ἀνέγνωσα μέ συνεκίνησαν πολύ, δι’αὐτό καί ἠθέλησα –παρά τήν εὐκαιριακά διάφορο συγκυρία κατά τήν ὁποία ἐλέχθησαν ἀπό τόν μακαριστό Ἀρχιερέα– νά ἀποτελέσουν τό ἔναυσμα τῆς ἐν συνεχείᾳ ἄκρως περιληπτικῆς ἀναφορᾶς μου εἰς τήν ὄντως ἀκοίμητη διακονία καί προσφορά τοῦ Οἰκουμενικοῦ μας Πατριαρχείου πρός τό Γένος καί τά ἔθνη, τήν σύμμεικτη ἀπό πόνους καί χαρές, σκέψεις καί ὄνειρα, ὁραματισμούς καί ἐλπίδες.

Σεβαστοί παρόντες,

Κατ’ ἀρχήν ἐπιτρέψτε μου νά ὑπενθυμίσω τό προφανές, ὅτι καί μόνον ἡ ἱστορική διαδρομή τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἑνός θεσμοῦ πνευματικῆς κυρίως λειτουργίας αἰώνων καί ἀναλόγων πολλαπλῶν προσφορῶν ὄχι μόνον πρός τήν ἄμεσο γεωγραφική περιοχή τῆς κανονικῆς του δικαιοδοσίας, ἀλλά καί εἰς εὐρυτάτη κλίμακα, ἐκ τῶν πραγμάτων ὑπερβαίνει τά ὅρια μιᾶς αὐτοκεφάλου τοπικῆς Ἐκκλησίας, καθώς ἐπίσης καί τά φυλετικά δεδομένα ἑνός μόνον λαοῦ.

Εἶναι, ἄλλωστε, κοινή ἡ ἱστορική κατάθεσις ἐν προκειμένῳ, ὅτι ἡ κατ' ἀρχήν τοπική Ἐκκλησία τῆς νέας ἕδρας τῆς ἀχανοῦς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, ἡ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μεταξύ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων Πρώτης καί Δευτέρας (325-381), διαμορφώνεται σέ ἡγέτιδα Ἐκκλησία, διά δέ τοῦ 3ου Κανόνος τῆς Β΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀποκτᾷ πρεσβεῖα τιμῆς μετά τόν Ἐπίσκοπον Ρώμης «διά τό εἶναι αὐτήν Νέαν Ρώμην».

Ἡ τιμή αὐτή χαρακτηρίζεται ἀπό τούς εἰδικῶς ἀσχοληθέντας «ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἐξελίξεως τῶν πενῆντα ἐτῶν καί ὥριμος καρπός τῆς ἱστορικῆς συνειδήσεως τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς καί τῶν νέων συνθηκῶν τῆς Αὐτοκρατορίας» (Σάρδεων Μαξίμου, *Τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ*, ἔκδοσις Πατριαρχικόν Ἵδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 109). Καί ὅταν ἀναφερώμεθα εἰς τήν ἱστορική συνείδησι τῶν ἐξελληνισθεισῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἐννοοῦμε ὁλόκληρο ἐκεῖνο τόν πνευματικό κόσμο τῆς Ἀνατολῆς πού ὠνομάσθηκε Βυζάντιο.

Εἰς τήν συνέχεια, διά τοῦ 28ου Κανόνος της ἡ Δ΄ Οἰκουμενική Σύνοδος ἀπονέμει τά ἴσα πρεσβεῖα εἰς τόν Θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως-Νέας Ρώμης, τῆς ὁποίας ὁ Ἐπίσκοπος δέν εἶναι πλέον μετά τόν Ρώμης, ἀλλά μετά τοῦ Ρώμης, ἀναγνωριζομένης εἰς αὐτόν καί ὑπερορίου ἐκκλησιαστικῆς ἁρμοδιότητος. Ἔχει, ἄλλωστε, ἐπισημανθῆ ὅτι ὁ 28ος Κανών ἀποτελεῖ τόν «Τόμον» ἱδρύσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου (Σουηδίας Παύλου, *Ἱστορική Εἰσαγωγή εἰς τούς Κανόνας τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Στοκχόλμη 1990, σελ. 234).

Κατά συνέπειαν, λοιπόν, ὁμιλοῦντες γιά τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο πρέπει νά γνωρίζουμε ὅτι ἀναφερόμεθα εἰς τίς πνευματικές ρίζες ὁλοκλήρου τοῦ Βυζαντινοῦ Πολιτισμοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ Ὀρθόδοξος Χριστιανική ἐκκλησιαστική ἔκφρασις δέν ἦταν ἁπλῶς μία ἐπί μέρους πτυχή παράλληλος πρός τίς τόσες ἄλλες, ἀλλά ἦταν ἡ πεμπτουσία πού συγκροτοῦσε τήν εἰδοποιό διαφορά τοῦ Βυζαντίου ἔναντι ὅλων τῶν λοιπῶν πνευματικῶν συστημάτων Ἀνατολῆς καί Δύσεως.

Κατά ταῦτα, λοιπόν, εἰς τό Βυζάντιο ὁ ἐν γένει δημόσιος βίος καί ὁ πολιτισμός ἐδομήθησαν σταδιακῶς γύρω ἀπό δύο ἰσότιμους παράγοντας ἐξουσίας: τόν Αὐτοκράτορα καί τόν Πατριάρχη, πού ἦσαν ἐκπρόσωποι καί σύμβολα τῶν Ρωμαίων. Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἀποτελοῦσε τό θεσμικό πολιτειακό συμπλήρωμα τῆς ἐξουσίας τοῦ Αὐτοκράτορος μέ πλήρη ἐκκλησιαστική δικαιοδοσία στήν ἐπικράτεια πού ἐξουσίαζε, ἀλλά καί εἰς αὐτήν πού δέν ἐξουσίαζε ὁ Αὐτοκράτωρ. Ἄλλωστε, ὅπως πληροφορούμεθα, ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἴσχυε ἡ ἀρχή ἡ ἀναγνωρίζουσα εἰς τό

Κράτος καί τήν Ἐκκλησία δύο διακεκριμένες ἐξουσίες, θεόθεν κατηρτισμένες, οὐδεμία τῶν ὁποίων ἠδύνατο νά ὑπερβῇ πρός βλάβην τῆς ἑτέρας τά ἴδια αὐτῆς ὅρια κατά τάς ἀμοιβαίας αὐτῶν σχέσεις, αἱ ὁποῖαι ὤφειλαν ἐκ συμφώνου καί ἐν εἰρήνῃ νά διακανονίζωνται (πρβλ. Δημητρίου Βικέλα, *Περί Βυζαντινῶν*, Λονδῖνο 1874, σελ. 88). Ἀκόμη δέ καί τό γεγονός, ὅτι θεσμικῶς τόσο ὁ Πατριάρχης ὅσο καί ὁ Αὐτοκράτωρ «ἐλέῳ Θεοῦ» ἀπηυθύνοντο πρός τόν κοινόν λαόν τους, προσέδιδε εἰς τήν σχέσιν τῶν δύο αὐτῶν ἐξουσιῶν μία ἰδιαίτατα πνευματική, δηλαδή μυστηριακή ἀλληλεγγύη, ἀλλά καί ξεχωριστό κῦρος καί ἀσφαλῶς ἀμοιβαία ὠφέλεια.

Μέ αὐτήν τήν ἱστορική ἀλληλεγγύη, ἄλλωστε, ἡ Βυζαντινή Αὐτοκρατορία, γιά τά κράτη πού δημιουργήθηκαν στήν Ἀνατολική Εὐρώπη καί τίς ἀκτές τοῦ Εὔξεινου Πόντου, ὑπῆρξεν ὁ παροχεύς θρησκείας καί πολιτισμοῦ. Ἐκτός δέ ἀπό τήν Ὀρθοδοξία, ἡ ὁποία ἀπετέλεσε τό πολιτιστικό ὑπόβαθρο τοῦ Κράτους, οἱ λαοί πού ἐγκατεστάθησαν εἰς τίς περιοχές αὐτές, ἀπό τό Βυζάντιο πῆραν τά στοιχεῖα ἐκεῖνα ἐπί τῶν ὁποίων οἰκοδόμησαν εἰς τήν συνέχεια τήν κρατική τους ὑπόστασι. Βούλγαροι, Ρῶσοι, Ρουμάνοι, ἀλλά καί Ἀρμένιοι καί Ἄραβες ἐπηρεάσθηκαν ἀπό τήν θρησκεία, τήν νομοθεσία, τήν ἐκκλησιαστική τέχνη καί μουσική καί ἀπό ἄλλους ἐπί μέρους τομεῖς κοινωνικοῦ καί πολιτιστικοῦ βίου.

Εἰς τό σημεῖο αὐτό, νά ὑπομνησθῇ ὅτι μέ τήν παρέλευσι τῶν αἰώνων, ἀπό τοῦ 11ου καί ἑξῆς, ἐνῷ ἡ γεωγραφική ἔκτασις τῆς ἐξουσίας τοῦ Βυζαντινοῦ Αὐτοκράτορος περιωριζόταν ὅλο καί περισσότερο, δέν συνέβαινε τό ἴδιο καί μέ τήν ἐξουσία τοῦ Πατριάρχου, τοῦ ἀπό τοῦ 6ου αἰῶνος ἤδη Οἰκουμενικοῦ καί κατά τήν παγκοίνως εἰς τήν Ἀνατολή ἀποδεκτή προσηγορία.

Κατά ταῦτα, ἐνῷ κατά τό λυκόφως τῆς ζωῆς τῆς περιβλέπτου Ἑλληνοχριστιανικῆς Αὐτοκρατορίας, Βυζαντινό κράτος ἦταν σχεδόν μόνον ἡ Κωνσταντινούπολις, ἡ δικαιοδοσία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ἐκτεινόταν σέ ὁλόκληρη τήν Μικρά Ἀσία, στόν χῶρο τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος, τῆς Ρουμανίας, τῆς Βουλγαρίας, ἀλλά καί αὐτῆς τῆς ἀχανοῦς Ρωσίας.

Ἡ τεράστια αὐτή Σλαβική Χώρα ἀπό τήν ἡμέρα τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ της τόν 10ο αἰῶνα ἀπετέλεσε ὁλόκληρη μία ἁπλῆ Μητρόπολι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Δηλαδή, ἐνῷ ὁ Βυζαντινός Αὐτοκράτωρ δέν εἶχε ποτέ ἐξουσιάσει πολιτικά τήν Ρωσία, ὁ Πατριάρχης τήν ἐξουσίαζε πνευματικά καί ἐκκλησιαστικά ἐπί αἰῶνες, μέχρι σημείου νά ἀναφέρεται εἰς τόν Πατριάρχην ὁ Αὐτοκράτωρ ὅταν τό κράτος εὑρίσκετο σέ κατάστασι ἀνάγκης, προκειμένου νά μεσολαβήσῃ ὑπέρ τῶν συμφερόντων του εἰς τόν Μ. Ἡγεμόνα τῆς Μόσχας.

Εἶναι χαρακτηριστικό τό παράδειγμα τοῦ Ἕλληνος Μητροπολίτου Ρωσίας Φωτίου τοῦ Μονεμβασιώτου, εὐνοουμένου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου

Ματθαίου Α΄ (1397-1410), ὁ ὁποῖος ὀλίγες δεκαετίες πρό τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντίου ἐδίδασκε τόν ὑπ' αὐτοῦ κηδεμονευόμενο νεαρό Μ. Ἡγεμόνα τῆς Μόσχας Βασίλειο Ντιμητρίγιεβιτς γιά τήν ὑπεροχή τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας ἔναντι τῆς πολιτικῆς, καί, διά τῆς πολλῆς του ἐπιρροῆς ἐπί τοῦ ἡγεμόνος, εὐκόλως ἐπηρέαζε εἰσηγητικῶς τήν ἡγεσία τῆς μεγάλης αὐτῆς Μοσχοβιτικῆς Ἡγεμονίας.

Εἰς τό σημεῖο αὐτό, ἐφ' ὅσον περί συναλληλίας Βυζαντινοῦ Κράτους καί Ἐκκλησίας ὁ λόγος, θά πρέπει νά λεχθῇ ὅτι τό κῦρος καί τό δέος πού ἀπέρρεαν ἀπό τήν βιουμένη ἱερότητα τῶν δύο αὐτῶν μεγάλων ἐξουσιῶν πολλές φορές ἐτρώθη ἀτυχῶς, ἐπί ζημίᾳ καθολικῇ ὄχι μόνον τοῦ Βυζαντινοῦ λαοῦ καί τῆς Ἐκκλησίας του, ἀλλά καί εἰς βάρος τῆς καθόλου εὐσταθείας τῆς Βυζαντινῆς Κοινοπολιτείας.

Ὁ ἀπαιτητικός λαός τοῦ Βυζαντίου σεβόταν τόν θεσμικά θεϊκό συμβολισμό πού ἐκπροσωποῦσαν ὁ Αὐτοκράτωρ καί ὁ Πατριάρχης, ἀλλ' ὄχι κατ' ἀνάγκην καί τά πρόσωπα, τά ὁποῖα ἐξ ὑπαιτιότητος ποικίλων ἐμφύλιων ἐρίδων, οἰκείων τῷ Γένει ἡμῶν, πνευματικῶν καί ἰδεολογικῶν ἀντιθέσεων ἀλλά καί δολοπλοκιῶν, πολλές φορές εὑρέθησαν ἐκτοπισμένα, ἐκθρονισμένα, ἀφωρισμένα, καθῃρημένα καί θανατωμένα. Ἄλλωστε, τά ἱερά μοναστηριακά καθιδρύματα, μαζί μέ τά ἐλάχιστα κατάλοιπα Βυζαντινῶν ὑπέργειων καί ὑποθαλάσσιων κτισμάτων τῆς ταπεινῆς μου Ἐπαρχίας τῶν Πριγκηποννήσων, μαρτυροῦν κάπως καί αὐτά γιά τίς συνέπειες τῶν ἐμφύλιων αὐτῶν διχαστικῶν διχογνωμιῶν.

***

Καί ἐρχόμεθα εἰς τά μέσα τοῦ 15ου αἰῶνος. Στίς 29 Μαΐου 1453, ἀκριβῶς πρίν 572 χρόνια σάν σήμερα, «ἡ Πόλις ἑάλω»! Καί ὁ Ὀρθόδοξος λαός της, κρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος, ἐμφανίζεται πλέον ἐνώπιον τοῦ κόσμου «ἐν δούλου μορφῇ». Καί πάλιν ὅμως «ἐλέῳ Θεοῦ» ἀναγεννᾶται διά νά διαδραματίσῃ εἰς τήν ἱστορίαν τοῦ Γένους τεραστία πνευματική ἀποστολή.

Ἡ συμφορά, δηλαδή, ἀποκαλύπτει μία ἄλλη δύναμι τῆς Ἐκκλησίας: δύναμιν ἤθους καί χρέους.

Τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, παράλληλα πρός τά θρησκευτικά του καθήκοντα, ὡς ἡγέτις καί προστάτις Ἐκκλησία τῆς Ὀρθοδοξίας, ἀνέλαβε καί ἐθναρχικό χρέος: τήν προστασία τοῦ Γένους. Καί τό προστάτευσε, συνδυάζον τήν κατά περίπτωσιν καί κατά περίστασιν χρῆσι τῆς ὑψηλῆς ἐκ τῶν ἀναγνωριζομένων προνομίων του εὐθύνης μέ τήν ἀπαραίτητη διάκρισι καί σύνεσι. Μία διάκρισις ὑπενθυμίζουσα ἐνδομύχως καί διαρκῶς εἰς τόν Προκαθήμενον τῆς Ἐκκλησίας τῶν τοῦ Χριστοῦ πενήτων ὅτι διακονεῖ καί

μορφώνει ἕνα λαόν τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιβίωσις ἐξηρτᾶτο ἀπό τήν σχεδόν πάντοτε ἀβεβαία θέλησιν τοῦ κρατοῦντος. Ἐξ οὗ καί ἡ ἀποδιδομένη εἰς τόν Πατριάρχη Παΐσιο τόν Β΄ βιωματική ρῆσις κατά τά τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος: «Ζῶμεν ἡμεῖς οἱ πτωχοί οὐχ ὡς θέλομεν, ἀλλ'ὡς δυνάμεθα».

Μία τετράπτυχη διακονία προσέφερε στό Γένος ἡ ἐθναρχοῦσα Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία κατά τήν μακρά Ὀθωμανική περίοδο. Τήν διακονία πίστεως, γλώσσης, μνήμης καί παιδείας.

Καί ἐνῷ ἡ ὑπαρξιακή αὐτή γιά τό Ὀρθόδοξο Γένος διακονία ἐρρυθμίζετο κατά τά δεδομένα τῆς Ὀθωμανικῆς Πολιτείας, ἐν τούτοις, ἱστορικά κρινομένη, προσέδιδε εἰς τήν Μητέρα Ἐκκλησία τήν πνευματική ἀξία καί τιμή ἑνός ὀργανισμοῦ λειτουργοῦντος «ὡς κράτος ἐν κράτει»! Καί αὐτό, διότι μέσα ἀπό τούς διοικητικούς, τούς κοινωνικούς καί τούς οἰκονομικούς μηχανισμούς τῶν διαφόρων φάσεων τῆς ζωῆς της κατώρθωνε νά συντηρήσῃ τήν ἰδιαιτερότητα ἑνός πνεύματος πού εἶχε τά δικά του σαφῆ γνωρίσματα.

Εἶναι πανθομολογούμενο, ἄλλωστε, ὅτι ὁ Οἰκουμενικός Θρόνος ὑπῆρξε, ὡς ἐκ τούτων, ὁ θεματοφύλαξ τῆς ταυτότητος τοῦ Γένους, τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε τό κρυσφύγετον καί ἡ παραμυθία, ἀσκήσας καί ὑπό τάς πλέον δυσκόλους συνθήκας τῆς ἱστορικῆς του ὁδοιπορίας τήν σύνθετη πολιτική διασώσεως καί συντηρήσεως τῆς ἰθαγενείας του μέ κέντρον πάντοτε τήν θείαν λατρείαν, διά τῆς ὁποίας κυρίως διετήρησε τήν πλήρη ἐπίγνωσι τῆς κληρονομίας του καί ἡ ὁποία παραμένει πάντοτε τό κέντρον τῆς ζωῆς του.

Ἐντός τῶν πλαισίων τούτων κινουμένη καί ἐνεργοῦσα ἡ Μητέρα Ἐκκλησία ὑπῆρξε ἀκόμη καί σημεῖον ἀναφορᾶς καί ἄλλων Ἐκκλησιῶν καί λαῶν, διαβιούντων ἐντός τοῦ χώρου τῆς Ὀθωμανικῆς κυριαρχίας. Ὑπῆρξεν, ὡς γνωστόν, κέντρον ἱεραποστολικῆς καί ἀνιδιοτελοῦς ἐκπολιτιστικῆς προσφορᾶς πρός τούς Σλαβικούς λαούς καί μακροχρονίου προστασίας πρός τά ἐμπερίστατα τότε πρεσβυγενῆ Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς.

***

Καί ἔτσι φθάνουμε εἰς τήν ὑπάντησι τοῦ 20οῦ αἰῶνος, κατά τόν ὁποῖο ἡ ἀκατάληπτος πρόνοια τοῦ Θεοῦ ἀπό τήν ἀνατολή του σχεδόν ἐπιφυλάσσει καινούργια δεινά γιά τήν ἕδρα τοῦ Θρόνου καί τό σύνολον τοῦ Γένους. Ἡ ἀνατολή τοῦ νέου αἰῶνος ἐσήμανε καί τήν δύσι τῆς Ὀθωμανικῆς κυριαρχίας.

Παρά τόν κλονισμό ὅμως ἐκ τῶν ἀνωμάλων συνθηκῶν ζωῆς του στήν Πόλη, ὁ Θρόνος δέν λησμονεῖ τήν ἐπί θυσίαις ἀνάγκη τῆς συνεχείας τῆς ἱερᾶς ἀποστολῆς του ὡς Πρωτοθρόνου Ἐκκλησίας. Ἐξ οὗ καί διά τῶν Πατριαρχικῶν καί Συνοδικῶν Ἐγκυκλίων τῶν ἐτῶν 1902 καί 1904 ἐπί Πατριαρχίας Ἰωακείμ Γ΄

καί 1920 ἐπί Τοποτηρητείας τοῦ Μητροπολίτου Προύσης Δωροθέου ἐγκαινιάζει περίοδον πολυμεροῦς συνεργασίας μετά τῶν ὁμοδόξων καί ἑτεροδόξων Ἐκκλησιῶν, μετά τῶν ὁποίων εἶχεν ἀτονίσει ἀπό καιροῦ ἡ ἐπικοινωνία.

Καί διά τῶν Ἐγκυκλίων του αὐτῶν, ἀλλά καί δι' ἄλλων σημαντικῶν πανορθοδόξων καί διαχριστιανικῶν πρωτοβουλιῶν καί προσυνοδικῶν διεργασιῶν, καθ' ὅλην τήν κατά διαστήματα συνέχειαν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καί μέχρι σήμερα, τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον διερμηνεύει τήν θελήματι Θεοῦ ἑτοιμότητά του πρός ἀπρόσκοπτον οἰκουμενικήν συνεργασίαν διακονίας τῆς Ὀρθοδοξίας, τοῦ Χριστιανισμοῦ καί συνόλου τοῦ πάσχοντος κόσμου, παρά τίς ἐπισυμβάσες τραγικές συνέπειες τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς γιά τήν ἕδρα τοῦ Θρόνου καί τήν ἱστορική κληρουχία του στήν Μ. Ἀσία, τόν Πόντο καί τήν Ἀνατολική Θράκη. Συνεχίζεται δέ ἡ μεγάλη αὐτή προσπάθεια πάντοτε μέ ὀλίγους ἀπό ἡμετέρας πλευρᾶς.

Πάντοτε ὅμως ἐν βιώσει ὅτι «τό εἰδικόν βάρος» τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου δέν σταθμίζεται μέ τό πλῆθος τῶν πιστῶν, οὔτε μέ τήν κατά κόσμον εὐεξία, ἐφ' ὅσον ἡ Πρωτόθρονος Ἐκκλησία εἶναι ὁ κατ' ἐξοχήν θεματοφύλαξ τῶν παραδόσεων τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καί τῆς πατρῳᾶς εὐσεβείας.

Σύνοδοι ἐνδορθοδόξων διευθετήσεων, παγκόσμια συνέδρια εἰρήνης καί ἀνοχῆς, ποιμαντικές μέριμνες γιά τήν διασπορά τῶν Ὀρθοδόξων λαῶν, ἐπίσημοι Θεολογικοί Διάλογοι καί ἀδιάκοπες πρωτοβουλίες ἀπετέλεσαν τό πλαίσιο τῆς συνεχοῦς καί ἐπιπόνου κατά χρέος μερίμνης της.

Ἡ ἄρσις τῶν ἀναθεμάτων μεταξύ Ἀνατολῆς καί Δύσεως ἐπί Πατριαρχίας Ἀθηναγόρου τό ἔτος 1965.

Ἡ παγκόσμιος ἀνεπανάληπτος περιοδεία τῆς ἐν Χριστῷ ἀγάπης, εἰρήνης καί ἑνότητος τοῦ Πατριάρχου Δημητρίου (1987-1991), διά τῆς ἱλαρᾶς μορφῆς τοῦ ὁποίου παγκοίνως προεβλήθη ἡ σταυροαναστάσιμος ἐμπειρία τῆς Ὀρθοδοξίας.

Ἡ πολυμερής καί παγκοσμίως ἐκτιμωμένη ἐπίμονος προσπάθεια τοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου ὡς Προκαθημένου τῆς Μητρός Ἐκκλησίας, πρός ἀνάδειξιν, σύν ἄλλοις, τῆς ἀπό ἐτῶν βιουμένης οἰκολογικῆς κρίσεως, ἡ ὁποία ἄνευ ὑπερβολῆς, κατά τούς πλέον εἰδήμονας διεθνῶς, ἀπειλεῖ πλέον τήν γῆ μας, δηλαδή τήν δημιουργίαν τοῦ Θεοῦ, μέ σταδιακή αὐτοκαταστροφή, καθώς καί

Ἡ ὑπερπεντηκονταετής διορθόδοξος προσπάθεια συγκλήσεως Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὀρθοδοξίας, τήν ὁποίαν ἐν τέλει ἠξιώθη νά συγκαλέσῃ καί νά προεδρεύσῃ αὐτῆς, παρά τήν ἐπί σκοπῷ ἀπουσίαν τεσσάρων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, ὁ δι 'ὅλου τοῦ Ἀρχιερατικοῦ καί Πατριαρχικοῦ βίου του ὑπέρ τῆς πραγματώσεώς της μοχθήσας Πατριάρχης Βαρθολομαῖος, εἶναι ὀλίγες ἀπό τίς

πλεῖστες ὅσες πρωτοβουλίες τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, οἱ ὁποῖες ἀσφαλῶς δέν μποροῦν νά ἀριθμηθοῦν εἰς τό σύνολόν τους ἐντός μιᾶς λίαν συντόμου προσλαλιᾶς.

Παρά ταῦτα, ὁ λαός τοῦ Θεοῦ, νοιώθω, ὅτι ἀναμένει πολλά ἀκόμη ἀπό τήν καθόλου Ὀρθόδοξο Ἐκκλησία. Τήν Ἐκκλησία τοῦ Σταυροῦ καί τῆς Ἀναστάσεως Χριστοῦ. Καί μάλιστα κατά τόν ἐν ταραχαῖς ἀρξάμενο εἰκοστό πρῶτο αἰῶνα. Τόν αἰῶνα τῆς Ὀρθοδοξίας, ὅπως ἔχει ἀναφερθῆ.

Ἡ ἀνθρωπότης κατά τό ἤδη συμπληρωθέν πρῶτο τέταρτο τοῦ αἰῶνος μας βιώνει καθημερινῶς ὅλο καί περισσότερο τίς συνέπειες τῶν ἐπιθετικῶν μεθόδων πλουτισμοῦ, τῶν πολεμοχαρῶν συμφερόντων καί τῆς συνεχοῦς διευρύνσεως τῆς παγμοσμίου ἀνισότητος πρός ζημίαν καί διασάλευσιν τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου. Γι' αὐτό καί διλημματικά ἀντιμετωπίζει τά μεγάλα ἐπιτεύγματα τοῦ νῦν καιροῦ, κόστους ἑκατοντάδων δισεκατομμυρίων καί ἀμφιλεγομένης ὅμως ἐπί τοῦ παρόντος καθολικῆς ὠφελιμότητος.

Ὁ λόγος περί τῶν βιοηθικῶν καί τῶν τεχνολογικῶν κατακτήσεων καί κρίσεων, τῶν παρεμβάσεων ἐπί τοῦ ἀνθρωπίνου γενετικοῦ ὑλικοῦ, περί τῶν διλημμάτων τῆς γενετικῆς ἐπιστήμης καί τῆς τεχνητῆς νοημοσύνης, τοῦ συγκρουσιακῶς ἐξελισσομένου αὐτοῦ θαύματος, ἐντός εἰσαγωγικῶν, τοῦ ἀνθρωπίνου νοός, τήν εὐφυΐα τοῦ ὁποίου ἔχει ἤδη ἐν πολλοῖς ὑπερβῆ κατά τούς πλέον εἰδικούς ἐπιστήμονας παγκοσμίως (Geoffrey Hinton καί John Hopfield, Νόμπελ Φυσικῆς, 2024), οἱ ὁποῖοι εὐθαρσῶς ἀναφέρονται καί εἰς τήν ἀπαιτουμένη προσπάθεια μειώσεως τῶν μελλοντικῶν ἐπιπτώσεων τῶν τυχόν ἀνεξελέγκτων δυνατοτήτων καί ἐφαρμογῶν τοῦ συγκεκριμένου ἐπιτεύγματος τῆς σήμερον.

Εἶναι ἀπαραίτητος, λοιπόν, ὁ κεκαθαρμένος καί λυτρωτικός λόγος τῆς Ὀρθοδοξίας ἐπ'αὐτῶν, πού θά θέτῃ ἀπαράσαλευτα ὅρια ζωῆς, ὅπως ὁ Θεός ἔθεσε ἐπί τῶν στοιχείων τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου.

Τό «κεκαθαρμένος λόγος» παραπέμπει εἰς τόν Ἅγιο Γρηγόριο τόν Θεολόγο, πού τόν ἐβίωσε καί τόν ἐκήρυξε στήν Πόλι τό 379 ἀπό τό Ναΰδριο τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας, αὐθεντικά παρηγορῶν τόν πιστό λαό του, πού ἐδιώκετο ἀπό τούς ἀρειανούς: «Οὗτοι ἔχουσι τούς οἴκους, ἡμεῖς τόν Ἔνοικον· οὗτοι θράσος, ἡμεῖς πίστιν· οὗτοι χρυσόν καί ἄργυρον, ἡμεῖς λόγον κεκαθαρμένον», ἔλεγε (ΘΗΕ, Τόμ. Δ΄, σελ. 718, Ἀθήνα 1964· PG 36, λόγος 33, σσ. 213-247 καί ΕΠΕ 2, σσ. 117-119).

Ὁ Ἔνοικος τοῦ Ναϋδρίου ἐκείνου καί ὅλων τῶν ἀνά τούς αἰῶνας Ὀρθοδόξων Ναῶν ὅπου γῆς εἶναι ὁ Ἀληθινός Θεός τῶν Πατέρων μας. Εἶναι ὁ

ἀναληφθείς εἰς τούς οὐρανούς Χριστός, «ὁ ἀγαπήσας ἡμᾶς καί δούς παράκλησιν αἰωνίαν καί ἐλπίδα ἀγαθήν ἐν χάριτι» (Β΄ Θεσ. 2,16).

Εὐχή καί προσδοκία μας εἶναι ἡ Ἁγία Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία μας μέ τόν ἔμπυρο καί ἐμπειρικό λόγο της, αὐτοῦ τοῦ μεγέθους τήν παραμυθία νά προσφέρῃ καί σήμερα εἰς τόν ἄνθρωπο τοῦ διχάζοντος αὐτόν ταραγμένου καιροῦ μας, πού διψᾷ γιά τήν ἐμπειρική ἐπιβεβαίωσι τοῦ λόγου τῆς αἰωνίου ἀγάπης καί ἀληθείας Χριστοῦ. Ἀμήν.

Σᾶς εὐχαριστῶ.

ΙΟΥΝΙΟΣ 2025

-39-

ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΗ ΣΕ ΕΠΙΤΙΜΗ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ
ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΣ **ΕΛΕΝΗΣ ΚΑΡΑΪΝΔΡΟΥ**
ΔΙΑΚΕΚΡΙΜΕΝΗΣ ΣΥΝΘΕΤΡΙΑΣ

Την 11η Ιουνίου 2025, ημέρα Τετάρτη και ώρα 19.00, στη Μεγάλη Αίθουσα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, αναγορεύθηκε επίτιμη διδάκτωρ του Τμήματος Μουσικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών η κυρία **Ελένη Καραΐνδρου**, διακεκριμένη συνθέτρια.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

***** Προσφώνηση από τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο.

* Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας της τιμωμένης από τον Αναπληρωτή Καθηγητή Ιστορικής και Συστηματικής Μουσικολογίας του Τμήματος Μουσικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών κύριο Ιάκωβο Σταϊνχάουερ.

* Αναγόρευση της τιμωμένης:
Ανάγνωση των κειμένων του Ψηφίσματος του Τμήματος, της Αναγόρευσης και του Διδακτορικού Διπλώματος από την Πρόεδρο του Τμήματος Μουσικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής, Καθηγήτρια κυρία Αναστασία Γεωργάκη.
Περιένδυση της τιμωμένης με την τήβεννο της Σχολής από τον Κοσμήτορα της Φιλοσοφικής Σχολής, Καθηγητή κύριο Δημήτριο Δρόσο.

* Ομιλία της τιμώμενης συνθέτριας, κυρίας Ελένης Καραΐνδρου.

Μουσικό Πρόγραμμα από την ορχήστρα δωματίου του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών:
Μουσική διεύθυνση: Παύλος Κόρδης
Ενορχηστρώσεις: Αλέξανδρος Καψοκαβάδης
Τραγούδι: Αφροδίτη Χατζημηνά
Σόλο κιθάρα: Δημήτρης Κόκκινος, Αλέξανδρος Καψοκαβάδης.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΣΙΑΣΟΥ
Καθηγητή και Πρύτανη του ΕΚΠΑ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Πιστοί στην παράδοση του Ιδρύματός μας να αποδίδουμε τιμές σε προσωπικότητες που έχουν προσφέρει πολλαπλώς στην Τέχνη και στον Πολιτισμό, έχουμε σήμερα την ιδιαίτερη χαρά της απόδοσης της ύψιστης τιμής, της ανακήρυξης **σε Επίτιμη Διδάκτορα του Τμήματος Μουσικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών της κ. Ελένης Καραΐνδρου**, μιας συνθέτριας που άντλησε με περίσσια ευαισθησία από τις πηγές της μουσικής παράδοσης της πατρίδας μας και με το έργο της χάραξε τη δική της ξεχωριστή και αδιαμφισβήτητα βαθιά πορεία στο διεθνές μουσικό και κινηματογραφικό στερέωμα.

Η Ελένη Καραΐνδρου γεννήθηκε στο ορεινό Τείχιο της Φωκίδας και σε ηλικία επτά ετών εγκαταστάθηκε στην Αθήνα. Από παιδί άρχισε να σπουδάζει πιάνο ενώ παράλληλα φοίτησε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Κατά την περίοδο της Δικτατορίας εγκαταστάθηκε στο Παρίσι, όπου συνέχισε σπουδές στην εθνομουσικολογία και την ενορχήστρωση – και παρ' ότι διαθέτει αυτή τη βαθιά ακαδημαϊκή παιδεία, η ίδια δηλώνει με σεμνότητα πως νιώθει αυτοδίδακτη συνθέτρια.

Με την επιστροφή της στην Ελλάδα, η Ελένη Καραΐνδρου ιδρύει το *Εργαστήριο Παραδοσιακών Οργάνων*, κυκλοφορεί τη *Μεγάλη Αγρύπνια* και γράφει μουσική για τις πρώτες της ταινίες.

Το καθοριστικό σημείο έρχεται το 1982. Η ταινία *Ρόζα* βραβεύεται στη Θεσσαλονίκη, και η συνάντησή της με τον Θόδωρο Αγγελόπουλο γεννά μια συνεργασία διαχρονική και εμβληματική για τον ελληνικό και παγκόσμιο κινηματογράφο. Από το *Ταξίδι στα Κύθηρα* και τον *Μελισσοκόμο* έως το *Τοπίο στην Ομίχλη*, το *Βλέμμα του Οδυσσέα*, την *Αιωνιότητα και Μία Μέρα* και το *Λιβάδι που Δακρύζει*, η μουσική της Ελένης Καραΐνδρου γίνεται αναπόσπαστο κομμάτι του φιλμικού κόσμου του Αγγελόπουλου.

Το έργο της Ελένης Καραΐνδρου ξεπερνά ωστόσο τα σύνορα. Συνεργάστηκε με σπουδαίους σκηνοθέτες του παγκόσμιου κινηματογράφου και η μουσική της ταξίδεψε σε κάθε γωνιά του κόσμου. Σημαντικό είναι και το έργο της στη

θεατρική μουσική ενώ τα λυρικά τραγούδια που συνέθεσε έχουν γράψει, το καθένα ξεχωριστά, τη δική τους ιστορία.

Οι διακρίσεις και τα βραβεία που έχει λάβει είναι πολυάριθμα και μαρτυρούν την αναγνώριση του έργου της και το βάθος της προσφοράς της. Το 1992 τιμάται με το βραβείο Fellini ως η Καλύτερη Συνθέτρια της Ευρώπης. Το 2002 ο Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας τής απονέμει τον Χρυσό Σταυρό του Τάγματος της Τιμής. Και το 2014 η Γαλλική Δημοκρατία τής προσφέρει το Μετάλλιο του Ιππότη του Τάγματος των Γραμμάτων και των Τεχνών για το σύνολο του έργου της.

Ο διακεκριμένος καθηγητής Ιστορικής και Συστηματικής Μουσικολογίας του Τμήματος Μουσικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, κ. Ιάκωβος Σταϊνχάουερ, που θα ακολουθήσει στο βήμα, θα αναφερθεί εκτενέστερα στο πραγματικά πολύ σημαντικό έργο της τιμωμένης και θα μας δώσει εναργέστερη εικόνα για την κορυφαία ελληνίδα συνθέτρια.

Κυρία Καραΐνδρου,

Η ακαδημαϊκή κοινότητα του πρώτου και του μεγαλύτερου Πανεπιστημίου της χώρας, του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, είναι ευτυχής που σας υποδέχεται και σας καλωσορίζει στους κόλπους της.

Σας συγχαίρουμε για όσα έχετε προσφέρει και προσφέρετε στην Τέχνη της Μουσικής, στον Πολιτισμό και στην Παιδεία της πατρίδας μας, για τα οποία και σας τιμά το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Σας απευθύνουμε θερμές ευχές για τη συνέχιση του έργου σας, ενός έργου που γνωρίζουμε ότι τυγχάνει διεθνούς απήχησης και καταξίωσης.

Θερμά συγχαρητήρια!

ΙΑΚΩΒΟΥ ΣΤΑΪΝΧΑΟΥΕΡ
Αναπληρωτή Καθηγητή του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του ΕΚΠΑ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΤΙΜΩΜΕΝΗΣ

Κυρίες και κύριοι,

Η σημερινή μας συγκέντρωση είναι μια απότιση τιμής σε μια γυναίκα που κατάφερε να μετατρέψει τον ήχο σε συγκίνηση, την εικόνα σε μνήμη και τη μουσική σε βαθύτατη εμπειρία ζωής. Μιλώ, φυσικά, για την Ελένη Καραΐνδρου.

Γεννημένη το 1941 στο Τείχιο της Φωκίδας, μέσα σε έναν ηχητικό κόσμο φύσης και παράδοσης, η μικρή Ελένη ήρθε σε επαφή με τον ήχο πολύ πριν γνωρίσει τη μουσική. Η βροχή πάνω στις πλάκες, το νερό που κυλούσε, η σιωπή του χιονιού, ο ήχος του ανέμου και οι βυζαντινές ψαλμωδίες των αντρικών φωνών στην εκκλησία έγιναν τα πρώτα της «μαθήματα σύνθεσης». Όπως η ίδια λέει: «*Η πιο δυνατή μου μνήμη είναι η σιωπή του χιονιού. Η σιωπή ήταν πάντα για μένα η πιο συγκλονιστική μουσική». «Για μένα, ακόμη και η σιωπή χρειάζεται να λειτουργεί σχεδόν μουσικά, όχι να κατασκευάζεται από κοψίματα ή νεκρά πλάνα, αλλά να υπάρχει εσωτερικά μέσα στο πλάνο». «Για μένα η σιωπή είναι η ωραιότερη μουσική. Περιλαμβάνει τα πάντα. Γιατί σε κάνει να ακούς τον χτύπο της καρδιάς σου, τον ήχο της αναπνοής σου, τον πιο έξυπνο ψίθυρο της φύσης. Η σιωπή είναι ό,τι πιο μουσικό. Θυμάμαι, όταν ήμουν ακόμη παιδί, ότι κατάλαβα την τρομακτική δύναμη της σιωπής*».

Όταν η οικογένειά της μετακόμισε στην Αθήνα, έτυχε να μένει δίπλα σε υπαίθριο σινεμά. Κάθε βράδυ, από το παράθυρό της, έβλεπε τις σκιές των κινηματογραφικών μορφών να περνούν. Εκεί γεννήθηκε η αγάπη για την τέχνη της κινούμενης εικόνας, αγάπη που μερικά χρόνια αργότερα θα οδηγούσε σε μια από τις σημαντικότερες συνεργασίες του παγκόσμιου κινηματογράφου. Σπούδασε πιάνο και θεωρία στο Ελληνικό Ωδείο, ενώ παράλληλα παρακολούθησε Ιστορία και Αρχαιολογία. Με την επιβολή της δικτατορίας, αυτοεξορίστηκε στο Παρίσι, όπου σπούδασε μουσικολογία και εθνομουσικολογία, ανακαλύπτοντας εκ νέου τη μουσική της πατρίδας της και εμβαθύνοντας στη σχέση με τις ρίζες της.

Από το 1975 η Καραΐνδρου γράφει ασταμάτητα: μουσική για ταινίες, θέατρο, συναυλίες. Συνεργάστηκε με σημαντικούς σκηνοθέτες όπως η Tonia Marketaki (*Η τιμή της αγάπης*, 1984), η Margarethe von Trotta (*L'Africana*, 1990), και ο Jules Dassin στο Εθνικό Θέατρο της Ελλάδας. Το 1988 συνέθεσε τη μουσική για τον *Γλάρο* του Τσέχοφ. Σε κάθε περίπτωση, η προσέγγισή της ήταν ίδια: να αφουγκραστεί τον ρυθμό, τη βαθύτερη αλήθεια του έργου, και να «παίξει» από μέσα του.

Όμως ο πραγματικός σταθμός ήρθε το 1982: η γνωριμία και συνεργασία της με τον Θόδωρο Αγγελόπουλο, μια συνεργασία στην οποία η Καραΐνδρου ωστόσο δεν έγραψε μουσική για τις ταινίες του. Έγραψε μουσική μαζί με τις ταινίες του. Ή μάλλον: *μέσα από αυτές*. Ήταν σαν οι εικόνες και οι νότες να γεννιούνταν ταυτόχρονα, όπως μας λέει και ο ίδιος ο σκηνοθέτης: «*Στην Ελένη βρήκα μια μουσική γλώσσα που έμοιαζε να γεννιέται ταυτόχρονα με την εικόνα. Έναν ήχο που ήταν δικός μου πριν γεννηθεί».* Σύμφωνα με τον Wolfram Schütte, *«αν η οπτική δύναμη των εικόνων του Αγγελόπουλου αντλείται από τη ζωγραφική, τότε ο ρυθμός του σίγουρα αντλείται από τη μουσική – και συγκεκριμένα από τις λυρικές, μελωδικές φράσεις και τις "αναπνοές" της Καραΐνδρου*».

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το *Θέμα της Αιωνιότητας*, από την ταινία *Μια αιωνιότητα και μια μέρα*. Γραμμένο πριν από τα γυρίσματα, στο πιάνο, ώστε να το ακούσει ο σκηνοθέτης, και αργότερα ενορχηστρωμένο και ηχογραφημένο, το θέμα αυτό δεν συνοδεύει απλώς τον ήρωα – είναι το ηχητικό του alter ego. Είναι το κομμάτι που ακούει ο Αλέξανδρος στο CD player του, ένα σύμβολο ταυτότητας, μνήμης, προσδοκίας.

Η μουσική της Καραΐνδρου δεν κυριαρχεί ποτέ. Η λιτότητα είναι δομικό της στοιχείο. Σε κρίσιμες σκηνές κορύφωσης η μουσική αποσύρεται. Γιατί ο ρόλος της δεν είναι περιγραφικός· είναι αντιστικτικός. Δεν μιλά – υπονοεί. Δεν εξηγεί – προκαλεί στοχασμό. Δεν επενδύει – αποκαλύπτει. Το αποτέλεσμα είναι μια ενεργητική εμπειρία για τον θεατή, ο οποίος καλείται να στοχαστεί, να αισθανθεί και να ερμηνεύσει. Τα μουσικά της χρώματα αντλούνται από όργανα που παραμένουν ζωντανά, ανθεκτικά στον χρόνο και το στίλβωμα: λύρα, σαντούρι, ζίθερ, νέι, βιόλα, άλτο σαξόφωνο, ακορντεόν. Όπως λέει η ίδια: «*Μου τα υπαγορεύει το ένστικτό μου. Είναι ήχοι που δεν έχουν φθαρεί. Αφήνουν χώρο για σκέψη, για αναμνήσεις*». Αρχέγονη, σκοτεινή, καθαρή, η μουσική της δεν επιδιώκει να γοητεύσει. Περνάει σαν ψίθυρος που μένει. Η παρακαταθήκη της περιλαμβάνει δεκάδες έργα για το θέατρο και τον κινηματογράφο, συνεργασίες με διεθνείς μουσικούς όπως ο Jan Garbarek, η Kim Kashkashian, ο Vangelis

Christopoulos. Όμως πίσω από την καλλιτεχνική παραγωγή υπάρχει μια ταπεινή μορφή που επιμένει να ονομάζει την τέχνη «παρηγοριά». *«Όταν ήμασταν νέοι μάς έλεγαν ότι η τέχνη σώζει. Εγώ πιστεύω ότι η τέχνη είναι παρηγοριά ψυχής. Μας δίνει μια διάσταση αιωνιότητας. Και αυτό το έχουμε ανάγκη».*

Η σχέση Ελένης Καραΐνδρου και Θόδωρου Αγγελόπουλου ανήκει πλέον στην ιστορία των σπουδαιότερων καλλιτεχνικών συμπράξεων του παγκόσμιου κινηματογράφου. Ανάμεσα στα ζεύγη Federico Fellini-Nino Rota, Alfred Hitchcock-Bernard Herrmann, Sergio Leone-Ennio Morricone, Krzysztof Kieślowski-Zbigniew Preisner, όπου οι συνθέτες δεν έντυσαν απλώς εικόνες με ήχο αλλά συνέπλασαν έναν ενιαίο καλλιτεχνικό λόγο με τον σκηνοθέτη τους, βρίσκεται και η Ελένη Καραΐνδρου με τον Θόδωρο Αγγελόπουλο. Από το *Ταξίδι στα Κύθηρα* (1984), τον *Μελισσοκόμο* και το *Βλέμμα του Οδυσσέα*, έως την *Αιωνιότητα και μια μέρα*, το *Λιβάδι που δακρύζει* και *Η σκόνη του χρόνου*, το κινηματογραφικό σύμπαν του Αγγελόπουλου είναι αδιανόητο χωρίς τη μουσική της Καραΐνδρου.

Για την ταινία *Τοπίο στην ομίχλη* (1988), η συνθέτρια ηχογράφησε μουσικές κασέτες για τα δύο παιδιά-πρωταγωνιστές. Ήθελε να μπουν συναισθηματικά στην ατμόσφαιρα, να κατοικήσουν τον ήχο πριν μπουν στο κάδρο. Η μουσική της προϋπάρχει, αγκαλιάζει και γεννά το φιλμικό βλέμμα. Είναι η αθόρυβη πνοή της ταινίας. Για τον *Μελισσοκόμο* (1986), η Καραΐνδρου αρχικά φαντάστηκε το παραδοσιακό ελληνικό κλαρινέτο. Όμως, αναζητώντας έναν πιο υπερβατικό ήχο, αντικατέστησε το όργανο με άλτο σαξόφωνο. Ο Jan Garbarek από τη Νορβηγία –όχι για την jazz του, αλλά για την ποιότητα της έκφρασής του– της προσέφερε τη φωνή που αναζητούσε. Έτσι, η μουσική της πέρασε από το ηπειρώτικο βουνό στον βόρειο άνεμο, διατηρώντας όμως τον ίδιο καημό. Για *Το μετέωρο βήμα του πελαργού* (1991) ταξίδεψε με τρεις μουσικούς στον Έβρο, στον ποταμό που γυρίστηκε η σκηνή του γάμου. Ηχογράφησαν ζωντανά στον τόπο του γυρίσματος, επιδιώκοντας μια εγγύτητα εικόνας και ήχου σχεδόν τελετουργική. Η αρμόνικα γειώνει, η άρπα αιωρείται, το γαλλικό κόρνο πετά – όλα αυτά σε πλήρη σύμπνοια με τη σκηνοθετική ατμόσφαιρα. Στην *Αιωνιότητα και μια μέρα* (1998), η μουσική δεν περιγράφει – είναι. Ένα πλάνο: ο ήρωας παίζει μια μελωδία. Απέναντι, στο διπλανό σπίτι, η ίδια μελωδία ακούγεται. Είναι σαν το ηχητικό του είδωλο να του επιστρέφεται ως ψίθυρος από το υπερπέραν. Μια στιγμή απόλυτης ενότητας μεταξύ ήχου, εικόνας και υπαρξιακής απορίας. Εκεί, η μουσική γίνεται φορέας μετάβασης, σχεδόν μεταφυσικός χώρος συνάντησης.

Η μουσική της Καραΐνδρου δεν γεννιέται για να συνοδεύει την αφήγηση, ούτε για να περιγράψει συναισθήματα. Εκφράζει την εσωτερική επίδραση των ιδεών του σκηνοθέτη στον δικό της ψυχισμό. Είναι αποτέλεσμα βαθιάς ενσυναίσθησης, μιας διαδικασίας όπου η ψυχή της γίνεται κάτοπτρο των οραμάτων του δημιουργού. Η συνεργασία αυτή υπήρξε περισσότερο μια συμφωνία ψυχών παρά επαγγελματική σύμπραξη. Ο Αγγελόπουλος θυμόταν: «*Δεν ήθελε να διαβάσει το σενάριο. Ήθελε να της το αφηγηθώ. Μετά πήγαινε στο πιάνο, και έπαιζε αυτό που της διηγήθηκα. Μου έφερνε τη μουσική πολύ πριν το γύρισμα. Και συχνά τη χρησιμοποιούσα για να φτιάξω τις σκηνές*». Αυτή η ανατροπή –η μουσική πριν την εικόνα– είναι χαρακτηριστική του τρόπου που η Καραΐνδρου αντιμετωπίζει τη σύνθεση: όχι ως συνοδευτικό υλικό, αλλά ως δομικό στοιχείο του έργου. Όταν η Καραΐνδρου λάμβανε το σενάριο, δεν έσπευδε στο πιάνο· βυθιζόταν πρώτα στη σιωπή, κυκλώνοντας λέξεις όπως «νόστος», «ομίχλη», «σύνορο», «ουτοπία». Έπειτα περνούσε μέρες στα πλατό ή στα φυσικά τοπία των γυρισμάτων, συλλέγοντας τα πραγματικά ηχοχρώματα της βροχής πάνω σε λαμαρίνες, του βουβού χιονιού που σκεπάζει ένα σύνορο, της φθαρμένης καμπάνας ενός εγκαταλειμμένου μοναστηριού. Μόνο όταν όλα αυτά καταλάγιαζαν μέσα της, άρχιζε να πλάθει μουσικά κύτταρα· μικροσκοπικούς σπόρους που στη διάρκεια του φιλμ θα άνθιζαν, θα μεταμορφώνονταν ή θα διαλύονταν.

Κάθε βασικός χαρακτήρας αποκτούσε ένα δικό του μοτίβο, όχι θεματικό με την παραδοσιακή έννοια του leitmotif, αλλά σαν αποτύπωμα φωνής: τρεις νότες στο βαθύφωνο κλαρίνο, μια φράση στο όμποε, ένα σπασμένο ακόρντο σε κοντραμπάσο με αψίδα. Με την εξέλιξη της ιστορίας, το μικρό αυτό κύτταρο μεταπηδούσε σε άλλη τονικότητα, πνιγόταν σε ορχηστρικές μάζες, αποδομούνταν σε ανερμάτιστα διαστήματα, αντανακλώντας τη μετάλλαξη της ψυχής του ήρωα. Για να διατηρείται ζωντανή αυτή η «βιολογική» αίσθηση, η συνθέτρια υποστήριζε τη ζεστασιά της αναλογικής ταινίας· η «ανάσα» του μαγνητικού θορύβου, έλεγε, κάνει τον ακροατή να νομίζει πως η ορχήστρα παίζει πίσω από το πανί, όχι σε μια άυλη ψηφιακή διάσταση.

Η Καραΐνδρου γράφει walzer, jazz, ρεμπέτικα, blues, μουσική για ροκ τραγούδια, όπως το «Julie Massino Song» στον *Μελισσοκόμο*. Γράφει για φωνές και όργανα, για σκηνές και σιωπές, για την ιστορία και τον άνθρωπο. Αλλά, πάνω απ' όλα, γράφει για την εσωτερική μνήμη. Η μουσική της δεν κατασκευάζει, ανακαλεί. Δεν πείθει – συμμερίζεται. Είναι τοπίο του νου, τόπος της ψυχής. Η Καραΐνδρου δηλώνει πως δεν ανήκει σε κανένα είδος: «*Η μουσική*

μου είναι μία. Έχω μέσα μου την κλασική μου εκπαίδευση, την αγάπη για την jazz, την αναζήτηση της άγραφης μουσικής της Ελλάδας. Δεν μου αρέσουν οι ετικέτες».

Όταν τη ρωτούν τι απομένει να κατακτήσει, χαμογελά σχεδόν παιδικά: «*Να μάθω να αποχαιρετώ τις νότες μου χωρίς νοσταλγία*». Κι ίσως αυτό να είναι το ουσιαστικότερο μάθημά της προς όλους μας: ότι η τέχνη δεν σκοπεύει να σταματήσει τον χρόνο, αλλά να τον διαπεράσει με μια λεπτή μουσική γραμμή, για να θυμίζει πως, όσο κι αν φεύγουμε ή επιστρέφουμε, πάντα υπάρχει ένας ψίθυρος που ενώνει τα βήματα· ένας υπόκωφος παλμός που, σαν τον ρυθμό της καρδιάς, μας υπαγορεύει να προχωράμε – αργά, επίμονα, βαθιά ανθρώπινα. Για την Καραΐνδρου η τέχνη δε σώζει τον κόσμο. Όπως η ίδια μας λέει: «*Όταν ήμασταν νέοι μας πιπίλαγαν το μυαλό πως η τέχνη σώζει. Για μένα η τέχνη είναι παρηγοριά ψυχής. Η ποίηση, η μουσική, η ζωγραφική είναι κάτι που ομορφαίνει τη ζωή μας και μας δίνει μια διάσταση του μη πεπερασμένου. Μια διάσταση αιωνιότητας. Κι αυτό το έχουμε ανάγκη. Αλλά δεν μπορεί να πει κανείς ότι διαμορφώνει συνειδήσεις ή ότι αλλάζει τις κοινωνίες*».

Κυρίες και κύριοι,

Αν υπήρχε μια φράση που θα μπορούσε να συνοψίσει το έργο της Ελένης Καραΐνδρου, ίσως να ήταν αυτή: Μια μουσική που δεν συνοδεύει τις εικόνες, αλλά γεννιέται ταυτόχρονα με αυτές. Αυτή είναι η δύναμή της: να μη λειτουργεί ως υποβολέας του συναισθήματος, αλλά ως δημιουργός εσωτερικού χώρου. Ως μια ήσυχη, σχεδόν τελετουργική εμπειρία. Ο ήχος της μουσικής της είναι σαν να προϋπήρχε – και να μας περίμενε. Σε κάθε της σύνθεση, η Ελένη Καραΐνδρου κατορθώνει το ακατόρθωτο: να δημιουργεί έναν ηχητικό χώρο όπου μπορεί να ανασάνει η σιωπή. Η μουσική της μοιάζει με τον χρόνο: δεν έχει αρχή και τέλος· έχει διάρκεια. Δεν περιγράφεται με κατηγορίες και έννοιες, βιώνεται. Και τελικά, δεν είναι τυχαίο που τόσες σκηνές των ταινιών του Αγγελόπουλου μας έχουν σημαδέψει όχι μόνο με την εικόνα – αλλά με τον ήχο που έμεινε αφού η εικόνα έσβησε.

Σας ευχαριστώ.

ΕΛΕΝΗΣ ΚΑΡΑΪΝΔΡΟΥ
Διακεκριμένης συνθέτριας

ΟΜΙΛΙΑ

Ηρώδειο, Επίδαυρος, Μέγαρο, Λονδίνο, Γλασκώβη, Ραβέννα, Σικελία, Θεσσαλονίκη, Στουτγάρδη, Χαλκιδική, Ντύσσελντορφ, Ταϊβάν, Μέγαρο Θεσσαλονίκης, Κρήτη… Απόηχοι μέθεξης… Συναντήσεις ζωής. Και παντού τα ίδια πρόσωπα, η ίδια δίψα, το ίδιο άγγιγμα, η ίδια ομοψυχία.

Και το ίδιο ξάφνιασμα. Πώς η μουσική γίνεται μια τόσο μεγάλη αγκαλιά για τόσο διαφορετικούς ταξιδιώτες, από διαφορετικούς κόσμους; Είναι όλοι εκεί και δεν έχει πια σημασία το τι τους χωρίζει, ποιοι ήταν οι δρόμοι τους και ποιες οι αποσκευές τους.

Σημασία έχει το τι τους ενώνει αυτή τη δεδομένη και επιλεγμένη στιγμή και τους κάνει όλους έναν, απόλυτο, ιδανικό ακροατή, που βρίσκεται απέναντί σου με την προσδοκία να μοιραστεί μαζί σου τη δική σου στιγμή και να την κάνει δική του, με τον δικό του τρόπο. Εκείνοι που θα σε διαλέξουν, που θ' αναζητήσουν την επαφή μαζί σου, που θα οδηγηθούν σε σένα από εσωτερική ανάγκη, γιατί εκφράζεις ένα κομμάτι της ψυχικής τους αναζήτησης, είναι σίγουρα οι ιδανικοί ακροατές της δικής σου μουσικής. Τα πρόσωπά τους είναι αναγνωρίσιμα. Στέκουν σιωπηλά, εύγλωττα, ταξιδεύουν με όχημα τη μουσική ανακαλώντας μνήμες, καμιά φορά επώδυνες, αναζητούν κάποια διέξοδο, κάποια λύτρωση και, όταν αυτό συμβαίνει, θα το νιώσεις κι εσύ πάνω στη σκηνή –πάντα έτσι γίνεται– και θα σας ενώσει μια αόρατη γέφυρα επικοινωνίας, για πάντα.

Με ή χωρίς αποσκευές, οι ιδανικοί ακροατές διασχίζουν τον Χρόνο, καταλύουν τα σύνορα, είναι ταξιδιώτες στη χώρα του ονείρου, είναι διαθέσιμοι και δεκτικοί, έρχονται πάντα στην ώρα τους, γενναιόδωροι κι ευλογημένοι, ακουμπάνε τα δώρα της ψυχής τους με κατάνυξη και σ' αφήνουν πιο πλούσιο απ' ό,τι σε συνάντησαν. Οι ιδανικοί ακροατές, σύντροφοι πιστοί στα μουσικά μου ταξίδια, δοξάζουν με φως τη μυστική μας συνάντηση και οδηγούν τα βήματά μου στην επόμενη μέρα.

Η συνάντησή μου με τον ιδανικό ακροατή είναι καταλυτική και αποκαλυπτική. Καταλύει τις αποστάσεις και αποκαλύπτει τις «μυστικές συγγένειες των άστρων» και των ψυχών.

Υπάρχω σε σχέση μ' αυτόν κι αυτός υπάρχει σε σχέση με μένα. Είναι μια στιγμιαία ένωση που διαρκεί μιαν αιωνιότητα.

Στην αρχή ήταν παιχνίδι, μετά έγινε αγάπη. Αργότερα έγινε και τρόπος ζωής. Έγινε η καθημερινότητά μου. Η ανάσα μου. Οι πιο ιδιωτικές στιγμές. Οι στιγμές της απόλαυσης. Ειδικά όταν έκλεινα την πόρτα του σαλονιού και βυθιζόμουν στον κόσμο της μουσικής.

Παίζοντας πιάνο, αυτοσχεδιάζοντας ή μελετώντας τους αγαπημένους μου κλασικούς και προκλασικούς.

Λίγο πριν τελειώσω το σχολείο, ήξερα πως ο δρόμος μου ήταν η μουσική, κι αυτό είχε προκαλέσει αναστάτωση στην οικογένειά μου γιατί ο πατέρας μου, μαθηματικός, ήθελε ν' ακολουθήσω ακαδημαϊκή καριέρα. Κάπου το κέρδισε το παιχνίδι, το τέλειωσα το πανεπιστήμιο. Ιστορία και Αρχαιολογία. Όμως ο δρόμος της μουσικής ήταν χαραγμένος, και δεν έπαψα να τον ακολουθώ.

Άλλο ο κινηματογράφος και άλλο το θέατρο. Διαφορετική η προσέγγιση και διαφορετικές οι προκλήσεις. Η μουσική για τον κινηματογράφο είναι λίγο ένα ταξίδι στο άγνωστο. Η αλήθεια της μουσικής αποκαλύπτεται μόνο στο τέλος, στη φάση του μοντάζ. Εκεί θα επιβεβαιωθεί η χημεία ανάμεσα στην εικόνα και τη μουσική, κι αυτή η στιγμή είναι η μαγική στιγμή της δικαίωσης και η απογείωση της ταινίας. Στο θέατρο η μουσική γεννιέται μέσα από τη συλλογικότητα. Η επαφή με τον συγγραφέα αλλά σε σχέση με τον σκηνοθέτη και την οπτική του, η πορεία των προβών, η επαφή με τους ηθοποιούς, τις στιγμές που χτίζεται ο ρόλος και πολλά άλλα. Ωστόσο και για τη θεατρική παράσταση, ο συνθέτης πρέπει να διαθέτει δεκτικότητα, φαντασία, διαίσθηση και διαθεσιμότητα.

Το δυσκολότερο σημείο των δύο διαδρομών είναι η προσέγγιση στο θέμα, γιατί αυτή απαιτεί βαθιά κι αληθινή καταβύθιση από μέρους του συνθέτη, χωρίς ωστόσο να χάσει την προσωπικότητά του, δηλαδή το προσωπικό του ιδίωμα, το ύφος του.

Το καλλιτεχνικό μου ταξίδι με τον Θόδωρο Αγγελόπουλο κράτησε πολλά χρόνια, μια ολόκληρη ζωή. Οκτώ ταινίες μεγάλου μήκους και μία μικρού, ατέλειωτες ώρες και μέρες συνεργασίας, πολύτιμα χρόνια εμπειριών, γνώσης, ενδοσκόπησης. Ένα σημαντικό προχώρημα στην αναζήτηση των εκφραστικών μου μέσων και, κυρίως, στιγμές πληρότητας και βαθιάς ικανοποίησης. Όποιος έχει ζήσει τον Θόδωρο στα γυρίσματα των ταινιών του, δεν θα ξεχάσει ποτέ το απόλυτο δόσιμό του, την πειθαρχία του και τον κυρίαρχο τόνο της φωνής του, που ξεσήκωνε τους ηθοποιούς κι ανέβαζε την αδρεναλίνη στο συνεργείο.

Αυτά τα δύσκολα χρόνια της κρίσης σκέφτομαι ιδιαίτερα τους νέους που βιώνουν καθημερινά τις δυσκολίες της οικογένειάς τους. Τα παιδιά που στερούνται ακόμη και στο επίπεδο της διατροφής τους και, μέσα στην ψυχή τους, το τραύμα δύσκολα θα επουλωθεί και τα ερωτηματικά θα τα κυνηγάνε μια ολόκληρη ζωή. «Όπου και να ταξιδέψω, η Ελλάδα με πληγώνει» έλεγε ο ποιητής. Τώρα η Ελλάδα είναι πληγωμένη κι έχουν χτυπηθεί τα πιο ζωντανά κύτταρα της ύπαρξής της. Οι νέοι, τα παιδιά, το μέλλον της.

Φοβάμαι ότι διανύουμε μιαν εποχή που οι ευχές φαντάζουν σαν μια πολυτέλεια ουτοπιστική. Αυτό που κάποτε νιώθαμε αβίαστα ν' ανεβαίνει από την καρδιά στα χείλη και να παίρνει τη μορφή της ευχής, σήμερα κοντοστέκεται κάπου «ανάμεσα» και γίνεται κόμπος και αμφιβολία.

Και χρειάζεται δύναμη, σθένος και πολλή αγάπη για ν' ανακτήσει κανείς το χαμένο έδαφος της εμπιστοσύνης και να κραυγάσει: Όχι άλλοι πόλεμοι, όχι άλλα βασανισμένα παιδιά, όχι άλλες αφανισμένες ζωές, όχι άλλοι ξεριζωμένοι λαοί, όχι άλλα ψέματα. Ας ευχηθούμε λοιπόν, όλοι μαζί, ας προσευχηθούμε για ένα «θαύμα», που θα ξανάφερνε στην τροχιά της την εκτροχιασμένη μας γη, που θα έβαζε ένα φρένο στους καταπατητές της ανθρώπινης ελευθερίας και αξιοπρέπειας, που θ' αποκαθήλωνε τις θεότητες του χρήματος και θα ξανάδινε το χαμένο χαμόγελο των παιδιών και κυρίως την πίστη μέσα στην ανθρώπινη ψυχή.

Αν δεχθούμε ότι μέσα σε μια μουσική καθρεφτίζεται ο Χώρος που δέχθηκε τα πρώτα βήματα ενός συνθέτη και τον νανούρισε με τους ήχους του, τότε σίγουρα η μουσική μου θα πρέπει να εκπέμπει κάτι από την απεραντοσύνη του έναστρου θόλου, από το θρόισμα του ανέμου στα δάση και τον αντίλαλο του κλαρίνου στις μεγαλειώδεις πλαγιές των αιωνόβιων βουνών της Ρούμελης. Και τότε, αν αυτό συμβαίνει, πιστεύω πως ταιριάζουν οι μουσικές αυτές σε ανοιχτούς, φυσικούς χώρους, γιατί είναι σαν να επιστρέφουν στους χώρους αυτούς ένα κομμάτι από το χρέος τους.

Η πρώτη αγάπη, ο πρώτος έρωτας, η πρώτη κατάκτηση ήταν η μουσική, να παίζω μουσική, να γνωρίζω τη μουσική, να είμαι μουσικός. Μέσα στα χρόνια, η προσωπικότητά μου διαμορφώθηκε μέσα από την υπομονή, την επιμονή και την πειθαρχία του μουσικού. Νιώθω πρώτα απ' όλα μουσικός, κι αυτό είναι το πιο λυτρωτικό συναίσθημα. Νιώθω, κι άμεσα μεταδίδω στο όργανο την αίσθησή μου. Συνθέτης ήμουν χωρίς να το ξέρω, όταν από παιδί μοίραζα την ευχαρίστησή μου στα δύο. Πρώτα γευόμουν την απόλαυση μέσα από την πειθαρχία του μουσικού κι ύστερα αφηνόμουν στη μαγεία της εξερεύνησης, του αυτοσχεδιασμού, της αναζήτησης μιας πιο προσωπικής λύτρωσης.

Αν η μουσική μου κουβαλάει μέσα της την ανάμνηση των πρώτων ήχων και των πρώτων βιωμάτων, αναμφισβήτητα θα κουβαλάει κι όλες τις μουσικές μου μνήμες, αυτές που σφράγισαν την ψυχή μου κι άφησαν ανεξίτηλα τα ευεργετικά τους σημάδια. Κι αυτό που μοιάζει υπέροχο κι απίστευτο είναι τα όσα ανακάλυψε η διεισδυτική ματιά και η ευαισθησία ανθρώπων απλών, κριτικών μουσικής ή ανθρώπων πνευματικών από μακρινά μέρη του πλανήτη μας, που πολλές φορές φώτισαν, και σε μένα την ίδια, πλευρές της μουσικής μου αθέατες.

Το ταξίδι της δημιουργίας φαντάζει στα μάτια μου σαν ένα ταξίδι μαγικών συναντήσεων ψυχών και, ανάμεσα στις συναντήσεις αυτές, η μνήμη μου κρατάει με ανέπαφη συγκίνηση τις συναντήσεις με τους μουσικούς μου, τους μοναχικούς συνοδοιπόρους μου. Η λαχτάρα για ανθρώπινη επαφή και η ψυχική κατάθεση του κάθε μουσικού εγγράφει μια πολύτιμη παρακαταθήκη έμπνευσης για το μέλλον.

Η ανάγκη που μας υπαγορεύει την εσωτερική αναζήτηση απαντήσεων δεν αποκαλύπτει πάντα τα μυστικά της. Γιατί μιλάμε; Γιατί γράφουμε μουσική; Γιατί απλώνουμε τα χρώματα σ' ένα μουσαμά; Γιατί σμιλεύουμε σχήματα κι όνειρα στο χαρτί; Είναι άραγε η επιτακτική ανάγκη της αυτογνωσίας; Είναι η ανάγκη της επικοινωνίας με τον άλλον; Είναι η απελπισμένη κραυγή να διαπεραστεί ο χρόνος; Είναι όλα μαζί; Ή είναι η αναζήτηση μιας χαμένης αρμονίας;

Οι επιλογές μου υπήρξαν πάντα βασανιστικές. Υπάρχει μέσα μου η επιθυμία να μην αστοχήσω. Να μη φθείρω την παρουσία μου σε χώρους μη οικείους, όπου η ανάγκη να προσαρμοστείς σε κάνει να χάνεις την καθαρότητα των οριζόντων. Η ECM ήταν υποσυνείδητη επιλογή από πριν. Ήταν τρόπος ζωής, τρόπος σκέψης. Όταν λοιπόν ο Manfred Eicher μου άπλωσε το χέρι, ήταν σαν να το περίμενα από καιρό. Και έμοιαζε ευνόητο, απλό, νομοτελειακό.

Φυσικά ήξερα από πριν, έχοντας παρακολουθήσει την πορεία της ECM, τι σημαίνει η παρέμβαση αυτού του ανθρώπου, αυτής της εταιρείας στον παγκόσμιο μουσικό χάρτη. Και γνώριζα, πολύ πριν να έχω η ίδια προσωπική πείρα επ' αυτού, πόσο η έννοια παραγωγός ήταν λίγη για έναν άνθρωπο σαν τον Eicher, που όντας ο ίδιος μουσικός, στοχαστής, κινηματογραφιστής και πρωτοποριακό πνεύμα υψηλής αισθητικής κατεύθυνσης, κατάφερε ν' ανοίξει ένα νέο κεφάλαιο στον χώρο της παγκόσμιας δισκογραφίας. Ούτε μια παραγωγή χωρίς τη σφραγίδα του, ούτε μια λέξη, φωτογραφία, κείμενο χωρίς το άγγιγμά του. Ούτε ένας συνθέτης, ένα έργο, με κριτήρια εμπορικά. Μόνος, αντίθετα σ' ένα παγκόσμιο σαρωτικό ρεύμα εμπορευματοποίησης, αντιστάθηκε

και πέτυχε. Έφτιαξε με τα χέρια του ένα χώρο που προστατεύει την ελεύθερη δημιουργία του συνθέτη. Δημιούργησε μια μεγάλη μουσική οικογένεια με διαφορετικές τάσεις αλλά με μια υπόγεια εσωτερική συγγένεια. Νιώθω πολύ οικεία μέσα σ' αυτήν την οικογένεια, και προνομιούχα, γιατί βρίσκομαι με ανθρώπους, με καλλιτέχνες που αγωνίζονται τον αγώνα τον καλό, επικεντρωμένοι στην εσωτερική τους προσπάθεια για έκφραση κι αυτογνωσία.

Οι μεγάλες συναντήσεις είναι λιγοστές στη ζωή ενός καλλιτέχνη και σαν τέτοια θεωρώ μια συνάντηση που θα ενεργοποιήσει μέσα του όλα τα κρυφά και μεγάλα αποθέματα δημιουργικότητας. Αυτές οι συναντήσεις μοιάζουν προκαθορισμένες γιατί υπαγορεύονται από την πνευματική συγγένεια που προϋπάρχει. Τα 29 χρόνια συνεργασίας μου με τον Θόδωρο Αγγελόπουλο ήταν μια συνεχής πρόκληση ξεπεράσματος των ορίων. Και το ταξίδι έμοιαζε εντελώς καινούργιο κι επέβαλλε τη δική του προσέγγιση. Όλα σαν να γίνονταν για πρώτη φορά και με πυξίδα την αβεβαιότητα. Το μόνο πάγιο και οικείο ήταν και παραμένει η δεδομένη πνευματική συγγένεια και η κάποια βεβαιότητα που σου προσφέρει η επανάληψη της ανθρώπινης επαφής.

Παρόλο που γράφω μουσική για κινηματογράφο και θέατρο, αποτολμώ να πω ότι η κινητήρια δύναμη της έμπνευσής μου δεν είναι οι εικόνες αλλά οι ιδέες και τα συναισθήματα που αυτές γεννάνε. Και κάθε φορά, η εσωτερική μου ανάγκη θα με οδηγήσει στον ήχο που μου μοιάζει μοναδικός για την κάθε περίπτωση και συχνά θ' αναζητήσω κάποιο διαφορετικό χρώμα. Έτσι διάλεξα για την «Αιωνιότητα» τον ήχο του φαγκότο και του μαντολίνου ενώ στον «Μελισσοκόμο» η διαίσθησή μου με οδήγησε στο σαξόφωνο. Αντίστοιχα στο θέατρο, κάθε φορά είναι ένα κυρίαρχο χρώμα που θα κάνει την εμφάνισή του και πάντα υπαγορεύεται από κάποια αόρατη, εσωτερική αναζήτηση. Στο «Φεγγάρι για καταραμένους», του Ο'Νηλ, έπαιξα με τον ήχο της ηλεκτρικής κιθάρας, και για να πάμε με ένα γενναίο φλας-μπακ τριάντα χρόνια πίσω, στην «Περιπλάνηση» του Χριστόφορου Χριστοφή, τότε ένιωσα την παρόρμηση να παντρέψω το σαντούρι με το τσέμπαλο, την ανατολή με τη δύση, ίσως γιατί η ιδέα της διασποράς των Ελλήνων, που ήταν το κεντρικό θέμα, άπλωνε την ηχητική μου παλέτα σε δύο κόσμους.

Με τις μουσικές μου έχω μια βιωματική σχέση και αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της προσωπικότητάς μου αλλά και του σώματός μου αυτού καθαυτού. Η σχέση μου με τον ρυθμό είναι δυνατή κι έχει άμεση σχέση με την κίνηση του σώματος και την αναπνοή. Γράφοντας, παρορμητικά πάντα, στο κασετόφωνο, τα θέματά μου ή και μεγάλες ολοκληρωμένες συνθέσεις, όταν αργότερα τις μεταφέρω στο χαρτί, προσπαθώ να αποτυπώσω τον ρυθμό και το τέμπο, με τις

παύσεις και με τη μετέωρη κίνηση που συχνά χαρακτηρίζει το ξεδίπλωμα μιας μελωδίας μου.

Από παιδί, από τότε που άγγιξα το πιάνο κι αυτό κατέκτησε τη ζωή μου, η αγάπη μου γι' αυτό παραμένει αναλλοίωτη, και ακόμη και σήμερα δεν μπορώ να σκεφτώ σπίτι χωρίς πιάνο γιατί πάντα νιώθω πως σ' ένα τέτοιο σπίτι εγώ προσωπικά δεν θα μπορούσα να ζήσω.

ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΗ ΣΕ ΕΠΙΤΙΜΟ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ
ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ
ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΥΓΕΙΑΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ **PETER SALOVEY**
ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΤΕΩΣ ΠΡΟΕΔΡΟΥ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ YALE, ΗΠΑ

Τη 15η Ιουνίου 2025, ημέρα Κυριακή και ώρα 19.00, στη Μεγάλη Αίθουσα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, αναγορεύθηκε επίτιμος διδάκτωρ του Τμήματος Ιατρικής της Σχολής Επιστημών Υγείας του Πανεπιστημίου Αθηνών ο κ. **Peter Salovey**, Καθηγητής Ψυχολογίας και τέως Πρόεδρος του Πανεπιστημίου Yale, ΗΠΑ.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

***** Προσφώνηση από τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο.

* Παρουσίαση του επιστημονικού έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου από τον Αναπληρωτή Πρόεδρο του Συμβουλίου Διοίκησης του Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Νικόλαο Θωμαΐδη.

* Αναγόρευση του τιμωμένου:
Ανάγνωση των κειμένων του Ψηφίσματος του Τμήματος, της Αναγόρευσης και του Διδακτορικού Διπλώματος από τον Πρόεδρο του Τμήματος Ιατρικής της Σχολής Επιστημών Υγείας, Καθηγητή κύριο Νικόλαο Αρκαδόπουλο.
Περιένδυση του τιμωμένου με την τήβεννο της Σχολής από την Κοσμήτορα της Σχολής Επιστημών Υγείας, Καθηγήτρια κυρία Παγώνα Λάγιου.

* Ομιλία του τιμώμενου Καθηγητή, κυρίου Peter Salovey.

ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΗ ΣΕ ΕΠΙΤΙΜΟ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ ΤΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ **DJURO MACUT** ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΥ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΗΣ ΣΕΡΒΙΑΣ ΚΑΙ ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΕΝΔΟΚΡΙΝΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΤΟΥ ΒΕΛΙΓΡΑΔΙΟΥ

Την 23η Ιουνίου 2025, ημέρα Δευτέρα και ώρα 19.30, στη Μεγάλη Αίθουσα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, αναγορεύθηκε επίτιμος διδάκτωρ της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών ο κύριος **Djuro Macut**, Πρωθυπουργός της Δημοκρατίας της Σερβίας και Καθηγητής Ενδοκρινολογίας του Πανεπιστημίου του Βελιγραδίου.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

***** Προσφώνηση από τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο.

* Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου από τον Καθηγητή Ενδοκρινολογίας, κύριο Γεώργιο Μαστοράκο.

* Αναγόρευση του τιμωμένου:
Ανάγνωση των κειμένων του Ψηφίσματος του Τμήματος, της Αναγόρευσης και του Διδακτορικού Διπλώματος από τον Πρόεδρο της Ιατρικής Σχολής, Καθηγητή κύριο Νικόλαο Αρκαδόπουλο.
Περιένδυση του τιμωμένου με την τήβεννο της Σχολής Επιστημών Υγείας από την Κοσμήτορα της Σχολής, Καθηγήτρια κυρία Παγώνα Λάγιου.

* Ομιλία του τιμώμενου Πρωθυπουργού της Δημοκρατίας της Σερβίας, Καθηγητή κυρίου Djuro Macut.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΣΙΑΣΟΥ
Καθηγητή και Πρύτανη του ΕΚΠΑ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Πιστοί στην παράδοση του Ιδρύματός μας να αποδίδουμε τιμές σε προσωπικότητες που έχουν προσφέρει πολλαπλώς στην Επιστήμη και στην Κοινωνία, έχουμε σήμερα την ιδιαίτερη χαρά της απόδοσης της ύψιστης τιμής, της ανακήρυξης **σε Επίτιμο Διδάκτορα της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών,** στον κ. **Djuro Macut** (Τζούρο Μάτσουτ), **Πρωθυπουργό της Δημοκρατίας της Σερβίας και καθηγητή Ενδοκρινολογίας του Πανεπιστημίου του Βελιγραδίου**, έναν πανεπιστημιακό δάσκαλο παγκοσμίου κύρους, που υπηρετεί επί χρόνια ως Επισκέπτης Καθηγητής στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου μας.

Ο Καθηγητής Macut ανήκει στη γενιά εκείνων των επιστημόνων που με το πολυετές και πολυδιάστατο έργο τους διαμόρφωσαν ουσιωδώς τη σύγχρονη ενδοκρινολογία. Η σταδιοδρομία του συνδυάζει αρμονικά την κλινική πράξη, την ερευνητική πρωτοπορία, τη διδακτική προσφορά και τη διεθνή επιστημονική δικτύωση.

Απόφοιτος της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Βελιγραδίου, συνέχισε τις σπουδές και τις εξειδικεύσεις του στη Σερβία αλλά και σε κορυφαία κέντρα της Ευρώπης, όπως στην Μπολόνια, στη Γενεύη, στην Ουψάλα και στην Οξφόρδη, αναπτύσσοντας ερευνητικά ενδιαφέροντα που εστιάζουν στη γυναικεία αναπαραγωγή, το σύνδρομο των πολυκυστικών ωοθηκών, το μεταβολικό σύνδρομο, τον σακχαρώδη διαβήτη και την ενδοκρινολογική ογκολογία.

Στη μακρά του ακαδημαϊκή πορεία, ο τιμώμενος ανέλαβε καθοριστικές θέσεις ευθύνης στο Πανεπιστήμιο Βελιγραδίου και στο Πανεπιστημιακό Κλινικό Κέντρο της Σερβίας, ενώ παράλληλα διηύθυνε σειρά ερευνητικών έργων, συμβάλλοντας καθοριστικά στην πρόοδο της κλινικής ενδοκρινολογίας και της γυναικείας αναπαραγωγής.

Ως ενεργό στέλεχος της Ευρωπαϊκής Ενδοκρινολογικής Εταιρείας, συνέβαλε καθοριστικά στη διαμόρφωση της ενδοκρινολογικής έρευνας και πρακτικής σε διεθνές επίπεδο. Με πάνω από 140 δημοσιεύσεις σε διεθνή έγκριτα περιοδικά και με συμμετοχή σε πλήθος ερευνητικών έργων, ο Καθηγητής Macut κατέστη

σημείο αναφοράς της διεθνούς ενδοκρινολογικής έρευνας και έχει λάβει σημαντικές διακρίσεις.

Για τον τιμώμενο η ανάπτυξη ερευνητικών και εκπαιδευτικών συνεργασιών στις βαλκανικές χώρες και κατόπιν σε όλη την Ευρώπη υπήρξε προτεραιότητα.

Ιδιαίτερη τιμή αποτελεί για το Ίδρυμά μας η πολυετής, γόνιμη και ουσιαστική συνεργασία που έχει αναπτύξει ο τιμώμενος με την Ιατρική Σχολή, συμβάλλοντας ενεργά στην προαγωγή της εκπαίδευσης και της έρευνας. Ο Καθηγητής Macut υπηρετεί ως Επισκέπτης Καθηγητής στην Ιατρική Σχολή Αθηνών, προσφέροντας σημαντικό εκπαιδευτικό έργο.

Συγκεκριμένα, από το 2020 έως σήμερα, υπηρετεί ως επισκέπτης καθηγητής στο Διιδρυματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Έρευνα στη Γυναικεία Αναπαραγωγή», προσφέροντας ουσιαστικό διδακτικό και ερευνητικό έργο. Υπό την επίβλεψή του, πλήθος μεταπτυχιακών εργασιών φοιτητών μας κατέληξαν σε υψηλού επιπέδου δημοσιεύσεις σε διεθνή επιστημονικά περιοδικά.

Αυτή η πολύτιμη και δημιουργική συνεργασία των δύο επιστημονικών κοινοτήτων επισφραγίζεται σήμερα και με τον πλέον επίσημο τρόπο, με την απόφαση της Ιατρικής Σχολής και της Συγκλήτου να απονείμει στον κ. Djuro Macut τον τίτλο του Επίτιμου Διδάκτορα.

Ο διακεκριμένος Καθηγητής Ενδοκρινολογίας κ. Γεώργιος Μαστοράκος, που θα ακολουθήσει στο βήμα, θα αναφερθεί εκτενέστερα στο έργο και την προσωπικότητα του τιμωμένου.

Αξιότιμε κύριε Πρωθυπουργέ της Δημοκρατίας της Σερβίας,

Η ακαδημαϊκή κοινότητα του πρώτου και μεγαλύτερου Πανεπιστημίου της χώρας, του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, είναι ευτυχής που σας υποδέχεται και σας καλωσορίζει στους κόλπους της.

Είμαστε περήφανοι που μπορούμε να αναγνωρίσουμε την επιστημονική σας προσφορά, την αφοσίωσή σας στη διεθνή επιστημονική συνεργασία, αλλά και τη γενναιοδωρία με την οποία περιβάλλετε σταθερά τις πρωτοβουλίες του Πανεπιστημίου μας.

Η παρουσία σας στο Ίδρυμά μας αποτελεί ξεχωριστή τιμή, που επικυρώνει την ισχυρή φιλία και συνεργασία ανάμεσα στον ελληνικό και τον σερβικό ακαδημαϊκό χώρο καθώς και πολύτιμο θεμέλιο για μελλοντικές επιστημονικές συμπράξεις.

Σας απευθύνουμε θερμές ευχές για τη συνέχιση του έργου σας, ενός έργου που γνωρίζουμε ότι τυγχάνει διεθνούς απήχησης και καταξίωσης.

Θερμά συγχαρητήρια!

Honourable Prime Minister of the Republic of Serbia,

On behalf of the Rectory Authorities of the National and Kapodistrian University of Athens, I would like to express my sincere congratulations.

It is a great honor for the academic community of the National and Kapodistrian University of Athens to welcome you to our institution.

We are proud to acknowledge your scientific accomplishments, your commitment to international academic collaboration, and the unwavering support to the initiatives of our University.

Your presence here today is a special honour that emphasizes the close connection and cooperation between Greek and Serbian academia and lays the perfect groundwork for further scientific cooperation.

We extend our warmest wishes for the continued success of your work, a truly remarkable endeavour that has earned international recognition.

Congratulations!

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΑΣΤΟΡΑΚΟΥ
Δρ. Ιατρικών Επιστημών, Καθηγητή της Ιατρικής Σχολής του ΕΚΠΑ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΤΙΜΩΜΕΝΟΥ

It is my great honor to present the distinguished career and accomplishments of today's honoree. For the sake of clarity and in order to be understood by our distinguished international guests, I shall speak in English, as I regret that I do not yet speak Serbian.

Your Excellency, the Prime Minister of the Republic of Serbia,
Representative of the Archbishop of Athens and All Greece,
Your Eminence,
Reverend Fathers,
Esteemed Rector of the National and Kapodistrian University of Athens,
Representatives of the Hellenic Army and Police,
Your Excellency, the Ambassador of the Republic of Serbia to Greece,
Honorable Member of the Academy of Athens,
Esteemed Vice-Rectors, Deans, Presidents of Departments, Professors,
Distinguished colleagues, ladies and gentlemen,

We are gathered today in this historic building – the main edifice of the University of Athens, built nearly two centuries ago, which symbolizes the intellectual and moral foundations of our nation. Two great figures of Hellenic history stand before it: Gregorios V, who gave his life for the freedom of Greece, and Rigas Velestinlis, also known as Rigas Ferraios, who envisioned and fought for the freedom of all Balkan nations.

It is deeply symbolic that another statue of Rigas Velestinlis stands in Belgrade, the city where he was ultimately martyred. That monument stands near Pobednik, the Victor – an emblem of Serbian national triumph. This shared historical memory is not merely coincidental to me, it is a reminder of the enduring bonds between our people. As Rigas wrote in his revolutionary hymn *Thourios*, calling upon all Christian brothers from the Sava and the Danube to

rise together against tyranny, he articulated a vision of unity that remains relevant today.

Indeed, the friendship between Greece and Serbia is both long-standing and unique. As noted nearly a decade ago by our esteemed emeritus Professor, Paschalis Kitromilides, «Greeks and Serbs have managed to coexist in a turbulent region of Europe without armed conflict for over seven centuries, dating back to 1345». This ceremony, therefore, serves not only to honor a distinguished scientist, but also to reaffirm and seal the deep friendship between our two nations.

Allow me now to present the career and achievements of Professor Djuro Macut, Full Professor of Internal Medicine and Endocrinology, and to share some personal reflections drawn from our long-standing professional and personal relationship.

Professor Macut was born on the 22nd of November 1963 in Belgrade. He is the son of Pawel Macut, a decorated Yugoslav partisan and colonel of the Yugoslav People's Army. His family life reflects the same devotion to science and service: his wife, Dr. Jelica Bjekić Macut, is Associate Professor of Internal Medicine and Endocrinology and Head of the Department of Endocrinology at the University Medical Center, while their daughter, Nina, is a student at the First Belgrade Gymnasium.

Professor Macut received his early education at the historic St. Sava Gymnasium in Belgrade and completed his medical studies at the University of Belgrade School of Medicine. He pursued postgraduate studies in endocrinology and specialized in internal medicine at the same institution. His academic and clinical training continued internationally, including advanced specialization in reproductive medicine and biology at the University of Geneva in collaboration with the World Health Organization, further training at Uppsala University in Sweden, and a full fellowship at the Oxford Centre for Diabetes, Endocrinology, and Metabolism.

He has held continuous academic and clinical appointments at the University Clinical Center of Serbia, progressing from clinical physician to Head of Department and Chief of Unit at the Clinic of Endocrinology, Diabetes, and Metabolic Diseases. His academic career followed a similarly distinguished trajectory, culminating in his appointment as Professor of Endocrinology and later as Visiting Professor at the Medical School of the University of Athens.

Professor Macut's research activity is extensive and internationally recognized. He has participated in numerous multicenter clinical trials and

collaborative projects across Europe, including Spain and Turkey, with a focus on acromegaly, diabetes, and reproductive endocrinology.

His contribution to the European Society of Endocrinology has been particularly significant. Serving as a member of its Executive Committee and later as Treasurer, he earned the trust of a large and influential scientific community – an acknowledgment of his integrity, dedication, and unwavering belief in meritocracy. He has also played a pivotal role in strengthening the Serbian Medical Society. He currently serves as President of the Serbian Society for Reproductive Endocrinology, in which capacity he organizes an annual congress of exceptional scientific and educational value, dedicated primarily to the training and advancement of younger colleagues – an endeavor of profound importance for the future of the field.

Professor Macut has also made an outstanding contribution to professional scientific societies. He has been an active and devoted member of the Serbian Medical Society, and I am personally in position to attest the decisive role he has played in strengthening and expanding this institution. Beyond this, he is an active member of the Endocrine Society (the American Endocrine Society) and the European Society of Endocrinology.

His international presence within the European Society of Endocrinology has been particularly visible and influential. Professor Macut has worked alongside leading figures of European endocrinology, including former presidents of the Society serving for many years as treasurer of the Society, contributing thus decisively to the promotion and advocacy of major areas of endocrine science. These collaborations reflect not only his scientific stature, but also his ability to foster dialogue and cooperation across national and institutional boundaries.

In addition to his appointment as Visiting Professor at the Medical School of the University of Athens, Professor Macut also holds a visiting professorship at the Medical Faculty of the University of Skopje, further underscoring his international academic recognition.

His publication and editorial activity is equally impressive. He is the author of more than 150 original scientific articles published in peer-reviewed international journals, with over 5,500 citations and an H-index of 38. He has served as Associate Editor of the journals *Hormones* and *Endocrine*, thereby contributing directly to the advancement of endocrine science in Greece, as *Hormones* is the official journal of the Hellenic Endocrine Society. In addition, he has been a member of the editorial board of the *Journal of Endocrinological Investigation* and has co-edited several scientific volumes in collaboration with

distinguished colleagues, including Professor Emeritus Diamanti-Kandarakis, Dr Konstantinos Stratakis, and with one of the younger most eminent scientists of the Greek Endocrine Society, Dr. Sarantis Livadas.

Professor Macut's international recognition extends well beyond the academic sphere. His recent engagements include high-level visits and meetings with leading religious and academic figures, as well as visits to historic centers of learning and spirituality, including the Monastery of Saint Catherine at Mount Sinai and during his recent visit to Egypt, Cairo University. Most recently, his contributions were formally acknowledged through the awarding of the European Society of Endocrinology's Special Service Recognition Award.

Allow me to emphasize once again the particularly strong Greek connection in Professor Macut's career. As Visiting Professor at our University, he delivers nine postgraduate courses annually within our Master program "Research in Female reproduction". He is an active member of the teaching faculty, supervisor of master theses, and co-author of numerous scientific publications arising from the work of our postgraduate students. To date, approximately forty of his publications have been co-authored with Greek scientists, a testament to the depth and productivity of this academic collaboration. We are justifiably proud of this exemplary model of cooperation between our two scientific communities, and we are confident that it will continue to inspire future collaborations.

Beyond academia, Professor Macut maintains a close and genuine relationship with Greece. His frequent visits, whether for scientific meetings or cultural engagement, reflect not only professional collaboration but also personal affinity. His familiarity with the Greek language and culture further symbolizes the closeness he feels to our country and to our academic community.

This brings us to the essential question: does Professor Djuro Macut deserve this honor? Is he a scientist of international reputation? The answer is yes without hesitation. Is he a leader capable of guiding others toward progress for the benefit of science and humanity? Definitely.

Yet beyond these qualities, does he embody the Greek values, spirit, and intellectual ethos that align him so closely with the traditions of our University? I strongly believe, and I hope, it is your opinion as well, that he does.

For these reasons, I am convinced that Professor Djuro Macut fully merits the conferral of the title *Doctor Honoris Causa* of the National and Kapodistrian University of Athens.

I would like to conclude with this final thoughts. Although today's ceremony formally bestows an honorary academic title, it is, in essence, a warm and meaningful welcome gathering for a scientist who returns home to his academic family.

Thank you for your kind attention.

DJURO MACUT
Πρωθυπουργού της Δημοκρατίας της Σερβίας και Καθηγητή Ενδοκρινολογίας του Πανεπιστημίου του Βελιγραδίου

ΟΜΙΛΙΑ

Rector of the National and Kapodistrian University of Athens,
My dear friend, Professor George Mastorakos,
All distinguished members of the Senate of the University of Athens,

This is an historic moment for me. This is something that I probably did not expect. I deeply believe that it is just a confirmation of everything that was done and said by Professor Mastorakos and my dear friends, whom I will mention during my presentation.

I am really humbled and deeply honored especially here my, second country which I consider a home country, Greece. This is something that unites me, as a Christian, as an Orthodox, together with the Greek people. I am truly filled with emotions standing in front of, what can I say, giants in endocrinology who are present here.

I deeply believe that Greek endocrinology and Greek scientific community represent a flagship for Southeastern Europe, and I am truly honored to become, from today, a member of your scientific community.

So, I would like to speak to you today about something that is a common issue for many people sitting here in this audience, and that is Polycystic Ovary Syndrome, with which I have been dealing for more than three decades.

I would like to express my view on what the present situation is and what the future for this evolving condition is. I refer to this syndrome as a disease, because I truly believe that there is something intrinsic at its core.

If we are talking about life continuity, we can say that the manifestations of PCOS differ at different ages. We, as adult endocrinologists, are mainly dealing with the adolescent and early adulthood period, while our counterparts, pediatric endocrinologists, deal with earlier stages.

In adulthood, we recognize anovulation, signs of hyperandrogenism, polycystic ovarian morphology, and obesity. These lead toward metabolic outcomes, especially Type 2 Diabetes, presenting in PCOS as women's

metabolic syndrome. Since women represent half of the population, this is a very frequent disease.

Later in life, we continue to follow our patients as metabolic patients, addressing dyslipidemia, hypertension, and other cardiometabolic outcomes that they present.

What are the perspectives in research? I would like to highlight something that has impressed me over the last two decades – animal models. While they are not perfect representations for investigating the origins of PCOS, they are valuable tools for understanding mechanisms.

I will present four issues that, in my view, are important for the future of this field.

The first is epigenetic modification using mesenchymal stem cells. When these cells are employed, we can observe a decline in weight gain and improvement in metabolic parameters. These cells, due to their adaptive nature, can potentially be used for metabolic correction within the body.

We also observe improvements in ovarian structure, including the luteal phase, with increased formation of corpus luteum. Therefore, mesenchymal stem cells may have broader therapeutic importance.

The second model is the hyperandrogenic model, with which I started my career. By administering dehydrotestosterone to animals, we observed effects on reproductive and metabolic outcomes. There is improvement in ovarian function, and after several weeks of intervention, better profiles of glucose, lipids, and other metabolic parameters are observed.

The third aspect involves glucocorticoids and glucocorticoid receptor signaling. Experimental models suggest that blocking glucocorticoid receptors improves glucose metabolism more significantly than lipid metabolism, indicating a potential preventive and therapeutic role.

The fourth area concerns environmental and nutritional influences. By dividing animals into smaller groups with unlimited access to food, we observed increased caloric intake, weight gain, and worsened metabolic profiles. These animals show higher adiposity, increased insulin resistance, and hepatic inflammation.

These models help us to approach the human condition in PCOS.

Moving to human studies, in everyday clinical practice, we have traditionally used ELISA methods, which give relatively quick results but not always precise for steroid measurement. Thereafter, we are increasingly turning to Mass

Spectrometry, which is now considered the gold standard due to its high specificity and sensitivity.

This allows better assessment of androgen profiles in patients.

Which androgens are the best markers of hyperandrogenism? Different studies give different answers, but using mass spectrometry, the free androgen index shows the highest diagnostic accuracy. Combining markers such as androstenedione with total testosterone provides even better profiling.

Increasing the number of diagnostic parameters improves accuracy.

Before diagnosing PCOS, we must exclude other conditions, such as Congenital Adrenal Hyperplasia, adrenal disorders, and hypercortisolism. Only after exclusion can we confidently diagnose PCOS.

Although PCOS and non-classical congenital adrenal hyperplasia share similarities, they differ in genetics, biochemical markers, and pathophysiology.

Genetically, we now estimate that about 70% of PCOS is determined by genetic factors. This is a significant increase from estimates a decade ago. Several chromosomes and genes are implicated, including those related to cytochrome P450 pathways.

Genome-wide association studies have identified multiple susceptibility genes, including those linked to insulin resistance.

In terms of therapy, the field is rapidly evolving. We move from well-established treatments such as Metformin to newer agents such us GLP-1 receptor agonists, including Semaglutide.

These newer treatments improve insulin resistance, reduce hepatic steatosis, increase satiety, decrease appetite, and promote weight loss addressing the core issue of obesity in PCOS.

They also improve glycemic control and metabolic outcomes.

Although clinical trials are still limited, results are promising. Combination therapies appear to be the future, showing improvements in body weight, insulin resistance, lipid profiles, and menstrual irregularities.

Another emerging field is gut microbiota. Alterations in gut bacteria are linked to insulin resistance in PCOS. Treatments like GLP-1 receptor agonists may improve microbial activity, contributing indirectly to metabolic improvements.

In our own clinical studies, we compared metformin with myo-inositol. Both improved body composition and glucose metabolism, but only metformin showed a consistent effect on androgen levels.

PCOS is clearly a global health issue. International guidelines have improved our approach, though progress has been modest. Anti-Müllerian hormone is now considered a useful diagnostic tool, while there is increasing emphasis on metabolic profiling.

Over the past decade, clinical practice has evolved. There is reduced dependence on oral contraceptives as first-line therapy, and greater focus on lifestyle intervention and metabolic management.

A large proportion of endocrinologists now recognize that PCOS often progresses to Type 2 Diabetes and that gestational diabetes might ensue.

There is also increasing awareness of mental health aspects associated with PCOS.

At the center of all this is the patient. We must provide education, improve communication, and strengthen patient advocacy. In the era of social media, we have new tools to reach and inform patients effectively.

Allow me now to briefly refer to my professional journey. My work has been carried out at the University of Belgrade, in collaboration with colleagues, institutions, and my wife, who is also an endocrinologist.

However, a significant part of my career has been shaped in Greece, my second professional home. I began this journey with Professor Panidis in Thessaloniki, learning how to design clinical trials and analyze data.

I also wish to acknowledge my dear late friend, Nikos Spanos, who was not only a colleague but a lifelong friend.

I express my deepest gratitude to Professor George Mastorakos, to my colleagues and collaborators, and especially to Professor E. Diamanti, whose energy and support have been invaluable.

Finally, I would like to thank my family, my wife and my daughter for their unwavering support throughout this long and exciting journey in endocrinology.

Thank you very much.

ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΗ ΣΕ ΕΠΙΤΙΜΟ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ ΤΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ **JOHN ANTONIOU** ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΟΡΘΟΠΑΙΔΙΚΗΣ ΧΕΙΡΟΥΡΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ ΟΡΘΟΠΑΙΔΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΤΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ MCGILL ΣΤΟ MONTREAL ΤΟΥ ΚΑΝΑΔΑ

Την 24η Ιουνίου 2025, ημέρα Τρίτη και ώρα 19.00, στη Μεγάλη Αίθουσα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, αναγορεύθηκε επίτιμος διδάκτωρ της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών ο κύριος **John Antoniou**, Καθηγητής Ορθοπαιδικής Χειρουργικής και Διευθυντής Ορθοπαιδικής Έρευνας στη Διεύθυνση του Πανεπιστημίου McGill στο Montreal του Καναδά.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

***** Προσφώνηση από τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο.

* Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου από τον Επίκουρο Καθηγητή Ορθοπαιδικής Χειρουργικής της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, κύριο Παναγιώτη Μεγαλοοικονόμο.

* Αναγόρευση του τιμωμένου:
Ανάγνωση των κειμένων του Ψηφίσματος του Τμήματος, της Αναγόρευσης και του Διδακτορικού Διπλώματος από τον Πρόεδρο της Ιατρικής Σχολής, Καθηγητή κύριο Νικόλαο Αρκαδόπουλο.
Περιένδυση του τιμωμένου με την τήβεννο της Σχολής από την Κοσμήτορα της Σχολής Επιστημών Υγείας, Καθηγήτρια κυρία Παγώνα Λάγιου.

* Ομιλία του τιμώμενου Καθηγητή, κυρίου John Antoniou, με τίτλο: «Bones, Breakthroughs, and Belonging: A Journey Forged by Science, Grit, and Hellenic Roots».

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΣΙΑΣΟΥ
Καθηγητή και Πρύτανη του ΕΚΠΑ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών έχει σήμερα την εξαιρετική τιμή να απονείμει τον τίτλο του Επίτιμου Διδάκτορα της Ιατρικής του Σχολής στον Καθηγητή John Antoniou, κορυφαίο ορθοπαιδικό χειρουργό, Καθηγητή Χειρουργικής και Διευθυντή του τομέα Ορθοπαιδικής Έρευνας στο Πανεπιστήμιο McGill στο Μόντρεαλ του Καναδά.

Με τη σημερινή τιμητική διάκριση το Πανεπιστήμιό μας αποδίδει τον οφειλόμενο ακαδημαϊκό φόρο τιμής σε έναν επιστήμονα που συνδυάζει την αριστεία στην κλινική πράξη, την ερευνητική καινοτομία και την αφοσίωση στην εκπαίδευση των νέων ιατρών. Ο Καθηγητής Antoniou συγκαταλέγεται στους πλέον αναγνωρισμένους χειρουργούς διεθνώς στον τομέα των επεμβάσεων ισχίου και γόνατος, με περισσότερες από 15.000 χειρουργικές επεμβάσεις στο ενεργητικό του και την ιδιότητα του μέλους στις δύο πλέον σημαίνουσες επιστημονικές εταιρείες του κλάδου: τη Hip Society και την International Hip Society – μια διάκριση που έχουν ελάχιστοι επιστήμονες παγκοσμίως.

Η σταδιοδρομία του είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το Πανεπιστήμιο McGill, ένα από τα πλέον καταξιωμένα πανεπιστήμια του Καναδά, όπου Διδάσκει ως Καθηγητής Ορθοπαιδικής Χειρουργικής ενώ παράλληλα συντονίζει προηγμένα εκπαιδευτικά και ερευνητικά προγράμματα.

Ο τιμώμενος είναι πρωτοπόρος στις χειρουργικές τεχνικές του ισχίου και του γόνατος. Το έργο του εκτείνεται από την αναγεννητική ιατρική και τις τεχνολογίες εμφυτευμάτων έως την εφαρμογή ελάχιστα επεμβατικών τεχνικών και την εκπαίδευση ειδικευόμενων και μεταπτυχιακών ιατρών, στους οποίους μεταφέρει την επιστημονική του γνώση και την κλινική του εμπειρία. Μεταξύ των διακεκριμένων μαθητών του έντεκα είναι Έλληνες και τέσσερις είναι καθηγητές στην Ιατρική Σχολή Αθηνών.

Περισσότερα από 200 επιστημονικά άρθρα και πάνω από 500 ανακοινώσεις σε διεθνή συνέδρια καταγράφουν την ερευνητική του συνεισφορά, ενώ οι πολυάριθμες και υψηλού κύρους διακρίσεις που έχει λάβει ο Καθηγητής

Antoniou υπογραμμίζουν τη σημασία και την αναγνώριση του επιστημονικού, ερευνητικού και διδακτικού του έργου.

Ο τιμώμενος αποτελεί ένα φωτεινό παράδειγμα σύγχρονου επιστήμονα, που υπηρετεί την επιστήμη και τον άνθρωπο συνδυάζοντας την ερευνητική καινοτομία, την εκπαίδευση και την υψηλής ποιότητας κλινική φροντίδα σε ασθενείς από όλο τον κόσμο.

Ο Επίκουρος Καθηγητής Ορθοπαιδικής Χειρουργικής της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, κύριος Παναγιώτης Μεγαλοοικονόμος, που θα ακολουθήσει στο βήμα, θα αναφερθεί εκτενέστερα στο πραγματικά πολύ σημαντικό έργο του τιμωμένου και θα μας δώσει εναργέστερη εικόνα για έναν διεθνώς καταξιωμένο επιστήμονα.

Αξιότιμε Καθηγητά, κ. Antoniou,

Με βαθιά εκτίμηση για το έργο σας, σας υποδεχόμαστε σήμερα στη χορεία των Επιτίμων Διδακτόρων του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Είμαστε περήφανοι που μπορούμε να αναγνωρίσουμε την προσφορά σας στην Ιατρική Επιστήμη.

Η αναγνώριση αυτή τιμά όχι μόνο τη λαμπρή πορεία σας αλλά και τις κοινές αξίες που ενώνουν την Ιατρική Σχολή του McGill και την Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου μας.

Εκ μέρους των Πρυτανικών Αρχών, του Συμβουλίου Διοίκησης και της Συγκλήτου, σας εκφράζω τα θερμά μου συγχαρητήρια και ειλικρινείς ευχές για τη συνέχιση του πολυδιάστατου έργου σας προς όφελος της επιστήμης, της εκπαίδευσης και, πάνω απ' όλα, των ανθρώπων που υπηρετείτε.

Θερμά συγχαρητήρια!

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Δ. ΜΕΓΑΛΟΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
Επίκουρου Καθηγητή της Ιατρικής Σχολής του ΕΚΠΑ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΤΙΜΩΜΕΝΟΥ

Σεβασμιώτατε,
Αξιότιμε κύριε Πρύτανη,
Αξιότιμε κύριε Πρόεδρε της Ιατρικής Σχολής,
Αξιότιμη κυρία Κοσμήτορα της Σχολής Επιστημών Υγείας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών,
Αξιότιμοι Καθηγητές και Διευθυντές,
Lady Myreille Gillings, Sir Dennis Gillings,
Αγαπητά μέλη της οικογένειας Αντωνίου, η παρουσία σας στην αποψινή τελετή αποτελεί ιδιαίτερη τιμή για όλους μας.

Βρισκόμαστε σήμερα σε έναν χώρο με ιδιαίτερη ιστορική και συμβολική βαρύτητα, την Αίθουσα Τελετών του Πανεπιστημίου Αθηνών, έναν χώρο που συμβολίζει τη γνώση, την αριστεία και τη συνέχεια της ακαδημαϊκής παράδοσης. Είναι για μένα μεγάλη τιμή, αλλά και προσωπική συγκίνηση, να βρίσκομαι σήμερα εδώ ενώπιόν σας και να παρουσιάζω το έργο αλλά και την προσωπικότητα του Καθηγητή και μέντορά μου, John Antoniou. Προς τιμήν των εκλεκτών ξένων προσκεκλημένων μας, που δεν γνωρίζουν την ελληνική γλώσσα, επιτρέψτε μου να συνεχίσω την ομιλία μου στα αγγλικά.

I first had the honour of meeting Professor John Antoniou in Berlin, in October 2019, during the German Orthopaedic Society Meeting (DKOU). At that time, I was practicing in Germany and had applied for a clinical fellowship at McGill University, with the goal of further enriching my skills and deepening my knowledge in adult reconstructive surgery. It was in Berlin that I first met Professor Antoniou in person, a meeting that would come to shape profoundly both my professional path and academic journey. With genuine generosity and discernment, he graciously offered me the position, a gesture that marked the beginning of an extraordinary mentorship and enduring professional bond.

But who is John Antoniou? Professor Antoniou graduated from McGill University Medical School in 1991 and completed his orthopaedic surgery

residency in 1997 at the same prestigious institution in Montreal, Quebec, Canada. He subsequently pursued advanced subspecialty training at some of the world's leading centers, including the University of Washington in Seattle, Rush University in Chicago, and the University of Pennsylvania in Philadelphia. He holds a PhD in Experimental Surgery, with seminal research focusing on quantitative biochemical changes in the human lumbar intervertebral disc, and has made major contributions to basic science, tissue engineering, and regenerative medicine.

Professor Antoniou is a Fellow of the Royal College of Physicians and Surgeons of Canada (FRCSC), a board-certified orthopaedic surgeon in the United States, and a Fellow of the American Academy of Orthopaedic Surgeons (FAAOS). He currently serves as Professor of Surgery at McGill University, Director of the McGill Arthroplasty Fellowship Program, Research Director of the Division of Orthopaedic Surgery at McGill, Orthopaedic Surgeon at the Jewish General Hospital, and Research Director of the Orthopaedic Research Laboratory at the Lady Davis Institute.

Clinically, Professor Antoniou has more than twenty-five years of experience in practice, beginning in the year 2000. He is a high-volume arthroplasty surgeon with expertise in total hip arthroplasty, hip resurfacing, total knee arthroplasty, and complex revision surgery. Over the course of his remarkable career, he has performed more than fifteen thousand joint replacements, with an annual surgical volume approaching seven hundred cases – a reflection of his distinguished expertise and steadfast commitment to his patients.

In parallel with his clinical work, Professor Antoniou directs two research labs, where I had the privilege to work and collaborate with exceptional scientists – one dedicated on clinical research, the other to basic science. His pioneering research encompasses hip and knee replacement outcomes, regenerative therapies using stem cells and growth factors, cartilage and intervertebral disc repair, as well as surgical innovation and implant technologies. He has been awarded competitive research grants totaling more than ten million Canadian dollars. His scientific contributions are truly exceptional: more than two hundred peer-reviewed publications, over two hundred and fifty invited international lectures, and more than six hundred abstracts presented around the world – an enduring testament to his global impact and unwavering dedication to advancing the field.

His awards are far too numerous to be fully presented today. Among them are the Chercheur National distinction, the Canadian Orthopaedic Research

Legacy Award, the Charles S. Neer II, MD Award, the Carroll A. Laurin Award, and the Royal College Gold Medal Award in Surgery, among many others. In 2019, he served as President of the Canadian Orthopaedic Association. He also holds dual membership in The Hip Society and The International Hip Society, two invitation-only organizations reserved for world leaders in hip surgery.

As an educator and mentor, Professor Antoniou has supervised more than twenty-five undergraduate students, twenty-five orthopaedic residents, thirty Master's students, and over ten PhD candidates. Beyond numbers and titles, he is known for being kind, approachable, and genuinely supportive – qualities that define true mentorship.

It is with profound gratitude that I acknowledge Professor Antoniou as my mentor. He is the individual who shaped my surgical skills in both primary and revision arthroplasty, expanded my research vision, and introduced me to distinguished scholars with whom I have had the privilege to publish impactful work in leading international journals. Since 2008, he has trained thirty-six reconstruction fellows, including eleven surgeons from Greece. Many of these individuals now hold prominent academic and clinical appointments across the globe, and I am deeply honored to recognize several of them present in this room today, as Professor Nikolaou, Assistant Professor Stavropoulos and Dr Manoudis.

I will never forget the warmth with which Professor Antoniou and his family welcomed me to Montreal, making me feel at home from the very beginning. His support did not end there; it continued throughout my subsequent professional positions in both Canada and Greece.

His commitment to the Greek orthopaedic community is longstanding and genuine. He repeatedly travels from Montreal to Athens to support courses, seminars, and scientific initiatives that we organize. I will never forget his outstanding keynote lectures at the FORTE Summer School in 2023, an event I had the honour of chairing, nor his ongoing and invaluable contributions to AO Recon courses and to the meetings of the Hellenic Association of Orthopaedic Surgery and Traumatology. Even this very morning, Professor Antoniou was delivering lectures alongside the faculty of the First and Second Departments of Orthopaedic Surgery of our University, at the Orthopaedic Research and Education Center "Panayotis N. Soucacos" at ATTIKON Hospital.

Beyond his role as a mentor and colleague, he has also been a true friend. I remain profoundly grateful for his unwavering guidance, continued support, and enduring friendship.

As Aristotle wisely said, "*Those who educate well are to be honoured as those who give birth – the latter for giving life, and the former for teaching the art of living*".

Thank you.

JOHN ANTONIOU
Καθηγητή Ορθοπαιδικής Χειρουργικής και Διευθυντή Ορθοπαιδικής Έρευνας στη Διεύθυνση του Πανεπιστημίου McGill στο Montreal του Καναδά

ΟΜΙΛΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:
«BONES, BREAKTHROUGHS, AND BELONGING: A JOURNEY FORGED BY SCIENCE, GRIT, AND HELLENIC ROOTS»

Καλησπέρα σας. Η απονομή τιμητικού διδακτορικού από το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών αποτελεί για μένα μεγάλη τιμή και είμαι ειλικρινά ευγνώμων. Θα εκφωνήσω την ομιλία μου στα Αγγλικά, προς τιμήν κάποιων προσκεκλημένων που ταξίδεψαν από μακριά για να είναι εδώ και δεν καταλαβαίνουν Ελληνικά.

Good evening, distinguished colleagues, honored guests, and esteemed members of the University of Athens. It is with deep gratitude and humility that I accept this Honorary Doctorate. To be recognized in this historic institution – so rich in scientific legacy and philosophical tradition – is profoundly meaningful.

I want to thank Rector, Professor Gerasimos Siasos, Dean of the Medical School, Professor Nikolaos Arkadopoulos, Dean of the Faculty of Health Sciences, Professor Pagona Lagiou, and Professors Panayiotis Papagelopoulos, George Babis, Vasileios Nikolaou, and Panayiotis Megaloikonomos. Thank you for this great honour. I am also honoured to Lady Myreille Gillings and Sir Dennis Gillings have joined us to witness this special ceremony.

I have titled this journey "*Bones, Breakthroughs, and Belonging*", because those three words – representing structure, discovery, and identity – have shaped both my professional life and personal evolution.

My journey begins in Canada, the child of Greek immigrants who brought with them fierce values of family, resilience, and education. My parents met in Medical School at the University of Bologna. My mother studied Physiatry and my father Antonis Antoniou graduated Orthopaedics at the Rizzoli Institute.

After graduation, my father was invited by Professor Favro to join the University of Montreal orthopaedic residency program in order to become an orthopaedic surgeon in Canada. He had to repeat his residency training, as in

those days training in Europe was not recognized in Canada. My mother joined him and completed anesthesiology training in Montreal. My father then spent the better part of 35 years as founding member and chief orthopaedic surgeon of a community hospital in Montreal. This was a newspaper article featuring my father performing a new total knee arthroplasty. It appeared in the national press. In the picture are my father on the right, my mother in the back performing the anesthesia and doctor Hadjipavlou was a junior surgeon assisting him on the left. This image shaped me.

As a young medical student, I was further drawn toward Orthopaedics – not just for its surgical precision, but for the interplay of function, healing, and mechanics. Mentors at McGill inspired me. Dick Cruise was the Dean of Medicine and also an orthopaedic surgeon. Max Aebi was Chair of Orthopaedics. He also became my Master's co-supervisor along with Robin Poole who was research director at the Shriners hospital. Through them, I began to see how science and surgery could meet.

After my MD from McGill, I paused my residency to pursue research. What started as a Master's program led to a PhD. I was captivated by the intervertebral disc and the mysteries of disc degeneration. This work became the foundation of my academic identity: using rigorous science to answer clinical questions. It was not a straight path, but it was a purposeful one.

Over time, I balanced clinical training, fellowships, and the building of a research lab that today includes clinicians, engineers, molecular biologists, biostatisticians – and, above all, learners. My Research interests have mostly focused on joint arthroplasty clinically and tissue engineering in my research lab. From the beginning, I have been committed to translational science. What we discover in the lab must reach the bedside. That bridge – between molecule and patient – is where the clinician-scientist lives.

But the clinician-scientist is becoming a rare species. The traditional model is under threat. This is especially true with surgeon scientists given the limited time surgeons have to perform research. Team science is the new successful model – collaborative, interdisciplinary, and driven by curiosity.

My PhD work resulted in a landmark study. It looked at over 120 human discs, across the human lifespan. We discovered that matrix degeneration begins shockingly early – sometimes in adolescence. In addition, we described evidence of residual matrix synthesis in the elderly. At close to 1400 citations, this is now the most cited work in the field of disc degeneration. This work

taught me that progress in science demands not only vision and ingenuity, but grit and perseverance.

I also learned that behind every breakthrough are failed experiments, rejected grants, and the persistence to begin again. My lab's focus over the past 25 years has been on regenerative strategies for intervertebral disc and joint degeneration – conditions that cause immense global disability. Disc degeneration and osteoarthritis are driven by aging, mechanical stress, inflammation, and genetics. Similar cytokine pathways are involved in both processes. To date, there's no approved therapeutic that stops or reverses these processes.

Our work with LinkN, a small peptide derived from the cartilage matrix, has yielded a novel therapeutic candidate: one that repairs tissue, reduces inflammation, and alleviates pain. This timeline describes our discovery of LinkN's peptide effect on the matrix. We then identified the 8AA segment of LinkN which is the active portion of the peptide that we named sLinkN. Which is the therapeutic agent we patented. We performed preclinical studies in various established animal models. In this study, we used sLinkN in a rabbit model of disc degeneration. In 12 weeks, we reestablished disc height, reduced inflammation and suppressed neurotrophins. In this study, we used sLinkN in a rabbit model of osteoarthritis. sLinkN was able to protect and reverse degenerative changes induced by the ACL transection. It was also able to reverse inflammation induced by Il1b and reduce pain quickly and significantly. We are now developing a sustained delivery method for this peptide using nanodiamond technology.

To move from preclinical success to patient impact, we co-founded Trepso Therapeutics. Its mission is clear: Regenerate. Restore. Relieve. Our target is early disease – when biologic repair is still possible. Our goal is simple: to restore quality of life. This is the full arc of translational medicine: from bench… to biotech… to bedside. We continue to develop emerging directions in our attempt to bring a novel peptide to treat a clear unmet need in every day clinical practice. This is being achieved in our lab and through close collaborations with colleagues around the world. It goes without saying that acknowledgments go to the many funding agencies that have supported me throughout the last 25 years and to the many collaborators, technicians, masters, PhDs and post docs that have worked with me over the years.

Beyond science, I have tried to foster a culture of mentorship and innovation – especially for the next generation of surgeon-scientists. At McGill, I helped build a research infrastructure to support scientists and clinicians alike. As

President of the Canadian Orthopaedic Association, President of the Canadian Orthopaedic Research society and on the Board of the Orthopaedic Research Society, I advocated nationally and internationally for improved delivery of musculoskeletal health. Education, research, communication, collaboration and advocacy were the pillars I worked on while I was President of the Canadian Orthopaedic Association. During my tenure I organized annual clinical meetings which featured combined meetings with the international combined orthopaedic research society. This provided a unique venue to allow collaboration between clinicians and researchers representing national orthopaedic research societies from around the world.

But challenges remain: Canada, despite having the longest surgical wait times in the G7, trains the fewest orthopaedic surgeons per capita at 3.6 orthopaedic surgeons per 100,000 population. Comparatively, Greece has over 14 orthopaedic surgeons per 100,000. In addition, we have a surgeon unemployment/underemployment issue as the government is not allotting the appropriate amount of resources necessary to treat the disease burden. We put pressure on various levels of government by advocating through a combined media effort and meetings with federal and provincial leaders.

Advocacy, like research, must be grounded in evidence and guided by passion. As President of the COA, I met and travelled with other Presidents of the Orthopaedic Carousel – a group comprised of the US and Commonwealth Nation Presidents that are given these Medals during our Presidency. These Medals were originally presented to our respective associations by the Queen Mother 70 years ago with the purpose of promoting collaboration and knowledge exchange. During my term we focused on standardizing, identifying and managing surgeon under-performance and competence.

Which brings me to "belonging". The Greek word «φιλότιμο» which has no English translation. A word that speaks to something deeper than achievement. A love of honor, pride, dignity, respect, and a sense of duty. Doing what is right, without expecting anything in return.

In 2008, I began our arthroplasty fellowship. Over 17 years, I have trained 34 fellows – 11 of whom are of Greek descent. This is a list of the former Greek fellows in chronologic order. Four of which are in this room. I am proud to see what the former fellows have accomplished and it gives me great joy when I meet with them over the years to catch up and share old stories. They have ended up in Greece, Ireland, UK, Germany, Switzerland and Canada. To see this lineage continue is a quiet joy. Here we see Vasileios on the left, he was our first

fellow 17 years ago and now he is Professor Nikolaou, Nikolaos Stavropoulos in the middle, Grigoris Manoudis on the top right and Panayiotis Megaloikonomos on the bottom right. All exceptional fellows that are remembered fondly at McGill in their own way. I very much appreciate that they are with us today.

While Canada gave me wings, it is Greece that gave me roots. To be back on this soil today, honored by the land of my ancestors, is profoundly moving. To future physicians in this room: Pursue scientific rigor. Think globally. Get involved and volunteer your time in order to become a thought leader in world leading associations. My many years of involvement and in leadership roles in the Orthopaedic Research Society, The Hip Society, the Canadian Orthopaedic Association and International Hip Society have allowed me opportunities to exact change and influence policy in musculoskeletal healthcare. But above all – lead with compassion. Ultimately, it is patient wellbeing that should drive us all. Without compassion, excellence is hollow.

Thank you all for attending this ceremony. For those who have travelled a long distance I am truly grateful. To my mentors, colleagues, collaborators, and especially my family – thank you. To the Greek community, for keeping our spirit alive across oceans – Ευχαριστώ πολύ! And to the University of Athens – thank you for welcoming me home.

As Pericles once said, "*What you leave behind is not what is engraved in stone monuments, but what is woven into the lives of others*."

Thank you.

ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΗ ΣΕ ΕΠΙΤΙΜΟ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ **ΘΑΝΑΣΗ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ** ΠΟΙΗΤΗ, ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗ, ΠΑΙΔΟΨΥΧΙΑΤΡΟΥ ΚΑΙ ΨΥΧΑΝΑΛΥΤΗ

Την 26η Ιουνίου 2025, ημέρα Πέμπτη και ώρα 19.00, στη Μεγάλη Αίθουσα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, αναγορεύθηκε επίτιμος διδάκτωρ του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών ο κύριος **Θανάσης Χατζόπουλος**, Ποιητής, Μεταφραστής, Παιδοψυχίατρος και Ψυχαναλυτής.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

***** Προσφώνηση από τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο.

* Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου από την Καθηγήτρια Θεωρίας και Πράξης της Μετάφρασης του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, κυρία Μαρία Παπαδήμα.

* Αναγόρευση του τιμωμένου:
Ανάγνωση των κειμένων του Ψηφίσματος του Τμήματος, της Αναγόρευσης και του Διδακτορικού Διπλώματος και περιένδυση του τιμωμένου με την τήβεννο της Σχολής από την Πρόεδρο του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, κυρία Μαρία-Χριστίνα Αναστασιάδη.

* Ομιλία του τιμωμένου, κυρίου Θανάση Χατζόπουλου, με τίτλο: «Για πολλά χρόνια κατοικούσα μια γλώσσα».

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΣΙΑΣΟΥ
Καθηγητή και Πρύτανη του ΕΚΠΑ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Πιστοί στην παράδοση του Ιδρύματός μας να αποδίδουμε τιμές σε προσωπικότητες που έχουν προσφέρει πολλαπλώς στην Επιστήμη, στην Παιδεία, στην Τέχνη και στον Πολιτισμό, έχουμε σήμερα την ιδιαίτερη χαρά της απόδοσης της ύψιστης τιμής, της ανακήρυξης **σε Επίτιμο Διδάκτορα του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών** ενός σημαντικού εκπροσώπου των ελληνικών γραμμάτων και της σύγχρονης σκέψης: του κ. **Θανάση Χατζόπουλου**, ψυχαναλυτή, παιδοψυχίατρου, καταξιωμένου ποιητή, δοκιμιογράφου και μεταφραστή.

Ο Θανάσης Χατζόπουλος είναι μια από τις πλέον πολυσχιδείς και διακεκριμένες μορφές του σύγχρονου ελληνικού πνευματικού χώρου. Γεννημένος το 1961 στο Αλιβέρι Ευβοίας, έζησε εκεί τα πρώτα του χρόνια. Σπούδασε Ιατρική στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών και στη συνέχεια ειδικεύτηκε στην Παιδοψυχιατρική. Είναι ενεργό μέλος διεθνών ψυχαναλυτικών κοινοτήτων: στο Παρίσι, στο Σάο Πάολο, καθώς και στη χώρα μας.

Η παρουσία του στα ελληνικά γράμματα είναι αδιάλειπτη από το 1986 μέχρι και σήμερα, με ένα πλούσιο έργο που συνδυάζει βάθος, ευαισθησία και διαρκή πνευματική αναζήτηση. Έχει εκδώσει δεκαπέντε ποιητικές συλλογές, δύο νουβέλες, μία συλλογή αφηγημάτων και τρία παιδικά παραμύθια, ενώ έχει μεταφράσει Γάλλους ποιητές και Άγγλους ψυχαναλυτές.

Η αναγνώριση που έχει δεχθεί είναι αντάξια του έργου του: Το 2003, η ισπανική μετάφραση του βιβλίου του ***Ρήματα για το ρόδο*** τιμήθηκε με το Εθνικό Βραβείο Μετάφρασης στην Ισπανία. Το 2013, η γαλλική μετάφραση του βιβλίου του ***Κελί*** τιμήθηκε στη Γαλλία ενώ, την ίδια χρονιά, η Ακαδημία Αθηνών τού απένειμε το Βραβείο Ποίησης για το σύνολο του έργου του. Το 2014 η Γαλλική Δημοκρατία τον αναγόρευσε Ιππότη στην Τάξη των Γραμμάτων και των Τεχνών.

Πρόσφατα, το βιβλίο του ***Ιστορικός Ενεστώς*** τιμήθηκε με το Κρατικό Βραβείο Διηγήματος για το 2021, ενώ η ποιητική του συλλογή ***Υπό κατασκευήν σημαίες*** απέσπασε το Κρατικό Βραβείο Ποίησης για το 2022.

Η γραφή του στοχαστική, απαιτητική αλλά και στοργική απέναντι στη γλώσσα, σκύβει με επιμονή πάνω από τις λέξεις. Σε μια εποχή που ο λόγος φθείρεται από την ταχύτητα και την υπερπληροφόρηση, το έργο του Θανάση Χατζόπουλου μας υπενθυμίζει την ανάγκη της παύσης, την αξία της εσωτερικής σιωπής, της προσεκτικής ακρόασης, της βαθύτερης κατανόησης του ανθρώπινου βίου. Στον λόγο του, ο οποίος συναντά τη φιλοσοφία, τη θεολογία και την ψυχανάλυση, αντηχεί μια σπάνια επιμονή για την ουσία και την αλήθεια. Και αυτή ακριβώς είναι η δύναμή του.

Πριν δώσω τον λόγο στη διακεκριμένη Καθηγήτρια Θεωρίας και Πράξης της Μετάφρασης του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής, κυρία Μαρία Παπαδήμα, που θα ακολουθήσει στο βήμα και θα αναφερθεί εκτενέστερα στο πραγματικά πολύ σημαντικό έργο του τιμωμένου, θα ήθελα να κλείσω με κάποιους στίχους από το ποίημα του Θανάση Χατζόπουλου **ΚΟΣΜΟΘΕΩΡΙΕΣ**.

«Από άλλες κοσμοθεωρίες έπεφταν κάστρα, κομήτες, φρύγανα και σοβάδες.
Έπαιρνε φωτιά ο κόσμος και ζεσταινόταν στη στάχτη των νοημάτων.
Ως τη στιγμή που από αυτήν λουλούδιζε μια νέα ψυχή μέχρι κι εκείνη να κάνει τον κύκλο της, να σπαταλήσει τη ζωτικότητά της.
Ως να συρρικνωθεί σε μια χούφτα κόκαλα για να παραδοθεί στους επίγονους.
Αυτούς που θα τα έβαζαν στις μυλόπετρες για να βγει ο σπόρος και ο καρπός του μέλλοντος».

Έτσι και ο Θανάσης Χατζόπουλος, με την ποίησή του, αφήνει τον δικό του σπόρο. Έναν σπόρο βαθιάς ανθρωπιάς, που ήδη καρπίζει καθημερινά πιο ουσιαστικούς τρόπους να νιώθουμε, να σκεφτόμαστε και να υπάρχουμε μέσα στον κόσμο.

Αξιότιμε κ. Χατζόπουλε,

Η ακαδημαϊκή κοινότητα του πρώτου και του μεγαλύτερου Πανεπιστημίου της χώρας, του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, είναι ευτυχής που σας υποδέχεται και σας καλωσορίζει στους κόλπους της.

Σας συγχαίρουμε για όσα έχετε προσφέρει και προσφέρετε στην Τέχνη της Ποιήσεως, στον Πολιτισμό και στην Παιδεία της πατρίδας μας, για τα οποία και σας τιμά το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Σας απευθύνουμε θερμές ευχές για τη συνέχιση του έργου σας, ενός έργου που γνωρίζουμε ότι τυγχάνει διεθνούς απήχησης και καταξίωσης.

Θερμά συγχαρητήρια!

ΜΑΡΙΑΣ ΠΑΠΑΔΗΜΑ
Καθηγήτριας του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του ΕΚΠΑ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΤΙΜΩΜΕΝΟΥ

Αξιότιμε κ. Πρύτανη,
Αξιότιμα Μέλη του Συμβουλίου Διοίκησης,
Αγαπητοί συνάδελφοι,
Αγαπητοί καλεσμένοι,

Είναι μια ευτυχής συγκυρία για το Τμήμα μου σήμερα, πρυτανεύοντος του κ. Γεράσιμου Σιάσου, Καθηγητή Καρδιολογίας της Ιατρικής Σχολής του ΕΚΠΑ, να τιμά με την ανώτερη διάκριση του ιδρύματός μας έναν επίσης γιατρό, απόφοιτο του πανεπιστημίου μας, τον κ. Θανάση Χατζόπουλο, για τη συγγραφική, τη μεταφραστική, τη στοχαστική, τη δημιουργική εν γένει πλευρά της πολυσχιδούς προσωπικότητάς του, η οποία έχει εν πολλοίς διαμορφωθεί από τα γαλλικά γράμματα, αλλά και ο ίδιος έχει αδιάλειπτα συνεισφέρει σε αυτά.

Ο Θανάσης Χατζόπουλος, ποιητής και μεταφραστής, παιδοψυχίατρος και ψυχαναλυτής, ακολουθεί τη μεγάλη παράδοση των γιατρών-λογοτεχνών – θυμίζω τον πασίγνωστο σε όλους μας Αντόν Τσέχωφ, λιγότερο ωστόσο γνωστό ως γιατρό, τον Γερμανό σπουδαίο εξπρεσιονιστή ποιητή και διδάκτορα Ιατρικής και Χειρουργικής Γκότφριντ Μπεν, τον Αμερικανό Γουίλιαμ Κάρλος Γουίλιαμς, μεγάλο μοντερνιστή ποιητή και παιδίατρο, αλλά και τον Σκωτσέζο Άρτουρ Κόναν Ντόιλ, δημιουργό του Σέρλοκ Χολμς, τον σύγχρονο Πορτογάλο συγγραφέα, υποψήφιο επανειλημμένως για το βραβείο Νόμπελ, τον ψυχίατρο Αντόνιο Λόμπο Αντούνες ή επίσης τον πολυβραβευμένο Πορτογάλο ποιητή και χειρουργό Ζοάο Λουίς Μπαρρέτο Γκιμαράες, στον οποίο οφείλεται κάτι απολύτως πρωτοποριακό, η εισαγωγή του μαθήματος της ποιητικής στην Ιατρική Σχολή του Πόρτο.

Η Γαλλία έχει επίσης να επιδείξει, μεταξύ άλλων, τον γιατρό της Αναγέννησης Φρανσουά Ραμπελαί, συγγραφέα του περίφημου *Γαργαντούα και Πανταγκρουέλ*, τον Λουί Φερντινάν Σελίν, με το συγκλονιστικό *Ταξίδι στην άκρη της νύχτας*, και για να έρθουμε στη σύγχρονη λογοτεχνία, τον Ζαν

Κριστόφ Ρουφέν, μέλος στης Γαλλικής Ακαδημίας και βραβευμένο δυο φορές με το βραβείο Γκονκούρ.

Στα καθ' ημάς, ποιος δεν γνωρίζει τον Ανδρέα Εμπειρίκο, τον Γιώργο Χειμωνά, τον Τάκη Σινόπουλο, τον Ηλία Παπαδημητρακόπουλο ή τον Μανόλη Αναγνωστάκη;

Μπορούμε να τους φανταστούμε όλους τους να σιγοψιθυρίζουν το ποίημα του Θανάση Χατζόπουλου:

Ο ΝΥΜΦΙΟΣ ΕΡΧΕΤΑΙ ΕΝ ΤΩ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΝΥΚΤΟΣ
Δανείζομαι τον ύπνο νυχτοφύλακα σε ώρα βάρδιας
Γνωρίζω τη σκανδάλη της υποχρεωτικής εφημερίας
Ανύμφευτος σε όλους φαίνομαι
Ενώ από μέσα
Βρυχάται το ω-μέγα του θανάτου.

Διαχρονική και πανταχού παρούσα λοιπόν σε όλα τα μήκη και πλάτη η σύνδεση της ιατρικής με τη συγγραφική και την ποιητική, θαρρείς και η γνώση της ανατομίας του σώματος και των λειτουργιών του οδηγεί στα βαθύτερα στρώματα του ανθρώπινου ψυχισμού και στη λογοτεχνική έκφρασή του.

Θα προβώ κατ' αρχάς σε μια συνοπτική παρουσίαση του τιμωμένου και στη συνέχεια θα προσπαθήσω να αναδείξω πτυχές του πλούσιου και πολυδιάστατου έργου του, εγχείρημα σχεδόν ακατόρθωτο σε μια 20άλεπτη παρουσίαση όταν πρόκειται για έναν ποιητή, στοχαστή και μεταφραστή της εμβέλειας του Θανάση Χατζόπουλου. Θα σταθώ πρωτίστως, μένοντας στο σημερινό πλαίσιο, στο ποιητικό και μεταφραστικό έργο του και στις πτυχές εκείνες που συνδέουν τον Θανάση Χατζόπουλο με το Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, το οποίο τον τιμά σήμερα.

Ο Θανάσης Χατζόπουλος είναι μια εξέχουσα παρουσία εδώ και δεκαετίες στο ελληνικό και διεθνές λογοτεχνικό στερέωμα, με ιδιαιτέρως πλούσιο έργο, το οποίο έχει αποσπάσει διθυραμβικές κριτικές και σημαντικά βραβεία εντός και εκτός Ελλάδας. Αναλυτικότερα, ο Θανάσης Χατζόπουλος γεννήθηκε το 1961 στο Αλιβέρι Ευβοίας, όπου έζησε ως το 1978. Είναι απόφοιτος της Ιατρικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, στην οποία εισήχθη τέταρτος, και εν συνεχεία ειδικεύτηκε στην Παιδοψυχιατρική. Είναι ψυχαναλυτής παιδιών, εφήβων και ενηλίκων (με εκπαίδευση στην Αθήνα και στο Παρίσι), μέλος της Société de Psychanalyse Freudienne (SPF), της International Winnicottian Association (IWA) και του Ελληνικού Ψυχαναλυτικού Χώρου Ντ. Γ. Γουίνικοτ (Ε.Ψ.Χ.Ντ.Γ.Γ.), στο πλαίσιο του

οποίου δραστηριοποιείται με πολλά σεμινάρια, διαλέξεις, ημερίδες και συνέδρια. Ταυτόχρονα είναι ιδιαιτέρως ενεργός στην ελληνική λογοτεχνική σκηνή καθώς έχει δημοσιεύσει δοκίμια και άρθρα σχετικά με θέματα λογοτεχνίας στα σημαντικότερα ελληνικά λογοτεχνικά περιοδικά (*Η λέξη, Νέα Εστία, Ποίηση, Μετάφραση, Εντευκτήριο, Πόρφυρας, Το δέντρο, Ποιητική, Χάρτης* κ.ά.). Έχει δώσει πάρα πολλές διαλέξεις που αφορούν το επιστημονικό αλλά και το λογοτεχνικό πεδίο. Είναι μέλος της Εταιρείας Συγγραφέων ήδη από το 1992, σχεδόν από τα πρώτα του βήματα, και μέλος της Εταιρείας Σπουδών της Σχολής Μωραΐτη από το 2001, ενώ από το 2009 μετέχει στο διοικητικό συμβούλιο, και από το 2011 ως αντιπρόεδρος.

Το έργο του Θανάση Χατζόπουλου απαρτίζεται από δύο τουλάχιστον διακριτά μέρη με επιμέρους υποδιαιρέσεις. Το πρώτο μέρος περιλαμβάνει το πλούσιο και σημαντικό ψυχαναλυτικό του έργο, πρωτογενές και μεταφραστικό, στο οποίο δεν θα επεκταθώ σήμερα. Έχει μεταφράσει ο ίδιος σημαντικά ψυχαναλυτικά κείμενα και είχε την ευθύνη και την επιμέλεια ψυχαναλυτικών σειρών σε ελληνικούς εκδοτικούς οίκους. Ενδεικτικά θα αναφέρω τις τελευταίες του εργασίες: το 2021 κυκλοφόρησε το ψυχαναλυτικό δοκίμιο *Πανδημία και περιοριστικά μέτρα, ο ψυχισμός απέναντι στον θάνατο και στους περιορισμούς του* (Αρμός), το 2022 το συλλογικό έργο με πρόλογο και επιμέλειά του με τίτλο *D. W. Winnicott, Ένας ψυχαναλυτής για τον επόμενο αιώνα, Γραφές της ψυχανάλυσης*, Αρμός.

Το δεύτερο μέρος, στο οποίο θα εστιάσουμε σήμερα, περιλαμβάνει το λογοτεχνικό του έργο (ποίηση, αφήγημα, δοκίμιο) καθώς και το μεταφραστικό του έργο.

Ο Θανάσης Χατζόπουλος έχει δημοσιεύσει 18 βιβλία ποίησης, καθώς και δοκίμια και αφηγήματα. Το 1986 κυκλοφορεί σε ηλικία 25 ετών η πρώτη του ποιητική συλλογή υπό τον τίτλο *Ιδίοις σώμασι·* θα ακολουθήσουν: *Η Κοίμηση* (1988), *Το Άφωτο* (1990, 1999), *Από καταβολής δρόσου* (1991, 1999), *Ο εξ αίματος νεκρός* (1994, 1999) [το οποίο μεταφράστηκε στα γαλλικά, *Le mort de même sang*, και στα ιταλικά, *Il morto consaguineo*], *Στον ήλιο μοίρα* (Καστανιώτης, 1996, Μεταίχμιο, 2004) [μεταφράστηκε στα γαλλικά *Destin sous le soleil*, 2022], *Ωσεί παρόν* (Διάμετρος, 1997) [τετράγλωσση έκδοση ενός ποιήματος γαλλικά, αγγλικά, ιταλικά, σε μετάφραση Michel Volkovitch, David Conolly και Paola Maria Minucci], *Κανόνας* (Καστανιώτης, 1998), Το *Κελί* (Το Ροδακιό, 2000) [μεταφράστηκε στα γαλλικά, *Cellule*, Cheyne, 2012], *Μιγαδικά και Αμφιθαλή* (Μεταίχμιο, 2003) [μεταφράστηκε στα γαλλικά, *Complexes et Germains*, La rumeur libre, 2019], *No humans' land - αναφορά* (Μεταίχμιο,

2005), *Ψηφία για ψηφίδες* (Μεταίχμιο, 2006), *Μετόπη* (Υψιλον, 2007) [μεταφράστηκε στα γαλλικά *Métope*, La tête à l'envers, 2021], *Πέρασμα* (Υψιλον, 2007), *Πρόσωπο με τη γη* (Γαβριηλίδης, 2013), *Φιλί της ζωής* (Κίχλη, 2016), *Υπό κατασκευήν σημαίες* (Πόλις, 2021) και η τελευταία του ποιητική συλλογή *Κρατήρας* (Πόλις, 2023).

Επιπλέον ποιήματά του έχουν μεταφραστεί σε 11 ακόμη γλώσσες: αγγλικά, γερμανικά, σουηδικά, σλοβένικα, λιθουανικά, καταλανικά, βουλγαρικά, αλβανικά, αραβικά, ισπανικά και πορτογαλικά.

Έχει επίσης εκδώσει τα ακόλουθα παραμύθια: *Ένα μικρό κουτάκι, ξύλινο* (Μεταίχμιο, 2004), *Ο Κύριος Δαίμων & Η γυναίκα με την πέτρινη γλώσσα* (Καλειδοσκόπιο, 2021). Το 2014 κυκλοφόρησαν δύο νουβέλες του με τον γενικό τίτλο *Οι λησμονημένοι* (Γαβριηλίδης) [μεταφράστηκε στα γαλλικά *Les oubliés*, Quidam, 2022] και το 2020 το αφηγηματικό βιβλίο *Ιστορικός Ενεστώς* (Πόλις).

Εκτός από τα βιβλία ποίησης, ο Θανάσης Χατζόπουλος δημοσίευσε το 1997 το σχεδίασμα ποιητικής *Ρήματα για το ρόδο* (Καστανιώτης) [το οποίο μεταφράστηκε στα ισπανικά *Verbos para la rosa, esbozo de poetica* (2002) και τιμήθηκε με το Εθνικό Βραβείο Μετάφρασης στην Ισπανία το 2003], το 2002 το δοκίμιο ποιητικής *Αναγραμματισμοί στη σιωπή* (Πόλις) ενώ το 2022 τα μικροδοκίμια *Η στάση του πελαργού* (Στερέωμα). Τελευταίο βιβλίο στοχασμού το 2024 η συλλογή δοκιμίων για τη μετάφραση με τίτλο *Ονομαστική αξία* (Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου).

Το 2013 βραβεύτηκε από την Ακαδημία Αθηνών (ίδρυμα Πέτρου Χάρη) για το σύνολο του ποιητικού του έργου. Την ίδια χρονιά έλαβε το βραβείο prix Max Jacob Étranger για την ποιητική του συλλογή *Cellule* (Cheyne, 2012) ενώ το 2014 η Γαλλική Δημοκρατία τον τίμησε με τον τίτλο του Ιππότη στην Τάξη των Γραμμάτων και των Τεχνών. Το 2021 το βιβλίο του *Ιστορικός Ενεστώς* βραβεύθηκε με το Κρατικό Βραβείο Διηγήματος. Το 2022 το βιβλίο του *Υπό κατασκευήν σημαίες* βραβεύθηκε με το Κρατικό Βραβείο Ποίησης και με το βραβείο Ποίησης του περιοδικού *Ο Αναγνώστης*.

Η ποιητική του Θανάση Χατζόπουλου, όπως μας παραδίδεται προς ανακάλυψη μέσω των ποιημάτων του ή μας αποκαλύπτεται μέσω των δοκιμίων του, είναι πρωτίστως ανθρωποκεντρική. Διαβάζω από την ποιητική συλλογή *Κανόνας*:

ΤΡΥΓΟΝΙ
Κι οι άνθρωποι μιλούν με την ψυχή τους
Έτσι όπως φτάνει ως τα χείλη

Μοιρασμένη κόμπους κόμπους
Έτσι όπως φτάνει ως τα δόντια
Τρυγόνι που ακόμα σπαρταράει στο αίμα του

Το φέρνει λαχανιάζοντας, λίγο πριν
Παραδώσει την πνοή του, με άκρα ταπεινότητα
Το παραδίδει
Καλά εκπαιδευμένος ο σκύλος της καρδιάς
Στον Κύριό του

Κι οι άνθρωποι μιλούν με την ψυχή τους
Έτσι όπως φτάνει δεμένη στο κορμί τους
Κόμπο κόμπο.

Η ποίηση του Θανάση Χατζόπουλου εστιάζει στον άνθρωπο ως μονάδα και ως σύνολο, στο πεπερασμένο ον με τις αναρίθμητες διαδρομές ζωής, που ανοίγει τα μάτια του στο φως και τα κλείνει μπροστά στο δεδομένο και αμετάκλητο τέλος που συνιστά ο θάνατος. «Άπαξ και βρεθεί στο σημείο της αρχής, κάποτε θα αφιχθεί υποχρεωτικά στο τέλος. Σημασία έχει η διαδικασία, η πορεία. Κι αυτήν ακολουθεί ο καθείς, αυτή διαγράφει στην πτώση του το αστέρι», σημειώνει ο ποιητής στους *Αναγραμματισμούς στη σιωπή*. Και συμπληρώνει στο μικροδοκίμιο που φέρει τον τίτλο «Ο φλοιός της γλωσσικής αλήθειας» από τη συλλογή μικροδοκιμίων *Η στάση του πελαργού*: «Στην ποίηση, στα ποιήματα, συναντάμε κατά συρροή τέτοιες αλήθειες που από προσωπικές γίνονται οικουμενικές, γιατί σ' αυτές συνηχούν και οι αλήθειες των άλλων, οι δικές τους εκδορές που δεν είχαν βρει λέξεις για να μιλήσουν, για να αποσπάσουν από την κοινόχρηστη γλώσσα αυτή τη φλούδα που φτιάχνει το ποίημα τέμνοντάς την από τον περίγυρο».

Με διηθημένη από το συναίσθημα αμεσότητα, άλλοτε τρυφερή και περιπαικτική και άλλοτε αποστασιοποιημένη, ενίοτε ανησυχητικά τέμνουσα, ο Θανάσης Χατζόπουλος συμπαρίσταται στο ανθρώπινο ον, στους πόνους του, στις απώλειές του και στις πανωλεθρίες του, στις χαρές του, στους έρωτές του και στις λύπες του, στα κάθε λογής βιώματά του, αποσκοπώντας στη νοηματοδότησή τους και στην εκφραστική συμπύκνωσή τους. Η γλώσσα του είναι επεξεργασμένη αλλά λιτή, καλοζυγισμένη και ακριβής, πειθήνια στη γραφίδα του ποιητή, ευέλικτη αλλά συνάμα στιβαρή.

Γράφει ο ποιητής στο δοκίμιό του *Αναγραμματισμοί της σιωπής*: «Η ποίηση είναι η γλώσσα της έλλειψης. Όταν γίνεται εξηγητική ή αναλυτική, δεν είναι πια

ποίηση». Και επανέρχεται στη *Στάση του Πελαργού*: «Η ποίηση αποτελεί εξ ορισμού μια μη αναλυτική τέχνη. Σκοπός της είναι η πύκνωση και η ένταση, ένα είδος κορύφωσης, και η με ελάχιστα μέσα δυνατότητα να ακουστεί ένας εν δυνάμει λόγος, μια ομιλία που συγχρόνως να λέει, να δείχνει και να σημαίνει».

Οι κριτικοί εστιάζουν στην κρυπτικότητα, το βάθος, το φαινομενικά ελλείπον νόημα, την οντολογική διάσταση της ποίησής του, ενίοτε τη δυσκολία προσπέλασής της, σε εκείνη την άλλη όψη τού μη προφανούς ως ηρακλείτειου «κρύπτεσθαι φιλείν». Σταχυολογώ κάποιες απόπειρες προσέγγισης της ποίησης του Θανάση Χατζόπουλου. Γράφει ο κριτικός Α. Ζήρας: «Ίσως το ουσιαστικότερο στοιχείο της ποίησης του Χατζόπουλου είναι το οντολογικό της νόημα (…) ο ποιητής είναι επίμονα στραμμένος στην προσπάθεια να μεταφέρει στο φως του λόγου τα αμετάδοτα που συσσωρεύθηκαν στα ψυχικά βάθη. Και αυτή η «ορφική» ανάβαση –από το σκοτάδι στο φως– πραγματοποιείται με μια γλώσσα διαυγή, καίρια ως προς τα νοήματά της, ικανή να αποκαλύπτει και να στοχάζεται πάνω στις κορυφαίες στιγμές του ανθρώπινου βίου.

Ενώ η άλλη μας μεγάλη ποιήτρια, η Κατερίνα Αγγελάκη Ρουκ, παρατηρεί με οξυδέρκεια: «Στην ποίηση του Θανάση Χατζόπουλου, το πρωτόγονο, μυθικό στοιχείο, αυτό που είναι παραχωμένο στα πιο βαθιά της συνείδησης ή στο μεγαλύτερο βάθος της γης παίζει έναν πρωταρχικό ρόλο. Όλα συμβαίνουν ως εάν οι εμπειρίες του να μεταμορφώνονταν αστραπιαία, προτού ακόμα να ολοκληρωθούν, σε τοιχογραφίες χαραγμένες στα τοιχώματα μιας σπηλιάς προκατακλυσμιαίας. Η ποίηση είναι η σφίγγα που δεν λέει ποτέ: "ιδού, το αίνιγμα λύθηκε!"».

Με τη σειρά του, ο πανεπιστημιακός και επίσης ποιητής Ευριπίδης Γαραντούδης επισημαίνει: «Ο Χατζόπουλος καλεί τον αναγνώστη σε μια μυητική διαδρομή. Η κατεργασία θεματικών μοτίβων, όπως ο ύπνος, η γέννηση, ο θάνατος, οι νεκροί, τα φυσικά στοιχεία, η φθορά, υπαγορεύεται από τον κεντρικό του στόχο: να συσπειρωθεί στον εαυτό του, να εντρυφήσει στο σώμα του, να συλλάβει την εξωτερική πραγματικότητα και να βιώσει τη φύση, να αξιοποιήσει τη λογοτεχνική παρακαταθήκη, να αφομοιώσει τη γλώσσα, ως μεταμορφούμενα υλικά ενός μύθου που υποκρύπτει την οντολογική αλήθεια».

Πράγματι, παρ' ότι ο άνθρωπος παραμένει το εκλεκτό πλάσμα της δημιουργίας, η φύση, ο τόπος, το τοπίο τον πλαισιώνουν φυσικά, θαρρείς αναπόφευκτα, με τρόπο υλικό και ταυτόχρονα υπερβατικό. Καίριας σημασία για τον ποιητή είναι η μεταμόρφωση του ψυχικού αποστάγματος σε λόγο:

ΑΠΟ ΣΤΗΘΟΥΣ
Να βρεις τα λόγια

Να βρεις τα λόγια που μιλούν
Τα λόγια που οδηγούν και τη ζωή πηγαίνουν
Στο χορό και στο αλώνι – εκείνο
Το εγκαταλελειμμένο της κορφής, όπου
Μες στο κατακαλόκαιρο θροΐζουνε κι οι πέτρες.

Ο τόπος, κάποιες φορές στην ποίηση του Χατζόπουλου, ονοματίζεται, είναι ο ελλαδικός στη διαχρονική παρουσία του, ένας τόπος που γίνεται πατρίδα και πάλι λόγος;

Μας υιοθέτησε μόνο ο τόπος στον καιρό
Και τα σπαράγματα της παλαιάς γλώσσας.

Ο τόπος και ο λόγος, αδιάρρηκτα συνδεδεμένοι, κυριαρχούν και στη συλλογή *Υπό κατασκευήν σημαίες*:

ΟΙ ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ ΤΗΣ ΠΕΤΡΑΣ
11
Μόνο στο όνομα του τόπου
Ακούμε καθαρά το όνομά μας

Μόνο στου καιρού το όνομα
Φωνής πνοή και λόγου όρθρος

Μόνο στο όνομα του λόγου
Ακούμε καθαρά το όνομά μας

Το πύρωμά του στο αίμα μας
Μόνο στο όνομα του λόγου ζούμε.

Πριν κλείσω την περιήγηση στο ποιητικό έργο του Θανάση Χατζόπουλου, θα ήθελα να σας διαβάσω ένα από τα πλέον λιτά ερωτικά ποιήματα που έχουν γραφεί στην ελληνική γλώσσα, γυμνό σαν την ίδια την ερωτική πράξη και απολύτως καθηλωτικό, από τη συλλογή το *Φιλί της ζωής*:

Καρφώθηκα μες στη ζωή μου

Προσμένοντας μέχρι να ’ρθεις. Και ήρθες
Καρφώθηκα μέσα στο σώμα μου
Και να ’σαι σάρκα και οστά στην αγκαλιά μου

Καρφώθηκα μέσα στο σώμα σου
Για να ’μαι ορατός μες στη σκιά σου

Καρφώθηκα μες στη σκιά σου
Για να ’μαι πιο κοντά στο σώμα σου.

Αν στο *Φιλί της Ζωής* ο Χατζόπουλος συνομιλεί υπόρρητα με το *Μονόγραμμα* του Οδυσσέα Ελύτη, η συναναστροφή του με τους Έλληνες ομοτέχνους του είναι ορατή στο έργο του. Επισκέπτεται την ποίηση του Κάλβου και του Σολωμού, του Σεφέρη, του Εγγονόπουλου, του Παπαδίτσα, του Μητσάκη, του Σικελιανού, του Λορεντζάτου, του Καρυωτάκη, του Καβάφη, ως σχολιαστής ή ανθολόγος, αλλά με το βλέμμα ενός μη φιλολόγου, που δεν επιθυμεί «να κατακυριεύσει το σώμα του έργου τους, να το λεηλατήσει, να το καρπωθεί, να το θεοποιήσει» –παραφράζω τα λόγια του–, αλλά να συνομιλήσει ζωντανά μαζί του. Φυσική συνέχεια αυτής της συνομιλίας μεταξύ ομοτέχνων είναι ασφαλώς το μεταφραστικό του έργο.

Στον Θανάση Χατζόπουλο, η πρωτογενής γραφή και η μετάφραση είναι αδιάρρηκτα συνδεδεμένες. Είδαμε ότι το 1986 κυκλοφορεί η πρώτη του ποιητική συλλογή *Ιδίοις σώμασι*. Έχει ωστόσο προηγηθεί τον Δεκέμβριο του 1985 η δημοσίευση στο περιοδικό *Λέξη* μιας μετάφρασης ενός μικρού χριστουγεννιάτικου διηγήματος του Μισέλ Τουρνιέ, στον οποίο θα επανέλθει μεταφράζοντας τον *Φετιχιστή* και τον *Τσαλαπετεινό* για τις εκδόσεις Εξάντας. Θα ακολουθήσουν στο ίδιο περιοδικό οι μεταφράσεις ποιημάτων του Φιλίπ Ζακοτέ από τη συλλογή *Αιθέρες*, με την οποία θα αναμετρηθεί στο σύνολό της δύο χρόνια αργότερα. Είναι η πρώτη φορά που μεταφράζονται ποιήματα του Γάλλου αυτού ποιητή στα ελληνικά. Η απόπειρα αυτή σηματοδοτεί την αρχή της συστηματικής μεταφραστικής συνομιλίας του Χατζόπουλου με τους Γάλλους ομοτέχνους του. Θα διευρυνθεί το 2006 με την έκδοση της συλλογής ποιημάτων του Φιλίπ Ζακοτέ *Καπνός και κρύσταλλο* (εκδόσεις Gutenberg). Στον μεταφραστικό του κατάλογο θα προστεθούν μεταφράσεις των ποιημάτων του Πιέρ Ζαν Ζουβ, του Ζακ Ντυπέν και του Αντρέ Ντι Μπουσέ, επίσης για πρώτη φορά στα ελληνικά. Θα ακολουθήσουν το 1993 ο *Ρενέ* του Σατωμπριάν και «Το πνεύμα και το νερό», η πρώτη από τις *Πέντε μεγάλες ωδές* του Πωλ Κλωντέλ. Το 2002 θα επανέλθει στον Πωλ Κλωντέλ με τις *Εκατό φράσεις για βεντάλιες*.

Το 1994 θα μεταφράσει το φιλοσοφικό δοκίμιο του Ε. Μ. Σιοράν *Ο κακός Δημιουργός* και το libretto της όπερας του Εκτόρ Μπερλιόζ *Οι Τρώες* για το Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, το 1996 το δοκίμιο του Πωλ Βαλερύ *Η κρίση του πνεύματος*, το 1999 *τον Ορλάντο* της Βιρτζίνια Γουλφ στη διασκευή του για το θέατρο των Bob Wilson και Darryl Pickney. Το 2013 συμμετέχει με μεταφράσεις του στην *Ανθολογία Γαλλικής Ποίησης* (εκδόσεις Άγρα), μεταφράζοντας ποιήματα των Υβ Μπονφουά, Φιλίπ Ζακοτέ, Ζαν Μπατίστ Παρά, Ζαν Πιέρ Σιμεόν και Ζαν Μισέλ Μωλπουά. Το 2017 μεταφράζει τα *Φύλλα του Ύπνου* του Ρενέ Σαρ (Πόλις) καθώς και επιλογή ποιημάτων του Λιβανέζου ποιητή Σαλάχ Στετιέ, γραμμένων στη γαλλική γλώσσα, με τίτλο *Πνιγμένη τρίλια κορυδαλλού* (Γαβριηλίδης).

Ξεχωριστή θέση στο μεταφραστικό έργο του Χατζόπουλου κατέχει ο Υβ Μπονφουά, με τον οποίο υπάρχει ισχυρός δεσμός και μια συμπόρευση σαράντα και πλέον χρόνων. Από αυτή τη συμπόρευση θα δει το φως το 2003 το δοκίμιο «Ριζώματα της μετάφρασης (σχετικά με τον Yves Bonnefoy)», το οποίο δημοσιεύτηκε στον τόμο *Yves Bonnefoy et l'Europe du XXe siècle* (Presses Universitaires de Strasbourg). Το 2005 εκδίδεται η συλλογή δοκιμίων του Υβ Μπονφουά *Η παρουσία και η εικόνα και άλλα δοκίμια για την ποίηση* (Πόλις), και το 2023 επιλογή ποιημάτων του σημαντικού Γάλλου ποιητή με τίτλο *Σε αναζήτηση τόπου* (Στερέωμα).

Για τη σχέση αυτή, τη μακρόχρονη συμβίωση και εν τέλει την ίδια την πράξη της μετάφρασης θα παραθέσω τα λόγια του ίδιου του ποιητή και μεταφραστή Χατζόπουλου: «Έχουν περάσει σχεδόν σαράντα χρόνια από τότε που άρχισα να συγχρωτίζομαι με αυτά τα ποιήματα […] –επιχειρώντας να περάσω κάποια από αυτά στην ελληνική γλώσσα, και ίσως να μην κάνω τίποτα άλλο από το να παίρνω αυτές τις πέτρες, να τις στιλβώνω, να βρίσκω τα ελληνικά τους αποτυπώματα, και να φτιάχνω με αυτές τα ποιήματα καθ' υπόδειξη των ταπεινών μνημείων που έχει στήσει ο Μπονφουά, αντιστοίχως και κατ' αναλογία τους.[…] Σαν αυτές οι μεταφράσεις να είναι τα ίχνη μιας συμπόρευσης, εκεί όπου προσπαθείς να συντονιστείς με την αναπνοή του άλλου, και μιας συνομιλίας που αντιγράφει τα λόγια του στο ιδίωμα της γλώσσας σου, στην ίδια τη μήτρα της ζωής που τα γέννησε».

Η εξομολόγηση αυτή συνιστά μια γέφυρα που μας οδηγεί στο τελευταίο βιβλίο στοχασμού με τίτλο *Ονομαστική αξία. Δοκίμια για τη μετάφραση* (Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου), στο οποίο ο Θανάσης Χατζόπουλος συνδέει τη μεταφραστική πράξη με τη θεωρία και την ιστορία της μετάφρασης αλλά και

με την ψυχαναλυτική του σκευή, επιχειρώντας μια άκρως ενδιαφέρουσα προσέγγιση.

Η σκέψη του συγγραφέα των δοκιμίων αυτών δομείται γύρω από τρεις άξονες, οι οποίοι διατέμνουν όλα τα κείμενα και συνάδουν απολύτως με την τριπλή ιδιότητα του τιμωμένου ως ποιητή, ψυχαναλυτή και μεταφραστή.

Α. Η διαρκής διερώτηση γύρω από το τι είναι μετάφραση, με τη μεταφορά ως κύριο μεθοδολογικό εργαλείο στην προσέγγιση και την απόπειρα ορισμού της. Στην προέκταση αυτής της διερώτησης απαντάται η σημαίνουσα έννοια της ονομαστικής αξίας –δίνει άλλωστε το όνομα στο βιβλίο– αλλά και της πραγματικής/λογοτεχνικής αξίας της μετάφρασης.

Β. Το προγλωσσικό και το προγνωστικό, το πριν από τον λόγο και τη γνώση, πριν από την όποια γλώσσα, η βαθιά στιβάδα του έργου στην οποία οφείλει να καταδυθεί ο μεταφραστής, να εμβαπτιστεί στα πρωταρχικά της ύδατα πριν επιχειρήσει να μεταφράσει.

Γ. Η ακριβής λέξη την οποία οφείλει να αναζητήσει, να εντοπίσει και να επιλέξει ο μεταφραστής για να φέρει εις πέρας επαξίως το έργο του. «Ακρίβεια, σταθερότητα, καθαρότητα», διακηρύσσει ο Θανάσης Χατζόπουλος στο κείμενο που τιτλοφορείται «Μετάφραση ως άσκηση ακριβείας», συμπυκνώνοντας τη μεταφρασεολογική σκέψη ενός ψυχαναλυτή.

Η μετάφραση αποτελεί αδιαμφισβήτητα τη στέρεη και διαχρονική γέφυρα των ελληνογαλλικών πολιτισμικών σχέσεων, πεδίο το οποίο υπηρετεί με συνέπεια το Τμήμα μας έχοντάς του αφιερώσει ένα από τα Προγράμματα Μεταπτυχιακών Σπουδών του και το οποίο βρήκε συχνά στο πρόσωπο του Θανάση Χατζόπουλου, τον ομιλητή, τον υποστηρικτή, τον συνοδοιπόρο. Από σήμερα το Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας θα τον συμπεριλάβει επίσημα στους κόλπους του ως επίτιμο διδάκτορα του ΕΚΠΑ.

ΘΑΝΑΣΗ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ
Ποιητή, Μεταφραστή, Παιδοψυχίατρου και Ψυχαναλυτή

ΟΜΙΛΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:
«ΓΙΑ ΠΟΛΛΑ ΧΡΟΝΙΑ ΚΑΤΟΙΚΟΥΣΑ ΜΙΑ ΓΛΩΣΣΑ»
(Η ζωή με τις λέξεις στη γαλλική και την ελληνική γλώσσα)

ΑΥΤΑ τα λόγια τα ονειρεύτηκα με μεγάλη ένταση προτού τα γράψω. Τόσο η αναστολή σε σχέση με την ίδια την πράξη της γραφής δρούσε αποτρεπτικά υπέρ της απώθησης. Και τόσο ο τρόμος της δημόσιας εξομολόγησης και ομολογίας μούδιαζε τα χέρια αλλά και τη γλώσσα μου σε μια ακινησία που ήταν σαν να είχα πάνω της το βόδι για το οποίο μιλάει ο Αισχύλος όταν το βάζει να πατάει τη γλώσσα του αγγελιαφόρου, βαρίδι που δεν της επιτρέπει να κινηθεί και να μιλήσει. Μολονότι δεν έχω κανένα άσχημο νέο να αναγγείλω, ούτε καμιά απρέπεια. Έχω μόνο να μιλήσω για τον εαυτό μου και για τη γλώσσα, για μια πορεία μέσα στο δάσος της γλώσσας, με τα ξέφωτα και τις λόχμες, τις οργανωμένες και καλλιεργημένες εκτάσεις της, τις αυτοφυείς, τις άγριες ή και εγκαταλειμμένες περιοχές της. Αλλά έξω από τον χώρο της προσωπικής μου ζωής μού ήταν πάντα σχεδόν αφόρητο να μιλάω σε πρώτο πρόσωπο για τον εαυτό μου, ειδικά σε εποχές σαν τη δική μας, που το δημόσιο συγχέεται τόσο πολύ με το ιδιωτικό, καθώς το «ποιητικό υποκείμενο» έχει καταλάβει όλο τον χώρο, αν και είναι αλήθεια ότι κάθε φορά που μιλάμε βάζουμε πάντοτε τον εαυτό μας στα λεγόμενά μας, μιλάμε και γι' αυτόν, και ο εαυτός ξεπηδάει από εκεί που δεν το περιμένουμε. Και τώρα που μου γίνεται αυτή η τιμή –από το τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, από τη Μαρία Παπαδήμα και από την Πρόεδρο του Τμήματος Μαρία-Χριστίνα Αναστασιάδη και τη Σύγκλητο, ομοφωνούσα, υπό τον Πρύτανη καθηγητή καρδιολογίας Γεράσιμο Σιάσο, οι ευχαριστίες προς τους οποίους δεν νομίζω πως μπορούν να μεταφέρουν το αίσθημα μεταξύ ευγνωμοσύνης και οφειλών χάριτος– δεν μπορώ να ξεφύγω από το να μιλήσω ευθέως για τον εαυτό μου, για το πρόσωπο στο οποίο αποδίδεται αυτή η τιμή, και για το οποίο δεν μπορώ παρά να μιλήσω σαν να ήταν ένας άλλος ακόμη και για μένα, ένας ξένος που όσο περνάνε τα χρόνια προσπαθώ να τον γνωρίζω καλύτερα και να γίνεται αυτός που είναι και να εξοικειώνομαι μαζί του: Με αυτόν τον άγνωστο που ο καθένας είναι για τον

εαυτό του, και με αυτό το άγνωστο που κουβαλάει στα σπλάχνα του και που είναι ο πυρήνας της κατοικίας του και του είναι του. Κι έτσι, για να μιλήσω για τον εαυτό και την πορεία του στη γλώσσα και τη γραφή, γι' αυτό που φαίνεται ότι με οδήγησε ως εδώ, δεν γίνεται παρά να χρησιμοποιήσω αυτή την ίδια γλώσσα που είναι η δική μου και που φαίνεται σαν τέτοια κι η οποία όμως δεν είναι άλλη από την κοινή, με τον τρόπο που τη δανειζόμαστε για να τη χρησιμοποιήσουμε σε κάθε συναλλαγή μας με τους άλλους. Τους άλλους τους άγνωστους, τους άλλους τους γνωστούς, τους οικείους και τους ξεχασμένους, τους νεκρούς και τους ζωντανούς, συμπεριλαμβάνοντας και κάθε αλλόγλωσσο ως τα βάθη των αιώνων, όσους με παράξενους ήχους μας επισκέφτηκαν και μας έριξαν την ιδέα και μας οδήγησαν στη σκέψη ότι θα μπορούσαμε να οικειοποιηθούμε κάποτε αυτούς τους άγνωστους ήχους και τη δική τους εξωτική σαγήνη και μαγγανεία. Θα μιλήσω με την ίδια τη γλώσσα, με αυτό που είμαστε ο καθένας γι' αυτήν και εκείνη για μας.

Η ΓΛΩΣΣΑ αποτελεί πλέον σχεδόν κοινοτοπία πως είναι μια πρώτη εξορία από την αγκαλιά. Όμως γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο γίνεται δίχτυ-αγκαλιά μετά τη φυσική πρώτη, με τις λέξεις της. Δίχτυ που μπαίνει βαθιά στη σάρκα και γίνεται μαζί της ένα, όπως οι ίνες ενός σύγχρονου αντιβιοτικού επιθέματος που διαλύονται κι απορροφώνται μαζί του στην επιφάνεια της πληγής. Εδώ αυτές οι γλωσσικές ίνες χωνεύονται και αποτελούν οργανικό μέρος αυτής της σάρκας που είναι το σώμα μας και γίνονται σώμα μας καθώς αφομοιώνονται από τις επιπολής στιβάδες αυτού του σώματος, για να βυθιστούν μέχρι τον πυρήνα του. Καθώς αποκολλάται το εξωκάρπιο και πέφτει ένα μέρος αυτής της γλωσσικής φλούδας ενώ ένα άλλο μέρος έχει γίνει κιόλας μέρος του πυρήνα, του σκληρού αυτού πυρήνα, μέσα στον οποίο κατοικούν τα σπέρματα. Χρειάζεται να σπάσουμε τον πυρήνα και τη γλωσσική του δομή για να γευτούμε το σπέρμα, το εσωτερικό του καρπού από το οποίο αυτός αναγεννιέται. Δεν γνωρίζω εάν υπάρχει καμία γλώσσα στον κόσμο, καμία κοινότητα, που να μην ονομάζει μητρική αυτή την πρώτη γλώσσα που μαθαίνει να ψελλίζει ο νήπιος νους, ώστε η νήπια αυτή γλώσσα να φυτρώσει μέσα στις άναρθρες πρώτες κραυγές όπως στα ρείθρα των χαραγμένων διαδρομών. Δεν νομίζω όμως ότι μπορεί να υπάρχει πουθενά στον κόσμο τέτοια γλώσσα και αυτή να μην ονομάζεται μητρική, αυτή που αποτελεί μετά το αμνιακό υγρό το μέσον των πρώτων στίξεων, όσων κάθε εισπνοή οδηγεί τα φωνήματα με μαθηματική ακρίβεια σε ό,τι πιο βαθύ μπορεί ο καθένας μας εντός του να φανταστεί κι από μέσα του να εξορύξει. Ακριβώς επειδή αυτή η γλώσσα όχι απλώς μας υποδέχεται πρώτη

αλλά είναι η ίδια που μας γεννάει, γεννιόμαστε από αυτήν, και βεβαίως μας τρέφει, μας ενηλικιώνει και μας ανηλικιώνει αντίστοιχα, ανεξάρτητα από τη φυσική μας ηλικία, και γίνεται για τον καθέναν η μόνη παρηγοριά που μας συνδέει με τον πλακούντα που χάσαμε, αυτή τη φορά με τη μορφή της μητρικής φωνής και της μορφής της, από την οποία πλαστήκαμε και που αρχικά νομίζαμε πως ήμασταν εμείς οι ίδιοι. Μέχρι να έρθει η στιγμή που αυτή η ίδια η γλώσσα *με τη δική μας πλέον φωνή* να μας δώσει να καταλάβουμε την ίδια την απόσταση που μας χωρίζει από τον καταγωγικό ιστό μαζί με το χάσμα που μας χωρίζει από αυτόν, που χωρίζει τη δική του ζωή από τη δική μας, που θα παραμένει πλέον διά βίου, ακόμη κι όταν κατά περιπτώσεις μπορεί για χρόνια να βρίσκεται σε απόσταση αναπνοής μια ξένη πλέον, μια άλλη, μια σχεδόν εξωτική μορφή, εξωτική με την έννοια της μακρινής, αυτής της ίδιας που ο Ελύτης ονόμασε «μακρινή μητέρα, ρόδο αμάραντο».

ΘΑ ΙΣΧΥΡΙΖΟΜΟΥΝ πως αυτή την αίσθηση τη συμμερίζονται –αν όχι όλοι– οι περισσότεροι, αλλά από αυτούς θα μείνω μόνον σε κάποιους που έχουν γράψει γι' αυτήν. Ο Λακάν αίφνης, θέλοντας να μιλήσει για τη στενή σχέση που συνδέει με τη μητρική του γλώσσα κάποιον που δεν την έχει ως αντικείμενο σπουδής, ούτε μέσον κάποιας ειδικής έκφρασης, γράφει: «Στον κοινό λόγο, εκείνος που μιλάει, τουλάχιστον στη μητρική του γλώσσα, εκφράζεται με τρόπο τόσο βέβαιο, και με μια τόσο τέλεια διακριτικότητα, που για να μάθουμε ποια είναι η κύρια χρήση ενός όρου ανατρέχουμε στον πιο κοινό χρήστη της γλώσσας, στον άνθρωπο που δεν έχει σπουδάσει».[1] Αυτός άλλωστε ο άνθρωπος μας ενδιαφέρει πιο πολύ, κάτι σαν ένας ομιλητής που θα μπορούσαμε να τον ονομάσουμε «χρυσή μετριότητα», όχι για να τον υποτιμήσουμε αλλά για να δείξουμε πως η σχέση με τη μητρική είναι μια σχέση που εκτός από φυσική είναι και αυτονόητη, εκτός από συμβολική είναι και θεμελιακή, δηλαδή κρατάει εκείνες τις βάσεις της νοηματικής λειτουργίας της γλώσσας που μας εξασφαλίζουν όχι μόνον τη συνεννόηση αλλά και την παρεξήγηση, η οποία βρίσκεται πάντοτε εκεί, αλλά με τη δυνατότητα αυτή να λυθεί, να αρθεί και να βρεθούμε πάλι σε ένα έδαφος οικειότητας που μόνον ο οίκος της γλώσσας μπορεί να μας εξασφαλίσει και να επιτρέψει σε όλους, χωρίς καμιά εξαίρεση αυτή τη φορά, να γίνουμε έν-οικοι και κάτ-οικοί του και μόνον εκεί να ζήσουμε έναν βίο του οποίου το βάθος, η έκταση και ο πλούτος γίνονται κοινό κτήμα, κοινή αξία, δηλαδή η κοινοκτημοσύνη της καθημερινής ζωής. Κι αυτό επειδή η γλώσσα

[1] Jaques Lacan, *Το Σεμινάριο, XI, Οι τέσσερις θεμελιακές έννοιες της ψυχανάλυσης*, μτφρ.: Ανδρομάχη Σκαρπαλέζου, Κέδρος, 1982, σελ. 273.

γίνεται έτσι το χώμα και ο σπόρος μαζί, τα σπλάχνα και η στέγη μας. Είναι αυτή που δεν ησυχάζει, σε επέκταση της Σολωμικής φράσης «τα σπλάχνα μου κι η θάλασσα ποτέ δεν ησυχάζουν», μολονότι μόνον εκείνη μπορεί να μας ησυχάσει, να μας καταλαγιάσει, να μας δώσει λίγη γαλήνη με τα λόγια που μπορεί από αυτήν να διαλέξει και να μας πει κάποιος άλλος, πρώτα με το νανούρισμα και μετά με κάθε λόγο που έχει τη δύναμη της παρηγορίας. Κάποιος, που με τη σειρά του μπορεί να είναι οικείος και ξένος, αλλά που παίρνει την ευθύνη και το βάρος αυτών των λόγων, την ελαφρότητα και το χάδι τους.

ΣΕ ΜΙΑ ΤΕΤΟΙΑ θέση τοποθετεί ο Μίλαν Κούντερα τον συγγραφέα, τον ονομάζει «αυτόν που είναι υπεύθυνος για κάθε του λέξη».[2] Και αυτός είναι νομίζω ένας προσδιορισμός πολύ καίριος για τον συγγραφέα, πολύ περισσότερο όταν αυτός κινείται σε μια περιοχή της γραφής η οποία τον ονομάζει ποιητή, ακόμη κι όταν αυτός ο ίδιος φέρεται να έχει φαινομενικά λιγότερη ευθύνη για τις λέξεις που χρησιμοποιεί επειδή βρίσκεται σε μια άλλη περιοχή της γραφής η οποία τον ονομάζει μεταφραστή, ή και σε μια άλλη πλαισιωμένη περιοχή του προφορικού λόγου που τον ονομάζει ψυχαναλυτή. Και τότε παρά το φαινόμενο ότι κάποιος άλλος έχει διαλέξει τη λέξη στο πρωτότυπο εκείνος ο μεταφραστής έχει διπλή ευθύνη για τη λέξη που θα χρησιμοποιήσει, μια ευθύνη απέναντι στον άλλον, που είναι τότε ο συγγραφέας, και μια άλλη απέναντι στον εαυτό του, τη γλώσσα του και τους αναγνώστες αυτής της γλώσσας πλέον. Κι έτσι η μετάφραση αντί να απομειώνει την ευθύνη την πολλαπλασιάζει, και το βάρος του γραφέα είναι μεγαλύτερο. Πάντως σημασία έχει αυτή η ευθύνη στη χρήση των λέξεων, η ευθύνη του λόγου, του οποίου η συνέπεια πάντοτε θα μας κατατρύχει καθημερινά στη ζωή μας. Και τι ωραία λέξη αυτή η ελληνική συν-έπεια, η οποία φέρνει τόσο κοντά μας αυτή την άλλη λέξη που έχει αγκαλιάσει και συνδέσει στο είναι της το «έπος», αυτό που μας φαίνεται στις μέρες μας τόσο υψηλό και μακρινό, καθώς αναφέρεται σε τόσο μακρινές περιοχές της Ιστορίας μας, που μας έχουν μεταφερθεί μόνον μέσω των λόγων, των αφηγήσεων, των ρυθμών και των εικόνων τους. Αν και έπος ήταν ο ίδιος ο λόγος για τους αρχαίους, «άμ' έπος άμ' έργον», και μολονότι τα έπη εξακολουθούν να τρέχουν εδώ δίπλα μας ή λίγο πιο πέρα με την πολεμική και καταστροφική τους ισχύ στην πράξη, σπανιότερα τη δημιουργική επίσης. Μα και την ευθύνη της ακρόασης των λέξεων, αυτών που διαβάζουμε, αυτών που ακούμε στον δρόμο, ή ακόμη και σε μια συνομιλία ερωτική. Αλλά

[2] Μίλαν Κούντερα, *Πράγα, ένα ποίημα που χάνεται / Ογδόντα εννιά λέξεις*, μτφρ. Γιάννης Χάρης, βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2024, σ. 118.

λοξοδρόμησα κατά κάποιον προσφιλή μου ίσως τρόπο, για να φτάσω κάπου όχι με τη συντομότερη οδό, αλλά με την πλέον περίπλοκη, μια οδό την οποία είχα θαυμάσει κάποτε στη νεότητά μου σε μια ομιλία του Νίκου Γαβριήλ Πεντζίκη, αυτήν που θα κάνει τη διαδρομή μεγαλύτερη και ίσως ωραιότερη, ακόμη κι αν πρόσκαιρα μας απομακρύνει από αυτό που ήταν η αρχική πρόθεση, η σχεδόν υποχρέωσή μου αυτής της στιγμής να μιλήσω δηλαδή προσωπικά.

ΤΟ ΑΛΙΒΕΡΙ είναι μια μικρή κωμόπολη χτισμένη σε έναν λόφο, ένα χιλιόμετρο από τη θάλασσα, ο παράκτιος οικισμός της οποίας ακούει ακόμη μέχρι σήμερα στο όνομα Κάραβος. Κωμόπολη, έτσι συνηθίζαμε να τη λέμε, με τη σχεδόν ξεχασμένη σήμερα αυτή λέξη, σε μια γλώσσα που τείνει κι αυτή να χάσει τις αποχρώσεις και τις ενδιάμεσες θέσεις, καθώς η ζωή η ίδια κινείται με μεγάλη ταχύτητα πόλωσης στα άκρα, μετατρεπόμενη έτσι σε επιβίωση, πέραν κάθε βιωτής και μέσα σε κάθε βίο, επιβίωση η οποία κρύβει στα σπλάχνα της την αντιπαλότητα του θανάτου και της καταστροφής. Κωμόπολη λοιπόν, ανάμεσα στην πόλη και στο χωριό, ή αλλιώς μια μικρή πόλη ή ένα μεγάλο χωριό, καθώς διέφερε αισθητά τόσο από την πόλη της Χαλκίδας από τη μία πλευρά βορειοδυτικά, λιγότερο από τη μικρότερη πόλη της Κύμης από την άλλη πλευρά βορειοανατολικά, και απολύτως από τα δεκάδες χωριά που βρίσκονταν στις διαδρομές προς τη μία και προς την άλλη, τις οποίες διανύαμε με το οικογενειακό αυτοκίνητο από τα πρώτα μου χρόνια, σε μια εποχή, αρχές της δεκαετίας του εξήντα, κατά την οποία τα ιδιωτικά αυτοκίνητα όπως και τα τηλέφωνα ήταν μετρημένα σε αρκετές δεκάδες ή λίγες εκατοντάδες, και υπήρχαν για τις μετακινήσεις κυρίως λεωφορεία και «αγοραία», αυτά που σήμερα ονομάζουμε ταξί. Κωμόπολη σε μια εύκρατη παραθαλάσσια ζώνη που είχε την ατυχία να βρίσκεται κοντά σε ένα κοίτασμα λιγνίτη, το οποίο της έδωσε μεν οικονομική ανάπτυξη αλλά την έχρισε συγχρόνως σε ένα μικρό κέντρο παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας και της έδωσε τη «βιομηχανική» της σφραγίδα, τόσο ως προς την καταστροφή της ωραιότερης παραλίας που βρισκόταν κοντά της στον Ευβοϊκό κόλπο, αφού εκεί κρίθηκε ότι ήταν η καλύτερη τοποθεσία για την ανέγερση του εργοστασίου της ΔΕΗ, με το καρβουνίδι να πνίγει στην κυριολεξία την πλατιά άμμο που απλωνόταν νοτιοανατολικά του πρώτου εργοστασίου αμερικανικής κατασκευής και τεχνολογίας της εποχής του ’50. Καταστρέφοντας συγχρόνως και μια σειρά υπολειμμάτων ενδεχομένως από τις αρχαίες Ταμύνες. Ακολούθησε λίγο αργότερα η κατασκευή των δύο επόμενων μονάδων, γαλλικής αυτή τη φορά τεχνογνωσίας, τα δύο φουγάρα των οποίων είχαν ριγέ κόκκινο και λευκό

χρώμα, αφού το μπλε του ουρανού ήταν τόσο έντονο και τόσο ελληνικό ώστε δεν χρειαζόταν να βαφτούν και με αυτό για να φτάσουμε στη γαλλική τριχρωμία της τριπλής δημοκρατικής θεμελίωσης liberté, egalité, fraternité – η οποία σαν ένα ακόμη κοινό ευρωπαϊκό ιδεώδες δεν χρειάζεται σχεδόν τη μετάφρασή της στις εξίσου θαυμαστές πάντα ελληνικές λέξεις: ελευθερία, ισότητα, αδελφοσύνη. Αποτέλεσε όμως ένα βασικό ερέθισμα. Οι γονείς μου, παιδιά που έζησαν το τέλος της παιδικής τους ηλικίας με τρόπο άγριο και αντίπαλο λόγω της γερμανικής κατοχής, έτρεφαν ιδιαίτερη συμπάθεια για τους ευγενικούς ξένους, τους Γάλλους μηχανικούς, που είχαν βοηθήσει στην κατασκευή του. Βοηθητικό ήταν επίσης και το γεγονός ότι η ξένη γλώσσα που διδασκόταν τότε στο γυμνάσιο λίγο πριν ενσκήψει η δικτατορία δεν ήταν τα αγγλικά, τα οποία στη συνέχεια εξαπλώθηκαν ιλιγγιωδώς, αλλά τα γαλλικά. Η καθηγήτρια γαλλικών, συνάδελφος της μητέρας μου στο τότε εξατάξιο Γυμνάσιο, ήταν και η πρώτη δασκάλα μου των γαλλικών, για τα οποία είχε ριφθεί ο κύβος, και από την οποία ωστόσο δεν έχει μείνει στη μνήμη μου ατυχώς ούτε το όνομα ούτε καν κάποια μορφή, ίσως μόνον μια σκιά, θολή και συγκεχυμένη. Έχει γίνει σαν ένα φάσμα της πρώτης παιδικής ηλικίας που κατοικεί μόνον τη νόηση, γιατί τα γαλλικά βρήκαν τη θέση τους πλάι στα ελληνικά εκεί στα πέντε μου χρόνια, και πλάι-πλάι με μια συμμαθήτριά μου από το νηπιαγωγείο που μόλις είχε ξεκινήσει τότε τη λειτουργία του, κι η οποία βρισκόταν στο Αλιβέρι επειδή ο πατέρας της ήταν διευθυντής στο εργοστάσιο της ΔΕΗ, στον ΑΗΣ όπως τον ονόμαζαν. Ζούσαν στον οικισμό της ΔΕΗ, πλάι στο εργοστάσιο, και είχε ένα χαρακτηριστικό σκούρο δέρμα, σαν να ήταν μιγάς από κάποια γαλλική αποικία, με πολύ σγουρά μαλλιά, αφρικανικού τύπου, που της τα μάζευαν πάντα σε έναν ιδιότυπο κότσο. Οι παιδικοί έρωτες πάνε μάλλον πλάι-πλάι με τον έρωτα για τις γλώσσες είτε αφορούν τις δασκάλες είτε τις συμμαθήτριες, φτιάχνουν κι αυτοί τους μύθους τους. Οι έρωτες μάλιστα για τις γλώσσες κρατάνε μια ζωή. Ριζώνουν στην παιδική γλώσσα και ανακαινίζονται όχι κάθε άνοιξη όπως η φύση, αλλά καθημερινά. Είναι υπόθεση καθημερινής αφύπνισης μαζί με το φως του ήλιου τους, το φως του ήχου τους ήθελα να πω.

Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ήρθε λοιπόν να σταθεί πλάι στην ελληνική. Κι αναρωτιέμαι αν ήταν παραπλήρωμα ή επέκταση της ελληνικής που άκουγα γύρω μου. Πάντως στις πιο κρίσιμες στιγμές της ζωής μου ήρθε αρωγός εκεί όπου πτώχευαν η παρουσία και η σκέψη κάποιων χρηστών της ελληνικής γύρω μου, και όχι βέβαια η ίδια η γλώσσα. Κι όταν πλέον αυτοί πτώχευσαν πλήρως για μένα εντός της ελληνικής επικράτειας, σε μια κρίσιμη στροφή της ζωής μου,

κατέφυγα στην άλλη χώρα, στη Γαλλία. Γιατί μέχρι τότε, για πολλά χρόνια κατοικούσα μόνον τη γλώσσα, μόνο μια γλώσσα. Ήμουν ένας άποικος δικός της, ένας κατά καιρούς εξόριστος από την ελληνική μου λαλιά. Και ταυτόχρονα εξόριστος από την ποίηση, την οποία επίσης ήδη κατοικούσα και στην οποία ανοιγόμουν στην επικράτεια των δύο αυτών γλωσσών, της δικής μου και της ξένης, της γαλλικής και της ελληνικής, της ελληνικής πρωτίστως και της γαλλικής. Η εξορία από αυτές τις δύο, γλώσσα και ποίηση, ελληνική και γαλλική, κι ενώ είχα προσδεθεί ήδη στην ψυχανάλυση, ως έναν ακόμη αρωγό για να τα βγάλω πέρα με το προσωπικό μου πελάγωμα τόσο μέσα στη ζωή μου όσο και μέσα στην ποίηση διανύοντας διαστήματα μετεφηβικών κρίσεων, με οδήγησε στην αγγλική γλώσσα με την οποία οι δεσμοί μου από το τέλος της παιδικής μου ηλικίας υπήρξαν σταθερά χαλαροί και χαλαρά σταθεροί, χωρίς τα ερωτικά σκαμπανεβάσματα που μπορεί να γνώρισε η σχέση μου με την ελληνική και τη γαλλική γλώσσα. Χαλαροί και σταθεροί για έναν και μοναδικό λόγο, ψυχικής τάξης. Η αγγλική γλώσσα ήρθε να αντικαταστήσει τη γαλλική όταν η δασκάλα μου των Γαλλικών εγκατέλειψε το Αλιβέρι, καθώς η γαλλική γλώσσα έπαψε να διδάσκεται ως ξένη γλώσσα στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Αυτή η απουσία, μαζί με την αναχώρηση και της συμμαθήτριάς μου στα ιδιαίτερα μαθήματα των γαλλικών αφού ο μπαμπάς της μετατέθηκε πλέον στην Αθήνα, λειτούργησε σαν αποκοπή, η οποία τοποθέτησε αμέσως την αγγλική στη θέση της γαλλικής. Τα γαλλικά ξεχάστηκαν εντελώς στο συνειδητό επίπεδο αλλά δεν νομίζω πως η πληγή που άφησαν στην ψυχική επένδυση των προσώπων, των ήχων και των παραστάσεων άφησαν στ' αλήθεια τόσο πολύ χώρο για την αγγλική. Θαρρώ πως θα είχαν αφήσει περισσότερο χώρο, ακόμη κι αν η αγγλική είχε προστεθεί ως τρίτη, δηλαδή ως δεύτερη ξένη γλώσσα. Το εγχείρημα της αντικατάστασης δεν επέτρεψε μεγάλο βάθος στις νέες παραστάσεις, αν και η γνωστική διαδικασία προχώρησε κανονικά. Σαν αναγκαίος γάμος, που προέκυψε από προξενιό. Σαν κίνηση αποκατάστασης, χωρίς τη μεσολάβηση του απαραίτητου πένθους. Οι χημικοί δεσμοί της γαλλικής έμειναν ελεύθεροι. Κάποια στιγμή ριγούσαν όταν στο ραδιόφωνο ακούγονταν, σπανίως τότε, γαλλικά τραγούδια, κι όταν στην εφηβεία μου αγόρασα κάποιος ελάχιστους δίσκους που είχαν κάνει μεγάλη επιτυχία για την εποχή. Πιανόμουν από τη μουσική της γλώσσας μέσα από τη μουσική, σαν ένα είδος παρηγοριάς. Μέχρι τη στιγμή που η είσοδός μου στην Ιατρική Σχολή αυτού εδώ του Πανεπιστημίου, όπου στην ίδια αυτή αίθουσα μαζί με πλήθος άλλων έδωσα κάποτε τον όρκο του Ιπποκράτη κι όπου βρίσκομαι τώρα έχοντας χαράξει διαδρομές απολύτως προσωπικές, με οδήγησε στην Αθήνα. Ποια ήταν η πρώτη κίνησή μου με την

εγκατάσταση στην πρωτεύουσα, την οποία ως έφηβος ονειρευόμουν με σφοδρότητα, έστω κι αν το Αλιβέρι δεν απείχε και τόσο, και η Αθήνα αποτελούσε συχνά προορισμό οικογενειακών μετακινήσεων συνήθως για δουλειές του πατέρα μου; Μα η αναζήτηση μαθημάτων γαλλικής γλώσσας. Το Γαλλικό Ινστιτούτο της οδού Σίνα δεν είχε θέση, και βρέθηκα σε ένα τμήμα του annexe d'Exarchia. Εκεί έτυχε να έχω μια δασκάλα με την οποία συνδέθηκα τότε μέσω μιας παράξενης οικειότητας, ενδεχομένως επειδή κάτι από εκείνη μου θύμιζε τη δασκάλα των παιδικών μου χρόνων. Δεν νομίζω να είναι όλες οι δασκάλες Γαλλικών παρόμοιας κοπής. Εκεί όμως ένιωσα στη γαλλική γλώσσα όπως το ψάρι στο νερό, χωρίς καμιά συνειδητή μνήμη της προηγηθείσας γνώσης αλλά με την αίσθηση κάποιου που γνωρίζει κολύμπι ακόμη κι όταν τον ρίχνουν στο νερό χωρίς προηγούμενη εκμάθηση, κι εκείνος επιπλέει. Εδώ η εκμάθηση είχε προηγηθεί ως εμπειρία, και όπως το ποδήλατο ή τον έρωτα που δεν τα ξεχνάς όσο κι αν απομακρυνθείς από την άσκησή τους, έτσι κι η γλώσσα ξαναβρήκε τα χαραγμένα και λησμονημένα μονοπάτια της, οι εγκεφαλικές και οι ψυχικές συνάψεις ξαναβρήκαν τη συνδεσμολογία τους. Η ψυχή γνώριζε τους ήχους και τις σημασίες σε ένα άλλο επίπεδο, μάθαινε ξανά με μεγάλη ταχύτητα να τους οργανώνει, όπως οργανώνουμε ένα παρατημένο αρχείο. Αρχείο βέβαια της παιδικής ηλικίας στο οποίο όπως γνωρίζουμε, και με την εμπειρία εμπεδώνουμε, οι εγγραφές έχουν ένα βάθος και μια δριμύτητα που δύσκολα ανατρέπονται, ακόμη κι όταν πρόκειται για αρνητικές και τραυματικές εμπειρίες.

ΚΙ ΕΤΣΙ ΑΦΟΥ ΕΦΤΑΣΑ με μεγάλη ταχύτητα στον κάβο του πρώτου στοιχειώδους διπλώματος, αναζήτησα άλλον πλοηγό, και πάλι εκτός της συνήθους ροής, μια δασκάλα για ιδιαίτερα μαθήματα. Η φοιτητική μου ζωή με είχε ρίξει σε ένα σχεδόν αχανές για τα τότε μέτρα μου κοινωνικό πεδίο, 230 πρωτοετείς συν κάποιοι ακόμη που είχαν βρεθεί από δευτερεύουσες οδούς εκεί, αλλά ακριβώς εκεί η πρώτη συνάντηση και η καλή τύχη άκουγε στο όνομα της Φοίβης Ροντογιάννη, η οποία, ορμώμενη από τη Λευκάδα, μάθαινε ήδη τη ρωσική γλώσσα αφού είχε πλέον ξεσκολίσει τη γαλλική, σε μια δική της αγάπη για τις γλώσσες και τη μουσική που την έφερε να συναντήσει τον άνθρωπο της ζωής της στο πρόσωπο του βιολιστή Παντελή Σταματέλου. Όμως μέσω εκείνης και της φιλίας της έφτασα στη δασκάλα μου των γαλλικών, δασκάλα γλώσσας και λογοτεχνίας αυτή τη φορά, την Gisèle Rousseau. Εδώ, στο δικό της πρόσωπο, συνοψίστηκαν η γοητεία και ο έρωτας για τη γλώσσα, για τον λόγο, για τα κείμενα, για τους συγγραφείς. Και την ίδια εποχή που ενώ οι σπουδές της Ιατρικής κυλούσαν άλλοτε σχετικά ομαλά κι άλλοτε με τα δικά τους

σκαμπανεβάσματα στο πίσω και κάτω μέρος της σκηνής, με τη δική τους ορολογία και γλώσσα που αποτελούσε μια διαφορετική ανασκαφή στο ορυχείο των ακουσμάτων, στο προσκήνιο η εντατική ανάγνωση της ελληνικής ποίησης και λογοτεχνίας για λόγους ψυχικής ανάγκης και μαζί με την Gisèle της γαλλικής βρέθηκε στο επίκεντρο της ζωής μου και της αναζήτησης, των ερωτημάτων που αναδιατυπώνονταν από γλώσσα σε γλώσσα, των αποχρώσεων και των απόηχων που έπαιρναν από τη μία γλώσσα στην άλλη, από τη μία νοοτροπία στις πολλές εκδοχές της, εκείνες των ποιητών που διάβαζα στο πρωτότυπο, τόσο των Γάλλων όσο και των Ελλήνων. Αυτές οι δύο ομάδες, με πολύ μικρότερη την ανάγνωση της αγγλικής ποίησης στο πρωτότυπο, μαζί με τις μεταφράσεις ποιητών από το παγκόσμιο στερέωμα, με τον Ρίλκε και τον Χαίλντερλιν να έχουν μια σημαίνουσα παρουσία μέσω των μεταφράσεων του Φιλίπ Ζακοτέ, υπήρξαν οι χορτολιβαδικές εκτάσεις που με έθρεψαν, υπήρξαν και οι κορυφές που μου έκοβαν την αναπνοή, οι αναβάσεις και οι καταβάσεις, όχι μόνον εκείνη η γνωστή που ο Σαιν-Τζων Περς την έχει θέσει ως τίτλο σε μια από τις δικές του συλλογές. Γιατί δεν υπάρχουν άλλες ορειβασίες από εκείνες της ποίησης, όπου ανεβαίνεις για να αναπνεύσεις βαθύτερα αλλά το οξυγόνο γίνεται όλο και πιο πολύτιμο λόγω σπανιότητας. Γίνεται αυτό που κάνει το σώμα να ασφυκτιά, στην κυριολεξία, από την πίεση της ατμόσφαιρας και να αλλάζει καθώς ανεβαίνεις, τα αυτιά να βουλώνουν και να ξεβουλώνουν στην ακρόαση των λέξεων, κάποιων λέξεων, κι από αυτές εκείνων κυρίως που μας δίνουν περισσότερη ζωή. Γιατί αυτή είναι η λειτουργία των λέξεων, και της ποίησης μαζί τους, ζωοδοτική. Οι αναγνώσεις εκείνων των χρόνων, αυτές που με διαμόρφωσαν, είναι σαν τις αναβάσεις και τις καταβάσεις, ακόμη κι όταν στα επόμενα χρόνια επαναλήφθηκαν ποτέ δεν ήταν οι ίδιες, ποτέ δεν πήραν τη μορφή αυτή της ανακάλυψης ενός πολύτιμου αγνώστου. Ενός αγνώστου που όσο το κατακτούσα και το έκανα γνωστό έξω από μένα τόσο αυτό αυγάταινε μέσα μου με έναν περίεργο λογαριθμικό τρόπο, στον οποίο ήρθε να δώσει κάποιες απαντήσεις πλέον η ψυχανάλυση, με την πράξη βεβαίως της προσωπικής ανάλυσης, δηλαδή της προσωπικής εσωτερικής συνομιλίας, που με τη φαινομενική μορφή ενός μονολόγου απευθύνεται σε έναν άλλον, αθέατο ακόμη και τη στιγμή που του απευθύνεσαι. Θέλω να πω ότι η καλλιέργεια της γλώσσας μετατράπηκε και στην προσωπική φλυαρία του ελεύθερου συνειρμού, που κάποτε κινδυνεύει να γίνει αδολεσχία μέσα στην έκρηξη της ελευθερίας λόγου και της ελευθερίας του λόγου, αλλά που εν τω μεταξύ από τα επιφανειακά κοιτάσματα μέχρι την ανίχνευση των εν τω βάθει κοιτασμάτων και την εξόρυξή τους οδηγεί σε μια ανασκαφή κατά βάθος και πλάτος που δεν νομίζω να έχει όμοιό της για οποιονδήποτε, πολύ περισσότερο για κάποιον που είχε ήδη κάποια

λίγα βιβλία ποίησης στο ενεργητικό του κι από κοντά τις πρώτες δημοσιευμένες μεταφράσεις του.

ΑΡΓΗΣΑ ΠΟΛΥ να ταξιδέψω στη Γαλλία, τόσο που όταν το ψιθύριζα σε συζητήσεις άλλοι απορούσαν και πολλοί δεν το πίστευαν, επειδή η επένδυσή μου στην άλλη γλώσσα, στη γαλλική, ήταν τόσο μεγάλη. Κι αυτό χωρίς να αναφέρομαι σε αυτήν ως «πατρική γλώσσα», γλώσσα της απομάκρυνσης, όπως την ονομάζει ο Ακίρα Μιτσουμπαγιάσι για να δηλώσει το δικό του πέρασμα από τη μητρική ιαπωνική στη γαλλική, στην οποία όμως εκείνος έγινε συγγραφέας μετοικώντας στη Γαλλία. Γενικά άργησα να ταξιδέψω στο εξωτερικό, συγκριτικά τουλάχιστον με τους ανθρώπους της γενιάς μου. Κι ας μου είχαν χαρίσει κάποτε οι γονείς μου ως φοιτητή ένα χρηματικό ποσόν για να το χρησιμοποιήσω σ' αυτόν ακριβώς τον σκοπό. Το κράτησα, και όταν ήρθε η ώρα το ποσόν, κατά το μεγαλύτερο μέρος του, πήγε στην έκδοση του πρώτου μου βιβλίου. Προτίμησα αυτή τη λύση, προκειμένου μες στην παράωρη κοινωνική αιδημοσύνη της ηλικίας των είκοσι πέντε χρόνων μου να αποφύγω τις αποκρούσεις κατά την κρούση των θυρών της οδού Σόλωνος, όπου τότε έδρευαν οι περισσότεροι εκδοτικοί οίκοι. Έτσι άρχισα ένα άλλο ταξίδι, το ταξίδι της ποίησης σε μια άλλη γλώσσα, τη γλώσσα της ποίησης αυτή τη φορά, και τα χρήματα αυτά τα επένδυσα στο πρώτο μου πλεούμενο, αλλά θα ήταν καλύτερα να έλεγα στο πρώτο μου ναυάγιο. Γιατί νομίζω ότι κάθε βιβλίο ποίησης είναι ό,τι απομένει από καθένα από τα ναυάγια που μας συμβαίνουν κάθε τρεις και λίγο στη ζωή, και τα βιβλία είναι η αποτύπωσή τους, η ανάμνησή τους. Αλλά μια αποτύπωση που μας σώζει εμάς τους ίδιους από ένα πραγματικό ναυάγιο, και τα ποιήματα με τη δυναμική της δικής τους άνωσης, σαν το αλάτι που μας κάνει ελαφρότερους στο νερό και νοστιμίζει διά της αρωγής του την κολύμβηση, μας ανεβάζουν και πάλι στην επιφάνεια, θυμίζοντάς μας το ναυάγιο αλλά και τους λόγους του. Αυτοί οι λόγοι, δίκην φυσαλίδων, ανεβαίνουν στην επιφάνεια. Τα ποιήματα είναι οι σωτήριες αναπνοές, το οξυγόνο που μας φέρνει πάλι στον αέρα και στη ζωή, μας απομακρύνει από τον θάνατο κι από τον πνιγμό. Και μιλάω σε πρώτο πληθυντικό επειδή εκτός από τον συγγραφέα τους τα ποιήματα σώζουν και μερικούς, όχι όλους, αλλά τους πιο ταλαντούχους από τους αναγνώστες. Όπως είχαν σώσει κι εμένα τον ίδιο ως αναγνώστη στα εφηβικά και στα πρώτα νεανικά μου χρόνια, ανάμεσα στο 1974 και το 1986, όταν η ανάγνωση ήταν μια εμβριθής ανασκαφή εντός μου μέσα από τις σελίδες που ξανοίγονταν εμπρός μου, και στις οποίες διάλεγα να πλοηγηθώ, να βρω σηματωρούς και φάρους, να χαράξω τη θαλάσσια και τη στεριανή διαδρομή μου. Στη συνέχεια κάποτε και την εναέρια. Γιατί τα

ταξίδια στη Γαλλία πήραν αυτή τη μορφή, και τα αεροπλάνα υπήρξαν για μένα για πολλά χρόνια το πλέον πολύτιμο αναγνωστήριο. Στις πτήσεις με αυτά έκανα μερικές από τις πιο σημαντικές αναγνώσεις μου επί μία σχεδόν εικοσαετία, εκεί και στο Hotel de la Sorbonne, σε έναν μικρό παράδρομο της ομώνυμης πλατείας, την οδό Victor Cousin, και ακριβώς απέναντι από το Πανεπιστήμιο της Σορβόννης, του οποίου αντίκριζα τη δεξιά πτέρυγα από το παράθυρο του ξενοδοχείου. Σε αυτό το ξενοδοχείο, που μου το είχε συστήσει σε ανύποπτο χρόνο εκείνη που λίγο αργότερα έγινε η πιο σταθερή παρουσία πλάι μου στη ζωή μου στο πρόσωπο της γυναίκας μου, ανακάλυψα, όταν το είχα πλέον εγκαταλείψει, ότι τη δεκαετία του 1920 σταβλίστηκε ο Κώστας Καρυωτάκης κατά την παραμονή του στο Παρίσι, και από εκεί έγραφε στον αδελφό του, σε επιστολόχαρτα που έφεραν το λογότυπο του ξενοδοχείου. Και το εγκατέλειψα για λόγους χωροταξικούς, καθώς σε άλλες Παρισινές γειτονιές με οδηγούσαν τα βήματά μου, αλλά και οικονομικούς αφού μετατράπηκε σε Boutique Hotel, για να εγκατασταθώ, στην κυριολεξία, στο ξενοδοχείο Phenix, που με φιλοξένησε σταθερά, και στο συμβολικό όνομα του αναγεννημένου από τη φωτιά Φοίνικα, που το έχουμε ακόμη χαμένο στην Ελλάδα από τη χρήση του κατά τη διάρκεια τη δικτατορίας, στην πίσω πλευρά των Champs Elysées, κοντά στην Place Ternes. Οι άνθρωποί του έγιναν γι' αυτά τα χρόνια και για τις παρισινές ημέρες μου οι νέοι οικείοι που με περίμεναν με μια συχνότητα για την οποία οι πραγματικοί και πραγματικά πολύτιμοι οικείοι μου, τους οποίους άφηνα πίσω μου στην Αθήνα, δικαίως παραπονιόντουσαν πως με έχαναν συνολικά για ένα σχεδόν μήνα τον χρόνο, αθροίζοντας τις μηνιαίες απουσίες μου. Αλλά το πολύπλαγκτο και εργώδες των χρόνων ήταν μια διαρκής μαθητεία πλέον τόσο στην άλλη γλώσσα, όσο πια και στην άλλη χώρα, στους άλλους ανθρώπους. Το λιμάνι της αναχώρησης και της επιστροφής καθόριζε ωστόσο εκ των προτέρων την ίδια την αξία της. Η άλλη γλώσσα έδινε νέα αξία στη μητρική, και η μητρική στην άλλη γλώσσα, άλλοτε τη γαλλική, άλλοτε της ίδιας της ποίησης. Κι άλλοτε στην ίδια την ομιλία που γινόταν μια καλλιέργεια ζωής, μια καλλιέργεια ψυχοσωματικής τροφοδοσίας, μια καλλιέργεια της προσωπικής μου αλήθειας, που πάντα σαν τον ορίζοντα όσο την πλησιάζεις τόσο απομακρύνεται.

ΕΚΕΙ ΑΡΧΙΣΑ ΠΛΕΟΝ ΝΑ ΚΑΤΟΙΚΩ όχι μια γλώσσα αλλά μια χώρα σε μια γλώσσα, μια γλώσσα μέσα στη χώρα των αισθήσεων και των κινήσεων, έναν πραγματικό γλωσσικό χώρο έξω από τα βιβλία και τις κινούμενες εικόνες του κινηματογράφου, που κι αυτές έρχονταν να σταθούν πλάι στις ακίνητες ή στις πλασματικές που έβγαιναν απευθείας από τις αντίστοιχες των βιβλίων. Πόσο

ωραία το διατυπώνει ο Φρόυντ όταν σημειώνει πως «Η καθημερινή χρήση της γλώσσας, ακόμα κι όταν παιχνιδίζει, μένει πιστή στην πραγματικότητα».[3] Αυτή η καθημερινή χρήση της γλώσσας, η τόσο πιστή στην πραγματικότητα ακόμη και μέσα στα παιχνιδίσματά της, ήταν πλέον η μαθητεία μου προκειμένου να περάσω από τη μεταφορική κατοίκηση της γλώσσας στο δικό της και πάλι καθημερινό ενδιαίτημα που δημιουργούσα για μένα. Ένα ενδιαίτημα που έφτιαχνα από μέρα σε μέρα, χαράζοντας τον προσωπικό χρόνο σε ένα Παρίσι το οποίο πολύ γρήγορα, παρά το ανεξάντλητο των διαδρομών τις οποίες διαθέτει στον χώρο του πολιτισμού, έγινε μια καθημερινή εμπειρία η οποία λίγο απείχε από μια διαμονή χωρίς τα ενδιάμεσα της διακοπής. Ωστόσο κάθε διακοπή της διαμονής μου εκεί, όσο και της παραμονής μου εδώ, ανακαίνιζε συνεχώς τις επαφές μου και με τις δύο χώρες και με τις δύο γλώσσες, αφήνοντάς μου ευκαιρίες για αποξένωση και επανοικειοποίηση, αυτό το συνεχές πηγαινέλα ανάμεσα στο οικείο και το νέο, τον αυτόχθονα και τον ξένο, και τη συνεχή δοκιμή, κάποτε μάλιστα και δοκιμασία, ανάμεσα στις δύο θέσεις. Αυτή η διπολική πραγματικότητα, γλωσσική και καθημερινή, έγινε ένας συνεχής διάλογος ανάμεσα στο εδώ και στο εκεί, ανάμεσα στους ήχους και στις αλλαγές της θερμοκρασίας και των καιρών. Κι έτσι έφτιαχνα τα γλωσσικά ενδιαιτήματα της ποίησης από την αρχή, της μετάφρασης, της ψυχανάλυσης, των σχέσεων ανάμεσά τους, των σχέσεων με το παρόν μου εδώ κι εκεί, με το παρελθόν μου εδώ, και το μέλλον μου εδώ κι εκεί. Ο χρόνος έπαιρνε τη στίξη που του έδιναν οι γλωσσικές αρθρώσεις όσο υφαίνονταν από τη μία στην άλλη γλώσσα, από τη γλώσσα της παιδικής ηλικίας στις γλώσσες του ενήλικου, από τη γαλλική στην ελληνική, κάποτε από την ελληνική στην αγγλική που είχε σταθεί αρωγός επίσης στο να αποκαταστήσω τη σχέση μου και με τη γαλλική και με την ελληνική, ώστε να γεφυρώσω τα ρήγματα και τις απώλειες που είχαν υποστεί οι δύο τελευταίες. Η αγγλική ήταν μια πρώτη σανίδα σωτηρίας για να αποκαταστήσω τη σχέση μου με τη Γαλλία, ακούγεται σαν ένα πρώτης τάξης παράδοξο, και να με βγάλει από το αδιέξοδο· και η γαλλική, η ακόμη πιο μεγάλη πλωτή γέφυρα προκειμένου να αποκαταστήσω τη σχέση μου με τον εαυτό μου και με την ελληνική γλώσσα που κουβαλούσα μέσα μου εξ απαλών ονύχων, να αποκαταστήσω την αλήθεια μου για την ποίηση της ζωής μου, όχι μόνο τη γραπτή όσο την καθημερινή. Γι' αυτή την τελευταία είχα πλέον δίπλα μου τη γυναίκα με την οποία μοιράστηκα έκτοτε τη ζωή μου.

---

[3] Σίγκμουντ Φρόυντ, *Ψυχολογία των μαζών και ανάλυση του Εγώ*, μτφρ. Κλαίρη Τρικεριώτη, Επίκουρος, 1977, σ. 49.

«ΤΑ ΛΟΓΙΑ των καθημερινών μας συζητήσεων δεν είναι τίποτ' άλλο από ξεφτισμένη μαγεία. Θα χρειαστεί όμως να πούμε μερικά πράγματα παραπάνω, για να κάνουμε κατανοητό πώς καταφέρνει η επιστήμη να δώσει στο λόγο ένα μέρος τουλάχιστον της μαγικής δύναμης που είχε παλιότερα.»[4] Εδώ για άλλη μια φορά ο Φρόυντ μας καλεί να αντιληφθούμε το παιχνίδι των λέξεων και τις καταβολάδες που αυτό ρίχνει από την παιδική ηλικία ως την επιστημονική ανακάλυψη. Κι εδώ χρειάζεται να υποστηρίξουμε τη μαγεία όχι ως κυριολεξία αλλά ως εκείνο το υπέροχο και θαυμαστό στοιχείο που γλιστράει όχι συχνά αλλά πάντοτε ως ανακάλυψη με τις ρωγμές, τις εκπλήξεις και τα λάθη και υψώνει ορισμένες στιγμές της ζωής και των έργων της ζωής σε ένα επίπεδο όπου η ίδια η ζωή δικαιώνει το παρ' όλα αυτά ανύπαρκτο και ανεύρετο νόημά της. Εκεί όπου η «ξεφτισμένη» από την παιδική ηλικία «μαγεία» βρίσκει ξανά έναν τρόπο να φτιάξει από τα ξεφτίδια της έναν νέο λόγο μέσω της επιστήμης, έναν νέο λόγο μέσω της ποίησης για τον έρωτα και για τη ζωή. Είτε είναι η επιστήμη της ιατρικής, είτε είναι η επιστήμη και η τέχνη της ψυχανάλυσης, είτε είναι η τέχνη της ποίησης και της μετάφρασης, είτε είναι οτιδήποτε άλλο εφευρίσκει και φτιάχνει ο άνθρωπος με κέφι και μεράκι. Κάθε τέχνη και κάθε επιστήμη μεσολαβείται από τη γλώσσα, ακόμη κι όταν οι πειραματικές και δοκιμαστικές τους περίοδοι βασανίζονται στο πεδίο του πραγματικού, ακόμη κι όταν αυτές το επεκτείνουν με τον δικό τους τρόπο, είναι αναγκαίες η παρουσία και η μεσολάβηση της γλώσσας για να ντύσουν αυτό το πραγματικό και να το οδηγήσουν ώστε να γίνει μέρος μιας πραγματικότητας. Αυτής με την οποία βρισκόμαστε συνεχώς στον δρόμο οληµερίς, την εξωτερική, και την εσωτερική ολονυχτίς. Κι από εκεί στις μεταξύ τους αλληλεπιδράσεις, αυτές που χωρίς τέλος δημιουργούν τη δική τους «μαγεία», τις δικές τους καλοήθεις και κακοήθεις ενίοτε συναντήσεις. Πάντως, οι ανθρώπινες επινοήσεις βασίστηκαν πάντοτε σε μια γλώσσα, ως συνέπεια αυτής της πρωτογενούς επινόησης, που κάθε κοινότητα έφτιαξε για λογαριασμό της με τους ήχους και τις παραστάσεις της επικοινωνίας, τις λέξεις, και με τα ίχνη της επικοινωνίας, τα γράμματα και το αλφάβητο, και βεβαίως με τους αριθμούς και μαζί με αυτούς με κάθε λογής άλλα συμβολικά συστήματα. Αλλά μιλάμε πάντοτε για μια γλώσσα και τη δημιουργική δύναμη της ανθρώπινης ευφυΐας και ψυχής. Μιλάμε για μετάφραση κάθε φορά που περνάμε από τη γλώσσα των εικόνων στη γλώσσα των αριθμών, σε μια συμβολική ανάπτυξη και λειτουργία χωρίς τέλος και με δυνατότητες που πάνε από το πλην άπειρο στο συν άπειρο. Αυτή είναι η δυνητικά απειροστή

[4] Σίγκμουντ Φρόυντ, «Ψυχική θεραπεία», στο *Μελέτες για την ψυχανάλυση*, μτφρ.: Γιώργος Τσαμπουράκης, Επίκουρος, 1979, σ. 15.

λειτουργία της γλώσσας, η οποία συγχρόνως –κι εδώ βρίσκεται η δική της μαγεία– βάζει ένα όριο, ορίζει, προσδιορίζει, καθορίζει, προκαθορίζει, περιορίζει και δίνει έτσι μορφή και μας προσφέρει μορφές, αυτές που μας κάνουν να αναπνέουμε και να χαιρόμαστε, να λυπούμαστε επίσης. Οι μορφές που μας προτείνει η γλώσσα, κάθε γλώσσα, η ελληνική, η γαλλική, η αγγλική, η ισπανική, η ιταλική, η γερμανική αλλά και η αραβική ή η κινεζική, είναι μορφές ζωής, μορφές που εκτείνουν και επεκτείνουν το πεδίο της ζωής και της εμπειρίας της η καθεμιά στη δική της λίγο διαφορετική κατεύθυνση.

ΕΙΝΑΙ ΕΝΑ ΓΟΗΤΕΥΤΙΚΟ πλην αληθές παράδοξο πως όσο περισσότερο ανασκάπτεις το παρελθόν τόσο περισσότερο διανοίγεις τους ορίζοντες του μέλλοντος, εξ ου και η φράση του τίτλου μου πρέπει να προήλθε από κρυπτομνησία μιας περίφημης φράσης του Γαλλορουμάνου φιλόσοφου Εμίλ Σιοράν, που τον είχα ξεσκολίσει και μεταφράσει στις αρχές του 1990. Έλεγε: «δεν κατοικούμε μια χώρα, κατοικούμε μια γλώσσα. Αυτό είναι μια πατρίδα, και τίποτ' άλλο». Ωστόσο αυτή τη βαθιά μεταφορά μπορούμε να τη γυρίσουμε ανάποδα. Γιατί ακριβώς η γλώσσα που κατοικούμε αποτελεί μια χώρα, δηλαδή έναν χώρο, κι αυτός ο χώρος είναι ο χώρος ανάμεσα. Ανάμεσα στον έναν και στον άλλον, είναι ο χώρος του σχετίζεσθαι. Και η γλώσσα, η κάθε γλώσσα, από τη γλώσσα τη νηπιακή ως την επιστημονική, από τη γλώσσα της ποίησης ως τη γλώσσα της μετάφρασης, είναι απότοκος των σχέσεων που φτιάχνουμε. Η γλώσσα γεννιέται ως το πιο βαθύ ίχνος των σχέσεων που μας διαμορφώνουν. Αλλά και, τι παράδοξο πάλι, η γλώσσα που διαμορφώνεται έτσι η ίδια οδηγεί και διαμορφώνει πια καθαυτή τις σχέσεις από τις οποίες ξεπήδησε. Αυτό που φαίνεται να δημιουργείται από τις σχέσεις ανάμεσα, δημιουργεί ξανά και ξανά τις ίδιες αυτές σχέσεις, αλλά και κυρίως πλήθος άλλων πέραν αυτών των αρχικών. Λειτουργεί ως συνδετικός ιστός όσο και σαν χασματική επαφή. Αυτή την τελευταία την ανακάλυψα στο πρώτο έτος των σπουδών μου της Ιατρικής, στη μελέτη της Βιολογίας. Μου είχε κάνει βαθιά εντύπωση αυτή η χασματική επαφή μεταξύ των κυττάρων. Και η γλώσσα λειτουργεί κατεξοχήν έτσι, συνδέει και χωρίζει ταυτόχρονα. Η γλώσσα σέβεται βαθιά και γι' αυτό γεφυρώνει το χάσμα που ανοίγει το συμβάν το οποίο ονομάζει γέννηση από την πλευρά του νεογνού και τοκετό από την πλευρά της μητέρας. Αλλά αυτή η λειτουργία είναι η κορωνίδα του σχετίζεσθαι. Δημιουργεί χώρο, χώρους και χώρες, τόσο ώστε η γλώσσα να γίνεται μια μεταφορά του χώρου, αλλά την ίδια στιγμή ενός χωροχρονικού όγκου, αφού γνωρίζουμε ξεκάθαρα πως όταν αναφερόμαστε στον χώρο μιλάμε και για τους χρόνους, όταν μιλάμε για χώρες δεν γίνεται παρά να

οδηγούμαστε στην Ιστορία και στην ιστορία τους. Γιατί και οι χώρες της γλώσσας έχουν την ιστορία τους, και αυτό το γνωρίζουμε όλοι, καλύτερα ίσως οι ποιητές, οι συγγραφείς, οι μεταφραστές. Αλλά και οι ψυχαναλυτές. Ο Γουίνικοτ γράφει ότι «Έχουμε τόσο συνηθίσει τις λέξεις μέσω της χρήσης τους και έχουμε τόσο αμβλυνθεί στη χρησιμοποίησή τους ώστε χρειαζόμαστε από καιρού εις καιρόν να πάρουμε κάθε μία και να την εξετάσουμε, και να καθορίσουμε όσο είμαστε ικανοί όχι μόνον πώς η λέξη δημιουργήθηκε μέσω της ποίησης της ετυμολογίας, αλλά επίσης τους τρόπους με τους οποίους χρησιμοποιούμε τη λέξη τώρα».[5] Η καθημερινή ομιλία δημιουργεί τη συνθήκη του να χάνουμε συχνά το νόημα και την αξία του, στη συνήθεια της χρήσης των λέξεων. Κάποτε μάλιστα να διαστρέφουμε αυτό το νόημα, αλλοιώνοντας τότε τη σχέση των λέξεων, άλλη μια σχέση, με τα πράγματα. Η ποίηση ανασκάπτει κάθε λέξη με τον τρόπο που τη χρησιμοποιεί ώστε να μας οδηγεί κάθε φορά πλησιέστερα σε ένα άλλο νόημά της και στην ανακαίνισή του. Όμως αυτή η ανακαίνιση είναι μια οντολογική ανακαίνιση. Ανακαινίζει κάθε φορά το νόημα της στιγμής, της κάθε στιγμής του καθενός μας, εμβαθύνοντας το βίωμά μας και εκτείνοντας τον ορίζοντά του ως το τέλος. Αυτή όμως είναι και η αξία του λόγου, αυτό που τον καθιστά τόσο πολύτιμο για τη ζωή μας, για την αξία και την ομορφιά της, τη μετάδοση και τη συνέχειά της.

[5] D. W. Winnicott, "The use of the word 'use', On the Use of an Object", *Psychoanalytic Explorations*, Karnac, 1989, σ. 233.

ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΗ ΣΕ ΕΠΙΤΙΜΟ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ
ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΚΑΙ ΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ
ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ **ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΟΣΧΟΥ**
ΝΟΜΙΚΟΥ, ΕΜΠΕΙΡΟΓΝΩΜΟΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ
ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΕΜΨΥΧΩΤΗ ΟΜΑΔΩΝ

Την 30ή Ιουνίου 2025, ημέρα Δευτέρα και ώρα 19.00, στη Μεγάλη Αίθουσα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, αναγορεύθηκε επίτιμος διδάκτωρ του Τμήματος Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία της Σχολής Επιστημών Αγωγής του Πανεπιστημίου Αθηνών ο κύριος **Γεώργιος Μόσχος**, Νομικός, Εμπειρογνώμονας Δικαιωμάτων του Παιδιού, Εκπαιδευτής Ενηλίκων και Εμψυχωτής Ομάδων.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

***** Προσφώνηση από τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο.

* Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου από την Πρόεδρο του Τμήματος Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία της Σχολής Επιστημών Αγωγής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγήτρια κυρία Αλεξάνδρα Ανδρούσου.

* Αναγόρευση του τιμωμένου:
Ανάγνωση των κειμένων του Ψηφίσματος του Τμήματος, της Αναγόρευσης και του Διδακτορικού Διπλώματος από την Πρόεδρο του Τμήματος Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία, Καθηγήτρια κυρία Αλεξάνδρα Ανδρούσου.

Περιένδυση του τιμωμένου με την τήβεννο της Σχολής από τον Κοσμήτορα της Σχολής Επιστημών της Αγωγής, Καθηγητή κύριο Βασίλειο Τσάφο.

* Ομιλία του τιμωμένου, κυρίου Γεωργίου Μόσχου, με τίτλο: «Ρίζες και Φτερά: Με τα παιδιά, για τα παιδιά».

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΣΙΑΣΟΥ
Καθηγητή και Πρύτανη του ΕΚΠΑ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Πιστοί στην παράδοση του Ιδρύματός μας να αποδίδουμε τιμές σε προσωπικότητες που έχουν προσφέρει πολλαπλώς στην Παιδεία και στην Κοινωνία, έχουμε σήμερα την ιδιαίτερη χαρά της απόδοσης της ύψιστης τιμής, της ανακήρυξης **σε Επίτιμο Διδάκτορα του Τμήματος Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών του κυρίου Γεωργίου Μόσχου**.

Η σημερινή τελετή έρχεται να επισφραγίσει την κοινωνική και παιδαγωγική συνεισφορά ενός ανθρώπου που έχει αφιερώσει δεκαετίες ολόκληρες στην υποστήριξη των πιο ευάλωτων μελών της κοινωνίας μας: **των παιδιών**.

Νομικός με σπουδές στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών και με μεταπτυχιακή ειδίκευση στην Εγκληματολογία, ο τιμώμενος συνδύασε εξαρχής την επιστημονική του κατάρτιση με τη συστηματική ενασχόληση στο πεδίο της εκπαίδευσης και της προστασίας ανηλίκων σε συνθήκες ευαλωτότητας.

Αυτό αποτυπώνεται στη δημιουργία αρχικά του **Κέντρου Νεότητας** στην Επανομή Θεσσαλονίκης, στη στενή συνεργασία με τον Εθνικό Οργανισμό Πρόνοιας και τη διεθνή οργάνωση *Save the Children*, το οποίο άνοιξε νέους δρόμους για την υποστήριξη των νέων, ιδιαίτερα των ανηλίκων, σε συνθήκες κράτησης ή περιθωριοποίησης.

Κορυφαίος σταθμός της πορείας του υπήρξε η θητεία του ως **πρώτου *Συνηγόρου του Παιδιού* στην Ελλάδα** – από το 2003 έως το 2018. Μέσα σε αυτά τα δεκαπέντε χρόνια, διαμόρφωσε ένα νέο υπόδειγμα δημόσιου λειτουργού. Δεν περιορίστηκε στην εποπτεία θεσμών ή στην επεξεργασία εισηγήσεων. Βρέθηκε δίπλα στα παιδιά, συνδιαλέχθηκε μαζί τους, οργάνωσε τις **Ομάδες Εφήβων Συμβούλων του Συνηγόρου του Παιδιού** και συμμετείχε σε **διεθνή δίκτυα** με αναγνωρισμένο κύρος.

Έκανε σημαντικές **θεσμικές παρεμβάσεις** σε κομβικά ζητήματα που αφορούν τη σχολική δημοκρατία, τα δικαιώματα των παιδιών με αναπηρίες και των παιδιών στα ιδρύματα, την αναδοχή ανηλίκων, τη συμπερίληψη των παιδιών-προσφύγων στην εκπαίδευση και την ποινική μεταχείριση ανηλίκων.

Ως μέλος της **Επιστημονικής Επιτροπής της Βουλής των Εφήβων**, συμμετείχε στην προετοιμασία και υλοποίηση Συνόδων της για 5 χρόνια.

Από το 2018, μέσα από την «**Πρωτοβουλία για το Άρθρο 12»**, εργάζεται ακούραστα για την **προώθηση της συμμετοχής των παιδιών στον κοινωνικό διάλογο**, αναπτύσσοντας παιδαγωγικό υλικό, επιμορφώσεις και δράσεις σε ιδρύματα και σχολεία. Τα τελευταία χρόνια, με τη συμβολή του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος και στο πλαίσιο της Πρωτοβουλίας για την Ψυχική Υγεία Παιδιών και Εφήβων, διευθύνει το **πρόγραμμα YES** (Youth Empowerment Scheme) για την ενίσχυση της ψυχικής ανθεκτικότητας και της νεανικής συμμετοχής.

Η συνεπής και αδιάλειπτη παρουσία του τιμωμένου στον χώρο της προστασίας των δικαιωμάτων του παιδιού συγκροτεί ένα υποδειγματικό πλαίσιο επιστημονικής και κοινωνικής δράσης. Μια δράση που εδράζεται σε στέρεες νομικές βάσεις, αλλά διευρύνεται με τρόπο συστηματικό και διαχρονικό στο πεδίο της εκπαίδευσης, της κοινωνικής ένταξης και της ψυχικής υγείας ανηλίκων, όπου υπάρχουν παιδικές φωνές που θέλουν να ακουστούν.

Η Πρόεδρος του Τμήματος Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία, διακεκριμένη καθηγήτρια κυρία Αλεξάνδρα Ανδρούσου, η οποία θα προσέλθει στη συνέχεια στο βήμα, θα παρουσιάσει αναλυτικότερα τις πτυχές του σημαντικού έργου του τιμωμένου. Έργο το οποίο, με άξονες:

- την **πίστη στον διάλογο** με το παιδί,
- την προσήλωση **στην ισότιμη συμμετοχή**,
- και την **ανάδειξη της εκπαίδευσης ως πεδίου δημοκρατικής συγκρότησης**,

συναντά τον **αξιακό προσανατολισμό** του Τμήματος Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία και εν γένει του Ιδρύματός μας.

Αξιότιμε κύριε Μόσχο,

Η ακαδημαϊκή κοινότητα του πρώτου και του μεγαλύτερου Πανεπιστημίου της χώρας, του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, είναι ευτυχής που σας υποδέχεται και σας καλωσορίζει στους κόλπους της ως διακεκριμένο απόφοιτό του.

Σας συγχαίρουμε για τη διαρκή και πολυσήμαντη προσφορά σας στον χώρο των δικαιωμάτων του παιδιού, της εκπαίδευσης και της κοινωνικής συνοχής, για τα οποία και σας τιμά το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Σας ευχόμαστε να συνεχίσετε να εμπνέετε, να εκπαιδεύετε και να καθοδηγείτε με το παράδειγμά σας νέες γενιές επιστημόνων και δημοσίων λειτουργών φωτίζοντας δρόμους ελπίδας και συμπερίληψης.

Θερμά συγχαρητήρια!

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΣ ΑΝΔΡΟΥΣΟΥ
Καθηγήτριας και Προέδρου του Τμήματος Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία του ΕΚΠΑ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΤΙΜΩΜΕΝΟΥ

Αξιότιμε κύριε Πρύτανη,
Αξιότιμε κύριε Κοσμήτορα της Σχολής Επιστημών της Αγωγής,
Αξιότιμοι και αξιότιμες συνάδελφοι του ΤΕΑΠΗ, άλλων τμημάτων του ΕΚΠΑ και άλλων πανεπιστημίων,
Αγαπητές φοιτήτριες και αγαπητοί φοιτητές του Τμήματος,
Φίλες και φίλοι,
Αγαπητά παιδιά,

Είναι μια μέρα χαράς και συγκίνησης για το Τμήμα μας, τη Σχολή μας και το ΕΚΠΑ.

Ευχαριστούμε για την παρουσία σας αυτή τη θερμή μέρα του καλοκαιριού.

Είμαστε εδώ, όλοι και όλες, για να τιμήσουμε τον Γιώργο Μόσχο, νομικό, εμπειρογνώμονα δικαιωμάτων του παιδιού, εκπαιδευτή ενηλίκων, εμψυχωτή ομάδων παιδιών και εφήβων, πρώην Συνήγορο του Παιδιού, μέλος της Πρωτοβουλίας για το άρθρο 12, εμψυχωτή θεατρικού παιχνιδιού, διευθυντή του Προγράμματος Νεανικής Συμμετοχής YES της Πρωτοβουλίας για την Ψυχική Υγεία Παιδιών και Εφήβων, εθελοντή σε ομάδες στήριξης παιδιών που βιώνουν κοινωνικό αποκλεισμό. Με άλλα λόγια, έναν άνθρωπο με αίσθημα κοινωνικής ευθύνης, υπερασπιστή των δικαιωμάτων των παιδιών, ακάματο συμπαραστάτη σχολείων και εκπαιδευτικών, άνθρωπο της συλλογικότητας και της ομάδας. Τιμούμε σήμερα μια πολυσχιδή προσωπικότητα με πολυετή δράση στον ευρύ χώρο των δικαιωμάτων, όχι με τη φιλελεύθερη έννοια που σήμερα συχνά αποτελεί ρητορική πολιτικής ορθότητας για λόγους και πράξεις μη συμβατές με το ιστορικό και νομικό περιεχόμενο της λέξης, αλλά με την έννοια του σεβασμού των φωνών των παιδιών και των εφήβων, τη συμπερίληψή τους στην εκπαίδευση και κυρίως την ενδυνάμωσή τους.

Αναφέρθηκα επιγραμματικά στους ρόλους και τις ιδιότητες που ο Γιώργος – για μένα είναι τίτλος τιμής να τον προσφωνώ σε αυτή την τελετή με το μικρό

του όνομα– όλα αυτά τα χρόνια υπηρέτησε σε θεσμικές θέσεις τιμώντας τις αξίες της αλληλεγγύης, της δέσμευσης και της συλλογικότητας.

Θα προσπαθήσω με δύο λόγια να περιγράψω πώς ο Γιώργος Μόσχος πορεύεται όλα αυτά τα χρόνια, παράλληλα και σε συνεχή συνομιλία με τις δράσεις και το έργο του Τμήματος Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία.

Το ΤΕΑΠΗ είναι ένα τμήμα εκπαίδευσης εκπαιδευτικών. Δηλαδή ένα Τμήμα που στοχεύει να δημιουργήσει στα μαθήματα και στις δράσεις του θεωρητικά και πρακτικά πλαίσια ώστε οι φοιτητές και φοιτήτριες να αμφισβητήσουν τις παραδοσιακές αντιλήψεις για τον ρόλο των εκπαιδευτικών και της εκπαίδευσης γενικότερα. Γι' αυτό προσπαθούμε να προωθήσουμε μια αναστοχαστική, κοινωνικά ευαίσθητη και ριζοσπαστική προοπτική, με σαφή αναφορά στις σχέσεις εξουσίας και δύναμης που δρουν καταλυτικά στο εκπαιδευτικό πλαίσιο.

Σε αυτή την προοπτική, οι κριτικές προσεγγίσεις που υποστηρίζουμε βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στην Κριτική Παιδαγωγική και σε θεωρητικούς όπως ο Paulo Freire, βραζιλιάνος παιδαγωγός που τόλμησε και απέδειξε πως ο καθένας και η καθεμία μπορούν να μάθουν και να μετασχηματίσουν τη γνώση τους από όποια αφετηρία και να ξεκινήσουν. Η Κριτική Παιδαγωγική δεν μπορούμε να αρνηθούμε ότι κατάφερε να προτείνει έναν σημαντικό αντίλογο στον θετικιστικό και μη πολιτικό χαρακτήρα των μεθόδων ανάλυσης που ευρέως χρησιμοποιήθηκε για την ερμηνεία της σχολικής αποτυχίας.

Το ΤΕΑΠΗ, με σαφή κοινωνικό προσανατολισμό και ποικίλες επιστημονικές προσεγγίσεις, ανοίγει δρόμους ώστε τα σχολεία να κατανοούνται από τις φοιτήτριες και τους φοιτητές μας όχι κυρίως ως κανονιστικοί χώροι εκπαίδευσης και στείρας μετάδοσης γνώσεων, αλλά ως ταξινομημένοι μηχανισμοί, όπου οι ομάδες των μαθητών και μαθητριών έχουν προνόμια στη βάση της φυλής, της κοινωνικής τάξης και του φύλου.

Μα τι άλλο είναι οι δράσεις και οι πράξεις του Γιώργου Μόσχου, θεσμικές, εθελοντικές και καθημερινής παρέμβασης, παρά μια προσπάθεια να αμβλυνθούν οι ανισότητες, να βρουν θέση και φωνή οι αποσυνάγωγοι αυτής της κοινωνίας, να δοθούν κίνητρα στα παιδιά, να δημιουργηθούν ψυχικοί, συμβολικοί και πραγματικοί χώροι συνύπαρξης και δημοκρατικής συνομιλίας; Με δυνατή και στέρεη νομική σκευή, με παιδαγωγικούς τρόπους και συλλογικές διεργασίες, ο Γιώργος Μόσχος συγκροτεί ομάδες, δημιουργεί σχέσεις και δίνει κίνητρα για ζωή και μάθηση. Δηλαδή βρίσκεται στο πυρήνα

της σύγχρονης παιδαγωγικής προσέγγισης του ΤΕΑΠΗ και της συναφούς επιστημονικής συζήτησης.

Για τον Γιώργο Μόσχο και την ομάδα της ΠΡΩΤΑ.12 τα δικαιώματα δεν είναι μόνο άρθρα μιας σύμβασης ή νομική προστασία. Μιλούν με τη γλώσσα των παιδιών και ονομάζονται Έτσιμελέν, Σιγουράκι, Αγαπάκι, Ναπωκάτι, Τριλαριλαρό, Πολυχρωμίξ, Κουκουβάκου, Περαστικάκι, Μηπονάκι, Ρώτα-Πρώτα, Μπορούλι, Φλαφυγάκι, Σεβαστάκι. Μετατρέπονται έτσι στο «Δεντρόσπιτο με τα ζωάκια των δικαιωμάτων», ένα εκπαιδευτικό εργαλείο, ανοιχτό, μοντέρνο, πολυτροπικό και πολύχρωμο, ένα υλικό για εκπαιδευτικούς και παιδιά του νηπιαγωγείου και των πρώτων τάξεων του δημοτικού, με στόχο την εξοικείωση ενηλίκων και παιδιών με τα δικαιώματα μέσα από το παιχνίδι, χωρίς σοβαροφάνεια, χωρίς ξύλινο λόγο, χωρίς ίχνος διδακτισμού· ό,τι παλεύουμε δηλαδή στο ΤΕΑΠΗ όλα αυτά τα χρόνια και ό,τι προσπαθούμε να συνοικοδομήσουμε με τις φοιτήτριες και τους φοιτητές μας, είτε στο πλαίσιο της οκτάχρονης παρέμβασής μας στον Ελαιώνα σε παιδιά προσφύγων, είτε στο πλαίσιο των πρακτικών ασκήσεων αλλά και των μεταπτυχιακών προγραμμάτων «Εκπαίδευση και Ανθρώπινα Δικαιώματα», «Ειδική Αγωγή», «Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας για την Εκπαίδευση» και «Συμβουλευτική».

Αγαπητέ Γιώργο, από το 1993 που πρωτοσυναντηθήκαμε, περπατήσαμε στα μειονοτικά σχολεία της Θράκης, ταξιδέψαμε με τα κινητά ΚΕΣΠΕΜ, συμπορευτήκαμε στην προσπάθεια ένταξης των παιδιών προσφύγων στην τυπική εκπαίδευση. Στη συνέχεια βρεθήκαμε στη Δομή του Ελαιώνα, σε μια δύσκολη συνάντηση σε έναν χώρο επιτήρησης και αποκλεισμού, με σύνθετα χαρακτηριστικά, και όπου τα παιδιά έβρισκαν μια ανοιχτή αγκαλιά και τον δρόμο για το σχολείο. Αλλά και σε συναντήσεις με γονείς και εκπαιδευτικούς σε σχολεία όπου η Χρυσή Αυγή απέκλειε την είσοδο μικρών παιδιών. Σε όλες αυτές τις στιγμές μοιράστηκες μαζί μας με γενναιοδωρία τη βαθιά σου ευαισθησία αλλά και ενσυναίσθηση, την κατανόηση του πλαισίου, τη διαμεσολάβηση και τις απίστευτα δημιουργικές δράσεις και παρεμβάσεις σου. Πάντα με ανατρεπτικό και αυτοσαρκαστικό χιούμορ, με παιχνίδι –αυτή την τόσο σοβαρή υπόθεση για την ανθρώπινη ύπαρξη–, χωρίς να χάνεις το όραμα, την ελπίδα και τη μαχητικότητά σου.

Με συγκίνηση, με βαθιά εκτίμηση για το έργο σου και με μεγάλη χαρά, σε καλωσορίζω εκ μέρους όλων μας στην κοινότητα του ΤΕΑΠΗ και του ΕΚΠΑ. Είσαι Δάσκαλος με όλη εκείνη τη σοφία, τη γλυκύτητα, την παιδικότητα, την ανοιχτότητα, τον σεβασμό και την έμπνευση που χρειάζονται για να πετύχεις

αυτούς τους μαγικούς μετασχηματισμούς. Και στους ζοφερούς καιρούς που ζούμε, υπηρετείς το κοινό καλό έχοντας ως πρόταγμα τη φράση του Φρέιρε:

«Όταν νίπτει κανείς τας χείρας του σε μια σύγκρουση μεταξύ ισχυρών και αδυνάτων, δεν σημαίνει ότι μένει ουδέτερος, σημαίνει ότι παίρνει το μέρος των ισχυρών».

Καλώς μας όρισες, Γιώργο μας!

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΟΣΧΟΥ
Νομικού, Εμπειρογνώμονα Δικαιωμάτων του Παιδιού, Εκπαιδευτή Ενηλίκων και Εμψυχωτή Ομάδων

ΟΜΙΛΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:
«ΡΙΖΕΣ ΚΑΙ ΦΤΕΡΑ: ΜΕ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ, ΓΙΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ»

Αξιότιμε κύριε Πρύτανη,
Αξιότιμε κύριε Κοσμήτορα της Σχολής Επιστημών της Αγωγής,
Αξιότιμη κυρία Πρόεδρε και μέλη του Τμήματος Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία,
Αγαπητές φοιτήτριες και αγαπητοί φοιτητές του Τμήματος,
Φίλες και φίλοι,
Αγαπημένα μου παιδιά,

Θα ήθελα αρχικά να ευχαριστήσω θερμά την Πρόεδρο και Καθηγήτρια του ΤΕΑΠΗ Αλεξάνδρα Ανδρούσου, την Καθηγήτρια Νέλλη Ασκούνη και τον Καθηγητή και Κοσμήτορα Βασίλη Τσάφο που με πρότειναν για την απονομή του τιμητικού αυτού τίτλου, καθώς και όλα τα μέλη της Γενικής Συνέλευσης του ΤΕΑΠΗ, τα μέλη της Συγκλήτου και τον Πρύτανη κ. Σιάσο που ψήφισαν ομόφωνα για την αναγόρευσή μου σε επίτιμο διδάκτορα του Τμήματος και για τη διοργάνωση της σημερινής τελετής.

Επέλεξα ως τίτλο της ομιλίας μου μια φράση που περιλαμβάνεται σε ένα χειρόγραφο σημείωμα του πατέρα μου, που πρόσφατα ανακάλυψα, και το οποίο λέει:

«***Οι γονείς πρέπει να δίνουν δύο πράγματα στα παιδιά τους: ρίζες και φτερά***».

Μια φράση που αποδίδεται στον Γκαίτε και αποτυπώνει δύο σημαντικές λειτουργίες του ρόλου των γονέων και των παιδαγωγών γενικότερα απέναντι στα παιδιά: **την αξιακή σύνδεση με το «πριν» και την ενεργειακή σύνδεση με το «μετά»**.

Μεγάλωσα με τη φροντίδα των γονέων μου, που πίστευαν και προσπαθούσαν κατά το δυνατόν να κάνουν διαρκώς πράξη αυτή τη διπλή λειτουργία, που από τη μία σε κάνει να εκτιμάς και να αξιοποιείς ό,τι σημαντικό έγινε πριν από σένα, και παράλληλα να κινείσαι προς τα εμπρός, για το δικό σου

ταξίδι ζωής, ελεύθερα, πετώντας, αναζητώντας, ψάχνοντας και δημιουργώντας το καινούργιο, μαζί με άλλα πρόσωπα που συναντάς στην πορεία σου.

Από τα χρόνια που ήμουν μαθητής του δημοτικού είχα την επιθυμία να γίνω **δάσκαλος**. Ίσως γιατί φανταζόμουν ότι με αυτόν τον ρόλο θα μπορούσα να κρατάω μια αόρατη «μπαγκέτα μαέστρου» και να μετατρέπω μια σχολική τάξη σε ένα συγχρονισμένο σύνολο «μουσικών οργάνων». Ίσως ακόμη γιατί πάλευα στο μυαλό μου την επιθυμία μετατροπής της όποιας σχολικής διαδικασίας από ρουτίνα σε **γιορτή**, ή, για να το πούμε διαφορετικά, σε μια σχέση απόλαυσης ή, τέλος πάντων, σε ένα **παιχνίδι**, που θα μπορούσε να οδηγήσει ταυτόχρονα και παράλληλα στη μάθηση και στη χαρά, στην ευχαρίστηση των παιδιών.

Η ζωή τελικά τα έφερε να σπουδάσω νομικά. Όμως μέσα στις σπουδές και παράλληλα με αυτές αναζητούσα διαρκώς τη **δύναμη της ομάδας**.

Είχα την τύχη να έχω ομαδάρχη και πρώτο μέντορα στη ζωή μου, τον μετέπειτα παιδοψυχίατρο Πέτρο Πολυχρόνη, που με έμαθε να συνδυάζω την ανάγκη και επιθυμία τού **ανήκειν** με τον σεβασμό του άλλου, και την αγάπη στα κοινά με τον ενθουσιασμό, τη χαρά και τη δημιουργία, αξιοποιώντας τις τέχνες, τον γραπτό και τον προφορικό λόγο, και όλα τα μέσα έκφρασης που κάθε άνθρωπος διαθέτει.

Ο κύκλος προπτυχιακών και μεταπτυχιακών σπουδών μου συνδυάστηκε με μια ποικιλία εμπειριών, που περιλάμβανε, εκτός από τα μαθήματα στις πανεπιστημιακές αίθουσες, επιμορφώσεις στο θέατρο και στο σχετίζεσθαι, στο ΑΚΜΑ, εμψύχωση ομάδων παιδιών σε κατασκηνώσεις, καλοκαιρινά προγράμματα κοινωφελούς εργασίας σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες, έρευνα σε σχολεία του Λονδίνου σχετικά με τη διαχείριση της παραβατικότητας των μαθητών και βιωματική σπουδή στην έννοια της **συμμετοχής, της εμψύχωσης και ενδυνάμωσης των παιδιών**, μέσα από τον ρόλο του δασκάλου που ανέλαβα στο σαββατιάτικο ελληνικό σχολείο Αγίου Παντελεήμονα Harrow Λονδίνου, μαζί με αγαπημένα μου πρόσωπα.

Μια συλλογή εμπειριών και γνώσεων που οδήγησε τη σκέψη και την ενέργειά μου στη συστηματικότερη ενασχόληση με τα δικαιώματα του παιδιού.

Λίγο αργότερα, το 1984, επιστρέφοντας στην Ελλάδα, είχα μια ακόμη σπουδαία εμπειρία στην Επανομή Θεσσαλονίκης, όπου δημιουργήσαμε μαζί με τη Μανταλένα Χατζώκου το κέντρο νεότητας «**Το Στέκι μας**». Κάθε βδομάδα, μαζί με παιδιά όλων των ηλικιών, διοργανώναμε συνελεύσεις και αποφασίζαμε μαζί για τις δραστηριότητές μας: ομάδες θεάτρου, μουσικής, εικαστικών, αθλητισμού, περιοδικού κ.ά. Εκεί, στο Στέκι μας…

Και κάπως έτσι άνοιξε ο **προσωπικός μου δρόμος στην εξερεύνηση των δικαιωμάτων των παιδιών**, προσπαθώντας να συνδέσω την **πρόβλεψη του νόμου και τη νομική θεωρία με την καθημερινότητα όλων των παιδιών**, στην οικογένεια, στο σχολείο, στις παρέες, στην ψυχαγωγία, στις τέχνες, στην υγεία, στη δικαιοσύνη, δίνοντας **έμφαση στα δυσκολεμένα παιδιά**.

Στα 50 χρόνια της ενήλικης ζωής μου είχα ένα ζηλευτό πλούτο εμπειριών στο πεδίο, που με έκαναν να πιστεύω ότι μαζί με τις ρίζες και τα φτερά, που χρειάζεται να εξασφαλίζουμε σε κάθε παιδί, μια πολύ μεγάλη αξία που μπορεί να δίνει διαρκώς δύναμη στη ζωή των παιδιών είναι η **βιωματική εκπαίδευσή τους στη συμμετοχή, στον διάλογο, στη φροντίδα των σχέσεων και στην ποιοτική επικοινωνία· στην ομαδικότητα**.

Πολύτιμο για μένα ήταν το πέρασμά μου από:

- την **ΑΡΣΙΣ**, μια κοινότητα ανθρώπων που δημιουργήσαμε το 1992 με τον Νίκο Γαβαλά, την Κατερίνα Πούτου και άλλους συναδέλφους και αναπτύξαμε βήμα βήμα, με μεγάλο αριθμό νέων επιστημόνων και εθελοντών να την πλαισιώνουν, με νοιάξιμο και ενέργεια για τα πιο ευάλωτα παιδιά και τους εφήβους της κοινωνίας μας·

- τον **Συνήγορο του Παιδιού**, το τμήμα της ανεξάρτητης αρχής Συνήγορος του Πολίτη, που κτίσαμε από το 2003 με μεγάλη προσοχή, χάρη στην εμπιστοσύνη και την υποστήριξη του Συνηγόρου του Πολίτη Γιώργου Καμίνη και με τη συνδρομή μιας ομάδας ικανών επιστημόνων. Υπηρέτησα σε αυτή τη θέση για 15 σχεδόν χρόνια με απίστευτα δυνατές εμπειρίες, λίγες μόνο από τις οποίες θα προσπαθήσω να μοιραστώ σήμερα μαζί σας·

- την **ΠΡΩΤΑ.12**, την εθελοντική Πρωτοβουλία για το Άρθρο 12 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, που δημιουργήσαμε το 2018 με μια μικρή ομάδα εκλεκτών συνοδοιπόρων, συνεχίζοντας σε ένα άλλο επίπεδο το έργο που ξεκινήσαμε στον Συνήγορο, εστιασμένοι στο δικαίωμα των παιδιών να εκφράζουν ελεύθερα τη γνώμη τους. Σε αυτή την Πρωτοβουλία έχουμε την τεράστια χαρά να έχουμε δίπλα μας την **Ομάδα Φρεσκάδας**, με νεαρά πρόσωπα που συμμετέχουν εθελοντικά σε δράσεις εμψύχωσης με εφήβους που ζουν σε φυλακές, σε ιδρύματα, σε δομές φιλοξενίας.

Πολύτιμο ήταν ακόμη το πέρασμά μου από **δίκτυα**, κοινότητες, οργανώσεις, τυπικές και άτυπες ομάδες στις οποίες είχα τη χαρά να συμμετέχω, παίρνοντας και δίνοντας ιδέες και εμπειρίες και κάνοντας μαζί τους προσπάθειες για τη βελτίωση θεσμικών πλαισίων και πρακτικών που αφορούν το παιδί.

Πολύ σημαντικό ήταν και το πέρασμά μου από **Πανεπιστήμια** και η συνάντηση με καθηγητές – καθηγήτριες, φοιτητές – φοιτήτριες και

επιμορφούμενους επαγγελματίες, που, ως επισκέπτης ή συνεργάτης σε ειδικά προγράμματα, είχα επανειλημμένα την τύχη να απολαύσω, με **κορυφαίο στην καρδιά μου το ΤΕΑΠΗ του ΕΚΠΑ**.

Προετοιμαζόμενος για τη σημερινή μου ομιλία, πριν λίγες μέρες ξύπνησα στη μέση της νύχτας με ένα έντονο όνειρο: Είχαν έρθει γύρω μου εκατοντάδες παιδιά που είχα γνωρίσει τα τελευταία χρόνια και σαν να μου ζήταγαν να μιλήσουμε, να παίξουμε μαζί.

Σηκώθηκα εκείνο το πρωί και έγραψα τις γραμμές που ακολουθούν…

«*Ξύπνησα μες το βράδυ απ' τις φωνές τους.*
Σαν να ζητούσαν κάτι, σαν να γελούσαν, να πετούσαν,
Σαν νάρθανε στο προσκεφάλι μου να μου θυμίσουν
όσα περάσαμε μαζί, κι όσους ορίζοντες φώτισαν τα ανταμώματά μας,
όσα κρατήσαμε στο διάβα της ζωής μας,
και όσα πίσω αφήσαμε, στα μεγαλώματά μας...
Παιδιά από εργαστήρια θεατρικά στο νέο Ηράκλειο, στη βίλλα Αιμιλία,
Παιδιά από σχολεία και τάξεις μαγικές,
Από Δημοτικά στου Γκύζη, στα Εξάρχεια, στην Γκράβα, στην Αργυρούπολη της Κρήτης, στον Ταύρο, στην Πάτρα, στην Καλαμαριά,
Από Γυμνάσια στη Λαμία, στην Αλικαρνασσό, στην Ξάνθη, στη Χαλκίδα, στον Ασπρόπυργο, στα Άνω Λιόσια, και απ' το Σουφλί, με τα ποδήλατά τους, έτοιμα για μια βόλτα στο όνειρο,
Από τα Λύκεια στον Γέρακα, στο Παλαιό Φάληρο, στα Γιαννιτσά, στα Γιάννινα, στην Καισαριανή, στον Πειραιά, στη Μυτιλήνη,
Από τα Μουσικά στο Ίλιον, την Κατερίνη, την Παλλήνη και την Καλαμάτα, μέσα σε ήχους, παλμούς και αναζητήσεις,
Από τα ΕΠΑΛ του Τύρναβου, της Καλλιθέας, της Σύρου, του Αιγάλεω, του Ρεθύμνου,
στοιχηματίζοντας για την ανατροπή, την τέχνη και το μέλλον,
Απ' τα ειδικά σχολεία της Ηλιούπολης και της Αγίας Παρασκευής, καλώντας με να αγγίξω τα φτερά τους,
Και από τα νηπιαγωγεία, αμέτρητα παιδιά να τρέχουν γύρω - γύρω γελαστά και αλαφιασμένα,
Από τα camps προσφύγων άλλα τόσα, να παίζουν, να γελούν και να μου γνέφουν, φωνάζοντας "medrese",
Και τα παιδιά απ' το camp του Ελαιώνα να απλώνουν χέρια υποδοχής, με το δικό τους «welcome» στους επισκέπτες της γιορτής,

Οι έφηβοι από τις χώρες του πολέμου να με κοιτάζουν με ένα βλέμμα αυστηρό κι αντάμα τρυφερό, ρωτώντας με "μπορείς;"

Και τα παιδιά από της Θράκης τα ΚΕΣΠΕΜ και από τα ορεινά χωριά αυτά που περιμένανε το βαν με τα βιβλία,

Κι από του Αιγαίου τα μικρά νησιά, παιδιά που αναζητούν το αντάμωμα με «τα άλλα» τα παιδιά της όχθης της απέναντι,

Από τα ιδρύματα, τα ανάπηρα παιδιά, που είχαν έρθει με αμαξίδια και αγκαλιές των φροντιστών τους, φωνάζοντας με τη σιωπή και το ζωγραφισμένο βλέμμα,

Κι από της πρόνοιας τα ιδρύματα, που κάποιοι βάφτισαν μονάδες προστασίας, αγόρια και κορίτσια με σκιές και ραγισμένα μάτια, αλλά και μία προσδοκία – λαχτάρα για περπάτημα στο όνειρο, σε αυτό που δικαιούνται,

Από νοσοκομεία και κλινικές παιδιά που περιμένουν να τελειώσει γλυκά ο εφιάλτης,

Από τις φυλακές και τα αναμορφωτήρια σιωπηλός στρατός με το αίτημα για μια ξεκλείδωτη αγάπη και αποδοχή,

Και από τους καταυλισμούς Ρομά με μάτια λαμπερά και ένα χαμόγελο άτακτης λευτεριάς, να μου ζητάν να βγούμε μες την πόλη και να φωνάξουμε μαζί:

Πως όλα είμαστε παιδιά, όλα στη μοίρα κόντρα επαναστάτες…»

Σίγουρα ο χρόνος μου δεν επαρκεί να μοιραστώ μαζί σας σήμερα όσα θα ήθελα και σχετίζονται με **όσα βήματα κάναμε**, με τις ομάδες και κοινότητες που πορευτήκαμε μαζί ως τώρα, αλλά και να αναφερθώ σε **όσα δεν πετύχαμε ακόμα**.

Διαλέγω να αναφερθώ σύντομα σε κάποια μόνο από τα πεδία που με έχουν συγκινήσει και συνεπάρει, ελπίζοντας κυρίως να συμβάλλω, ώστε, φεύγοντας από τη σημερινή συνάντηση, να αναλογιστούμε τους συλλογικούς αγώνες που χρειάζεται ακόμη να δώσουμε υπέρ των παιδιών και των δικαιωμάτων τους.

Πεδίο 1ο: Η γνώμη των παιδιών και η σχολική δημοκρατία

Μας είναι γνωστό ότι η κοινωνία και το ίδιο το εκπαιδευτικό σύστημα προκρίνουν τον ανταγωνισμό, τον ατομικισμό και τη διάκριση των αρίστων, έναντι των συλλογικών δράσεων. Αν όμως θέλουμε τα παιδιά όλων των ηλικιών να κατανοήσουν και να μάθουν **να προασπίζονται τα δικαιώματά τους και ταυτόχρονα να σέβονται των άλλων**, αν θέλουμε να μάθουν να μιλούν, να ακούν, να συμμετέχουν στα κοινά και στις ευθύνες, χρειάζεται αγώνας, τόσο μέσα στην τάξη και στην κάθε σχολική ομάδα, με αυξημένες βιωματικές

δραστηριότητες διαλόγου, όσο και προσπάθειες στους συλλόγους διδασκόντων, για να πείσουμε συναδέλφους, αλλά και εκτός σχολείου, με αναζήτηση ή δημιουργία υλικών και επιμόρφωση.

Στον Συνήγορο του Παιδιού, από τις πρώτες μέρες επισκεφτήκαμε πολλά σχολεία και ανοίξαμε τη συζήτηση με τα παιδιά. Οργανώσαμε «**Ημέρες Διαλόγου**» σε πολλές πόλεις σε συνεργασία με εκπαιδευτικούς των σχολείων. Το 2009, ακολουθώντας το παράδειγμα ομόλογων θεσμών, ιδίως μάλιστα της Ιρλανδέζας Συνηγόρου του Παιδιού Emily Logan, δημιουργήσαμε την πρώτη **Ομάδα Εφήβων Συμβούλων**, με μέλη της παιδιά από όλη την Ελλάδα.

Το 2011, συμμετέχοντας στο ENOC (Ευρωπαϊκό Δίκτυο Συνηγόρων του Παιδιού), δημιουργήσαμε το **Ευρωπαϊκό Δίκτυο Εφήβων Συμβούλων των Συνηγόρων**, με ειδικές δράσεις και δημόσιες δηλώσεις για διάφορα θέματα. Μιλώντας για το ENOC, θέλω να τονίσω πόσο η ευρωπαϊκή δικτύωση μας βοήθησε να διευρύνουμε τους ορίζοντές μας, να μάθουμε ανταλλάσσοντας, να ενδυναμωθούμε αλλά και να περάσουμε έντονες συγκινήσεις, βλέποντας σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες **προσπάθειες με το παιδί ως επίκεντρο**.

Αξιοποιώντας την τεχνογνωσία από το ENOC αλλά και την επαφή μας με το Συμβούλιο της Ευρώπης, εισηγηθήκαμε επανειλημμένα στο Υπουργείο Παιδείας να υποστηρίξει τη **σχολική δημοκρατία**, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στη διεξαγωγή των συμβουλίων και συνελεύσεων των τάξεων από τις μικρές μέχρι τις μεγαλύτερες τάξεις του σχολείου και ζητώντας **να επιμορφωθούν σχετικά οι εκπαιδευτικοί**.

Τα τελευταία χρόνια, μέσω της ΠΡΩΤΑ.12, εθελοντικά, συνεχίζουμε την προσπάθεια που είχαμε ξεκινήσει στον Συνήγορο του Παιδιού, για τη δημιουργία υλικών εκπαίδευσης των παιδιών στα δικαιώματα με νέα υλικά, που δίνουν έμφαση στο δικαίωμα των παιδιών να εκφράζουν ελεύθερα τη γνώμη τους, όπως «η Συνέλευση των Παιδιών: Τα πρώτα βήματα άσκησης στη δημοκρατία» και το «Βρέστα και Πάρτα! Κάνε δικά σου τα δικαιώματα».

Το πιο πρόσφατο υλικό μας είναι «Το Δεντρόσπιτο με τα Ζωάκια των Δικαιωμάτων», στο οποίο αναφέρθηκε η κυρία Ανδρούσου, προς την οποία θέλω να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μας για τη συνδρομή της προσωπικά, ως παιδαγωγικής συμβούλου, και του ΤΕΑΠΗ για την υποστήριξη στην προώθηση του υλικού σε ενήλικες και σε παιδιά. Το Δεντρόσπιτο, με την έγκριση και του ΙΕΠ, ταξιδεύει πια σε νηπιαγωγεία και δημοτικά όλης της χώρας.

Πολλές φορές πιστεύουμε ότι το να δώσουμε στα παιδιά φωνή αρκεί. Δεν είναι όμως έτσι. Την περίοδο που ήμασταν μαζί με τον Βασίλη Τσάφο, τον Πέτρο Χαραβιτσίδη και άλλους εκλεκτούς συναδέλφους στην επιστημονική

επιτροπή της **Βουλής των Εφήβων**, προσπαθήσαμε να ξεπεράσουμε την καθιερωμένη πρακτική της επιλογής εφήβων «που έγραφαν ωραίες εκθέσεις», προτείνοντας οι συμμετέχοντες στο πρόγραμμα να επιλέγονται από **ομάδες εφήβων που κάνουν δράσεις στη διάρκεια όλου του χρόνου στα σχολεία**.

Είναι πολύ σημαντικό να κατανοήσουμε ότι η άσκηση του δικαιώματος των παιδιών στην έκφραση γνώμης και στη συμμετοχή χρειάζεται **συστηματικότητα** και οπωσδήποτε συνδυασμό με **ευχαρίστηση, παιχνίδι, εμπιστοσύνη, αλληλεπίδραση σε ολομέλεια και σε μικρές ομάδες, τέχνες, δημιουργικότητα και αίσθηση ότι τα παιδιά πρωταγωνιστούν σε ό,τι κάνουν**.

Οι **τέχνες και** η **δημιουργικότητα** άλλωστε, εκτός από θέμα εκθέσεων σε εξετάσεις, είναι αναγκαίο να μπορούν να ενσωματωθούν στην καθημερινή λειτουργία όλων των σχολείων και όχι να εξοβελίζονται, όπως δυστυχώς συμβαίνει τα τελευταία χρόνια.

Μιλώντας για τέχνες, και έχοντας προσωπικές εμπειρίες από τη δύναμη και αξία του θεάτρου στην εκπαίδευση, θα ήθελα να αναφερθώ και σε ένα παράδειγμα εκτός σχολείων, από τα πρώτα χρόνια που δοκίμαζα να κάνω ομάδες με εφήβους. Ήταν το 1989, όταν είχαμε ξεκινήσει μαζί με τον σκηνοθέτη και καθηγητή Τάκη Τζαμαργιά μια ομάδα με εφήβους στο Ίδρυμα Αγωγής (αναμορφωτήριο) Αρρένων Κορυδαλλού. Θυμάμαι πόση προσοχή και μαεστρία χρειάστηκε για να μας εμπιστευθούν τα παιδιά αυτά και ύστερα από λίγες συναντήσεις, με παιχνίδια και αυτοσχεδιασμούς, να τα ακούσουμε να μας λένε «***θέλουμε να κάνουμε μια παράσταση που να δείξουμε στον κόσμο ότι αξίζουμε!***».

Αυτό χρειάζονται τα παιδιά όλων των ηλικιών: **Να τα εμπιστευθούμε** και να μας δείξουν ότι αξίζουν και ότι μπορούν να ανοίξουν τα δικά τους τα φτερά…

Επιστρέφοντας στο παρόν, θα ήθελα να αναφερθώ και στο **Πρόγραμμα Νεανικής Συμμετοχής YES** που διευθύνω τα τελευταία 3 χρόνια στο πλαίσιο της Πρωτοβουλίας για την Ψυχική Υγεία Παιδιών και Εφήβων. Μαζί με ομάδα εξαιρετικών συναδέλφων και σε συνεργασία με επαγγελματίες ψυχικής υγείας, προσπαθούμε να χρησιμοποιήσουμε όλα τα στοιχεία που ανέφερα πιο πριν για να προωθήσουμε τη συστηματική επικοινωνία και έκφραση γνώμης για θέματα που άπτονται της ψυχικής υγείας σε εφηβικές συμβουλευτικές ομάδες σε 5 πόλεις, που, εκτός από τις τακτικές μηνιαίες συναντήσεις τους από κοντά, διοργανώνουν μαζί με εκπαιδευτικούς τους **δράσεις και στα σχολεία τους**. Δράσεις πολύτιμες για τα σχολεία, που σε συνδυασμό με την κατάλληλη

επιμόρφωση και στήριξη των εκπαιδευτικών, μπορούν να φέρουν σημαντικά αποτελέσματα.

Πεδίο 2ο: Η συμπερίληψη

Η μη διάκριση σε βάρος οποιουδήποτε παιδιού για οποιονδήποτε λόγο και η συμπερίληψη στην εκπαίδευση και σε όλες τις κοινωνικές δραστηριότητες είναι **βασικές αρχές της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού**.

Ως Συνήγορος κάναμε πάρα πολλές ενέργειες υποστηρίζοντας την ισότιμη συμμετοχή των παιδιών με **αναπηρίες** στις τάξεις μαζί με παιδιά τυπικής ανάπτυξης και συμπαρασταθήκαμε στις προσπάθειες που καταβλήθηκαν στη Θράκη για την ισότιμη εκπαιδευτική ένταξη και συμμετοχή των παιδιών **της μουσουλμανικής μειονότητας**, αλλά και στα προγράμματα για την υποστήριξη της σχολικής φοίτησης των παιδιών **Ρομά**.

Σήμερα όμως θα ήθελα να κάνω μια ιδιαίτερη αναφορά στις τεράστιες προσπάθειες που καταβάλαμε, ιδίως από το 2016 και μετά, ως Συνήγορος του Παιδιού, μαζί με το Υπουργείο Παιδείας και τα μέλη της Επιτροπής του για το Προσφυγικό, με φορείς αλλά και με δίκτυο οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών για να υποστηρίξουμε την **εκπαιδευτική και κοινωνική ένταξη των παιδιών που μετακινούντα**ι. Επισκεφτήκαμε όλα σχεδόν τα προσφυγικά camps στην Ελλάδα, αλλά και χώρους διοικητικής κράτησης ασυνόδευτων, συζητήσαμε με πρόσφυγες, παιδιά και μεγάλους, αλλά και με ντόπιους γονείς παιδιών που φοβόντουσαν για τις ενδεχόμενες συνέπειες της ένταξης αυτών των παιδιών στα σχολεία. Παράλληλα, μαζί με την τότε εισαγγελέα Αρείου Πάγου Ξένια Δημητρίου, αλλά και τη συνδρομή παραγόντων του εξωτερικού που ήρθαν και υποστήριξαν το έργο μας, όπως η Marta Santos Pais, ειδική επιτετραμμένη του ΓΓ του ΟΗΕ για θέματα βίας σε βάρος των παιδιών, και μέλη ομόλογων θεσμών της Ευρώπης, παλέψαμε για να κερδίσουμε και να μοιραστούμε με την κοινωνία την προσπάθεια της ειρηνικής ένταξης των παιδιών προσφύγων στα σχολεία, μαζί με την κατάργηση της διοικητικής κράτησης των ασυνόδευτων και την ανάπτυξη καλύτερου **συστήματος υποδοχής και υποστήριξής τους**. Για να περάσουμε το μήνυμα σε όλες και όλους ότι όχι μόνο **αντέχει** η εκπαίδευση να δώσει θέση και προσοχή στα μετακινούμενα παιδιά, αλλά παράλληλα **υποχρεούται** να το κάνει και, αν το κάνει σωστά αυτό, θα είναι εις όφελος όλων ανεξαιρέτως των παιδιών και ολόκληρης της κοινωνίας μας.

Πεδίο 3ο: Η επιμόρφωση των επαγγελματιών

Δεν μπορούμε να προσδοκούμε την αλλαγή σε όλους τους χώρους που ασχολούνται με τα παιδιά σε ανταπόκριση των σύγχρονων δυσκολιών και προκλήσεων και με βάση τις νομικές δεσμεύσεις της πολιτείας, χωρίς να έχουμε **συστηματική ποιοτική επιμόρφωση** των επαγγελματιών και μάλιστα με τεχνικές που προάγουν την αλληλεπίδραση και τη **βιωματική συμμετοχή των επιμορφούμενων**.

Η επιμόρφωση των επαγγελματιών έχει διπλό στόχο: **την απόκτηση γνώσεων μέσα από βίωμα και την ενδυνάμωση**.

Χρειάζεται αρχικά **τα πρόσωπα που αναλαμβάνουν την επιμόρφωση να γίνονται μεταξύ τους ομάδα**, με συνεννόηση και ενιαία προσέγγιση, και κατά δεύτερο η διαδικασία κάθε επιμορφωτικού προγράμματος να περιλαμβάνει στις προδιαγραφές του **βιωματικά στοιχεία, πολύπλευρη ανάπτυξη της αλληλεπίδρασης και συμμετοχή όλων στην αξιολόγηση κάθε βήματος**.

Αναφέρομαι στα παραπάνω γιατί δυστυχώς στις μέρες μας πολλές ενέργειες που αποκαλούνται «επιμορφωτικές» περιορίζονται σε παρουσιάσεις με προβολές power point, εξ αποστάσεως παρακολούθηση ομιλιών με κλειστές κάμερες, απρόσωπες συμμετοχές σε συναντήσεις, που κυρίως αποβλέπουν στην απόκτηση μορίων ή τίτλων.

Δηλώνω ιδιαίτερα χαρούμενος και περήφανος γιατί το πρόγραμμα στο οποίο συμμετέχω ως επιμορφωτής και διοργανώνεται από το ΤΕΑΠΗ του ΕΚΠΑ με στόχο την **επιμόρφωση εκπαιδευτικών που έχουν ή μπορεί να έχουν στις τάξεις παιδιά με προσφυγικό ή μεταναστευτικό υπόβαθρο** ανήκει στα προγράμματα που πληρούν τις προδιαγραφές που ανέφερα πιο πριν.

Οι ποιοτικές επιμορφώσεις των επαγγελματιών που εργάζονται με τα παιδιά είναι απαραίτητες στις μέρες μας και αφορούν, μεταξύ άλλων, και τα εξής πολύ σημαντικά ζητήματα:

- το πώς ακούμε τα παιδιά για δυσκολίες που αντιμετωπίζουν ή για πράξεις στις οποίες έχουν εμπλακεί ως θύτες ή ως θύματα,

- τις ενέργειες που πολύ προσεκτικά χρειάζεται να κάνουν οι επαγγελματίες όταν ενημερώνονται ότι ένα παιδί έχει γίνει θύμα βίας,

- την προώθηση της διαμεσολάβησης για την επίλυση των συγκρούσεων ανάμεσα στα παιδιά και τους εφήβους,

- την αξιοποίηση του θεάτρου και των τεχνών στη διαδικασία της μάθησης αλλά και της αντιμετώπισης του ρατσισμού και της επιθετικότητας.

Τα πρόσωπα που παίζουν κρίσιμο ρόλο στην αγωγή και τη φροντίδα των παιδιών, δηλαδή δάσκαλοι, φροντιστές, ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί,

εμψυχωτές κ.λπ., χρειάζονται **σεβασμό, φροντίδα και υποστήριξη**. Και ξέρουμε ότι δυστυχώς το σύστημα στο οποίο ανήκουν δεν τους φροντίζει αρκετά και συχνά τους φέρεται με απαξίωση, ορισμένες μάλιστα φορές με αναίτιες διώξεις σε βάρος ανθρώπων που αγωνίζονται και τιμούν τον ρόλο τους.

Πεδίο 4ο: Η συμμετοχή σε κοινότητες που νοιάζονται, σε τοπικά δίκτυα και δράσεις αλληλεγγύης

Το κλειδί κάθε κοινωνικής αλλαγής είναι το **MAZI**. Στη συμφωνία, στη συμπόρευση, στον αλληλοσεβασμό, στην έμπνευση, στη χαρά, στην προσπάθεια, στον αναστοχασμό. Εμείς, οι ενήλικοι που νοιαζόμαστε για τα δικαιώματα των παιδιών, χρειάζεται να **συνεννοούμαστε και να συμπορευόμαστε**. Να μάθουμε να **δικτυωνόμαστε** τοπικά, με τυπικές ή άτυπες ομάδες που αποβλέπουν στην αλληλεγγύη, την αλληλοβοήθεια και την κοινωνική αλλαγή.

Μιλώντας για δίκτυα και συνεργασίες έρχονται στο μυαλό μου καλά παραδείγματα, που έχω βιώσει από μέσα τη δύναμη και την αξία τους:

- Το Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση, με επιμορφώσεις, δράσεις σε σχολεία, ομάδες, παραστάσεις, φεστιβάλ και κατασκηνώσεις

- Το δίκτυο της Παιδαγωγικής Ομάδας «Σκασιαρχείο» για την παιδαγωγική Φρενέ, που μας έφερε κοντά με φοβερούς εκπαιδευτικούς που παλεύουν για τη συνεργατική εκπαίδευση

- Το δίκτυο εθελοντών των κατασκηνώσεων «Χαρούμενα Παιδιά – Χαρούμενα Νιάτα», που προσφέρει σπουδαίες εμπειρίες σε παιδιά που έχουν λιγότερες ευκαιρίες στη ζωή τους

- δίκτυα φορέων για την πρόληψη, την καταπολέμηση της φτώχειας και της έλλειψης στέγης, δίκτυα σχολείων για σημαντικά θέματα όπως η προώθηση της σχολικής διαμεσολάβησης, δίκτυα για τον πολιτισμό, δίκτυα πολιτών μετά από μεγάλες φυσικές καταστροφές όπως η φωτιά στη Βόρεια Εύβοια, δίκτυα δρομέων που τρέχουν για καλό σκοπό.

Ο κατάλογος είναι μεγάλος και ο χρόνος δεν επαρκεί για άλλα παραδείγματα.

Κλείνοντας τη σημερινή ομιλία θέλω να τονίσω πόσο σημαντικό είναι για μας αλλά και για τα παιδιά που μας βλέπουν ως παραδείγματα να συμμετέχουμε στα κοινά, βάζοντας το MAZI μπροστά από το εγώ, δυναμώνοντας μέσα μας τη σιγουριά και την αισιοδοξία για την κοινωνική αλλαγή.

Μια σιγουριά και αισιοδοξία που βέβαια ίσως δεν μπορεί να είναι εξίσου ισχυρή στις μέρες μας, όταν σκεφτόμαστε τα **παιδιά της Γάζας** και τα παιδιά

θύματα πολέμου σε όλη τη γη. Όμως τουλάχιστον ας νιώθουμε τη σιγουριά ότι μπορούμε **να βγαίνουμε μαζί με τα παιδιά και τους εφήβους μας στους δρόμους** διεκδικώντας να σταματήσει η γενοκτονία, και τα παιδιά, όπου κι αν βρίσκονται, να απολαμβάνουν, πριν από όλα, **το δικαίωμα στη ζωή και στην ευημερία**.

Σας ευχαριστώ πολύ!

ΙΟΥΛΙΟΣ 2025

ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΗ ΣΕ ΕΠΙΤΙΜΟ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ ΤΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ **ΛΕΩΝΙΔΑ ΠΛΑΤΑΝΙΑ** ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΟΓΚΟΛΟΓΙΑΣ, ΙΑΤΡΙΚΗΣ - ΒΙΟΧΗΜΕΙΑΣ ΚΑΙ ΜΟΡΙΑΚΗΣ ΓΕΝΕΤΙΚΗΣ, ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ ΣΤΟ ROBERT H. LURIE COMPREHENSIVE CANCER CENTER ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ NORTHWESTERN ΣΤΟ ΣΙΚΑΓΟ, ΗΠΑ

Τη 2^{α} Ιουλίου 2025, ημέρα Τετάρτη και ώρα 19.00, στη Μεγάλη Αίθουσα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, αναγορεύθηκε επίτιμος διδάκτωρ της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών ο κύριος **Λεωνίδας Πλατανιάς**, Καθηγητής Ογκολογίας, Ιατρικής - Βιοχημείας και Μοριακής Γενετικής, Διευθυντής στο Robert H. Lurie Comprehensive Cancer Center του Πανεπιστημίου Northwestern στο Σικάγο, ΗΠΑ.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

***** Προσφώνηση από τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο.

* Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου από την Καθηγήτρια Ογκολογίας, Διευθύντρια της Β΄ Προπαιδευτικής Παθολογικής Κλινικής - Ειδικής Νοσολογίας και του Ομώνυμου Ερευνητικού Εργαστηρίου (Μονάδα Έρευνας) του Πανεπιστημιακού Γενικού Νοσοκομείου «Αττικόν», κυρία Αμάντα Ψυρρή.

* Αναγόρευση του τιμωμένου:
Ανάγνωση των κειμένων του Ψηφίσματος του Τμήματος, της Αναγόρευσης και του Διδακτορικού Διπλώματος από τον Πρόεδρο της Ιατρικής Σχολής, Καθηγητή κύριο Νικόλαο Αρκαδόπουλο.

Περιένδυση του τιμωμένου με την τήβεννο της Σχολής από την Κοσμήτορα της Σχολής Επιστημών Υγείας, Καθηγήτρια κυρία Παγώνα Λάγιου.

* Ομιλία του τιμώμενου Καθηγητή, κυρίου Λεωνίδα Πλατανιά, με τίτλο: «Interferon signaling circuits as therapeutic targets in malignancies».

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΑΡΤΙΟΣ 2025

26. Αναγόρευση σε επίτιμη διδάκτορα του Τμήματος Ρωσικής Γλώσσας και Φιλολογίας και Σλαβικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών της κυρίας **Fatima Eloeva**, Καθηγήτριας Κλασικής και Νεοελληνικής Φιλολογίας του Κρατικού Πανεπιστημίου Vilnius, Λιθουανία 7
Σοφία Παπαϊωάννου: *Προσφώνηση* 9
Sergejus Temčinas: *Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας της τιμωμένης* 12
Fatima Eloeva: *Η Ελλάδα – Μαθήματα ελευθερίας* 17

27. Εκδήλωση που οργανώθηκε από τον Τομέα Εθνομουσικολογίας – Πολιτισμικής Ανθρωπολογίας και τον Τομέα Τεχνολογίας Ήχου του Τμήματος Μουσικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών προς τιμήν των τριών κορυφαίων ηχοληπτών: **Στέλιου Γιαννακόπουλου, Γιάννη Σμυρναίου, Γιάννη Συγλέτου** 25
Αχιλλέας Χαλδαιάκης: *Προσφώνηση* 27
Αναστασία Γεωργάκη: *Χαιρετισμός* 29
Λάμπρος Λιάβας: *Παρουσίαση του έργου των τιμωμένων* 33

28. Αναγόρευση σε επίτιμο διδάκτορα του Τμήματος Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης της Σχολής Θετικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Αθηνών του κυρίου **Martin Carrier**, Καθηγητή Φιλοσοφίας της Επιστήμης στο Πανεπιστήμιο Bielefeld της Γερμανίας 51
Γεράσιμος Σιάσος: *Προσφώνηση* 53
Χρυσόστομος Μαντζαβίνος: *Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου* 55
Martin Carrier: *Science under Attack: Dealing with Failure in Science and with Science Denial* 60

29. Ο επίσημος εορτασμός για την **Εθνική Επέτειο της 25ης Μαρτίου 1821** 69
Γεράσιμος Σιάσος: *Προσφώνηση* 71
Δημήτριος Αγγελάτος: *«**φιλοσοφώτερον καὶ σπουδαιότερον ποίησις ἱστορίας ἐστίν**: η Ελληνική Επανάσταση του 1821, πεδίο δοκιμασίας του ποιητικού έργου του Διονυσίου Σολωμού* 76

30. Αναγόρευση σε επίτιμο διδάκτορα του Τμήματος Γερμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών του κυρίου **Adolf Muschg**, Ομότιμου Καθηγητή Λογοτεχνίας του Πανεπιστημίου ΕΤΗ της Ζυρίχης και συγγραφέα 87
Σοφία Παπαϊωάννου: *Προσφώνηση* 89
Νικόλαος-Ιωάννης Κοσκινάς: *Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου* 92

Adolf Muschg: *Mein Dank an Athen* 100
Adolf Muschg: *Σ' ευχαριστώ, Αθήνα* 107

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2025

31. Τελετή επίδοσης Τιμητικού Τόμου στον Ομότιμο Καθηγητή Παθολογίας της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών κύριο **Στέφανο Ι. Χατζηγιάννη** 117
Γεράσιμος Σιάσος: *Προσφώνηση* 119
Παγώνα Λάγιου: *Χαιρετισμός*.....121
Χαράλαμπος Ρούσσος: *Παρουσίαση του έργου του τιμωμένου* 123
Γεώργιος Παπαθεοδωρίδης: *Παρουσίαση του Τιμητικού Τόμου* 130
Στέφανος Ι. Χατζηγιάννης: *Αντιφώνηση* 132

32. Αναγόρευση σε επίτιμο διδάκτορα του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών και του Τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων και Οργανισμών της Σχολής Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Αθηνών του Sir **Χριστόφορου Πισσαρίδη**, Καθηγητή Οικονομικών στο London School of Economics και στο Πανεπιστήμιο Κύπρου, Ακαδημαϊκού και κατόχου βραβείου Νόμπελ Οικονομικών Επιστημών (2010) 135
Γεράσιμος Σιάσος: *Προσφώνηση* 137
Αριστείδης Σάμιτας: *Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου* 140
Sir Χριστόφορος Πισσαρίδης: *Η Τεχνητή Νοημοσύνη και η επίδρασή της στην αγορά εργασίας* 153

33. Τελετή Απονομής των **Ετήσιων Βραβείων Καθηγητών και Καθηγητριών του Πανεπιστημίου Αθηνών** για το ακαδημαϊκό έτος 2023-2024 στις κατηγορίες: **«Αναγνώρισης της Εξαιρετικής Προσφοράς στο Πανεπιστήμιο και την Κοινωνία», «Εξαιρετικής Πανεπιστημιακής Διδασκαλίας», «Αριστείας στην Έρευνα»** 167
Γεράσιμος Σιάσος: *Προσφώνηση* 171
Σοφία Παπαϊωάννου: *Χαιρετισμός* 174
Παγώνα Λάγιου: *Ομιλία* 177
Δημήτριος Δρόσος: *Ομιλία* 181
Νικόλαος Ηρειώτης: *Ομιλία* 183

ΜΑΪΟΣ 2025

34. Εκδήλωση προς τιμήν του Ομότιμου Καθηγητή του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης της Σχολής Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών κυρίου **Μιχαήλ Τσινισιζέλη** 189
Αριστείδης Σάμιτας: *Προσφώνηση* 191
Νικόλαος Ηρειώτης: *Χαιρετισμός* 193
Χαράλαμπος Χρυσανθάκης: *Ομιλία* 195

Δημήτριος Χρυσοχόου: *Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου* 197
Μιχαήλ Τσινισιζέλης: *Αντιφώνηση* 201

35. Αναγόρευση σε επίτιμο διδάκτορα του Τμήματος Θεολογίας και του Τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας και Θρησκειολογίας της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών του Σεβασμιώτατου **Αρχιεπισκόπου Αυστραλίας, Υπερτίμου και Εξάρχου πάσης Ωκεανίας Κυρίου Μακαρίου** 203
Γεράσιμος Σιάσος: *Προσφώνηση* 205
Εμμανουήλ Καραγεωργούδης: *Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου* 210
Αρχιεπίσκοπος Μακάριος: *Vox populi (φωνὴ λαοῦ) στὸ διαδίκτυο. Ἡ σύγχρονη ἀπειλὴ ἀλλοιώσεως τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καὶ δημοκρατικοῦ φρονήματος* 220

36. Αναγόρευση σε επίτιμο διδάκτορα του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης της Σχολής Επιστημών της Αγωγής του Πανεπιστημίου Αθηνών του κυρίου **Γιάννη Καλατζόπουλου**, διακεκριμένου ηθοποιού-σκηνοθέτη και δημιουργού θεάτρου για παιδιά 237
Σοφία Παπαϊωάννου: *Προσφώνηση* 239
Θεόδωρος Γραμματάς: *Χαιρετισμός – Ο Γιάννης Καλατζόπουλος και η θεατρική παιδαγωγία παιδιών και νέων* 242
Μαρία Δημάκη-Ζώρα: *Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου* 249
Γιάννης Καλατζόπουλος: *Η ανεκτίμητη αξία ενός Ονείρου* 259

37. **Εκδήλωση για τα αφυπηρετήσαντα μέλη του Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού (Δ.Ε.Π.) του Ιδρύματος, έτους 2024**, που οργάνωσε το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών και το Σώμα Ομοτίμων Καθηγητών του Πανεπιστημίου Αθηνών..... 267
Γεράσιμος Σιάσος: *Προσφώνηση* 269
Στέλλα Πριόβολου: *Χαιρετισμός* 272

38. Αναγόρευση σε επίτιμο διδάκτορα του Τμήματος Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών του Σεβασμιωτάτου **Μητροπολίτη Γέροντος Πριγκηπονήσων, Υπερτίμου και Εξάρχου Προποντίδος, Κυρίου Δημητρίου (Κομματά)** 275
Γεράσιμος Σιάσος: *Προσφώνηση* 277
Χρυσόστομος (Σαββάτος): *Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου – Ὁ Μητροπολίτης Γέρων Πριγκηποννήσων Δημήτριος. Ὁ Ἱεράρχης τῆς φαναριώτικης παραδόσεως, τοῦ καθήκοντος, τῆς συνέπειας καί τῆς εὐθύνης* 280
Μητροπολίτης Δημήτριος (Κομματάς): *Πτυχές της Ακοίμητης Διακονίας της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας* 287

ΙΟΥΝΙΟΣ 2025

39. Αναγόρευση σε επίτιμη διδάκτορα του Τμήματος Μουσικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών της κυρίας **Ελένης Καραΐνδρου**, διακεκριμένης συνθέτριας 297
Γεράσιμος Σιάσος: *Προσφώνηση* 299
Ιάκωβος Σταϊνχάουερ: *Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας της τιμωμένης* 301
Ελένη Καραΐνδρου: *Ομιλία* 306

40. Αναγόρευση σε επίτιμο διδάκτορα του Τμήματος Ιατρικής της Σχολής Επιστημών Υγείας του Πανεπιστημίου Αθηνών του κυρίου **Peter Salovey**, Καθηγητή Ψυχολογίας και τέως Προέδρου του Πανεπιστημίου Yale, ΗΠΑ .. 313

41. Αναγόρευση σε επίτιμο διδάκτορα της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών του κυρίου **Djuro Macut**, Πρωθυπουργού της Δημοκρατίας της Σερβίας και Καθηγητή Ενδοκρινολογίας του Πανεπιστημίου του Βελιγραδίου 315
Γεράσιμος Σιάσος: *Προσφώνηση* 317
Γεώργιος Μαστοράκος: *Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου* 320
Djuro Macut: *Ομιλία* 325

42. Αναγόρευση σε επίτιμο διδάκτορα της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών του κυρίου **John Antoniou**, Καθηγητή Ορθοπαιδικής Χειρουργικής και Διευθυντή Ορθοπαιδικής Έρευνας στη Διεύθυνση του Πανεπιστημίου McGill στο Montreal του Καναδά 329
Γεράσιμος Σιάσος: *Προσφώνηση* 331
Παναγιώτης Μεγαλοοικονόμος: *Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου* 333
John Antoniou: *Bones, Breakthroughs, and Belonging: A Journey Forged by Science, Grit, and Hellenic Roots*.....337

43. Αναγόρευση σε επίτιμο διδάκτορα του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών του κυρίου **Θανάση Χατζόπουλου**, Ποιητή, Μεταφραστή, Παιδοψυχίατρου και Ψυχαναλυτή 343
Γεράσιμος Σιάσος: *Προσφώνηση* 345
Μαρία Παπαδήμα: *Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου* 348
Θανάσης Χατζόπουλος: *Για πολλά χρόνια κατοικούσα μια γλώσσα (Η ζωή με τις λέξεις στη γαλλική και την ελληνική γλώσσα)*.....358

44. Αναγόρευση σε επίτιμο διδάκτορα του Τμήματος Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία της Σχολής Επιστημών Αγωγής του Πανεπιστημίου Αθηνών του κυρίου **Γεωργίου Μόσχου**, Νομικού, Εμπειρογνώμονα Δικαιωμάτων του Παιδιού, Εκπαιδευτή Ενηλίκων και Εμψυχωτή Ομάδων 373

Γεράσιμος Σιάσος: *Προσφώνηση* 375
Αλεξάνδρα Ανδρούσου: *Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου* 378
Γεώργιος Μόσχος: *Ρίζες και Φτερά: Με τα παιδιά, για τα παιδιά* 382

ΙΟΥΛΙΟΣ 2025

45. Αναγόρευση σε επίτιμο διδάκτορα της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών του κυρίου **Λεωνίδα Πλατανιά**, Καθηγητή Ογκολογίας, Ιατρικής - Βιοχημείας και Μοριακής Γενετικής, Διευθυντή στο Robert H. Lurie Comprehensive Cancer Center του Πανεπιστημίου Northwestern στο Σικάγο, ΗΠΑ 395